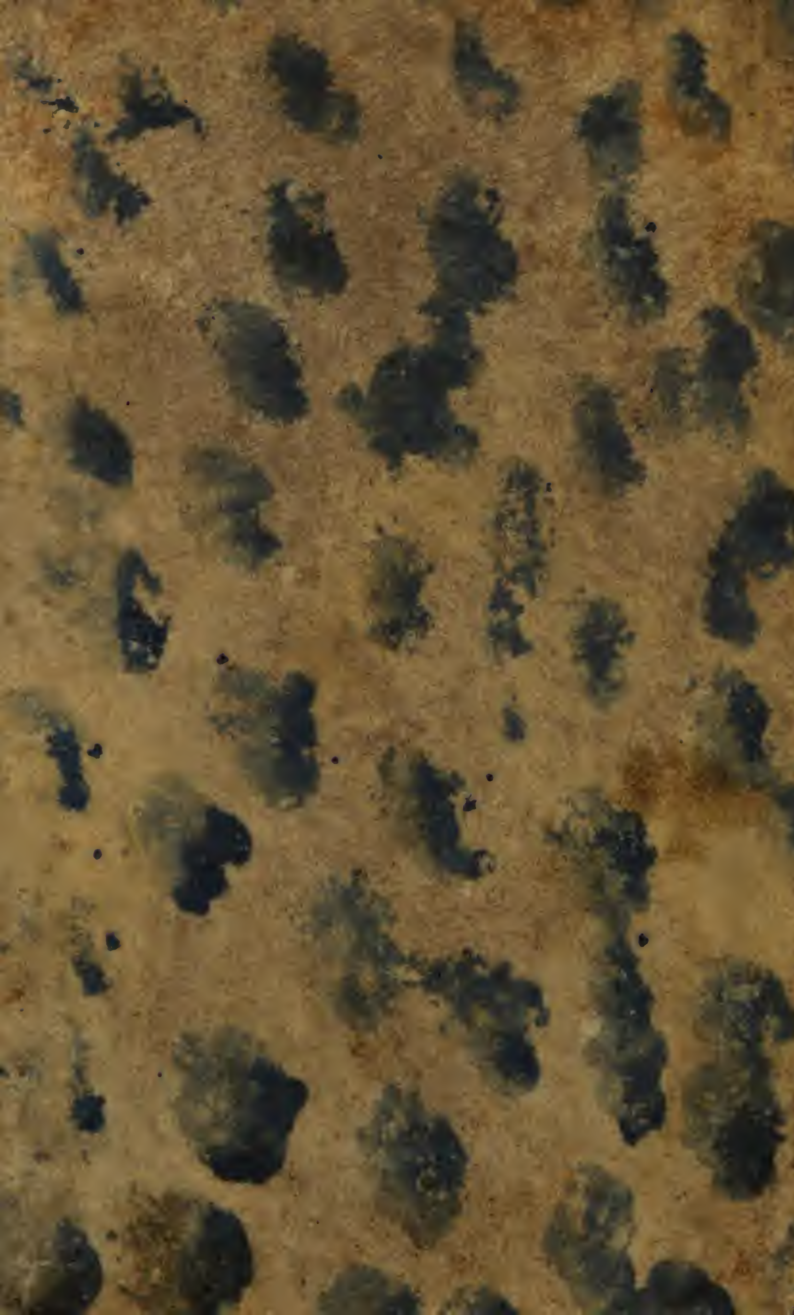

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
12 C
11

DECII JUNII

JUVENALIS

ET

A. PERSII FLACCI

SATIRAE.

DECII JUNII
JUVENALIS
ET
A. PERSII FLACCI
SATYRAE.

Notis novissimis ac perpetuâ interpretatione illustravit Josephus Juvencius.

Cum appendice de Diis et Heroïbus poëticis, ad Poëtarum intelligentiam necessariâ.

NOVA EDITIO PRIORIBUS LONGÈ EMENDATIOR.

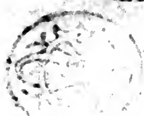

PARISIIS,

Apud H. Barbou, viâ Mathurinensium.

1805.

DECII JUNII
JUVENALIS
VITA.

EJUS SATIRAE QUALES, ET QUO ANNO SCRIPTAE.

DECIUS JUNIUS JUVENALIS, Italus fuit; patriam habuit Aquinum, urbem ejusdem Italiæ, ut patet e tertia Satira. Obscuro fuisse loco natum indicat Martialis, describens eumdem potentiorum limina obeuntem salutandi causâ, quod solebant clientes et humilioris fortunæ cives. Ad aliquas tamen opes evasisse argumento est, quod cohortis præfectura fuerit ipsi mandata, cùm in Pentapolim Lybiæ ablegatus est, operâ Paridis pantomimi et scurræ, Domitiano gratiosi, quem, satiricis versibus, ut Satira III dixi, carpserat. Hinc patet scriptam ab eo Satiram tertiam sub Domitiano: quo demortuo, et rescissis a Senatu ejus actis, revocatis etiam quos exsulare jusserat, in Italiam rediit Juvenalis. Duas ultimas Satiras in exsilio suo Africano videtur scripsisse: alias aliis temporibus, plerasque sub Trajano: quod affirmari de prima certò potest, cùm in ea de exsilio Marii Prisci meminerit, quem, coram Trajano jam tertium annum imperante, ab Afris fuisse accusatum constat, causam contra eum agente Plinio, qui rem totam disertè narrat in suis

Epistolis, Libro II, Epistola xi. Sub eodem Trajano conscriptas meritò dixeris secundam, quartam, sextam, octavam, et undecimam. In secunda quippe et quarta vocat Domitianum adulterum tragico pollutum stupro, eumdem Calvum Neronem appellat, Lamiarum percussorem cerdonibus timendum, etc. Quis autem hæc potuisse scribi Domitiano vivo putet? Porrò Nervæ imperium brevius fuit, quàm ut spatii satis haberet Juvenalis ad redeundum ex Africa, et istas Satiras scribendas: ita scriptas oportuit, imperante Trajano, qui Nervam proximè excepit.

In sexta Satira mentionem facit vasorum in quibus essent cælati vultus imperatoris, cum titulo et cognomento Dacici, et Germanici. At in nullo vetere monumento, vel nummo, nullo antiquo scriptore Domitianus legitur cognominatus fuisse Dacicus, ut testatur Jos. Scaliger. Trajanum Dio scribit, victis Dacis, Dacici cognomen accepisse: quem etiam Germanicum appellant inscriptiones antiquæ non paucæ. Denique in eadem Satira Juvenalis non obscurè innuit expeditionem Trajani in Parthos et Armenios, ac memorabilem terræ motum quo tota prope Antiochia, non sine gravissimo ipsius Trajani periculo, concussa est, ut non immeritò Lipsius existimavit. In Satira octava de Mario Prisco meminit, quem sub Trajano condemnatum diximus: meminit etiam Prætoris Celsi quem, Trajano imperante, Prætorem factum refert Plinius Epist. 5, Lib. VI.

Satiram XIII, post Imperatoris Adriani, qui Trajano successit, annum tertium fuisse compositam dubitari non potest, cùm Calvinus ad quem est scripta, dicatur sexaginta jam annos vixisse, et esse natus Fonteïo Consule : is enim consulatum gessit anno Neronis quinto; a quo si numeres annos sexaginta, incides in annum Adriani tertium.

In Satiris X et XI, senem se testatur esse, qualis nonnisi sub Trajano, aut ipso etiam Adriano exstitisse potuit. Quo tempore apparet complures ex aliis Satiris fuisse compositas; cùm nullus reperiatur ex iis scriptoribus, qui, Domitiano imperante, floruerunt, a quo Juvenalis nomen fuerit proditum, quod tamen, si exiissent ejus Satiræ, celebrari potissimùm debuerat.

Neque obest iis quæ diximus, quòd Juvenalis quædam referat sub Nerone gesta, quasi nunc, nuper, aut dum ipse scriberet fuissent facta, verbi gratiâ, cùm Satira I, quam probavi non fuisse compositam ante Trajani tempora, de Tigellino loquitur tanquam superstite, de Christianis in arena mori, et tædarum instar lucere per noctem jussis, quod sub Nerone contigisse perspicuum est. Rursum, quòd Satirâ VIII, pariter editâ sub Trajano, videatur alloqui Plautum Rubellium, qui tamen ante annos 40, exsilio damnatus a Nerone ac mori jussus erat. Id enim solenne Satiricis vatibus est, ut exempla sumant a mortuis, quò minus habeant invidiæ, tametsi eadem a vivis et præsentibus non rarò petant.

Ex istis omnibus conjici videtur posse Juvenalem circa Neronis initia natum Aquini, Romam venisse, ibi litteris operam et eloquentiæ dedisse; cùm Paridem versibus amaris pupugisset, relegatum fuisse in Lybiam, natum annos admodum triginta. Post Domitiani cædem Romam rediisse quadragenarium: circa secundum aut tertium Trajani annum se ad scribendas Satiras aut in lucem edendas seriò accinxisse; annos deinde viginti ac fortasse plures vivendo explevisse.

Ingenio fuit acri, elato, vehementi: ingenio respondet stylus, sublimis, eloquens, incitatus, plenus iræ et contentionis, copiosus, illuminatus, et oratorio propior: cùm Horatianus Satirarum stylus propior quotidiano sermoni sit, festivus et jocosus magis, quàm acer et serius: in quo tamen sunt qui putent Horatium Juvenali præferendum. Viderint eruditi. Ego id esse statuo inter utrumque discriminis, quod inter aulicum elegantem, et vehementem e schola oratorem intercedit.

Quod ipsius mores attinet, fuisse probos apparet ex eo, quo improbos ubique insectatur, ardore atque impetu. Ignoscendum Ethnico si vitiorum fœdas imagines objecit, quas ab oculis adolescentum removere studuimus, ut impunè ac tutò vates egregiùs legi posset.

DECII JUNII

JUVENALIS

SATIRA PRIMA.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

CAusas exponit cur Satiras aggrediatur scribere. Primam hanc affert, quòd velit parem gratiam referre ineptis vatibus, quorum audire carmina quotidie cogitur, cùm æquè commodè ac illi possit scribere. Secundam petit a vitiis Romanæ urbis, quæ dissimulare jam, et animò æquo ferre nequit. Ea congerit in acervum, et enumerat obiter, nempe nimias hominum vilissimorum opes et potentiam, delatorum improbitatem, judiciorum corruptelas, veneficia, adulteria, ludendi cacoëthes, epularum sumptus, divitum in clientes acerbitatem et parcimoniam, etc. Ad extremum se candidè ac simpliciter scripturum profitetur, nullius adductum odio, nullius metu deterritum: daturum se tamen operam ut vivos ac superstites non insectetur.

SEMPER ego auditor tantùm? numquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseïde Codri?

ITane semper audiam ineptos vates? Non scribam ipse aliquid vicissim, quod ex me audiant, cùm toties meas aures Codrus obtruderit recitandâ ad ravim usque suâ Theseïde?

1. *REponam.* Reponere est idem, ac *vicem referre*, *remetiri beneficium.* Numquamne illis parem gratiam referam? non ero illis semel molestus, qui me toties vexarunt?

2. *Theseïde.* Poëmate, cu-

Impunè ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic elegos? impunè diem consumpserit ingens
Telephus? aut summi plenâ jam margine libri
Scriptus et in tergo, nec dum finitus, Orestes?
Nota magis nulli domus est sua, quàm mihi lucus
Martis, et ÆOliis vicinum rupibus antrum

Ergone inultam ferant, quam exhibuêre mihi molestiam, dum lectitat mihi alius comœdias Latinas, alius elegias? Non pœnas diei malè mihi ereptæ dabit prolixi scriptor Telephi, aut Orestis, qui volumen totum a fronte ac tergo, nec dum absolutus, implet? Nemo suas ædes meliùs novit, quàm ego Martis lucum, et antrum officinamque Vulcani, prope insulas ÆOlias sitam. Personant

jus erat argumentum res aliqua insignis a Theseo gesta. Is ÆGei regis Athenarum filius fuit. Vide appendicem c. XVI.

Codri. Inepti poëtæ.

3. *Impunè.* Inultus.

Togatas. Sic appellantur Comœdiæ Latinæ, in quibus actores induti erant togâ, quæ vestis Romanorum propria; ut pallium, Græcorum.

4. *Elegos.* Versus elegus, sive elegia, est carmen alternis Hexametris et Pentametris constans. Sic appellatur a voce græca ἐλίω *miseror*, quia inventum est id genus carminis primùm ad res flebiles canendas. Vide Horatium de Arte poëtica, versu 77.

5. *Telephus.* Rex Mysorum, et Herculis filius. Cùm Græcos ad bellum Trojanum proficiscentes prohibere conaretur, ne per Mysiam iter tenderent, ab Achille vulneratus est.

6. *Orestes.* Agamemnonis et Clytemnestræ filius. Orestis patrem ÆGystus, Clytemnestræ plus æquo deditus, interfecerat; cùmque ipsum Orestem tollere de medio pararet, id sentiens Electra Orestis soror, eumdem clam ad Strophium Phocensium principem, qui Agamemnonis sororem duxerat, ablegavit. Post annos 12 quàm in Phocide moratus fuisset, Argos rediit ignotus, et velut ab ipso Strophio missus, ut Orestis obitum nuntiaret. Intromissus ad Clytemnestram, eamdem cum ÆGisto, consciâ Electrâ, interfecit. Quod facinus tamen expiare coactus fuit ad aram Dianæ Tauricæ. Amicum habuit Pyladem, omnium periculorum socium. De Oreste insignes exstant tragœdiæ duæ Poëtarum Græcorum Euripidis et Sophoclis.

7. *Lucus Martis.* Lucus Marti sacer.

8. *ÆOliis rupibus.* Insulæ sunt septem, non procul a Peloro Siciliæ promontorio, nempe Lipara, Hiera, Stron-

Vulcani. Quid agant venti; quas torqueat umbras
AEacus; unde alius furtivæ devehat aurum
Pelliculæ: quantas jaculetur Monychus ornos:
Frontonis platani, convulsaque marmora clamant
Semper, et assiduo ruptæ lectore columnæ.
Exspectes eadem a summo, minimoque poëta.
Et nos ergo manum ferulæ subduximus; et nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum

Frontonis horti, et columnis marmoreis fultæ porticus penè dissiliunt et convelluntur vocibus poëtarum sua carmina legentium, in quibus ventorum vim, et tempestates ab iis excitatas, describunt, pœnas umbris ab AEaco irrogatas: quâ ex regione nescio quis asportet in patriam vellus aureum furto sublatum: quàm proceras arbores Monychus gigas in adversarios torqueat instar jaculorum. Hæc omnia docti pariter indoctique vates crepant. Atqui ego etiam scholas frequentavi olim, et fictas, exercitationis gratiâ, causas egi, cùm Syllam hortarer, ut, omissis reipublicæ curis,

gyle, Didyme, Ericusa, Phænicusa, et Evonymus. AEoliæ vocatæ sunt propterea quòd AEolus in iis regnabat Trojæ temporibus. In Sicilia verò est mons AEtna ignes eructans, ubi poëtæ Vulcani officinas ponunt: quas sibi notissimas ait esse Juvenalis, eò quòd plerique tunc vates in AEtneis incendiis describendis sudarent.

9. *Vulcani.* Jovis et Junonis filii. Vide append: c. IV.

10. *AEacus.* Jovis filius, AEginæ insulæ rex, pater Telamonis et Pelei. Ob æquitatis famam delectus a Jove qui mortuorum in inferis causas cum Minoe, et Rhadamantho cognosceret, ac meritas criminibus pœnas irrogaret.

Undè alius, etc. Jason AEsonis filius. Vide append. c. XVIII.

11. *Monychus.* Centauri fortissimi nomen est. De Centauris vide app. c. XVI.

12. *Frontonis.* Julius Fronto, civis Romanus dives et eruditorum patronus, suas libenter ædes poëtis recitantibus commodabat.

13. *Lectore.* Ita legebant suos versus illi recitatores, ut gestum sæpe vocemque intenderent.

16. *Syllæ.* De illo dubitatum est, inquit Sallustius, fortiorne an felicior fuerit. Missus a Mario in Africam, Jugurtham vicit: Mithridatem in Asia sævientem compescuit: Cinnæ dominationem fregit; Marium denique ipsum urbe expulit, in qua Dictator factus, ita remp. op-

Dormiret. Stulta est clementia, cùm tot ubique
Vatibus occurras, periture parcere chartæ.
Cur tamen hoc libeat potiùs decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:
Si vacat, et placidi rationem admittitis, edam.
Patricios omnes opibus cùm provocet unus,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat:
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi

in otio privatus degeret. Quidni ergo scribam, aut cur parcam papyro, quam tot quotidie vates imperiti malè consumunt? Quod si quis tamen rogaverit, cur hoc satirico scribendi genere delecter, in quo Lucilius tamquam in patente Circo exspatiatus est: dicam sanè, si vobis audire vacat, et si æquis auribus dicentem accipitis. Omnino difficile est a scribenda Satira temperare, cùm hunc tonsorem intueor, qui mihi juveni barbam radebat, pervenisse ad eas opes, ut cum patricio quolibet contendat:

pressit, ut nemo illo invito nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset. Postremò, rep. constitutâ, dictaturam deposuit, ac privatus Puteolos, quæ est urbs Italiæ, prope Neapolim, secessit, ubi pediculari morbo consumptus est, anno ab urbe condita 676.

Ut altum dormiret. Altum dormire, est *somno*, ut aiunt, *profundo indulgere: dormire in utramque aurem.*

20. *Auruncæ.* Latii civitas fuit, patria Lucilii; qui primus Satiram Latinam scripsit, natus anno ab urbe condita 552.

Equos flexit. Ducitur hæc Metaphora a Circo, in quo currus agitantur, et circa metam flectuntur.

22. *Patricios.* Cùm primùm remp. Romulus constituit, elegit ex omni civitate viros centum ætate ac prudentiâ insignes, qui eam gubernarent: illosque senatores, sive Patres appellavit. Eorumdem filii dicti sunt Patricii.

Provocet. Lacessat ac certare opibus cum iis velit. Significatur autem Cinnamus tonsor, qui censum equestrem adeptus, ac subinde judicio damnatus, exulavit in Sicilia.

23. *Gravis juveni barba.* Molestum est juvenibus barbæ fruticantis onus.

Sonabat barba. Cùm tonderetur. Solent tonsores numerosumquemdam strepitum forficibus edere.

24. *Niliacæ.* Nilus Ægypti fluvius.

Canopi. Canopus Ægypti urbs clara, prope ultimum Nili ostium.

Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas,
Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ;
Difficile est satiram non scribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se,
Causidici nova cùm veniat lectica Mathonis
Plena ipso; post hunc magni delator amici,

cùm Crispinus ex Ægyptiorum mancipiorum fæce emersus, purpureas lacernas molliter in humerum rejiciat, exertamque protendens manum, jactet digitos annulis levioribus ex auro, quales æstate gestat, micantes, nec majori et graviori gemmæ ferendæ par sit. Age, quis tam sceleratæ flagitia civitatis animo æquo ferat? quis tam omnis sensûs expers, ut stylum non expediat, cùm Mathonem Causidicum cernit in eleganti et recenti lectica procedere, ita obesum et saginâ distentum, ut eam solus impleat; ita superbum, ut nullum comitem admittat? cùm paulò post subire videt famosum illum delatorem, qui suo amico, viro clarissimo, exitium est machinatus; quique brevi reliquas

Verna. Ita vocatur propriè servus domi ex ancilla natus, hinc vernaculum appellamus quidquid intra domesticos parietes alitur.

25. *Crispinus*. Domitiano gratissimus fuit. Hunc, opinor, in domini gratiam, laudat sæpe Martialis.

Tyrias. Tyrus Phœniciæ civitas clarissima, ubi nata et perfecta purpura.

Lacernas. Id est, *togas*. Lacerna, vestis erat exterior et crassior, instar pallii: sed toga comptior, longior, ac decentior, quàm lacerna.

26. *Ventilet*. Eximat illum e digito, et per aërem leviter jactans, ventum faciat.

Æstivum. Leviores æstate, hyeme graviores gestabant annulos.

Lectica. Ferebatur a servis, interdum sex, et Hexaphorus vocabatur; interdum octo, et vocabatur Octaphorus.

Mathonis. Causidicus dives fuit. Sub Domitiano sæva et publica rabies accusandi fuit: unde magnas opes Causidici colligebant.

31. *Plena ipso*. Potest etiam exponi sic: ut solus fuisse in lectica intelligatur, quò gestaretur commodiùs.

Delator. Accusator, præsertim occultus, ita vocatur. Hoc in loco intelligitur M. Regulus, qui hanc artem sub Domitiano, magnâ civium invidiâ, exercuit.

Magni amici. Gall. illustre patron.

Et citò rapturus de nobilitate comesa
Quod superest, quem Massa timet, quem munere palpat
Carus; et a trepido Thymele summissa Latino.
Quid referam, quantâ siccum jecur ardeat irâ,
Cùm populum gregibus comitum premat hic spoliator
Pupilli prostantis? et hic damnatus inani
Judicio (quid enim salvis infamia nummis!)
Exsul ab octava Marius bibit, et fruitur dîs

nobilium a se spoliatorum exuvias diripiet; quem Bœbius Massa formidat; quem delinire muneribus missis tentat Carus; ad quem placandum Latinus sibi malè metuens uxorem suam Thymelen clam allegat. Quid dicam quantâ æstuem iracundiâ, quàm graviter mihi bilem et stomachum moveat hic tutor, qui pupillum fortunis exuit, cumque in foro prostare inter venales servos coëgit, interim dum ipse magnâ clientium et famulorum, quibus stipatur, turbâ, vias urbis impedit? aut iste Marius, qui licèt a judicibus ob Africam compilatam fuerit condemnatus, tamen vanam ac inutilem eorum severitatem ridet? Quis enim de ignominia vehementer laborat, modò salva incolumisque pecunia sit? immo etiam irrogatas sibi ultoribus Superis pæ-

34. *Carus.* Delator is quoque fuit, Martiale teste, sed minoris notæ ac auctoritatis, quàm Regulus.

Latino. Celebri mimo et histrione, quo imprimis delectabatur Domitianus.

37. *At hic damnatus.* Marius priscus, homo Bœticus in Africam Proconsul missus, eam spoliaverat; accusatus repetundarum est anno Trajani tertio, ac damnatus, et in exsilium pulsus, ubi lautè et opiparè vivebat. Afris tamen pecunia, quâ spoliati fuerant, minimè restituta: sed partim, ipsi Mario relicta, partim in ærarium illata. Hinc dicit, *Inani judicio*, quod nec Afris profuit, nec valde obfuit Mario.

39. *Ab octava.* Post solis ortum videlicet, id est, secunda post meridiem, ut in Gallia numeramus. Dies Romanus constabat semper duodecim horis, quarum prima numerabatur ab solis ortu. Non cœnabant ante horam nonam nisi helluones, qualis iste Marius.

Fruitur Diis iratis. Licet hos habeat infensos ob flagitia, nullum tamen ex eorum ira detrimentum accipit; immo fructum et emolumentum: vescitur enim lautiùs et intemperantiùs.

Iratis : at tu victrix provincia ploras.
Hæc ego non credam Venusinâ digna lucernâ ?
Hæc ego non agitem ? sed quid magis Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem ?
Cùm fas esse putet curam sperare cohortis

nas apponit lucro, et ab vespera usque in lucem epulis indulgens, calamitatem suam facilè consolatur, te interim lugente, o infelix Africa, et amissas, nec reddendas umquam tibi, licèt causam viceris, pecunias deplorante. Hæc ego flagitia non arbitrabor digna, quæ satiricis versibus agitentur, Horatii more ac stylo? an satius putabo esse pervagatas illas de Hercule, de Diomede, de Minotauro in Labyrinthi latebris mugiente fabulas, carmine persequi, aut evolantem Dædalum, Icarumve in mare decidentem denarrare? cùm interea non nemo, qui patrimonium equis

40. *Provincia.* Sic appellabatur quælibet regio extra Italiam a Romanis domita et imperio adjuncta; quasi diceres procul victa.

41. *Venusina lucerna.* Horatiana Satira. Horatius natus est Venusii, quæ civitas in finibus Apuliæ et Lucaniæ.

Lucerna. Solebant elucubrare suos versus ad lucernam.

42. *Sed quid magis.* Nempe, scribam : Quid juvat, magis et prodest scribere ?

Heracleas. De Hercule vide appendicem, c. xv.

43. *Diomedeas.* Diomedes rex Ætoliæ in Græcia, Tydei filius, inter Græcorum primores ad Trojam profectus, secundùm Achillem et Ajacem fortissimus habitus est. Equos Rhesi cepit, Palladium ex arce Trojana sustulit, Martem ipsum vulneravit. Confecto bello in Italiam se contulit, domum et libidines uxoris fugiens; ibi Argyripam urbem condidit. Vid. lib. XI Æneid. vers. 246 et 270, ejus socii dicuntur in aves fuisse conversi, quæ a Græcis Ἐρωδιοὶ; a Latinis, Diomedeæ sive ardeæ, nominantur.

Labyrinthi. Labyrinthus, locus est multis viarum ambagibus inflexus.

44. *Puero, etc.* Iratus Minos Cretæ rex Dædalo, eum in labyrinthum conjecit : at ex eo evolavit homo ingeniosissimus, compactis cerâ pennis, atque ita in Sardiniam, deinde in Italiam pervenit. Sed Icarus ejus filius cùm justò altiùs volaret, liquefactâ calore solis cerâ et solutis alis, in maris Ægei partem decidit, quæ ab eo mare Icarium est vocata. Ovid. VIII Metam.

45. *Cohortis.* Exercitus Romanus in legiones divideba-

Qui bona donavit præsepibus, et caret omni
Majorum censu, dum pervolat axe citato
Flaminiam: puer Automedon nam lora tenebat.
Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadrivio? cùm jam sextâ cervice feratur
Hinc atque inde patens, ac nudâ penè cathedrâ,
Et multùm referens de Mæcenate supino

alendis ligurivit, nihilque jam ex avitis opibus in censu habet, nihilominus confidat se cohortis præfecturam obtinere posse, eo scilicet nomine, quod Imperatoris per viam Flaminiam invecti currum ipse adolescens agitaverit, ut olim Automedon Achilleos equos regebat. Quis non gestiat mediis in compitis exerere calamum, et iis, quæ se offerunt flagitiis, libros ingentes refercire, cùm homo turpissimus, et in obsignandis falsò testamentis exercitatus, qui subjiciendis in locum verarum, et notandis madefacta annuli gemma tabulis adulterinis, lautus ac dives evasit, jam gestetur sublimis in lectica servorum sex humeris im-

tur, plures, aut pauciores: legio ferè quatuor militum millia; interdum quinque, aut etiam sex continebat. In singulis porrò legionibus erant cohortes decem. Toti legioni præerant per vices Tribuni sex.

46. *Qui bona, etc.* Vel Cornelium Fuscum intelligit, qui puer Neronis auriga fuit, etsi ortus nobili loco, ut nempe iniret gratiam a Nerone, qui aurigas ejusmodi nobiles adamabat, ac suos ipse interdum equos agitabat. Idem Fuscus Domitiani tempore cohortium prætorianarum præfectus, bellum adversùs Dacos gessit, ibique periit. Vel potiùs intelligit Tigillinum hominem impurissimum et egentissimum, qui Neronis beneficio ad magnas opes et cohortis etiam prætorianæ præfecturam evasit.

48. *Flaminiam.* Via Flaminia pertinebat ab urbe usque Ariminum: habuit nomen a C. Flaminio Consule, a quo strata, quique ad lacum Thrasymenum ab Annibale cæsus fuit.

Automedon. Achillis auriga fuit. Ponitur pro quolibet auriga insigni.

49. *Ceras.* Scribebant Prisci Romani in tabulis ligneis obductis cerâ, quam stilo seu graphio ferreo exarabant.

Quadrivio. Quadrivium est locus in quo viæ quatuor coëunt.

52. *Mæcenate.* Mæcenas, eques Romanus fuit Augusto carissimus, vir doctus, et doctorum patronus; idem deliciarum et lautitiarum omnium amantior.

Signator falsò, qui se lautum, atque beatum
Exiguis tabulis, et gemma fecerat udâ,
Occurrit matrona potens, quæ molle Calenum
Porrectura viro miscet sitiente rubetam,
Instituitque rudes, melior Locusta, propinquas
Per famam et populum nigros efferre maritos.
Aude aliquid brevibus Gyaris, et carcere dignum,
Si vis esse aliquis: PROBITAS LAUDATUR ET ALGET.
Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,

posita, et ab utroque latere aperta, ipse in ea porrectus ac supinus, ad eum ferè modum quo Mæcenas gestari solebat. En occurrit nobilis mulier, quæ dum mariti sitim vino Caleno restinguere parat, rubetæ virus poculo, quod illi porrigit, admiscet, cognatasque suas nondum istius gnaras artis, ipsa longè veteri Locusta peritior, docet quemadmodum suos viros adhuc venenis notis lividos, contemptis populi spectantis et indignantis rumoribus, ad rogum efferri jubeant. Si vis in aliquo esse inter homines pretio ac numero, id consequeris insigni quodam et palmario scelere; aliquid oportet exsilio dignum et carcere moliaris. Laudantur viri probi, at egent. *Florent improbi, et suis sceleribus acceptas ferunt villas, ædes in urbe magnificas, mensas exquisitas, argentea pocula prisco arti-*

53. *Signator falsò*. M. Regulus testamentorum captator corruptorque nequissimus.

54. *Exiguis tabulis*. Brevi testamento, in quo V. G. paucis verbis, omnia bona uni relinquantur.

Gemma udâ. Annulo signatorio salivâ madefacto, ut faciliùs imprimatur signum ceræ.

55. *Calenam*. Cales, sive Calenum, oppidum erat Campaniæ Italiæ, cujus in agro vinum optimum nascebatur.

56. *Rubetam*. Venenum confectum é rubeta.

57. *Locusta*. Venefica, quæ, imperante Nerone, floruit, pro qualibet venefica ponitur.

58. *Efferre*. Verbum funebre est, significatque *ad rogum deportare*, *sepelire*.

59. *Gyaris*. Gyarus vel Gyara, est insula exigua in mari Ægeo, una e Sporadibus, in quam Romani reos insignes deportabant. De illa fit mentio in Satira X. Utitur hoc loco Juvenalis numero plurali, per Emphasim.

61. *Prætoria*. Prætorium domus est Prætoris, seu lauta-

Argentum vetus, et stantem extra pocula caprum.
Quem patitur dormire nurus corruptor avaræ,
Quem sponsæ turpes, et prætextatus adulter?
Si natura negat, facit indignatio versum
Qualemcumque potest: quales ego, vel Cluvienus.
Ex quo Deucalion, nimbis tollentibus æquor,
Navigio montem ascendit, sortesque poposcit,
Paulatimque anima caluerunt mollia saxa,
Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

ficio elaborata, et signis cœlatis aspera. Quem non impellit ad scribendam satiram, excitatque pater filii uxorem ad scelus pretio pertrahens; sponsæ amoribus turpissimis æstuantis, pueri adulteriis infames? Si quis poëta natus non est, ipsi tamen carmina indignatio suggeret, qualia illa cumque sint, cujusmodi scribuntur a me, vel a Cluvieno. Quidquid moliuntur homines, eorum vota, metus, ira, voluptates, gaudia, concursationes ac negotia, ex quo tempore Deucalion, augescente continuis imbribus mari, supra Parnassum navi est evectus, et Apollinis oraculo consulto, lapides ab eo projecti sensim mollescere cœperunt: hæc omnia, inquam, huic libello materiam da-

et splendida domus, qualem Prætor habet.

62. *Caprum.* Sculpi solebat in poculis caper, animal Baccho invisum, quia vites arrodit. Figuræ porro cælatæ, extra vasa extant eminentque.

64. *Prætextatus.* Indutus prætextâ. Erat illa vestis ornata limbo purpureo, quam pueri gestabant usque ad annum 17, quo togam virilem sumebant.

67. *Deucalion.* Promethei filius, Thessalorum rex, in Græcia. Eo regnante contigit immane diluvium. Deucalione ipso tantùm, ut poëtæ fingunt, et Pyrrha ejus conjuge, ex omni hominum multitudine, servatis. Qui in Parnassum montem naviculâ delati, ubi primùm aquæ subsederunt, Themidis oraculum consuluere, quâ ratione posset humanum genus reparari: jussi sunt magnæ matris ossa, nimirum terræ lapides, post tergum jactare: saxa in homines continuò mutata. Ovid. I. Metam.

68. *Sortes.* Oracula sic vocantur, vel quia ferè ductis sortibus edebantur; vel quia suam quique sortem, rei cujusque eventum, denuntiant.

71. *Farrago.* Propriè est acervus farris, et variorum

Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, positâ sed luditur arcâ.
Prælia quanta illic dispensatore videbis
Armigero! Simplexne furor sestertia centum
Perdere; et horrenti tunicam non reddere servo?
Quis totidem erexit villas? quis fercula septem
Secretò cœnavit avus? nunc sportula primo

bunt, nullo certo distinctam ordine, amplam certè ac uberem: ecquando enim ætas fuit criminum feracior? quando major avaritiæ gurges, quando aleæ insania pertinacior et projectior? Non jam incertis tabulæ aleatoriæ jactibus lusores exponunt crumenas, sed totas in ludum arcas deferunt; quibus illic animis, quâ contentione certantes videre est! servo talos et nummos, arma isti ludo idonea, subministrante. Cujus hoc tandem et quàm vesani est furoris, centum sestertia ludendo perdere, et vestem famulo frigore confecto debitam denegare? Quis majorum nostrorum tot villas ædificavit, quot possim jam extruuntur? quis eorum in secretis etiam, ac privatis, ubi gulæ indulgetur paulò liberiùs, cœnis, diversi generis dapes septem mensæ apposuit? clientes suos avi nostri eâdem secum accipiebant mensâ, nunc illis in domûs vestibulo parata est exigua

leguminum, ut hordei, viciæ, etc. quæ animantibus dantur in pabulum: metaphoricè significat *rerum variarum congeriem*.

74. *Loculis*. Capsulis angustis, et marsupiis.

75. *Casum tabulæ*. Incertum jactum talorum aut tesserarum, in tabulam lusoriam seu alveolum temerè cadentium.

77. *Armigero*. Sic appellat servum, talos, nummosque domino subjicientem; ad eum ferè modum, quo in pugna domino armiger tela suggerit.

Sestertia centum. Hodie (1804) nostrarum librarium 18700.

80. *Sportula*. Propriè est vas vimineum, in quo deponuntur cibi, pecunia, etc. Apud Romanos ea vox vulgò significabat *cibos*, quos clientibus patroni divites largiebantur e sua mensa. Quod cùm patronis subinde molestum et majoris impendii visum fuisset, pro cibis dedêre centum nummulos, qui quadrantes dicebantur, quia valebant singuli quartam partem Romani assis, sive tres uncias. Respondent centum quadran-

Limine parva sedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem priùs inspicit, et trepidat, ne
Suppositus venias, ac falso nomine poscas:
Agnitus accipies. Jubet a præcone vocari
Ipsos Trojugenas; nam vexant limen et ipsi
Nobiscum. Da Prætori, da deindè Tribuno.
Sed libertinus prior est: Prior, inquit, ego adsum.
Cur timeam, dubitemve locum defendere? quamvis
Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ
Arguerint, licèt ipse negem: sed quinque tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura major

sportula, quam miseri posteri attritam cursitando salutandoque, togam, avidè, raptimque auferant, ac ne id quidem sine lite et labore. Est qui tuum os intueatur diligenter, antequam sportulam largiatur, metuens videlicet ne in alterius venias locum, teque clientem esse mentiaris. Ubi compertum fuerit, qui sis, quo jure sportulam petas, tunc ea dabitur. Præclarus ille patronus per præconem arcessit principes civitatis, ab antiquis illis Trojanis ortos, nam ipsi quoque pro foribus in clientium turba conferti et obnixi adstant. Da sportulam Prætori primùm, deinde Tribuno, inquiunt Prætores ac Tribuni: sed cum illis pugnat liberti alicujus filius: Ante illos, exclamat, huc accessi: Quis mihi sit pudor aut religio tueri hunc, quem occupavi, locum; licet oriundus sim ex urbe ad Euphratem sita, meque servum esse, si negare vellem, satis indicaret ac probaret aurium perforata pars ima: verùm tabernas quinque habeo in urbe, quarum ex annua pensione conficio sestertia quadringenta. Quid habet ipsa senatoria dignitas,

tes solidis 25, monetæ Gallicanæ.

81. *Turbæ togatæ.* Clientibus qui togâ induti ventitabant manè domum patronorum salutandi causâ, eos deducebant per urbem, etc.

82. *Ille.* Patronus vel ejus œconomus.

86. *Da Prætori.* Possunt hæc verba tribui patrono, jubenti dari sportulam primùm Prætori, dein Tribuno.

Tribuno. Erant Tribuni, alii Urbani, sive plebis, qui jura populi tuebantur: alii Militares qui legioni præerant, ac vulgò sex in una quaque numerabantur.

89. *Euphratem.* Fluvius est Mesopotamiæ, in Asia.

In aure fenestræ. Servi, qui Romam ex Asia deportabantur, aures habebant perforatas, iisque aureos et argenteos annulos appendebant.

91. *Quadringenta.* Subaudi, sestertia: quam summam

Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Corvinus oves? Ego possideo plus
Pallante, et Licinis. Exspectent ergo Tribuni.
Vincant divitiæ; sacro nec cedat honori
Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.
Quando quidem inter nos sanctissima divitiarum
Majestas: etsi funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras,

quare tanto expetatur opere, siquidem Corvinus ex amplissimis senatoribus genitus eo redactus est inopiæ, ut armentum conductum in agro Laurenti pascat? Mecum non certarent opibus Pallas et Licinus. Jubeo igitur Tribunos exspectare dum data mihi sportula fuerit: priorem locum obtineat qui ditior est; nec sacro-sancto illi magistratui concedat, qui non ita pridem Romam oblitis gypso pedibus accessit. Sanè divinis honoribus pecuniam prosequimur, licèt nondum ipsi templum sit extractum, nec dum ullæ nummis aræ fuerint positæ, uti positæ sunt Paci, Fidei,

in censu annuo qui non haberet, eques Romanus esse nemo poterat. 75 millia circiter librarum nostratium.

Purpura major. Senatorum propriâ vestis dicebatur latus clavus: eratque tunica purpureis quibusdam globulis majoribus, qui capita clavorum imitarentur, ornata. Erant autem illi clavi purpureis plagulis seu institis ante pectus demissis, insuti.

92. *Laurenti agro.* Laurentum, civitas fuit antiqui Latii, prope Lavinium: ita dicta a sylva Laurea, quæ in eo, ubi condita est agro, erat. Hujus incolæ Laurentes appellati.

93. *Corvinus.* Ponitur hoc in loco Corvinus pro quolibet nobili; Valeria gens clara imprimis apud Romanos fuit, ex qua prognati Poplicolæ, Corvini, Messalæ, etc.

94. *Pallante.* Pallas, ex Arcadia oriundus, homo nequam et ignobilis, Claudii Imperatoris libertus prædives.

Licinis. Licinus, Augusti libertus: et ipse prædives fuit.

Exspectent..... Potest ita exponi versus iste, ut hoc dicere libertus ille arrogans, et opibus suis elatus intelligatur, vel ipse Juvenalis.

95. *Sacro honori.* Tribunatui. Is enim magistratus, apud Romanos sanctus, seu sacro-sanctus habebatur: ut qui Tribunum plebis læsisset is morte pœnas penderet.

96. *Pedibus albis.* Pedes venalium servorum trans mare advectorum, cretâ quâdam, seu gypso, illinebantur.

Ut colitur Pax, atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque salutato crepitat Concordia nido.
    Sed cùm summus honor finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat;
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est
Et panis, fumusque domi? Densissima centum
Quadrantes lectica petit, sequiturque maritum
Languida, vel prægnans, et circumducitur uxor.
Hic petit absenti notâ jam callidus arte,
Ostendens vacuam, et clausam pro conjuge sellam.
Galla mea est, inquit: citiùs dimitte, moraris?

Victoriæ, Virtuti atque Concordiæ, cujus templum resonat strepitu ciconiarum in ejus turribus nidificantium, cùm nidos quos exactâ hyeme revisunt, læto videntur plausu salutare. Quod si primores urbis cives, qui summos in ea magistratus gerunt, exeunte anno referunt in librum suarum rationum, quid apportet ipsis lucri sportula, quantam ad censum annuum accessionem faciat, quàm miseram esse clientium conditionem necesse est, qui censu omni et patrimonio carentes, ex iis, quos a patrono capiunt, nummulis coguntur togam, calceos, panem ac pauca uvida, quibus focum accendant, ligna emere? Quid quod ipsi nobiles in lecticis gestati, ad centum illos quadrantes corrogandos frequentissimi convolant, nec viri tantùm, sed illorum etiam uxores, etsi ægrotæ vel gravidæ, quæ per omnia limina circumferuntur, adeo ut aliquis callidior (quod artificium jam est pervulgatum) sportulam dari petat absenti uxori suæ, quam esse fingit in vacua lectica et clausa. Hic, inquit, Galla est, uxor mea; oro, ne patere ut diutiùs exspectet. Quid moraris autem, et sportulam cunctaris dare? Juvat illam ipsam intueri, inquit,

100. *Pax, etc.* Paci templum ornatissimum extruxit Vespasianus. Fidei templum Numa ædificavit. Virtuti et Honori M. Marcellus: Concordiæ, olim Camillus; postea Tiberius. Victoriæ, Arcades.

101. *Salutato nido.* Veteres nidos vere primo repetunt Ciconiæ, ut hirundines.

105. *Centum quadrantes.* Vide suprà, p. 17, v. 80.

109. *Sellam.* Gestandam videlicet; id est, lecticam.

Profer, Galla, caput. Noli vexare, quiescit.
Ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum.
Sportula, deinde forum, jurisque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas ausus habere
Nescio quis titulos AEgyptius, atque Arabarches,
Cujus ad effigiem non tantùm mejere fas est.
Vestibulis abeunt veteres lassique clientes,
Votaque deponunt, quanquam longissima cœnæ.
Spes hominum! Caules miseris, atque ignis emendus.
Optima sylvarum interea, pelagique vorabit
Rex horum, vacuisque toris tantùm ipse jacebit;

sportulæ dispensator; age Galla, effer caput e lectica, si verè hic ades. Noli eum inclamare (maritus respondet) ægra est, ac indulget somno. Prosequamur ceteras diei occupationes egregias. Post acceptam a divite patrono sportulam, cùm assectantur usque in forum Augusti, ubi celebris illa visitur Apollinis statua, et aliæ complures ducum et imperatorum, qui triumphi honorem adepti sunt, inter quas nescio quis AEgyptius, aut Arabum princeps, non dubitavit suam ponere magnificis titulis et inscriptionibus insignitam, non sine justa civium indignatione, quibus eam lotio, ut minimum, inquinare impunè licet. Postea redeunt domum divitis clientes, cursitando defatigati, et exspectatâ diu multumque cœnâ liberaliore, demum frustrati suis votis et exspectatione discedunt. O miseras, ô falsas hominum spes! Caules emere coguntur, et ligna quibus illos coquant. Interim illorum patronus ingurgitabit se lectissimis cibis, quos sylvæ, quos maria suppeditabunt, et in toro

113. *Apollo juris peritus.* Ita vocat statuam Apollinis positam in Augusti foro, ubi litigabant causidici et juris periti; quorum clamoribus ac litibus audiendis Apollo jus dicere potuisset; vel quia huic loco veluti præerat.

114. *Triumphales.* Augustus in fori a se ædificati gemina porticu, statuas eorum qui triumphaverant, collocavit.

115. *Arabarches.* Græca vox, significans *ducem*, aut *Principem Arabum*: Ἄραψ, *Arabs*; ἀρχὸς *princeps*.

117. *Clientes.* Ita vocabantur *cives tenuiores*, qui se in divitum tutelam et patrocinium conferebant, quique illos instar parentum certis officiis colebant.

121. *Rex.* Ita *patroni* appellabantur a clientibus.

Nam de tot pulchris, et latis orbibus, et tam
Antiquis, unâ comedunt patrimonia mensâ.
Nullus jam parasitus erit, sed quis feret istas
Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum?
Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictus
Turgidus, et crudum pavonem in balnea portas.
Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.
It nova, nec tristis per cunctas fabula cœnas:

solus accumbet, jam enim illis divitibus mos est unam instruere mensam inter tot amplas et pretiosas ac prisco elaboratas opere mensas, quas domi habent, in qua tamen una dapibus oneranda tantos faciunt sumptus, ut integra patrimonia absumant. Itaque nemo jam parasitus reperietur. At quis tam immanem, tam sordidam ingluviem æquo animo ferre possit? cujus demum intemperantiæ est, aprum integrum apponere uni homini, aprum, inquam, ideò natum, ut inter plures convivas simul epulantes dividatur? nec inultam hanc diu tamen gulam fers, debitas continuò pœnas dependis, cùm cibo onustus exuis vestem ut balneum petas, necdum digesto pavone, quem avidè vorasti. Ex illa videlicet stomachi, tot cibos ferre et coquere negantis, cruditate, oriuntur mortes repentinæ multorum, ac præcipuè senum, qui tolluntur e medio ante conditum testamentum. Recens ac subitus rumor alicujus hujusmodi mortis per omnia convivia domosque spargitur, hominibus, ad rei novitatem, ut ad monstri fabulæque narrationem, demi-

Toris. In lectulis compositi vescebantur, ferè jacentes, ita tamen, ut sinistro cubito caput incumberet.

122. *Orbibus.* Rotundis mensis.

124. *Nullus erit.* Quia divites, cùm cœnant nullum admittunt socium et convivam.

Parasitus Ita vocantur qui alienas mensas captant. Vide Satiram V, ubi de illis fusè agitur.

128. *Pavonem.* Pavo inter delicata Romanorum fercula numeratus aliquandiu fuit: primùm ob novitatem: deinde propter pennarum pompam et spectaculum, quæ cocto reponebantur, et quibus indutus inferebatur mensis.

Balnea. Ante cœnam corpus aliquâ exercitatione curabant, tum balnea ingrediebantur: eadem aliquando repetebant cœnati.

136. *Fabula.* Significat in-

Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat
Posteritas; eadem cupient, facientque minores.
Omne in præcipiti vitium stetit. Utere velis.
Totos pande sinus. Dicas hìc forsitan, unde
Ingenium par materiæ? unde illa priorum
Scribendi quodcumque animo flagrante liberet
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen?
Quid refert dictis ignoscat Mutius, an non?
Pone Tigellinum, tædâ lucebis in illa,
Quâ stantes ardent, qui fixo gutture fumant;

rantibus, nec tamen valde ingemiscentibus ob mortem avari senis. Effertur ad rogum mortuus, ab amicis iratis, et dolentibus nihil sibi testamento relictum esse; immo plaudentibus, et gaudentibus quòd avarus helluo malè perierit. Nihil habebunt posteri quo mores nostros ac scelera vincant, iisdem planè cupiditatibus vitiisque laborabunt. Ad summum omnis nequitiæ venimus. *Nullus itaque modus satiræ sit, in altum patentia vela demus. Roget quis, an tibi satis est ingenii pro tam amplo ac difficile argumento? estne illa, quæ priscis vatibus aderat, facultas apertè, simpliciter scribendi quodcumque mens et ira suasisset, quam libertatem appellarem, si liceret ejus nomen edere? Ego verò parum laboro utrùm Mutius, aut alius ejusmodi, quem meis carminibus descripsero, mihi vera dicenti parcat, necne. Sit ita sanè. At si Tigellinum describas, ad palum alligatus combustusque tædam de te dabis, ut illi qui Nerone imperante vivi cremati sunt, adacto per medium corpus stipite, et per guttur emergente: nec magis*

terdum *narrationem* quæ mirum aliquid aut fictum habeat: aliàs *tragœdiam* aut *comœdiam.*

134. *In præcipiti.* Abrupta loca ferè sunt altissima: itaque sensus est: nequitiam altiùs provehi non posse, quàm Juvenalis ævo sit provecta.

135. *Sinus.* Cùm vento distenduntur vela, sinum quemdam efficiunt.

138. *Cujus, etc.* Romanam libertatem Imperator Domitianus, et alii non absimiles planè oppresserant, adeo ut ne illa quidem impunè appellari posse videretur.

139. *Mutius.* Lucilius Poëta insectatus erat Mutium quemdam, hominem improbum, at parum timendum, inopem nempe et ignobilem.

140. *Tigellinum.* Hominem impurum, Neroni gratiosum,

Et latum mediâ sulcum deducis arenâ.
Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehatur
Pensilibus plumis, atque illinc despiciat nos?
Cùm veniet contrà, digito compesce labellum:
Accusator erit, qui verbum dixerit, hic est.
Securus licèt AEneam, Rutulumque ferocem
Committas: nulli gravis est percussus Achilles;
Aut multum quæsitus Hylas, urnamque secutus.
Ense velut stricto, quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor cui frigida mens est
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ:
Inde iræ, et lacrymæ. Tecum priùs ergo voluta
Hæc animo ante tubas: galeatum serò duelli

tuâ illâ satirâ proficies quàm si sulcum duceres arando littus. Ergo patiar eum, qui tres patruos suos veneno sustulit, gestari impunè in lectica instrata pulvillis plumâ fartis, ex qua nos humi per vicum ingredientes despectabit? Patere omnino: quin etiam, cùm illum habueris obvium, impone digitum ori, nec hiscere quidem aude. Si quis enim vel hanc duntaxat vocem miserit, hic ille Tigellinus est, statim aliquis præsto erit, qui verbum istud excipiat, eumque accuset a quo fuerit prolatum. Potes enimverò Rutulorum regem Turnum, et AEneam inter se pugnantes tutò describere: nemo ægrè fert nec stomachatur, cùm Achillem a Paride vulneratum audit, aut ab Hercule diu vestigatum Hylam, qui cum urna haustus aquis perierat. Verùm quoties poëta satiricus, putà Lucilius incensus irâ, stylum in flagitiosos tamquam ensem distringit, tunc auditor suorum sibi conscius criminum, rubore afficitur, ac tacito conscientiæ vulnere perculsus cruciatur, flet, ultionemque meditatur. Hæc tecum expende priùs, quàm satiricum hoc bellum moveas: postquam miles galeam et arma

142. *Et sulcum deducis, etc.* Arare littus, proverbio dicitur, pro *operam perdere.*

Arena. Sic vocabatur ipsum amphitheatri solum, quia erat arenâ constratum. Satir. II, versu 102.

143. *Aconita.* Aconitum est herba succi pestiferi.

148. *Achilles.* Vide appendicem, c. XXIV.

149. *Hylas.* Vide appendicem, c. XVIII.

150. *Lucilius.* Poëta satiricus. Suprà p. 4, versu 20, nota *Auruncæ.*

154. *Duelli.* Ea vox *bellum* significabat apud veteres.

Pœnitet. Experiar quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

induit, serum est pugnam detrectare. Præclarè mones : vivis parcam, ac videbo quid possit in eos dici, quorum sepulcra exstant in via Latina et Flaminia.

156. *Flaminia.* Hæc via pertinebat ab urbe usque Ariminum : strata fuerat a C. Flaminio Consule, qui ad lacum Thrasymenum ab Annibale cæsus fuit.

Latina. Ducebatur a porta Latina versùs Latium ; eadem prope Casinum, in Appiam viam incidebat. Erant autem vulgò sepulcra nobilia secundùm vias publicas posita.

SATIRA II.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Virtutis ac probitatis simulatores insectatur, ac primò quidem eorum inscitiam exagitat, cùm doctrinæ tamen famam ambiant : deindè furta, homicidia, luxum in unguentis quibus delibuti ; in vestibus parum decoris et virilibus, quibus induti, in corporis cultu, in ludis, etc. Inducit Laroniam quamdam ejusmodi viros objurgantem ; Othonem imperatorem obiter perstringit. Causam tot scelerum hanc affert, quòd paucis persuasum sit inferos esse, ac pœnas impiis, morte obitâ, luendas.

Ultra Sauromatas fugere hinc libet, et glacialem
Oceanum, quotiès aliquid de moribus audent

Est impetus ultra Sarmatas et septentrionalem Oceanum hinc aufugere, quotiescumque illos audio, qui

1. *Sauromatas.* Sauromatæ, qui *Sarmatæ* vulgò nuncupantur, Europæ atque Asiæ plagam septentrionalem incolebant, ubi nunc sunt Tartari, Moscovitæ, etc.

Qui Curios simulant, et Bacchanalia vivunt.
Indocti primùm: quamquam plena omnia gypso
Chrysippi invenias. Nam perfectissimus horum est,
Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit;
Et jubet archetypos pluteum servare Cleanthas.
Rarus sermo illis, et magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma. Veriùs ergò,
Et magis ingenuè Peribonius. Hunc ego fatis
Imputo, qui vultu morbum, incessuque fatetur.

sermonem Curiorum et vultum sibi sumunt, licet eâdem, quâ vivitur in Bacchanalibus licentiâ, vitam ipsimet turpem et flagitiosam vivant, verba tamen de moribus emendandis magnifica facere. Primùm quidem sunt admodum imperiti; Doctrinæ tamen famam captant coacervandis domi suæ philosophorum, atque in primis Chrysippi statuis factis e gypso; iisque inter illos censetur esse doctissimus, qui Aristotelis imaginem ipsi Aristoteli simillimam, aut Pittaco, emerit, Cleanthisque effigies archetypas in museo suo tanquam ejus custodes ostentet. Utuntur autem sermone parco et infrequenti, silentiumque pertinax adamant; comæ brevitas quàm supercilii, major est. Æquiùs multò et candidiùs facit Peribonius, qui morbos ex intemperantia contractos ipse confitetur ultro, et facie macilenta, incessu

3. *Curios.* Manlius Curius, Dentatus cognomento dictus, de Samnitibus, Sabinis, ac Pyrrho triumphavit. Legatis Samnitium auri grande pondus offerentibus quum ipse ad focum sedens rapa in cœnam torreret, respondit, malle se aurum habentibus imperare quàm aurum habere. Multa edidit alia præclara frugalitatis ac modestiæ exempla.

Bacchanalia. Sic dicebantur *Bacchi festa*: in iis quasi publica libidinis crapulæ, aliorumque flagitiorum venia et facultas apud Romanos erat.

5. *Chrysippi.* Chrysippus fuit insignis Philosophus, miræ in disputando subtilitatis.

6. *Aristotelem.* Eo præceptore usus est Alexander Magnus.

Pittacon. Græca est terminatio. Latini dicunt *Pittacum*. Is inter septem Græciæ sapientes numeratur: patriam habuit Mitylenen, Lesbi insulæ urbem primariam.

7. *Archetypos.* Ἀρχὴ Græcis *initium* sonat: τύπος, verò, *formam*, *exemplar*. Itaque statua archetypa est ea quæ prima fuit ab artifice confecta, et cujus ad exemplum fieri possunt aliæ.

Cleanthas. Cleanthes, Phi-

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?
Quis cœlum terris non misceat, et mare cœlo,
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos, Catilina Cethegum?

contorto, satis indicat. Ego quidem illum excuso et miseror, qui nescio quo tristi ac luctuoso fato vitiis turpissimis mancipatus est: istos qui vitia in aliis insectantur, quibus ipsi laborant, non fero. Qui recto est corpore, et firmis pedibus, rideat sanè alium obtortis pedibus claudicantem: qui vultu est candido, eum qui instar Æthiopis fuscus sit. Quis verò non indignè ac molestè ferat, si audiat seditiosos Gracchos, seditiones insectari? quis omnia perturbata esse non clamitet, cœlumque terris mixtum, si latroni succenseat Verres, Milo homicidæ? si Clodius in adulteros

losophus Stoïcus, Zenonis demortui regendam scholam accepit, quam postea reliquit Chrysippo. Cùm primùm philosophiæ daret operam ac inopiâ premeretur, solitus erat noctu aquam e puteis Atheniensium civium ad eorum hortos irrigandos haurire: interdiu verò studiis operam navabat.

12. *Loripedem.* Loripes, idem ferè est atque claudus Qui pedes, instar lori, et corrigiæ, molles, flexibiles, et tortos habet.

Æthiopem. Æthiopia est regio Africæ. Nomen habet a voce Græca *αἴθω*, *uro* quia torrentur æstu et solibus ejus incolæ: hinc fuscus illorum color.

13. *Gracchos.* In hoc loco mentio est de duobus Gracchis Tiberio et Caio, fratribus, et majoris Africani ex filia nepotibus, Tribunis plebis, qui cùm, ut captarent populi gratiam, leges agrarias, perpetuos seditionum fomites, revocarent, reclamantibus patribus, interfecti sunt anno U. C. 621 et 623.

15. *Verri.* C. Verres cùm Siciliam in quæstura crudelissimè spoliasset, a Siculis accusatus est repetundarum, agente Cicerone, cujus extant orationes, quæ *Verrinæ* appellantur.

Miloni. Cùm occidisset P. Clodium, a Cicerone defensus fuit egregiâ oratione, quæ in manibus omnium est.

16. *Clodius.* Homo profligatissimæ libidinis.

Catilina. Lucius Catilina Civis Rom. conjuravit in rem. anno U. C. 691, gerente Consulatum Cicerone, qui ejus conjurationem consilio et armis extinxit.

Cethegum. Socius conjurationis Catilinariæ fuit.

In tabulam Syllæ si dicant discipuli tres?
Nonne igitur jure, ac merito vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros, et castigata remordent?
Non tulit ex illis torvum Laronia quemdam
Clamantem toties; ubi nunc lex Julia? dormis?
Ad quem subridens: Felicia tempora, quæ te
Moribus opponunt! habeat jam Roma pudorem:

invehatur, Catilina in Cethegum? si Triumviri Syllam, quòd cives proscripserit, accusent, qui eum, ut magistrum discipuli, sunt in eo ipso imitati? Nonne igitur meritò facinorosissimi homines derident illos simulatores probitatis, qui Scauros imitari se fingunt; cùmque ab hypocritis ejusmodi reprehenduntur, nonne ipsi vicissim eos meritò vituperant ac redarguunt? Laronia unum aliquem ex illis, qui vultu severo ac tetrico sanctimoniam præ se ferebat; non potuit palam non carpere; cùm enim ille sæpius in eas voces erumperet, o lex Julia, ubi tandem es? an dormis? tunc Laronia subridens: O felicem, inquit, nostram ætatem, quæ in te habeat specimen et exemplar probitatis, quo mores hujus ævi perditissimos refutare possit? Pudi-

17. *Syllæ*. L. Cornel. Sylla bellum civile movit circa annum urbis conditæ 670, victisque adversariis, quorum princeps erat Marius, rerum potitus est; ac primus omnium proscriptionem instituit, hoc est, nomina inimicorum publicè in tabula scripsit, appositâ mercede, si quis eos interficeret. Anno verò U. C. 711 Octavius Augustus cùm sibi Consulatum negari videret a Senatu, fœdus iniit cum AEmilio Lepido et M. Antonio, qui *Triumviratus* est appellatus; statimque Triumviri Syllam imitati, suos quisque adversarios propositâ tabulâ, proscripsere: hinc illos Syllæ discipulos appellat Juvenalis.

19. *Scauros*. Scaurorum familiam potissimùm illustravit M. AEmilius Scaurus, qui anno Urbis 638, Consulatum gessit; et aliquantò post Proconsul de Liguribus triumphavit, ac demum Censor, viam AEmiliam stravit, diuque Senatûs princeps summam inter cives suos auctoritatem obtinuit, homo impiger, factiosus, avidus potentiæ, inquit Sallustius in bello Jugurthino, ceterum vitia sua callidè occultans. Ejus filius M. Scaurus AEdilitate, ludorum apparatu, et theatri magnificentiâ notissimus fuit.

21. *Lex Julia*. Lex in adulteros lata ab Augusto, qui, quòd a Jul. Cæsare fuisset adoptatus, Julius etiam est appellatus.

Tertius e cœlo cecidit Cato. Sed tamen unde
Hæc emis, hirsuto spirant opobalsama collo
Quæ tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernæ.
Quod si vexantur leges ac jura, citari
Ante omnes debet Scantinia. Respice primùm
Et scrutare viros: faciunt hi plura; sed illos
Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.
Numquid nos agimus causas, civilia jura
Novimus? aut ullo strepitu fora vestra movemus?

citiam Roma colat, en tertius Cato e cœlo ad nos emendandos delapsus est. *Age tamen, oro te, qua in officina venduntur odores pretiosi, et succi balsamei, quibus collum tuum, licet barbatum et villosum, est delibutum? Ne te, oro, pudeat edere mihi nomen illius unguentarii. Quòd si appellantur a te leges, et molestè, quasi dormientes, excitantur, Scantiniam profectò præ ceteris appellari par est. Viros contemplare, graviùs peccant fœminis, sed numero se tuentur contra legum severitatem, ut milites multi junctis clypeis confertis hostem arcent. An aguntur a nobis causæ, an callemus jura civilia, aut clamoribus nostris fora vestra personant? paucæ fœminæ pugilatu et luctatione exercentur, paucæ vescuntur illis panibus, quibus utuntur Athletæ*

24. *Cato.* Porciæ gentis princeps fuit M. Porcius, cognomento Priscus, qui propter singularem sapientiam appellatus fuit *Cato*: quod nomen posteris suis proprium relinquit. Catus enim *solertem, acutum, prudentem*, significat. Idem propter Censuram summâ severitatis ac probitatis laude gestam, vulgò vocatus est *Censorius*. Floruit circa annum Urbis 558, inter ejus posteros maximam æquitatis ac sapientiæ laudem adeptus est M. Cato, *Uticensis* dictus, qui, post Præturam integerrimè administratam, Pompeium contra Cæsarem sequutus, victis partibus, Uticæ in Africa, sibi mortem conscivit. Duo illi Catones fuere celeberrimi, ex quo factum, ut si quis, severitate morum ac probitate foret illustrior, tertius Cato appellaretur.

28. *Scantinia.* Lex fuit a Tribuno plebis Scantinio, lata in viros impudicos.

30. *Umbone.* Est umbo pars eminens in medio clypeo: pro *toto clypeo* ponitur. Conferti milites junctis scutis, collatis, facilè hostem irrumpentem arcent.

Phalanges. Phalanx propriè vox est Macedonica, significans *cuneum militarem*, seu *peditum stabile agmen*,

Luctantur paucæ, comedunt colliphia paucæ.
Vos trahitis lanam, calathisque peracta refertis
Vellera : vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope meliùs, meliùs torquetis Arachne.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.
Dat veniam corvis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifesta canentem
Stoïcidæ, quid enim falsi Laronia? sed quid
Non facient alii, cùm tu multitia sumas,
Cretice? et hanc vestem populo mirante perores

ad corroborandas vires : vos e colo ducitis lanam, o viri, et in vimineis cistis perfecta pensa reportatis ; vos fusum, cujus media pars involuto circum filo intumescit, doctiùs et citiùs, quàm Penelope aut Arachne, contorquetis. Et fertur tamen contra nos, tanquam reas, feralis sententia, dum viri abeunt absoluti ! Nempe a censoribus notantur et plectuntur columbæ, corvis ignoscitur. *Laroniam hæc dicentem, quæ vera esse ac manifesta intelligebant illi præclari Stoïci, pudore suffusi ac metu, fugerunt. Quid enim illa falsum dictitabat? Age verò cùm tu patronus nobilis, et oriundus ex illo Metello, qui Creticus est nuncupatus, bombycinam vestem mollissimam ac tenuissimam induas, eâque indutus populo præclaram vestem admirante,*

in quo vir viro, arma armis conserta sunt.

33. *Colliphia.* Colliphium, secundarius panis, corroborandis pugilibus idoneus.

36. *Penelope.* Ulyssis uxor, texendâ telâ, mariti diuturnam absentiam, ac desiderium solabatur.

Arachne. Puella fuit Lyda, quæ cùm Palladem lanificio provocasset, ut fabulis proditum est, victa et in araneam est conversa. Ovid. VI Metamorph.

38. *Censura.* Censor apud Romanos moribus civium emendandis præcipuè præfectus erat.

40. *Stoïcidæ.* Stoïcorum velut nepotes et imitatores. Erant Stoïci philosophi graves ac severi : summum bonum in virtute una collocabant.

41. *Multitia.* Multitium, seu vestis multitia, est vestis mollissima.

42. *Cretice.* Quintus Metellus in bello Piratico tam feliciter contra Cretenses bellum gessit, ut iis domitis et triumphum et Cretici cognomen reportarit. Consulatum gessit anno Urbis 684. Judicem nobilem hoc nomine significat vates noster : erat enim nobilissima et antiquissima Metellorum familia.

In

In Proculas, et Pollineas? Est mœcha Fabulla:
Damnetur, si vis, etiam Carphinia, talem
Non sumet damnata togam. Sed Julius ardet,
Æstuo. Nudus agas; minus est insania turpis.
En habitum, quo te leges, ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modò victor, et illud
Montanum positis audiret vulgus aratris.
Quid? non proclames, in corpore judicis ista
Si videas? quæro an deceant multitia testem.
Acer, et indomitus, libertatisque magister,
Cretice, pelluces. Dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris

inveharis in adulteras Proculæ ac Pollineæ similes, quid non audebunt ignobiliores alii Causidici? quas exemplo tuo vestes sumere verebuntur? Fabulla est adultera, sit ita sanè, condemnetur, non recuso: feratur eadem, si lubet, in Carphiniam sententia; neutra tamen togam adeò mollem ac delicatam induet, adulterii convicta. Atenim sævit æstus, hoc mense Julio calorem tolerare non possum; auctor ego tibi sum, ut nudo potiùs corpore declames, quàm istâ tam molli utaris veste; nec eorum reprehensionem verearis qui te insanum dixerint, si nudum videbunt; minùs turpe est insanum existimari quàm impudicum. Egregiam enimverò vestem, et idoneam in qua te priscus ille Romanus populus in sylvis et montibus educatus, aut a bello recens post victoriam de hostibus reportatam, ostentansque vulnera cruore adhuc manantia; aut redux ab agris, post aratra deposita; spectaret audiretque leges proponentem, et jura civitati dantem! Ego te ipsum consulo: num illas tenues ac pellucidas vestes convenire testi arbitraris? quonam igitur pacto judicem decebunt? nonne indignissimas illo esse, ac jure quidem clamabis? Tunc o Cretice, qui austeram virtutem, et omnibus libidinum telis insuperabilem, profiteris, pellucidam vestem gestas? nimirum alienis hominum flagitiosorum exemplis ad hanc mollem effœminatamque vitam es perductus: nec ibi sistet morum ista contagio, serpet ad plures, qui tuis vicissim exemplis inquinari se sinent, sicut integrum armentum,

45. *Togam.* Romanæ fœminæ utebantur vulgò stolâ: pellices et adulterii convictæ jubebantur togam, quæ propria virorum vestis erat, induere.

Unius scabie cadit, et porrigine porci;
Uvaque conspectâ livorem ducit ab uva.
Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.
Nemo repentè fuit turpissimus. Accipient te
Paulatim, qui longa domi redimicula sumunt
Frontibus, et toto posuêre monilia collo,
Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere Deam, sed more sinistro
Exagitata procul non intrat fœmina limen.
Solis ara Deæ maribus patet: ite profanæ,
Clamatur; nullo gemit hîc tibicina cornu:

ob unius porci scabiosi et porrigine laborantis morbum, interit; et uva tabescit corrumpiturque, si prope uvam aliam tabidam et livido colore suffusam posita fuerit. Ab hac vestitûs mollitie gradum olim facies ad flagitia graviora. Nemo enim statim ad summum improbitatis culmen evadit. *Brevi suum in gregem te pertrahent illi Albani sacerdotes, qui capita induunt prolixis redimiculis, atque colla tota monilibus circumdant, et Bonæ Deæ prægnantem immolant suem, eique vas ingens vino refertum offerunt. Sed, more penitus contrario illi mori qui Romæ in Bonæ Deæ sacris usurpatur, expellunt omnes templo mulieres, et viris solis ad aram aditum patere volunt. Procul este, o profanæ, exclamant, nullæ hîc tibicinæ ad canendum adhibentur.*

55. *Porrigine.* Porrigo, morbus est, quo inter pilos enascuntur squamulæ ac furfures: scabies quædam siccior.

61. *Bonam Deam.* Sacra Bonæ Deæ fiebant Romæ quotannis, in domo Pontificis Maximi, pro salute populi Rom.; a mulieribus tantùm celebrabantur, exclusis viris. Insectatur autem Juvenalis hoc in loco sacerdotes Minervæ, quorum collegium Domitianus instituerat in Albano, regiâ prope Albam villâ. Illi cùm Bonæ Deæ (quæ eadem est ac Terra, Ops, seu Proserpina,) sacra faciebant, fœmineas induebant vestes, soles mares admittebant, etc. homines impuri et effœminati.

Abdomine. Pro *ventre toto* ponitur. Abdomen est cutis ventrem obtegens.

63. *Exagitata procul.* Expulsa.

64. *Profanæ.* Profani dicuntur qui sacris initiati non sunt, qui fanum intrare non possunt.

65. *Tibicina.* Fœmina tibiam inflans.

Gemit. Quia tibicines contentis buccis et operosè tibias inflant.

Talia secretâ coluerunt orgia tædâ
Cecropiam soliti Baptæ lassare Cotytto.
Ille supercilium madidâ fuligine tinctum
Obliquâ producit acu, pingitque trementes
Attollens oculos: vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cæruleâ indutus scutulatâ, aut galbana rasa;
Et per Junonem domini jurante ministro.

Non dissimili modo Baptæ sacrificia olim nocturna celebrarunt accensis facibus, in honorem Cotyttûs, Deæ Atheniensium, et saltando jactandoque se fatigarunt. Videas unum aliquem ex iis præclaris sacerdotibus, qui supercilium madendi fuligine imbutum, calamistro componat obliquè ducto, ac pilos singulos carpens, extendat; idem palpebras pigmento aliquo inficit, oculos nictantes ac tremulos identidem attollens: alius vitreo utitur scypho, Priapi figuram referente, prolixos ejus crines, reticulum filis aureis discretum includit; splendent vestes coloris cærulei aut galbanei, e panno raso, vel in morem brevium scutorum variato: interim servus, qui poculum ei porrigit, jurat per Junonem, quam nempe ab hero suo, mulierum more,

66. *Orgia*. Propriè *Bacchi sacrificia*, pro quibuscumque cæremoniis accipi solent.

67. *Cotytto*. Est accusativus numeri singularis; Cotytto, Cotyttus, ut Dido, Didus. Hæc Dea libidinis præses ab Atheniensibus colebatur: ejus sacerdotes vocabantur *Baptæ*, a voce Græca *βάπτω*, *lavo*, *tergo*, quia lavabantur aquâ calidâ cùm initiabantur.

Cecropiam. Cotytto Cecropia dicitur, *id est*, Attica. Cecrops fuit primus rex Atticæ.

77. *Priapo*. Priapus Deus, hortorum custos erat apud Romanos, non postremus inter obscœnitatis præsides Deos.

71. *Reticulum*. Pannus est sericus in similitudinem retis confectus: tegmen etiam capitis muliebris.

72. *Galbana*. Galbanus, seu galbaneus, color est pallidus, et subflavus; qualis apparet in galbano, quod est visci aut resinæ genus in Syria frequens. Eo vestium colore fœminæ plurimùm utebantur.

73. *Junonem*. Viri per Deos jurabant: fœminæ per Deas. Ille impurus dominus per junonem jurabat.

Ille tenet speculum mollis gestamen Othonis,
Actoris Aurunci spolium, quo se ille videbat
Armatum, cùm jam tolli vexilla juberet.
Res memoranda novis annalibus, atque recenti
Historiâ, speculum civilis sarcina belli.
Nimirùm summi ducis est occidere Galbam,
Et curare cutem summi constantia civis,
Bebriaci in campo spolium affectare palatî,

coli videt. Alter prœfert manu speculum, quod Otho mollis et effœminatus imperator, non secus atque olim Turnus hastam Actori Aurunco ereptam, gestabat, et in quo se armatum contemplabatur, quum exercitum in hostes educi juberet. Enimvero speculum inter præcipuas sarcinas Imperatoris, civile bellum gerentis, numeratum res est digna quæ in Romanis nostrorum temporum annalibus, et peculiari quadam historia legatur. Sanè fuit illud præclari ducis facinus, Galbam interficere. Fuit hæc civis eximii fortitudo, curare cuticulam et genio constanter indulgere: hostem in agris Bebriacis lacessere, ad obtinendas imperatorii palatii gazas, ac ludicra ornamenta, velut opima spolia et

74. *Othonis*. Romanus fuit imperator octavus. Galbæ successit, victus est a Vitellio. Inter impedimenta et sarcinas speculum ingens circumferebat, in quo se armatum contemplari gestiebat. Hoc speculum vocat Juvenalis ironicè *Actoris Aurunci spolium*, quod hemistichium est Virgilianum, Lib. XII, vers. 95, ubi Turnus ad singulare contra Æneam certamen se accingens, *validam vi corripit hastam Actoris Aurunci spolium, quassatque trementem, vociferans, etc.* Erant autem Aurunci populi veteris Italiæ. Quemadmodum igitur Turnus hastâ illâ gloriabatur, quâ spoliaverat Actorem, ita Otho suum speculum gestabat.

76. *Tolli vexilla*. Defigebantur humi signa, cùm stabat agmen; cùm in hostes ducebatur, revellebantur.

79. *Galbam*. Virum optimum et senio confectum Otho, vel ipsius milites in foro, interemerunt.

81. *Spolium Palatî*. Pro *Palatii*. Erat autem Palatium unus e septem Romæ montibus, ita dictus a Dea pastorum Pale, vel quòd ibi palare, *id est*, errare pecudes pascentes solerent. In eo monte primùm Romulus domum sibi ædificavit, itemque Ancus Martius, et Servius Tullius, Reges Rom. unde factum ut regiæ domus, palatia vocarentur. Per *spolium* autem *Palatii* Juvenalis intelligit *omnem supellectilem re-*

Et pressum in faciem digitis extendere panem,
Quod nec in Assyrio pharetrata Semiramis orbe,
Mœsta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Hîc nullus verbis pudor, aut reverentia mensæ.
Hîc turpis Cybeles, et fractâ voce loquendi
Libertas, et crine senex fanaticus albo
Sacrorum Antistes, rarum ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducendusque magister.

victoriæ præmia: panis offulas madidas, et digitis compressas ac subactas, vultui levigando dealbandoque adhibere: quod neque a Semiramide factum apud Assyrios fuit, neque a Cleopatra ob amissam Actiaca pugna victoriam navalem mœrente et iram Cæsaris metuente. Ceterùm in hoc impuro sacrificulorum grege et contubernio, nulla est vel in loquendo, vel in potando verecundia: licentia maxima voces obscœnas jactandi et faciendi quidquid in sacris Cybeles fieri consuevit. Quippe illis impudicitiæ quasi sacris præsidet senex aliquis lymphatus, non tam spectandus ob crines canos, quàm ob gutturis amplitudinem et immensitatem gulæ, ac dignus qui pretio conducatur, ut homines ad ebrietatem

giam et *gazas*, quas, ut victoriæ præmia, Otho istarum deliciarum cupidus, consectabatur, et peroptabat.

82. *Et pressum....* Macerabant isti delicati panem lacte asinino, et eo quasi pultem conficiebant, quâ vultum leniter inducebant, ut candêret cutis ac teneresceret.

83. *Semiramis.* Assyriorum regina, Nini regis uxor, quæ post viri obitum, regnum strenuè ac viriliter administravit, bellum Æthiopibus atque Indis intulit, etc. Pharetrata dicitur, *id est*, bellatrix, sagittis uti solita.

Assyrio. Est Assyria pars Asiæ, circa Euphratem.

84. *Cleopatra.* Ægypti regina. Primùm a Caio Julio Cæsare adamata, deinde post ejus obitum Antonio justæ uxoris loco est habita. Victa cum Antonio in Actiaca pugna, fugit in Ægyptum, ubi Antonius, persequentis Cæsaris metu gladio se confecit: Cleopatra serpentibus corpori admotis, ne viva et captiva duceretur in triumpho, necem sibi conscivit.

86. *Cybeles.* Vide appendicem, c. II.

87. *Fanaticus.* Insaniens, numine afflatus, sacro furore correptus. Dictum id nomen est a fanis, *id est*, delubris; in iis enim ejusmodi sacerdotes furiosi solebant futura prædicere.

O proceres! Censore opus est, an haruspice nobis?
Scilicet horreres, majoraque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?
Segmenta, et longos habitus, et flamea sumit,
Arcano qui sacra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. O pater urbis,
Unde nefas tantum Latiis pastoribus? Unde

instituat. O Romani proceres! egemusne censore qui hæc flagitia emendet, an potius haruspice, qui hæc procuret monstra? an cohorresceremus vehementiùs, aut majus monstrum esse duceremus, si fœmina vitulum, vel agnum vacca pareret, quàm cùm hæc portenta scelerum audimus? En Martis sacerdos, qui non semel sacros clypeos, ancilia nuncupatos, occulto loco inter se religatos, per urbem, non sine labore circumtulit, idem mulierum more vestem tæniis versicoloribus ornatam, et ad pedes usque demissam, nec non velum quo novæ nuptæ caput obtegunt, induit. O Mars, urbis Romanæ conditor, quis hæc tandem scelera in populum tuum invexit? quæ labes priscos Latinorum pastorum, a quibus Roma primùm coaluit, et sanctos mores

90. *Censore.* Quinto quoque anno creabantur Censores, qui regendis urbis moribus præessent. Senatores flagitiosos movebant Senatu: equitibus equum adimebant: plebeios in tabulas Cæritum referebant.

Haruspice. Haruspex is dicebatur qui victimarum exta inspiciens, quid portenderent renuntiabat, ac si quid obtigisset monstri portentique, certis expiabat sacrificiis.

93. *Segmenta.* Ornamenta quædam vestium erant, e variis particulis panni subtilioris, tæniis textilibus, etc. constantia, fœminis aptiora, quàm viris.

Flamea. Flameum, veli genus erat, lutei, seu crocei coloris, quô caput novæ nuptæ velabatur.

95. *Clypeis ancilibus.* Regnante Romæ Numâ Pompilio, e cœlo decidisse fertur breve scutum ex ære, dictum Ancile, quia rotundum erat, accisis undique angulis. Responderunt haruspices civitatem, in qua, clypeus iste servaretur, potentissimam fore. Numa, ne subripi Ancile posset, jussit undecim alia scuta fieri ad ejus similitudinem: iisque servandis Salios, sacerdotes Martis præfecit, a quibus illi clypei, loro inter se arctissimè devincti, ne alii ab aliis solverentur, interdum ferebantur per urbem, religionis causâ.

Pater urbis. Mars Romuli Romæ conditoris pater. Armatus galeâ et hastâ ferro præfixâ vulgò pingitur.

Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes?
Nec galeam quassas, nec terram cuspide pulsas,
Nec quereris patri. Liceat modò vivere; fient,
Fient ista palam, cupient et in acta referri.
Vicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fugâ mediam gladiator arenam,
Et Capitolinis generosior, et Marcellis,

eò usque sensim immutavit, ut tam fœda voluptatis prurigine eorum posteri ac tui laborarent? Cessas interim tu, neque armatum galeâ caput hæc intuens, moves, nec hastam terræ incutis, neque apud Jovem quereris? Scio quidem hæc scelera clam admitti, sed si vita longior nobis suppetat, erit, erit illa dies, cùm hæc palam fieri videbimus, immo etiam fastis annalibusque mandari. Hæc tamen flagitia, licet monstrorum simillima, superavit illud deforme spectaculum in quo Gracchus tunicâ indutus, et armatus tridente, gladiatoris in morem, mediam arenam, fugiens secutorem, pererravit: ille nobilior et Capitolinis et Mar-

100. *Acta.* Sunt hîc libri in quibus perscribuntur negotia publica, quæcumque ad remp. pertinent.

101. *Fuscina.* Gladiatorum, hoc est, hominum gladiis inter se animi et spectaculi publici causâ, singulari pugnâ dimicantium. Alter vocabatur *Retiarius*, habebatque pro armis rete, quo involvere conabatur caput adversarii, et fuscinam seu tridentem, quo illum ad se pertractum interimeret: alter dicebatur *Mirmillo;* habebat pro armis galeam, in cujus apice piscis effigies visebatur; item ensem recurvum; vocabatur etiam *Thrax*, *Gallus* et *sequutor.*

Tunicati. Tunicâ induti. Tunica est vestis arctior, sine manicis; quâ utebantur gladiatores, ut essent expeditiores ad pugnam.

102. *Fuga.* Cùm Retiarius emiserat rete frustra, fugere conabatur instantem Mirmillonem, ac rete colligere.

Arenam. Patens in amphitheatro solum et ædificiis circumdatum, arena vocabatur; quia conspersum erat arenâ, quæ sanguinem cæsorum combiberet, ac pugnantium gradum firmaret, ne in madida cruore humo laberentur.

103. *Capitolinis, etc.* Ducebant originem illi a M. Manlio qui Capitolium a Gallis obsessum servavit.

Marcellis. Unus Marcellorum rem contra Hannibalem felicissimè gessit, secundo bello Punico.

Et Catuli, Paulique minoribus, et Fabiis, et
Omnibus ad podium spectantibus : his licet ipsum
Admoveas, cujus tunc munere retia misit.
Esse aliquos Manes, et subterranea regna,
Et contum, et Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque unâ transire vadum tot millia cymbâ,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.
Sed tu vera puta. Curius quid sentit, et ambo
Scipiadæ? Quid Fabricius, manesque Camilli?

cellis et Catuli, et AEmilii Pauli posteris, et omnibus demum qui primis in sedilibus spectabant : adde et illo, qui tunc edebat munus gladiatorium, cùm Gracchus idem retiarii personam et partes gessit. Esse Manes et regna inferorum ubi supplicia sint sceleratis constituta ; esse ibi Stygem, in qua ranæ nigræ conspiciantur : per eam paludem à Charonte subigi conto cymbam, in qua tot hominum millia, quot quotidie mortem obeunt, transvehantur : hæc, inquam, ita esse, ne ipsis quidem pueris persuasum est, nisi fortè iis, qui adhuc sunt impuberes, nec lavantur in publicis balneis. Tu verò ea prorsùs vera esse, tibi persuade. Attende quid sentiat Curius, quid duo Scipiones, quid Fabricius, Camillus, Fabii ad Cremeram cæsi, Romana

104. *Et Catuli.* Q. Catulus finem imposuit primo bello Punico.

Pauli, etc. Paulus AEmilius Perseum regem Macedoniæ devicit. Fabiorum etiam nomen clarissimum fuit.

105. *Podium.* Locus erat ornatior, et ab aliis sejunctus, ubi nobiles considebant, spectabantque.

107. *Manes.* Ita vocabantur *umbræ* seu *animæ mortuorum.*

108. *Stygio.* Styx, palus inferorum, per quam Charon subvectat umbras.

110. *AEre.* Puerili non utebantur balneo, sed tantùm ætate provectiores. Dabatur balneatori exigua moneta ex ære, quadrans dicta, quia pars erat quarta Romani assis.

111. *Curius.* Actum de illo, suprà, vers. 3, verbo *Curios.*

112. *Scipiadæ.* Scipiones duo fuere clarissimi : alter Africanus major, seu senior : alter minor Africanus est appellatus. Major confecit Punicum bellum secundum anno urbis 553, et victos Afros tributo multavit. Minor tertium bellum punicum absolvit, anno 608, et Carthaginem delevit.

Fabricius. Dux Romanus memorandæ frugalitatis, Curii æqualis, adversùs Pyrrhum

Quid Cremeræ legio, et Cannis consumpta juventus,
Tot bellorum animæ? Quoties hinc talis ad illos
Umbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tædis, et si foret humida laurus.
Illuc, heu, miseri traducimur! Arma quidem ultra
Littora Jubernæ promovimus, et modò captas
Orcadas, ac minimâ contentos nocte Britannos:
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus.

pubes ad Cannas interfecta, tot viri bello præstantes: Quoties ad egregios illos Manes aliqua ex hoc impiorum grege umbra descendit, exsecrantur ejus impietatem, adspectum occursumque fugiunt, quo se ita contaminari putant, ut lustrari, purgarique cuperent, si esset ibi facultas et copia sulphuris ac lauri. Omnes heu! ad hæc regna subterranea deportandi aliquando sumus, et pœnas scelerum daturi. Sanè armis victricibus populos ultra Hiberniam positos, Orcadas recenti bello expugnatas, et Britannos, ubi noctes per æstatem sunt brevissimæ, domuimus. Verùm gentes a nobis victæ, non inquinant se illis flagitiis, quæ a nobis ipsarum victoribus admittuntur.

Epirotarum regem et Samnites gravia bella gessit, eorum armis juxta et muneribus invictus. Ejus filiæ ob domesticam paupertatem de publico dotatæ fuerunt circa annum U. C. 440.

Camilli. Anno ab urbe condita 363, Galli Senones Romam Brenno duce incenderunt. Ægrè a Capitolio per Manlium repulsi, demum a Camillo profligati sunt.

113. *Cremeræ legio.* Cùm Veientes Romam nascentem anno ejus 277, premerent acri bello, Fabii sex et trecenti cum servis suis et clientibus pugnam depoposcerunt: insidiis hostium intercepti ad Cremeram, Tusciæ fluvium, periere.

Cannis. Cannæ, viculus Apuliæ in Italia, ad quem Hannibal 40 Romanorum millia cecidit.

115. *Lustrari.* Si quo piaculo inquinati fuissent victores, eluebant maculam sulphure, igni, lauro, etc.

118. *Jubernæ.* Nunc *Hibernia* sive *Irlandia* dicitur.

119. *Orcadas.* Sunt Orcades insulæ minores, triginta numero, ad septentrionem Scotiæ. Britanniam, sive Angliam, Clodius imperator domuerat.

SATIRA III.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Umbritium quemdam, amicum suum, inducit Româ Cumas discedentem, et causas cur discedat exponentem: quarum prima est, quòd artibus honestis loci nihil jam Romæ sit: altera quòd in ea tantùm improbi dominentur, et magnorum scelerum auctores, vel conscii: tertia, quòd plena sit hominibus exteris, præsertim Græcis, quorum adulationem, vafrum et versatile ingenium, delationes, calumnias aliasque malas artes exagitat: quarta, quòd solarum opum ratio habeatur, non virtutis aut nobilitatis: quinta, quòd Romæ nihil summo pretio non constet, ne somnus quidem: sexta petitur a ruina domorum et crebris incendiis: septima ducitur ab urbis strepitu: octava, a periculo, cùm tegulæ aut vasa e sublimibus fenestris in prætereuntes decidunt: nona, est juvenum ebriorum ac petulantium protervia, qui obvios quosque pulsant ac malè multant, præsertim pauperes, quorum miseram conditionem non uno in loco hujus Satiræ describit: decima, est grassatorum et latronum incredibilis copia. In clausula Satiræ, Umbritius valere Juvenalem jubet, iterque institutum pergit.

QUAMVIS digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen vacuis quòd sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.
Janua Baïarum est, et gratum littus amœni
Secessus. Ego vel Prochytam præpono Suburræ:
Nam quid tam miserum, et tam solum vidimus, ut non
Deterius credas horrere incendia, lapsus
Tectorum assiduos, ac mille pericula sævæ

LIcet non possim veteris amici discessum ferre non molestè, nihilominus ejusdem consilium vehementer probo, quòd habitare Cumis, in urbe tranquilla nec admodum populosa cogitet, ibique domicilium sibi eligere ac saltem uno capite, numerum augere civium Cumœam Sybillam colentium. Est hœc civitas quasi vestibulum Baïarum, ac totum istud Campaniœ littus gratissimum adeuntibus, et amœnissimum secessum prœbet. Neque verò me solitudo loci et incolarum infrequentia movet: sic enim sum, ut insulam vel maximè desertam, qualis est Prochyta, prœferam Suburrœ, vico urbis frequentissimo. Ecquis enim locus tam solitarius, tam desertus, tam commodis omnibus destitutus esse potest, ut in eo non prœstet habitare, quàm Romœ versari, perpetuo in metu incendiorum, œdium corruentium, et sexcentorum, quœ cives miseros excruciant quotidie, periculorum

2. *Cumis.* Cumæ, Cumarum, civitas est Italiæ in Campania. Lege Virgil. Lib. VI, versu 17.

3. *Sibylla.* Virgines quædam ita sunt appellatæ, quæ multa de Christo et Christianæ religionis mysteriis longè ante Christum prædixerunt, viamque straverunt Ethnicis ad fidem amplectendam. Decem vulgò numerantur, in quibus non ultimum obtinebat locum Cumana seu Cumæa.

4. *Baïarum*, Baïæ, *Baïa*, locus erat amœnus in Campano littore, juxta Lucrinum sinum, inter Puteolos, et Misenum montem. Ibi erant aquæ calidæ et balnea celeberrima, quò qui conveniebant, genio, ut fit, indulgebant ac voluptati.

5. *Prochytam.* Insulam ejusdem littoris Campani.

Suburræ. Vicus erat Romæ frequentissimus, qui a foro Romano per forum Nervæ protendebatur usque ad Esquilium montem.

Urbis, et Augusto recitantes mense poëtas?
Sed dum tota domus rhedâ componitur unâ
Substitit ad veteres arcus, madidamque Capenam,
Hic ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ:
Nunc sacri fontis nemus, et delubra locantur
Judæis, quorum cophinus, fœnumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, et ejectis mendicat sylva Camœnis.
In vallem Ægeriæ descendimus, et speluncas
Dissimiles veris. Quantò præstantius esset

et miseriarum, in quibus jure numeres molestos poëtas, Sextili mense sua carmina, convocatis amicis, odiosè recitantes. Interim autem dum omnis domestica Umbritii supellex Cumas demigrantis in curru congeritur, paulisper ipse rhedam exspectans restitit prope arcus triumphales a veteribus erectos in honorem trium Horatiorum, ac portam quæ Capuam ducit, aquis, ob impositum ipsi aquæ ductum, madentem semper et stillantem: non procul ab eo loco in quem Numa constituto tempore conveniebat noctu, ad audiendum Ægeriam Deam: nunc illud nemus cum fonte sacro ac delubro locatur mendicantibus Judæis, quorum egestas tanta est, ut, nihil ferè aliud supellectilis habeant quàm corbem fœno refertam. Tamen pro sylva ista obtinenda persolvunt populo Romano pretium certum, in singulas ferè arbores; et qui lucus antea sacer Musis erat, ac in earum honorem frequentabatur, nunc iis velut ejectis, Judæos ibi stipem corrogantes a prætereuntibus, dominos et incolas habet. Ego igitur et quem deducebam, Umbritius in vallem Ægeriæ sacram devenimus, et cavernas a nativis et veris multùm abhorrentes, iisque multò deteriores. Quantò faciliùs

9. *Recitantes.* Hoc ironicè ac lepidè, tamquam omnium incommodorum cumulum, ultimo loco posuit.

11. *Arcus.* In memoriam victoriæ solebant Romani ædificare lapideum arcum seu fornicem. Ita vocantur etiam aquæ ductus.

12. *Numa.* Numa Pompilius Romanorum rex secundus numeratur. Simulabat se identidem colloqui cum Ægeria Dea, ejusque monitis remp. administrare ac religionem et sacra instituere, quò plus auctoritatis apud populum conciliaret suis legibus. Idem Numa lucum et ædem portæ Capenæ vicinam dedicavit Musis.

Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?
Hic tunc Umbritius : Quando artibus, inquit, honestis
Nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est here quàm fuit, atque eadem cras
Deteret exiguis aliquid; proponimus illuc
Ire fatigatas ubi Dædalus exuit alas :
Dum nova canities, dum prima, et recta senectus,
Dum superest Lachesi quod torqueat, et pedibus me
Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo.
Cedamus patriâ; vivant Arturius istic,
Et Catulus : maneant qui nigra in candida vertunt,

agnosceretur, ac jucundiùs coleretur numen quod istis fontibus præsidet, si herba virens lymphis marginem daret, vel simplex tophus, qualis ibi natus est, nec addita aut inducta essent ei marmora, quæ ipsius nativum decus videntur corrumpere. Tunc Umbritius ejusmodi fere sermonem habuit : Cùm viris honestas artes exercentibus nihil jam sit loci Romæ, nec ullum sui laboris fructum sperare possint; res verò mea familiaris hodie angustior est quàm heri, et eadem licet exigua, cras aliquid tamen deperdet, constitui recipere me in eam civitatem, ubi Dædalus alas fessus deposuit, dum viridis necdum incurva mihi senectus est, dum incipiunt canescere capilli, et adhuc Lachesis habet aliquid mei staminis trahendum, ipseque pedibus bellè nitens, carere scipione possum. Patriâ sanè discedamus : eam obtineant Arturius et Catulus : ibi commorentur qui nigra pro candidis; prava pro rectis, habent : qui lucrum vile sectantur

20. *Tophum.* Est lapis impolitus et erosus, qui ferme in iis locis, unde scatent fontes, cernitur. *Du tuf.*

23. *Here.* Pro, *heri* : vox antiqua.

25. *Dædalus.* Vide Sat. I, nota 44; Virgil. VI ÆEneid. vers. 14.

27. *Lachesi.* Vide app. ch. XI.

29. *Arturius*, *Catulus.* Homines vilissimi, qui ad summas opes malis artibus provecti erant.

30. *Nigra*, *etc.* Color albus virtuti et felicitati designandæ servit : niger, vitio et calamitati.

Queis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,
Et præbere caput dominâ venale sub hasta.
Quondam hi cornicines, et municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, et verso pollice vulgi

ex re qualibet, nec dubitant in se recipere certo pretio constituta ædificia reficienda purganda flumina, colligenda e mercibus per portum invectis. Vectigalia, sordes e cloacis eluendas, ad rogum efferenda cadavera, et venales servos auctione factâ publicè proponendos. Olim isti patulas fauces locabant in municipiis ad inflandas ibi buccinas, et noti vulgo erant in oppidis, ubi edebantur ludi gladiatorii, in quibus assiduè navabant operam. Nunc eadem ipsimet edunt

31. *Ædem.* Ea vox in singulari numero significat vulgò *ædificium sacrum.*

32. *Busta.* Rogus, propriè est lignorum strues ad cremandum cadaver parata: pyra, eadem strues accensa: Bustum, eadem flammis usta et consumpta.

33. *Sub hasta domina.* In eo loco ubi fiebat auctio, defigebatur humi hasta, ut prætereuntes admoneret. *Dominam* vocat, quia veluti præsidebat auctioni: vel quia Dominis servos addicebat auctio.

34. *Municipalis.* Municipia vocabantur oppida Italiæ, minora vulgò et ignobiliora, quæ suis vivebant legibus, ac jure civitatis gaudebant: quorum proindè cives eadem capere munia, eosdem gerere magistratus, quos ipsi Romani cives poterant.

Arenæ. Amphitheatrum appellabant Latini ædificium rotundum crescentibus cuneatim, *id est*, pluribus in summo, paucioribus in imo, subselliis et gradibus, e quibus spectabantur gladiatorum vel ferarum certamina. Imo in solo, circa quod istud ædificium erat extructum, conspersa erat humus arenâ, quæ sanguinem occisorum combiberet, ac versari rastris, renovarique posset. Hinc solum hoc, *Arena*, vocabantur. Sat. II, versu 102, nota *Arenam.*

36. *Munera.* Sic proprio suo et peculiari nomine appellabantur *ludi gladiatorii*: et qui eos dabant, *munerarii* dicebantur.

Verso pollice, etc. Si gladiatorem ab adversario victum populus miseratione captus servare cuperet, ac neci victorique subducere, voluntatem suam significabat, pollicem intra manum premendo: si contrà juberet interfici; pollicem a reliquis digitis separatum, invertebat humum

Quemlibet occidunt populariter, inde reversi
Conducunt foricas. Et cur non omnia? cùm sint
Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.
Quid Romæ faciam? mentiri nescio, librum,
Si malus est, nequeo laudare, et poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera numquam
Inspexi: ferre ad nuptam quæ mittit adulter,
Quæ mandat, norint alii; me nemo ministro
Fur erit: atque ideo nulli comes exeo, tamquam
Mancus, et exstinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, et cui fervens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis;

spectacula suis impensis, et populi captantes gratiam, efficiunt ad ejusdem nutum, et inversa, ut fit, manu, tollant e medio, quemcumque libuerit: iidem ab edendis ludis digressi latrinas purgandas redimunt, neque quidquam est tam abjectum, quo non descendant: nec mirum, cùm sint ex eo genere hominum, quos ex infimo loco ad summum evehit fortuna per ludum et jocum. Quid artis est aut negotii, in quo me exerceam, si Romæ sim? Artem mentiendi non calleo; non is sum qui librum illepidè scriptum ornare laudibus possim, aut legendum exposcere: peritus astrologiæ non sum: mortem patris filio eam expetenti vaticinando polliceri nequeo, nec si queam, velim. Rubetarum exta non consideravi, ut ex iis venenum conficerem. Sint alii per me licet, qui sciant ferre ad fœminam conjugio illigatam adulteri munera et mandata: furibus numquam operam meam et ministerium locabo: eam ob rem solus et incomitatus Româ discedo, perinde ac si manus essem, et corpus, manibus præcisis, inutile. Quis nunc alicui carus est, nisi qui arcana ejus novit scelera, quorum cognitione et conscientiâ cruciatur, dum ipsorum atrocitate perculsus, ea premere silentio cogitur, ac nemini audet

versùs, vel circumagebat.

43. *Astrorum.* Ex quibus divini et harioli futura prædicebant, splendidè mendaces.

44. *Ranarum.* Satira II, versu 108, eas vocat nigras. Atrum et nigrum, quidquid est inferorum, appellatur. Ranæ autem a Poetis in palude Styge locabantur.

Nil tibi se debere putat, nil conferat umquam,
Participem qui te secreti fecit honesti.
Caruserit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Accusare potest. Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum,
Ut somno careas, ponendaque præmia sumas
Tristis, et a magno semper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens acceptissima nostris;
Et quos præcipuè fugiam, properabo fateri;
Nec pudor obstabit. Non possum ferre, Quirites,
Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ?
Jampridem Syrus in Tyberim defluxit Orontes,

aperire. Nullo beneficio se tibi obligatum credit, nec ulla te vicissim ille obstringet, qui te honesti arcani conscium esse voluerit, quippe nihil admodum metuens, ne illud prodas. Verres hunc impensè diliget a quo, cùm libuerit, potest in jus vocari. Tu verò, si sapis, ne proposito quidem omni auro quod arenis suis mixtum in mare devolvit Tagus, cupies divitum et potentium arcana cognoscere, quorum conscientia tibi somnos adimat, teque perpetuo mœrore angat, ac metu insidiarum amici nobilis semper timentis, ne arcanum retegas: neque accipies ab eo munera; quæ tibi fortasse cum vita sit erepturus. Ego verò dicam breviter, quinam homines a Romanis locupletibus præcipuo habeantur in honore ac pretio, et propter quos præsertim Romá discedam, nec pudore, quominus vera dicam, deterrebor. O Quirites, urbem Grœculis refertam, ac totam pœnè Grœcam, pati nequeo. Quamquam fallor qui Grœculis plenam esse Romam dixerim, illi homines despicatissimi minima sunt pars exterorum, qui Romam quotidie confluunt. Jamdudum Orontes videtur undas suas Tiberi admiscuisse, et Romam invexisse Syrorum sermonem, mores, tibicines

53. *Verri*. Satir. II, v. 15, nota 15.

55. *Tagi*. Tagus, gall. *le Tage*, fluvius Hispaniæ, aureas arenas dictus volvere.

60. *Quirites*. Id est Romani.

61. *Achææ*. Achaïa pars Græciæ fuit in Peloponneso; in ea Corinthus, Argos, etc.

62. *Tyberim*. Alluit Romam. *Orontes*. Antiochiam, principem Syriæ urbem, præterfluebat.

Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana vexit.
Ite, quibus grata est pictâ lupa barbara mitrâ.
Rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic altâ Sicyone, ast hic Amydone relictâ,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,

obliquis chordis uti solitos, cum usitatis in Syria tympanis. Non vos pudet, o Romani, barbaras meretrices picturatis indutas mitris, adamare? Nec tu, Romule, indignè fers, tuos illos Romanos agrestes, et deliciarum olim istarum rudes, ornamenta gestare quibus victores in Græcorum sacris certaminibus donantur, et appensa e collo ceromate delibuto præmia victoriæ, quam in istis exercitationibus ludicris reportarunt, ostentare; interim dum Græci longè consultiores, alius profectus Sicyone, alius Amydone, hic ex Andro insula, ille ab urbe Samo, aut Trallibus, Ala-

65. *Mitra*. Ornamentum est capitis ac tegmen.

66. *Trechedipna*. Vocem hanc eruditè, ut omnia, Vossius explicat Lib. I de vitiis sermonis, cap. 29, decetque ornamenta quædam fuisse, torques, bullas, aut monilia, dari solita victoribus sacrorum in Græcia certaminum, nempe Olympiorum, Pythiorum, etc. quibus illi sacri victores (Hieronicas Græci vocabant) insigniti admittebantur ad sacrum et commune epulum, annonam accipiebant ex publico, etc. Porro trechedipna Græca vox est, e duabus composita, *τρέχω curro*, et *δεῖπνον cœna*.

Quirine. Romuli nomen.

67. *Ceromatico*. Uncto ceromate. Est autem cerôma, cera oleo macerata et subacta, quâ utebantur Athletæ ad cutem lævigandam et durandam.

Niceteria. Νίκη, *victoria*; *νικητήριον*, *præmium victoriæ*.

68. *Sicyone*. Sicyon, urbs vetusta et nobilis in Peloponneso, non procul Coryntho, olim ÆEgialus dicta.

Amydone. Amydon, civitas Pæoniæ, seu Emathiæ, in Macedonia.

69. *Andro*. Andros est insula maris ÆEgei, una Cycladum.

Samo. Samos est insula maris ÆEgei, adjacens Ioniæ, e regione Ephesi, Junoni sacra. Altera est ejusdem nominis, e regione Epiri, non procul a sinu Ambracio, quæ appellatur etiam *Samo*, et *Cephalenia*.

Trallibus. Tralles, Tral-

Esquilias, dictumque petunt a vimine collem,
Viscera magnarum domnum, dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promptus, et Isæo torrentior? Ede quid illum
Esse putes? quemvis hominem secum attulit ad nos:
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schœnobates, medicus, magus: omnia novit
Græculus esuriens, in cœlum jusseris, ibit.

bandisve, Romam veniunt, ut illi clarissimarum et ditissimarum familiarum arbitri et domini sint. Unum aliquem ex illis inspice, videbis hominem ingenii peracris, projectæ audaciæ sermonis expediti, ac volubilis, cui certare priscus ille Isæus, torrentis in morem verba devolvens, nequeat. Age, quid hominis illum esse, aut cujus artis peritum arbitraris? Unus omnium instar est; omnes omnium artium professores in se complexos habet: Grammaticus est, rhetor, geometra, pictor, unctor, augur, funambulus, medicus et magus: verbo dicam, inops et famelicus Græculus, nihil nescit, nihil non potest: in ipsum, si jubebis, cælum evolabit. Et verò ille Dædalus, qui, aptatis sibi pennis,

lium: urbs Cariæ, seu Lydiæ, in Asia minori.

Alabandis. Alabanda urbs Lydiæ, in Asia minori.

70. *Esquilias.* Esquiliæ, sive Exquiliæ, nomen est unius e septem Romæ colliculis. A rege Tullo Hostilio urbi adjectus fuit et septus excubiis, a quibus detorta paulisper voce, nomen invenit.

Dictum a vimine collem. Septem montes sive tumuli et loca editiora fuerunt Romæ: Aventinus, Capitolinus sive Tarpeius, Cælius, Esquilinus, Palatinus, Quirinalis, demum Viminalis, a vimine, seu salicibus ibi consitis, dictus: jacet inter collem Quirinalem a Septentrione; et Esquilinum, a meridie; porrigiturque ad ipsa urbis mœnia.

73. *Isæo.* Fuit Isæus orator Græcus, præceptor Demosthenis. Itemque alius Trajani tempore, eloquentissimus.

75. *Aliptes.* Unctor, ἀλείπτης, ab ἀλείφω *ungo.* Ita vocabatur seu qui palæstritas oleo et ceromate inungebat antequam luctarentur; seu cui cura erat in publicis balneis, egressos balneo, ungendi, abstergendi, etc.

76. *Augur.* Qui ex avium garritu et cantu, volatu, vel pastu, prædicit futura.

Schœnobates. Gall. *Danseur de corde.*

Ad summam non Maurus erat, nec Sarmata, nec
Thrax.,
Qui sumpsit pennas, mediis sed natus Athenis.
Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille
Signabit? fultusque toro meliore recumbet
Advectus Romam, quo pruna, et coctona vento?
Usque adeo nihil est, quod nostra infantia cœlum
Hausit Aventini baccâ nutrita Sabinâ:

iter avibus solis pervium invenit, non erat ortus in Mauritania, non in Sarmatia aut Thracia; sed ipsis Athenis, in urbe totius Græciæ primaria. Ego hujusmodi homines purpurâ, instar principum, indutos non fugiam? Patiar ut mecum ad obsignandum testamentum vocati, priore loco signum apponant suum? Vile mancipium, cum prunis et ficubus unâ eâdemque navi Romam deportatum, accumbet mecum ad mensam in toro elegantiore et nobiliore? Nihilne tandem est, ac nihili faciendum, quòd Romæ nati, quòd educati cibis Italicis sumus? Præter illas autem, quas modò me-

78. *Maurus.* Mauri partem occidentalem Africæ obtinent.

Sarmata. De Sarmatis dictum. Satira II, nota 1.

Thrax. Thraces Europæ populi sunt, suprà Macedoniam.

Athenis. Athenæ civitas Græciæ primaria, in Attica, e regione Eubœæ insulæ.

79. *Qui sumpsit pennas.* Dædalus. Satira I, nota 44.

80. *Conchylia.* Conchylium est piscis quilibet conchâ tectus: propriè illum significat, cujus e succo fit purpura, qui murex etiam appellatur: unde conchylium pro *ipsa purpura*, et *veste purpurea*, ponitur.

81. *Fultus toro.* Circa mensam erant dispositi lectuli; vulgò tres; quibus in singulis tres accumbebant convivæ, caput sinistro cubito fulti, et paululum erecti.

82. *Coctona*, seu Cottona, sunt ficus quædam, sed minores, natæ in Syria: ubi Damascus, *Damas*, qua ex urbe pruna laudatissima in Europam hodieque devehuntur. Ex eadem porrò Syria multa mancipia Romam tunc transmitti solebant.

84. *Aventini.* Suprà p. 48, nota *Dictum*, *etc.* Nunc vocatur *Monte di santa Sabina*, ob ædem D. Sabinæ ibi positam.

Baccâ. Ita vocatur fructus quilibet minor pomo, ut sunt cerasa, oleæ, etc. apud Sabinos autem, Italiæ populos, oleæ nascebantur eximiæ.

Quid? quòd adulandi gens prudentissima, laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici,
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul a tellure tenentis?
Hæc eadem licet et nobis laudare; sed illis
Creditur. An melior cùm Thaïda sustinet, aut cùm
Uxorem Comœdus agit, vel Dorida solers?
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.
Natio comœda est. Rides? majore cachinno
Concutitur: flet, si lacrymas conspexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit endromidem: Si dixeris, Æstuo, sudat.

moravi, Græcorum artes, iidem sunt ad omnem adulationem solertissimi. Amicum licèt imperitum, tanquam eloquentissimum laudabunt; licèt ore deformem, pulcherrimum appellabunt: macrum et procero ac imbecilli collo, cum Herculis Antæum sublimè attollentis faucibus comparabunt. Neque inter nos non reperiuntur etiam adulatores, qui ad hunc modum bene multa in amicis laudent, sed spretis nobis, Græci placent, Græci audiuntur. Huc accedit quod histriones præstantissimi sunt. Ecquis comœdiarum actor suas meliùs partes sustinet, cùm Thaïdis in theatro, cùm matronæ, cùm Doridis personam agit, quàm quilibet Græculus? Fac in eamdem scenam illum prodire cum celeberrimis Romanis actoribus, Antiocho, Stratocle, Demetrio, Hæmo, omnium spectatorum plausus et admirationem unus præ istis auferet. Tota Græcorum gens ad comœdiam et histrioniam est facta et nata. Ridet aliquis, erumpunt in cachinnos: lacrymatur, fundunt ipsi lacrymas ubertim, licèt nullo dolore vero tangantur: si per hyemem foculum poscas leniendo frigori, continuò vestem villosam, quasi algeant, induunt: si te æstuare per æstatem dixeris, ipsi se totos sudare dejerant. Fateor, longè

87. *Longum collum.* Qui sunt oblongo collo, minùs robusti ac validi feruntur esse.

88. *Herculis.* Vide append. ch. xv.

90. *Thaïda.* Thaïs nomen solitum tribui scenicis scortis.

91. *Dorida.* Doris, Oceani Thetyosque filia, Dea marina, uxor Nerei.

94. *Comœda.* Comœdus vocatur scriptor vel actor comœdiæ.

97. *Endromidem.* Endro-

Non sumus ergo pares : melior qui semper, et omni
Nocte dieque potest alienum sumere vultum ;
Horum si nihil est, aulam resupinat amici ;
Scire volunt secreta domûs, atque inde timeri.
Et quoniam cœpit Græcorum mentio, transi
Gymnasia, atque audi facinus majoris abollæ.
Stoïcus occidit Baream, delator amicum,
Discipulumque senex, ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est penna caballi.

sum illis impar, eadem præstare non possum ; vincunt qui omni et loco et tempore, noctu, interdiu alieno ex vultu fingere suum norunt. Quòd si nullam ejusmodi adulationum materiam reperiunt, ad alias artes se conferunt. Amicorum domum omnem susque deque vertunt, omnia excutiunt : rimantur familiæ arcana, ut timeantur, velut eorum conscii. Et quoniam cœpimus de Græcis dicere, omittamus leviora flagitia, quæ solent ab eorum nonnullis tamquam tyronibus et in hac scelerum palæstra nondum exercitatissimis admitti. En dignum Græco emerito facinus : Publius Egnatius, Philosophus Stoïcus, educatus in ea urbe quam Cidnus præterfluit, ad quem Pegasus olim delapsus unam e talaribus pennis amisit : Stoïcus, inquam, iste, senex perfidus, falso testimonio Baream Soranum amicum suum, quo

mis, erat vestis crassiore et viliore filo texta, quâ utebantur in stadio et Gymnasio post cursum et ludum, ne perfrigescerent.

100. *Resupinat.* Invertit, mutat, rimando et scrutando.

103. *Gymnasia.* Γυμνάσιον Græcis est locus, ubi corpora exercentur, ubi docentur tyrones luctationem, et varias id genus exercitationes.

Abolla. Est abolla vestis oblonga, philosophorum propria, nonnumquam a militibus usurpata.

104. *Stoïcus.* Satira II, nota 40, per istum autem delatorem Stoïcum, intelligit Pub. Egnatium, qui Baream Soranum amicum suum apud Neronem accusavit, quòd in detegenda conjuratione Pisoniana parum fideliter ac strenuè se gessisset. Quo testimonio Barea oppressus, mori demum est jussus.

Delator. Satira I, versu 31.

105. *Ripa, etc.* Designat Pub. Egnatii patriam, et eum Tarsensem fuisse dicit. Est autem Tarsus, urbs Ciliciæ in Asia minori.

106. *Caballi.* Equi : Pegasi videlicet, qui vocatur Gorgoneus, quia ex Medusæ, unius e Gorgonibus a

Non est Romano cuiquam locus hîc, ubi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Erimanthus,
Qui gentis vitio, numquam partitur amicum;
Solus habet. Nam cùm facilem stillavit in aurem
Exiguum de naturæ patriæque veneno,
Limine summoveor: perierunt tempora longi
Servitii: nusquam minor est jactura clientis.
Quod porrò officium (ne nobis blandiar) aut quod
Pauperis hîc meritum; si curet nocte togatus,
Currere, cùm Prætor lictorem impellat, et ire
Præcipitem jubeat dudum vigilantibus orbis,
Ne prior Albinam, aut Modiam collega salutet;

præceptore usus erat, oppressit. Nihil est homini Romano loci in ea domo, in qua dominatur aliquis Protogenes, aut Diphilus, aut Erimanthus, qui (est ea Græcorum omnium indoles et vitium) numquam admittit socium in amicitia patroni divitis: eâ frui vult solus. Hujus in aures credulas, ubi semel nonnihil demisit de calumniis et criminationibus, quas artes et virus ab indole et a patria acceptum hausit, pellor ædibus, nec mihi quidquam prodest, quod multos annos in obsequio, ac servitute potiùs molestissima consumpserim: nusquam gentium in levioris damni loco ponitur clientis jactura, quàm Romæ. Quamquam (nolo enim civium tenuiorum quorum e numero sum, officia erga potentiores nimiùm venditare) quid est admodum in quo de patronis bene meriti pauperes esse videantur, etsi de nocte surgant, ac togam induere festinent, ad eos mane salutandos, cùm ipsi Prætores urgeant lictores suos, ac jubeant accelerare, ad salutem summo mane dicendam divitibus viduis quibus nulli sunt liberi, et quas jamdiu experrectas esse ac vigilare audiunt, ne quispiam ipsorum collega Albiam et Modiam prior salutet? cùm ingenuorum

Perseo interfecto, sanguine fuit procreatus, cum alis, quibus confestim evolavit in montem Heliconem.

113. *Clientis.* Satira I, versu 117.

115. *Togatus.* Clientes togam induebant cùm patronos salutatum irent. Erat illa vestis honestior et amplior, tunicæ imponi solita.

116. *Prætor.* Sex lictores cum fascibus Prætorem antecedebant, quoties per urbem incedebat; duodecim verò, Consulem.

118. *Collega.* Alius quispiam Prætor.

Divitis hic servi claudit latus ingenuorum
Filius; alter enim quantum in legione Tribuni
Accipiunt, donat Calvinæ, vel Catienæ.
Da testem Romæ tam sanctum, quàm fuit hospes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam.
Protinus ad censum; de moribus ultima fiet
Quæstio: quot pascit servos, quot possidet agri
Jugera, quàm multa, magnâque paropside cœnat.
Quantum quisque sua nummorum servat in arca,

filii nonnulli comitentur per urbem, honoris causâ, locupletes patronos, olim servos et vilissima mancipia: scilicet redacti ad egestatem et exhausti opibus, quas eorum aliqui profundunt in meretrices Calvinam et Catienam, quibus largiuntur tantum pecuniæ, quantum Tribunis militaribus pro stipendio dari solet. Fac esse aliquem Romæ testem æquè pium et probum, ac Scipionem illum Nasicam, qui matrem Deorum e Phrygia deportatam hospitio excepit: prodeat in jus, testimonii dicendi causâ, Numa Pompilius, vel Lucius Metellus, qui ex æde Vestæ subito incendio correptâ Palladium subduxit ac servavit, statim quæretur quis sit illius census, quos alat domi servos, quàm multa magnaque prœdia possideat, quàm lautè opsonetur. Ultimo demum loco de illius probitate ac moribus aliquis percontabitur. Quantas quisque opes habet, tantum illi creditur.

119. *Claudit latus.* Claudere latus, tegere latus, *est* deducere aliquem honoris causâ per urbem, eique locum viæ superiorem et honoratiorem tribuere.

122. *Testem.* In testibus maximè quæritur probitas.

Hospes, etc. Scipio Nasica, a Senatu vir optimus cùm judicatus esset, statuam Numinis Idæi, i. e. Cibeles quæ in Ida colebatur, advectam e Phrygia; hospitio excepit, ac domi suæ habuit, donec illi templum extrueretur, quod ipse quidem designavit, Metellus postea inchoavit, Augustus perfecit. Fuerat quippe responsum ut hæc statua reciperetur ab eo qui vir optimus esset.

123. *Vel qui, etc.* Cùm ædes Vestæ deflagrasset, Luc. Cæcilius Metellus e mediis ignibus Minervæ statuam quod Palladium vocabant, sustulit, oculis igne amissis.

125. *Censum.* Modus est pecuniæ, quam quisque ex annuis agrorum, aliarumve rerum fructibus, redigit.

127. *Paropside.* Patinâ, vase, quo inferuntur cibi.

Tantum habet et fidei: jures licet et Samothracum,
Et nostrorum aras, contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Dîs ignoscentibus ipsis.
Quid, quod materiam præbet causasque jocorum
Omnibus hic idem, si fœda et scissa lacerna,
Si toga sordidula est, et ruptâ calceus alter
Pelle patet, vel si consuto vulnera crassum
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quod ridiculos homines facit. Exeat, inquit,
Si pudor est, et de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non sufficit, et sedeant hîc

Quamvis pauper aliquid affirmet juratus per Deos veteres Trojanorum e Samothracia olim arcessitos, et recentiores Deos Romanorum, falsum tamen jurare existimatur, neque fulmina pertimescere, ac ipsos etiam spernere Deos, idque bonâ ipsorum veniâ. Huc accedit quod idem propositus videtur esse omnibus ad ludibrium et jocos, si lacernam gerat obsoletam aut sectam, si togam parum comptam, si alterum e calceis hiante corio pertusum, aut pingui ac recenti lino malè consutum variis in locis. Hoc unum est videlicet miseræ paupertatis vel maximum incommodum, quòd homines opportunos aliorum sannis et risui faciat. *Audis illum qui suas singulis in theatro sedes assignat, quibus verbis pauperem equitem ejiciat? Facessat, inquit, et, si quo pudore tangitur, in sedilibus equitum ne considat, qui non habet censum a lege constitutum. In istis*

129. *Samothracum.* Samothracia insula est maris Ægei, Thraciæ adjacens. In eam Dardanus ex Italia fugiens, Deorum qui ibi colebantur peregrinas religiones in Phrygiam invexit, unde in Italiam ab Ænea sunt allatæ.

130. *Nostrorum.* Verbi gratiâ, Martis, Quirini, et aliorum, qui Romæ præcipuè colebantur.

151. *Cicatrix.* Foramen calcei sartum et consutum.

139. *Pulvino.* Pulvinus plumâ vel tomento fartus sedili insternitur.

140. *Legi.* Anno U. C. 685 Luc. Roscius Otho Tribunus plebis legem tulit, ne cui liceret sedere in 14 primis post Orchestram gradibus, nisi censum equestrem haberet, id est, 400 sestertia (vide Satira I, versu 91, verbo *Quadringenta.*) Inter sedes igitur assignatas spectatoribus in amphitheatro, primæ Se-

Lenonum

Lenonum pueri quocumque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.
Quis gener hic placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper scribitur heres?
Quando in consilio est AEdilibus? agmine facto
Debuerant olim tenues migrasse Quirites.

primis ordinibus spectent lenonum filii, quocumque sint in lupanari geniti: in iisdem applaudat strenuis gladiatoribus, filius præconis alicujus, sedens inter lautos et elegantes retiarii liberos, aut liberos alicujus gladiatorum magistri. Sic nempe visum Othoni vanissimo, qui spectatores alios ab aliis secrevit, cùm antea promiscuè spectaremus. Quem generum parentes eligunt, qui minores quàm puella fortunas habeat? Quis pauperem testamento heredem instituit? Quandonam in consilium ab AEdilibus admittitur? Fecisset sapienter ac probè Romana plebs, cùm divitum impotentiam fugiens, unum in agmen collecta olim urbe cessit, si, numquam Romam reditura, in alias terras

natoribus destinatæ erant, et hic locus Orchestra dicebatur. Quatuordecim inde retro gradus, Equitibus, reliqua sedilia populus occupabat:

143. *Pinnirapi.* Pinnirapus, exponitur, *qui pinnam rapit*, significatque *alterum e gladiatoribus qui* retiarius *dicebatur*, (vide Sat. II, nota 101.)

Lanistæ. Sic vocabatur *gladiatorum magister*, qui eorum magnam interdum familiam alebat, docebat, ad munera edenda vendebat.

144. *Othoni.* Suprà p. 48, v. 140, nota *Legi.*

140. *AEdilibus.* AEdiles magistratus erant Romani. Alii *Plebis* dicebantur, quorum munus erat fœneratores coercere, ædificia sive publica, sive privata, ut munda essent atque integra, curare. Alii *Curules*, quorum fuit ludos sacros et solennes instituere; theatra, stadia, fora, mœnia reficere et exornare. Alii denique *Cereales*, qui rei frumentariæ præerant.

148. *Debuerant olim*, etc. Anno Romæ conditæ 261, cùm ob creditorum impotentiam ac fœnebre malum plebs trans Anienem in montem sacrum secessisset, seque redituram negaret, Menenii Agrippæ oratione reconciliata patriciis, rediit in urbem, imperato priùs magistratu qui plebis commoda contra nobilium violentiam tueretur. Is Tribunus plebis appellatus est. Florus, Lib. I, cap. 23.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. Sed Romæ durior illis
Conatus : magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, et frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subitò ad Marsos, mensamque Sabellam,
Contentusque illic Veneto, duroque cucullo.
Pars magna Italiæ est (si verum admittimus) in qua
Nemo togam sumit nisi mortuus. Ipsa dierum
Festorum herboso colitur si quando theatro
Majestas, tandemque redit ad pulpita notum

demigrasset. Quibus exigua res familiaris est, licèt eximiis dotibus præditi sint, illi e tenebris et humilitate vulgi ad honorum lucem et hominum famam ægrè assurgunt. *Idque illis conantibus Romæ, quàm alibi uspiam, difficilius est: magno enim pretio constat domus conductitia, eaque angusta et inornata, magno servi alendi, magno frugalis ac jejuna mensa. Adde quod turpe putant uti vasis fictilibus. Quod probrosum tamen esse non censuit ille Curius ab Roma repentè ad bellum Marsis et Samnitibus inferendum vocatus, quorum in regione parcè ac duriter vescebatur, et caput tegebat cucullo cærulei coloris et crassi fili. Multò commodiùs profectò et minoribus impensis, quàm Romæ vivitur in magna Italiæ parte, ubi nemo togâ induitur, si verum fateri volumus, nisi cùm obitâ morte ad rogum effertur. Quòd si ad celebrandos paulò magnificentiùs dies festos, extruitur aliquando theatrum e cespite, in quo aliqua obsoleta fabula cum vetustis cantilenis, recurrente*

154. *Marsos.* Marsi Italiam incolebant prope Sabinos. De Curio, dictum Sat. II, nota 3.

155. *Veneto.* Color venetus est similis marinis fluctibus, nempe cœruleus, sive glaucus.

Cucullo. Est cucullus capitis tegmen plebeium.

157. *Togam.* Suprà p. 46, versus 115, verbo *Togatus*, Et Sat. II, versu 45, verbo *Togam.*

Nisi mortuus. Mortui efferebantur quàm ornatissimè vestiti.

158. *Theatro.* Nihil differebat theatrum ab amphitheatro (de quo dixi suprà p. 38, nota *Arenæ*) nisi quod hoc omni ex parte clausum esset, illud dimidiâ tantùm: itaque amphitheatrum circuli oblongi vulgò formam referebat, theatrum verò hemycicli, e regione cujus structa erat scena, et locus editior in

Exodium, cùm personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans:
AEquales habitus illic, similemque videbis
Orchestram, et populum: clari velamen honoris,
Sufficiunt tunicæ summis AEdilibus albæ.
Hic ultra vires habitus nitor: hîc aliquid plus,
Quàm satis est; interdum alienâ sumitur arcâ.
Commune id vitium est: hîc vivimus ambitiosâ
Paupertate omnes. Quid te moror? *Omnia Romæ
Cum pretio.* Quid das, ut Cossum aliquando salutes?
Ut te respiciat clauso Vejento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati:

demum anno, exhibetur ex editiore loco, personæque larvis pallidis et rictu diducto hiantibus indutæ, metum puerulis agrestibus in matrum gremio sedentibus incutiunt; tunc eâdem induti veste omnes spectant; neque ullum inter primores oppidi et plebem ipsam, discrimen videas: solis AEdilibus pro insigni ornatu et honoris sui munerisque nota, sunt tunicæ albæ. At Romæ lautior vulgò et splendidior est vestis, quàm cujusque fortunæ ferant. Ad immodicos illos sumptus faciendos contrahitur æs alienum, quod nimis multi factitant; dumque nemo pauper non sit, nemo non ambit videri lautus et locuples. Quid plures? Nihil Romæ sine pecunia sumptibusque magnis fit. *Vis admitti ad Cossum salutandum, quid eam ob rem dabis? Quid ut Vejentonem videas, qui te compressis labiis tantùm respiciet, non alloquetur aut vicissim salutabit? Est qui barbam primam servi carioris, est qui capillos ejusdem ton-*

quem prodibant actores: et quem noster versu sequenti vocat pulpitum.

160. *Exodium.* Carmen quoddam ridiculum, ac turpiculum, quod recitabant mimi, seu exodiarii, cum gestibus solutioribus, post ἐξόδιον, id est, *egressum* actorum e theatro.

163. *Orchestram.* Explicui vocem hanc suprà v. 140, verbo *Legi.*

164. *Tunicæ.* Tunica vestis erat interior, vulgò sine manicis, eaque arcta et curta.

AEdilibus. AEdilium meminit, quia erat illorum muneris ut ludi sacri et solennes rite ac statis temporibus ederentur. Suprà versu 147.

171. *Metit barbam.* Festus ille dies habebatur, quo primùm raderent barbam, et capillos tonderent, quos ferè cuipiam Deo consecrabant.

Plena domus libis venalibus : Accipe, et istud
Fermentum tibi habe. Præstare tributa clientes
Cogimur, et cultis augere peculia servis.
Quis timet, aut timuit gelida Præneste ruinam ?
Aut positis nemorosa inter juga Volsiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce ?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magnâ parte sui : nam si labentibus obstat
Villicus, et veteris rimæ contexit hiatum,

deri jubeat, statim clientes eam in domum comportant placentas et liba, quæ ille servus deinde vendat? Ita (quod meritò bilem tibi et stomachum moveat,) cogimur miseri clientes patronorum servis elegantioribus tributa quodammodo pendere, et eorum augere loculos ac marsupia. Quid quod in aliis Italiæ urbibus multò commodiùs habitatur ac tutiùs, quàm Romæ. Quis umquam timuit ne ruerent ædes in urbe Prænestina gelido in colle sita ? aut Volsiniis, in juge montis quem vestiunt sylvæ collocatis aut Gabiis, quorum incolæ dolo et insidiis Tarquinii fuerunt olim propter simplicitatem decepti, aut Tibure quod in clivo est extructum ? Nos in urbe domos habitamus levibus fulcris maximâ sui parte sustentatas, quas si opposito tigno firmavit villicus, ne penitus corruant ; si earum hiantes

173. *Fermentum.* Transfertur ea vox aliquando ad significandam iracundiam, quâ intumescunt præcordia, et velut arescunt.

174. *Peculia.* Vocatur peculium illa pecunia peculiaris et propria servi, quæ extra domini jus et potestatem est.

175. *Præneste.* Urbs Latii, nunc *Palestrina.*

176. *Volsiniis.* Urbs antiqua Etruriæ fuit. Hodie *Bolsena* vocatur.

177. *Simplicibus.* Sic urbem Gabios appellat, quia ejus cives, cùm a Tarquinio Superbo vinci armis et virtute non possent, dolis decepti sunt, ac nimis facilè crediderunt Sexto, Tarquinii filio, ad ipsos confugienti, quasi patris impotentiam et crudelitatem ferre non valeret ; is enim primoribus civitatis partim cæsis, partim pulsis, ad extremum ipsam urbem patri tradidit.

Gabiis. Gabii, olim Latii urbs, in via Prænestina.

Tiburis. Tibur oppidum est Latii, nunc *Tivoli*, ad decimum ab urbe lapidem, in colle situm.

178. *Tibicina.* In ædificiis tibicines appellantur *fulcra*, et *tigna* quibus paries vitiosus sustentatur, *étançon*, *étaie*.

180. *Villicus.* Rure advo-

Securos pendente jubet dormire ruinâ.
Vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli
Nocte metus. Jam poscit aquam, jam frivola transfert
Ucalegon; tabulata tibi jam tertia fumant.
Tu nescis: nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia; molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Proculâ minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci; necnon et parvulus infra
Cantharus, et recubans sub eodem marmore Chiron;

pridem rimas et vitia, obduxit levi aliquo tectorio, satis hoc esse putat ad nostram securitatem, nosque dormire in utramque aurem jubet, quamvis ruinæ periculum præsentissimum impendeat. Præstat illic vivere, ubi nulla incendia timeantur, quæ tam gravem et justum pauperibus metum ac damnum afferunt Romæ: ubi si ardet domus aliqua, cùm vicini trepidantes aquam poscunt ac supellectilem alià transferunt, sensim pervenit ad tertiam contignationem flamma, ignaro ac nesciente te inquilino paupere, quia in summa et remotissima ædium parte degis, prope tegulas et nidulos columbarum: ignis ab imis scalis occœpit, in te desinet. Codrus nihil supellectilis habebat præter lectulum, eumque suâ uxore Procula breviorem, sex vascula, quibus ornatus erat ejus abacus e ligno vili confectus, infra quem Cantharus visebatur et statua Chironis

catus ut tigna ferat, quibus domus fulciatur. Villici etiam dicebantur *qui cœnacula elocabant mercedesque pro iis exigebant*, quæ cura servis quibusdam urbanis mandabatur, ut patet ex Epig. 29, Martialis, Lib. XII. Quidam ita legunt istos versus: *Nam si labentibus obstat villicus* (nempe admoto tibicine impedit ne labantur) *et veteris rimæ cùm texit hiatum, securos*, etc. id est; postquam occultavit potiùs, quàm sustulit vitium rimosi parietis, illud tegens arenâ vel luto, tunc nos jubet securos esse.

183. *Frivola.* Sunt vasa fictilia, et viliora: scruta.

184. *Ucalegon.* Civis quilibet vicinus domui deflagranti. Respexit Juvenalis ad versum Virgil. II AEneid. *Jam proximus ardet Ucalegon.*

188. *Codro.* Poëtæ ignobili; cujus mentionem facit prima Satira, versu 2.

190. *Cantharus.* Vas potorium. *Chiron.* Centaurus

Jamque vetus Græcos servabat cista libellos,
Et divina opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus : quis enim negat ? Et tamen illud
Perdidit infelix totum nihil : ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quod nudum, et frusta rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque juvabit.
Si magna Arcturi cecidit domus : horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia Prætor :
Tunc gemimus casus urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, et jam accurrit qui marmora donet,
Conferat impensas. Hic nuda, et candida signa,
Hic aliquid præclarum Euphranoris, et Polycleti,

sub eodem vili abaco jacentis. Detrita vetustate arcula custodiebat Græcos quosdam libellos, in quibus carmina divinitùs scripta indocti mures arrodebant. Hæc omnia nullius profectò pretii, ac nihil potiùs erant; nemo id negat: hoc tamen nihil incendio miser amisit, accedetque ad miseriæ cumulum, quod eum egentem et panis frustula corrogantem nemo recreabit dato cibo, nemo hospitio vel mensâ accipiet. Si Arcturii superba domus collapsa est, matronæ dolorem vultu squalido, vestibusque præ se ferunt: primores urbis nigro colore vestiuntur, ut in publico luctu, Prætor causas dictâ die judicandas in aliud tempus rejicit. Tunc deploramus varios urbis populosæ casus, et ignem ac incendia detestamur. Nondum domus Arcturii tota deflagravit, ecce tibi adest qui marmor ad eam reficiendam donet, qui sumptus se facturum spondeat, alius statuas e puro et candido marmore, alius opus aliquod eximium ab Euphranore aut Polycleto confectum, alius prisca orna-

Achillis magister, arte medicinæ præstans: navigavit cum Argonautis in Colchidem. Ad eum in monte Pelio cùm venisset Hercules ferens sagittas Hydræ Lernææ sanguine adhuc imbutas, accidit ut una in pedem nudum Chironis decideret, quo ille vulnere diu cruciatus, Deorum miseratione in cœlum translatus est, ubi inter signa numeratur.

192. *Opici.* Opici, seu Osci, obtinuere partem Campaniæ, in Italia, rudes, et imperiti, qui vix Latinè scirent, multò minùs Græcè. Sic mures appellat qui tam bona Codri carmina, quæ ignorabant, roderent.

202. *Euphranoris.* Sta-

Hic Asianorum vetera ornamenta Deorum;
Hic libros dabit, et forulos, mediamque Minervam;
Hic modium argenti: meliora ac plura reponit
Persicus orborum lautissimus, ut meritò jam
Suspectus, tamquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes avelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur;
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.

menta Deorum in Asia coli solitorum, alius libros et loculos ubi reponantur, ac dimidiæ Minervæ signum ad ornandum bibliothecam, alius denique plenum argento modium largietur. Sic meliorem et uberiorem domum instaurat Persicus Arcturius, fitque orborum locupletissimus, adeò ut suspicari possis ipsum suis ædibus ignem consultò injecisse. Si a ludis Circensibus abstrahi et iis carere potes, non majori pretio emes pulcherrimam domum, ac propriam perpetuo jure possidebis in urbe Sora aut Fabrateria, aut Frusinone, quàm quo emis Romæ in unum duntaxat annum aliquem tenebricosum angulum. Ibi aderit hortulus

tuarius celeberrimus, Atheniensis.

Polycleti. Pictor fuit celeberrimus, Atheniensis.

204. *Forulos.* Armaria et capsas librorum.

Mediam Minervam. Pectore tenus extantem.

206. *Persicus.* Vel est cognomen illius Arcturii cujus mentionem fecit initio Satiræ, nota 29, et versu 197. Vel ponitur pro *quolibet divite orbo*, cujus hereditatem inhiantes plurimi, hominem devincere student missis, ad reparandam domum, muneribus.

Orborum. Virorum prole carentium.

208. *Circensibus.* Ludis qui eduntur in Circo. Erat autem Circus apud Romanos, spatium oblongum ac ferè rotundum, clausum porticibus et ædificiis, unde spectabantur certamina, præsertim curulia, in quibus currus circa metas ultimo in Circo positas circumagebantur. Tres ejusmodi Circi celebres Romæ visebantur, Maximus, Flaminius, et Neronianus.

Soræ. Olim urbs Latii ad Lirim Fluvium, hodie in Aprutio ulteriori, vetus nomen retinuit.

209. *Fabrateriæ.* Hodie *Falvaterra*, civitas non procul a fluvio Liri, quondam Volscorum in Latio oppidum.

Frusinone. Quondam urbs Latii, hodie vocatur *Frusilone* et est in campania Romana.

Hortulus hic, puteusque brevis, nec reste movendus,
In tenues plantas facili diffunditur haustu.
Vive bidentis amans, et culti villicus horti,
Unde epulum possis centum dare Pythagoræis.
Est aliquid quocumque loco, quocumque recessu,
Unius sese dominum fecisse lacertæ.
Plurimus hic æger moritur vigilando; sed illum
Languorem peperit cibus imperfectus, et hærens
Ardenti stomacho. Nam quæ meritoria somnum
Admittunt? Magnis opibus dormitur in urbe,
Inde caput morbi; rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, et stantis convicia mandræ
Eripient somnum Druso, vitulisque marinis.

domui adjunctus, et puteus non altus, ex quo sine fune, manu ipsâ, haurire aquam poteris, eâque horti plantas irrigare. Quid porrò jucundiùs rusticanâ illâ vitâ, quæ sarculo et rastro gaudet: ubi licet hortum colere, cujus ex oleribus parare possis convivium centum discipulis Pythagoræ. Operæ pretium est dominium sibi vel unius lacertæ acquirere, quocumque demum in loco, quamlibet deserto et ignoto degas. Ad ea quæ dixi urbis incommoda, hoc etiam accedit, quod in ea frequentes ægri diuturnâ vigiliâ extinguntur. Eorum quippe morbi e cibis indigestis, neque coctis somno, ac stomachum prægravantibus oriuntur. Quibus enim in tabernis meritoriis et diversoriis publicis, capere somnum placidè licet? Nemini dormire, nisi divitibus, Romæ concessum est. Hæc origo morborum: hic fons. Rhedæ prætereuntes per vicorum angustas ambages, et voces inconditæ ac maledicta quibus aurigas lacessit mulio, cum suo jumentorum grege coactus subsistere, donec evolvant se rhedæ, adiment somnos vel ipsi Druso, ac marinis

213. *Bidentis.* Bidens, rastri genus, duplici dente instructum.

214. *Pythagoræis.* Pythagoras philosophus docebat abstinendum a carnibus, ac suos vesci oleribus jubebat.

222. *Mandræ.* Est Mandra, multitudo jumentorum, equorum, mulorum, etc.

223. *Druso.* Carpit obiter hunc Drusum, hominem eâ tempestate deditum somno, et veternosum.

Vitulis marinis. Phocæ alio vocabulo appellantur; dicuntur immanes ronchos edere cùm dormiunt.

Si vocat officium, turbâ cedente vehetur
Dives, et ingenti curret super ora Liburno,
Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus.
Namque facit somnum clausâ lectica fenestrâ:
Antè tamen veniet: nobis properantibus obstat
Unda prior, magno populus premit agmine lumbos
Qui sequitur: ferit hic cubito, ferit assere duro
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam.
Pinguia crura luto; plantâ mox undique magnâ
Calcor, et in digito clavus mihi militis hæret.
Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
Centum convivæ; sequitur sua quemque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Impositas capiti, quas recto vertice portat

vitulis. Si dives domo prodit, officii alicujus causâ, gestabitur in lectica supra capita civium qui viam ipsi patentem dabunt, ac cedent. Ipse in lectica compositus leget quippiam inter eundum, aut scribet, vel etiam dormiet: quippe lectica somnum arcessit; si ejus fenestræ claudantur; et quamvis ea lento motu progredi soleat, priùs tamen, quàm nos, perveniet eumdem in locum dives, quia dum in vico transeuntibus referto festinamus, multitudo anterior nos moratur, posterior premit urgetque: alius me cubito percutit, alius rigido assere. Hic trabe ferit caput, ille ingenti amphorâ. Luto infecta sordent crura, pedem pede calcat mihi miles indutus caligâ, quæ ferreis clavis undique inhorrescit. Cernis ut opus fervet cùm sportulam Clientes domum reportant? Centenos licebit aliquando numerare, quos singulos culinaria sua supellex sequitur? Vix ipse Corbulo par esset portandis tot ingentibus vasis capiti impositis, quot erectâ cervice gestat miserum mancipium,

225. *Liburno*. Servo e Liburnia oriundo: vel, lectica tanta, quantæ sunt naves Liburnæ. Horat. Epod. I. Liburnum igitur vehiculum erit navi Liburnicæ par. Hyperbole. Liburnia est pars Illyrici e regione Italiæ, inter Istriam et Dalmatiam, in intimo sinu Adriatico. Illinc valentes et proceri servi ad lecticas ferendas adhibebantur.

229. *Unda*. Populus confertus, undas reciproco fluctu æstuantes imitatur.

231. *Metretam*. Cadum, vas capiens libras 108.

234. *Sportula*. Lege Satiram I, v. 80.

236. *Corbulo*. Eo nomine floruit vir bellicis artibus,

Servulus infelix; et cursu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ sartæ; modò longa coruscat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plaustra vehunt, nutant altè, populoque minantur.
Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, et eversum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
Invenit? obtritum vulgi perit omne cadaver,
More animæ. Domus interea secura patellas
Jam lavat, et buccâ foculum excitat, et sonat unctis
Strigilibus, pleno componit lintea gutto.

a quo currente ignis ventilatur in foculo quem gestat, ipsius interim vestes paulò antè domi ab eodem consutæ et refectæ, properanti per vicum curribus impeditum scinduntur, dum imposita grandi vehiculo abiegna trabs aut pinea vacillat, cohorrescente circum populo, nec injuriâ: si quando enim contingit ut plaustrum aliquod ejusmodi marmore onustum subvertatur, et lapidum veluti montem effundat in circumstantem multitudinem, ita obteruntur corpora, ut nihil ex iis restare plus videatur, quàm ex anima ipsa, quæ avolavit ac nusquam apparet; nec membra dignoscere, nec ossa colligere quisquam possit. Interim familia hunc ignorans casum, vasa escaria lavat, sportulam et dapes quas ferebat servus exspectans, et ore anhelo focum accendit, ungit detergitque strigiles, guttum

robore corporis ac mole præstans, sub Nerone.

240. *Sarraco*. Gall. *un chariot*.

242. *Ligustica*. Liguria est in parte superiori Italiæ prope Alpes, ad oram maritimam, ubi nunc Genua, Luna, etc.

248. *Strigilibus*. Strigiles, a stringendo, tergendoque corpore sunt dictæ. Erat instrumentum ferreum longum duos admodum pedes, et in modum falcis incurvum, latitudine pollicis, rotundo manubrio sex pollices longo, reliquâ parte quâ sudor abstergebatur cavum, et sæpe ornatum intus ebore striato et sulcato.

Gutto. Guttus, est vasculum olei, ex quo liquor guttatim defluit. Hinc illi nomen factum.

Lintea. Quibus egressi balneo detergebantur.

Hæc inter pueros variè properantur : at ille
Jam sedet in ripa, tetrumque novitius horret
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore trientem.
Respice nunc alia, ac diversa pericula noctis :
Quod spatium tectis sublimibus, unde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa, et curta fenestris
Vasa cadunt, quanto percussum pondere signent,
Et lædunt silicem. Possis ignavus haberi,
Et subiti casus improvidus, ad cœnam si
Intestatus eas : adeò tot fata, quot illâ
Nocte patent vigiles, te prætereunte fenestræ.
Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Ut sint contentæ patulas effundere pelves.

oleo implet, lintea præparat; si omnia ad cœnam necessaria properè famuli expediunt, interim servus infelix, obtritus plaustro, jam est in Stygis ripa, et Charontis antè non visi vultum informem perhorrescit : cùmque careat triente, quem illi pro vectura solvat, spem nullam transmittendæ in ejus cymba Stygis habet. Atque hæc quidem pericula et incommoda sunt in urbe metuenda interdiu : jam quæ noctu pertimescenda sunt, expende. Contemplare in quantam altitudinem attollantur domorum fastigia, è quibus in capita prætereuntium decidunt tegulæ, aut vasa fictilia, quæ cùm fracta et mutilata corruunt, vide ut ipso pondere silices, quibus viæ sunt stratæ, notent ac vulnerent. Non immeritò quispiam parum prudentem te credat, neque satis prospicientem repentinos vitæ casus, si vesperi vocatus ad cœnam domo prodeas non condito testamento : adeò tam multæ tibi mortes impendent, quàm multæ sunt in vicis, per quos habes iter, fenestræ, unde cives nondum cubantes possint in tuum caput testam, aut aliud aliquid ejus generis dejicere. Restat igitur hoc unum optandum tibi, ut contenti sint pelvim aliquam ingentem aquâ

250. *Novitius.* Rudis et inexpertus. Servi quoque recens advecti Romam, *novitii* vocabantur.

251. *Porthmea.* Portitorem.

Alnum. Ex alno arbore fiunt lintres.

252. *Trientem.* Charon pro naulo, *id est*, vecturæ pretio, poscebat a mortuis sive a Manibus, quos transmittebat, trientem, seu tertiam assis partem. Hunc mortuis in os ingerebant, quasi Charonti dandum.

Ebrius, ac petulans, qui nullum fortè cecîdit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus.
Ergo non aliter poterit dormire: quibusdam
Somnum rixa facit: sed quamvis improbus annis,
Atque mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, et comitum longissimus ordo;
Multum præterea flammarum, atque ænea lampas.
Me, quem Luna solet deducere, vel breve lumen
Candelæ, cujus dispenso et tempero filum,
Contemnit. Miseræ cognosce prooemia rixæ,
Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantùm.
Stat contrà, starique jubet, parere necesse est.
Nam quid agas, cùm te furiosus cogat, et idem
Fortior? Unde venis? exclamat: cujus aceto,

plenam in te desuper effundere. Ebrius aliquis et protervus, si post nocturnam comessationem neminem malè verberibus mulctavit, dolore afficitur non minori, quàm quo affectus est Achilles, Patroclum interfectum mœrens; modò pronus, modò supinus cubat; neque somnum capere poterit antequam verberibus aliquem contuderit: sunt qui ejusmodi concertationibus somnos arcessant; sed licèt mentis parum sit compos, quippe juvenis ferox, et vino æstuans; vitat illos tamen ac præterit, quos purpurea vestis, et comitum multitudo et faces lampadesque ahenæ vitandos esse admonent: me verò, qui ad Lunæ lucem ingredior, aut exiguæ candelæ, cujus parcè et minutatim ellychnium impendo, despicit, ac impunè invadit. Operæ pretium est cognoscere principia tristis ejusmodi concertationis, si concertatio tamen appellari potest, in qua unus tantùm ferit, alter tantùm feritur. Igitur eunti mihi obstat ac consistere me jubet; obtemperandum, velim nolim. Quid enim agas, cogente furioso eodemque fortiori? Statim exclamat ac sciscitatur, unde venis? quicum acetarium aut conchem come-

268. *Coccina.* Coccus granum est, ex quo aqua macerato fit color eximii ruboris.

Læna. Vestis lanea, augurum, militum, etc. propria.

273. *Prooemia.* Prooemium significat *initium propriè symphoniæ, πρὸ ante;* et *οἴμη cantus.* Citharœdi levioribus modulis proludunt et quasi præparant se se.

Cujus conche tumes? quis tecum sectile porrum
Sutor, et elixi vervecis labra comedit?
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem.
Ede ubi consistas: in qua te quæro proseucha?
Dicere si tentes aliquid, tacitusve recedas,
Tantumdem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt: libertas pauperis hæc est.
Pulsatus rogat, et pugnis concisus adorat,
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hoc tantùm metuas; nam qui spoliet te
Non deerit, clausis domibus, postquam omnis ubique
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum et ferro subitus grassator agit rem,
Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomptina palus, et gallinaria pinus.

disti? ad cujus sutoris mensam accubuisti? ubi sectili porro, et aquâ incocti vervecis capite saginatus es? Siles? aut loquere, aut calcibus vapula, furcifer. Narra ubi habites, in qua te proseucha requiram? Hæc ille. Si contra hiscere coneris aliquid, aut nihil prolocutus abscedas, perinde est, nihilo secius verberant; tum irâ efferati vadimonium tibi denuntiant. Ita demum liberè abire permittitur pauper, si post multa verbera supplex veniam ac pacem oret, pugnisque contusus obsecret, ut sibi concedatur, amissis dentibus in hac miserabili rixa non paucis, discedere ac vitam retinere. Neque hæc tamen duntaxat nocturna pericula metuenda sunt: timor alius instat a furibus, qui tuis inhiant spoliis, postquam tabernæ omnes clausæ et ferreis catenis munitæ fuerunt. Nec desunt aliquando repentini grassatores qui gladiis in miseros sæviant, cùm paludes Pomptinæ, et sylva gallinaria multo milite custodiun-

278. *Conche.* Conchis, fabæ genus est, quæ elixa cum ipso cortice apponebatur.

Sectile. Porrum aliud sectile, aliud capitatum. Plin. Libro XIX, c. 6.

281. *Proseucha.* Est *tuguriolum, cavum aliquod e luto ruderibusve confectum*, ubi mendici sessitant.

292. *Pomptina palus.* Est in Latio, ad oram Tyrrheni maris prope Setiam, Privernum, etc. locus latronibus opportunus. Nunc *Paludi Pontinæ* appellatur.

Sic inde huc omnes tamquam ad vivaria currunt.
Quâ fornace graves, quâ non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, ut timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ et sarcula desint.
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Secula, quæ quondam sub Regibus, atque Tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam.
His alias poteram, et plures subnectere causas:
Sed jumenta vocant, et sol inclinat; eundum est.
Nam mihi commotâ jamdudum mulio virgâ
Innuit: ergo vale nostri memor; et quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino,

tur; quo fit ut inde exclusi latrones, Romam advolent, tamquam ad vivarium quoddam, in quo paratam prædam ac facilem inveniant. Quæ fornax, quænam incus, occupata non est in catenis fabricandis? Illarum tanta est multitudo, ut ferri maxima copia consumatur in vinculis conficiendis; meritòque sit timendum, ne non suppetat ad vomeres, marras et sarcula conficienda. Quis non prædicat beatos majorum nostrorum avos et fortunata illa Romæ tempora, cùm Reges ac Tribuni rerum potirentur, unusque sceleratis continendis carcer urbe totâ sufficeret. Me verò ista potissimùm impulerunt ut Româ demigrarem, quibus alia plurima possem addere; sed ut absolvam, monent equi ac muli sarcinis nostris onusti; tum sol in occasum vergit, utque in viam nos demus, significat virgâ ter agitatâ mulio. Vale igitur, mi Juvenalis; neque mei te ulla capiat oblivio; immo quoties, Româ relictâ, patriam tuam Aquinum petes, virium reficiendarum et captandæ liberioris auræ causâ, fac me quoque arcessas ab urbe Cumana, quò jam pergo, ut Aquini tecum Cereris Helvinæ

Pinus. Arboris una species ponitur pro *tota sylva*.

Gallinaria pinus. Sylva gallinaria est in sinu Cumano, a Gallinis sylvestribus dicta, quæ ibi multæ.

293. *Vivaria*. Vivarium, locus, in quo vivi pisces, aut feræ, servantur.

296. *Marræ*. Marra, genus est ligonis.

299. *Uno carcere*. Ille Tullianus vocabatur, de nomine Tulli Hostilii Regis Romanorum.

304. *Aquino*. Aquinum urbs Italiæ, in via Latina, *Aquin*.

Me quoque ad Helvinam Cererem, vestramque Dianam
Convelle a Cumis: satirarum ego (ni pudet illas)
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

aut Dianæ quam Aquinates colitis, sacra celebrem. Avelli me ab loco gratissimo patiar, et in frigidiorem vestram urbem abduci, ut operam tibi navem ad scribendas Satiras, si me adjutorem, hominem imperitum, non recusas. Illic tibi ad expugnanda ævi nostri vitia, instar expediti et ocreati militis, subserviam, ac succenturiatus adero.

305. *Helvinam.* In agro Aquinate fons Helvinus fuit, nec procul Cereris templum. Hæc inventrix frumenti, annonæ præsidet, ut Diana sylvis.

306. *Cumis.* Vide initium hujus Satyræ, nota 2.

307. *Caligatus.* Caliga genus est calceamenti militaris. Itaque hominem armatum, et ad dimicationem accinctum ea vox hoc loco significat.

SATIRA IV.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

In priori parte hujus Satiræ invehitur in Crispinum, sceleratum hominem et Domitiano gratiosum, ejusque libidinem, luxum, et gulam increpat. Deinde mentione factâ mulli, quem sex totis sestertiis Crispinus emerat, occasionem arripit agitandi in secunda Satiræ parte Domitiani, ad quem delatum narrat piscem eximiæ magnitudinis, et vocatos principes civitatis, quos enumerat carpitque singillatim, ut suam de isto pisce coquendo et condiendo, sententiam, coram ipso Domitiano, dicerent.

ECCE iterum Crispinus ; et est mihi sæpe vocandus
Ad partes, monstrum nullâ virtute redemptum
A vitiis, æger, solâque libidine fortis :
Quid refert igitur quantis jumenta fatiget
Porticibus, quantâ nemorum vectetur in umbra,
Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes ?
Nemo malus felix, minimè corruptor, et idem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat
Sanguine adhuc vivo terram subitura sacerdos.

EN rursum Crispinus tamquam in scenam prodit : et verò in hoc satiricum theatrum non semel erit producendus, in quo suas partes agat : homo monstri similis ob turpissima et immanissima flagitia, quibus ita mancipatus est, ut nulla virtus eum ab hac teterrima servitute in libertatem vindicarit : qui licèt variis morbis debilitatus sit, fortis tamen duntaxat et strenuus est, cùm indulget libidini. Quid igitur illi prodest, quòd equos plurimos ac mulos vexet fatigetque, dum illis gestatur, aut in exstructis magnificè porticibus, aut in umbrosis sylvarum spatiis ? quòd hortos complures, quòd magnificas domos ac latifundia emerit in ipsa urbe prope ipsum forum? Neminem improbum felicem rectè dixeris, minimè omnium verò alienæ pudicitiæ corruptorem, et incesto contaminatum, qui nuper Vestalem virginem temeravit, quæ ob id scelus humo

1. *Iterum.* De Crispino scilicet jam fecit mentionem, Satira I, versu 25.

2. *Ad partes vocandus.* Metaphora sumpta est a comœdiis, ubi actores dicuntur suas agere partes, primas, secundas, tertias, etc. hoc est, suam personam, putà Regis, servi, etc. *Jouer son rôle.*

Redemptum a vitiis. Ducitur translatio a captivis et mancipiis, quæ sunt in potestate dominorum, donec ab aliquo redimantur ac liberentur.

8. *Incestus.* Qui admisit incestum, non castus. Incestum propriè dicitur flagitium quod committitur cum muliere, cum qua non potest contrahi matrimonium, ob sanguinis aut religionis rationem.

Vittata. Vittæ, sunt tæniæ *seu* redimicula *et* ornamenta infularum, quibus sacerdotum capita solent amiciri ; iisdem victimæ immolandæ ornabantur.

9. *Terram subitura.* De Vestali sacerdote loquitur. De Vestalibus vide append. c. 3.

Sed nunc de factis levioribus : et tamen alter
Si fecisset idem, caderet sub judice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio, Seioque, decebat
Crispinum. Quid agas, cùm dira et fœdior omni
Crimine persona est? mullum sex millibus emit,
Æquantem sanè paribus sestertia libris,
Ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.
Est ratio ulterior, magnæ si misit amicæ,

defodienda viva fuit. Sed hæc levia Crispini flagitia, quæ tamen si quis alius admisisset, debitas pœnas, Censoris arbitrio, daret. Quod enim Titio, Seioque, viris optimis, vitio gravissimo vertebatur, hoc pulchrum Crispino et decorum erat. Quò se vertat scriptor, aut quod primum ultimumve crimen insectetur in eo, qui omni flagitio tetrior ac turpior est? En aliud præclarum illius facinus; emptus ab eo mullus fuit sex millibus nummûm, totidem pendens libras, quot erant ipsa, quibus emptus est, sestertia, ut narrant, qui res magnas majores facere dicendo solent. Dicerem callidè factum et prudenter fuisse a Crispino, si piscem tanti emisset, ad captandam ipso munere benevolentiam orbi cujuspiam et opulenti senis, ut primus in ejus testamento heres scriberetur. Esset alia quoque ratio potior, si eumdem piscem nobili ac diviti matronæ misisset, quæ in am-

11. *Judice morum.* Censore, cujus erat civium mores emendare. Vide Satira II, versu 38, verbo *Censura* et versu 90, verbo *Censore.*

12. *Titio Seioque.* Hominibus tunc notæ probitatis.

14 *Mullum.* Est piscis marinus, *un barbeau.*

Sestertia. Sestertium in neutro genere valet mille sestertios, qui minores idcirco appellantur, quorum sex millibus emptus hic piscis dicitur, sive sex majoribus sestertiis. Eorum valor quis esset dixi Satira I, versu 77.

15. *Æquantem sanè, etc.* Dictum ironicè; undè versiculo sequenti jactatum hoc ab assentatoribus Crispini fuisse ait : vix enim trilibres mulli reperiebantur : testaturque Seneca mullum quatuor librarum Tiberio datum fuisse, tamquam ingens munus.

18. *Ceram.* Paginam. Scribebant quippe in ligneis tabellis obductis cerà nigricante quam stylo seu graphio exarabant. In prima porrò testamenti pagina primi heredes et præcipui nominabantur.

Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.
Nil tale exspectes : emit sibi. Multa videmus,
Quæ miser et frugi non fecit Apicius. Hoc tu
Succinctus patriâ quondam, Crispine, papyro!
Hoc pretium squamæ! potuit fortasse minoris
Piscator, quàm piscis emi. Provincia tanti
Vendit agros; sed majores Apulia vendit.
Quales tunc epulas ipsum glutisse putemus
Induperatorem? cùm tot sestertia, partem
Exiguam, et modicæ sumptam de margine cœnæ
Purpureus magni ructaret scurra Palatî,
Jam princeps Equitum, magnâ qui voce solebat,

pla et clausa lectica per urbem gestatur. Nihil horum spectavit Crispinus, suæ unius gulæ rationem habuit. Hæc illa sunt edita nostris temporibus inauditæ prodigalitatis et luxus exempla, quæ ab ipso prodita non fuerunt Apicio, qui si cum Crispino componatur, pœnè parcus ac frugalis habebitur. Tunc hoc ausus es, o Crispine? tu vilissimum Ægypti mancipium, in qua confectis e papyro vestibus, ut unus e vulgo, induebaris; eò provecta est ingluvies tua, ut piscem hoc immani pretio comparares, quo piscator ipse poterat emi, immo etiam minori fortasse quo ingentes agri venduntur in rêmotis provinciis, atque adeò amplissimi in ipsa Apulia? Quos tunc ab ipso Imperatore sumptus fuisse factos in convivia censemus, cùm piscem tot sestertiis emptum, qui tamen imperatoriæ cœnæ minima pars erat, ac velut ex ipsius mensæ sumpta margine, comederet aulicus parasitus, ac potiùs scurra, jam equitum

20. *Antro.* Lectica obscurâ, instar antri.

22. *Apicius.* Nobilis Romanus helluonum omnium et comessatorum celeberrimus, quem Seneca suo seculo vixisse tradit.

23. *Papyro.* Est papyrus Ægypti arbuscula palustris, e cujus libro texuntur vela, tegetes, vestes, chartæ, etc.

25. *Provincia.* Satira I, versu 40.

26. *Majores.* Nempe illis qui in provincia sunt, atque adeo cariores.

Apulia. Regio Italiæ, nunc regni Neapolitani pars, *la Pouille.*

28. *Induperatorem.* Pro *Imperatorem* : vox Latina vetus, et poëtica.

29. *Margine.* In extrema et remotiori parte mensæ, sunt viliores cibi.

30. *Scurra.* Qui risum jo-

Vendere municipes fracta de merce siluros?
Incipe, Calliope, licet hîc considere: non est
Cantandum; res vera agitur. Narrate puellæ
Pierides; prosit mihi vos dixisse puellas.
Cùm jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, et calvo serviret Roma Neroni,
Incidit Adriaci spatium admirabile rhombi,
Ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon,

magister, olim vilis institor, qui contentâ voce siluros pisciculos in AEgypto sua natos singillatim divendere solitus erat? Huc ades, o Calliope, fas hîc immorari paulò diutiùs; neque verò fictum aliquod carmen tibi est recitandum, sed res verè gesta. Illam, quæso, memorate, Musæ, eruditæ Virgines, favete mihi narranti, vel eam ob causam quod vos virgines honestissimo nomine appellaverim. Cùm postremus Cæsarum e Flavia gente orbem dirâ crudelitate vexaret, ac Roma servitute premeretur sub immanissimo Imperatore, qui Neroni cetera similis, hoc uno dispar erat, quòd calvus esset, rhombus piscis admirandæ magnitudinis in retia piscatoris incidit, in mari Adriatico, ante fanum Veneris, quæ Anconæ colitur: ac rete

cis illiberaliùs movet.

Purpureus. In familia Imperatoris numeratus.

32. *Municipes.* Populares, ex eadem regione ortos. Consule super hac voce Sat. III, nota 34.

Fracta de merce. Non ex integra merce, non ex arcâ tota, sed divisa; ita ut pisces siluros singillatim venderet, vilissimorum cetariorum more.

33. *Calliope.* Una e Musis.

35. *Pierides.* Pierus, mons est Thessaliæ in Græcia, Musis sacer; à quo et nomen hoc duxere.

36. *Flavius ultimus.* Domitianus, e gente seu domo et familia Flaviorum originem duxit.

37. *Neroni.* Nero fuit sextus Imperator Rom. insigni crudelitate memorabilis; formâ et ingenio non contemnendus; in quo Domitianum vicit.

38. *Adriaci.* Adria masculini generis, nomen est sinus prælongi, in mari Mediterraneo, Italiam ab ortu alluentis; quem vocamus *le Golfe de Venise*, ab urbe celeberrima Venetiis, in intimo sinu posita. Adria verò, feminini generis, oppidum est agri Picini, non procul à mari. Dicitur autem mare Adriaticum. Adriacum et Adrianum.

Rhombi. Rhombus hoc in loco piscis est marinus, *un turbot.*

39. *Ancon*, sive Ancona, *Ancone*, urbs agri Piceni ce-

Implevitque sinus : neque enim minor hæserat illis,
Quos operit glacies Mœotica, ruptaque tandem
Solibus effundit torpentis ad ostia Ponti
Desidia tardos, et longo frigore pingues.
Destinat hoc monstrum cymbæ linique magister
Pontifici summo. Quis enim proponere talem,
Aut emere auderet ? cùm plena et littora multo
Delatore forent ; dispersi protinus algæ

totum complevit, quippe nihil mole concedebat illis, qui dum in palude Mœotide gelu constricta delitescentes pinguescunt, eâdem verno sole dissolutâ, otio longo tardi et hyeme diuturnâ saginati transeunt in illud fretum, quo tamquam ostio Mœotis cùm Ponto Euxino conjungitur. Piscator hunc piscem monstri similem destinat summi Pontificis mensæ ; quis enim auderet venalem ejusmodi mercem palàm exponere, aut emere ? Cùm enim vel ipsa littora plurimis delatoribus abundarent ; statim illi riparum in-

leberrima. Dorica vocatur, eò quòd condita fuerit a Syracusanis, qui e Doride, parte Græciæ, sunt oriundi.

41. *Mœotica glacies.* Mœotis palus est, maris Mediterranei pars ultima, ad Septentrionem, infra Scythiam, ab Euxino Ponto discreta per angustum fretum, quem olim Bosphorum Cimmerium vocabant, nunc *le détroit de Caffa.*

42. *Ponti.* Pontus, masculini generis, significat quidem generali nomine, *universum mare ;* propriè verò *illud, quod a Palude Mœotide protenditur usque in Ægeum Pelagus ;* sed ubi primùm se arctat, a Tenedo incipiens, quæ est insula in ostio maris Ægei, vocatur Hellespontus, nunc *le détroit de Gallipoli :* ubi se expandit Septentrionem, et Orientem versùs, appellatur Propontis, nunc *mer de Marmara :* ubi iterum arctatur, Bosphorus Thracius nuncupatur, nunc *le détroit de Constantinople ;* quia Constantinopolis ad fauces hujus freti posita est. Denique ubi latissimè diffunditur, appellatur Pontus Euxinus, nunc *la mer Noire*, aut *la mer Majeure.* Pontus, cùm est generis feminini, significat *Asiæ minoris regionem*, ad littus ejusdem Ponti Euxini, venenorum feracem.

45. *Pontifici summo.* Ipsi Domitiano. Solebant enim Cæsares Pontificis summi dignitatem ad imperatoriam adjungere, quò plus haberent auctoritatis.

47. *Delatore.* Adi Sat. I, vers. 31, verbo *Delator.*

Algæ. Alga, est herba ma-

Inquisitores agerent cum remige nudo;
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris; inde
Elapsum, veterem ad dominum debere reverti.
Si quid Palphurio, si credimus Armillato,
Quidquid conspicuum, pulchrumque ex æquore toto est,
Res fisci est, ubicumque natat: donabitur ergo,
Ne pereat. Jam letifero cedente pruinis
Autumno, jam quartanam sperantibus ægris,
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem
Servabat: tamen hic properat, velut urgeat Auster.

dagatores ubique diffusi litem piscatori misero intenderent, nec dubitarent affirmare piscem ejusmodi educatum diu fuisse in Imperatoris vivariis, ex iis effugisse, atque adeo priori domino esse restituendum. Si qua fides adhibetur Palphurio et Armillato, quidquid universo in mari præclarum et eximium est, quocumque in loco reperiatur, debetur Imperatori, et ad principis mensam pertinet. Ne igitur invito piscatori, sine ullo fructu, piscis eripiatur, et omnino pereat; donabit illum Imperatori, ut meritum saltem habeat muneris, et mercedis aliquid fortasse obtineat. Jam inhorrescebat hyems, exeunte autumno, et suum brumæ locum vicesque concedente, cùm ægroti quartanam febrim sperare incipiunt. Eo frigore piscis recens captus servari diu poterat, piscator tamen festinat ire ad Imperatorem, perinde ac si calidior ventus flaret. Postquam ventum est

rina quæ in littus ejicitur ab æstu maris, cum spuma et variis sordibus.

40. *Vivaria*. Sat. III, v. 293.

52. *Palphurio Armillato*. Domitiani satellitibus, et famosis delatoribus.

54. *Fisci*. Fiscus vulgò significat *ærarium principis*: propriè *calathum vimineum*, *seu corbem*, *et sportam*, in qua reponebatur pecunia.

55. *Ne pereat*. Quod datur non perit omnino danti, imò, si Martiali credimus, manet adhuc penes illum. *Quas dederis, solas semper habebis opes*. (Lib. V, v. 45.)

56. *Quartanam*. Febris est, quæ quarto quoque die recurrit. Autumno exeunte solent febres, in quartanas minus periculosas et molestas mutari.

58. *Auster*. Ventus calidior, quo putrescunt opsonia.

Utque lacus suberant, ubi, quamquam diruta, servat
Ignem Trojanum, et Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper.
Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ.
Exclusi exspectant admissa opsonia patres.
Itur ad Atriden: tum Picens, Accipe, dixit,
Privatis majora focis; genialis agatur
Iste dies; propera stomachum laxare saginis,

ad lacus positos prope Albam, qua in civitate, licet ferè destructa, servatur, more a Trojanis inducto, ignis perpetuus, et minori quàm in urbe Romana, templo, Vesta colitur, multitudo admirantium ingredientem paulisper detinuit: quæ ubi summota est, in patentes illico fores imperatorii cubiculi admissus est piscator, jussis consistere ad valvas proceribus, et exspectare donec illustre ferculum Domitianus accepisset. Quem ubi conspexit piscator: Sume, inquit, dapes pretiosiores quàm ut hominis privati culinæ conveniant, hodie genio indulgeas, et epuleris opiparè, licebit; confestim stomachum aliis cibis exone-

59. *Usque lacus suberant.* Postquam in Albanos colles pervenere, ad quorum radicem visuntur lacus, etc.

60. *Vestam.* Vide append. c. III.

Alba. Urbs veteris Latii, ab Ascanio Æneæ filio condita. Prope hanc urbem Domitianus arcem seu villam regio extruxerat opere et cultu, quam Albanum vocaverat, ubi Quinquatria (erant Minervæ festa) quotannis celebrabat, ac frequens morabatur. Vide Sat. II, v. 61, verb. *Bonam Deam.*

Minorem. Cùm Albam diruissent Romani, et sacra Romam transtulissent; territi nihilominus prodigiis et religione moti, Ædem Vestæ ibidem extruxerunt, sed paulò minorem quàm Romæ.

63. *Opsonia.* Propriè sic appellantur *omnes cibi* præter panem: ab ὀπτάω, *coquo.*

Patres. Senatores, primores, etc. Iis nomen hoc proprium fecit, ætas, prudentia, auctoritas.

64. *Atriden.* Hìc per Atriden intelligitur Domitianus, qui, ut Agamemno Atrei filius, domesticis insidiis oppressus periit.

Picens. Oriundus ex agro Piceno, qui ager est in Italia, ad littus maris Adriatici, vulgò *la Marche d'Ancone.*

65. *Genialis.* Lætus, hilaris. Fingebant Deum esse quemdam singulis hominibus addictum, fortunæ ipsorum et felicitatis velut arbitrum: *Genium* appellabant.

Et tua servatum consume in secula rhombum,
Ipse capi voluit. Quid apertius? et tamen illi
Surgebant cristæ. Nihil est, quod credere de se
Non possit, cùm laudatur Dîs æqua potestas.
Sed deerat pisci patinæ mensura. Vocantur
Ergo in concilium proceres, quos oderat ille;
In quorum facie miseræ, magnæque sedebat
Pallor amicitiæ. Primus, clamante Liburno,
Currite, jam sedit, raptâ properabat abollâ
Pegasus, attonitæ positus modò villicus urbi.
Anne aliud tunc Præfecti? quorum optimus, atque
Interpres legum sanctissimus; omnia quamquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi,
Justitiâ. Venit et Crispi jucunda senectus,

ra, ut opimo pisci pateat totus: rhombo vescere, quem superi tuo seculo servaverunt. Ultrò ipse captus est. Quid adulatione tam putidâ clarius? plaudebat ipse sibi tamen Imperator, et ineptis laudibus triumphabat. Adeo quaslibet avidè admittunt laudes, ac de se quidlibet dicentibus credunt, qui parem Superis potestatem sunt adepti. Atenim nulla erat patina satis ampla, ut in ea coqui et apponi tam vastus piscis posset. Itaque cogitur concilium, primores civitatis accersuntur; qui cùm infensum haberent Domitianum, ipso vultu anxio et pallido satis indicabant, quàm misera esset tam sævi principis amicitia. Dum singulos festinare præco jubet, urgetque his verbis: Advolate, jam adest Cæsar, primus abollâ properè indutus celerabat gradum Pegasus, non ita pridem urbi trepidæ villicus a Domitiano præpositus: quid enim aliud tunc erant Præfecti urbis, quàm villici? inter quos sanè Pegasus probitate præstabat, idemque legum et juris interpres erat integerrimus, licèt arbitraretur in illa temporum acerbitate et sævitia mollem ac languidam, ac velut inermem justitiam in administranda republica esse adhibendam. Adfuit etiam Crispus

69. *Cristæ.* Sumptum a gallis gallinaceis, quibus lætitia cristas erigit, deprimit mœror.

74. *Liburno.* Sat. III, nota 225.

75. *Abolla.* Sat. III, nota *Abollæ.*

76. *Pegasus.* Hoc in locò nomen est Senatoris aut jurisconsulti peritissimi, et Romæ Præfecti.

80. *Crispi.* Vibius Crispus homo facetus et comis, cùm fuisset aliquando interrogatus, essetne solus Domitia-

Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium. Maria, ac terras, populosque regenti
Quis comes utilior, si clade, et peste sub illa
Sævitiam damnare, et honestum afferre liceret
Consilium? sed quid violentius aure tyranni?
Cum quo de pluviis, aut æstibus, aut nimboso
Vere, locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur numquam direxit brachia contra
Torrentem. Nec civis erat, qui libera posset
Verba animi proferre, et vitam impendere vero.
Sic multas hyemes, atque octogesima vidit
Solstitia, his armis, illâ quoque tutus in aula.

comis ac festivus senex, cujus placiti et quieti mores erant, nec absimilis eloquentia, suavis indoles, et ad clementiam nata; nemo ut Aulicus imperatori orbem universum gubernanti utiliora suggerere posset consilia, si fuisset honesto cuiquam consilio locus; et immanitatem arguere liberè licuisset, imperante Domitiano, quem orbis perniciem et pestem jure dixeris: quo tyranno quis umquam exstitit crudelior, si quid parum gratum ad ejus aures accideret? Cum quo si amicus colloqueretur de imbribus aut vernæ tempestatis nimbis, ex hoc uno sermone vita ipsius aut mors pendebat, si ad voluntatem et gratiam imperatoris, vel secùs, loquutus foret. Id cùm intelligeret Crispus, cavit sedulò ne contra flumen adversùm navigaret; ac rectè ille quidem et sapienter. Quis enim tunc civis audebat, quod sentiret eloqui, ac vitæ discrimen, ut verum diceret, adire? Hac arte Crispus ætatem ad octoginta usque annos produxit; seque ejusmodi armis, in ista, quod mireris, aula sævitiæ plenissima, salvum et incolumem præstitit. Post Crispum proximè

nus, num quis cum illo intus esset, respondit, Ne musca quidem. Consueverat enim Domitianus muscas in cubiculo persequi et aureo stylo configere.

92. *Solstitia.* Solstitium est anni tempus, in quo sol lentiùs movetur versùs Septentrionem, aut Meridiem, adeò ut stare videatur, quod contingit bis in anno, cùm sol Tropicos attingit, Junio scilicet exeunte et Decembri. Itaque duo sunt solstitia: cùm tamen absolutè ponitur vox illa *solstitium*, semper intelligitur *æstivum*.

Proximus

Proximus ejusdem properabat Acilius ævi,
Cum juvene indigno, quem mors tam sæva maneret,
Et domini gladiis jam designata: sed olim
Prodigio par est cum nobilitate senectus;
Unde fit, ut malim fraterculus esse Gigantum.
Profuit ergo nihil misero, quòd cominus ursos
Figebat Numidas, Albanâ nudus arenâ
Venator. Quis enim jam non intelligat artes
Patricias? Quis priscum illud miretur acumen,
Brute, tuum? Facile est barbato imponere regi.

festinabat totidem natus annos Acilius, comitante filio, adolescente ornatissimo, ac digno sanè qui mitiori morte defungeretur, quàm quæ ipsi aliquantò post a Domitiano fuit irrogata, jam tunc verò destinata fuit: sed jam pridem monstri simile quiddam est, homo nobilis et senex; eamque ob causam terræ filius et minimus gigantum frater esse multò maluerim, quàm inter nobiles ac Deorum pueros numerari. Nihil igitur infelix juvenis ad evitandam Imperatoris immanitatem et odium profecit, quod, ut ejus benevolentiam captaret, adversùs Lybicos ursos nudo corpore depugnaret in Albano amphitheatro; quis enim ignorat, quàm variis artibus nobiles effugere crudelitatem Domitiani, et in ejus gratiam irrepere conarentur? Nemo jam admiratur Bruti solertiam, quâ Tar-

93. *Acilius.* Acilius Glabrio Consulatum gessit, vir ob singularem prudentiam et probitatem pópulo acceptissimus, sed ob easdem dotes, ac maximè propter corporis robur, invisus Domitiano, qui ne ab ejusmodi robustioribus hominibus aliquando necaretur, timebat, quod reverà contigit, ut extremâ Satirâ dicemus. Hunc igitur e medio sustulit.

95. *Jam designata.* Legunt nonnulli, *tam festinata.*

97. *Gigantum.* Terræ filii erant. Solemus autem homines obscuro et humili ortos loco, *terræ filios* appellare.

99. *Numidas.* Lybicos, Numidia est pars Africæ.

Albana. Vide suprà v. 60, verbo *Alba.*

Nudus. Vel ut esset expeditior ad venationem istam: vel ut quamdam stultitiam simularet, exemplo Bruti.

Arena. Sat. II, versu 102, verbo *Arenam*, et Sat. III, nota *Arena.*

101. *Patricias.* Sat. I, nota 22, sumuntur, hoc loco Patricii, *pro* viris nobilibus et principibus civitatis.

102. *Brute.* Lucius Brutus, fatuum se esse ac hebetem si-

Nec melior vultu, quamvis ignobilis, ibat
Rubrius, offensæ veteris reus, atque tacendæ.
Montani quoque venter adest abdomine tardus:
Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera: sævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire susurro;
Et qui vulturibus servabat viscera Dacis
Fuscus, marmoreâ meditatus prælia villâ;
Et cum mortifero prudens Veïento Catullo,
Grande, et conspicuum nostro quoque tempore
monstrum.

quinium decepit simulatione stultitiæ: obsoletæ sunt fraudes ejusmodi, et idoneæ tantùm ad fucum faciendum priscis illis qui barbam adhuc alebant regibus, quorum simplicitas cum nostrorum Imperatorum calliditate comparanda non est. Nec minùs pallido, quàm illi nobiles vultu accurrebat Rubrius, nempe criminis olim admissi, et silentio premendi, pœnas meritò timens. Adest ipse quoque Montanus, vix abdomen amplum et bene fartum trahens; et Crispinus unguenta olens quibus mane fuerat delibutus, quantum condiendis duobus cadaveribus satis esset. Adest etiam Pompeius Ruffus, Crispino crudelior ad homines delationibus in Cæsaris aurem instillatis jugulandos. Nec non Cornelius Fuscus qui Dacico in bello postmodum occidendus erat, opima vulturum præda, licet artem bellicam in villa ornatissima umbratili meditatione per otium didicisset. Adest cum prudenti Veïentone Catullus, qui multis exitium solebat afferre, monstrum immane, ac nostris etiam temporibus, quibus omnia portenta scelerum vulga-

mulavit, eoque modo Tarquinii Superbi immanitatem effugit.

Barbato. Prisco, antiquæ simplicitatis. Romani per annos amplius quadringentos ab urbe condita intonsi fuêre, imò et caruêre tonsoribus, quos Ticinus Mena e Sicilia primus advexit.

105. *Abdomine*. Sat. II, nota *Abdomine*.

107. *Duo funera*. Cadavera condiebantur aromatis.

109. *Dacis*. Daci erant Europæ populi ad Septentrionem, ubi nunc sunt Valachi, Moldavi, etc.

110. *Fuscus*. Cornelius Fuscus prætorianæ cohortis Præfectus, in bello contra Dacos gesto periit. Sat. I, nota 46.

111. *Catullo*. Catullus Messalinus, teste Plinio, luminibus orbatûs, ingenio suo mala cæcitatis addiderat, non eru-

Cœcus adulator, dirusque a ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret basia rhedæ.
Nemo magis rhombum stupuit : nam plurima dixit
In lævum conversus : at illi dextra jacebat
Bellua. Sic pugnas Cilicis laudabat, et ictus,
Et pegma, et pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veïento, sed ut fanaticus œstro

ria sunt, admirandum. Homo propter pestiferas adulationes infamis, utroque captus oculo, qui clarus imperatorii furoris administer evaserat, cùm antea esset mendicus, quales in pontium crepidinibus solent considere, ac dignus qui stipem a rhedis clivum Aricinum prætereuntibus rogitaret. Unus præ ceteris rhombum miratus est, quem a dextra parte positum, ipse ad sinistram se convertens mirificè laudabat. Haud aliter certantem Cilicem illum celeberrimum gladiatorem laudibus ad cœlum efferebat, vulneraque ab illo adversariis inflicta, et pegmata, et pueros ex iis ad vela, quibus theatrum supernè tegebatur, sublatos prædicabat. Nihilo segnior est Fabricius Veïento in laudando

bescebat, non miserabatur, etc.

113. *A Ponte*. Solent pauperes in pontium crepidinibus considere, ut a prætereuntibus stipem petant.

114. *Aricinos*. Aricia, *la Ricia*, urbs Latii, in via Appia, sita erat in clivo, qui ob viæ celebritatem et hominum commeantium frequentiam, mendicis abundabat.

118. *Cilicis*. Cilix, nomen cujusdam gladiatoris tunc spectatissimi, fortasse quia oriundus erat e Cilicia, parte Asiæ minoris Meridiem versùs.

119. *Pegma*. Pegmata *erant* machinæ quædam ligneæ, quæ in triumphorum et ludorum pompa rotis subvehebantur; eo artificio compactæ, ut repentè in varias contignationes assurgerent, ac, si collibuisset, contraherentur, descenderentque. In iis sæpè visebantur pueri maximâ celeritate volitantes ab infimo tabulato ad summum. Facta vox a *πήγνυμαι*, *compingo*, *fabrico*.

Inde. A summo pegmate.

Valeria. Loca erant ubi reponebantur complicata vela, theatris oppandi solita. Vide Horat. Epist. I, Lib. II.

120. *Fanaticus*. Sat. II, nota 87.

OEstro. OEstrus, *muscæ quoddam genus armenta pungere solitum*, et *pecudes in furorem agere ; un taon* : quam ob causam pro *furore* accipitur.

Percussus, Bellona, tuo divinat; et, Ingens
Omen habes, inquit, magni clarique triumphi:
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus: peregrina est bellua. Cernis
Erectas in terga sudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret et annos.
Quidnam igitur censes? Conciditur? Absit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait; testa alta paretur,
Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem.
Debetur magnus patinæ, subitusque Prometheus.
Argillam, atque rotam citiùs properate: sed ex hoc
Tempore jam, Cæsar, figuli tua castra sequantur.
Vicit digna viro sententia: noverat ille

pisce; quin, tamquam fanaticus aliquis Bellonæ stimulis agitatus, hariolatur, et, Hæc bellua tibi, o Imperator, inquit, insignem aliquem triumphum portendit. Rex aliquis a te capietur, aut e solio Britanniæ deturbabitur Arviragus, idque ex eo conjici facilè potest, quòd hæc bellua ex aliqua longinqua regione advecta sit: vides ut tergum illi squamis erectis ac pinnis inhorrescat? Nihil restabat, quod iis adderet Veïento, nisi ut patriam rhombi, et quot esset annos natus, exponeret. Quid igitur faciendum isto pisce censes, subjicit Imperator? num in frusta comminuetur? Cui Montanus, Noli, inquit, illum hac afficere ignominiâ: fabricetur ingens vas fictile, quod latera in orbem tamquam muros amplos vastosque protendat: sed opus est ad extruendam ejusmodi patinam solers et diligens, nihil Prometheo veteri cedens, figulus. Agite, paretur confestim argilla et rota, et deinceps figuli tuis, Cæsar, in castris præsto semper adsint, ut si quid ejusmodi contingat, statim accingant se ad opus. Itum est in hanc sententiam, auctore suo dignam: sciebat ille videlicet, quibus delecta-

121. *Bellona.* Soror Martis, belli præses; eadem atque Cybele.

124. *De temone excidet.* Propriè potest accipi: nam Britanni e curribus pugnabant, ut Cæsar docet.

125. *Sudes. Palos* ea vox propriè significat: hìc, *pinnas piscis prægrandes* et *præacutas.*

130. *Prometheus.* Vid. app. c. III et XV. Pro *quolibet figulo* sumitur a poëtis, quia princeps eam artem invenit.

131. *Rôtam.* Utuntur figuli rotâ in fingendis vasis.

Luxuriam Imperii veterem, noctesque Neronis
Jam medias, aliamque famem, cum pulmo Falerno
Arderet. Nulli major fuit usus edendi
Tempestate meâ. Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu:
Et semel adspecti littus dicebat echini.
Surgitur, et misso proceres exire jubentur
Concilio, quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos, et festinare coactos,
Tamquam de Cattis aliquid, torvisque Sicambris

rentur ferculis, quàm fœdis comessationibus indulgerent superiores Imperatores, ac præcipuè Nero, qui epulas a medio die ad mediam usque noctem protrahens, famem renovare callebat, cùm jam stomachus exquisito vino hauriendo defatigatus esset. Unus omnium ævo meo in opsoniorum arte fuit exercitatissimus ac peritissimus: primo e morsu detegebat ubi nata essent ostrea, num Circeis, num ad Lucrini lacûs rupes, aut Britannico in mari: satis erat illi echinum vidisse, ut intelligeret quo in littore captus foret. Consurgitur, ac proceres, soluto concilio, dimittuntur, quos præclarus Imperator in Albanam arcem trepidos evocaverat, et festinare jusserat, quasi cum iis deliberaturus de negotio aliquo graviore, cum Cattis vel Sicambris transigendo; aut quasi de clade aliqua

135. *Falerno.* Falernus mons et ager Campaniæ in Italia, vini generosi ferax, inter Calenum et Sinuessam.

137. *Circeis.* Circei, oppidum fuit Italiæ, in ditione Volscorum ad oram Tyrrheni maris, et radices montis Circei, *Monte Circello.* Dirutum est, et extructus in ejus ruderibus pagus, cui nomen *Santa Felicita.*

138. *Lucrinum.* Lucrinus lacus in Itala erat Campania inter Puteolos et Baïas; sed anno 1538, terræ motu est absorptus. Restat modò lutosa palus quam indigenæ vocant *Mare morto.*

Rutupino. Rutupiæ, oppidum est maritimum majoris Britanniæ.

140. *Echini.* Est Echinus e genere cancrorum: sed spinis horrens totus.

144. *Cattis.* Populis Germaniæ ad Rhenum, quos infelici bello Domitianus lacessivit.

Sicambris. Germaniæ itidem inferioris populis.

Dicturus ; tamquam diversis partibus orbis
Anxia præcipiti venisset epistola pennâ.
Atque utinam his potiùs nugis tota illa dedisset
Tempora sævitiæ, claras quibus abstulit urbi,
Illustresque animas impunè, et vindice nullo :
Sed periit, postquam cerdonibus esse timendus
Cœperat ; hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

per epistolas e variis orbis partibus properè missus, fuisset admonitus. Utinam verò his ludicris deliberationibus consumpsisset omnes annos, quibus tam diram exercuit carnificinam, et viris nobilissimis urbem, nullo ulciscente, spoliavit ! Sed interfectus est cùm sævire in plebem cœpit. Exitio illi fuit ignobilis vulgi furor, postquam nobilium sanguine manus impias inquinasset.

150. *Cerdonibus. Aux saveliers, aux plus vils artisans.* Quam ob causam *veteramentarius* etiam appellatur.

151. *Lamiarum.* Ælium Lamiam, quòd jocatus fuisset paulò liberiùs, interfici Domitianus jussit ; porrò isti Lamiæ genus antiquum ducebant a Lamo, qui olim Caietæ imperitaverat. Horat. Od. 21, Lib. I, pag. 61, ut edidi anno 1696.

SATIRA V.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

TRebium conatur deterrere a sectandis divitum mensis, eique varia parasiticæ vitæ incommoda singillatim proponit, verbi gratiâ, quòd nihil hac vitâ turpius ac miserabilius, quòd fercula omnia deterrima, vinum, panis, oleum, pisces, fungi, poma, ipsi etiam cyathi viles, parasitis apponantur. Denique in ipsos divites ac lautos invehitur, qui clientes tam malè accipiant, ex iisque risum sibi et voluptatem superbam quærant.

Si te propositi nondum pudet, atque eadem est mens,
Ut bona summa putes alienâ vivere quadrâ ;
Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset,
Quamvìs jurato metuam tibi credere testi.
Ventre nihil novi frugalius. Hoc tamen ipsum
Defecisse puta, quod inani sufficit alvo.
Nulla crepido vacat ? Nusquam pons, et tegetis pars
Dimidiâ brevior ? tantine injuria cœnæ ?
Tam jejuna fames? cùm possis honestiùs illic
Et tremere, et sordes farris mordere canini ?

Si te nondum pudet consilii tui, et in eadem perstas mente, ut summi boni loco ducas alienâ vesci mensâ : si contumelias ac dedecora ferre potes, quæ perpeti vix potuissent Sarmentus, aut Galba, cùm ad Augusti mensam vocati, multa indignissima perferrent : etsi jures et contesteris te hac vitâ delectari, fidem adhibere tibi nolim. Et verò humanus venter parvo admodum est contentus : et quamvis deesset quod vacuæ alvo placandæ sit satis, nullusne tandem, ubi mendicare possis, locus est vacuus, sive in ponte, sive in fluvii ripa ? Nonne præstaret corrogare stipem, indui curtâ et vix dimidiâ tegete, quàm hanc vitam vivere ? Tanti-ne facis cœnam, unde onustus probris et ignominiâ discedas, ac fermè jejunus, cùm in iis, quæ dixi, locis longè honestiùs queas rigere frigore, ac furfureo sordidoque pane vesci ? Primùm hoc tibi persuade, cœnam hanc ad quam accumbere te dives jubet, velut omnium, quibus eum jampridem colis, obsequio-

2. *Quadra.* Propriè significat *quartam partem cujusvis rei*, maximè verò panis, casei, aut placentæ, etc. Interdum sumitur pro *placenta patula*, quæ duabus lineis decussatis in medio notata sic erat, ut quatuor in partes veluti distingueretur. Ejusmodi porrò placentis imponebant opsonia, ut solemus orbiculis e plumbo albo, vel argento. Alienâ quadrâ vivere, proverbii more dicitur, pro *alienam captare mensam*.

3. *Sarmentus.* Eques Romanus, Augusti scurra et parasitus ; itidem ut Galba.

8. *Crepido.* Gall. *un quai.* *Pons.* Sat. IV, nota 113.

Primo fige loco, quod tu discumbere jussus
Mercedem solidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ cibus : imputat hunc rex,
Et quamvis rarum, tamen imputat. Ergo duos post
Si libuit menses neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto,
Unà simus, ait. Votorum summa : quid ultrà
Quæris ? Habet Trebius propter quod rumpere somnum
Debeat, et ligulas dimittere, sollicitus, ne
Tota salutatrix jam turba peregerit orbem,
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.
Qualis cœna tamen ! Vinum quod succida nolit

rum mercedem integram tibi rependi. Est hic demum illustris amicitiæ fructus, hoc præmium, ut interdum ad capiendum cibum inviteris ? Hoc tibi objectat nobilis patronus, tamquam aliquod magnum munus et memorabile ; ac licèt rarum sit, prædicat nihilominus, ac in præcipua rationum parte ponit. Itaque si visum illi fuerit post menses duos te clientem diu neglectum, tandem ad cœnam vocare, ne sit vacuus in tertio lecto locus, adesdum, inquiet, unà cibum ambo capiamus. Hæc illa scilicet est meta quam tot votis ambiebas : hæc illa tot laborum tuorum ampla merces. Quid præterea postulas ? Hac tantâ mercede donatus Trebius recusare profectò non debet, quin abrumpat somnum, ac vincula calceorum femoraliumque omittat, festinans ad patronum salutandum, timensque ne ceteri clientes jam ad salutem illi dicendam ordine suo quisque admissi, velut in orbem, fuerint, tametsi nondum planè diluxerit, ac frigidus Bootes adhuc suum plaustrum versare lento gyro pergat. Sed ipsam, quæso, cœnam expendamus ad quam adhiberis. Vinum tibi jam vile propina-

14. *Rex.* Sic patronos suos appellabant.

17. *Vacuo lecto.* Sat. III, not. 81.

Culcita. Un matelas.

22. *Sideribus dubiis.* Cùm ob auroram imminentem astra evanescunt.

23. *Bootæ.* Bootes sidus est septentrionale, proximè post illud quod *Plaustrum* vocant, adeo ut videatur ipsum plaustrum agitare, et boves urgere, qui plaustrum trahunt.

Sarraca. Chariot.

24. *Succida lana.* Plena

Lana pati : de conviva Corybanta videbis.
Jurgia proludunt ; sed mox et pocula torques
Socius, et rubrâ deterges vulnera mappâ ;
Inter vos quoties, libertorumque cohortem
Pugna Saguntinâ fervet commissa lagenâ.
Ipse capillato diffusum Consule potat,
Calcatamque tenet bellis socialibus uvam,
Cardiaco numquam cyathum missurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque senectus

tur, ut ad lanam quæ succisa sit recens, et tingenda purpureo colore, vix adhiberetur ; quod fumosis vaporibus ita tuum caput perturbet, ut qui veneras conviva, fias brevi Corybas ; ac initio quidem in convicia prorumpis et jurgia, mox ipsos cyathos jacularis, et iis vicissim potitus ac vulneratus, sanguinem abstergis cruentâ mappâ, quoties inter hinc vestram parasitorum, inde verò libertorum aciem exarsit certamen, in quo scyphis et poculis tamquam gladiis res geritur. Ipse interim patronus vester potat vinum vetustissimum et generosissimum, in amphoras e torculari defusum sub aliquo ex antiquis Consulibus, qui comam longiorem alebant, aut tempore socialis belli : cui vino ita parcit, ut ad amicum stomacho laborantem scyphum numquam missurus sit. Cras aliud ipsi vinum miscebitur, putà Albanum aut Setinum, ita vetus, ut quo sit

succi et humoris. Dicuntur lanæ recèns ab ovium tergo decussæ et succisæ vino elui, maximè si purpureo colore sint inficiendæ ; sed vinum deterius ad hos usus adhibetur.

25. *Corybanta*. Vide app. c. 24.

29. *Saguntina*. Saguntus Hispaniæ urbs antiqua. In illa urbe vasa fictilia laudatissima fiebant.

30. *Capillato*. Antiquo : veteres enim Romani intonsi erant, ut dixi Sat. IV, nota *Barbato*. Intelligitur autem præcipuè Opimius qui Consulatum gessit anno ab urbe condita 633, ante Juvenalem 230. Eo consule vini optimi felix et ingens per Italiam omnem copia fuit, quod in amphoras defusum ad ducentos post annos servatum fuit, Plin. Lib. XIV, c. 4.

31. *Bellis socialibus*. Bellum sociale, confectum fuit anno U. C. 666, ducentis fermè annis ante hanc Satiram scriptam.

32. *Cardiaco*. Græca vox : a *καρδία, cor, stomachus*.

33. *Albanis*, Sat. IV, nota *Alba*.

34. *Setinis*. Setia, nunc *Sezza*, urbs est in extrema

Delevit multâ veteris fuligine testæ :
Quale coronati Thrasea, Helvidiusque bibebant,
Brutorum et Cassî natalibus. Ipse capaces
Heliadum crustas, et inæquales beryllo
Virro tenet phialas : tibi non committitur aurum :
Vel si quando datur, custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesque observet acutos.
Da veniam : præclara illic laudatur ïaspis,
Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert

loco natum, quo notata Consule amphora, vix legi in cortice ac titulo amphoræ, propter fuliginem et antiquitatem, possit : quale potabant olim Thrasea et Helvidius floreis coronis redimiti, cùm Brutorum et Cassii natalem diem celebrabant. Idem Virro, a quo vocatus es, pateram habet in manibus confectam ex electro, phialasque ob extantem beryllum asperas : tibi aureus cyathus non præbetur : aut si tuas in manus aliquando venit, adest eodem in loco servus, neque a tuo discedit latere, qui calicem custodiat, qui insertas auro gemmas velut in numerato habeat, qui sit in excubiis, ne quam unguibus avaris divellas, Noli succensere si tam diligenter calix custoditur, in eo quippe est egregia ïaspis, et magni pretii. Nam Virro, multorum more, ab annulis suis ablatos uniones, poculis

Latii parte, cujus ager optimi vini ferax.

Cujus patriam. Amphoras vini obturabant gypso, pumice, aut pice, addebantque titulum in quo erat scriptum nomen Consulis, ac proinde anni quo defusum vinum : item agri nomen, in quo natum. Sæpe amphoras suspendebant in camini spiraculo, et multo fumo vetustatem et commendationem vino quærebant.

36. *Thrasea.* Thraseas Pætus vixit Neronis ævo, cui ob eximiam probitatem ac studium libertatis invisus, et a quo mori, venis incisis, jussus est.

Helvidiusque. Helvidius Thraseæ Pæti gener : fuit socero non dissimilis, a Nerone in exilium pulsus.

37. *Brutorum.* Duorum videlicet, Luc. Junii Bruti, qui Tarquinium Româ exegit ; et Decimi Bruti, qui præcipuus C. Jul. Cæsaris interfector fuit, unà cum Cassio.

38. *Heliadum.* Vide app. c. v.

Beryllos. Beryllus, *Béril*, lapis est pretiosus, cærulei ferè coloris.

42. *Iaspis.* Gemma viridis coloris, interdum rosei, aut fulvi, *du jaspe.*

A digitis ; quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Hiarbæ.
Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac jam
Quassatum, et rupto poscentem sulfura vitro.
Si stomachus domini fervet vinoque, ciboque,
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.
Non eadem vobis poni modò vina querebar ;
Vos aliam potatis aquam : tibi pocula cursor
Gætulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,

inserit, quos in summa vaginæ parte collocare solitus erat Æneas, quem Hiarbæ Dido anteposuit. Tu bibes in aliquo ex illis, quibus Vatinius sutor Beneventanus nomen dedit, vitreo cyatho, in quo extabunt quasi rostra et nasi quatuor per quos bibatur, quique fractus sit, mutilus, et dignus qui cum sulfuratis permutetur. Si æstuat patroni stomachus, mero ac dapibus onustus, affertur illi aqua cocta, quæ vincat nives suo frigore. Ita non tantùm aliud illi ac vobis vinum, quod modò questus eram, apponitur, sed etiam alia aqua. Hanc tibi infundet in cyathum aliquis servus a pedibus, e Gætulia oriundus, aut e Mauri-

45. *Juvenis.* Æneas, Lib. IV Æn. v. 261.

Zelotypo. Hiarbas appellatur *zelotypus*, id est, *æmulus Æneæ*, et *rivalis*.

Hiarbæ. Hiarbas, Africæ regulus, cùm Didonis nuptias ambiret, ab ea spretus est. Virg. IV Æn. v. 195.

46. *Beneventani sutoris.* Beneventum est urbs extremæ Italiæ, *Benevent :* in ea urbe sutor fuit nomine Vatinius, helluo et comessator egregius, qui vitreos quosdam calices invenit, quadratos, ita ut quatuor in illis prominerent anguli, nasorum instar, per quos bibebatur. Illi calices ab auctore suo dicebantur *Vatiniani*.

48. *Rupto*, etc. Romani permutabant vasa vitrea fracta cum sulfuratis, *id est*, ligni aridi frustulis sulfure imbutis, ad ignem accendendum idoneis.

50. *Geticis.* Getæ sunt populi septentrionalis Asiæ, ubi frigus asperrimum.

Decocta. Aquam coctam, et vitreo vase inclusam demittebant in nivem : ita voluptas frigoris contingebat, sine vitiis nivis. Plin. XXXI, cap. 3.

52. *Cursor.* Servus a pedibus, vilioris notæ, et ordinis. Getulia est pars Africæ. Ejus incolæ pernicitate præstabant.

53. *Mauri.* Populi Africæ

Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.
Flos Asiæ ante ipsum pretio majore paratus,
Quàm fuit et Tulli census pugnacis, et Anci:
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum
Frivola. Quod cùm ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cùm sities: nescit tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. Quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quodque aliquid poscas, et quod se stante recumbas.
Maxima quæque domus servis est plena superbis.

tania, fuscus, macer, ita deformis ut eum habere obvium nocte intempestâ reformidares, si faceres iter per sepulcra, quibus clivi Latinæ viæ sunt referti. Patrono tuo ministrat puer lectissimus et cultissimus, ex Asia petitus, ac pluris emptus, quàm quantum haberent annui proventus Reges Romani Tullus, Ancusque, aut ut veriùs ac breviùs dicam, quantum omnis ceterorum Romæ Regum supellex delicatior olim valebat. Itaque cùm te sitis premet, voca illum tuum e Gætulia Ganymedem et pincernam; iste enim elegans puer, tot nummorum millibus comparatus non dignatur pocula pauperibus ministrare: nec mirum si tam superbus est, quem et flos ætatis, et formæ commendet elegantia. Neque ille tantùm te despicit, sed alius etiam qui calidam et gelidam aquam convivis ministrat: an eum umquam ad te accedentem vides, etsi sæpius inclamatum? Nempe iniquissimo animo fert morem tibi aliquid petenti gerere, quamvis vetus sis cliens; nec te oculis æquis mensæ accumbentem cernit, dum ipse stat. Ut quæque domus est lautissima, ita maximè servis arrogantibus abundat. En,

ad Occidentem et Meridiem.

55. *Latinæ*. Sat. I, versu 157, verbo *Latina*.

57. *Tulli*, *Anci*. Sat. III, nota 298. *Pugnax* appellatur Tullus, quia militarem disciplinam et artem Romanos imprimis docuit: Albanos bello vicit, etc. Flor. c. 3.

59. *Frivola*. Sunt figlina ferè vasa viliora. Sat. III, nota 183.

Ganymedem. Hîc pro quolibet pincerna ponitur. Vide app. c. IV. et XXIII.

64. *Clienti*. Sat. I, v. 117, verbo *Clientes*, et Sat. III, nota 115.

Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ jam mucida frusta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum:
Sed tener et niveus, mollique siligine factus
Servatur domino. Dextram cohibere memento;
Salva sit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum, superest illic qui ponere cogat.
Vin'tu consuetis audax conviva canistris
Impleri, panisque tui novisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relictâ
Conjuge, per montem adversum, gelidasque cucurri
Esquilias, fremeret sævâ cùm grandine vernus
Jupiter, et multo stillaret pænula nimbo.

alius minister quàm indignabundus et commurmurans obtulit tibi panem jam truncatum, quem veriùs dixeris mucidum farinæ male subactæ, ex vix coctæ frustrum, idoneum in quo defatigentur molares dentes, ut illud comminuere possint: at panis candidus, e molli confectus siligine, domino reservatur: vide ne illum attingas, illi honorem habeto, in artopta quippe fuit coctus. Fac tamen te audaculum esse, statim adest qui te omittere hunc panem jubeat, hisque vocibus increpitet: Næ tu homo delicatus es, qui ex iis canistris panem tibi sumere velis, e quibus domino apponi consuevit, qui, cujus coloris sit panis quo vesceris, labores scire? Hæc audiens scilicet ingemiscis, atque ita tecum: Hoccine, inquis, merui? hoccine sperabam, cùm surrexi multo mane relictâ conjuge, et montem Esquilinum superare properavi, cùm gelido vere grando

69. *Genuinum*. Subaudi: *dentem*. Dentes interiores et majores, appellantur *genuini*, quia genis propiores sunt: iidem morales vocantur, quia cibum molunt et comminuunt, quem dentes anteriores secant, ac dispescunt.

70. *Siligine*. Est siligo, tritici flos, ab omni furfure repurgatus.

72. *Artoptæ*. Erat artopta vas quoddam illi non absimile, quod Galli vocant, *une cloche*, in quo panem molliorem igne lento coquebant.

77. *Adversum*. Arduum.

78. *Esquilias*. Sat. III, nota 70.

79. *Jupiter*. Pro *aëre* ponitur a poëtis.

Pænula. Vestis crassa et villosa.

Adspice quàm longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino, squilla; et quibus undique septa
Asparagis, quâ despiciat convivia caudâ,
Cùm venit excelsi manibus sublata ministri.
Sed tibi dimidio constrictus cammarus ovo
Ponitur, exiguâ feralis cœna patellâ.
Ipse venafrano piscem perfundit : at hic, qui
Pallidus offertur misero tibi caulis, olebit
Laternam : illud enim vestris datur alveolis, quod
Canna Micipsarum prorâ subvexit acuta ;
Propter quod Romæ cum Boccare nemo lavatur,
Quod tutos etiam facit a serpentibus atris.

plurima decideret, vestesque repentino imbre diffluerent. Age verò, cernis ut patinam ingentem implet squilla, quæ patrono tuo apponenda, fertur sublimis inter ministri manus? ut in orbem lectissimis asparagis coronata, subjectas dapes ingenti caudâ videtur contemnere? Tibi verò cammarus dimidio parcè ac malignè implicatus ovo, in angusta lance offeretur, cujusmodi funebres inter dapes apponi solet. Patronus oleum Venafranum ad piscem condiendum adhibebit: verùm ista quæ tibi datur Brassica, oleo putri, quale infunditur laternis, erit condita. Patellis enim vestris illud oleum infundi solet, quod ex Africa deportatur Lybicis navibus, ita fœtens et olidum, ut serpentes fugare possit, quo cùm utuntur in Balneis Afri, nemo cum iis lavari sustinet. Apponetur domino mullus in

81. *Squilla*. Piscis e genere concharum.

84. *Cammarus*. Cancri genus : vilis pisciculus.

85. *Feralis cœna*. Sepulcris mortuorum dapes inferebant Ethnici, easque vulgò viliores.

86. *Venafrano*. Subaudi, *oleo*. Ager Venafranus in Italia, optimis oleis erat consitus. Venafrum, oppidum Campaniæ, *Venafro*.

89. *Micipsarum*. Afrorum. Micipsa Jugurthæ patruus, Masinissæ filius, Numidiæ Rex fuit. Cannam pro navigio posuit. Nam e scirpis et arundinibus naves interdum in Africa fieri solitas Plinius docet, Lib. VII, cap. 56.

Prora. Pars est anterior navis, in acumen desinens, ut facilè fluctus findat ac dividat.

90. *Boccare*. Boccar fuit Rex Maurorum, temporibus Masinissæ Regis. Ponitur pro *quolibet Numida*, seu *Afro*.

Mullus erit domino, quem misit Corsica, vel quem
Taurominitanæ rupes, quando omne peractum est,
Et jam defecit nostrum mare; dum gula sævit,
Retibus assiduis penitus scrutante macello
Proxima; nec patitur Tyrrhenum crescere piscem.
Instruit ergo focum provincia : sumitur illinc
Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo : nam dum se continet Auster,
Dum sedet, et siccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,

Corsico mari captus, aut Siculo, si quidem pelagus omne Italiam alluens, exhaustum et investigatum est, dum piscatores ut gulam divitum expleant, et macello suppeditent opsonia, jactis retibus ubique grassantur et proxima littora depopulantur, nec minutos pisces in Tyrrheno crescere mari sinunt. Itaque petenda sunt e provinciis opsonia, quæ in culinis nostris coquantur; illinc advehendum quod in macello comparet grandi pecuniâ Lenas inhians Aureliæ orbæ divitis hereditati, quodque illa subinde vendat. Cœnat murænam Virro quæ amplissima reperiri potuit in voraginibus ad Siciliam positis; ad mediam enim Charybdim usque non verentur temerarii piscatores progredi, ad jacienda lina, dum placidum ventis mare paulum quiescit, dum Notus in Æolio antro inclusus feriatur, ac madentes alas siccat. Servatur vobis anguilla, colubrorum consanguinea,

92. *Corsica*. Gall. *la Corse*. Insula in mari Mediterraneo ad Meridiem Liguriæ.

93. *Taurominitanæ*. Tauromenium. *Taurmino*, est oppidum Siciliæ.

96. *Tyrrhenum*. Mare Tyrrhenum, la *mer de Toscane*, alluit Italiam ab occasu.

98. *Captator*. Qui dandis muneribus alienam hereditatem aucupatur. Lenas et Aurelia, ficta sunt nomina, vel tunc nota.

Vendat. Hæc Aurelia, vidua, orba, et dives tot muneribus affluebat, ut ea lucri cupiditate venderet.

99. *Muræna*. *Une lamproie*. In mari Siculo maximè capiebatur.

102. *Charybdim*. Est Charybdis gurges vorticosus in freto Siculo, obvia quæque absorbens : huic opponitur in adverso littore alter gurges, Scylla dictus, Virg. IV Æn. 428.

Aut glacie adspersus maculis Tyberinus, et ipse
Vernula riparum, pinguis torrente cloacâ,
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburræ.
Ipsi pauca velim, facilem si præbeat aurem :
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca, quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat
Largiri : namque et titulis, et fascibus olim
Major habebatur donandi gloria : solùm

aut lupus, maculosa ob hyemem cute, captus in Tyberi cujus ripas consectatur, ac postea saginatur sordibus cloacarum in easdem ripas defluentium per subterraneos meatus, per quos subter ipsum medium Suburræ vicum se insinuare iste piscis solet. Ego Virronem ipsum affari paucis velim, si modò me audire non gravabitur. Non petuntur a te illa eximia et lauta munera quæ olim a Seneca suis amicis, iisque tenuioribus mittebantur; quæ Piso liberalis, quæ Cotta clientibus suis impertiri solebat : nam olim in laude majori ponebatur munificentia, quàm omnes honorum tituli ac ipse Consulatus. Hoc duntaxat postulamus ut, civium more, tuos clientes ad easdem tecum dapes adhibeas. Id si facis, patiar equidem te, ut multi factitant,

104. *Tyberinus.* Subaudi, *lupus*, nempe piscis, qui minori erat in pretio, si pellem haberet maculosam, aut si in ostio ipsius Tyberis fuisset captus. Lege Horatii Satiram II, Libri II, paginâ meâ 139.

105. *Vernula riparum.* Natus in ripa Tyberina, ut vernæ in herili nascuntur domo et ibidem habitant.

106. *Cryptam.* Locum sub terram effossum et excavatum.

Suburræ. Sat. III, v. 5.

109. *Seneca.* M. Annæus Seneca, rhetor fuit insignis : ejus filius philosophiæ laude floruit; et Seneca *philosophus* vulgò nuncupatur ; exstant ipsius opera.

Piso. Hoc in loco sermo est de Caio Pisone, Senecæ amico, qui conjurationis in Neronem auctor fuit.

Cotta. L. Cotta Consulatum anno urbis conditæ 688, gessit, et censuram ad bellum usque Mutinense : Caius verò Cotta militari et forensi gloriâ excelluit, quem in libris de Oratore loquentem Cicero inducit.

110. *Fascibus.* Consulatu et Præturâ. Consuli enim Romano per urbem incedenti anteibant lictores duodecim cum fascibus : Prætori sex. Erat fascis, virgarum seu bacillorum manipulus, loro circumdatus : in medio erat securis, cujus ferrum extabat. Per *securim* significabatur *po-*

Poscimus, ut cœnes civiliter. Hoc face, et esto,
Esto, ut nunc multi, dives tibi, pauper amicis.
Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par
Altilis, et flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper. Post hunc raduntur tubera, si ver
Tunc erit, et facient optata tonitrua cœnas
Majores: tibi habe frumentum, Alledius inquit,
O Libye; disjunge boves, dum tubera mittas.
Structorem intereà, ne qua indignatio desit,

quando cœnabis solus, lautiùs et more divitum epulari; parcè verò ac more pauperum cœnare quando cum amicis et clientibus cibum sumes. Ante ipsum Virronem apponitur calidum ingentis anseris jecur, et gallina non minor ansere, domi saginata; nec non aper similis Caledonio, quem Meleager interfecit. Post aprum inferuntur in eamdem mensœ partem fungi purgato et abraso cortice, si verna sit tempestas, si opportuna fungis creandis alendisque tonitrua, illorum molem, ac numerum ferculorum auxerint. Habeas tibi sanè frumentum ac serves, o Africa, boves etiam ab aratris removeas licet, inquit helluo Alledius, dummodo plurimos nobis fungos mittas. Vide interim, ut ille qui struendœ mensœ prœest, (ne quid absit quod movere tibi stomachum et bilem queat) agilitate mirâ voli-

testas interficiendi: per *virgas, leviùs animadvertendi*, pro criminum scilicet gravitate aut levitate.

112. *Civiliter.* Cives, quando alii alios adhibent ad convivium, iisdem omnes vescuntur cibis. Civiliter est interdum *honestè, urbanè, sine cujusquam offensione.*

Face. Antiqua vox, pro *fac.*

114. *Anseris.* Exta anserina delicatum erant ferculum.

115. *Altilis.* Sic propriè vocantur *aves*, quæ in cohorte saginantur et impensiùs aluntur, ut gallinæ, galli Indici, anseres, etc. *de la volaille.* Dicitur autem *altilis avis, altile pecus, altilia*, etc.

Meleagri. Meleager, sive Meleagrus, Œnei Regis Ætolorum in Græcia, filius, immissum ab irata Diana in agros Ætoliæ prope urbem Calydonem, aprum interemit. Ovid. VIII Metam.

116. *Tubera.* Gall. *Des trufes.* Maximè nascuntur cùm tonat.

120. *Indignatio.* Dum vides tam multas tam peritè sectas dapes, offerri patrono; nullam tibi: dum cernis tantos sumptus fieri in structorem et alios id genus homines, te egente.

Saltantem spectes, et chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia. Nec minimo sanè discrimine refert,
Quo gestu lepores, et quo gallina secetur.
Ducêris plantâ, velut ictus ab Hercule Cacus;
Et ponêre foris, si quid tentaveris umquam
Hiscere tamquam habeas tria nomina. Quando propinat

tet per omne triclinium, ut alius, cui secandorum peritè opsoniorum est cura, cultellum scitè circumagat, donec cibos omnes ex artis ac disciplinæ coquinariæ præceptis dissecuerit, quasi plurimum interesset, quo gestu lepores, quo gallinæ, incidantur. Dum ceteri convivæ garriunt, siles tu, ac si quid mutire audeas tamquam si haberes tria nomina, pedibus foras pertraheris, ut olim Cacus ab Her-

121. *Chironomonta. Un écuyer tranchant.*

125. *Cacus.* Vide app. c. XV.

127. *Tria nomina.* Nobiles Romani et cives, prænomine, nomine et cognomine utebantur, ut Marcus Tullius Cicero: Lucius Cornelius Scipio, etc. Hæc hujus rei et numeri ratio apud Romanos fuit, quòd sub unâ gente, *id est*, familiâ quâpiam primariâ et principe, multæ continebantur minores familiæ. Verbi gratiâ, in eadem gente Cornelia erant familiæ Scipionum, Lentulorum, Syllarum, etc. Quare ne gens cum gente, ne familiæ ejusdem gentis, ne ejusdem familiæ homines inter se confunderentur; adhibita sunt nomina, quæ *gentem;* cognomina, quæ *familiam;* prænomina, quæ *personam* designarent. Publius Cornelius Scipio, Lucius Cornelius Scipio, ambo fratres erant in Cornelia gente, et Scipionum familia: quare utrique commune et nomen et cognomen, nomen Cornelius, a gente, v. g. Fabia, Claudia, etc. utrumque distinguebat; cognomen Scipio, ab aliis Corneliæ gentis familiis, putà Lentulis, Cethegis, etc. prænomen verò, Publius, Lucius, alterum ab altero discernebat. Aliquando duplex cognomen eidem personæ datum, alterum a familia, alterum ab eventu aliquo, v. g. victoria, petitum: sic Publius Cornelius Scipio Africanus est appellatus. Interdum liberti et clientes habebant tria ejusmodi nomina, quia patronorum et dominorum sibi nomen, grati animi significandi causâ, sumebant.

Propinat. Propinare Galli vocant, *boire à la santé de quelqu'un.* Hîc, *propinare* est

Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? Quis vestrûm temerarius usque adeo, quis
Perditus, ut dicat Regi: Bibe? Plurima sunt, quæ
Non audent homines pertusâ dicere lænâ.
Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dîs,
Et melior fatis donaret, homuncio quantus
Ex nihilo fieres! quantus Virronis amicus!
Da Trebio, pone ad Trebium: vis, frater, ab illis
Ilibus? O nummi, vobis hunc præstat honorem:
Vos estis fratres. Dominus tamen, et Domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aulâ
Luserit AEneas, nec filia dulcior illo.

cule peremptus. Ecquando poculum tibi porrigit Virro, ut ex eodem bibas? quando tuum, si porrigas ipse, accipit? Quis e vestra illa parasitorum turba, tam temerarius est, tam impudens, ut patronum suum ad bibendum hortari et appellare ausit? Paupertas et centones obstruunt os hominibus, adeo ut sæpius obmutescere pro pudore cogantur. At si quis Deus, aut quispiam superis par, fatisque benignior, sestertia tibi quadringenta largiretur, quantus evaderes, qui modò nihil nisi homuncio es! quàm subitò Virroni carus fores! ut te complecteretur, ut lautè acciperet, Date, famuli, hoc ferculum Trebio, illud eidem apponite, ecquid arridet tibi, frater, sumen et omentum istud? O nummi! vobis hunc honorem habet, vos illius germani fratres estis. Tu verò, Trebi, si plura his et dulciora audire a patrono tuo, si ejus dominus, rexque esse cupis; oportet ut non tantùm sis dives, verùm etiam orbus, nullusque tibi sit domi filiolus, nulla filia, quæ carior Virrone tibi sit. Uxor sterilis amicum divitem amico in pri-

poculum tradere bibendum.

131. *Læna*. Villosa vestis.

Pertusa. Detrita, perforata.

132. *Quadringenta*. Sat. I, nota 91.

133. *Fatis*. Fatum, apud Ethnicos, erat necessaria quædam rerum series, ab æterno constituta.

138. *Parvulus aula*, etc. Sumptum hoc e Libro IV AEn. v. 328, ubi Dido sic AEneam alloquitur: *Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset ante fugam soboles, si quis mihi parvulus aulâ luderet AEneas, qui te tantùm ore referret*, etc.

139. *Dulcior illo*. Potest exponi, *dulcior filio*: sunt enim filiæ interdum filiis cariores.

Jucundum, et carum sterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licet, et pueros tres
In gremium patris fundat, simul ipse loquaci
Gaudebit nido, viridem thoraca jubebit
Afferri, minimasque nuces, assemque rogatum,
Ad mensam quoties parasitus venerit infans.
Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; sed qualem Claudius edit,
Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.
Virro sibi et reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari; quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Phæacum Autumnus habebat;

mis conciliat. At nunc, si te pauperem uxor tua Mycale tribus filiis auxerit, illis ultrò arridebit dives, cùm aliquis eorum suæ mensæ accumbet, et eorum garrulitate ac puerilibus blanditiis delectari se significabit, aut nonnihil munusculi dabit, nuces, assem, thoracem viridem, et alias id genus nugas. Tibi ad suam accumbenti mensam, ac tui similibus amicis, quos ob inopiam aspernatur, jubebit apponi periculosos fungos, dum ipse boletos comedet, quales Claudius esitabat, antequam illum comederet sibi ab uxore præparatum, quo peremptus, nihil postea manducavit. Virro sibi suisque fructus ministrandos curabit, quorum odore solo fruaris, quales in Phæacum hortis autumno

141. *Sed tua, etc.* Si dives esses, non videret æquo animo tuos filios: tunc autem, cùm sis pauper, et nihil ab hereditate tua speret, tres filios tuos, ac plures ad mensam adhibebit, munusculis donabit, etc.

142. *Loquaci nido.* Puerulis balbutientibus et garrulis, ut aviculæ in nido garrire solent.

145. *Parasitus.* Qui mensas alienas captat. Sat. II, versu 123.

146. *Ancipites.* Inter fungos aliqui sunt pestilentes et letiferi, neque facilè discernuntur a probis et salutaribus.

147. *Boletus.* Fungus exquisitus, et innocuus: idemque rarus.

Claudius. Romanus Imperator quintus, qui cùm Boletis libentissimè vesceretur, Agrippina illius uxor unum illi veneno imbutum apposuit, quo extinctus est.

151. *Perpetuus.* In illis hortis erant arbores semper maturis onustæ fructibus, qui alibi autumno tantùm maturescunt.

Credere quæ possis surrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit
Qui tegitur parmâ, et galeâ, metuensque flagelli
Discit ab hirsuto jaculum torquere Capellâ.
Forsitan impensæ Virronem parcere credas:
Hoc agit, ut doleas; nam quæ comœdia! Mimus
Quis melior plorante gulâ? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrymas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo, et Regis conviva videris;

perpetuo fruentibus nascebantur, quosque furto sublatos Hesperidibus meritò credas; tu vesceris scabiosis pomis, qualia novitii milites corrodunt in castris, dum lora metuentes artem librandi jaculi armorumque tractandorum docentur ab hircoso aliquo Centurione. Neque verò credideris Virronem hæc facere parsimoniæ studio; hoc unum ipsi propositum est, ut te cruciet ac voluptatem ex tuo dolore capiat. Enimverò quis histrio jucundior, quæ comœdia festivior esse potest illo spectaculo, quod parasitus esuriens præbet? Sic igitur habeto, tam indignas avaræ cœnæ sordes, tot contumelias eò denique omnes pertinere, ut bilem ac stomachum tibi moveant, ut in lacrymas prorumpens, compressis dentibus stridere et fremere cogaris, atque ita ludibrium de te dare. Credis te scilicet hominem egregiè liberum et nobilis domini convivam; ille arbitratur

Phæacum. Phæaces incoluerunt insulam Corcyram, *Corfou*, e regione Italiæ extremæ positam: illorum Rex Alcinous hortos habuit perpetuis fructibus virentes et onustos ita, ut in proverbium abierint.

152. *Sororibus Afris*. Hesperidibus, quæ coluerunt hortos decantatos, aureis pomis insignes.

154. *Qui tegitur parmâ et galeâ*. Galea et parma erant arma peditum. Parma scutum breve ac vulgò rotundum; ambitu trium ferè pedum. Scutum verò erat oblongum: quatuor pedes altum, duos cum dimidio latum.

155. *Hirsuto Capellâ*. Nomen est Centurionis tunc noti. A Centurionibus autem erudiebantur tyrones milites.

157. *Comœdia*. Sat. III, nota 94.

Mimus. Genus est comœdiæ, sed solutioris ac liberioris.

160. *Molari*. Suprà, nota 69.

Captum te nidore suæ putat ille culinæ :
Nec malè conjectat : quis enim tam nudus, ut illum
Bis ferat, Hetruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantùm, et signum de paupere loro ?
Spes bene cœnandi vos decipit : Ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis : inde parato,
Intactoque omnes, et stricto pane tacetis.
Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre
Si potes, et debes ; pulsandum vertice raso

te merum parasitum, qui ciborum odorem sequutus, mensam suam captes : nec malè suspicatur : quem enim dabis mihi, tam inopem, si modò sit ingenuo et honesto loco natus, qui auream bullam more ab Hetruscis accepto puer gesserit, aut libertini saltem filius, qui loro in nodum collecto pro bulla usus fuerit ; quem dabis, inquam, adeo fortunis omnibus destitutum qui a Virrone tam turpiter semel tractatus, ad eum iterum ejusque cœnam redeat ? Sed video quid vos alliciat, opiparæ cœnæ spes vos ducit. En brevi nobis semesi leporis frusta dabit Virro, aut ex apri pernâ quidpiam largietur : gallinæ saginatæ pars aliqua modò ad nos usque deveniet. Sic expedito pane intactoque, ac identidem tantùm delibato, ad rem bene gerendam parati experrectique, fortunam silentio exspectatis. Ego Virronem laudo ac sapere puto, qui de te sic risum sibi quærat ; si hæc tam indigna pati potes, debes profectò, nec dubito quin brevi tondendum caput ac cædendum ala-

162. *Nidore.* Est propriè nidor, *fumus odoratus ex re aliqua cocta sive ustulata.*

164. *Hetruscum, etc.* Hetruria sive Thuscia, *la Toscane*, pars est mediæ Italiæ ad occidentem, supra Latium, etc. Aurea bulla, figuram cordis referens, ab ingenuis pueris gestabatur, appensa collo : quem morem Romani ab Hetruscis acceperant ; at libertinorum filii, lorum, quod in nodum erat collectum, ferebant, tanquam signum libertatis.

169. *Stricto pane.* Vel delibato ; ut ne nihil agere videamini : vel exerto, expedito. Sic strictus ensis dicitur, *id est*, eductus vaginâ, et paratus ad feriendum.

171. *Et debes.* Dignus profectò es, qui hæc patiaris.

Pulsandum, etc. Servi libertate donandi radebant caput, seque sistebant Prætori, ubi eos dominus bis terque percutiebat in caput, circumagebat, et manumittebat. Itaque videri potest Juvenalis hortari parasitum, ut se in

Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, et tali dignus amico.

pis, humeros flagellis scindendos præbeas, dignus qui talibus epulis vescare, qui amico ejusmodi glorieris.

libertatem aliquando vindicet.

SATIRA VI.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Posthumum quemdam, amicum suum ab uxore ducenda deterrere conatur, propositis mulierum vitiis; impudicitiâ scilicet, arrogantiâ, levitate, protervià, curiositate, crudelitate, ineptâ eruditione, garrulitate, superstitione, veneficiis, odio virorum et liberorum, etc.

Credo pudicitiam, Saturno Rege, moratam
In terris, visamque diu, cùm frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque, Laremque,
Et pecus, et dominos communi clauderet umbrâ;
Sylvestrem montana torum cùm sterneret uxor
Frondibus et culmo, vicinarumque ferarum

Pudicitiam terras tantùm incoluisse tunc arbitror, cùm Saturnus rerum potiretur; et longo tempore inter mortales fuisse conspectam, cùm in antris degebant homines, et focum, Deos domesticos, greges, atque ipsos heros exigua domus et tenebricosa continebat; cùm agrestem lectum insternebat foliis, stramentis, ac cæsarum in vicinia ferarum tergoribus rusticana conjux, longè tibi dissi-

1. *Saturno.* Vide app. c. 1.

3. *Larem.* Lar Deus erat domesticus, et cujuscumque familiæ proprius: pro *ipsa domo* ponitur.

Pellibus : haud similis tibi, Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus passer ocellos :
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpe horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo, cœloque recenti,
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositique luto, nullos habuêre parentes.
Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua extiterint et sub Jove, sed Jove nondum
Barbato, nondum Græcis jurare paratis

milis, o Cynthia, tibique, o Lesbia, quæ mortuum passerem tam acerbè deflevisti : sed mammas ingentes lacte distentas gerens, quas infantium etiam grandiorum labris immulgeret, ac plerumque incultior suo viro, multâ glande pasto. Sanè aliis, atque nunc, moribus vivebant, orbe recèns condito, mortales, qui non procreati ex parentibus, sed e scissis quercubus in lucem editi, aut e luto formati sunt. Neque tamen dubitem, quin regnante Jove, plurima, aut nonnulla certè, castimoniæ vestigia deprehendi potuerint, sed tamen priùs quàm eidem Jovi succrevisset barba, priùs quàm Græci per alterius salutem

7. *Cynthia.* Propertii poëtæ, qui Augusti ævo floruit, amica : cujus nimium in corporis cultu, mundoque muliebri studium ipse Propertius non semel incusat.

Nec tibi, cujus, etc. Lesbiam intelligit, Catulli, qui eodem Augusto imperante, vixit, amicam. Ea passerculum sibi carissimum cùm amisisset, illum Catullus lepidissimis versiculis deflevit, ac laudavit.

12. *Rupto robore nati.* Cùm primis temporibus degerent homines in exesis arborum truncis, ex iisque identidem, tamquam è domo solita, prodirent, dicti et crediti sunt ex arboribus ipsis nati.

13. *Compositi luto.* Lege Sat. IV, nota 130.

15. *Jove barbato.* Cùm enim illi barba et ætas accrevit, in omnem se libidinem effudit.

16. *Græcis, etc.* Perfidi et perjuri semper existimati fuere Græci, uti et Pœni : unde *Græca fides*, *Punica fides*, pro *perfidia*, seu *nulla fide*, usurpantur.

Jurare. Consueverant jurare per suam, parentum, aut amicorum vitam, quò sanctius jusjurandum crederetur, licèt sæpe falsum et perfidum.

Per

Per caput alterius, cùm furem nemo timeret
Caulibus aut pomis, et aperto viveret horto.
Paulatim deinde ad Superos Astræa recessit
Hac comite, atque duæ pariter fugêre sorores.
Antiquum, et vetus est alienum, Posthume, lectum
Concutere, atque sacri Genium contemnere fulcri.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas:
Viderunt primos argentea secula mœchos.
Conventum tamen, et pactum, et sponsalia, nostrâ
Tempestate paras, jamque a tonsore magistro
Pecteris, et digito pignus fortasse dedisti.
Certè sanus eras. Uxorem, Posthume, ducis!
Dic quâ Tisiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potest dominam, salvis tot restibus, ullam?
Cùm pateant altæ caligantesque fenestræ?

juramentum conciperent, cùm nemo fur immineret caulibus aut fructibus alienis, et horti paterent impunè. Posthæc sensim Astræa in cœlum se recepit, Pudicitiâ comitante, et ambæ illæ sorores simul mortalium cœtus reliquerunt. Non est novum crimen, Posthume, ac nostris inventum temporibus, alienum thalamum attentare, præsidemque conjugalis tori Deum aspernari. Postpaulò ætas ferrea reliqua omnia scelera produxit; et adulteria, quæ argenteo seculo nata erant, increbrescere ac augeri sunt cœpta. Tu tamen cogitas vocare amicos, ut ad nuptias tuas conveniant: tu pacisci cum uxore, inire sponsalia, hoc tempore meditaris. Jamque caput forsan pectendum tonsori perito commisisti, et annulum puellæ, quo pignore illi fidem tuam obligares, donavisti. Profectò sanæ mentis hactenus fueras; nunc autem sapisne tandem qui uxorem ducere cogites? Quæ te, obsecro, Furiæ, quæ intemperiæ vexant? Tune, cùm tibi tot suppetant, quos faucibus innectas, laquei;

19. *Astræa.* Dea justitiæ præses: eadem ac Themis.

22. *Genium.* Sat. IV, nota 65.

Fulcri. Sic propriè vocatur *lignum seu columella quæ lectum sustinet fulcitque.*

25. *Sponsalia.* Sic appellatur *promissio matrimonii.*

28. *Sanus eras.* Legi potest cum nota interrogationis. An sanus es! *Eras* pro *es*, poëticè.

29. *Tisiphone.* Vide app. c. XI.

31. *Caligantes.* Vel ob noctem; vel quia propter suam altitudinem objiciunt

Cùm tibi vicinum se præbeat AEmilius pons ?
Sed placet Ursidio lex Julia : tollere dulcem
Cogitat heredem, cariturus turture magno,
Mullorumque jubis, et captatore macello.
Quid fieri non posse putes, si jungitur ulla
Ursidio? si mœchorum notissimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capistro ?
Quid, quod et antiquis uxor de moribus illi
Quæritur ? O Medici, mediam pertundite venam.

cùm te præcipitem e tot fenestris , aut e vicino ponte AEmilio dejicere possis , mavis sub impotentis dominæ jugo vitam infelicem trahere ? Atenim censet Ursidius morem gerendum esse legi ab Augusto in cœlibes latæ; quamobrem filium et heredem suscipere destinat , quamvis intelligat sibi non donandos deinceps fore , si uxorem duxerit , turtures , barbatos mullos , et cetera id genus munera , quæ in macello coëmunt captatores alienarum hereditatum , orbisque aut viduis largiuntur. Sed quid est tam monstri simile , quod non putemus fieri posse , si uxorem Ursidius reperiat, si ipse , propter adulteria sua notissimus, jam certis honesti matrimonii legibus et jugo se obliget ? Immo verò uxorem etiam veteris castimoniæ ac probitatis quærit. Ah ! medici , venam illi , quæ in brachio media est , ape-

caliginem oculis despectantium.

32. *AEmilius Pons.* Factus ab AEmilio Scauro Censore , dictus quoque pons Milvius , nunc *Ponte Mole.*

33. *Ursidio.* Homini notæ nequitiæ.

Lex Julia. In cœlibes , quam tulerat Augustus, ut civium numerum bellis civilibus imminutum suppleret, pœnâ constitutâ, si quis vitam conjugii expertem , matrimonio anteferret.

Tollere. Educare. Infantes primùm natos humi deponebant : ac siquidem illos educare decrevissent , tollebant ab humo , et suscipiebant : si vellent enecare vel exponere , abjectos relinquebant , et servis necandos aut exponendos tradebant.

35. *Captatore.* Sat. V, nota 98.

38. *Capistro.* Capistrum , *est* lignum quod inseritur equorum collo dum jugo admoventur , *aut* vinculum quo illorum os , collumve tunc obstringitur. Comparatur autem matrimonium jugo , quia cùm duos jungat , simul onerat.

40. *Mediam , etc.* Aiunt in brachio tres venas esse , ab hepate derivatas, quarum me-

Delicias hominis ! Tarpeium limen adora
Pronus, et auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ ;
Quarum non timeat pater oscula. Necte coronam
Postibus, et densos per limina tende corymbos,
Ut testudineo tibi, Lentule, conopeo
Nobilis Euryalum mirmillonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata est Hippia Ludium

rite, ut huic furori medicinam faciatis. Næ hominem delicatum ac lepidum! I, perge porrò ad Capitolium, Jovi grates illic solve humi provolutus ; vitulam aureis ornamentis insignem Junoni immola, si feminam castam probamque nanciscaris. Paucas omnino reperire est dignas quæ Cereris sacris ac mysteriis tractandis adhibeantur : quarum oscula pater ipse non reformidet. O, Lentule, januam tuam lemniscis ac floreis corollis adorna, et sertis hederæ togam obtege, ut tibi nascatur in geniali thalamo, nobilis videlicet filius, qui patrem suum Euryalum mirmillonem vultu referat. Hippia, cùm Senatori collocata esset

dia soleat aperiri, si quis furore ac delirio tentetur.

41. *Tarpeium.* Mons Capitolinus, in quo Jovis templum ; dictus est initio Tarpeius, a Tarpeia quadam Virgine Vestali, quæ arcem olim ibi positam Sabinis prodidit, a quibus subinde interfecta, ibidem sepulta est.

42. *Junoni.* Præsidi matrimoniorum : hinc appellabatur vulgò *Pronuba.*

44. *Cereris vittas.* Vide app. c. 2. Vittæ sunt redimicula, quibus amiciuntur capita crinesque sacerdotum.

45. *Timeat, etc.* Quia suspicatur filiam suam parum pudicam esse.

46. *Corymbos.* Coronam ex hedera. Hederæ baccas vocamus Corymbos. Lauro, hederâ, floribus, velis, ornabant januam, cùm uxorem quis ducebat.

47. *Conopeo.* Lecto. Propriè conopeum *est* velum oppansum lecto, ad arcendos culices, qui cùm e Nilo frequentes emergunt, conopeo maximè utuntur Ægypti. Κώνωψ, *culex.*

Testudineo. Lecto sectis testudinum putaminibus ornato : vel, conopeo in orbem expanso circa lectum, et eum ita tegente, ut concha piscem ac testudinem obvolvit.

Lentule. Hunc pro *quolibet nobili* posuit.

48. *Mirmillonem.* Lege Sat. II, nota 101, et Sat. VIII, nota 198.

49. *Ludium.* Postrema hujus vocis syllaba aut elidi-

Ad Pharon, et Nilum, famosaque mœnia Lagi,
Prodigia, et mores urbis, damnante Canopo.
Immemor illa domûs, et conjugis, atque sororis,
Nil patriæ indulsit, plorantesque improba natos,
Utque magis stupeas, ludos, Paridemque reliquit.
Sed quamquam in magnis opibus, plumaque paterna,
Et segmentatis dormisset parvula cunis,
Contempsit pelagus: famam contempserat olim,

in matrimonium, tamen Ludium quemdam in Ægyptum usque sequuta est, ipso Canopo libidinem portenti simillimam, et Romanos mores, condemnante. Illa domum et viri et sororis oblita, patriam et lugentes liberos pensi nihil habuit; quodque multò magis mirere, histriones ac spectacula æquo animo reliquit. Quamvis autem in re ampla et paternæ domûs deliciis educata fuisset, ac mollibus in cunis, quas tæniæ divites ornabant, ipsa infans jacuisset; navigationis tamen labores non extimuit: nec mirum, quippe antea famam neglexerat, cujus perexiguam

tur propter positam in sequenti versu vocalem *ad Pharon*...aut per synalæpham cum priore syllaba coalescit, quasi esset *ludum*. Sunt autem Ludii, *histriones* et *actores scenici*, quorum uxores etiam *Ludiæ* vocabantur, a *ludis scenicis* quos exhibebant, dicti.

50. *Pharon*. Pharus est insula Canopico Nili ostio prætenta, postea verò ipsi Alexandriæ ponte conjuncta, in qua visebatur turris ingens e candido marmore, et ipsa *Pharos* dicta, ubi faces noctu accensæ navigantium regebant cursum: a cujus similitudine ceteræ quoque speculæ similem in usum constructæ, *Phari* appellatæ sunt.

Lagi. Lagus, miles in Græcorum exercitu gregarius fuit, cujus filius Ptolemæus, magnæ apud Alexandrum Macedonem auctoritatis, post ejus mortem Ægypto et Africâ potitus est, a quo deinceps Ægyptii Reges, Ptolemæi appellati sunt. Ptolemæorum autem urbs regia et Ægypti caput, Alexandria; quam famosam hic vocat, *id est*, deliciis ac libidinibus infamem.

51. *Canopo*. Sat. I, nota *Canops*.

54. *Ludos*. Circenses et scenicos, quibus mirè delectabantur Romani.

Paridem. Histrionem et pantomimum, Domitiano acceptissimum.

56. *Segmentatis*. Sat. II, nota 93.

Cujus apud molles minima est jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus, latèque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamvis
Mutandum toties esset mare. Justa pericli
Si ratio est, et honesta; timent, pavidoque gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis.
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent.
Si jubeat conjux, durum est conscendere navim.
Tunc sentina gravis, tunc summus vertitur aër.
Quæ mœchum sequitur, stomacho valet. Illa maritum
Convomit; hæc inter nautas et prandet, et errat
Per puppim, et duros gaudet tractare rudentes.

rationem habent, jacturamque levem censent, otiosæ ac protervæ mulieres. Itaque Tyrrheni et Ionii maris tempestates excepit impavida, licèt aliud ex alio pelagus ineundum, alia ex aliis pericula perferenda essent. Si qua de causa, justa et honesta, periculi quippiam est subeundum, tunc videlicet metu exanimantur, linquuntur animo, consistere in pedes, et ingredi non possunt: at si quid audendum improbè et facinorosè, fortes et validæ sunt. Si vir imperet ut navim conscendant, imperium ferunt molestissimè; tunc nauseam movet sentinæ odor, tunc vertigine corripiuntur, et aërem susque deque verti queruntur: Sin autem adulterum sequi oporteat, stomacho adversùs nauseam firmo et valenti sunt. Illa quæ maritum jubentem comitatur, eum vomitu suo conspergit ac fœdat: hæc, mœchi comes, cum nautis ipsis prandet, expers nauseæ, alacris per navim vagatur, ac nauticos funes attrectare gestit. Sed, ut ad Hippiam redeamus, quid causæ fuit cur Sergium Ludium amaret? Cur ejus uxor esse, ac Ludia

58. *Cathedras.* Mulieres domi sedentes et feriantes notat vel solitas vectari in molli sella, et pulvinaribus strata.

59. *Tyrrhenos fluctus.* Sat. V, nota 96.

60. *Ionium.* Subaudi, *pontum.* Mare Ionium *dicitur* ea pars maris Mediterranei, quæ inter Epirum, Siciliam et Cretam expanditur, incipitque ubi sinus Adriaticus desinit.

66. *Sentina.* Navis fundus, quo sordes confluunt: unde gravis odor.

Quâ tamen exarsit formâ ? Quâ capta juventa est
Hippia ? Quid vidit propter quod Ludia dici
Sustinuit ? Nam Sergiolus jam radere guttur
Cœperat, et secto requiem sperare lacerto.
Præterea multa in facie deformia, sicut
Attritus galeâ, mediisque in naribus ingens
Gibbus, et acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat : facit hoc illos Hyacinthos.
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa sorori,
Atque viro. Ferrum est, quod amant. Hic Sergius idem
Acceptâ rude cœpisset Veiento videri.
Quid privata domus, quid fecerit Hippia, curas ?
Respice rivales Divorum ; Claudius, audi,

nominari vellet ? an capta est ejus formâ, an juventute, an aliâ aliquâ dote, quæ oculos illius perstrinxerit ? Certè pulchellus iste Sergius barbato et hispido non tantùm mento, sed collo erat : deinde brachio uno mutilus, quæ res illi spem obtinendæ missionis et vacationis ab arte gladiatoria faciebat : tum complures in vultu nævi : tumor fœdus in medio naso, quem galea etiam attriverat, denique oculus acri et molesto humore semper lippiens. Verùm erat gladiator : ars tam præclara pares Hyacinthis ipsis Ludios facit : hoc illud fuit, quod Hippia patriæ, sorori, liberis, marito anteposuit : delectantur scilicet ferro generosæ mulieres, et eumdum Sergium, si donatus fuisset rude, si artem gladiatoriam desivisset, non pluris, quàm Veientonem suum virum, Hippia fecisset. Miraris hoc scelus admissum fuisse a privata, et nullus ferè nominis muliere ? Ipsos Cæsares contemplare, intuere illos Deorum æmulos, audi, quid Claudio Imperatori contigerit. Cùm

72. *Radere guttur.* Barba faucibus innasci tum solet, cùm quis ætate provectior est.

73. *Requiem.* Emeritis gladiatoribus, aut aliquo membro captis, dabatur missio ut vocabant, seu vacatio ab ludo et muneribus gladiatoriis.

77. *Hyacinthos.* Apollo discum imprudens in Hyacinthi caput vibravit, eumque interemit. E pueri sanguine flos ortus est ejusdem nominis. Ovid. Lib. X. Met.

80. *Rude.* Rudis, *erat* virga scabra et impolita, quâ donabantur gladiatores emeriti, honoris insigne, et testis datæ vacationis missionisque ab arena. Suprà, nota 73.

82. *Claudius.* Sat. V, vers. 147.

Quæ tulerit. Dormire virum cùm senserat uxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos,
Linquebat, comite ancillâ non amplius unâ.
Optima, sed quare Cesennia, teste marito?
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam;
Nec Veneris pharetris macer est; aut lampade fervet;
Inde faces ardent, veniunt a dote sagittæ.
Libertas emitur: coram licet innuat, atque
Rescribat, vidua est locuples, quæ nupsit avaro.
Cur desiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias, facies, non uxor amatur.
Tres rugæ subeant, et se cutis arida laxet;
Fiant obscuri dentes, oculique minores;

altiore somno illum teneri uxor sua sentiebat, tunc ab ejus cubiculo clam se proripiebat nocturno cucullo involuta, et unâ duntaxat ancillâ comitante, Cæsareo thalamo vilem alicujus fornicis torum meretrix Imperatoris conjux anteponere non erubescebat. Tamen Cesenniam uxorem vir suus ut probam et pudicam laudat. Quæris causam? nimirum mille sestertia pro dote, viro attulit: hoc pretio pudicam appellat: inde illam diligit, neque amorem aut a facibus Veneris, aut a Cupidinis telis, quibus ardere et macrescere solent amatores, hausit; sed ab luculenta dote. Hoc pretio ipsius uxor emit licentiam suo more vivendi. Itaque præsente licèt viro, amatoribus suis impunè arridebit ac innuet, ab iisdem accipiet epistolas, ac vicissim ipsis rescribet. Uno verbo, mulier dives, quæ avarum nacta virum est, aurique cupidum, eâdem fruitur libertate, ac si vidua esset, virumque planè non haberet. Cur Bibulam deamat Sertorius libertus? Si veritatem ipsam scrutaris, formam uxoris, non uxorem amat. Et verò fiat illa rugis ac senio deformis, flaccescat ac solvatur pellis arescens, nigrescant dentes putridi, oculi attenuentur,

83. *Uxor.* Messalina.

84. *Palatino.* Imperatorio, Cæsareo.

88. *Bis quingenta.* Mille sestertia.

95. *Laxet.* In senibus cutis fit laxior, quia succus et vitalis humor exhauritur, ac remittuntur nervuli, quibus pellis intenditur.

Collige sarcinulas, dicet libertus, et exi;
Jam gravis es nobis, et sæpe emungeris; exi
Ocius, et propera; sicco venit altera naso.
Interea calet, et regnat, poscitque maritum
Pastores, et ovem Canusinam, ulmosque Falernas.
Quantulum in hoc? Pueros omnes, ergastula tota,
Quodque domi non est, et habet vicinus, ematur.
Mense quidem brumæ, cùm jam mercator Iason

continuò eam jubebit valere libertus a marito missus; et res tuas tibi habe, inquiet; ferre te præterea non possumus, ita tibi mucosus nasus est, absis confestim, moras præcide: in promptu est altera non mucosa. Interim autem donec forma Bibulæ et ætas floret, non friget cessatve imperiosa mulier, cupidè omnia ardenterque gerit, regnum quoddam obtinet in Sertorii domo; a viro postulat ut oves cum pastoribus, in Apulia: vineas, in agro Falerno, sibi coëmat: parum est; quoscumque videt servos, integros mancipiorum greges, quidquid est quo caret, quodque vicinis suppetit, comparari jubet. Quin, Decembri mense, cùm in septis et Campo Martio cessant mercatores; ac porticus Argonautarum, clausis ob frigoris vim,

101. *Canusinam.* Canusium, *Canosa*, urbs Apuliæ in Italia; ubi præstantes lanæ ac pascua uberrima.

Ulmos Falernas. Vitem solebant ad ulmos applicare. De Falerno dictum. Sat. IV, nota 135.

102. *Ergastula.* Sic appellabantur *ea prædia et agri, in quibus mancipia compedibus vincta opus faciebant.*

104. *Iason.* Pars campi Martii ad Tyberim siti, sudibus et cancellis erat inclusa, instar caularum, quam ob causam vocabatur etiam hic locus *Septa*, sive *Ovilia*. In eo loco populus Rom. includebatur, divisus per suas Tribus aut Centurias, cùm habebantur comitia, quæ per hyemem vulgò celebrabantur. Occupabant mercatores eumdem locum, necnon vicinas porticus, inter quas una vocabatur *Porticus Argonautarum,* sive *Jasonis* eorum ducis, quia in ea porticu visebatur picta expeditio Argonautarum, quos Jason Æsonis filius, fabricata in Thessalia, navi Argo, duxerat in Colchidem, ad rapiendum vellus aureum; et quos Juvenalis *armatos nautas* hic vocat. Ipsum verò Jasonem appellat *mercatorem*, quia in ejus porticu Romani mercatores negotiabantur. Porrò isti mercatores, dum habebantur comitia, claudebant tabernas, ne comitia interturbarentur

Clausus, et armatis obstat casa candida nautis,
Grandia tolluntur crystallina, maxima rursus
Murrina, deinde adamas notissimus, et Berenices
In digito factus pretiosior. Hunc dedit olim
Barbarus incestæ; dedit hunc Agrippa sorori.
Observant ubi festa mero pede sabbata Reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.
Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Sit formosa, decens, dives, fœcunda, vetustos

tabernis, a nemine frequentatur, cogit maritum tamen eò se conferre, ut vasa e crystallo ingentia mercetur, ac domum ferat; mox pocula murrina, tum adamantem celeberrimum, cui pretium fecit Berenice, cujus annulo iste adamas insertus fuit. Annulum hunc barbarus Agrippa dedit, dedit, inquam, incestæ sorori in ea regione, ubi festis diebus coguntur vel ipsi Reges pedibus iter facere, et veteri instituto ac benignitate gentis sinuntur porci ad summam usque senectutem vivere. Quid igitur, o Juvenalis, nulla tibi e tanto numero mulierum videtur digna quam ducam? Tu verò, per me licet formosam aliquam reperias, divitem, fœcundam, nobilem, quæ majorum imagines in

ementium concursationibus: quo tamen tempore jubebat mulier eò pergere suum maritum, ibique multa emere.

Brumæ. Bruma propriè vocatur *hibernum solstitium*, quâ de voce consule, Sat. IV, nota 92.

105. *Casa candida.* Tabernæ mercatorum nive albicantes.

107. *Murrina.* Murra, lapidis quoddam erat genus nitidum et odoratum, non tamen pellucens.

Berenices. Berenice fuit Agrippæ soror, ultimi Judæorum Regis, qui cum sorore parum pudicè vivere ferebatur. Romam cum ea venit, ibique est mortuus. Unde istæ gemmæ Romanis mercatoribus obtingere potuerunt.

109. *Barbarus.* Barbari appellabantur *quicumque non erant Græci.*

110. *Observant, etc.* Nefas apud Judæos erat, vel ipsis Regibus, operari sacris, nisi pedibus nudis. Sabbata dicuntur *Judæorum festa* communi vocabulo, quia diem sabbati colebant ut sacrum, et operum immunem.

111. *Senibus porcis.* Judæi ex instituto veteri Mosis, ac divinâ potiùs lege, abstinebant carne porcinâ: itaque securi apud eos senescebant porci.

Porticibus disponat avos, intactior omni
Crinibus effusis bellum dirimente Sabinâ :
Rara avis in terris, nigroque simillima cycno.
Quis feret uxorem, cui constant omnia? Malo,
Malo Venusinam, quàm te, Cornelia mater
Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, et numeras in dote triumphos.
Tolle tuum, precor, Annibalem, victumque Syphacem

atrio dispositas ostentet ; pudicam, quæ ipsas etiam castimoniâ vincat Sabinas, quarum opera bellum atrox compositum olim fuit : quas dotes in una collectas femina tam rarum est, quàm Phœnicem, aut nigrum cycnum invenire. *Hanc tamen, quæ istis omnibus dotibus prædita sit, ob easdem istas dotes egregias nego tolerari posse. Malim sanè, malim rusticanam ex agro Venusino uxorem, quam Corneliam Gracchorum matrem, si arrogantiam cum egregiis virtutibus quoque affert, ac triumphos avorum suorum in parte aliqua suæ dotis esse censet. Valeas, cum tu Annibale ac Syphace castris exuto, cum domita et subacta Car-*

114. *Porticibus disponat avos.* Servabant Romani majorum imagines e cera, vivis simillimas, cum insignibus honorum quos gesserant : easque in armariis ordine dispositas habebant in atrio domûs, unde easdem efferebant, si ducendum funus, si triumphus cohonestandus.

115. *Sabina.* Cùm Romam Romulus condidisset, eamque cerneret ineundis cum vicino populo conjugiis esse frequentandam, Sabinos evocavit quasi ad spectandos Circenses ludos. Venêre illi cum filiabus, quas Romani promiscuè rapuerunt : hinc bellum atrox : jamque ambæ acies erant in procinctu, cùm Sabinæ, Romanorum mulieres, crinibus passis, et scissâ veste in medium proruperunt, aciesque infestas diremerunt : composita pax, et regna consociata. Livius, Lib. I.

117. *Cui constant omnia.* Cui omnes egregiæ dotes insunt.

118. *Venusinam.* Sat. I, nota 41.

Cornelia. Africani majoris filia : ex qua nati Caius et Tiberius Gracchus. Cornelia triumphos Scipionis patris sæpe commemorabat, Plutarcho teste.

121. *Annibalem, etc.* Ducem Carthaginiensium, qui bellum secundum Punicum movit, anno U. C. 536, ac primò quidem duos Consules, P. Corn. Scipionem ad fluvium Ticinum ; Sempronium ad fluvium Trebiam

In castris ; et cum tota Carthagine migra.
Parce, precor, Pæan, et tu depone sagittas ;
Nil pueri faciunt ; ipsam configite matrem,
Amphion clamat : sed Pæan contrahit arcum.
Extulit ergo gregem natorum, ipsamque parentem,
Dum sibi nobilior Latonæ gente videtur,
Atque eadem scrofâ Niobe fœcundior albâ.
Quæ tanti gravitas ? quæ forma, ut se tibi semper

thagine. Ignosce, quæso, Apollo, exclamat Amphion, et tu, o Diana, sagittas abjice ; nihil mei liberi peccaverunt, ipsam Niobem telis vestris perimite ; sed Phœbus arcum contendit, ac torquere tela pergit. Sic Amphion complures filios, atque adeo illorum matrem sepelivit, quæ alba porca fœcundior, se Latonæ filiis anteponebat, ac nobilitatem suam venditabat. Est ne ulla virtus, aut pulchritudo in muliere tanti æstimanda, ut velis idcirco pati ejus superbiam, dum insultabit tibi, idque jactabit

vicit. Deinde C. Flaminium ad Trasymenum lacum, mox Terentium Varronem ad Cannas, viculum Apuliæ, cecidit. Sed revocatus ad tutandam Carthaginem a suis Pœnis in Africam, ubi P. Corn. Scipio, victo Syphace Africæ Regulo, rem bene ac fortiter gerebat, ab eodem Scipione victus, et in Asiam fugere coactus, ad extremum hausto veneno sibi necem conscivit. Scipio, captâ Carthagine, ac tributo Pœnis imposito, Romam triumphans ingressus est, anno U. C. 553.

123. *Pæan.* Apollinis, cùm iratus describitur, est nomen.

125. *Amphion.* Rex Thebanorum, maritus Niobes, quæ cùm liberos ex eo duodecim suscepisset, Latonam contempsit quæ geminam duntaxat prolem edidisset ; quod iniquè ferentes Apollo et Diana, ut matrem ulciscerentur, omnes Liberos Niobes sagittis, hæc feminas, ille mares, confixerunt. Amphion luctu contabescens manus sibi attulit, ipsa Niobe in saxum diriguit. Ovid. VI. Metam.

Contrahit. Contendit. Curvatur enim arcus cùm sagitta emittitur, ita ut duo ejus cornua ferè coëant.

126. *Extulit.* Efferre, propria vox funerum : ad pyram deportavit.

128. *Scrofa.* Respicit hunc Virgilii locum in quo dicitur Æneas invenisse in ripa Tiberis sub ilicibus ingentem suem albam, quæ triginta porcellos albos enixa erat. VIII Æneid. v. 43, et Lib. III, v. 390.

Imputet? hujus enim rari, summique voluptas
Nulla boni, quoties animo corrupta superbo,
Plus aloës, quàm mellis habet. Quis deditus autem
Usque adeo est, ut non illam, quam laudibus effert
Horreat, inque dies septenis oderit horis?
Quædam parva quidem, sed non toleranda maritis.
Nam quid rancidius, quàm quòd se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Thusca, Græcula facta est?
De Sulmonensi mera Cecropis? Omnia Græcè,
Cùm sit turpe magis nostris nescire Latinè.
Hoc sermone pavent; hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultra?

velut ingens beneficium, et immerenti datum, quòd esse tua voluerit? Esto enim, quamvis concedam pudicitiæ et formæ concordiam, rarum esse ac maximum in muliere bonum, hujus tamen boni fructus capi nullus potest, quoties femina depravato per superbiam animo, plus multò acerbitatis, quàm suavitatis habet. Ecquis verò ejusmodi uxori adeo est addictus, ut eamdem, quam probat laudatque simul, plus dimidiâ diei parte non aversetur aut oderit? Sunt in mulierum vitiis alia nonnulla levioris quidem momenti, sed quæ maritis non leviter sunt molesta. Quid enim, exempli causâ, putidius, quàm quod nulla se pulchram et ornatam putat, nisi quæ, licèt nata sit in media Italia, in ipsa Etruria, Græcorum tamen mores consectatur? cùm Sulmone sit oriunda, Atheniensis censeri gaudet. Nihil Græco sermone non loquuntur, licèt multò sit fœdius Latinam linguam ignorare. Eâ linguâ stupent, eâ iracundiam, lætitiam, ægritudines, eâ mentis arcana proferunt universa. Quid amplius? Si uxorem tibi legitimo junctam

132. *Aloës.* Aloë, herba Indica, succi peramari, et odoris gravioris. Plin. Lib. XXVII.

134. *Septenis horis.* Atque adeo plus dimidiâ diei parte: dies enim Romanus duodecim constabat horis.

137. *Thusca.* Sat. V, nota 164.

138. *Sulmonensis.* Sulmo, Pelignorum oppidum in Italia; patria Ovidii.

Cecropis. Cecrops, Rex primus Atheniensium: Cecropidæ, Athenienses. Cecropis, Cecropidis, femina Atheniensis.

140. *Hoc sermone pavent, etc.* Pavorem, iram, gaudium aliosque animi affectus, Græco sermone exprimunt.

Si tibi legitimis pactam, junctamque tabellis
Non es amaturus; ducendi nulla videtur
Causa, nec est quare cœnam et mustacea perdas.
Si tibi simplicitas uxoria, deditus uni
Est animus: submitte caput, cervice paratâ
Ferre jugum: nullam invenies, quæ parcat amanti.
Ardeat ipsa licet, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis. Igitur longè minus utilis illi
Uxor, quisquis erit bonus, optandusque maritus.
Nil umquam invitâ donabis conjuge: vendes
Hac obstante nihil; nihil, hæc si nolit, emetur.
Hæc dabit affectus; ille excludetur amicus
Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.
Testandi cùm sit lenonibus, atque lanistis
Libertas, et juris idem contingat arenæ,

matrimonio non amabis, ob ejus vitia; non est cur eam ducas, et sumptum in cœnam nuptialem facias. Quod si nihilominus eam amabis; si tibi est ea facilitas, ut illi obsequi velis in omnibus, teque totum illi dedere; omnino necesse erit ut collum jugo subdas, et ad indignam servitutem ferendam te accingas. Nullam reperies quæ virum sibi addictum nolit regere, quæ illi superbè non imperitet. Quamvis ipsa virum amet impensè, gestiet eumdem tamen cruciare ac spoliare. Quocirca eò plus ab uxore detrimenti quisque vir capit, quo se illi meliorem et amantiorem præbet. Nihil cuiquam largieris, nihil vendes, nihil emes, eâ invitâ et reluctante. Hæc suos tibi amores, odia, ceterasque animi perturbationes afflabit ac transmittet: amicum aliquem jam annis provectum ejicies domo tuâ, etsi hanc ille a prima juventute sua frequentaverit et coluerit. Quam lenones, lanistæ, et gladiatores facultatem habent condendi testamenti, et suos sibi heredes legendi, hæc tibi eripietur; cogeris eos heredes in testamento tuo scribere, quos uxor tibi dictabit, quæ rivales

142. *Tabellis.* Scriptis et instrumentis, quibus continetur matrimonii contractus.

144. *Mustacea.* Placentas et quædam liba musto condita.

147. *Jugum.* Suprà, nota 38.

155. *Lanistis.* Satira III, nota *Lanistæ.*

156. *Arenæ.* Gladiatoribus. Satira II, nota 101, nota *Arenam*; et Satira III, nota *Arenæ.*

Non unus tibi rivalis dictabitur heres.
Pone crucem servo : meruit quo crimine servus
Supplicium? Quis testis adest ? quis detulit ? Audi,
Nulla umquam de morte hominis cunctatio longa est.
O, demens ! ita servus homo est ? Nil fecerit, esto ;
Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro : sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos ; et flammea conterit ; inde
Advolat, et spreti repetit vestigia lecti.
Ornatas paulò ante fores, pendentia linquit
Vela domûs, et adhuc virides in limine ramos.
Sic crescit numerus ; sic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos : titulo res digna sepulcri.
Desperanda tibi salvâ concordia socru :
Illa docet spoliis nudi gaudere mariti.
Scilicet exspectas, ut tradat mater honestos,

tuos bene multos non omittet. Suffige, inquiet, servum hunc cruci : at quid sceleris admisit, ut hoc supplicio mactetur? Quis eum accusat, quis hominem testimonio suo condemnat ? Ausculta, quæso, et rem repende, conjux, neminem pœnitere debet moræ, cùm agitur de homine interficiendo. At tu, reponet illa, non sapis, qui servum inter homines censeas numerandum : nihil verò ille peccaverit, agetur in crucem nihilominus, quia sic volo, sic impero, legis et rationis locum obtinere voluntas mea debet. *Sic viro conjux leges imponit, sic domi una regnat : nec diu tamen idem regnum servat : aliam, ubi imperet, domum quærit, ac velum nuptiale rescindit abjicitque : mox ab hac domo, eâdem levitate discedens, ad torum, quem spreverat, revertitur, ac januam novissimi mariti velis et sertis pro more ornatam subitò deserit. Ita virorum augetur numerus, et annis quinque, maritis octo nubit, exemplo memorabili et digno, quod in ipsius aliquando tumuli inscriptione et elogio perscribatur. Quod si matrem uxoris tuæ habeas domi, frustra pacem concordiamque speraveris. Illa filiam erudiet, quo pacto virum emungere argento ac spoliare possit. Exspectas videlicet dum mater gnatam imbuat honestis moribus et aliis, quàm suis? nescis aniculæ*

164. *Flammea.* Satira II, nota *Flammea.*

165. *Vela.* Suprà, nota 46.

Atque alios mores, quàm quos habet? Utile porrò
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.
Nulla ferè causa est, in qua non femina litem
Moverit. Accusat Manilia, si rea non est.
Componunt ipsæ per se, formantque libellos,
Principium, atque locos Celso dictare paratæ.
Endromidas Tyrias, et femineum ceroma
Quis nescit? vel quis non vidit vulnera pali,
Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit?
Atque omnes implet numeros; dignissima prorsus
Florali matrona tubâ: nisi si quid in illo

facinorosæ et obscenæ rationes hoc postulare, ut filiam iisdem facinoribus assuefaciat. En tibi vitium aliud mulierum: vix ulla est causa ex iis quæ in foro agitantur, in qua litis et suscipiendæ et agendæ auctor aliqua femina non extiterit. Si Manilia in jus vocata non est, alios vocat. Ipsæ suâ sponte componunt ac fabricantur illa scripta, quibus lites instruuntur, et causæ perorantur: confiduntque se posse Celsum ipsum docere, unde sit petendum exordium, quibus e locis oratoriis ducendæ rationes et argumenta. Jam verò, quis ignorat esse nunc in more positum, ut mulieres, athletarum ritu, induant endromidem et ceromate perungantur? Quis non interfuit, cùm se in campo Martio adversùs palum, tamquam verum hostem exercerent, eumque clavâ et scuto armatæ, repetitis ictibus peterent, vexarentque ex omnibus artis gladiatoriæ regulis? Quis neget matronam istis præclaris assuetam exercitationibus, cùm ad celebranda Floralia personantibus tubis

176. *Manilia.* Rixosa et litigiosa mulier.

Rea. Reus appellatur *quicumque in jus vocatur, quamvis innocens.*

178. *Locos.* Loci oratorii, *sunt* argumentorum quasi loculi et scrinia, unde rationes educuntur.

Celso. Cornelius Celsus, rhetor, floruit Augusti ævo.

179. *Endromidas.* Sat. III, nota 97.

Ceroma. Sat. III, nota 67.

180. *Vulnera pali.* Tyrones milites exercebantur ad palos, quos singulos singuli defigebant in terram, et contra quos, tamquam contra veros hostes, depugnabant ensibus ligneis armati, aut ligneis sudibus; et rotundi crete viminea, instar scuti.

183. *Florali tubâ.* Accia quædam Tarratia fuit famosa meretrix Romæ, quæ postea sub Deæ Floræ nomine consecrata et culta fuit. Hæc

Pectore plus agitat, veræque paratur arenæ.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem,
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,
Balteus, et manicæ, et cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen: vel si diversa movebit
Prælia; tu felix, ocreas vendente puellâ.
Hæ sunt, quæ tenui sudant in cyclade, quarum
Delicias, et panniculus bombycinus urit.
Aspice quo fremitu monstratos perferat ictus,

vocabitur, ceteras mulieres facilè superaturam? nisi fortè, spretis mulierum ludis ac festis, majus aliquid meditatur, seque præparat veris certaminibus gladiatorum obeundis in arena. Quem pudori, quæso, locum relinquit mulier, quæ tam impudenter galeam et arma gladiatoria induere non veretur, quam innata sexui verecundia et modestia non deterret? Quàm illustre præbebit populo spectaculum conjux tua, si domesticam supellectilem, auctione constitutâ, velit vendere, cùm proferentur in medium balteus, ferrea manuum tegmina, cristæ, et sinistri pedis integumentum; aut, si uxorem tuam vera delectant bella, habebis profectò cur tibi plaudas, cùm ocreas ipsa suas vendet. Atqui illæ ipsæ, si leviori veste per æstatem induantur, sudare se et enecari clamitant: earum delicatam cutem premit cruciatque tunica levis e subtili bombyce confecta: eædem verò cùm ad gladiatoriam artem a lanista exercen-

populum Romanum moriens heredem reliquit eâ lege, ut editis ludis suum natalem diem Roma celebraret. Illi ludi *florales* dicti sunt, seu *Floralia*, erantque pleni omnis spurcitiæ ac turpitudinis: iis inchoandis signum dabatur tubâ: in iisdem mulieres, instar gladiatorum, depugnabant inter sese.

186. *Auctio.* Sat. III, nota *Sub hasta Domina.*

187. *Cruris sinistri, etc.* Olim in bello muniebatur pes sinister usque ad genu, aliquo tegmine; cùm enim scuto uterentur, eo pars pedis superior, seu crus, protegebatur: pes verò sinister armabatur, non dexter; quia in pugna protenditur vulgò pes lævus, alter retrahitur. Hinc dimidium tegmen appellatur, nempe *unius pedis;* aut *pedis* tantùm, et non cruris.

Balteus. Hoc in loco significat *cingulum e corio latiore*, quo gladiatores firmabant latera. *Ocreæ* sunt militum.

190. *Cyclade.* Vestis est feminea: cyclas vocatur a voce Græca *κύκλος circulus, ambitus.*

Et quanto galeæ curvetur pondere : quanta
Poplitibus sedeat ; quàm denso fascia libro ;
Dicite vos neptes Lepidi, cœcive Metelli,
Gurgitis aut Fabii, quæ Ludia sumpserit umquam
Hos habitus ? quando ad palum gemat uxor Asyli ?
Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet : minimum dormitur in illo.
Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor,
Cùm simulat gemitus occulti conscia facti :
Aut odit pueros, aut ficta pellice plorat
Uberibus semper lacrymis, semperque paratis

tur, vide quâ contentione vocis ac vultûs, dictatos a magistro ictus in adversarium dirigant ? quàm fortiter ac strenuè ferant onus impositæ capiti galeæ, quamvis eo pondere incurvetur cervix ac subsidat ? quàm densis multisque corticibus et fasciis muniant sibi poplites, ne inflectantur ac fatiscant ? Vos hîc appello Lepidorum neptes, aut ejus Metelli, cui cognomentum Cæco fuit, vel ejus Fabii, qui Gurges appellatus est ; an vidistis aliquam vestrâ tempestate Ludiam, quæ isto cultu ac vestibus uteretur ? An ipsa conjux Asyli, et ceteræ gladiatorum uxores ad palum sudantes et anhelantes, exercentur ? Quid dicam de jurgiis et litibus, quibus uxor improba domum perturbat, per quas viro somnos placidè carpere numquam licet ? Tunc maximè tamen est molesta, et sævior tigride suis spoliatâ catulis, cùm ream se alicujus facinoris taciti sentiens, fingit se ingemiscere, quasi virum alienis implicatum sciret amoribus ; simulatque se dolere quòd ex eo pueros susceperit, ab eo pellicem amari dictitans, nec lacrymis parcit, quas velut in statione semper habet ad

194. *Poplitibus*, etc. Ne inter pugnandum fatiscerent genua, et inflecterentur poplites, eos muniebant mollibus corticibus, multâ fasciâ constrictis. Liber, libri, propriè *corticem* significat : primi enim libri ex arborum phyliris, *id est*, tenuissimis corticibus fiebant.

Sedeat. Adstricta firmiter et compacta sit, nempe *fascia*.

197. *Asyli*. Asylus hoc in loco nomen est histrionis aut gladiatoris tunc noti. Ait igitur nobiles matronas deteriores ac nequiores esse ludiorum uxoribus, quæ ad palum non exercentur.

200. *Orbâ tigride*. Dum catulis ablatis, frendet et sævit in raptorem, quem insectatur.

In statione sua, atque exspectantibus illam,
Quo jubeat manare modo : tu credis amorem,
Tu tibi tunc curruca places, fletumque labellis
Exsorbes. Quæ scripta, et quas lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur scrinia mœchæ !
Unde hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris ?
Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva sinebant
Tecta labor, somnique breves, et vellere Tusco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus urbi
Annibal, et stantes Collina in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala : sævior armis
Luxuria incubit, victumque ulciscitur orbem.
Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo

nutum expeditas, ut quâ parte, quovè pacta jusserit, fluant. Tu eas ab amore proficisci arbitraris, et similis currucæ, tibi gratularis, lacrymasque præ gaudio tibi manantes tacitus exsorbes, ac premis. Infelix ! quas litteras, quos libellos amatorios legeres, si tibi paterent arculæ in quibus uxor adultera, quæ se fingit zelotypam, suarum libidinum conscias recondere chartas solet ? Roget quispiam fortasse, quænam tot scelerum sit causa, quo ex fonte libidines tam portentosæ fluxerint ? Veterum Latinorum uxores tenuitas et inopia rei familiaris castas efficiebat ; arcebat ab eorum casis vitia durus labor, et in multam productus noctem ; vigiliæ, lanificium, vicini Annibalis terror, qui viros ipsarum cogebat ad portam Collinam in turribus excubias agere. Nunc exitio nobis est diuturna pax. Luxuria omni bello crudelior occupavit Romanos, ac per eam orbis, nostris olim armis domitus, pœnas a nobis repetit. Ex quo priscam majorum nostrorum paupertatem copia et luxus expulit, omnis vitiorum cohors ac libidinum invasit urbem. Iis enim opibus factum

204. *In statione.* Est metaphora a re militari.

206. *Curruca.* Est avicula, quæ ova sibi a cucullo posita, pro suis fovet excluditque.

214. *Annibal.* Sup. not. 121.

Collina. Porta collina Romæ, proxima erat monti Quirinali, a cujus variis colliculis ac tumulis portæ nomen est factum.

Paupertas Romana perît. Hinc fluxit ad istos
Et Sybaris colles; hinc et Rhodos, et Miletos,
Atque coronatum, et petulans, madidumque
Tarentum.
Prima peregrinos obscena pecunia mores
Intulit, et turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Grandia quæ mediis jam noctibus ostrea mordet,

est ut venirent Romam deliciæ, moresque corrupti Sybaritarum, Rhodiorum, Milesiorum, et Tarentinorum. Romanorum igitur opes in causa præsertim fuerunt, cur aliarum gentium obsceni mores et luxus Romam inveherentur, pristinamque frugalitatem et sanctimoniam depravarent. Quam enim pudoris et parcimoniæ rationem habeant mulieres epulis et vino accensæ, cùm indulgent gulæ ad me-

218. *Hinc fluxit, etc.* Crimen omne ac facinus libidinis ex eodem fonte manavit, nimirum ex abundantia.

Istos colles. Nempe Romanos. Urbs enim in septem collibus magnam partem sedet. Sat. III, nota *Diotum*, *etc.*

219. *Sybaris.* Est fluvius in extrema Italia, et in sinum Tarentinum effunditur. Non procul est oppidum ejusdem nominis, cujus incolæ, Sybaritæ dicti, omnium voluptatum ingeniosissimi fuisse narrantur architecti. Cùm igitur vates dicit Sybarim ad Romanos colles fluxisse, significat invectam in Romanos mores, Sybaritarum lasciviam, comessationes Tarentinorum, etc.

Rhodos, Miletos Sunt recti casus, Græco more.

Illinc Rhodos, etc. Sunt illæ duæ urbes in Asia: Rhodus quidem, in Rhodo insula, *l'île de Rhode*, quæ objacet Asiæ minori, ad Meridiem: Miletus verò, nunc *Melasso*, in Ionia, ad oram occidentalem ejusdem minoris Asiæ: lanis olim suis et pannis inclyta. Illinc igitur, *id est*, ex abundantia et nimiis opibus vitia Græcorum ad nos profluxerunt.

220. *Tarentum.* Urbs ultimæ Italiæ, in ea parte quæ olim magna Græcia vocabatur: in intimo recessu sinûs, qui ab ea Tarentinus appellatur.

Coronatum. Coronas e floribus imponebant capiti inter vina.

Madidum. Ebrium.

221. *Obscena pecunia.* Cujus habendæ gratiâ nihil non obscenum admittitur.

Mores. Vitia, flagitia.

224. *Mediis jam noctibus.* Protracto ad mediam noctem convivio.

Cùm perfusa mero spumant unguenta Falerno,
Cùm bibitur conchâ, cùm jam vertigine tectum
Ambulat, et geminis exsurgit mensa lucernis.
Audio quid veteres olim moneatis amici;
Pone seram, cohibe. Sed quis custodiet ipsos
Custodes? Cauta est, et ab illis incipit uxor.
Jamque eadem summis pariter, minimisque libido:
Nec melior, pedibus silicem quæ conterit atrum,
Quàm quæ longorum vehitur cervice Syrorum.
Ut spectet ludos, conducit Ogulnia vestem,

diam usque noctem, comedunt ostrea delicata, immiscent unguenta exquisito vino, cùm majoribus inter se poculis, e capaci concha factis, poscunt, ebrietate oculos et caput ita perturbante, ut ipsis moveri lacunaria, geminari lucernæ, mensæ assurgere videantur. Rectè me admonetis, o candidi et veteres amici: nempe dicitis obseranda esse domi omnia diligenter, compescendam prodigæ mulieris et libidinosæ intemperantiam adhibitis custodibus. Sed quæro, quis custodes ipsos custodiet? Ingeniosa et vigil est conjux, hoc primùm curat ut illos ipsos custodes deliniat corrumpatque. Neque verò primarias tantùm matronas et locupletes iste luxus, prodigalitatis, et ambitionis furor tenet, eodem et infimæ sortis mulieres laborant; neque modestior est ea quæ pedes iter facit, quàm quæ lectica sublimi gestatur a proceris et valentibus servis. Ogulnia, ignobilis illa muliercula, ut

225. *Unguenta.* Ita delectabantur odoratis illis unguentis, ut non solùm iisdem caput ungerent, sed etiam vinum condirent. Unguento igitur in imo calice posito falernum superfundebant. Plin. Lib. XXXI, cap. 3.

Falerno. Sat. IV, nota 136.

226. *Tectum ambulat.* Ebriis omnia videntur moveri et circumagi. Iidem ebrii omnium gemina vident.

230. *Ab illis incipit.* Primos omnium uxor corrumpit et sibi conciliat quos sibi custodes novit adhibitos.

232. *Pedibus silicem quæ conterit atrum.* Ignobilis et paupercula nudis pedibus incedens per vias cœnosas silice stratas. Viæ silice sternuntur.

Atrum. Lutulentum.

233. *Syrorum.* Servorum e Syria, parte Asiæ, Romam advectorum; ab iis lecticæ nobilium ferebantur; ita ut ipsæ a servorum eas subeuntium numero nomen haberent, diceretur que lectica hexaphoros, quæ a sex famulis gestabatur: octophoros, quæ ab octo, etc. ἕξ, *sex*, ὀκτὼ, *octo*, et φέρω, *porto*.

Conducit comites, sellam, cervical, amicas,
Nutricem, et flavam, cui det mandata, puellam.
Hæc tamen argenti superest quodcumque paterni
Lævibus athletis, ac vasa novissima donat.
Multis res angusta domi est : sed nulla pudorem
Paupertatis habet; nec se metitur ad illum,
Quem dedit hæc, posuitque modum. Tamen utile quid sit,
Prospiciunt aliquando viri; frigusque, famemque
Formicâ tandem quidam expavêre magistrâ.
Prodiga non sentit pereuntem femina censum :
At velut exhaustâ redivivus pullulet arcâ
Nummus, et e pleno semper tollatur acervo,
Non umquam reputat quanti sibi gaudia constent.
Si gaudet cantu, radiant testudine totâ

spectaculis intersit ibique se ostentet, mutuatur vestem, comites, lecticulam, pulvinum, amicas, nutricem, et puellam elegantiorem, cui det mandata. Cùmque par esset, ut quod ipsi restat e patrimonio, servaret alendæ familiæ, hoc ipsum tamen, ac reliqua vasa, et domesticam supellectilem, juvenibus pugilibus largitur. Quamvis plurimæ egestate vexentur, et exiguo sint admodum censu, nullæ tamen paupertatis pudore deterrentur, quominus prodigæ sint; nullaque eum, quem inopia suadet, modum ac frugalitatem servat. Sanè viri suæ utilitatis rationem interdum habent, quantumlibet prodigi, et exemplo formicæ prospiciunt in futurum, quo pacto famem et frigus arceant. At feminæ profundunt ac perdunt omnia, nullo futuri metu; neque secum umquam expendunt quanto eas nugas quibus delectantur, emant; quasi exhausta in arca nummi suâ sponte reviviscerent, ac repullularent, neque illorum acervus esset aliquando minuendus. Finge aliquam oblectari cantu, cy-

236. *Nutricem*. Matronam aliquam et anum, quæ puellis nobilibus moderatrix et comes addebatur.

238. *Levibus*. Tonsis, comptis, imberbibus.

Athletis. Pugilibus, qui pugno, vel nudo, vel armato cæstu, inter se dimicant, et alter alterum dejicere nititur.

248. *Testudine*. Cithara, vocata est *testudo*, quia primùm e putamine testudinis confecta fuit, nervis super inductis et extensis.

Sardonyches : crispo numerantur pectine chordæ,
Quo tener Hedymeles operam dedit : hunc tenet, hoc se
Solatur, gratoque indulget basia plectro.
Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti,
Cum farre et vino Janum, Vestamque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, et fidibus promittere. Quid faceret plus,
Ægrotante viro ? Medicis quid tristibus erga
Filiolum ? Stetit ante aram, nec turpe putavit

tharam comparabit gemmis ornatam ; feriet cytharæ fides egregio aliquo et pretioso plectro, quo usus fuerit Hedymeles ; illud non dimittit e manibus, osculatur, amplectitur. Mulier quædam nobilis, et e Lamiarum familia, Janum et Vestam, cùm illis farre et vino sacrificaret, interrogabat num Pollio cytharœdus sperare posset se coronam e quercu reportaturum in certaminibus musicis, institutis in honorem Jovis Capitolini ; an hoc industriæ suæ et cytharæ præmium polliceri sibi posset. Quid aliud, amabo, faceret, si vir ipsius periculoso tentatus morbo jaceret ; aut quo majori argumento, quàm ejusmodi sacrificio, sollicitudinem suam significaret, si filii parvuli vita et valetudo foret a medicis deposita ? Stetit ante altare, ut vota

249. *Sardonyches.* Sardonix est gemma, duarum aliarum colorem referens : nempe Sardi, subrubrum ; et Onychis, subalbum : necnon distincta lineolis partim nigris, partim miniatis.

Crispo. Tremente, subsiliente.

Numerantur. Percurruntur, ordine tanguntur ac certâ lege.

Pectine. Un archet : dicitur pecten, quia dentibus quibusdam armatum olim erat : nunc ferè fit ex equinis setis oblongo bacillo et paululum incurvo impositis.

250. *Hedymeles.* Nomen cytharædi, tunc noti : vel fictum ex ἡδὺς, *suavis*, et μέλος, *cantus.*

252. *Lamiarum.* Sat. IV, nota 151.

253. *Farre.* Far frumenti purioris genus.

Janum. Vide app. c. 1.

Vestam. Vide app. c. 1.

254 *Capitolinam quercum.* Domitianus, in Jovis honorem instituit certamen solenne triplex, musicum, equestre, et gymnicum ; quinto quoque anno celebrandum. Victoribus dabatur corona querna, quia quercus Jovi sacra.

Pollio. Citharædus illustri illi matronæ adamatus.

256. *Medicis quid tristi-*

Pro cithara velare caput; dictataque verba
Protulit (ut mos est) et apertâ palluit agnâ.
Dic mihi nunc, quæso, dic, antiquissime Divûm,
Respondes his, Jane pater? Magna otia Cœli;
Non est (ut video) non est, quid agatur apud vos.
Hæc de Comœdis te consulit, illa Tragœdum
Commendare volet; varicosus fiet aruspex.
Sed cantèt potiùs, quam totam pervolet urbem
Audax, et cœtus possit quàm ferre virorum;
Cumque paludatis ducibus, præsente marito,
Ipsa loqui. Novit quid toto fiat in orbe,
Quid Seres, quid Thraces agant: secreta novercæ,

et preces pro cytharœdo conciperet; nec erubuit, velato capite, verba solemnia et usitata quæ ipsi prœibat haruspex, recitare: diductis agnæ, quam immolabat, extis, metum pavoremque præ se tulit, si quid in illis infaustum cytharœdo portendi videretur. Jane pater, Superûm vetustissime, obsecro, an aurem ejusmodi votis præbes? Si ita est, certè oportet vos in cœlo valde otiosos esse, neque gravioribus negotiis detineri. Aliæ de comœdorum, aliæ de tragœdorum ludis et successu te consulunt, et vota tibi eorum in gratiam faciunt: ipse haruspex, dum operatur jam multis ac diuturnis sacris, pedibus insistens, periculum est ne varicosus evadat. Quamquam, esto sanè, cantet, ludatque mulier, longè id satius ac tolerabilius est, quàm si totam concurset civitatem insigni impudentiâ, et mediis se virorum cœtibus interponat, ubi multa turpiter aut stolidè deblateret. Nam exploratum habet quid orbe terrarum toto geratur: quid agatur apud Seras, Thracasve; novercarum et mancipiorum arcana callet; aliorum

bus. Ob conclamatam pueruli salutem, de qua jam desperant.

258. *Velare caput.* Inter sacrificandum stabant, velato capite, ante aram, et conceptis verbis, præeunte haruspice, preces fundebant.

Pro cithara. Pro citharædo vota facere, capite velato; ex more.

264. *Varicosus.* Varices sunt venæ quædam majores in cruribus, quæ, ex nimia ferè standi mora, implentur vitioso sanguine.

Haruspex. Inspector victimarum. Satira II, nota *Haruspice.*

267. *Paludatis.* Indutis Paludamento. Sagum erat, seu chlamys Imperatorum in acie.

269. *Seres.* Populi Scythiæ

Et pueri : quis amet, quis decipiatur adulter.
Instantem regi Armenio, Parthoque cometen
Prima videt : famam, rumoresque illà recentes
Excipit ad portas : quosdam facit isse Niphaten
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio : nutare urbes, subsidere terras,
Quocumque in trìvio, cuicumque est obvia narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quàm quòd
Vicinos humiles rapere, et concidere loris
Exorata solet : nam si latratibus alti
Rumpuntur somni ; fustes huc ocyus, inquit,

amores, aliorum delusas libidines. Prima deprehendit fulgentem in cælo cometam, et Armeniorum Parthorumque Regi funestum aliquid portendentem : advolantem aliunde famam, et novellos rumores, occurrens ipsa pro portis urbis excipit. Narrat fluvium Niphaten prorupisse ultra ripas in regionem quamdam, quæ tota diluvio ingenti demersa fuerit ; alibi urbes integras terræ motu labefactatas, alibi montes depressos, et æquatos solo : id passim in triviis, id omnibus quos habet obvios, denarrat. Est hoc illius vitium tamen ferendum leviter, si cum ejus immanitate compareturr, quæ tanta est, ut vicinos, humilis fortunæ homines ac loci, abripi jubeat, lorisque, licèt veniam deprecantes, lacerari. Nam si quis in vicinia canis, edito latratu, dormientem illam excitaverit, continuò, Expedite fustes, exclamat; iisque vapulare do-

Asiaticæ prope Indos et Sinas, qui e molli lanugine foliis quarumdam arborum innascente, conficiunt lanam et vellera. Virg. II, Georg. 121.

Thraces. Europæ populi ad Septentrionem Macedoniæ, supra AEgeum mare.

271. *Regi Armenio.* Armenia, pars est Asiæ inter montes Taurum et Caucasum sita, et a Cappadocia ad Caspium usque mare pertinens, vocatur nunc *Ararath.*

Parthoque. Imperium Persarum veterum ac Medorum Parthi obtinuere : qui olim inter Persidem et Hircaniam habitabant.

Cometen. Cometæ, metum imperitæ plebeculæ incutiunt, quasi funestum aliquid portenderent.

273. *Niphaten.* Fluvium Armeniæ, de qua facta est mentio suprà nota 271.

275. *Nutare urbes.* Terræ motu concussas.

279. *Exorata.* Cùm sinit se exorari ut ne illos interficiat.

Afferte,

Afferte, atque illis dominum jubet antè feriri,
Deinde canem. Gravis occursu, teterrima vultu,
Balnea nocte subit: conchas, et castra moveri
Nocte jubet; magno gaudet sudare tumultu,
Cùm lassata gravi ceciderunt brachia massâ.
Convivæ miseri intereà, somnoque, fameque
Urgentur. Tandem illa venit rubicundula, totum
Œnophorum sitiens, plenâ quod tenditur urnâ
Admotum pedibus, de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim,
Dum redit, et terram luto fecit intestino.
Marmoribus rivi properant, aut lata Falernum

minum canis, deinde canem, jubet. Illius occursus metum incutit, adspectus ipse immanitatem spirat. Petit balnea nocte, et vasa in hunc usum apta, ceteramque supellectilem, haud secus ac si moveret castra, illuc deportari magno cum tumultu per tenebras imperat: nec minore strepitu in thermis sudorem provocat, plumbeâ massâ in aërem, donec brachia defatigentur, sæpius jactatâ. Interim convivæ illam domi exspectantes, fame ac somno crucientur: ad extremum adest, ore inflammato, et sitientibus faucibus, adeo ut vas vinarium totum videatur exhaurire velle, quod ante ipsius pedes mero plenum, et urnam totam continens, statuitur. Ex eo sextarios duos ebibit ante ipsam cœnam, mox evomit, postquam illis stomachum abluit, ita maximam cibi appetentiam ad epulas affert. Dum sic potat, quantum bibit anguis, dolium plenum nactus, dum rursus vomit, conspergit vino Falerno stratum

283. *Conchas.* Pelves factas in concharum morem.

285. *Gravi massa.* Qui balneo utebantur, solebant, ut sudorem faciliùs elicerent, plumbeas massas jactare, ex uno loco in alium transferre, etc.

288. *OEnophorum.* Vas vinarium.

Tenditur. Distenditur, refertum est.

289. *Sextarius.* Sexta pars Congii: uncias capiens 20.

290. *Orexim.* Cibi appetentiam.

291. *Redit.* Redditur vomitu, e stomacho pellitur. Consueverant crebro vomitu stomachum exonerare et purgare.

Luto. Participium est præteriti temporis ab antiquo verbo *luo*, unde composita, *eluo*, *abluo*, *diluo*, etc. pro, *lavo*.

F

Pelvis olet: nam sic tamquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit, et vomit. Ergo maritus
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.
Illa tamen gravior, quæ cùm discumbere cœpit,
Laudat Virgilium, perituræ ignoscit Elisæ:
Committit vates, et comparat inde Maronem,
Atque aliâ parte in trutina suspendit Homerum.
Cedunt Grammatici, vincuntur Rhetores, omnis
Turba tacet; nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier; verborum tanta cadit vis.
Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nemo tubas atque æra fatiget:
Una laboranti poterit succurrere Lunæ.

marmore pavimentum, aut eodem pelvim subjectam implet, non sine odore gravissimo, quem nauseans maritus, oculisque nictantibus, ægrè fert, vixque sibi a vomitu temperat. Haud paulò tamen molestior est mulier, cùm in vino et mensâ laudes Virgilii persequitur, cùm excusat Didonem, quòd sibi necem ipsa consciverit: cùm poëtas inter se componit, atque hinc in una quasi trutinæ lance Virgilium, in altera Homerum collocans, uter utri sit præferendus disputat, tantâ verborum copiâ, tam garrulâ loquacitate, ut Grammaticos omnes Rhetoresque facilè vincat: silent quicumque adsunt: neque verò, si vocem vellent mittere, audirentur, licèt causidici mille, ac præcones verba facerent, aut alia quæpiam adesset mulier, tantam hæc una verborum copiam effundit, effutitque. Credas complures concuti pelves, et æra sonantia percrepare; nec jam fuerit opus ad opem Lunæ deficienti ferendam, ut edantur inconditi strepitus personantibus tubis, aut æreis cacabis, crepitaculisque pulsatis; una, quan-

294. *Serpens.* Testatur Plinius, Lib. X, cap. 72, serpentes vinum præcipuè appetere.

297. *Elisæ.* Hoc Didonis proprium nomen fuit: Dido verò, cognomen. Vide Lib. IV Æneid.

298. *Committit.* Committi dicuntur gladiatores et componi, quando pares junguntur paribus, ut dimicent.

305. *Lunæ.* Ethnici putabant Lunam cùm deficeret, eclypsim pati propter incantationes veneficorum, quæ illam arte magicâ privarent luce, in terras devocarent, etc. Quare ut eas incantationes ne audiret, edebant

Imponit finem sapiens et rebus honestis.
Nam quæ docta nimis cupit et facunda videri,
Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato
Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes:
Sed quædam ex libris et non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit, volvitque Palæmonis artem,

tum satis erit, clamabit. Eadem sapientum ac philosophorum more, de virtute, de fine, quem spectare debeant honestæ actiones, disserit. Quid restat, nisi ut, dum eloquentis et doctæ famam ac nomen ambit, tunicam, oratorum more, paulum infra genua demissam gerat; porcum, ut poëtæ, Sylvano immolet; quadrante denique persoluto, ut egentes philosophi, lavetur in balneis. Si me audis, cavebis ne tua uxor certo quodam loquendi genere ac stylo utatur, ne brevitatem ac robur sermonis, in quo crebra sunt enthymemata, usurpet; ne omnium historiarum seriem calleat: liceat illi aliquid in libris legendis nescire. Ferre illam ego non possum quæ a Palæmone tradita oratoriæ artis præcepta, recolit ac perdiscere studet; quæ le-

inconditos strepitus, pulsatis æreis cacabis, et pelvibus.

308. *Crure tenus medio.* Quintilianus, Lib. XI, dum quænam esse debeant oratorum vestes, disserit, *Tunicæ*, inquit, *prioribus oris infra genua paulum; posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra, mulierum est; supra, Centurionum.*

309. *Sylvano.* Sylvarum hic Deus præses erat; illi porcus immolabatur. Nefas verò mulieribus erat adesse sacrificiis quæ in honorem Sylvani a rusticis fiebant. Colebatur etiam a Poëtis, qui sylvis, otio, et secessu gaudent.

Quadrante. Erat quadrans, quarta pars assis: hunc pauperes, et philosophi qui egentiorem et severiorem vitam profitebantur, solvebant vulgò balneatoribus.

312. *Palæmonis.* Q. Rhemnius Palæmon, sub Tiberio et Claudio Imperatoribus docuit rhetoricam Romæ; homo ineptè arrogans, qui diceret Musas secum natas, secum morituras esse.

314. *Antiquaria.* Qui antiqua et obsoleta vocabula sectantur, et inde captant

Servatâ semper lege, et ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi; turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circumdedit, et cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est, quàm femina dives.
Interea fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat; et hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum veniet lotâ cute: quando videri

ges omnes ac regulas exacti sermonis observat inter loquendum, quæ nonnulla ignota mihi et obsoleta recinit carmina, antiquæ ac putidæ eruditionis studio: quæ amicæ barbarè loquentis voces parum accuratas et emendatas corrigit, quas ipsi viri si proferant, nemo valde reprehendat. Detur hæc marito venia, ut possit impunè solœcismum facere. Jam verò illæ mulieres quæ contextu e Smaragdis monilia, et pretiosas in aures gestant nihil nefas sibi ducunt esse, et omnia pudoris repagula brevi perfringunt. Nihil est audacius, nihil proclivius ad omnem luxum feminâ locuplete. En ut vultum deformem ac ridiculum pane macerato incrustat, et Poppæanis unguentis pingue quiddam et olidum spirantibus oblinit, quorum visco mariti osculantis labia inquinantur. Cùm domo prodibit ad mœchum aliquem, déterget illa unguenta,

eruditionis antiquæ famam, antiquarii vocantur.

317. *Opicæ.* Indoctæ, barbarè loquentis. Sat. III, nota 192.

320. *Virides gemmas.* Ut smaragdos.

321. *Elenchos.* Elenchi vocantur gemmæ majores, oblongæ et in extremo turgidæ, instar pyrorum. Plin. Lib. IX, cap. 35. Ejusmodi gemmas interdum plures auribus suis mulieres appendebant quo pondere protendebantur aures.

324. *Pane tumet facies.* Lege versum 82, Sat. II.

Poppæana. Unguenta quædam et medicamenta inventa et usurpata a Poppæa Sabina, Neronis uxore, ad curandam et poliendam faciem.

325. *Viscantur.* Non enim abstergere pinguia et olida ejusmodi unguenta curat, quando est domi, quia viro parum satagit placere: abluit

Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.
His emitur, quidquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, et tectoria prima reponit;
Incipit agnosci, atque ideo illo lacte fovetur,
Propter quod secum comites educit asellas,
Exsul hyperboreum si dimittatur ad axem.
Sed quæ mutatis inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas

et faciem lavabit: cùm verò domi versatur, num censes illam formæ valde studiosam esse? Unguenta e foliis nardi pretiosis confecta domi præparantur et reservantur adulteris, quorum in gratiam emuntur quæcumque ab ultima India Romam deportari solent. Cùm ad eos pervenit, tum denique ut agnoscatur, vultum retegit, crassioribus integumentis, quibus operiebatur, amotis; cutem lacte asinino mulcet ac linit; quod ut in promptu semper habeat, armentum asinarum semper deducit secum, etsi ad polum usque Septentrionalem in exsilium amandetur. Ego verò libenter quæsierim, an illa facies, quæ tot pigmentis tam sæpe mutatis, tot medicatis odoribus et unguentis curatur ac integitur, cui adhibentur tot candidissimi panis offæ modò coctæ, modò lacte madefactæ, utrum, inquam, illa fa-

eadem quando est foris, cùm adulteros invisit.

327. *Mœchis.* Ut mœchis placeat mulier, exquisitis se perfundit odoribus, et nitidam se illis numquam non objicit, non ita verò studet viro placere.

Foliata. Confecta e foliis et spicis nardi, quæ est arbuscula bene olens, cujus cacumen in aristarum morem crescit: hinc *Nardinum unguentum spicatum* appellatur.

328. *Graciles.* Exiles, macilenti. Tales sunt ob æstum, quo exsiccantur corpora.

Indi. Hi sunt Asiæ populi valde Orientales, ab Indo fluvio dicti.

329. *Tectoria.* Fucum, cerussam, Tectorium propriè dicitur *calx*, aut *crusta*, quâ parietes obducuntur.

331. *Asellas.* Affirmat Plinius cutem erugari, ac tenerescere lacte asinino. Quam ob causam Poppæa, conjux Neronis, circumferebat secum Asinas quingentas, quarum e lacte balneum sibi conficiebat.

332. *Hyperboreum.* Subjectum Boreæ: vel, ultra Boreæ ipsius quasi domum et fines, positum.

334. *Siliginis.* Est siligo excellentis tritici genus, ex quo fit purissimus panis.

Accipit et madidæ; facies dicetur, an ulcus?
Est operæ pretium penitùs cognoscere, toto
Quid faciant, agitentque die. Si nocte maritus
Aversus jacuit, periit libraria; ponunt
Cosmetæ tunicas, tardè venisse Liburnus
Dicitur, et pœnas alieni pendere somni
Cogitur: hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
Hic scuticâ. Sunt quæ tortoribus annua præstent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas;
Aut latum pictæ vestis considerat aurum;
Et cædens longi relegit transacta diurni,
Et cædit, donec lassis cædentibus, exi,
Intonet horrendum, jam cognitione peractâ.

cies, an ulcus potiùs debeat appellari? Non erit alienum ab instituto exponere quibus diem totam occupationibus traducant. Si maritus per noctem averso ab uxore vultu somnum cepit, eum sibi iratum putans mulier, in familiam sævit. Vapulat ancilla quæ res familiæ necessarias dispensat: servi qui operam ornandæ et comendæ navant, coguntur tunicas deponere, ut cædantur: lecticæ gestator accusatur, quòd domum seriùs redierit, ac pœnas dat somni parum commodè a marito capti. Hujus in tergo rumpuntur crebris ictibus ferulæ: illius scapulæ flagris, alterius humeri scuticis laniantur: immo etiam reperiuntur nonnullæ mulieres, quæ tortores annuâ mercede conducant. Dum sic verberari famulos jubet, ipsa interim vultum fuco pingit, amicarum colloquiis aures præbet, vestem auro intertextam contemplatur ac versat, aut ephemerides, et diurnas servorum rationes recognoscit; nec cædere tamen cessat, donec defatigatis lorariis, quasi peracta causa, et absoluto judicio, immani voce inclamat, Abi furcifer, facesse.

338. *Libraria. L'Intendante.* Ancilla quæ adhibitâ librâ dispensabat res familiæ necessarias.

339. *Cosmetæ.* Græca vox: κοσμήτης, *ordinator*, *compositor*; a κοσμέω, *orno*, *como*.

Liburnus. Servus e Liburnia, Illyrici regione. Satir. III, nota 225.

345. *Transacta.* Res gestas a servis totâ die.

Diurni. Codicis, in quo res per dies singulos gestæ notantur; sumptus, *v. g.* facti, etc.

Præfectura domûs Siculâ non mitior aulâ.
Nam si constituit, solitoque decentiùs optat
Ornari, et properat, jamque exspectatur in hortis,
Aut apud Isiacæ potiùs sacraria lenæ;
Componit crinem laceratis ipsa capillis,
Nuda humeros Psecas infelix, nudisque mamillis.
Altior hic quare cincinnus? Taurea punit
Continuò flexi crimen, facinusque capilli.
Quid Psecas admisit? Quænam est hîc culpa puellæ,
Si tibi displicuit nasus tuus? Altera lævum

Quis hanc domum, cui talis hera est præposita, Phalaridis Siciliæ Tyranni crudelissimi regiâ mitiorem putet? Si condixit in aliquem locum, si elegantiùs adornari cupit ut eos properè conveniat, cui d[illegible] [illegible]ntur ipsam in publicis h[illegible] [illegible]ius aut Isidis templo; statim adest, ejusque comam digerit Psecas ancilla, tam festinanter, tam maturè jussa surgere, ut satis otii non habuerit ad componendos capillos, et vestes induendas. Cur iste cirrus nimiùm assurgit, inquit hera impotens? nec mora Taurinis nervis laceratur ancilla, et crimen peccantis comæ luit. Quid verò commeruit infelix puella, aut cujus est rea sceleris, si te invenustam esse doles? Naso tuo potiùs irascare, ac vultui, cujus deformitatem nulla satis comarum elegantia compensabit. Dum Psecadem imperat laniari, altera puella sinistram capitis et capillorum partem explicat, pectit,

348. *Siculâ aulâ.* Phalaris, Agrigentinorum in Sicilia Tyrannus, præmia novorum suppliciorum, quibus homines torquere posset, inventoribus proponebat. Perillus quidam artifex, ut ab eo gratiam iniret, æneum taurum conflavit, in quem homo cruciandus abderetur, et subjecto igne sensim torreretur. At primus omnium Perillus, jubente Phalaride, illo suo tauro inclusus periit.

351. *Isiacæ lenæ.* Isis, Ægyptiorum Dea, fuit filia Inachi Regis Argivorum, a Jove in vaccam; ut est in fabulis, mutata. Ejus templum Romæ visebatur prope Campum Martium et Tiberim. Eò conveniebant mœchi ad captandas conditiones. Quorum flagitiorum conciliatrix ipsa Isis, propter loci opportunitatem, hoc in versu dicitur.

352. *Laceratis.* Disjectis, incomptis, vel ab hera furente laniatis.

353. *Psecas.* Nomen unius e Dianæ comitibus et ancillis, apud Ovid. Metam.

354. *Taurea.* Subaudi, *scutica:* facta scilicet e corio bubulo, *une étrivière.*

Extendit, pectitque comas, et volvit in orbem.
Est in consilio matrona, admotaque lanis
Emeritâ quæ cessat acu: sententia prima
Hujus erit; post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt; tamquam famæ discrimen agatur
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris!
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput. Andromachen a fronte videbis:
Post minor est, aliam credas. Cedo, si breve parvi
Sortita est lateris spatium, breviorque videtur
Virgine Pygmæâ, nullis adjuta cothurnis.

in varios annulos flectit; adhibetur in consilium ancilla quædam senior, quæ olim ad componendos acu crinales capillos adhibita, et vacationem hujus laboriosi muneris adepta, lanificium exercet. Hæc sententiam de capitis ornatu et comis prior dicet. Secundùm illam aliæ ætate et experientiâ inferiores pronuntiabunt, perinde ac si veniret in dubium fama, aut vita; tantum formæ ornatusque studium est! En quàm multis capillorum quasi substructionibus, ornat oneratque caput: si a fronte illam inspicias, putabis Andromachen: si a tergo, breviorem esse miraberis, aliam dices. Quid verò si staturam fuerit minorem nacta, si Pygmeæ puellæ par sit, ac nullis utatur ad staturam augendam, cothurnis, quàm tibi ridicula videbitur? Istæ porro corporis et capitis ordinandi curæ nullum domesticis curis relinquunt locum: virum, et detrimenta

360. *Emerita acu.* Emeriti dicebantur milites, qui legitimum stipendiorum tempus confecerant: hinc metaphorâ dicitur ad significandos artifices quoslibet in arte aliquâ diu, et cum laude versatos.

Sententia prima, etc. Quare prima dicet sententiam? Quia diu tractavit artem istam, atque adeo ceteris est peritior.

365. *Andromachen.* Fuit uxor Hectoris, procera mulier.

A fronte. Gall. *En face.*

366. *Credo.* Particula hæc interrogationi familiari servit. Quid deinde? Age verò.

368. *Pygmæa.* Pygmæi, homines brevissimi, staturæ vix cubitalis, in Thracia, vel India fuisse perhibentur.

Cothurnis. Cothurnus est altior calceus quo utuntur actores tragœdiarum, *un patin, un brodequin.*

Nulla viri cura intereà, nec mentio fiet
Damnorum ; vivit tamquam vicina mariti.
Hoc solo propior, quòd amicos conjugis odit
Et servos : gravis est rationibus. Ecce furentis
Bellonæ, matrisque Deûm chorus intrat : et ingens
Antistes, cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, et Phrygiâ vestitur bucca tiarâ.
Grande sonat, metuique jubet Septembris, et Austri
Adventum, nisi se centum lustraverit ovis,
Et xerampelinas veteres donaverit ipsi ;
Ut quidquid subiti, et magni discriminis instat,
In tunicas eat, et totum semel expiet annum.

rei familiaris negligit : haud secùs domi versatur, ac si mariti vicina esset, non conjux ; eo duntaxat nomine illi propior, quòd ejus amicos odio prosequitur et servos, quòd ejus fortunas imminuit sumptibus intempestivis, et damnosâ superstitione dilapidat. Ecce enim ingreditur illius domum turba sacerdotum Bellonæ et Cybeles, cui præest aliquis procerus antistes, Tiara redimitus, quem ceteri inferioris notæ sacrificuli reverentur et observant, et cui sua submittunt tympana. Ille vultu et voce ad terrorem composita, sinistrum aliquid eventurum mulieri denuntiat ineunte Septembri, et Australi vento flante, nisi se ovis centum expiaverit ad iram Superûm avertendam, atque illi ipsi antistiti vestes xerampelini coloris largiatur, ut quidquid ipsa periculi toto anno pertimescendum habet, illud detonet ac recidat in vestes. Eadem mediâ hyeme conferet se

372. *Rationibus.* Liber rationum, *un livre de compte.* In eo libro apparent immanes sumptus quos uxor facit.

373. *Bellonæ.* Martis erat soror, belli præses.

Matris Deûm. Cybeles. Vide app. c. 2.

374. *Rauca cohors.* Sacerdotum Cybeles infima plebs, et multitudo, clamando et cursitando rauca.

375. *Phrygia Tiara.* Pilei sacri genus est, quo Persæ ac Phryges utebantur.

377. *Lustraverit.* Sat. II, nota 115.

Ovis. Oblatis et sacrificatis Bellonæ, aut Cybelæ : vel ipsi sacerdoti donatis : ova in lustrationibus, *id est*, piacularibus sacrificiis, adhibere mos erat.

378. *Xerampelinas vestes.* Gall. *Des robes couleur de feuille morte.*

380. *Expiet annum.* Placando superos donatis vestibus, ut mala omnia hoc anno eventura depellant.

Hybernum fractâ glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tyberi mergetur, et ipsis
Vorticibus timidum caput abluet. Inde Superbi
Totum Regis agrum, nuda, ac tremebunda cruentis
Erepet genibus. Si candida jusserit Io,
Ibit ad AEgypti finem, calidasque petitas
A Meroe portabit aquas, ut spargat in æde
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili;

ad Tyberim glacie constrictum, ac mane ter in eum se immerget, superstitioso metu perculsa: inde campum Martium, quem olim Tarquinius Superbus possidebat, nudis pedibus, et offendiculo cruentatis trepidans emetietur. Si jubeat Io, in extremam usque AEgyptum proficiscetur, et aquas ab insula Meroë, quæ torridæ Zonæ vicina est, sumptas Romam deportabit, quibus templum ejusdem Isidis propinquum ovilibus, respergat; credit enim id sibi ab Iside in somnis

383. *Timidum caput.* Vel quia feminæ sunt meticulosæ: vel quia superstitio ex inani et pravo Numinis metu proficisci solet.

Superbi Regis. Tarquinii Superbi. Ad eum campus ille et planities sub mœnibus Romæ posita pertinebat, quæ postea *campus Martius* dicta est, postquam Tarquinio Româ pulso, Marti consecrata fuit.

385. *Io.* Inachi, primi Argivorum, in Græcia, Regis filia, quam Jupiter mutasse in vaccam fertur. Eadem œstro ab Junone immisso agitata, varias orbis regiones peragravit, ac tandem in AEgyptum venit, ubi reddita humanæ formæ, culta est pro Dea, et *Isis* nuncupata.

387. *Meroë.* Insula est Nili, omnium, quæ eo fluvio ambiuntur, maxima.

AEde Isidis. Io, sive Isis, de qua proximè dictum, Romæ templum habuit prope campum Martium, cujus campi pars quædam dicebatur *ovile*, quia ibi greges Tarquinii olim pascebantur. Porro in sacris Isidis una e præcipuis cæremoniis hæc erat, ut aqua e Nilo petita, per ipsius templum spargeretur.

388. *Proxima surgit Ovili.* Prope eum locum *ubi Romulus et pastores assueverant pecora pascere; ut Regiam dicit Romuli et Palatium.* Quæ quidem ait vetus Scholiastes. Alii dicunt Tarquiniorum ovilia ibi fuisse; vel cum aliis intellige *Septa*, id est, loca in campo Martio tabulis circumcincta, ob similitudinem *Ovilia* dicta; in qui-

Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam, et mentem, cum qua Dii nocte loquantur!
Ergo hic præcipuum, summumque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, et grege calvo,
Plangentis populi currit derisor Anubis.
Cùm dedit ille locum, cophino fœnoque relicto,

imperari. Dignum scilicet caput nocturno Deorum colloquio et familiaritate! Eam ob rem inter illos præstigiatores summo habetur in pretio, qui comitantibus aliis sacerdotibus Isidis, lineâ indutis veste, et raso vertice conspicuis, vagatur, ut olim Anubis Apim quærens, et lugentem populum tacitus deridens. Cùm ille mulieris domo

bus Populus Romanus ad ferenda suffragia claudebatur.

390. *En animam.* Accipi hoc potest tamquam dictum de superstitiosa muliere: porro, animâ vivimus, mente intelligimus.

392. *Linigero.* Sacerdotibus Isidis nefas erat alias gestare vestes, quàm lineas: iidem radebant caput, maximè cùm Apim quærebant.

393. *Anubis.* AEgyptiorum Dii præcipui fuere Osiris Rex, ejusque uxor Isis: item Anubis, eorum vel filius, quem ut Deorum interpretem et superos inter inferosque nuntium colebant; vel potius stipator et satelles, qui Isidem adjuvit in quærendis et colligendis mariti membris, a Tiphone fratre occisi. Ejus fidelitatem ut adumbrarent AEgyptii, caninum illi caput imposuerunt. Hinc *latrator Anubis*, a Virgilio appellatur VIII AEn. V. 698. Anubim hoc in Libro Vates appellat *sacerdotem qui Apim quærit*, ut olim Anubis Osiridis disjectos artus quæsivit: quique interpretis Deorum personam sustinet.

Plangentis populi, etc. Osiris, ut modò memoravi, Deus AEgyptiorum, Jovis filius ex Niobe Phoronei filia, ipsi Phoroneo successit in regno Argivorum: idem postea in AEgyptum venit, AEgyptios docuit varias artes, ac præsertim terræ, bobus adhibitis, arandæ rationem. Eam ob causam cultus est post mortem sub bovis forma, et *Apis*, sive *Serapis* dictus, quâ voce *vitulum* AEgyptii appellant. Habebant autem vitulum certis notis insignem, qui ubi obiisset, vel etiam post certos annos cæsus a sacerdotibus fuisset, alius ab iisdem festinantibus totâ AEgypto quærebatur grandi luctu.

394. *Cophino.* Corbe seu cistâ utebantur Judæi ad ser-

Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, et magna Sacerdos
Arboris, ac summi fida internuntia Cœli.
Implet et illa manum, sed parciùs, ære minuto.
Qualiacumque voles, Judæi somnia vendunt.
Spondet amatôrem tenerum, vel divitis orbi
Testamentum ingens, calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Comagenus haruspex.
Pectora pullorum rimatur, et exta catelli,
Interdum et pueri: faciet quod deferat ipse.
Chaldæis sed major erit fiducia: quidquid

digressus est, Judæi legum Solymæarum interpretes, et in Aricina sylva suis sacris operari, ac Superum arcana mortalibus renuntiare soliti, accedunt, relictis fœno suo et corbe. Tum clam, atque in aurem mulieris insusurrantes, stipis aliquid corrogant; neque nihil corradunt illi; sed multò minorem tamen quàm sacerdotes Isidis, quæstum faciunt, nec aliud quidquam præter paucos ex ære nummulos auferunt. Quæcumque optaveris somnia, hæc tibi tamquam vera vendent Judæi. Haruspex aliquis ex Armenia vel Comagena, postquam pulmonem columbæ recens mactatæ contrectavit, pollicetur mulieri optatas nuptias, vel divitis cujuspiam sine liberis demortui luculentam hereditatem. Scrutatur pullorum exta; et caniculi viscera, nonnumquam et infantis, quem non dubitabit eam ob rem occidere, ac scelus admittere, cujus alium insimulabit. At Chaldæis longè maximam feminæ adhibent fidem. Quod-

vandam stipem sibi erogatam: fœno et stramentis, ubi cubarent. Quasi nihil haberent aliud supellectilis domesticæ.

396. *Sacerdos arboris.* Judæi a Domitiano Romà pulsi receperant se in proximam sylvam Aricinam: ibi sua peragebant sacrificia, consulentibus responsa dabant, etc. Respicere videtur Juvenalis sacerdotes Dodonæi nemoris. Erat Dodona civitas Epiri: prope illam nemus et templum Jovis, oraculumque vetustissimum: immò arbores ipsæ vocales consulentibus oracula edere jactabantur.

402. *Armenius.* Armenia est pars Asiæ, inter montes Taurum et Caucasum: item Comagena, inter Ciliciam et Mesopotamiam.

404. *Quod deferat ipse.* Potest hoc ita exponi: quod flagitium, si alius quispiam faceret, ipse tamquàm immane scelus accusaret, ac judici denuntiaret.

405. *Chaldæis.* Populis A-

Dixerit astrologus, credent a fonte relatum
Ammonis; quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.
Præcipuus tamen est horum, qui sæpiùs exsul,
Cujus amicitiâ conducendâque tabellâ
Magnus civis obît, et formidatus Othoni.
Inde fides arti, sonuit si dextera ferro,
Lævaque si longo castrorum in carcere mansit.

cumque pronuntiatum ab astrologo fuerit, ex ipso Jovis Ammonis oraculo haustum credent. Jam enim oracula Delphica conticescunt, et ignoratione futurorum mortales ob sua scelera plectuntur. Inter astrologos autem locum principem obtinet qui sæpius exsilio multatus fuit, qui flagitiosis suis prædictionibus obrepsit in Principis amicitiam, et pretiosâ vaticinatione perfecit ut egregius ille civis, quem Otho metuebat, interficeretur. Tunc maximo astrologo, ejusque arti creditur, si conjectus fuerit in vincula, si manus utraque ferreis manicis revincta; si diu versatus sit in castrensi carcere. Nullus Mathematicus felix in divinando et auspicatus habebitur, nisi fuerit ab aliquo judice condemnatus. Is demum numeris omnibus absolutus esse

siæ, qui Babyloniæ regionem obtinuerunt, et astrologiæ peritissimi habebantur.

407. *Ammonis.* Celebre fuit in Ægypto, Jovis Ammonis templum et oraculum.

Delphis. Delphi, urbs Græciæ prope Parnassum in Phocide: nunc vicus, *Delfo.* Ibi templum Apollinis longè celeberrimum fuit, et oraculum, quod Christo nato conticuit.

410. *Cujus, etc.* Otho inter Imperatores Romanos octavus fuit. Neroni cùm esset invisus, ab eo in exsilium amandatus est. Mœrentem ac suis rebus desperantem erexit Ptolemæus quidam, astrologus, affirmans fore ut Neroni esset superstes, ac rerum etiam potiretur. Quod reipsâ contigit, cùm magnus civis, nempe Sergius Galba, qui Neronem exceperat, ab Othone interfectus est.

Conducendâque tabellâ. Tabella *est* Charta, in qua scripserat Ptolemæus, quid Othoni esset eventurum. Quæ *conducenda*, id est, magno pretio emenda erat ab Othone, siquidem Imperium ipsi portendebat.

413. *Castrorum carcere.* Solebant isti Astrologi ducibus promittere victoriam: ac si fallerent, conjiciebantur in castrensem carcerem, ubi luebant pœnas inscitiæ suæ ac temeritatis.

Nemo mathematicus genium indemnatus habebit :
Sed qui penè perit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, et parvâ tandem caruisse Seripho.
Consulit ictericæ lento de funere matris,
Ante tamen de te, Tanaquil tua ; quando sororem
Efferat, et patruos ; an sit victurus adulter
Post ipsam. Quid enim majus dare numina possunt ?
Hæc tamen ignorat quid sidus triste minetur
Saturni ; quo læta Venus se proferat astro ;

censebitur, qui vix capitis pœnam evolarit ; cui pro magno fuerit beneficio concessum, ut in aliquam Cycladum insulam exsul amandaretur, aut e Seripho, in quam fuerat relegatus, aliquando redire sineretur. Uxor tua, futuri cognoscendi non minus cupida, quàm prisca illa Tanaquil, astrologum interrogans de morte suæ matris morbo regio laborantis ac diutius quàm vellet vivacis ; de tua tamen morte priùs ex eodem percontatur an brevi sit eventura ; tum de sorore sciscitatur, ac patruis, quandonam rogo sint imponendi : num adulterum sit habitura superstitem ; hæc enim summa votorum, hoc tamquam maximum beneficium a Superis postulat. Tamen ista mulier astrologiæ est imperita, nec tenet quid infaustum portendat inauspicata Saturni stella, cui astro juncta Venus oriatur felix

415. *Cyclada*. Cyclades vocantur *insulæ minores*, fermè quinquaginta, in mari Ægeo, in orbem sitæ : κυκλὸς, *orbis*, *circulus*.

416. *Seripho*. Seriphus quæ est una Cycladum, angusta et sterilis est. Huc famosi exsules deportabantur.

417. *Ictericæ*. Icterus, ἴκτερὸς, Græca vox, morbum significans, qui a Gallis vocatur *la jaunisse*.

418. *Tanaquil*. Uxor Tarquinii Prisci, Regis Romanorum quinti : mulier proba et pudica, nonnihil tamen, ut apparet, astrologiæ dedita, quippe quæ viro suo Regnum augurata est.

419. *Efferat*. Efferre, verbum funebre est : ad rogum domo cadaver exportare.

422. *Saturni*. Saturnus, unus planetarum a terra distat longissimè : frigidum sidus et maleficum.

Venus. Inter planetas locum obtinet sextum, et circa solem volvitur cum Mercurio. Si cum Luna jungatur, salutare sidus est pueris nascentibus, ut ait Cicero, Lib. I, de Divinatione.

Qui mensis damno, quæ dentur tempora lucro.
Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus ceu pinguia succina tritas
Cernis ephemeridas ; quæ nullum consulit, et jam
Consulitur ; quæ castra viro, patriamque petente
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasylli.
Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libro : si prurit frictus ocelli
Angulus, inspectâ genesi, collyria poscit.
Ægra licet jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.

et bene ominata : quinam inter menses damnosi et tristes, quinam ad rem bene gerendam idonei sint. Quantò illam igitur magis fugere, nec tantum illius colloquium, sed ipsum etiam occursum vitare debes, quæ artem hanc aliquo pacto callet ? quæ semper habet in manibus diaria et perscriptas siderum rationes computationesque, usu diuturno æquè tritas ac politas atque succina : quæ nullum jam ipsa consulit mathematicum, sed quam alii, ut istius artis peritam, consulunt : quæ virum proficiscentem in castra vel in patriam, non sequetur, affirmans prohiberi se mathematicis Thrasylli computationibus : immo, etsi brevissimum sit iter suscipiendum, putà si usque ad mille ab urbe passus gestari libeat, hora itineri apta constituitur ex aliqua ephemeride : si oculus fricando proritatus, prurigine tentatur, non admovet collyria nisi ante horoscopum suum in tabula astronomica ritè descriptum consuluerit. Laborat morbo ? non sumet cibum, nisi certâ horâ quam Petosiris

423. *Qui mensis.* Certos dies mensesque faustos et bene ominatos, alios infelices et malè ominatos esse censebant. Lege Virgil. I. Georg. v. 276.

425. *Succina.* Succinum sive electrum, *de l'ambre.*

428. *Numeris.* Observationes siderum maximè constant certis computationibus.

Thrasylli. Mathematici celeberrimi, et Tiberio carissimi.

429. *Lapidem primum.* Romani solebant singula passuum millia seu milliaria, singulis lapidibus notare, quos in viis publicis collocabant : initio ducto ab urbe, in cujus foro extabat ingens columna aurata, in qua notatæ visebantur omnes viæ, quæque milliarium aureum vocabatur.

431. *Genesi.* Hora natali.

433. *Petosiris.* Insignis astrologus, de quo meminit

Si mediocris erit, spatium lustrabit utrumque
Metarum, et sortes ducet; frontemque, manumque
Præbebit vati crebrum poppysma roganti.
Divitibus responsa dabit Phryx augur, et Indus
Conductus, dabit, astrorum mundique peritus:
Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in Circo positum est, et in aggere fatum.
Quæ nullis longum ostendit cervicibus aurum,

edixerit. Sin erit mulier mediocris conditionis, circum adibit, et metas hinc inde pererrabit; ibique oblatas ab aliquo hariolo et circulatore sortes educet e cista: frontem inspiciendam ac manum dabit vati, dextram ejus pertractandam et examinandam non sine blanditiis et arte veteratoria postulanti. Locupletes feminæ consulent augurem aliquem Phrygem, aut Indum, magno pretio comparatum, et in sideribus pernoscendis exercitatum, aut aliquem demum senem ex illis sacerdotibus qui adhibentur ad publica fulmina procuranda, et humo condenda. Plebs ab illis vatibus sua fata discit qui versantur in Circo et in aggere Tarquinii; et feminæ ignobiles, quæ nullos aureos torques e collo suspensos gestant, ante ligneas illas quæ sunt

Plin. Lib. VII, cujus e libris et placitis cibum illa mulier sumit.

434. *Spatium metarum.* In extremo Circo erant metæ lapideæ quas circumibant currus septies. Prope illas metas hinc et inde consistebant harioli et præstigiatores: quos vulgus consulebat. Potest exponi spatium *utrumque metarum* de spatio toto quo a carceribus ibatur ad metas.

437. *Phryx.* Est Phrygia, pars Asiæ minoris.

Augur. Qui ex avium cantu futura prædicit.

439. *Publica fulgura.* Aliquam calamitatem publicam significantia.

Condit. Cùm fulmen ceciderat aliquem in locum, ibi victimæ immolabantur, vulgò bidentes, a quibus idem ille locus *bidental* vocabatur: tum parietinâ spatium illud claudebatur, ac nefas erat eo pedem inferre. Denique res ictæ fulmine et ambustæ, in unum colligebantur, ac tacitâ quâdam prece humo defodiebantur. Sic fulmina dicebantur condi: Lucanus: *Dispersos fulminis ignes colligit, et terræ tacito cum murmure condit.*

440. *In Circo.* Satira III, nota 208.

Aggere. Satira V, nota 153.

441. *Nullis cervicibus ostendit.* Pro, *nullo modo ostendit in cervice*: nullâ parte colli gestat.

Consulit ante Phalas, delphinorumque columnas:
An saga vendenti nubat, caupone relicto.
Hæ tamen et partûs subeunt discrimen, et omnes
Nutricis tolerant, fortunâ urgente, labores.
Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto:
Tantum artes hujus, tantùm medicamina possunt,
Quæ steriles facit, atque homines in ventre necandos
Conducit. Gaude infelix, atque ipse bibendum
Porrige quidquid erit: nam si distendere vellet,
Et vexare uterum pueris salientibus, esses
Æthiopis fortasse pater: mox decolor heres
Impleret tabulas, numquam tibi mane videndus.

in circo turres, et columnas marmoreas ibidem collocatas, Delphinis in summo impositis ornatas, interrogant aliquem ex illis proletariis fatorum interpretibus, num potiùs nubant viro sagorum venditori, quàm Cauponi. Hæ tamen partûs labores ac pericula perferunt, et molestias nutriendorum infantium suscipiunt inopiâ coactæ: at nobilem feminam et divitem, quæ fœtus vivos in lucem edat, vix ullam jacentem in lecto, ubi revera pepererit, invenies. Adeo præsentia sunt veneficarum pharmaca, quæ aut sterilitatem feminis conciliant, aut eorum liberos in alvo materna interficiendos pactâ mercede suscipiunt. Tu verò, infelix marite, actum præclarè tecum puta, et qualecumque sit poculum, quod abortum inferet, porrige uxori tuæ; si enim impleri alvum fœtu maturo pateretur, uterumque ferre vellet, pareret tibi fortasse Æthiopem: et deformis infans, quam mane obvium habere, tamquam omen si-

442. *Consulit.* Nempe astrologum, et ab eo quærit, utri e duobus quibusdam viris nubat.

Ante Phalas. Phalæ, sive ut quidam scribunt, *falæ*, sunt *turres ligneæ*, *tabulata quædam* et *pegmata*, in Circo posita, unde spectabantur ludi.

443. *Saga.* Sagum est *vestis militaris*.

444. *Discrimen.* Feminæ parientes magnum vitæ periculum persæpe adeunt.

451. *Pueris salientibus.* Commovent se pueri nonnunquam in matrum utero, non sine ipsarum gravi molestia.

453. *Mane videndus.* Erat hæc veterum superstitio, ut quælibet res fœda, mane visa, mali esset ominis, et propterea diem totam in-

Transeo suppositos, et gaudia, votaque sæpe
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturos. Stat Fortuna improba noctu
Arridens nudis infantibus ; hos fovet omnes,
Involvitque sinu : domibus tunc porrigit altis,
Secretumque sibi mimum parat : hos amat, his se
Ingerit, utque suos ridens producit alumnos.
Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeant mentem vexare mariti,
Et soleâ pulsare nates. Quod desipis, inde est ;

nistrum, nolles, tibi scribendus heres in testamento foret. Sileo partus supposititios, non dico quàm sæpe mulieres pro legitimo filio, quem ipsarum viri natum sibi et optabant et gaudebant, spurium fœtum e lacu Velabrensi accipiant, spemque maritorum et vota turpiter deludant: ex hoc lacu sæpè assumuntur infantes noti, qui, cùm adoleverint, in Pontificum Saliorum collegium adoptentur, et Scaurorum nomina falsò gerant. Adest per noctem Fortuna cæca, projectis infantibus blandiens, eos complectitur gremio, nobilium in domos introducit, adornatque comœdiam, unde sibi risum ipsa quærat: illis dona sua largitur affatim, et in orbis terræ theatrum, ut suos filios, producit, jocari sic ac ludere gestiens. Porrò ex illis, quos feminæ consulunt, præstigiatoribus, alius incantationes, alius etiam amatoria vendit pocula, quibus possint viros de statu mentis ac sanitate dejicere, et eos per indignissimam contumeliam sandalio verberare. Hæc est illa tuæ

faustam inauspicatamque censerent.

455. *Spurcos lacus.* Erat in urbe lacus Velabrensis, ita dictus à *Velabro*, urbis regione : cœnosus, ob viarum sordes eò derivari solitas : ibi meretrices deponebant et adjiciebant spurios partus.

Decepta. Desumpta ab uxoribus decipientibus maritos simulato partu.

456. *Salios.* Erant Salii sacerdotes Martis, a *saliendo* sic appellati ; quia certis anni temporibus saltationem quamdam obibant Romæ in honorem Martis.

Scaurorum. Sat. II, nota 19.

457. *Improba.* Pervicax, ridicula, jocosa.

462. *Thessala.* In Thessalia, Græciæ regione, crebri erant venefici, necnon herbæ venenatæ.

Inde animi caligo, et magna oblivio rerum,
Quas modò gessisti: tamen hoc tolerabile, si non
Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. Quæ non faciet, quod Principis uxor?
Ardebant cuncta, et fractâ compage ruebant;
Non aliter, quàm si fecisset Juno maritum
Insanum. Minùs ergo nocens erit Agrippinæ
Boletus: si quidem unius præcordia pressit
Ille senis, tremulumque caput descendere jussit
In cœlum, et longam manantia labra salivam.

insaniæ causa, infelix marite, hinc illæ tenebræ offusæ sunt tuæ menti, ita ut ea quæ modò fecisti, obliviscaris. Quamquam hoc ferendum, si non et furore corripiaris, ut Caligula, cujus in poculum Cæsonia uxor infudit totam illam, quæ in fronte pulli equini recèns nati conspicitur, carunculam. Quæ mulier privatæ mediocrisque fortunæ, facere dubitabit, quod facit Augusta? Respublica quasi communi incendio deflagrabat, et solutis fractisque veluti compagibus præceps in exitium ruebat orbis, imperante Caligula, non secus ac si Juno Jovem ad insaniam adegisset. Minus igitur Agrippina pestifero suo boleto peccavit, quàm hæc suâ veneficâ potione Cæsonia. Boletus enim ille senem unum capite tremulo, et spumante rictu deformem extinxit, et cœlo consecravit: at isto poculo

467. *Avunculus Neronis* Caligula, Romanorum Imperator quartus, cujus soror Agrippina, fuit Neronis mater.

468. *Frontem pulli.* In equorum recèns natorum fronte exstat caruncula, quod Hippomanes vocant. Hæc valere dicitur ad amorem conciliandum. Illam totam infudit poculo Cæsonia, Caligulæ uxor, ut ejus amorem in seipsam accenderet, verùm hausta ejusmodi potione, Caligula in furorem versus, rempublicam dirè vexavit.

Tremuli. Adhuc vacillantis, nondum insistere pedibus valentis, recèns ex alvo materna fusi.

471. *Non aliter, etc.* Jove enim, qui omnia gubernat, insaniente, cetera pessum ire necesse foret.

473. *Boletus.* Satira V, nota 147.

474. *Senis.* Eâdem Sat. V, nota *Claudius.*

475. *In cœlum descendere.* Cæsares post obitum conse-

Hæc poscit ferrum atque ignes, hæc potio torquet;
Hæc lacerat mistos Equitum cum sanguine Patres.
Tanti partus equæ, tanti una venefica constat.
Oderunt natos de pellice, nemo repugnet,
Nemo vetet: jam jam privignum occidere fas est.
Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior est res,
Custodite animas, et nulli credite mensæ:
Livida materno fervent adipata veneno.
Mordeat antè aliquis, quicquid porrexerit illa
Quæ peperit: timidus prægustet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum Satirâ sumente cothurnum
Scilicet; et finem egressi, legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu

teterrimo versus in furorem Caligulæ flammas ac tela, quibus in homines sæviret, postulabat; Senatum et Equestrem ordinem tristissimâ carnificinâ laniabat. En pretium, quo unum Hippomanes emitur, una venefica conducitur! oderint filios per me licet, quos ex aliqua pellice maritus ipsarum susceperit, hoc illis concedatur: prope jam iisdem impune licet virorum filios, ex alia legitima uxore susceptos interficere: at suis ipsarum filiis parcant. Ego verò vos esse monitos volo, pupilli, quibus opes solito majores obtigerunt, ut vitæ vestræ consulatis, neque oblatas promiscuè dapes attingatis. Illa, quæ cernis pallido colore suffusa fercula, pinguia in speciem et probè condita, venenum a vestris matribus immixtum tegunt. Auctor igitur vobis sum, ut cibos, quoscumque mater vobis obtulerit, aliquis antè degustet, ac senex sapiens et amicus pateras non sine timore primoribus labris delibet. Erunt fortasse qui putent, monstra hæc scelerum a nobis fingi, nosque tragico more, instar Sophoclis alicujus, declama-

crabantur; et inter Divos referebantur insigni pompâ. Ceteri mortales in inferos aut Elysium descendebant: Cæsares in cœlum.

Manantia. Stillantia.

481. *Pupilli*. Sic vocantur *pueri minores ann.* 14, qui sunt in tutoris potestate.

485. *Pappas*. Vox antiqua, *patrem* seu *natu grandiorem virum* et *veneratione dignum*, sonans; altor, tutorque pueri.

486. *Cothurnum*. Suprà nota *Cothurnis*, v. 368.

488. *Sophocleo*. Sophocles Atheniensis, poëta tragicus.

Bacchamur. Bacchari, *est* furere: ferri eo impetu quo

Montibus ignotum Rutulis, cœloque Latino.
Nos utinam vani! sed clamat Pontia, Feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paravi;
Quæ deprensa patent; facinus tamen ipsa peregi.
Tune duos unâ sævissima vipera cœnâ?
Tune duos? Septem, si septem fortè fuissent.
Credamus Tragicis, quidquid de Colchide torva
Dicitur, et Progne. Nil contrà conor: et illæ
Grandia monstra suis audebant temporibus; sed
Non propter nummos. Minor admiratio summis
Debetur monstris, quoties facit ira nocentem
Hunc sexum; et rabie jecur incendente, feruntur
Præcipites: ut saxa jugis abrupta, quibus mons

re, ac nullâ ratione habitâ terminorum, intra quos Satirici veteres consistebant, flagitia Romanis ignota, nec in Latio umquam visa magno ore et cothurnato stylo describere. Utinam verò ista fingeremus! sed ecce Pontia palàm et apertè se hæc fecisse prædicat. A me, inquit, venenum liberis meis propinatum; deprehensum est crimen, constat, neque ipsa illud dubito confiteri. Duos tu filios crudelis vipera unâ cœnâ sustulisti! Tu duos, inquam? immo septem, si septem ex me nati essent. Jam nihil est tam incredibile, a Tragicis vatibus, de Medea, de Progne cantatum, cui fidem ego abrogem. Equidem non diffiteor ab ejusmodi feminis in theatrum sæpe productis, ævo suo edita fuisse monstrorum simillima scelera; nihilominus eò adductæ non sunt lucri et nummorum causâ: minus habent admirationis immania facinora, quoties ab ira percitis mulieribus admittuntur: furore incensa mulier præceps rapitur saxi ritu, quod a monte sensim divulsum, et diu pendu-

Bacchantes et Mænades solent.

489. *Rutulis*. Rutuli populus Italiæ veteris.

490. *Pontia*. Romana quædam mulier, tunc nota. Vectii Bolani uxor, geminam prolem veneno sustulit convicta.

491. *Aconita*. Sat. I. n. 143.

493. *Colchide*. Sic vocatur *Medea*, quia oriunda erat e Colchide, minoris Asiæ regione: et Æetæ Regis Colchorum filia.

496. *Progne*. Pandionis Athenarum regis filia, quæ ut vindicaret illatam Philomelæ sorori suæ a Tereo, marito suo, Rege Thraciæ, injuriam, susceptum e Tereo filium Ityn eidem epulandum apposuit.

Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit.
Illam ego non tulerim, quæ computat, et scelus ingens
Sana facit. Spectant subeuntêm fata mariti
Alcestim, et similis si permutatio detur,
Morte viri cupiant animam servare catellæ.
Occurrent multæ tibi Belides, atque Eriphylæ,
Mane Clytemnestram nullus non vicus habebit.
Hoc tantum refert, quòd Tyndaris illa bipennem
Insulsam, et fatuam dextrâ lævâque tenebat:
At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ;

lum, denique abrumpitur et proruit. Illam longè nocentiorem puto, quæ rationes perficiendi sceleris subducit secum, et prudens sciensque, scelere se obstringit. Alcestim quæ mortem obire loco mariti non dubitavit, placidè considerant, ac si qua se offerat occasio similis permutationis, mori virum suum, quam caniculam aliquam, malint. Ubivis Belidas complures et Eriphylas reperies. Cras, si lubet, percurre vicatim urbem primâ luce, nullus erit vicus in quo aliqua Clytemnestra non sit. Hoc unum est inter illam nostrasque discrimen, quod illa Tyndari filia, bipennem in manus ad maritum enecandum sumpserit, parum subtiliter et acutè; Romanæ uxores negotium confi-

504. *Sana.* Suî compos.

Spectant. Nempe cùm hæc tragœdia in theatro exhibetur. Ab Euripide olim edita est.

505. *Alcestim.* Fuit Alcestis uxor Admeti Thessaliæ Regis; qui cùm gravi laboraret morbo, et oraculo responsum esset ipsum extinctum iri, nisi aliquis pro eo mortem sponte obiret; Alcestis mariti vitam suâ morte redimere non recusavit.

507. *Belides.* Danai filias 50, quæ viros post nuptiales epulas interfecerunt. Sola Hypermnestra Lynceo viro suo pepercit. Belides vocantur a Belo Danai patre.

Eriphylæ. Amphiaraüs vates Argius cùm se in bello Thebano, quod ejus affinis Adrastus movebat, periturum cognovisset, tamdiu latuit dum ab uxore sua Eriphyla, sorore Adrasti, detegeretur, quæ aureo monili corrupta, virum indicavit.

508. *Clytemnestram.* Uxorem Agamemnonis, quæ, suadente Ægystho adultero, virum e bello Trojano reversum interfecit.

509. *Tyndaris.* Clytemnestra, Tyndari filia.

511. *Rubetæ.* Satira I, nota 56.

Sed tamen et ferro, si prægustaret Atrides
Pontica ter victi cautus medicamina Regis.

ciant unico rubetæ pulmone: paratæ nihilominus rem agere ferro, si earum conjux Regem Ponti ter a nobis victum imitatus, antidotis contra veneni vim improvisam prudenter uteretur.

512. *Atrides.* Agamemnon, Atrei filius. Sic appellat *virum Romanæ mulieris*, ab ea videlicet perimendum quemadmodum Clytemnestra suum Agamemnonem interemit.

513. *Pontica medicamina.* Antidota, quæ Rex Ponti Mithridates sumere consueverat.

Ter victi. Primùm victus est a Sylla, deinde a Lucullo, demum a Pompeio.

SATIRA VII.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Litteras Romæ neglectas dolet, eruditosque in contemptu et egestate consenescere, Poëtas primùm, deinde Historicos, tum Causidicos, postea Rhetores, ipsos denique Grammaticos, quorum omnium singillatim conditionem miserrimam describit.

Et spes, et ratio studiorum in Cæsare tantùm.
Solus enim tristes hac tempestate Camœnas
Respexit, cùm jam celebres, notique poëtæ

Viri litteris dediti nullam habent spem utilitatis alicujus e suis laboribus capiendæ, nullam, cur incumbant in studia, rationem, nisi in Imperatoris benevolentia et liberalitate sitam. Unus ille Musas, hac ætate contemptas miseratus, earum inopiam ac solitudinem sublevavit, cùm jam clarissimi poëtæ meditarentur dare operam, certa mer-

1. *Cæsare.* Domitiano, non autem Trajano, ut censet Britannicus.

Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent; nec fœdum alii, nec turpe putarent
Præcones fieri; cùm, desertis Aganippes
Vallibus, esuriens migraret in atria Clio.
Nam si Pieriâ quadrans tibi nullus in arca
Ostendatur, ames nomen, victumque Machæræ,
Et vendas potiùs, commissa quod auctio vendit
Stantibus, œnophorum, tripodes, armaria, cistas,

cede pactâ, calefaciendis Romæ furnis, aut artem balneatoriam Gabiis exercere: immo nequaquam indignum putarent, si fierent præcones: cùm ipsa Clio, fame premente, amœnas, quibus fons Aganippe cingitur, valles relinquere, et in divitum domos urbanas recipere se cogeretur. Et verò si ex improbo, quem in litteris collocas labore ne teruncius quidem tibi redit in crumenam; quid dubites nomen inter præcones, ut Machæra, profiteri, et eodem atque ille modo quæstum facere? Præstat sanè circumstanti populo ea divendere, quæ auctione constituta vendi solent, vinaria vasa, tripodes, capsas, armaria, libros, tragæ-

4. *Gabiis.* Gabii, urbicula Italiæ, in via Prænestina.

Furnos. Ut alienum coquerent panem, eoque modo quæstum facerent.

6. *Præcones.* Eorum erat munus rerum pretia in auctionibus indicare; reos in judicio citare, edicta magistratuum publicè pronuntiare, populum summovere, etc.

Aganippes. Aganippe, fons in Bœotia, Musis sacer.

7. *Clio.* Musarum una pro poëtis e eruditis quibuslibet accipitur, qui relictis ob egestatem Parnasso et fontibus Apollini sacris, in atria nobilium commigrant, ut illis famulentur, ut atrium custodiant, ut sportulam accipiant. Vid. Sat. I.

8. *Pieria.* Pierus, mons est Thessaliæ, in quo Musas natas volunt. Est item Pieria ejusdem Græciæ regio.

Quadrans. Est quarta pars assis: tres unciæ.

10. *Auctio.* Est publica venditio certarum rerum, quæ illi addicuntur, qui earum pretium unus omnium maximè auxerit, obtuleritque.

11. *OEnophorum.* Vas vinarium.

Tripodes. Mensas tribus fultas pedibus, vel ænea quædam aut ferrea instrumenta, quibus impositi lebetes calefiant.

Armaria. Scrinia, loculos, *des armoires.*

Halcyonen Bacchi, Thebas et Terea Fausti:
Hoc satius, quàm si dicas sub judice, vidi,
Quod non vidisti. Faciant Equites Asiani
Quamquam, et Cappadoces faciant, Equitesque Bithyni,
Altera quos nudo traducit Gallia talo.
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurumque momordit.

diam quæ Halcyone inscribitur, a Baccho scriptam, vel Tereum, a Fausto compositam: præstat, inquam, hac arte vitam tolerare, quàm facere quæstum dicendo falsum testimonium, et affirmando rem a te visam esse, quæ visa non sit: quamvis hoc illis Equitibus, qui ex Asia, Cappadocia, Bithynia, et Gallo-Græcia nudis pedibus Romam commigrant, usitatum et solenne sit. Ceterum neminem in posterum ex iis qui ad poësim animum applicant, egestas coget ad artes sordidas et ipsis indignas descendere. Macti

12. *Halcyonen.* Proditum fabulis est Halcyonen fuisse uxorem Ceycis Regis Thrachiniæ: qui cùm naufragio periisset, cadaver ejectum in littus uxor adspiciens, in mare se dejecit; ambo in aviculas conversi, quæ medio in mari congerunt. Ovid. XI Metam.

Thebas. Thebæ, urbs Græciæ, in Bœotia. Ejus Rex olim fuit Laius, quem filius OEdipus imprudens interemit; idem Jocastam matrem suam ignarus duxit. Quod ubi rescivit, ipse sibi eruit oculos: ex eo nati Etheocles et Polynices mutuis se vulneribus peremerunt. Materia fabularum dives.

Terea. Tereus Thraciæ Rex, maritus Prognes.

14. *Equites.* Servi venales, ex Asia deportati, qui malis artibus opes et equestrem locum censumque obtinebant.

15. *Cappadoces, etc.* Cappadocia, pars Asiæ minoris: item Bithynia, et Gallo-Græcia, e quibus regionibus mancipia valgò Romam advecta.

16. *Altera Gallia.* Galatia vocatur, seu *Gallo-Græcia*, Provincia est minoris Asiæ, inter Cappadociam et Bithyniam.

Nudo talo. Sine calceis, ob egestatem.

Traducit. Transportat, transvehit. Traducere, est etiam, *ad ignominiam circumducere.*

19. *Laurum momordit.* Qui lauri folia dentibus tereret, eum putabant afflari poëtico spiritu.

Hoc agite, o juvenes: circumspicit, et stimulat vos,
Materiamque sibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum exspectanda tuarum
Præsidia, atque ideo croceæ membrana tabellæ
Impletur; lignorum aliquid posce ocyus, et quæ
Componis, dona Veneris, Telesine, marito:
Aut clude, et positos tineâ pertunde libellos.
Frange miser calamos, vigilataque prælia dele,
Qui facis in parvâ sublimia carmina cellâ,
Ut dignus venias hederis, et imagine macrâ.

animis, eruditi adolescentes; en Princeps munificentissimus considerat singulos, et acuit ad præclarum laborem, nihilque habet optatius quàm ut aliquos reperiat idoneos in quibus remunerandis suam liberalitatem promat. Si quid opis ac mercedis ab alio exspectas, Telesine, et eâ spe ad scribendum inductus, versibus libros comples, falleris, auctorque tibi sum, ut ignem quamprimùm excites, et carmina, librosque tuos Vulcano dones, vel certè in scrinio clausos abditosque, tineis absumendos dedas. Potes jam, scriptor infelix, qui angusto in museo præclara condis carmina, ut coronam sterilem ex hedera merearis, aut macilentam imaginem, potes inquam, calamos frangere, et bellorum egregias descriptiones tot vigiliis elaboratas

21. *Ducis*. Domitiani.

23. *Croceæ*, *etc.* Carmina elaborata et emendata perscribebant in membranis, quarum pars interior, candida et polita; pars exterior, abrasis pilis croceo colore, aut purpureo, etc. pingebatur.

Tabellæ. Membranas interdum involvebant circa teretem baculum, aliquando dividebant in folia, et tabellis cedrinis, pro *tegmine*, muniebant.

25. *Marito Veneris*. Vulcano. Igni.

Telesine. Amicum poëtam alloquitur.

26. *Clude*. Vox antiqua, pro *claude*.

Pertunde. Perfora, perforari patere. Tineæ, et blattæ vermiculi sunt, librorum pestes.

29. *Hederis*. Hederis poëtæ coronabantur, quia sunt in tutela Bacchi, cui sacra hedera. Tum eadem semper viret, gloriamque immortalem sic adumbrat ac famam, quam poëtica cultoribus suis parit. Denique fumos vini discutere dicitur: vinosi autem poëtæ.

Imagine. Imagines et statuæ poëtarum bonorum po-

Spes nulla ulterior : didicit jam dives avarus
Tantùm admirari, tantùm laudare disertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas
Et pelagi patiens, et cassidis, atque ligonis.
Tædia tunc subeunt animos, tunc seque, suamque
Terpsichoren odit facunda, et nuda senectus.
Accipe nunc artes, ne quid tibi conferat iste
Quem colis, et Musarum, et Apollinis æde relictâ.
Ipse facit versus, atque uni cedit Homero
Propter mille annos. At si dulcedine famæ
Succensus recites, Maculonus commodat ædes;
Ac longè ferrata domus servire jubetur,

delere. Nihil est omnino quod prœter hederas et imaginem speres, nullus quem ex eruditis laboribus consequare, fructus. Nostri divites, in opibus congerendis retinendisque toti; viros eloquentes ac peritos admiratione suâ duntaxat ornare, laudibusque norunt, sicut pueri pavonem solent. Interim conteritur in scribendo vitæ pars melior, abit juventus quæ navigando, militando, agris colendis, utiliter exerceri potuisset, senectus obrepit, ac demum poëta præstantissimus inopiâ et mœrore confectus, se ac suas Musas diris devovet. Sed operæ pretium est animadvertere quibus artibus utatur ille dives patronus, quem relictis Musis Phœboque, tamquam numen omni Apolline præsentius, adoras, ne quid largiri tibi cogatur. Ipse carmina quoque producit, nec poëtam ullum se præstantiorem putat, nisi fortè Homerum, cui palmam idcirco tantùm defert ac priorem locum, quòd mille annis vetustior sit. Jam, si famam in vulgus captans tua carmina publicè recitare ames, Maculonus quidem tibi suam commodare domum non gravabi-

nebantur in templo Apollinis Palatini, aut bibliotheca illi adjuncta.

Macra. Sterili : vel, quæ te exhibeat macrum et pallentem : quales ferè sunt qui diu student.

35. *Terpsichoren.* Una est e Musis.

38. *Ipse versus facit.* Quos tibi nempe muneris loco et pecuniæ offerat. Vel, ut ostendat se tuis versibus non egere.

Homero. Homerus poëtarum Græcorum princeps.

39. *Propter, etc.* Non quòd Homerus fuerit ingeniosior; sed quia tantùm est antiquior.

41. *Servire.* Operam tibi navare declamanti.

In qua sollicitas imitatur janua portas.
Scit dare libertos extrema in parte sedentes
Ordinis, et magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit regum, quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.
Nos tamen hoc agimus, tenuique in pulvere sulcos
Ducimus, et littus sterili versamus aratro.
Nam si discedas, laqueo tenet ambitiosi

tur, amplam, ingentem, ferreis munitam claustris, qualia visuntur in urbibus, quæ vicinum hostem metuunt: idem jubebit quosdam e suis libertis et affectis, qui voce valeant, sedere in remotiori aulæ, ubi recitas, parte, postremisque cathedrarum ordinibus, et ibi plaudere, teque dicentem faustis clamoribus et admurmurationibus prosequi: at illorum divitum nullus pecuniæ tantum tibi largietur, quantum impendisti sive ad conducendas auditorum cathedras, et gradus, qui suspensi sunt e trabibus, quibus impositum est pulpitum seu suggestum, ex quo ipse stans declamas, sive ad includendum septis ligneis spatium, in quod, tamquam in orchestram aliquam, inferuntur honoratiora subsellia foras deinde exportanda. Studere tamen ac scribere pergimus, miseri, aramus infœcundum littus et pulverulentam ac sterilem humum colimus. Neque artem, quantumvis ingratam et inutilem, possumus deponere, adeo nos velut irretitos insana gloriæ

42. *Portas*. Majus ostium quale in urbibus est, *porta* nuncupatur; minus, quale in domibus, *janua*.

43. *Libertos*. Libertus, servus *est* manumissus, sive donatus libertate.

45. *Regum*. Sic patronos suos vocabant clientes.

46. *Anabathra*. Gradus, vel scalæ, per quas ad suggestum adscendebat poëta, vel orator declamaturus.

Tigillo. Suggestus ille, altiore positus erat loco, et subjectis tignis fultus.

47. *Orchestra*. Locus erat propinquior theatro, ubi honoratiores sedebant; vulgò dicimus *le parquet*. Ad eumdem modum in aula, ubi vates recitabat, spatium illud quod erat suggesto vicinius, orchestram vocat, ubi sedilia essent ornatiora, non tamen stabilia, et perpetua ut in theatro, sed ad tempus posita, quæ foris adportata, post declamationem reportarentur.

48. *In pulvere, etc*. Proverbium est, arare pulverem, littus, pro, *inanem operam sumere*.

Consuetudo mali; tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes, et ægro in corde senescit.
Sed vatem egregium, cui non sit publica vena,
Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale monetâ;
Hunc, qualem nequeo monstrare, et sentio tantùm,
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus sylvarum, aptusque bibendis
Fontibus Aonidum. Neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumve potest contingere sana

cupiditas tenet; adeo vetus atque innatum hæret in medullis malum, hæc prava scribendi libido plurimus vexat, nec eos, vel in ultima senectute, tamquam morbus insanabilis, deserit. Ceterùm ad formandum excellentem poëtam, cui sit mens divinior, qui nihil vulgare scribat, qui versus non populari ac tritâ signatos notâ producat; qualem intueor neminem, sed cogitatione tantùm informo, ad ejusmodi Poëtam efficiendum, inquam, opus est animo curis vacuo, nullâ sollicitudine districto; qui duri nihil ac molesti patiatur; qui per amœna spatiari amet nemora, et liquidis Musarum fontibus proluere labra tutò possit. Pauper, quantumvis sapiens et animo bene sanus,

53. *Venæ.* Metaphora ducitur a fontibus, qui longo tractu et quasi venâ sub terris fluunt, unde scaturiunt erumpuntque. Publica igitur ingenii vena, est *vulgare ingenium.*

54. *Expositum.* Obvium et promptum omnibus: facile, in medio positum.

Deducere. Propriè dicitur *lana deduci*, cùm e colo trahitur: metaphoricè vox eadem tribuitur carmini. Virgil. *Deductum dicere carmen.* Ecloga VI, versu 5. Horat. Epist. 1, Lib. II, *Tenui deducta poëmata filo.*

55. *Feriat, etc.* Sententia est: Qui non scribat versus plebeio et vulgari stylo, instar monetæ, quæ ubique signatur eàdem et communi, neque admodum excellenti, notâ.

59. *Aonidum.* Musarum, quæ in Aonia, Græciæ regione, colebantur.

60. *Pierio.* Suprà, nota 8.

Thyrsum, etc. Erat Thyrsus, brevis hasta quædam, involuta pampinis, quam Bacchantes gestabant. Thyrsum contingere, est Bacchi comitem et clientem esse; entheo furore, quem Bacchus afflat, corripi. Favere Bacchus poëtis fingebatur. Lege

Paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieque
Corpus eget. Satur est, cùm dicit Horatius, ohe!
Quis locus ingenio, nisi cùm se carmine solo
Vexant, et dominis Cirrhæ, Nysæque feruntur
Pectora nostra, duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus et equos, faciesque Deorum
Adspicere, et qualis Rutulum confundat Erynnis.
Nam si Virgilio puer, et tolerabile desit

si nummis egeat, quibus res ad alendum corpus, vitamque sustentandam necessariæ comparantur, suaves in Musarum antris cantus edere, vel tractare thyrsum nequit. Horatius cùm suum illud ohe *lætus recinit, potu ciboque loculenter est pastus. Ecquæ datur ostendendi facultas ingenii et copia, nisi cùm de unis carminibus fingendis solliciti sumus? nisi cùm se totos Phœbo et Baccho mancipant, et ab illis sacro perciti furore rapiuntur animi nostri, duabus ac dissimilibus curis impares? Oportet solutam esse nec in res varias divisam, aut de emenda tegete ac stragula veste anxiam poëtæ mentem, qui Deorum currus, equos, vultus, intueri ac describere cum dignitate valeat: qui Furiam occursantem Turno, et illius consilia viresque pingat. Si Virgilius servulo, si paulò com-*

Horatii Epistolam 19, Lib. I. *Prisco, etc.*

Sana paupertas. Vel sobria et frugalis ob egestatem: vel, poëtici furoris expers.

62. *Ohe.* Vocula hæc *satietatem* et *hilaritatem quamdam* sonat. Fortasse respicit vates Horatii Oden, Lib. II, quæ ultimæ proxima est. Ubi hæc legere est: *Ohe recenti mens trepidat metu, etc.*

64. *Dominis Cyrrhæ, etc.* Cyrrha, urbs Græciæ vetus fuit, prope Parnassum, Phœbo sacra, qui propterea *Cyrrhæus* appellatur; item, unus e duobus Parnassi bicipitis verticibus.

Nysæque. Nisa, urbs Arabiæ, Baccho sacra. Alia cognominis erat in India, ab eodem Baccho exstructa. Eidem sacer fuit alter Parnassi vertex, *Nysa* pariter appellatus.

65. *Duas curas.* Unam faciendi carminis, alteram domesticæ rei procurandæ.

66. *Lodice.* Lodix, vestis quâ lectus operitur. Pro *qualibet supellectili* ponitur.

68. *Rutulum.* Turnum Regem Rutulorum, quem a Jove immissa Furia perterret, Lib. XII AEneid. vers. 865, quem Alecto a Junone excitata, incendit ad bellum, Libro VII, vers. 456.

Erinnys. Furia.

Hospitium, caderent omnes a crinibus hydri;
Surda nihil gemeret grave buccina. Poscimus ut sit
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,
Cujus et alveolos, et læenam pignerat Atreus.
Non habet infelix Numitor, quod mittat amico,
Quintillæ quod donet, habet: nec defuit illi
Unde emeret multâ pascendum carne leonem

modiore domicilio caruisset, nequaquam adeo graphicè intortos crinibus Furiæ Alectus angues implicuisset: numquam illa tam terribili voce feralem tubam, quàm in Maronis adhuc videmur audire versibus, implevisset. Volumus enimvero ut Rubrenus Lappa non deteriores tragœdias componat, quàm veteres poëtæ Tragici, qui tamen tantâ premitur egestate, ut dum tragœdiam scriberet, quam Atreum nuncupavit, coactus fuerit suas lances vestesque opponere pignori. Poterat illum quidem Numitor, ejus amicus, ab inopia vindicare; sed nimirum homini libidinoso et avaro quod amico largiatur, nihil suppetit; suppetit quod Quintillæ impertiat. Quid quod pecuniæ satis habuit ut Leonem emeret cicurem, multo nutriendum cibo sumptuque;

70. *Hydri.* Comatam serpentibus Alecto Virgilius describit, Lib. VII, v. 447.

71. *Buccina.* Eadem Alecto eodem, Lib. VII Æn. v. 513, Bello *canit signum cornuque recurvo Tartaream intendit vocem.*

72. *Rubrenus.* Poëta tragicus, eruditus ille quidem et ingeniosus, at pauper.

Cothurno. Calceus est altior quo utuntur actores tragœdiarum.

Alveolos. Sat. V, v. 88.

Læenam. Vestem villosam et crassam.

Pignerat. Pignerare, *est* dare pignus, seu aliquid pignori dare.

Atreus. Atreus hìc significat *tragœdiam de Atreo conscriptam.* Qui Atreus, quæ tragœdia, in causa est, cur Rubrenus Lappa pigneret suas lances, ut nempe vitam toleret, donec Atreum absolverit. Potest in eum quoque sensum hic versus accipi, ut Atreus dicatur esse fœnerator improbus, qui cùm Rubrenum videat solvendo non esse, aufert ab eo pignora et ejus vestes abripit, *le fait exécuter;* nam pignero *sæpe sumitur pro* pigneror, *prendre en gage.*

74. *Non habet infelix Numitor.* Ironicè. Infelix sanè is qui divitias in luxum ac voluptates effundit, parcus autem in clientes, amicos, et honestos viros.

75. *Quintillæ.* Scorto, lupæ.

Jam domitum. Constat leviori bellua sumptu
Nimirum; et capiunt plus intestina poëtæ.
Contentus famâ jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis; at Sarrano, tenuique Saleio,
Gloria quantalibet, quid erit, si gloria tantùm est?
Curritur ad vocem jucundam, et carmen amicæ
Thebaïdos, lætam fecit cùm Statius urbem,
Promisitque diem: tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur: sed cùm fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.
Ille et militiæ multis largitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.

minori videlicet pretio alitur immanis fera, plusque cibi stomachus poëtæ, quàm Leonis, capit. Lucanus sanè contentus eâ, quam adeptus est, gloriâ, otio indulgeat in amœna, et statuis marmoreis insignibus ornata villa; verùm Sarrano, et inopi Saleio quid afferet emolumenti gloria, quantacumque demum illa sit, si præter gloriam nihil aliud ipsis præmii tribuitur? Ingens fit undique populi concursus ad audiendum Statium, et incredibili voluptate omnes afficiuntur quoties promisit se carmina suæ Thebaïdos certâ die recitaturum, adeo civium aures animosque suavissimi versus deliniunt. Sed postquam ipsa propemodum scamna declamando rupit, fame conficitur, nisi tragœdiam Agaven Paridi priùs vendat, quàm in lucem edita sit. Hic ille est Paris qui primos exercituum Magistratus plurimis impertit, qui poëtas ferendi per sex

79. *Lucanus*. Cordubensis poëta, Senecæ philosophi ex fratre nepos, historiam civilis belli, Cæsarem inter et Pompeium, versibus conscripsit, Nerone imperante.

83. *Thebaïdos*. Thebaïs Poëma de rebus ad Thebas gestis, compositum a Statio. Vide sup. nota *Thebas*, v. 12.

86. *Fregit subsellia*. Sat. I, nota 11.

87. *Agaven*. Agave Cadmi filia, in furorem versa, Pentheum filium, Regem Thebanorum, dilaniavit.

Paridi. Paris, pantomimus et histrio, gratissimus primùm Domitiano, et urbi toti: postea ob libidines et flagitia morte multatus est.

89. *Semestri auro*. Annulus aureus insigne fuit Tribunatus militaris, qui ad sex menses durabat; itemque ordinis Equestris. Porro annu-

Quod non dant proceres, dabit Histrio. Tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita pascunt.
Quis tibi Mœcenas? Quis nunc erit aut Proculeius,
Aut Fabius? Quis Cotta iterum? Quis Lentulus alter?
Tunc par ingenio pretium, tunc utile multis
Pallere, et vinum toto nescire Decembri.

menses aurei annuli jure donat, eos ad equestrem ordinem, ad militarem Tribunatum evehit. Factum bene, quod repertus histrio sit, qui quod poëtis non donant civitatis principes, iisdem pro sua liberalitate et munificentia largiatur. Omittite deinceps, o Poëtæ, obsequiis vestris et carminibus demereri Camerinos, et Bareas: potentium superbas domos ne præterea frequentate: nihil eâ viâ proficitur. Pelopea tragœdia Paridi oblata Præfecturas opimarum provinciarum parit; Philomela Tribunatus militares promeretur. Neque tamen est cur succenseamus vatibus, qui e suis carminibus victum sibi et opes quærunt, siquidem nulli jam sunt Mæcenates, nulli Proculeii, aut Fabii, qui eas ultro pascant. Ubi Cottæ, ubi Lentuli, ubi aurea illa secula sunt, cùm pro ingenii modo, merces eruditis laboribus tribuebatur? Cùm libris impallescere, vino et conviviis per integrum Decembrem abstinere, ma-

los hybernis mensibus graviores gestabant; æstivis autem leviores. Sat. I, nota 27 *et seq*.

90. *Camerinos*, *Bareas*. Pro nobilibus Romanis quibuslibet illi duo ponuntur.

92. *Pelopea*. Thyestæ filia, ex qua natus Ægisthus, qui Atreum et Agamemnonem interfecit.

Philomela. Prognes soror. Sat. VI, nota 496.

93. *Pulpita*. Propriè loca sunt editiora in theatro. Hìc ponitur ea vox pro *suggestu* ex quo poëta suos versus recitabat: vel pro *ipso theatro*, in quo exhibendas tragœdias a se compositas vendit actoribus poëta inops.

94. *Mæcenas*. Romanus Eques, Augusto gratiosus, eruditorum patronus.

Proculeius. Eques Romanus, cujus liberalitas celebratur ab Horat. Od. 2, Lib. II.

95. *Fabius*, *Cotta*. Romani divites, iidemque liberales.

97. *Pallere*. Libri, in quos incumbunt viri litterati, pal-

Vester porro labor fecundior, historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus;
Namque oblita modi millesima pagina surgit
Omnibus, et crescit multâ damnosa papyro.
Sic ingens rerum numerus jubet, atque operum lex.
Quæ tamen inde seges? terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit historico, quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod tecto gaudet et umbrâ.
Dic igitur, quid causidicis civilia præstent
Officia, et magno comites in fasce libelli?
Ipsi magna sonant; sed tunc cùm creditor audit

gni res emolumenti ac utilitatis erat? At vos, historici, majorem ex arte vestra fructum fortasse percipitis. Illa certè plus otii laborisque postulat: vestri enim libri supra modum omnem ac mensuram excrescunt, et mille interdum paginas implent, ac vestro quidem damno, qui tantam papyri copiam frustra impendatis. Sed fieri aliter scilicet nequit ob rerum narrandarum multitudinem, eaque lex historiæ vel sanctissima est, ut omnia minutatim et enucleatè perscribantur. Age verò, quod laboris tanti præmium? quam affert messem excultus et aratus tanto sudore ager? Quis tantumdem historico mercedis donabit, quantum præconi aut scribæ edita et alia id genus acta recitanti daret? Atenim, inquies, historici sunt genus hominum otiosum ac deses: domi se in umbra continent. Esto sanè, sed causidicis, hominibus utique laboriosis, cedo quid afferant utilitatis causæ quas agunt in foro, et litium tractatio molestissima? Quid eos juvat deferre secum et habere semper in comitatu collectos in fascem libellos, et prægrandem chartarum sarcinam? Vides quantâ contentione vociferentur, præsertim si causam agant creditoris, qui a de-

lorem ipsis et maciem afferre solent.

Toto decembri. Hoc mense Saturnalia celebrabantur, quibus diebus genio et crapulæ indulgere fas pulchrumque erat. Quocirca jure laudantur eruditi, qui tunc temporis abstinerent vino; et quantum alii temporis ludo et genio tribuebant, tantùm ipsi litteris impenderent.

99. *Olei plus.* Litteris operam noctu dabant ut plurimum et ad lucernam elaborabant si quid accuratius scriptum.

104. *Acta.* Gall. *Registres.*

106. *Civilia officia.* Intellige *operam civibus litigantibus navatam.*

107. *Comites libelli.* Sine quibus nunquam domo prodire causidici solent.

Præcipuè, vel, si tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.
Tunc immensa cavi spirant mendacia folles,
Conspuiturque sinus. Veram deprendere messem
Si libet, hinc centum patrimonia causidicorum,
Parte aliâ solum russati pone Lacertæ.
Consedêre duces; surgis tu pallidus Ajax
Dicturus dubiâ pro libertate, bubulco
Judice. Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lasso
Figantur virides, scalarum gloria, palmæ.

bitore nummos reposcat, quique præsens in judicio adsit; vel si stimulos illis etiam acriores subdat, ac vehementiùs urgeat alius quispiam creditor debitum non ita certum repetens, et codicem acceptæ expensæque pecuniæ proferens. Tunc pulmones ac fauces tamquam cavos folles inflant, et labantem dubiamque causam fulcire mendaciis dum laborant, spumâ et sputis gremium suum, tantus est dicendi ardor, implent. Age quid præmii nihilominus consequuntur? Ut hoc intelligas, congere in alteram veluti lancem centum causidicorum fortunas et annuos proventus; in alteram unius militis Lacertæ patrimonium; prægravabit ac præponderabit. Prodis in forum, patrone infelix, sedent judices, surgis ad dicendum anxius ac de causæ eventu trepidans, instar Ajacis illius in Græcorum ducum consessu peroraturi: præest quæstioni Bubulcus: defendis causam hominis, de quo, servus sit an liber, dubitatur, et quæritur. Pugnas pro vindicanda illius libertate. Urge, eneca te declamando, id mercedis capturus videlicet, ut postquam pulmonem vociferando ruperis, virides palmarum rami, tamquam victoriæ de adversario reportatæ monumentum, appendantur foribus tuæ domus, et iis ornentur extremi gradus scalarum, per quas in cubiculum tuum adscen-

109. *Tetigit latus.* Urget, excitat ad dicendum, latus fodicando.

110. *Nomen.* Sic appellatur *debitum*, quia debitoris sui nomen scribebant in codice creditores aut argentarii.

114. *Russati.* Veste russâ, seu russatâ, *id est*, coccineâ, sive rubrâ, induti.

115. *Consedere duces.* Est hoc initium, Libri XIII Metam. quo loco recitat Ovidius eloquentissimam hinc Ajacis, inde Ulyssis, de Achillis armis certantium, orationem.

116. *Bubulco.* Nomen judicis est. Fortasse fictum ad ejus inscitiam indicandam.

118. *Scalarum gloriam.* Ap-

Quod vocis pretium? Siccus petasunculus, et vas
Pelamidum, aut veteres, Afrorum epimenida, bulbi;
Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ,
Si quater egisti. Si contingit aureus unus,
Inde cadunt partes, ex fœdere Pragmaticorum.
AEmilio dabitur, quantum petet; et meliùs nos
Egimus. Hujus enim stat currus aheneus, alti
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur

dis. Quid prœterea lucri e causa tantâ vocis contentione peroratâ facis? Nempe mittitur ad te exigua perna, testa pisciculorum plena, aut Epimenida vetusta et rancida, qui bulbi frequentes ex Africa deportantur in Italiam, aut vini secundo flumine Romam advecti lagenæ quinque, si quater perorasti. Quod si felici quodam fato accidat ut aureus unicus tibi donetur, ne is quidem integer ad te perveniet, sed ex eo detrahenda pars erit, quam des pragmaticis, qui te adjuverunt, quemadmodum cum illis pastus es. Quidquid prœmii postulabit ÆEmilius, dives ille ac nobilis patronus, impetrabit, quamvis nos majori fide ac eloquentiâ causam dixerimus. Quid ita porrò? quia in prima ejus ædium parte visitur ingens ex ære currus, ab quatuor equis sublimibus tractus: ipse in equestri statua spectatur armatus hastâ, quasi ictum in hostem dirigens et altero oculo clauso, ut fit, collineans. At dum ÆEmilium tentant imitari causidici tenues, et famam divitia-

positio: qui rami sunt gloria et decus tuorum graduum.

119. *Siccus petasunculus.* Gall. *Un jambon desséché.*

120. *Vas pelamidum.* Gall. *Un plat de poissons bourbeux.*

Veteres bulbi. Gall. *de méchants ognons d'Afrique.*

121. *Tyberi devectum.* Ab Etruria scilicet deductum, aut Veiis, ubi vina longè deteriora, quàm vina Latii et Campaniæ; vel transmarina, quæ adverso Tiberi Romam devehuntur.

122. *Aureus.* Valebat centum sestertios, *hoc est* decem libras nostrates, seu nummos, ut vocamus, *Francicos.*

123. *Ex fœdere.* Ex pacto cum ipsis inito.

Pragmaticorum. Sic appellabantur qui causidicis et oratoribus, leges, juris formulas, et alia litium instrumenta subministrabant.

126. *Quadrijuges.* Quatuor equi jugo juncti.

Eminus, et statuâ meditatur prælia luscâ.
Sic Pedo conturbat, Matho deficit, exitus hic est
Tongilli, magno cum rhinocerote lavari
Qui solet, et vexat lutulentâ balnea turbâ,
Perque forum juvenes longo premit assere Medos
Empturus pueros, argentum, murrhina, villas:
Spondet enim tyrio stlataria purpura filo.
Et tamen hoc ipsis est utile: purpura vendit
Causidicum, vendunt amethystina: convenit illis

rum ac nobilitatis captant, eo fit, ut fortunas omnes dilapident. Sic Pedo decoquit: Matho ad egestatem redigitur: ad eumdem modum bonis Tongillus evertitur qui vase facto e cornu rhinocerotis utitur in balneis, ubi honoris et pompæ causâ stipari se jubet a multis comitibus et asseclis luto sordidis, ceterisque unà lavantibus molestus est: qui per medium forum ingenti lectica gestatur, perinde quasi vellet illic emere mancipia, vasa argentea vel murrhina, et villas. Illum enim satis esse locupletem ut hæc emere possit ac solvere, vestis purpurea persuadet. Porrò licèt rem familiarem ostentatores isti disperdant, hoc tamen haud sine aliquo emolumento faciunt. Vestes enim purpurei coloris, et Amethystini sunt in causa, cur cau-

128. *Lusca*. Obliquè posita, ita ut unus tantum oculus videatur: vel clauso, sicut explanavi, oculo, instar luscorum, quod factitant qui ad signum dirigunt sagittam aut telum.

129. *Conturbat*. Subaudi *rationes*, *fortunas*: *fait banqueroute*.

130. *Rhinocerote*. Rhinoceros, ferum animal, unum in ipso naso cornu habet. Eo cornu divites utebantur in balneis ad fundendum oleum, cùm pauperibus hanc navaret operam guttus e bubulo cornu.

132. *Assere*. Lecticâ ex asseribus factâ, et a servis Medis gestatâ: vel baculis, et sudibus, quibus lectica sustinetur, ac deportatur.

Medos. Media, pars Asiæ, prope Persidem.

133. *Murrhina*. Satira VI, nota 107.

134. *Spondet*. Promittere videtur: ipsi Tongillo vestis pretiosa pro sponsore est: *lui sert de caution, de répondant*.

Stlataria, peregrina, transmarina; vel juxta alios, lata, ampla.

135. *Vendit*. Facit ut vendatur, ut conducatur majori pretio, ut eligatur præ ceteris.

136. *Amethystina*. Subaudi, *vestimenta*. Amethystus

Et strepitu, et facie majoris vivere census.
Sed finem impensæ non servat prodiga Roma.
Ut redeant veteres, Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.
Respicit hoc primum, qui litigat, an tibi servi
Octo, decem comites, post te an sit sella, togati
Ante pedes. Ideo conductâ Paulus agebat
Sardonyche, atque ideo pluris, quàm Cossus agebat,
Quàm Basilus. *Rara in tenui facundia panno.*
Quando licet Basilo flentem producere matrem?
Quis bene dicentem Basilum ferat? Accipiat te

sidicus pluris conducatur a clientibus, cur doctior et majori auctoritate prœditus existimetur: eam ob rem expedit patronis ostentationem et pompam quamdam in vestibus, in servis, in reliquo apparatu præ se ferre, ac majores, quàm revera possideant, opes simulare: in quo si modum tenerent, tolerabile malum esset; verùm, ut est Romanorum indoles, qui nullam in sumptibus moderationem adhibent, eos funditus perire ac fortunis everti necesse est. Quamvis prisci oratores reviviscerent, nemo Ciceroni ducentos nummos pro agenda causa daret, nisi micare in ejus digito annulum prægrandem videret. Litigator qui patronum quœrit, primum omnium illud inspicit, num tibi servi saltem octo sint, asseclœ decem; num te subsequatur lectica, num prœcedant ante ambulones togâ induti. Quod, cùm probe intelligeret Paulus, gerebat quoties verba faceret, conductum annulum præstanti sardonyche insignem, et idcirco longè majus ab suis clientibus stipendium accipiebat, quàm Basilus. Sic est: raró pauper eloquens existimatur. *Quandonam Basilo majores illœ causœ committuntur, in quibus mater producitur in medium, deprecans pro vita filii, et perfusa lacrymis, ad movendam judicum miserationem? Immo quis illum etsi commodè perorantem, œquis auribus audire potest? Age ergo, infelix ora-*

gemma *est* violacei coloris.

139. *Ducentos nummos*. Sestertios videlicet, qui efficiunt libras Turonicas viginti.

143. *Ante pedes*. Servi quidam honestiores, qui hominem honoris causâ præcedebant.

Paulus. Aliquis causidicus egentior.

144. *Sardonyche*. Satira VI, nota 249.

Gallia, vel potiùs nutricula causidicorum
Africa, si placuit mercedem imponere linguæ.
Declamare doces, o ferrea pectora, Vecti,
Cùm perimit sævos classis numerosa tyrannos.
Nam quæcumque sedens modò legerat, hæc eadem stans
Proferet, atque eadem cantabit versibus ìsdem.
Occidit miseros crambe repetita magistros.
Quis color, et quod sit causæ genus, atque ubi summa
Quæstio, quæ veniant diversâ parte sagittæ,

tor, si lucri quidpiam facere dicendo paras, Italiam relinque, concede in Galliam vel in Africam, ubi causidici in pretio adhuc et honore sunt. O Vecti, pueros domi artem declamandi et causas agendi doces: cùm plena discipulorum schola tractat fictum aliquod argumentum, verbi gratiâ, de tyrannis interficiendis. Næ pectus illi esse ferreum oportet, qui tanto labori par esse possit. Quidquid enim discipulis suis modò sedens perlegit, hoc idem recitat in pedes crectus, et totidem verbis recinit. Hæc illa nimirum earumdem rerum et scriptionum repetitio miseros præceptores, ut Brassica sæpius apposita convivas, tædio et molestiâ enecat. Nemo est qui nolit doceri quibus rationibus quælibet probari causa possit, quibus ornamentis illustrari, quo in genere dicendi versetur illa; ubi rei summa, et quæstionis vertatur cardo: quænam ab adversariis

150. *O ferrea pectora, Vecti.* Est appositio, o Vecti, ferrea pectora.

154. *Crambe repetita.* Sensus est. Quemadmodum nihil reperitur molestius, et ad ciendam nauseam aptius, quàm crambe, seu brassica recalfacta, et bis terve mensæ apposita: sic *v. g.* magistri dum eadem discipulis suis toties repetita inculcant, tædio et molestia prope interficiuntur.

155. *Color.* Interdum sic a rhetoribus appellatur *probabilis ratio, ad suadendum, excusandum, etc. idonea.*

Causæ genus. Triplex ab iisdem rhetoribus statuitur, deliberativum, judiciale, exornativum.

Summa quæstio. Exempli causa, si Milonem defendas, huc omnia tibi sunt referenda, ut probes illum insidias Clodio non struxisse. Hoc enim si constet, vicisti. Statum quæstionis rhetores vocant.

Scire velint omnes, mercedem solvere nemo.
Mercedem appellas? quid enim scio? Culpa docentis
Scilicet arguitur, quod læva in parte mamillæ
Nil salit Arcadico juveni, cujus mihi sextâ
Quâque die miserum dirus caput Annibal implet.
Quidquid id est, de quo deliberat, an petat urbem
A Cannis; an post nimbos et fulmina cautus

objiciantur, et tamquam tela intorqueantur: at mercedem qui velit solvere quotumquemque reperias? Mercedem postulas? atqui didici ex te nihil. Nimirum accusatur magister, quod discipulus hebes, et arcadicâ pecude tardior sit: cùm ille tamen singulis diebus Veneris aures mihi obtundat dum recitat scriptionem, cujus argumentum est Annibal deliberans an Romam continuò post Cannensem pugnam se conferat; an exercitum attonitum fulminibus, et imbre vexatum, a Roma longiùs in circumpositas urbes abducat. Ego verò tecum paciscar, et quidquid poposceris actutum dabo, hac lege ut vel ipsius adolescentis pater eadem mer-

158. *Culpa, etc.* Responsio est magistri: scilicet hæc est mea, qui te docui, culpa, quòd hebes, tardusque sis: cùm tamen laborem nullum prætermiserim, ut aliquid scires: cùm stylum tuum assiduis scriptionibus diligenter exercuerim, etc.

159. *Læva in parte.* In sinistra pectoris parte cor humanum situm est. Cor autem sæpe accipitur pro *ingenio*, *prudentia*, *etc.*

160. *Nil salit, etc.* Cor perpetuo cietur motu. Homo tardus, et stupidus vulgò excors, seu vecors, *id est*, sine corde, esse dicitur.

Arcadico. In Arcadia, (Græciæ regio est in Peloponneso) maximi gignuntur asini.

161. *Annibal.* Satira VI, nota 121.

163. *A Cannis.* Satira II, nota *Cannis.* Post Cannensem pugnam Maharbal Equitum Præfectus urgebat Annibalem, ut rectâ Romam ac citò peteret, promittens illi cœnam in Capitolio post diem quintum. Cunctatus Annibal occasionem et Romam, quæ in manibus, si victoriâ uti scisset, erat, amisit.

An post nimbos, etc. Cùm ad obsidendam Romam pergeret Annibal, staretque jam ad tertium lapidem, repentino imbre ac procellis semel ac iterum repulsus, abscessit, et ab Aniene ad Thuriam fluvium castra retulit, Liv. Lib. XXVI.

Circumagat madidas a tempestate cohortes.
Quantumvis stipulare, et protinus accipe quod do,
Ut toties illum pater audiat : ast alii sex
Et plures uno conclamant ore sophistæ,
Et veras agitant lites, raptore relicto :
Fusa venena silent, malus ingratusque maritus,
Et quæ jam veteres sanant mortaria cæcos.
Ergo sibi dabit ipse rudem, si nostra movebunt

cede toties illum declamantem audiat, quâ ego ipsam toties audire cogor. Neque verò putes ejusmodi querelas ab uno aliquo Rhetoricæ professore jactari : alii sex atque adeo multò plures idem clamitant, et relicta docendi hac arte molestissimâ, conferunt se se ad agendas veras in foro causas : valere jubent ficta dicendi argumenta de Jasone vellus aureum rapiente, de veneno dato, de ingrato erga uxorem viro, quæ se ab illo malè tractatam queratur ; de medicamentis in mortario contusis, quibus resti-

164. *Circumagat.* Non statim et recto itinere ducat Romam : sed circuitu facto, ut spatium det militibus imbrem et metum excutiendi.

165. *Stipulare.* Stipulari est verbum juris : significat *pacisci*, *postulare* ut aliquid promittatur interposita solenni formulâ juris.

166. *Pater audiat.* Si pueri ipsius pater molestiam ejus audiendi toties, ferre non posset ; quantò id mihi molestius accidere debet præceptori ?

167. *Sophistæ.* Sic vocabantur primùm *qui rhetoricæ et philosophiæ præcepta tradebant* : postea nomen hoc *philosophis* tributum est, qui insidiosâ oratione, et fallacibus conclusiunculis uterentur, ad quæstum, vel ostentationem.

168. *Raptore.* Vel Jasone, qui Medeam ; vel Paride, qui Helenam rapuit.

169. *Fusa venena.* Medea Creüsam veneno sustulit, quam videbat præferri sibi ab Jasone, ingrato marito.

Silent. Non sumuntur pro scriptionis argumento.

Malus maritus. Jason Medeam, AEneas Didonem, deserens : Theseus Ariadnen.

170. *Mortaria.* Medea certis pharmacis in mortario tritis promiserat Peliæ filiabus, effecturam se ut earum pater senex et cæcus juventutem visumque reciperet. Filiæ malè credulæ patrem membratim dissectum impiè crudeliterque peremerunt.

171. *Rudem.* Satira VI, nota 80. Metaphora ducitur a gladiatoribus, qui acceptâ rude, missionem et vacatio-

Consilia, et vitæ diversum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetorica descendit ab umbra,
Summula ne pereat, quâ vilis tessera vænit
Frumenti: quippe hæc merces lautissima. Tenta
Chrysogonus quanti doceat, vel Pollio quanti
Lautorum pueros, artem scindens Theodori.
Balnea sexcentis, et pluris porticus, in qua
Gestetur dominus, quoties pluit; anne serenum
Exspectet, spargatque luto jumenta recenti?
Hîc potiùs; namque hîc mundæ nitet ungula mulæ.

tui visus cæcis jam senibus possit. Ego verò, si cui animus est umbratilem hanc Rhetoricæ disciplinam scholasque deserere, atque in campum fori, pulveremque descendere, vehementer illum hortor, ut ipse sibi vacationem a docendi munere det, et aliam vitæ viam institutumque amplexus, forum sequatur, ex quo id saltem præmii feret, ne careat exiguâ illâ pecuniæ summâ quâ vendi potest tessera frumenti: hanc enim amplissimam videlicet mercedem miseri consequuntur. Expende quàm exiguo pretio Chrysogonus Rhetoricam doceat civium nobiliorum filios, et Pollio qui Theodori præcepta in minutas quasdam particulas, ut faciliùs tradantur, dividit. Interim civis locuples balnea exstruere sexcentis nummis non dubitat; porticum etiam pluribus, in qua gestetur ipse cùm imber decidit. Longum est enim exspectare dum sudum sit cœlum: et verò piget equos per lutulentam viam agere; longè id commodius in porticu fit, ubi mularum pedes luto non inquinantur. Ju-

nem ab arte laboriosa et periculosa consequebantur.

172. *Diversum iter.* Vitæ institutum diversum a munere docendi.

173. *Rhetorica umbra.* Sic vocat *fictas et umbratiles, quæ traduntur in scholis, exercendi styli causâ, scriptiones et argumenta dicendi.*

174. *Tessera.* Exigua tabella, particula oblonga plumbi aut ligni, certo notata signo, quam qui ad horrea publica deferret, frumentum ex illis auferebat.

Vænit. Si quis accipere frumentum nollet, suam vendere tesseram cuilibet poterat.

176. *Chrysogonus. Pollio.* Rhetores.

177. *Theodori.* Rhetoricæ professoris, qui oriundus Gadaris, civitate Syriæ, venit Rhodum, ibique tùm docuit, cùm in eâdem insula versaretur Tiberius.

Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis
Surgat, et algentem rapiat cœnatio solem.
Quanticumque domus, veniet qui fercula doctè
Componit, veniet qui pulmentaria condit.
Hos inter sumptus sestertia Quintiliano,
Ut multùm, duo sufficient: res nulla minoris
Constabit patri, quàm filius. Unde igitur tot
Quintilianus habet saltus? Exempla novorum
Fatorum transi: felix, et pulcher, et acer,
Felix, et sapiens, et nobilis, et generosus;
Appositam nigræ lunam subtexit alutæ:

bat alia in parte ædificari triclinium soli minus calido expositum, et altis ex Africano marmore columnis innixum. Quantumlibet sumptûs factum fuerit in ipsam domum, quæretur præterea et magno conducetur peritus mensæ structor, qui opsonia ex arte disponat; præparabitur coquus, qui eadem scitè condiat. In his tot tantisque sumptibus duo ad summum sestertia Quintiliano dabuntur, ita nihil minori pretio patri quàm filii educatio constabit. Quonam igitur pacto fit, inquies, ut Quintilianus tot luculenta prædia possideat? Omitte illum mihi, noli ex eo ceteros rhetores æstimare. Est enim exemplum novi et inusitati cujusdam fati ac felicitatis. Quicumque scilicet est felici fato natus, idem formosus, strenuus, sapiens, fortis, nobilis; idem Senator, et assutâ calceis lunulâ spectan-

182. *Numidarum.* Numidia, pars Africæ.

183. *Cœnatio.* Locus, ubi cœnatur.

Algentem solem. Nempe matutinum et orientem æstate. Obverti fenestras ædium ad ortum et septentrionem Columella jubet.

185. *Pulmentaria.* Opsonia, quæ olim e pulte constabant: sive etiam condimenta et fercula exquisitiora, *sauces, ragoûts.*

186. *Sestertia duo.* Libræ sunt ducentæ.

189. *Quintilianus.* Orator insignis, floruit Domitiani tempore, et rhetoricam annos 10 docuit, cujus præcepta longè accuratiùs, quàm ipse Cicero libris duodecim complexus est.

Saltus. Ea vox significat non tantùm *nemora*, sed *campos villæ additos: latifundia.*

192. *Lunam.* Senatores a Romulo primùm conscripti fuère centum. Eorum posteri præcipuo erant in honore, gestabantque in extremo calceo figuram eburneam lunulæ crescentis simillimam

Felix, orator quoque maximus, et jaculator;
Et si perfrixit, cantat bene. Distat enim, quæ
Sidera te excipiant modò primos incipientem
Edere vagitus, et adhuc a matre rubentem.
Si fortuna volet, fies de rhetore Consul,
Si volet hæc eadem, fies de Consule rhetor.
Ventidius quid enim? Quid Tullius? Anne aliud quàm
Sidus, et occulti miranda potentia fati?
Servis regna dabunt, captivis fata triumphos.
Felix ille tamen corvo quoque rarior albo.

dus. Orator præstantissimus et dialecticus est; ac licèt fauces obstrictas frigore habeat, bellè canere censebitur. Plurimum quippe refert quæ sidera te nascentem et e materna recèns profusum alvo respexerint. Si fortunæ videbitur, evades rhetor e Consule, Consul e rhetore. *Quid enim nos docent exempla Ventidii, et Servii Tullii, nisi vim arcanam et admirabilem siderum ac fati esse, quæ servos in solium, captivos in triumphantium currus evehat? Ceterum ille felix quem descripsimus, est idem rarissimus et albo*

litteræ C, quæ nota est centenarii numeri, nimirum ut indicarent se a centum primis illis Senatoribus esse ortos. Porrò testatur Ausonius delata Quintiliano fuisse ornamenta consularia, *honestamenta futura nominis*, *non insignia potestatis*.

Alutæ. Calceo aluta tecto, quæ est agnina pellis: eâ nigro colore infectâ calcei Senatorum erant intecti, *de la basane.*

193. *Jaculator.* Accipi propriè potest pro *eo qui scienter jaculum intorquet:* vel, per metaphoram, pro *dialectico*, *sophista*, etc. qui rationes, ut sagittas, peritè dirigit.

194. *Perfrixit.* Perfrigescere, *s'enrhumer;* gravedo enim oritur sæpius e nimio frigore, præsertim post calorem collecto.

197. *De Rhetore Consul.* Intelligendum hoc de *honorario*, quem dixi, *Quintiliani Consulatu.* Ipse Cicero de Rhetore Consul est verè factus.

199. *Ventidius.* Ventidius Bassus, primùm captivus, dein mulio, postea Tribunus plebis, Prætor, Consul, Pontifex Maximus creatus, denique a M. Antonio contra Parthos missus anno Romæ conditæ 718, de illis triumphavit.

Tullius. Servius Tullus, sive ut alii scribunt, *Tullius*, ex ancilla natus, Rex Romanorum sextus fuit.

Pœnituit multos vanæ, sterilisque cathedræ;
Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi
Carinatis: et hunc inopem vidistis Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.
Dii majorum Umbris tenuem, et sine pondere terram,
Spirantesque crocos, et in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles,
Cantabat patriis in montibus: et cui non tunc

corvo rarior. Paucis contigit fortunatum Quintiliani fatum; multi gravissimum docendi laborem a se nullo emolumento susceptum fuisse doluerunt: idque satis ostendit luctuosa mors Thrasymachi: nec non Secundi Carinatis, quem ad extremam redactum inopiam Athenæ vidistis, nihil ei præter cicutas largiri, ob Cæsaris metum, ausæ. At vos, o Superi, facite ut majorum nostrorum Manibus levis terra sit, humum circa illorum tumulos croco floribusque bene olentem esse jubetote, urnas eorumdem rosis liliisque cumulate, qui tam sapienter sanxerunt ut præceptores non minus sanctè, quàm suos parentes pueri colerent. Achilles, quamvis ætate jam provectior, tamen in Pelio, Thessaliæ, patriæ suæ, monte, discebat canere fi-

204. *Thrasimachi.* Carthaginiensis rhetoris, quem egestate oppressum narrant sibi laqueo fregisse fauces: aut certè artem desivisse.

205. *Carinatis.* Secundus Carinas Rhetoricam aliquandiu Romæ professus est, pulsus in exsilium a Caligula, venit Athenas, ubi cùm præ Imperatoris metu nemo illi auderet opem ferre, necem ipse sibi veneno conscivit.

206. *Cicutas.* Respicit Socratis necem, qui jussus est mori, epoto cicutæ, herbæ frigidissimæ, letali succo.

207. *Sine pondere terram.* Mortuis bene precabantur hâc solenni formulâ: *sit tibi terra levis.*

208. *Spirantes.* Halantes, bene olentes.

Crocos. Crocus, sive Crocum, *du safran*, herba odorata.

In urna. Colligebant ossa combustorum cadaverum, et in urnas abdebant, quas coronabant floribus.

209. *Qui præceptorem, etc.* Hanc in sententiam rectè Aristoteles: *Præceptoribus, inquit, plura, quàm parentibus debemus, cùm ab his vivendi, ab illis bene vivendi rationem accipiamus.*

Eliceret risum citharœdi cauda magistri ?
Sed Rufum , atque alios cædit sua quæque juventus,
Rufum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis affert,
Quantum grammaticus meruit labor? Et tamen ex hoc
Quodcumque est (minus est autem quàm rhetoris æra)
Discipuli custos præmordet Acœnitus ipse ;
Et qui dispensat, frangit sibi. Cede Palæmon ,
Et patere inde aliquid decrescere ; non aliter quàm
Institor hibernæ tegetis, niveique cadurci ,
Dummodo non pereat ; mediæ quod noctis ab hora

dibus, et Chironem extimescebat : quis a risu tamen temperare potuisset, Centaurum cum illa sua cauda equina videns? Nunc Rufum et ceteros puerorum doctores discipuli sui impunè rident ac pulsant ; Rufum, inquam, egregium illum rhetorem, qui Tullium Allobrogem et barbarum appellare non dubitavit. Quis tantùm Encelado et Palæmoni, celeberrimis grammaticis, largitur, quantùm ipsorum improbus meretur labor? Ex hac tamen mercedula quantulacumque est, quæ certè minor est quàm stipendium rhetoribus tribui solitum, aliquid prærodit avellitque avarus pueri moderator : ipse etiam dispensator et œconomus, qui pecuniam præceptori dat in manus, aliquid ex illa præcidit reservatque sibi. Cede jure tuo, infelix Palæmon, ac mercedem tuam sic imminui æquo animo fer, instar mercatorum, qui de pretio lodicis aut stragulæ vestis, quod primo aditu indicarunt, nonnihil remittunt, ac minuunt : modò totum illud non amittas quod meritus es,

212. *Citharœdi magistri.* Traditus est Achilles a patre Peleo in disciplinam Chironis Centauri. Erant autem Centauri partim homines partim equi, ut blaterant fabulæ.

217. *Æra.* Pecunia rhetoribus data.

221. *Institor.* Mercator : sic dictus ab *instando, properando, commeando.*

Cadurci. Cadurcum hìc significat *certam vestem stragulam*, quæ texeretur in urbe Galliæ, quam Cadurcum vocamus, *Cahors*, aut quæ fieret e lino Cadurcensi.

Sedisti, quâ nemo faber, quâ nemo sedebat,
Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dummodo non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, cùm totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni
Non egeat. Sed vos sævas imponite leges,
Ut præceptori verborum regula constet;
Ut legat historias, auctores noverit omnes,
Tamquam ungues digitosque suos, ut fortè rogatus,
Dum petit, aut thermas, aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchisæ, nomen patriamque novercæ
Anchemoli; dicat quot Acestes vixerit annos,

cùm a media nocte surrexisti, ac in museo sedisti, etiam ante, quàm vilissimi opifices, et fabri, aut qui lanam ferreo pectine carminant, suis in officinis opus facerent: modò, inquam, non pereat quæ jure tibi debetur merces, pro eo quem hausisti naribus, fumo et nidore tot lucernularum, quot aderant in schola tua pueri, quorum libri, Horatius et Virgilius, ipsa fuligine infecti nigrum colorem induerant. Quamvis autem grammaticorum merces tam angusta sit, raro tamen accidit, eam ut obtineant sine aliqua lite et ærarii Tribuni Edicto. Ite nunc, ite, ingrati parentes, ac de magistris tam mali meriti, pergite illis durissimas leges imponere, ut verborum omnium regulas calleant, ut perlegant omnes historias, ut scriptores cognitos et perspectos ad unguem habeant, ut si quis illos, dum in balnea thermasve se conferunt, interroget quæ fuerit Anchisæ nutrix; quod nomen, quæ patria novercæ Anchemoli, respondeant sine ulla hæsitatione: ut dicant quamdiu Acestes vitam produxerit, quot vini cados Æneæ

225. *Lucernas.* Pueri mane summo ventitabant in scholam, cum suis quisque lucernulis.

228. *Cognitione.* Ea vox in jure vulgò significat, *examen litis*, *quæstiones*, et alia id genus quæ præcedunt sententiam judicis.

Tribuni. Ærarius *vocabatur* Tribunus ille, qui de causis levioribus, *v. g.* de stipendio magistrorum cognoscebat.

233. *Thermas.* Thermæ, balnea calida, *des étuves.*

Phœbi. Nomen balneatoris.

235. *Anchemoli.* Sive, ut

Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cerâ vultum facit : exigite ut sit
Et pater ipsius cœtûs, ne turpia ludant.
Hæc, inquit, cures, et cùm se verterit annus,
Accipe, victori populus quod postulat, aurum.

discedenti e Sicilia dederit. Exigite prœterea ut teneros adolescentum mores sic informent, quasi si quis vasculum ex argilla, vel effigiem e molli cera fingeret: ut pueros paternâ caritate complectantur; ut observent, ne quid inter ludendum contra modestiam et pudorem peccent. Fac ista diligenter procures, ait magistro parens pueri, anno exacto tibi dabitur pecuniæ summa, qualem populus colligit, et victori gladiatori donandam, ab iis qui ludis gladiatoriis intersunt, postulat.

quibusdam placet, *Archemori.* Fuit ille filius Rhæti Marrubiorum Regis in Italia, qui, teste Servio, Casperiam novercam temeravit, Virg. Lib. X, v. 388.

Acestes. Siciliæ Rex a quo Æneas exceptus, et multis generosi vini cadis donatus, Virg. Æn. I, v. 200.

237. *Pollice.* Argilla, cera, digitis fingitur, et in opus ducitur.

240. *Se verterit.* Annus in seipsum veluti revertitur, cùm desiit.

SATIRA VIII.

SATIRA VIII.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Vitia nobilium insectatur.

STEMMATA quid faciunt? quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum, et stantes in curribus AEmilianos,
Et Curios jam dimidios, nasumque minorem
Corvini, et Galbam auriculis nasoque carentem?
Quis fructus generis tabulá jactare capaci

QUid emolumenti aut veræ solidæque laudis habet, Pontice, præclarus ordo nobilium avorum in antiqui generis serie descriptus? Quid juvat longam vetustæ familiæ propaginem, in Censorum libros referre? ostentare majorum depictas imagines: invectos quadrigis AEmilianos; Curios dimidiâ jam parte propter vetustatem exesos, Corvinum naso diminutum, Galbam non tantùm naso, sed auribus etiam truncatum? Quænam e nobili genere utilitas et gloria capi potest, si quis in ingenti et ampla tabula

1. *Stemmata.* Stemma *est* propriè corona, præsertim e floribus; *vulgò sumitur pro* gentilibus insignibus, *pro* arbore, *ut aiunt*, prosapiæ et consanguinitatis, *un arbre généalogique.*

Pontice, vel amicus Juvenalis est: vel nobilis arrogans, claritate generis inflatus.

2. *Censeri.* AEstimari, laudari, a Censoribus notari.

3. *AEmilianos.* Duo Scipiones memorantur; alter *Africanus major* dictus, alter *Africanus minor*; qui etiam *Scipio AEmilianus* vocatur, quia genitus Paulo AEmilio Macedonum domitore, adoptatus deinde fuit a filio majoris Africani. Idem Carthaginem delevit, Numantiam cepit; unde etiam *Numantinus* est appellatus, Lege Od. 7, Lib. IV Horat. pag. 248.

4. *Curios.* Sat. II, not. 3.

5. *Corvini.* Sat. I, not. 93.

Galbam. Septimum inter Cæsares.

Fumosos Equitum cum Dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè vivitur? Effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox,
Ante Numantinos? si dormire incipis ortu
Luciferi, quò signa Duces, et castra movebant?
Cur Allobrogicis, et magnâ gaudeat arâ

commonstret venditetque Dictatores, et adjunctos illis magistros Equitum, fumo et vetustate obsoletos, idemque ante Lepidorum imagines vitam infamem et flagitiosam vivat? Quid afferunt tibi decoris et ornamenti tot heroum bellicâ virtute pulchrisque laboribus insignium descripti vultus, si Numantinis veluti spectantibus et exprobrantibus, totam noctem in alea traducis? si lectum petis oriente Lucifero, quo tempore Duces sublatis signis relinquebant castra, et hostem invadebant? Cur majores suos, quibus cognomen Allobrogicum meritò datum est, jactet Fabius, in ea domo natus, quò originem ducit ab Hercule? Cur

7. *Dictatore.* Dictator, Magistratus apud Romanos extraordinarius et fermè semestris difficillimis reipub. temporibus creabatur, ac summum in republica jus belli pacisque obtinebat; nomen ex eo sumpsit quod a Consule diceretur, *hoc est*, crearetur. Statim atque dictus erat, aliquem Magistrum Equitum nominabat, *id est*, primarium exercitûs Ducem, qui tamen sine arbitrio nutuque Dictatoris gerere nihil poterat.

Fumosos. Fuligine obsitos, ob vetustatem, et fumo propter ignem qui vulgò accendebatur in atriis, ubi prostabant illæ imagines.

8. *Lepidis.* Sat. VI, nota 195.

10. *Numantinos.* Suprà, nota 3.

11. *Luciferi.* Inter septem planetas numeratur Venus. Circa solem vertitur, cùmque illum præcedit, *Lucifer* appellatur, et omnium stellarum postrema cerni desinit; cùm subsequitur solem, *Hesper*, seu *Vesper* dicitur, et noctem quasi inducit.

12. *Allobrogicis.* Q. Fabius Maximus, reportatâ de Allobrogibus et Arvernis, ad Isaram fluvium, insigni victoriâ; cæsis hostium millibus centum et viginti, anno U. C. 633, cognomen Allobrogici, sibi suisque posteris peperit; ejus filius, a paterna virtute degener, vitam in luxu et voluptatibus exegit; hunc vates objurgat.

Magnâ arâ. Romæ, ad Circum Flaminium, visebatur ingens ara, Herculi sacra, ipsi olim ab Evandro dedicata, et ara maxima nuncupata. Hujus procuratio genti Fabiorum qui se oriundos ab Hercule dictitabant, concessa.

Natus in Herculeo Fabius Lare? si cupidus, si
Vanus; et Euganeâ quantumvis mollior agnâ,
Squallentes traducit avos: emptorque veneni
Frangendâ miseram funestat imagine gentem?
Tota licèt veteres exornent undique ceræ
Atria, *Nobilitas sola est, atque unica virtus.*
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:
Hos ante effigies majorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi, te Consule, virgas.
Prima mihi debes animi bona. Sanctus haberi,

celebrem aram eidem Deo consecratam, ejusque sacra suæ familiæ hereditaria esse glorietur, si turpissimis cupiditatibus deditus, si ambitiosus, si ove Patavina mollior, si veneficus, priscas avorum suorum effigies dedecorat, inseritque illis funestam imaginem suam, dignam profectò, quæ ad obliterandam scelerati hominis memoriam, tollatur ex illo numero, et non sine dedecore infelicis familiæ, confringatur? Quamvis atria vetustis e cera imaginibus tota refulgeant, in sola tamen virtute posita nobilitas est. *Paulus sanè, Cossus vel Drusus esto, sed moribus; neque vacuum duntaxat illorum nomen, sed virtutes repræsenta. Has avorum tuorum imaginibus præpone: ac si Consulatum geris, fac ut eædem illæ sint illustriora tuæ dignitatis ornamenta, quàm fasces duodecim, qui ante Consules gestari solent; si dici nobilis et haberi a me cupis, animi decora præclarasque dotes in te primùm exhibe. Si ea quæ dicis, quæ facis, hanc tibi jure laudem arrogant, ut vir*

14. *Euganea.* Euganei Italiam incoluerunt prope Altinum et Patavinum. Ibi ovium lanæ mollissimæ.

15. *Squalentes.* Avos vel imagines vetustate ac fumo sordidas: vel, homines incomptos, et cultum corporis negligentes.

Traducit. Sat. VII, nota *Traducit.*

16. *Funestat.* Ea domus in qua quispiam esset mortuus contaminata censebatur. Hinc sumpta metaphora.

17. *Veteres ceræ.* Antiquæ majorum imagines, e cera factæ.

21. *Præcedant.* Fac ut priùs te celebrent homines propter tuas virtutes, quàm propter dignitatis tuæ, *v. g.* Consulatûs insignia.

Virgas. Fasces qui a lictoribus duodecim, quocumque pergeret, ante Consulem deferebantur. Satir. V, nota 110.

22. *Prima, etc.* Nobilem animus facit, *inquit Seneca*,

Justitiæque tenax factis dictisque mereris?
Agnosco procerem. Salve, Getulice, seu tu
Silanus, quocumque alio de sanguine rarus
Civis, et egregius patriæ contingis ovanti.
Exclamare libet populus quod clamat, Osiri
Invento. Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, et præclaro nomine tantùm
Insignis? Nanum cujusdam Atlanta vocamus:
AEthiopem cygnum: parvam, extortamque puellam,
Europen. Canibus pigris, scabieque vetusta
Lævibus, et siccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo; si quid adhuc est

optimus, et æqui servantissimus meritò dicaris, nobilem te agnosco, saluto libentissimè appelloque Getulicum, aut Silanum, aut quocumque demum honorifico nomine appellari malueris. Quacumque tandem e stirpe sis procreatus, habet patria tua, quòd te ad felicitatem publicam editum præstanti virtute civem et rarum hisce temporibus, gratuletur; neque temperare mihi possum, quin erumpam in voces lætitiæ plenas, ut AEgyptii solent cùm Osiridem suum invenerunt. Et verò quis hunc nobilem appellaverit, qui cùm se indignum genere suo præbeat, nihil quo glorietur præter illustre nomen, habet? Accidit aliquando, cùm jocari volumus, ut pigmæum Atlantem appellemus: nigrum instar AEthiopis, vocemus Cygnum; ut puella exiguo et distorto corpore deformis, Europe dicatur. Vetuli canes, depiles, scabiosi, siccas lambere lucernas soliti, vocentur pardi, leones, tigres, et si quod ferocius animal

Epist. 44, non atrium plenum fumosis imaginibus, etc.

24. *Getulice*. Cognomentum hoc fuit Cossi.

25. *Silanus*. Vir strenuus, Scipionis Legatus, Pœnos in Africa domuit, etc.

30. *Atlanta*. Atlas Mauritaniæ Rex, Astrologiæ peritus, ut observaret sidera, in editiorem adscendere locum solebat. Eam ob rem mutatus in montem, et cœlum humeris sustinere dictus.

31. *AEthiopem*. Sat. II, v. 12.

32. *Europen*. Filiam Agenoris, Regis Tyri.

33. *Lævibus*. Glabris. Pili excidunt canibus vetulis.

34. *Pardus*. Odorem suavissimum efflare dicitur: quo illectas feras et propius accedentes, interficit.

Quod fremat in terris violentiùs. Ergo cavebis,
Et metues, ne tu sic Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui? Tecum est mihi sermo, Rubelli
Plance, tumes alto Drusorum sanguine, tamquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses;
Ut te conciperet, quæ sanguine fulget Iuli,
Non quæ ventoso conducta sub aggere texit.
Vos humiles, inquis, vulgi pars ultima nostri,
Quorum nemo queat patriam monstrare parentis.
Ast ego Cecropides. Vivas, et originis hujus
Gaudia longa feras: tamen imâ plebe Quiritem

est. Cave ne tu ad hunc modum Creticus, aut Camerinus appelleris. Quem verò hæc petit oratio? quem insector? te, Rubelli Plance, cui magnos nimirum spiritus facit illa nobilitas, quàm e Drusorum stirpe ducis; perinde quasi hanc tuis egregiis facinoribus consequutus fores, meruissesque habere matrem e Julia gente, ab Iulo Ascanii filio propagatâ, potiùs, quàm vilem è plebe mulierculam, quæ operam suam alienis telis in aggere Tarquinii texendis locare solet. Vos (ita de nobis enim loqueris) viles animæ, ignobile vulgus estis; quorum parentes ita sunt obscuri, ut quo editi sint loco dicere vix quisquam possit; ego non minus antiquâ et clarâ nobilitate sum, quàm veteres illi Athenienses, qui se a Cecrope oriundos prædicabant. At tu macte istâ nobilitate, hac prosapia beatus et pulcher esto: nihilominus in infima illa, quam despicis, plebe reperias cives non vulgari præditos eloquentiâ,

36. *Sic*. Nempe per jocum. Cave, ne ut scabiosus canis, vocatur leo, etc. ita tu voceris Creticus, etc.

Creticus. Sat. II, nota 42.

Camerinus. Sat. VII, nota 90.

37. *Rubelli Plance*. Illi, teste Cornelio Tacito, nobilitas per matrem ex Julia familia, etc.

41. *Sub aggere*. Aggerem Tarquinii intellige (de quo vide notam 153, Sat. V, ubi viles et plebeiæ feminæ telam texebant.) Sunt qui legant *sub aëre*, id est *sub dio*.

44. *Cecropides*. Primus Atheniensium Rex Cecrops. Ab eo Athenienses dicti sunt *Cecropidæ*; suæ originis vetustatem ac nobilitatem eo nomine significantes.

45. *Quiritem*. Civem Romanum.

Facundum invenies, solet hic defendere causas
Nobilis indocti : veniet de plebe togatâ
Qui juris nodos, et legum ænigmata solvat.
Hic petit Euphraten juvenis, domitique Batavi
Custodes aquilas, armis industrius : at tu
Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ :
Nullo quippe alio vincis discrimine, quàm quòd
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago.
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta

qui nobilium indoctorum jura tueantur : ex illa vulgi fæce prodeunt jurisperiti, qui leges ad solvendum difficilimas explicent, qui jus ambiguum et obscurum illustrent. Inde strenui juvenes leguntur qui armis victricibus in ultimi orientis oras penetrent, qui domitos nuper in occidente Batavos contineant, ne rebellent. Tu nihil interim aliud egregium, præter nobilis viri et Cecropidæ nomen habes, illis Mercurii statuis meritò comparandus, in quibus exstat solum caput, reliquum verò corpus rude, ac trunco stipitique simillimum est : hoc unum discrimen inter te atque illas statuas intercedit, quòd tu statua viva, spiransque truncus es, illæ exangues et marmoreæ sunt. Age, o Tro-

47. *Plebe togatâ.* Togis populus Romanus plurimum utebatur.

48. *Ænigmata.* Ænigma, Græca vox, sermonem obscurum significat.

49. *Euphraten.* Sat. I, nota 89.

Batavi. Hollandiam, quæ nunc dicitur, incolebant Batavi, Germaniæ inferioris populi, a Domitiano tunc subacti. Eos custodiebant, et ne quid molirentur ad excutiendum Romanorum jugum, impediebant præsidia et turmæ his locis relictæ, quæ per aquilas significantur ; erant enim aquilæ, vexilla romani exercitûs, nempe, hastæ acuto ferro in ima parte præfixæ, ut faciliùs in terra defigi possent, quarum in summo exstabat aurea vel argentea effigies aquilæ. Nempe quia hæc avis erat ominis felicissimi, et Jovi (cujus in potestate ac numine bellorum sors) gratissima censebatur.

51. *Hermæ.* Statuæ dimidiatæ Mercurii Athenis plurimæ visebantur : illarum caput humerosque marmoreos basis lignea vel lapidea, instar trunci rudis ac impoliti, sustinebat : itaque cùm in iis nec brachia nec pedes exstarent, rectè hominem ignavum et inutilem adumbrabant.

54. *Teucrorum proles.* Qui

Quis generosa putet, nisi fortia? Nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palmâ
Fervet, et exsultat rauco victoria Circo.
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, et primus in æquore pulvis.
Sed venale pecus Corythæ, posteritas et
Hirpini, si rara jugo victoria sedit.
Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum: dominos pretiis mutare jubentur
Exiguis, tritoque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.

jugena, ex animalibus quænam arbitramur esse nobilia, nisi quæ præstant robore? scilicet hunc in pretio habemus equum, qui plurimas in Circo victorias tulit, cui currenti vincentique faustis clamoribus applausit læta spectantium multitudo. Nobilem hunc itaque censemus, quocumque natus et pastus in agro sit, qui celeritate pedum alios antevertens, primus omnium pulverulentum ungula sonante campum quatit. Contra verò posteri et nepotes equæ illius nobilissimæ Corythæ, item Hirpini equi laudatissimi, cum gregariis equis venduntur, si rarò victoriam retulerint. Nemo respicit illorum majores, nemo illis ob nobiles parentum Umbras et Manes favet: vili pretio venditi ad novos heros transire coguntur, ignavæ pecudes, et attritâ cervice operam trahendis plaustris, aut versandâ Nepotis molâ, navant. Si vis igitur ut te laudemus, o Rubelli,

te a Teucris ducere originem gloriaris. Nobilem Romanum e Cæsarum familia, sic vocat, quia Cæsar Augustus a Trojanis et Æneâ originem ducebat, quæ causa Virgilio fuit Æneidos faciendæ. Teucer Phrygiæ Rex, Dardano, socero suo, successit in regnum, et Dardaniam urbem condidit, quæ deinde dicta etiam *Troja*, hinc *Trojani* dicuntur promiscuè *Teucri* et *Dardanidæ*.

56. *Facili*, *etc.* Ordo verborum est, cui plurima victoria fervet palmâ facili, etc.

60. *Sed venale*, *etc.* Ordo verborum est. *Sed posteritas Corythæ et Hirpini, est pecus venale.*

Corythæ. Equa fuit nobilis et celebrata versibus poëtarum, ut equus Hirpinus.

61. *Jugo*. Quadrigas agitabant in Circo, quarum jugum auriga instans equis insidebat.

65. *Nepotis*. Mulionis tunc noti.

Ergo ut miremur te, non tua, primum aliquid da,
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quod illis damus, et dedimus, quibus omnia debes.
Hæc satis ad juvenem, quem nobis fama superbum
Tradit, et inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim fermè sensus communis in illa
Fortuna. Sed te censeri laude tuorum,
Pontice, noluerim sic, ut nihil ipse futuræ
Laudis agas. *Miserum est aliorum incumbere famæ,*
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat ulmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer: ambiguæ si quando citabere testis,

non majorum tuorum nobilitatem et egregia facinora, quæ extra te sunt; sed aliquid nobis præbe, quod verè tuum possim dicere, et insculpere saxis ac monumentis titulos tuos et honorificas appellationes præferentibus; cedo, inquam, aliquid aliud præter illos honores, quos concessimus, atque adeo libenter etiamnum concedimus tuis majoribus, quibus acceptum refers quidquid gloriæ et nobilitatis obtines. Sed hæc modò sufficiant ad juvenem monendum, quem narrant efferre se insolentiùs et gloriari Neronis propinquitate. Nec mirum: quippe illi, quos in isto gradu felix fortuna collocavit, communi ferè sensu carent. Te verò, Pontice, majorum tuorum laudibus duntaxat magnum esse nolim, adeo ut nihil per te ipse geras, quod laudent posteri. Miser est qui alienâ nititur et viget famâ, haud secus ac ædificia suppositis columnis innixa, quas ubi subduxeris, ruere molem totam necesse est; aut instar palmitum, qui nisi ad ulmos applicentur, jacent. *Strenuum te militem præbe, tutorem æquum, arbitrum in componendis litibus incorruptum: si fortè contingat ut in dubia incertâque causâ, testimonium dicere*

72. *Censeri.* Suprà, nota 2.

76. *Palmes.* Vitis, ut pote imbecilla, solet adjungi et quasi maritari ulmis, quæ viduæ ac steriles cùm sint, fœcundæ quodammodo sic fiunt.

77. *Arbiter.* Arbitrum inter ac judicem hoc interest, quod judex ex lege et jure; arbiter, ex æquo et bono, lites amicè componit.

Incertæque rei, Phalaris licèt imperet ut sis
Falsus, et admoto dictet perjuria tauro;
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.
Dignus morte perit, cœnet licèt ostrea centum
Gaurana, et Cosmi toto mergatur aheno.
Exspectata diu tandem provincia cùm te
Rectorem accipiet, pone iræ fræna modumque,
Pone et avaritiæ; miserere inopum sociorum.
Ossa vides Regum vacuis exsucta medullis.
Respice quid moneant leges, quid curia mandet;
Præmia quanta bonos maneant, quam fulmine justo
Et Capito et Numitor ruerint, damnante Senatu,

cogaris, tametsi Phalaris ad falsum testimonium ferendum te impellat, candentisque tauri supplicium interminetur, ni falsum jures, piaculum immane esse puta, ut fugias necem, admittere quippiam pudendum et viro probo indignum, utque vitam retineas, facere jacturam virtutis et honestatis, propter quam colendam concessa nobis est vita. Qui ob sua flagitia mortem est commeritus, jam periisse censendus est; imò perinde se habet, ac si jam esset mortuus, quamvis ostreis in Lucrino captis mari vescatur, et unguentis Cosmi totus perfundatur ac diffluat. Cùm in provinciam tot votis expetitam perveneris, eamque susceperis administrandam, iræ frænos et avaritiæ sedulò injice, sociorum inopiam et calamitates respice: ecquid Reges ab avaris provinciarum Præfectis spoliatos, ac tamquam ossa exsuctis ipsis medullis sicca, opibus exutos intueris? Considera quid præcipiant leges, quid Senatus jubeat, quibus præmiis afficiantur probi, quàm atroci justâque sententiâ, ceu fulmine perculsi Capito Numitorque fue-

79. *Phalaris.* Tyrannus in Sicilia.

84. *Gaurana.* Gaurus mons Campaniæ Italicæ prope lacum Lucrinum, ubi optima ostrea.

Cosmi. Cosmus celebris erat unguentarius.

87. *Sociorum.* Populorum qui in societatem et amicitiam populi Romani sunt accepti.

88. *Ossa, etc.* Reges ad medullas usque exsuctos et comesos, ut vulgò loquimur.

91. *Capito, Numitor.* Ambo repetundarum damnati, ob spoliatam Ciliciam.

Piratæ, Cilicum. Sed quid damnatio confert,
Cùm Pansa eripiat quidquid tibi Natta reliquit?
Præconem, Chærippe, tuis circumspice pannis,
Jamque tace. Furor est post omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim, nec vulnus erat par
Damnorum, sociis florentibus, et modò victis.
Plena domus tunc omnis, et ingens stabat acervus
Nummorum, Spartana chlamys, Conchylia Coa,
Et cùm Parrhasii tabulis, signisque Myronis

rint, et a Senatu condemnati: piratarum Cilicum piratæ, ac latronum latrones. Quamquam quid miseros provinciales juvat, quòd aliquis provinciæ Præfectus fuerit condemnatus; si quod ipsis reliquum Natta fecit, Pansa furetur et adimat? Si me audis, Chærippe, quæres tibi præconem, qui auctione constitutâ vestes tuas et supellectilem vendat: mox ubi pecuniam ex iis redactam in tuto collocaveris, silebis, neque Præfectum accusaturus Romam te conferes, nullo tanti laboris et itineris operæ pretio. Insignis dementiæ esset, cùm reliqua perdideris, etiam longæ navigationis impensas velle amittere. Olim cùm socii nostri florentes ac lauti erant, cùm recèns a nobis Imperio adjuncti, minori damno ac dolore spoliabantur. Tunc etiam abundabant eorum domus nummis, vestibus Laconicis, Coâ purpurâ, spirantibus tabulis pictis, et statuis ex ebore a summis artificibus Myrone, Phidia, Po-

92. *Cilicum*. Cilices, in Asia minori, oram ejus Australem obtinebant. Antequam a Pompeio coercerentur, piraticâ infames fuerunt.

93. *Pansa, Natta*. Posterior provinciæ Præfectus: *Natta*, ejus antecessor. Ficta fortasse nomina.

94. *Chærippe*. Nomen socii alicujus fortasse fictum.

Pannis tuis. Ne illos tibi Præfectus provinciæ quispiam eripiat.

95. *Naulum*. Pretium navigationis.

96. *Par*. Tunc enim opulentis adimebantur superflua, nunc egentibus eripiuntur necessaria.

99. *Spartana*. In Laconia, parte Australi Græciæ (ubi Lacedæmon, seu Sparta) est Tænarus promontorium, in eoque tractu capiuntur optimi murices, pisciculi, quorum e sanguine fit purpura.

Conchylia. Sat. III, nota 80.

Coa. Cos, insula maris Ægei, Cariæ adjacens, Apellis patria; ibi texebantur tenuissimæ vestes e bombyce.

100. *Parrhasii*. Pictoris Ephesini.

Phidiacum vivebat ebur, necnon Polycleti
Multus ubique labor; raræ sine Mentore mensæ,
Inde Dolabella est, atque hinc Antonius, inde
Sacrilegus Verres. Referebant navibus altis
Occulta spolia, et plures de pace triumphos.
Nunc sociis juga pauca boum, et grex parvus equarum,
Et pater armenti capto eripietur agello:
Ipsi deinde Lares, si quod spectabile signum,
Si quis in ædicula Deus unicus. Hæc etenim sunt
Pro summis: nam sunt hæc maxima. Despicias tu
Forsitan imbelles Rhodios, unctamque Corinthum:
Despicias meritò. Quid resinata juventus,

lycleto elaboratis: Renidebant omnia præclaris illis operibus, vix ullam vidisses mensam sine poculis a Mentore cælatis. Ille videlicet sociorum opes occasionem dederunt furtis et sacrilegiis quæ Dolabella, Verres, Antonius admisere. Deportabant Romam e provinciis naves onustas congestis clam miserorum exuviis, deque spoliatis in pace sociis plures ac utiliores triumphos, quàm de iisdem bello victis, domitisque referebant. At illis nunc aliud nihil auferri potest, nisi agellus, pauca boum paria, armentum equarum, et equus taurusve ad sobolem gregis sufficiendum delectus; Dii domestici, aliqua statua paulò elegantior, et si quod est unicum in sacello numen. Quamvis enim illa signa rudia sint et obsoleta, nihilominus apud illos maximo in pretio et honore habentur. Contemnis tu quidem, et impunè deprædaris Rhodios viribus destitutos, aut deditos voluptatibus Corinthios; et verò

101. *Phidiacum.* Phidias sculptor nobilis, et statuarius; itemque Polycletus.

103. *Dolabella.* Asiam diripuit, quam pro Consule regebat.

Antonius. Caius Antonius, cùm Achaïam depopulatus esset, Senatu motus est.

104. *Verres.* Siciliæ Prætor, orationibus Tullianis non minus quàm suis sceleribus insignis.

108. *Lares.* Sat. VI, nota 3.

111. *Rhodios.* Sat. VI, nota 219. *Illinc Rhodos.*

Corinthum. Urbem Græciæ amplissimam, in Isthmi, quo Peloponnèsus cum reliqua Græcia committitur, faucibus sitam: *Coranto.*

112. *Resinata.* Resina, *est* picis quoddam genus: ea-

Cruraque totius facient tibi lævia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus: parce et messoribus illis,
Qui saturant urbem, Circo scenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cùm tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus et miseris: tollas licèt omne quod usquam est
Auri atque argenti; scutum gladiumque relinques,
Et jacula, et galeam. Spoliatis arma supersunt.
Quòd modò proposui non est sententia: verùm

quid est ab illis populis mollibus, et in polienda curandaque cuticula unicè occupatis metuendum? Sed cave lacessas Hispanos, Gallos, aut Illyrios: omitte messores illos, qui Romam ludis scenicis intentam pascunt. Nam præter quam quod nihil iis spoliandis faceres lucri, cùm a Mario nuperrimè spoliati et exhausti sint, plurimum etiam adires periculi. Non sunt facilè injuriâ graviore afficiendi viri fortes, iidemque calamitosi: etsi enim cetera illis abstuleris, scutum nihilominus, ensem, sagittas, et cassidem non auferes. Exuti omnibus fortunis reperient arma tamen quibus pœnas a suis prædonibus repetant. Quæ loquor nolite sic accipere, ut si essent sententiæ ad dicendi

utebantur ad pilos corporis vellendos, et cutem lævigandam.

114. *Axis.* In sphæra, axis est linea per centrum ducta a polo ad polum: pro tota *sphæra tum cælesti, tum terrestri*, aut *ejus aliquâ parte*, accipitur.

115. *Illyricum.* Illyris, sive Illyrium, et Illyricum, est Europæ regio ampla, ad dextrum Adriatici maris littus.

Messoribus. Afros intelligit qui frumentum Romæ alendæ suppeditabant.

116. *Circo.* Sat. III, nota 280; et Sat. VI, v. 440.

118. *Marius.* Sat. I, nota 37 et 39.

Discinxerit. Discingere, *est* zonam tollere, cingulum solvere; *ac per metaphoram*, spoliare, crumenam eripere: ferebant quippe Romani marsupia in zonis.

123. *Non est sententia.* Effata quædam et propositiones ad pompam potiùs quàm ad veritatem comparatæ conscriptæque. Alii referunt hanc vocem ad id quod modò dixit de Afris, et spoliatis sociis, futurum nempe ut arma

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi sancta cohors comitum; si nemo tribunal
Vendit Acersecomes; si nullum in conjuge crimen:
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat nummos raptura Celæno:
Tunc licet a Pico numeres genus: altaque si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores, ipsumque Promethea ponas:

pompam compositæ: tam certa sunt, quàm ipsa Sibyllarum oracula. Si cùm provinciam gubernas, omnes tui administri et domestici probi ac sceleris expertes sunt: si nullus adolescens tibi carus Edictorum tuorum flagitiosam exercet domi tuæ nundinationem, et iniquas a te sententias ipse pecuniâ correptus non extorquet, si pura criminis, nec avara tibi est conjux, quæ per conventus ac civitates discurrat, pecuniam aduncis manibus instar Harpyiæ corrasura: tunc per me licebit originem tui generis ab ipso Pico repetere, ac si arrident tibi præclaræ quædam, et a primis repetitæ seculis appellationes, concedam ut omnes Titanas qui contra Jovem pugnaverunt, ipsumque Prometheum in majorum tuorum reponas numero,

convertant in Romanos, *hoc non est commentum aut mea duntaxat opinio, sed certissimum vaticinium: Romanum illi jugum excutient, si pergant eos opprimere provinciarum Præfecti.*

124. *Folium.* In foliis arborum sua responsa perscribebat Sibylla Cumana. In ejus libris contineri fatum Imperii Romani credebatur.

Sibyllæ. Sat. III, nota 3.

125. *Tribunal.* Sumitur hîc pro *sententia quæ fertur a judice in tribunali sedente.*

126. *Acersecomes.* Intonsus, bene capillatus, et eleganter comptus.

127. *Conventus.* Sic appellabantur *oppida quædam celebriora provinciæ alicujus,* quo statis diebus populus e vicinis locis conveniebat, litium dirimendarum causâ, nundinarum, etc.

128. *Celæno.* Una est ex harpyiis de quibus plura, vide apud Virgilium III ÆEneid. versu 212.

129. *Pico.* Primus Aborigenum in Italia Rex, fuit Saturni filius, Fauni pater. Virg. VII ÆEn. v. 48.

130. *Titanida pugnam.* Titan Saturni et Opis frater major natu fuit: Cœli et Vestæ filius. Vide appendicem, c. 1.

131. *Promethea.* Sat. IV, nota 130.

De quocumque voles proavum tibi sumito libro.
Quòd si præcipitem rapit ambitus, atque libido
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas; claramque facem præferre pudendis.
Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major, qui peccat, habètur.
Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit avus; statuamque parentis
Ante triumphalem? Quò, si nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
Præter majorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Damasippus; et ipse,
Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul.

et ex quacumque fabula vel historia litteris mandata proavum tibi deligas. Si verò libidine atque ambitu vecors in omne scelus proruis; si fasces in sociorum vulneribus et cruore frangi jubes, si tacitâ lætitiâ perfunderis, cùm defatigati sunt cædendo lictores; cùm secures crebris ictibus hebetatæ; tunc incipit probro tibi esse ac dedecori avita nobilitas, et quasi admota propius face, tua flagitia illustrare: eò quippe clarius apparet quodlibet scelus atque exstat, quo clarior is a quo admittitur, et illustrior est. *Quid te mihi nobilibus ortum avis prædicas, te, inquam, qui testamenta falsa obsignare solitus es, in iis ipsis templis quæ avi tui condiderunt et ante statuam tui patris triumphalem? Te, qui, ut fœdissimis voluptatibus indulgeas, intempestâ nocte prodis, et vili cucullo caput, ne quis te agnoscat, obvolvis? En obesus ille Damasippus currum agitat in via, quam majorum suorum tumuli et monumenta prætexunt; nec dubitat, licèt sit Consul, non*

141. *In templis.* In iis obsignabant testamenta, et alia instrumenta, ut loci sanctitas metum ac religionem injiceret obsignantibus.

143. *Santonico.* Apud Santones, Galliæ populos, *la Saintonge*, conficiebantur vilia quædam capitis tegmina, quos cucullos vocabant, et quibus infima plebs multùm utebatur.

145. *Damasippus.* Fictum nobilis cujusdam nomen, aurigæ munus obire amantis.

146. *Sufflamine.* Sufflamen vocatur quodlibet retinaculum, rotæ radiis insertum,

Nocte quidem ; sed luna videt ; sed sidera testes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris
Cùm fuerit, clarâ Damasippus luce flagellum
Sumet, et occursum nusquam trepidabit amici
Jam senis, ac virga prior innuet, atque maniplos
Solvet, et infundet jumentis hordea lassis.
Interea dum lanatas, torvumque juvencum
More Numæ cædit Jovis ante altaria, jurat
Hipponam, et facies olida ad præsepia pictas.
Sed cùm pervigiles placet instaurare popinas,
Obvius assiduo Syrophœnix udus amomo
Currit, Idumeæ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis affectu dominum, regemque salutat,

erubescit, inquam, rotas sufflaminare. Noctu quidem hæc fiunt, fateor, sed luna cernit, sed testes totidem oculati, quot astra, sunt. Abierit Consulatu Damasippus, meridianâ luce sumet in manus flagellum, nec amico jam seni occurrere fugiet : immo flagello stridente obvium salutabit ; ipse fœni fasciculos solvens equis defatigatis atque hordeum apponet : dumque, pietatem Numæ simulans, oves, aut vitulum Jovi ante aras immolabit, Hipponam solam, Agasonum Deam præsidem, et alia quæ jumentis favent, ideoque in stabulis picta cernuntur, numina jurabit. Jam, cùm idem Damasippus, omisso currum agitandi studio, repetit popinam, ubi totas perpotando noctes ducit, en tibi advolat occurritque unguentarius quispiam Syrophœnix, cujus officina Idumeæ portæ vicina est : ille Damasippum regem, dominumque compellans, honorificam illi

impediensque ne rota circumagatur, atque adeo currûs celeritatem et impetum retardans.

151. *Jam senis.* Cujus gravitate admoneri, et levitatem suam ineptiasque deberet abjicere.

154. *Numæ.* Sat. III., nota 12.

155. *Hipponam.* Deam mulionum et aurigarum.

157. *Syrophœnix.* Fictum nomen unguentarii. E Syria et Phœnicia, regionibus Asiæ, exquisita mittebantur aromata.

Udus. Unguenta ferè pinguia sunt, ob oleum admixtum.

Assiduo amomo. Assiduâ tractatione amomi, unguenti humidi, quod conficiebant ex amomo, arbusculâ suavissimum odorem spirante. Hæc in Arabia ferè nascitur.

159. *Idumeæ portæ.* Una inter portas Romanæ urbis.

Et cum venali Cyane succinctâ lagenâ.
Defensor culpæ dicet mihi : Fecimus et nos
Hæc juvenes. Esto ; desisti nempe, nec ultrà
Fovisti errorem. Breve sit quod turpiter audes :
Quædam cum prima resecentur crimina barba.
Indulge veniam pueris. Damasippus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit,
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis
Amnibus, et Rheno, atque Istro : præstare Neronem
Securum valet hæc ætas. Mitte Ostia, Cæsar,

salutem dicit, quo more solent hospites, dum comiter et urbanè prætereuntes invitant : adest etiam Cyane, ad ministrandum expedita, amphoram generosi vini gestans. Audio quid ab aliquo dici ad excusandum Damasippum possit : nempe idem a se aliàs juvene factitatum esse : sit ita sanè ; at istas nugas valere jussisti denique, nec ultra juveniles annos ineptire perrexisti. Detur brevi stultitiæ venia : sint flagitia quædam adolescentiæ, quæ cum prima pariter barba deponantur. Pueris aliquid peccare fas sit : verùm Damasippus eâ jam ætate provectus, quâ bellum gerere posset in Armenia, et contra hostium incursiones Syriam, Germaniam, immo ipsum Neronem defendere, non erubescit perpotare in thermis, et vilissimas popinas consectari, quarum foribus appensa lintea indicant quid in eis

160. *Cyane.* Cauponis uxor: copa.

166. *Thermarum.* Sat. VII, nota 233. Balnearum suprema pars propriè vocabatur *Thermæ :* ibi enim vel ad ignem, vel ad solem sudabatur : pars media calidas, quibus corpora lavarentur, aquas continebat ; ima, frigidas ; primùm quippe sudabant ; deinde corpus lavabant aqua ; denique illud oleo perungebant.

Inscripta lintea. Pro foribus cauponarum appendi solent tabellæ, vel telæ, in quibus inscribuntur quæ ibi venalia sint et quo pretio.

167. *Armeniæ.* Sat. VI, nota 402.

Syriæ amnibus. Oronti, Euphrati. Sat. III, nota *Orontes.* In fluviis plurimum est momenti ad oppugnandam propugnandamve regionem.

168. *Rheno.* Rhenus, *le Rhin*, ingens fluvius, a Meridie ad Septentrionem fluens, inter Galliam et Germaniam.

Istro. Ister, sive Danubius, maximum Germaniæ flumen, *le Danube.*

169. *Hæc ætas.* Nempe provectior.

Ostia. Ad ostium Tiberis

Mitte; sed in magna Legatum quære popina.
Invenies aliquo cum percussore jacentem
Permistum nautis, aut furibus, aut fugitivis;
Inter carnifices, et fabros sandapilarum,
Et resupinati cessantia tympana Galli.
AEqua ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec mensa remotior ulli.
Quid facias talem sortitus, Pontice, servum?
Nempe in Lucanos, aut Thusca ergastula mittas.
At vos, Trojugenæ, vobis ignoscitis, et quæ
Turpia cerdoni, Volesos, Brutosque decebunt.

vœneat. Quœris Legatum. Cæsar, qui bellum tuo nomine auspiciisque gerat, omitte urbem Ostiensem, noli eum ibi quœrere; sed in aliqua Romœ caupona insigni, ubi hominem reperies mensœ accumbentem cum aliquo sicario in promiscua nautarum, servorum nequam, et latronum turba, cum carnificibus, ac sandapilarum fabris, cum Cybeles sacerdotibus in dorsum abjecto tympano temerè jacentibus ac sternentibus. Ibi omnes pari quidlibet faciendi libertate gaudent, iisdem utuntur scyphis, eodem in lecto accumbunt, neque est ulla mensa seorsum alicui, honoris ergo, posita. Quid servo faceres, Pontice, si talem nactus esses? Opinor eum amandares in Lucaniœ agros, vel Tusciœ, ut ibi vinctus compedibus, terram exerceret. At vos, o Romani nobiles, qui originem vestram a priscis illis Trojanis ductam ambitiosè venditatis, ea in vobis toleranda, immo laude censetis digna, quœ in mancipio jure plectanda duceretis, perinde quasi honestè fieri a Brutis Volesisque pos-

condita olim urbs fuit cum portu. Porro in urbe Ostiensi vulgò morabantur Legati et Duces, quia inde navim cum exercitu conscendebant, bellum, quò jussisset Imperator, deportaturi.

170. *Legatum.* Is *dicebatur in bello*, qui præerat copiis, nomine Imperatoris, aut primarii alicujus Ducis, *Lieutenant.*

173. *Sandapilarum.* Sandapila, plebeium et vile feretrum est.

174. *Galli.* Vidè append. cap. 2.

178. *Lucanos.* Lucania, pars est Italiæ extremæ, ad Meridiem, prope Calabriam.

Tusca. Tuscia, *la Toscane*, pars Italiæ mediæ, supra Romanum agrum.

Ergastula. Sat. VI, nota 102.

180. *Cerdoni.* Cerdo, *un*

Quid, si numquam adeo fœdis, adeoque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora supersint?
Consumptis opibus vocem, Damasippe, locasti
Sipario, clamosum ageres ut phasma Catulli.
Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,
Judice me, dignus verâ cruce. Nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior hujus,

sent, quæ non sine probro a sutoribus veteramentariis admittuntur. Quid autem dicas aut quibus verbis deplorandos miserrimorum temporum mores inquinatissimos arbitreris, si præter illa, quæ hactenus commemoravi, tam tetra, tam indigna, restant alia nihilominus longè turpiora? Damasippus, re familiari per luxum et comessationes dilapidatâ, operam histrionibus et actoribus fabularum navat, certâ mercede constitutâ, ut in Catulli comedia, cui Phasma nomen est, partes agat. Video quid objici mihi possit, nempe ipsum Lentulum egisse quoque personam Laureoli cum dignitate. Ille verò meâ sententiâ dignus fuit, qui veram in crucem ageretur. Neque tamen ipse quoque populus accusandus non est, qui adeo pudorem omnem exuit, ut ejusmodi spectaculis adesse, ac viros

savetier. Quilibet vilis opifex.

Volesos. Illorum antiquissima familia fuit, e Sabinis oriunda.

Brutos. Brutus, primus Romæ Consul, ac libertatis vindex.

183. *Locasti.* Ut quæstum ex arte scenica faceres.

184. *Sipario.* Siparium, *est* velum sive aulæum, quo tegitur scena, quodque apud Romanos tamdiu depressum humi et complicatum jacebat, donec peracta esset fabula, vel donec scenæ ipsius apparatus, et ornatus theatri mutaretur: tunc enim erigebatur ab humo et tollebatur, ut scenam tegeret, *la toile, le rideau.*

Phasma. Græca vox, *φάσμα, spectrum.*

185. *Laureolum.* Tragœdiæ sive comœdiæ nomen fuisse testis est Gellius, in qua Laureolus servus in crucem actus ob scelera, spectabatur.

Velox. Qui servi agilitatem et versutias strenuè repræsentaret.

Lentulus. Nobilis Romanus, cujus majores bene multi Consulatum gessere. Gens illorum Cornelia.

186. *Verâ cruce.* Non ficta, in quam tolli fingebatur in scena.

Qui sedet, et spectat triscurria patriciorum;
Planipedes audit Fabios, ridere postest qui
Mamercorum alapas: quanti sua funera vendant,
Quid refert? Vendunt nullo cogente Nerone,
Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atque hinc pulpita pone:
Quid satius? Mortem sic quisquam exhorruit, ut sit
Zelotypus Thymeles, stupidi collega Corynthi?

nobilissimos scurrarum vilissimorum inepta dicta factaque imitantes, non dubitat intueri; Fabios indutos socco, et in theatro recitantes audire, Mamercos colaphis mulctatos, cum risu et plausu cernere sustinet: huc adde quod nobiles iidem descendunt in arenam, et vitam suam pretio addicunt. Magno, fateor, at quantumcumque illud pretium sit, nihilominus ad excusandum dedecus parum refert, siquidem sponte suâ, non, ut olim, coacti a Nerone gladiatoria ista certamina suscipiunt, idque palam, et in iis ludis quos Jubentius Celsus Prætor edit. Fac tamen ex una parte proponi tibi gladiatorum enses, ex altera histrionum theatra: utram artem potiorem, utram alteri præferendam putas? Quis tanto mortis et arenæ metu afficitur, et ad eam evitandam agere malit in comœdia personam actoris qui ridicula zelotypia Thymeles laborare se fingat, et socium

188. *Triscurria.* Facta valde scurrilia.

Patriciorum. Sat. I, nota 22.

189. *Planipedes.* Factum vocabulum ex *planus* et *pes*: significatque *servos*, aut *actores infimæ notæ*, qui planis sive nudis pedibus, sine cothurnis aut soccis, in theatro fabulas exhibebant.

Fabios. Sat II, nota *Paulos*, etc. Sat VI, nota 196, et suprà, nota 13.

190. *Mamercorum.* Pro nobilissimis quibuslibet ponuntur.

Alapas. Servos, quorum personam sustinebant. Mamerci in comœdiis, vapulare inflictâ in genas palmâ, moris est.

191. *Nerone.* Nero multos nobiles depugnare in arena jussit. Sueton. Neron. cap. 12.

192. *Celsi Prætoris.* Jubentium Celsum Præturam gessisse sub Trajano docet Plinius, Epist. 5, Lib. VI.

193. *Pulpita.* Loca in theatro editiora.

195. *Zelotypus, etc.* In comœdia quadam tunc pervagata, inducebatur actor zelotypia laborans, ut fit in ejusmodi comicis fabulis.

Thymeles. Thymele, vel uxor, vel amica fuit Latini histrionis.

Collega. Dicuntur *Collegæ*

Res haud mira tamen, citharœdo Principe, mimus
Nobilis. Hæc ultrà, quid erit nisi ludus? et illic
Dedecus urbis habes: nec mirmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supinâ;
(Damnat enim tales habitus, et damnat et odit,)
Nec galeâ frontem abscondit: movet ecce tridentem,
Postquam vibratâ pendentia retia dextrâ
Nequicquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, et totâ fugit agnoscendus arenâ.
Cedamus tunicæ, de faucibus aurea cum se

ac rivalem habere vecordem illum Corynthum? Quamquam quid mirum nobiles histrioniam exercuisse, cùm ipse Imperator citharœdus foret? Quænam deinceps Romæ florebunt artes, nisi ludicræ et infames? Quid quod ars ipsa gladiatoria non sine insigni dedecore tractatur ab iisdem nobilibus Romanis. Prodit in arenam Gracchus non iis tectus armis, quibus mirmillones utuntur, videlicet parmâ, recurvo ense, galeâ; displicet enim ipsi apparatus iste et armatura: solo instructus est tridente ac reticulo, quod ubi frustra protendit explicuitque, ut adversarium comprehenderet, detecto vultu fugam arripit, et ore subrecto, ut facilè agnosci a spectatoribus possit, caveam omnem perambulat. Demus locum fugienti nobili, revereamur ipsius tunicam, et funiculum aureum, longo volumine pendentem

qui eumdem gerunt Magistratum, idem obeunt munus; sic vocat ironicè *nobilem*, qui actorem zelotypum repræsentans, socium in eadem comœdia, vel in zelotypia, Corynthum haberet, ineptum histrionem.

196. *Citharœdo principe.* Hæc in Neronem cadunt, qui Citharœdos coluit impensè, ac ipse cantare in theatro non erubuit. Suet. cap. 10.

198. *Mirmillonis.* Vide Sat. II, not. 101.

199. *Gracchum pugnantem.* Sic Juvenalis de Graccho loquitur Sat. II, v. 101. *Vicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi, lustravitque fugâ mediam gladiator arenam.* Vide quæ annotavimus ad hæc verba.

Supina. Vel incurva, vel ad plagam infligendam erecta.

203. *Spectacula.* Spectatores. Vel ipsa tabulata et meniana, unde spectabat populus.

205. *Cedamus.* Gladiatores exercitati et victores ignoscere cogebantur ignavis et imperitis nobilibus; quos sæ-

Porrigat, et longo jactetur spira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Gracco jussus pugnare secutor.
Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni;
Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culeus unus?

e galero : evadat sanè incolumis, non sine dolore atque ignominiâ mirmillonis, qui coactus cum Gracco pugnare, videt illum sibi eripi, malletque gravissimam quamlibet plagam, quàm hoc dedecus, accepisse. Si detur hæc populo facultas, ut possit, quid sentiat, quos probet, libere aperire, an erit quisquam adeo scelestus, ut Senecam sine ulla dubitatione non anteponat Neroni, qui se tot parricidiis inquinavit, ut ad eum meritis mactandum pœnis unica simia, anguis unicus et culeus non sufficerent! Sanè Orestes, itidem, ut Nero, matrem interemit : sed dispar facinus

pe servabat populus, vetans ne ab adversariis interficerentur.

Tunicæ. Tunica vestis *erat* interior, carens manicis, cui toga imponebatur.

206\. *Spira.* Funiculus auro textus, et in spiram, *id est*, in orbem, convolutus, agitante vento.

Galero. Retiarius gerebat in capite pileolum desinentem in acumen : ex quo hinc inde tæniæ pendebant, quæ sub mento colligatæ cohibebant galerum, ne capite excideret, ventoque jactatæ fluitabant.

207\. *Ignominiam.* Turpe est victum adversarium dimittere : cum ignavo pugnare, etc.

208\. *Secutor.* Mirmillo, qui retiarium, jacto frustra reti, fugientem insequebatur. Suprà Sat. II, not. 101.

210\. *Senecam.* Neronis præceptorem, virum optimum, cujus exstant scripta pleraque, homine Christiano non indigna.

211\. *Cujus supplicio, etc.* Tot parricidiis inquinatus Nero non unum supplicium merebatur, sed multiplex.

212\. *Simia.* Parricidæ apud Romanos hoc afficiebantur supplicio, ut in saccum e corio factum insuerentur cum simia, gallo gallinaceo, viperâ et cane : tum in mare aut vicinum flumen, dejicerentur. Non unum parricidium Nero admisit. Agrippinam matrem, Octaviam et Antoniam sorores, nempe filias Claudii Cæsaris, a quo adoptatus erat: uxores duas Octaviam et Poppæam, Britannicum fratrem, etc. interfecit.

Par Agamemnonidæ crimen, sed causa facit rem
Dissimilem: quippe ille Deis auctoribus, ultor
Patris erat cæsi media inter pocula: sed nec
Electræ jugulo se polluit, aut Spartani
Sanguine conjugii: nullis aconita propinquis
Miscuit; in scena numquam cantavit Orestes;
Troïca non scripsit. Quid enim Virginius armis
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba?
Quid Nero tam sævâ, crudâque tyrannide fecit?
Hæc opera, atque hæ sunt generosi Principis artes,

tamen est ob disparem causam. Orestes quippe patrem in convivio a Clytemnestra interfectum ulciscebatur, superis impellentibus et approbantibus: at nec sororis suæ Electræ, aut uxoris cæde manum commaculavit: non affines veneno sustulit, numquam in theatro cecinit, carmina de Trojæ excidio non composuit. Quid enim justius Virginium, Vindicem et Galbam excitare debuit ad pœnas de Nerone sumendas, quàm illa hominis vecordia, qui histrio, poëta, Citharœdus esse non erubesceret? Quæris quodnam præclarum facinus ediderit Nero, toto illo tempore, quo imperium obtinuit, vel potiùs, quo diram tyrannidem exercuit? Cantavit in scena, saltavit, versus fecit: hæc sunt illustria maximi Principis facinora, hæ sunt illius artes;

213. *Agamemnonidæ.* Orestis, qui filius Agamemnonis et Clytemnestræ. Lege Sat. III.

215. *Media inter pocula.* Alii occisum Agamemnona in convivio, alii in balneo, aliter alii referunt.

216 *Electræ.* Sororis suæ.

Spartani conjugii. Hermione, Menelai Regis Spartæ filia, conjux Orestis fuit.

217. *Propinquis.* Nero Aulum Plâucium, Ruffinum, Crispinum, etc. propinquos occidit.

218. *Cantavit.* Suet. c. 20, 21.

219. *Troiça.* Nero, ut narrat Eutropius, cùm vellet Trojæ captæ et incensæ imaginem aliquam cernere, urbis Romæ maximam partem incendi jussit: ipse suavi spectaculo captus tragicam induit vestem, et versus de Trojæ excidio a se compositos cecinit.

Virginius. Virginius Rufus, Germanici exercitûs Ductor, Julius Vindex, Galliæ Proprætor, Sergius Sulpitius Galba, Hispaniæ Præfectus, a Nerone desciverunt, eumque solio deturbarunt, illud in primis questi, quòd totus scenicis artibus deditus nihil dignum Principe cogitaret.

Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu
Prostitui, Grajæque apium meruisse coronæ.
Majorum effigies habeant insignia vocis :
Ante pedes Domitî longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigones seu personam Menalippes ;
Et de marmoreo citharam suspende Colosso.

cui nihil optatius erat, quàm in theatris exterarum gentium saltare indignum in morem, coronam ex apio in Græcorum certaminibus promereri, et Imperatoris Romani majestatem ludibrio turpiter exponere. Age, Nero, avorum tuorum imagines exorna illis præmiis, quæ ob canoram vocem es consequutus : ante Domitii simulacrum depone vestem theatralem, aut larvam, quâ indutus partes Thyestæ, Antigones vel Menalippes egisti : ex illa Augusti statuâ ingenti marmoreâ suspendi citharam jube. Quis illustriori

223. *Pulpita.* Suprà, not. 193.

224. *Prostitui.* Se spectandum et ridendum in theatro proponere.

Apium. Quatuor certamina publica erant apud Græcos celeberrima. *Olympica* in honorem Jovis instituta : in iis donabantur victores coronâ ex oleastro : *Pythia*, in honorem Apollinis ; corona dabatur victoribus ex lauro : *Isthmia*, in honorem Palæmonis seu Melicertæ ; corona ex pinu erat confecta : *Nemœa*, in honorem Herculis qui leonem in Nemæa sylva interfecerat ; vel Archemori, filii Lycurgi : victores coronabantur apio, *de l'ache*, herbâ quâdam. In istis certaminibus Nero præmium sæpè retulit. Immò e Græcia quondam rediens, eodem invectus est Romam curru, quo Augustus olim triumphaverat, coronas a se relatas gestans.

225. *Insignia vocis.* Monumenta victoriæ ob cantum relatæ. Solebant hostium spolia, et rerum bene gestarum præmia deponere ad statuas avorum.

226. *Domitî.* Pater Neronis, itemque ejus avus vocabatur *Domitius Nero.*

Thyestæ. Thyestes filius Pelopis, nepos Tantali, frater Atrei : cujus uxorem cùm temerasset, Atreus interfectos Thyestæ filios patri epulandos apposuit ; hinc natæ complures tragœdiæ.

227. *Syrma.* Sic vocatur vestis ad pedes longè promissa et ampla, quâ utebantur actores fabularum.

Antigones. Œdipi filiæ, quæ patri suo excæcato ducem se præbuit.

Menalippes. Fuit Antiopes Amazonum Reginæ, soror, ab Hercule, in bello quod cum Amazonibus gessit, capta. Celebre tunc argumentum tragœdiarum.

228. *Colosso.* Colossus vocatur statua quælibet major.

Quis, Catilina, tuis natalibus, atque Cethegi
Inveniet quicquam sublimius? Arma tamen vos
Nocturna, et flammas domibus, templisque parastis,
Ut Braccatorum pueri, Senonumque minores;
Ausi quod liceat tunicâ punire molestâ.
Sed vigilat consul, vexillaque vestra coërcet.
Hic novus Arpinas ignobilis, et modò Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit ubique

loco natus fuit quàm Catilina, quàm Cethegus? Illi tamen sumptis in patriam armis, civium ædes ac Deorum templa nocturnis facibus incendere, Gallorum exemplo, tentaverunt. Dignum certè facinus, quod tunicâ molestâ gravissimisque suppliciis meritò plecteretur. At vigilantissimus Consul nefarias coïtiones vestras et arma impia reprimit. Hic ille homo novus et nullâ majorum nobilitate spectatus, oriundus Arpino et in Equestrem ordinem, ex illo ignobili

Hoc in versu intelligitur Augusti statua, cui Nero jussit appendi citharam ad se a judicibus inter cantantes constitutis, ut victori, allatam.

232. *Braccatorum.* Galli Narbonensis provinciæ ad mare Mediterraneum positi, vocati sunt olim *Braccati*, seu *Gallia Braccata*, a *Braccis*, seu *femoralibus*, quibus tunc utebantur. *Pueri Braccatorum*, locutio est Græca, pro *Braccati Galli.*

Senonum. Senones in Gallia, circa Rhodanum et Ararim: illi Braccatis Gallis juncti, cùm Italiam invasissent, Romanos ad fluvium Alliam ingenti clade affecerunt; ipsam urbem victores ingressi, eam incenderunt. Capitolium ne caperent, obstitit Camillus, qui pulsos Româ subinde funditus delevit.

Minores. Posteri, nepotes.

233. *Tunicâ molestâ.* Vestis erat e charta, cannabe, stuppa; illinebatur bitumine, resinâ, pice; tum circumdabatur iis qui grave quidpiam et maximè incendia moliti fuerant: quâ demum incensâ vivi comburebantur. Vid. Sat. I, not. *Tæda lucebis.*

234. *Sed vigilat, etc.* Opponit ignobilem Consulem, improbis nobilibus: vos patriam perdere voluistis; ille servavit.

Vexillaque. Vexilla erant cohortes divisæ in Centurias et harum singulis sua erant vexilla. Vegetius, lib. 2.

235. *Novus.* Homines novos *Romani appellabant*, qui nulla majorum dignitate insignes, suam sibi nobilitatem debebant.

Arpinas. Arpinum oppidum Italiæ fuit, in Volscis: patria Tullii.

237. *Municipalis.* Municipia *dicebantur* Italiæ civita-

Præsidium

Præsidium attonitis, et in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis et tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octavius abstulit udo
Cædibus assiduis gladio : sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.
Arpinas alius Volscorum in monte solebat
Poscere mercedes alieno lassus aratro :
Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigrâ muniret castra dolabrâ

municipio non ita pridem evectus, præsidia militum collocat in omni urbis parte, contra vestros impetus, timorem incutit sceleratis, confirmat probos, auxiliumque ad tuendam patriam ex omnibus populis accersit. Quamobrem tantam in urbe ac pace gloriam est consequutus, quantam adeptus Augustus non est in pugnis ad Actium aut Philippos commissis, et Romano sanguine tam liberaliter effuso. Roma in libertatem vindicata per Tullium, ipsi præclarum patris patriæ nomen arrogavit. Alter civis egregius, ex eodem ortus Arpino, alienum agrum arare mercede conductus in Volscorum montibus consueverat, ac duro in labore primam ætatem transigere : mox amplexus militiam extruendo castrorum vallo cum gregariis militibus et fabris operam navans, vapulabat a Centurione, impactâ capiti ejus sarmento virgâ, si operi segniùs incumberet. Idem ille tamen

tes, quarum incolæ suis legibus utebantur, et eadem quæ Romani cives munia, *id est*, Magistratus eosdem et honores capere poterant Romæ.

239. *Leucade*. Leucas, nunc *Sancta Maura*, insula est ad oram occidentalem Epiri, prope Actium promontorium, ubi navali prælio Antonium et Cleopatram Augustus vicit.

240. *Thessaliæ*, etc. In campis Philippicis, prope Philippos urbem Thessaliæ, ubi Octavius Brutum et Cassium profligavit.

242. *Libera*. Catilinariæ conjurationis metu periculoque liberata.

243. *Alius*. Marius : de quo plura vide, Sat. X, n. 264.

Volscorum. Volsci, populus antiquæ Italiæ.

244. *Mercedes*. Stipendium et pretium pro agro arato.

245. *Vertice*. In suo vertice. Adeo graviter Marius cædebatur, ut vitis seu virga Centurionis e sarmento, pro more, confecta, rumperetur in humeris et capite Marii.

Hic tamen et Cimbros, et summa pericula rerum
Excipit, et solus trepidantem protegit urbem:
Atque ideò postquam ad Cimbros, stragemque volabant,
Qui numquam attigerant majora cadavera, corvi;
Nobilis ornatur lauro collega secundâ.
Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt

unus ingruentibus Cimbris objecit se se, ac Romanam rem in summum timorem periculumque adductam sustentavit. Eam ob rem postquam Cimbrorum cæde et sanguine satiati sunt corvi, numquam alias tantis tamque proceris cadaveribus pasti; Q. Catulus Marii collega, licet nobilis, secundas in triumpho ac victoriæ gloria partes tulit. Plebeii fuere Decii pater et filius, atque infimo loco nati; ni-

247. *Cimbros.* Germaniæ populum qui effusus in Italiam anno U. C. 652, cum Teutonibus et Ambronibus, eam oppressurus videbatur. Creatus est quartùm Consul Marius, adjuncto ipsi collega Q. Lutatio Catulo: in Gallias profectus eodem anno Teutonas debellavit ad Aquas Sextias: verùm quia Cimbris in Italia par Catulus non erat, ad hunc anno insequente advolat, Cimbros ad Vercellas debellat, cædit ex illis centum quadraginta millia, sexaginta millia capit etc. cùmque ipsi soli triumphus esset oblatus, voluit ejus participem esse Catulum, licèt Mario laus primaria victoriæ tribueretur. *Actum erat*, inquit Florus, Lib. III, cap. 3, *nisi Marius illi seculo contigisset.*

250. *Majora cadavera.* Germanorum procerà moles celebratur apud Historicos ejus ævi.

251. *Nobilis ornatur lauro collega secundâ.* Q. Lutatius Catulus ipse nobilis Marii Collega secundo tantùm loco triumphat, Marius verò licèt novus homo primas tulit. Nam et præcipuam rei gestæ gloriam Mario attributam, referunt Livius et Plutarchus: adeo ut primores civitatis qui priùs ut novo homini tantos honores inviderant, conservatam ab eo Rempublicam faterentur et prædicarent.

252. *Deciorum.* Anno U. C. 414, bellum grave Romanos inter et Latinos exarsit. Consulatum gerebant Titus Manlius Torquatus, et Publius Decius Mus. Ille filium quòd injussus vicisset, securi percussit: hic in somnis admonitus eam partem bello superiorem fore, cujus Dux se Diis Manibus devoveret obiretque mortem pro patria, incitato in hostes equo fortiter occubuit, et victoriam Romanis peperit. Sub

Nomina: pro totis legionibus hi tamen, et pro
Omnibus auxiliis, atque omni pube Latinâ
Sufficiunt Dîs infernis, terræque parenti.
Pluris enim Decii, quàm qui servantur ab illis.
Ancillâ natus trabeam, et diadema Quirini,
Et fasces meruit Regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra tyrannis
Exsulibus juvenes ipsius Consulis, et quos

hilominus illi duo suffecerunt ad placandam Tellurem et Deos inferorum iratos Romano exercitui, auxiliaribus ejus copiis et omni Latino populo. Isti quippe duo pluris erant æstimandi, quàm Romani ceteri, qui ab imminenti exitio illorum pietate ac fortitudine sunt liberati. Qui nostros inter Reges probos justosque extremo loco regnum obtinuit, ille quamvis ancillâ genitus foret, ad hanc tamen summam potestatem est evectus, et regiæ dignitatis insignibus, quæ Romulus suis successoribus habenda transmiserat, trabeâ, fascibus, coronâ, meruit ornari. Tarquiniis patri ac filio Româ pulsis, et in exsilium ejectis, ejusdem Romæ portas aperire, ac patriam prodere statuerant ipsius Bruti, primi omnium Consulis, adolescentes filii, quos profectò decuisset egregium aliquid potius moliri pro asserenda liber-

annum ejusdem urbis 459 Cisalpini Galli, cum Etruscis et Samnitibus conjuncti Romanos adorti sunt. Commisso prælio cùm nutaret acies Romana, P. Decius Cos. exemplo patris se devovit, eodem successu.

255. *Dîs infernis, terræque.* Ideo se devovebant ut his veluti piacularibus hostiis placati Dii inferi, ceteris parcerent; nec alios raperet ad se terra, quæ mortuos sinu veluti suo complectitur, ac devorat.

257. *Ancilla natus.* Servius Tullius Romanorum Rex sextus, quem excepit Tarquinius Superbus, ignobili et obscuro loco natus, matre serva.

Trabeam. Vestem regiam, albis plagulis ornatam, trabium instar, assutis purpuræ. Eâdem Consules Romani utebantur. Augurum trabea hoc habebat peculiare, quod trabes illæ seu frusta insuta, essent coccinea.

Quirini. Sat. III, not. 60, et not. *Quirine.*

258. *Regum ultimus, etc.* Post Servium quidem Tullium regnavit Tarquinius Superbus, at inter bonos Reges haud quaquam numerandus.

260. *Exsulibus.* Tarquinio Superbo, ejusque asseclis, qui Româ pulsi ad Porsennam Regem Etruscorum perfugerunt.

Juvenes. Titus et Tiberius.

Magnum aliquid dubiâ pro libertate deceret;
Quod miraretur cum Coclite Mutius, et quæ
Imperii fines Tiberinum virgo natavit.
Occulta ad patres produxit crimina servus
Matronis lugendus: at illos verbera justis
Afficiunt poenis, et legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis

tate publica nondum satis bene constituta, et egregii facinoris quidpiam edere, quod mirari atque adeo imitari possent Mutius Scævola, Horatius Cocles et Clælia, quæ in Tiberim fluvium, tunc Imperii Romani limitem, se immittere non dubitavit. Conjurationem sceleratam et arcana filiorum Bruti consilia Senatoribus aperuit servus cujus obitum matronæ Romanæ publico luctu prosequi ob servatam patriam meritò debuerunt: interim nobiles illi patriæ proditores meritâ mactati pœnâ, cæduntur virgis et securi feriuntur: quod supplicium ceterarum legum deinde conditarum initium et occasio extitit. Satius esset genitum esse te Thersitâ, modò esses Achilli par, et arma inducre ac

262. *Coclite.* Horatius miles Romanus, ob amissum in pugna oculum *Cocles* dictus, Porsennæ aciem a Sublicii pontis ingressu tamdiu prohibuit, donec pons a tergo abrumperetur. Ipse postmodum in Tiberim se projiciens, ad suos enatavit.

Mutius. Caius Mutius Cordus, propter ambustam sinistram, *Scævola* nuncupatus. Ille in Porsennæ Romam obsidentis castra penetravit, ibi pro Rege, quem petebat, aulicum sive satellitem interfecit: mox dextram, erroris quasi ream, ardenti, qui ibi fortè aderat, foculo, seu arulæ injecit. Porsenna Romanam fortitudinem demiratus, acceptis obsidibus recessit, obsidionemque solvit.

Et quæ, etc. Clælia quædam, virgo Romana, data Porsennæ fuerat inter obsides. Elusis custodibus equum arripuit, trajectoque Tiberi se Romam incolumis recepit.

264. *Servus.* Vindicium fuisse dictum narrat Livius, Lib. II, c. 5.

265. *Lugendus matronis.* Vel dignus cujus fides etiam post mortem laudaretur, eo quòd fuisset auctor liberandæ patriæ, ut explicui; vel, dignus cujus calamitas lugeretur, quippe quem Brutus, [ita enim scribit vetus scholiastes] ut conservatorem patriæ manumisit; at tamquam delatorem dominorum cruci affixit: quod factum matronæ planxerunt.

Illos. Bruti filios ceterosque conjuratos. Virgil. VI Æneid. v. 817.

266. *Securis legum prima.*

Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas;
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.
Et tamen ut longè repetas, longèque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

tractare posses ab ipso Vulcano fabricata, quàm te Achille natum, et Thersitæ similem esse: quamvis tamen, o nobilis Romane, quisquis es, generis tui originem longissimè repetas, et ad ipsa Romæ incunabula recurras, oriundum te esse constabit ab illa perditorum hominum fæce, qui Romam, tamquam ad asylum perfugiumque facinorosis a Romulo apertum, se receperunt. Quicumque principem obtinet locum in longa illa tuorum majorum serie, a t pastor extitit, aut aliquid pejus, quod præ pudore ac verecundia reticeo.

Ante leges conditas Romani securim ad plectendos sontes adhibebant. Securis, sive justa, quæ per securim infligitur pœna, dici potest prima omnium lex, *id est*, potentissima et efficacissima, quia metus pœne plus valet ad homines in officio continendos, quàm lex ulla.

267. *Thersites.* Græcus quidam fuit insigni deformitate et ignaviâ, quem Homerus describit, Lib. II, Iliad.

268. *Æacidæ.* Achilles Æaci nepos fuit. Æacus Jovis filius et Pelei pater. In Ægina insula, e regione Atticæ sita, regnavit ac justitiæ laude præstitit, ob quam dicitur a Poëtis *judex inferorum* unà cum Minoë ac Rhadamantho constitutus esse.

Vulcania. Vulcanus a Thetide rogatus, arma Achilli fabricavit.

269. *Achilles.* Sat. I, nota 148.

271. *Gentes.* Sæpè vox illa sumitur pro *domo*, quæ in varias familias dividitur: sic gens Æmilia complectebatur familias Mamercorum, Scaurorum, Lepidorum, etc. Vide Sat. V, nota 127.

Asylo. Romulus, cùm Romam à se conditam frequentare civibus vellet, edixit ut quisquis in eam se reciperet, tutus ab inimicis et pœnæ ob scelera commeritæ expers, ac securus esset.

273. *Pastor fuit.* Collegit enim primò pastores Romulus et ipse pastor; atque adolescens inter pastores latrocinatus, Eutropio teste, initio Libri primi.

Illud quod dicere nolo. Præ pudore et verecundia: nimirùm sicarius, parricida, latro, raptor, spurius, sacrílegus, etc. nam ex ejusmodi hominum colluvie conflatus est initio Populus Romanus. Jam ex Eutropio Romulum

latronem diximus, fratricidam omnes referunt; spurium satis indicant tum alii, cùm Dionys. Halycarn. Lib. II, ubi ait Remum quidem ac Romulum per matrem ab AEnea ortos; at de patre eorum nihil esse certi. Adde incestuosam eorum matrem Iliam; et raptores Sabinarum virginum Romanos.

SATIRA IX.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Nævolum quemdam inducit de patroni sui avaritia, et flagitiis conquerentem.

Scire velim quare toties mihi, Nævole, tristis,
Occurras fronte obductâ, ceu Marsya victus?
Non erat hac facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
Circuit, et fatuos non invenit. Unde repentè
Tot rugæ? Certè modico contentus agebas
Vernam Equitem, conviva joco mordente facetus,

Dic, amabo, mi Nævole, quid causæ est cur toties mæstum te videam, et dejectâ contractâque fronte, instar Marsyæ ab Apolline superati? Non est horridior vultus Pollionis Crepereii; cùm aliquem anxiè quæritans a quo mutuam accipere pecuniam possit, promittensque se redditurum usuram triplo majorem solitâ, neminem reperit adeo stultum, ut mutuos ipsi dare nummos velit. Quid sibi tot rugæ volunt? Utique hactenus parvo contentus vixisti,

2. *Marsya.* Pastor Phrygius qui cùm Apollinem provocare in certamen de canendi gloria non dubitasset, victus ab illo, et vivus pelle spoliatus est.

4. *Triplicem usuram.* Usura est pretium quoddam et merces pecuniæ mutuò datæ.

5. *Fatuos non invenit.* Norunt enim omnes eum nihil persoluturum; nihil redditurum.

Undè repentè tot rugæ? Unde repentina tibi, Nævole, hæc tristitia?

7. *Vernam equitem.* Servi duplicis sunt generis; alii di-

Et salibus vehemens intra pomœria natis.
Omnia nunc contra: vultus gravis, horrida siccæ
Sylva comæ; nullus totâ nitor in cute; qualem
Præstabat calidi circumlita fascia visci;
Sed fruticante pilo neglecta, et squalida crura.
Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque
Inde habitum facies. Igitur flexisse videris
Propositum, et vitæ contrarius ire priori.

ut Eques Romæ natus: intereras conviviis, hilaritate multâ, et falsam dicacitatem honestâ urbanitate, qualem usurpant cives, amœnissimè condiebas. At nunc nihil horum, immo in contrariam partem versa omnia: tetrica frons, impexa cæsaries; cutis non lævis et nitida, qualem efficiebas admotis fasciis calido visco illitis, sed crura pilis sylvescentibus hirsuta et aspera. Unde ista tua macies, qualem cernere est in ægrotis quartanâ febri, et molestâ hospite, diu conflictatis? In mœsto vultu et languido corpore prodit se animus æger atque apparet: ut sanus et valens, in ore læto vegetoque corpore conspicitur. Diversus ille mœroris aut lætitiæ in vultu color, ab animi diversâ constitutione proficiscitur. Itaque videris mutasse institutum vivendi, et aliud priori oppositum iniisse. Nuper enim,

cuntur propriè *servi*, qui aut bello capti, aut ære comparati servitutem serviunt; alii *vernæ*, qui e serva matre nascuntur domi: erant illi ob dicacitatem et vafritiem vulgò insignes. Equites vernas hìc vocat Equites Romæ natos ex Equitibus, non ex Asia advectos, ut jocatur Satira VII, nota 14, vel filios alicujus Equitis ex ancilla susceptos.

8. *Pomœria.* Pomœrium *vocatur* illud spatium vacuum, quod est pone urbis mœnia, quasi post mœnium, item illud spatium, quod inter muros et ipsas domos interjacet. Sales igitur intra pomœria nati, sunt urbani et minimè agrestes joci.

9. *Siccæ.* Non perfusæ unguentis.

11. *Fascia visci.* Pannos calido visco illinebant; et admovebant pelli, quam nudare pilis vellent.

15. *Deprehendas animi*, etc. Istâ tua corporis ægritudo nascitur ex animi quodam dolore.

Nuper enim (ut repeto) fanum Isidis, et Ganymedem
Pacis, et advectæ secreta palatia Matris,
Notior Aufidio Chio, celebrare solebas.
Utile et hoc multis vitæ genus, at mihi nullum
Inde operæ pretium, pingues aliquandò lacernas,
Munimenta togæ, duri crassique coloris,
Et malè percussas textoris pectine Galli
Accipimus, tenue argentum, venæque secundæ.
Quod tamen ulterius monstrum, quàm mollis avarus?

si bene commemini, frequentiùs quàm Aufidius ille Chius, conspiciebaris in Isidis templo, in æde Pacis, ubi statua Ganymedis visitur; in Cybeles, cujus signum e Græcia Romam est advectum delubro, ubi arcana mysteria peraguntur. Sic est, ut dicis; et quin ex hoc vitæ instituto, quod hactenus sequutus sum, magnæ capiantur a plurimis utilitates non diffiteor: mihi nullum fructum affert, nisi fortè quòd interdum viles lacernas crassi fili, coloris fusci, et a Gallico textore male confectas, quibus togam utcumque tueor atque conservo, patronus ingratus, tamquam ingens munus, mihi donat, itemque pauculos nummos deterioris argenti. Quid hac hominis impuri et ingrati avaritiâ turpius, quid monstri similius est? Hæc largitus, inquit,

19. *Ut repeto.* Quantum memini, repetens animo.

Isidis. Sat. V, nota 351, et nota 385.

Ganymedem. Sat. V, v. 59.

20. *Matris.* Simulacrum Cybeles è Phrygia Romam deportatum olim fuerat. Ejusdem templum visebatur in Palatio, qui unus e septem Romanis collibus. Sat. II, nota 81.

21. *Aufidio.* Nebulone tunc famoso.

23. *Lucernas.* Lucerna vestis *erat* crassior, contra frigus et pluviam comparata. Pingues appellat, *id est*, tritas usu, rudes.

25. *Pectine.* Pecten, lignum *est* oblongum instar pectinis, quo textores utuntur ad inserendum subtemen stamini; utque compactior densiorque tela sit, sæpius eo pectine percutiunt subtemen, illudque stipant et stamini arctiùs implicant, quod contra fit in panno laxiore, ac negligenter texto.

26. *Venæ secundæ.* Metalla quasi per sulcos et venas digesta, in fodinis reperiuntur: prima vena ditior est ac notæ melioris.

Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.
Computat, atque cavet: ponatur calculus; adsint
Cum tabula pueri; numera sestertia quinque
Omnibus in rebus; numerentur deinde labores:
En cui tu viridem umbellam, cui succina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit; et stratâ positus, longâque cathedrâ,
Munera fœmineis tractat secreta Calendis.
Dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas
Appula, tot milvos intra tua pascua lassos?
Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,

tibi sum, deinde illa donavi, addidi alia complura: sic numerum et rationes donorum suorum subeludit, ac ne decipiatur cavet. Date calculos, exclamat, prodeant servi cum rationum libris. In me verò moræ nihil erit quominus omnia quæ a te accepi, singillatim numerentur; quod si fiat, redibunt cuncta denique ad summam quinque sestertiorum. Quid? si ego vicissim numerare velim labores quos tuâ causâ suscepi? En patronum, o Juvenalis, quem hactenus colui. Hunccine adeo ingratum et sordidum hominem, dignum putes, cui mittatur umbella, et ingentia succina, quoties recurrente certâ per annum die natalem suum celebrabit? Aut cum ineunte vere collocatus in eleganti sella, sumet in manus et recognoscet munera quæ seposuit, sibi missa Martiis Calendis, quas fœminæ sacras imprimis habent. Dic agedum, homo effœminate, cuinam reservas tot montes, tot in Apulia fundos, saltus tam latè patentes, ut iis obeundis ipsi milvi defatigentur? Vites feracissimas in agro Trifolino possides, itemque in Miseno monte, qui

30. *Cum tabula.* Abaco, ubi computet.

32. *Umbellam.* Gall. *un parasol.*

Succina. Sat. VI, not. 425.

33. *Madidum ver.* Intelligit *Calendas Martias*, quo tempore incipit ver, et frequentiores sunt pluviæ. Tunc munera mulieribus mittebantur ab amicis, sicut Saturnalibus Decembri mense, mittebantur viris.

34. *Stratâ positus longaque cathedrâ.* Cervicalibus et tapetibus instratâ, ad excipiendum inde donatores et dona ex instituta consuetudine.

36. *Passer.* Passeres aviculæ sunt pigræ, inutiles, et fallaces.

37. *Appula.* Apulia regio Italiæ, *la Pouille*, altera *Daunia* vocatur, altera *Peucetia.* Sat. IV, nota 27.

38. *Trifolinus ager.* Hic

Suspectumque jugum Cumis, et Gaurus inanis.
Nam quis plura linit victuro dolia musto?
Quantum erat exhausti obsequium donare clientis
Jugeribus paucis? Meliusne hic rusticus infans
Cum matre, et casulis, et cum lusore catello
Cymbala pulsantis legatum fiet amici?
Improbus es, cùm poscis, ais: sed pensio clamat,
Posce; sed appellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam solers evasit Ulysses.
Alter emendus erit; namque hic non sufficit, ambo
Pascendi. Quid agam brumâ spirante? quid, oro?

Cumis infra positis imminet, necnon in Gauro, qui post vindemiam a te factam, vacuus et inanis manet. Ecquis plures cados implet recenti vino, ad multas abhinc ætates servando? Quàm nullo tuo incommodo poteras donare miserum clientem tuum, et ejus obsequia munerari aliquâ tot agrorum tuorum particulâ? Num putas facturum te justiùs; si villam hanc integram, cùm rusticanis pueris eorum matre et crepundiis, testamento legaveris amico cuidam tuo, Cybeles sacerdoti? Nimis molestè ac pertinaciter postulas, inquis. Sed cogit me necessitas solvendi annui pro conducta domo pretii: cogit servulus ac minister, quem unicum habeo, ut Polyphemus ille, oculum unum, quo effosso Ulysses incolumis effugit. Facere non possum quin alterum puerum emam, unus quippe satis mihi non est: uterque alendus erit: Quid faciam cùm hyems ingruet? Quid suades, inquam? Quid respondebo mancipiis meis, humeros nudos

ager prope Neapolim, hodie *Monte di S. Martino* est præcipuæ fertilitatis: sic dictus ab herba trifolio, *du trefle*, quæ plurima in eo nascitur.

39. *Suspectum jugum.* Suspicimus quæ supra nos sunt; despicimus, quæ infra. Misenum Promontorium Cumis proximum et imminens, *intelligit.*

Cumis. Sat. III, nota 2.

Gaurus. Mons Campaniæ Italæ, propè Puteolos, Baias, et Avernum lacum.

40. *Linit dolia.* Claudebant dolia pice et subere.

44. *Cymbala pulsantis.* Cybeles sacrificuli tympana pulsabant.

46. *Pensio.* Pretium est locationis domus, agri, etc.

47. *Per quam, etc.* Effossi Polyphemi oculo patuit Ulyssi exitus ex ejus antro. Polyphemus minimè periisset si duos habuisset oculos: ita Dominus tutior est qui duos habet servos.

Quid dicam scapulis servorum mense Decembri,
Et pedibus? Durate, atque exspectate cicadas?
Scis certè quibus ista modis, quàm sæpe, rogârim:
Et quæ pollicitus fueris mihi. Justa doloris,
Nævole, causa tui. Contra tamen iste quid affert?
Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc soli commissa tibi celare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus pumice lævis:
Qui modò secretum commiserat, ardet, et odit;
Tamquam prodiderim quicquid scio: sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere valvis
Non dubitat. Nec contemnes, aut despicias, quòd
His opibus numquam cara est annona veneni.

ac pedes Decembri mense ostendentibus? An rogabo ut perferre frigus pergant, donec æstatem rediisse testentur cicadæ? Nosti profecto quàm enixè, quàm crebro hæc a te flagitaverim; et quid mihi vicissim promiseris. Jure ac merito de tam avaro patrono quereris, ô Nævole. Age porrò, quid istis querelis respondet? Eas verò ille nihil curat: ac, si pergam acriùs instare, adsciscet, me pulso alium clientem æquè bardum ac stupidum, atque ego sum. At tu, o Juvenalis, vide, quæso, ne meas ejusmodi, quas tibi soli aperio, querelas, cuiquam prodas: illas imo in pectore tacitus serva. Capitales enim et pestiferas gerunt inimicitias isti molles, et effœminati patroni. Quid mihi paulò antè arcana sua credere non dubitaverat, idem, oborta levi suspicione, æstuabit, odio in me inflammabitur; quasi secretum mihi ab ipso commissum evulgaverim, stringet in me ferrum improbus, caput baculo comminuet, ignem foribus meæ domûs apponet. Neque verò nihil credas periculi ab avaro imminere: cùm opibus affluat, suppetet illi facilè unde venenum paret, necemque mihi moliatur. Memineris

51. *Cicadas.* Æstate cantitant.

58. *Pumice lævis.* Pumex lapis est siccus et multis locis pertusus, quo utebantur ad pilos cuti eximendos.

62. *Despicias.* Tamquam avarus ille numquam sumptum esset facturus; ad invisum clientem interficiendum exiguo sumptu venenum parabit.

Ergo occulta teges, ut curia Martis Athenis.
O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
Esse putas? Servi ut taceant, jumenta loquentur,
Et canis, et postes, et marmora. Claude fenestras,
Vela tegant rimas, junge ostia, tollito lumen
E medio; clament omnes, prope nemo recumbat:
Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet: audiet et quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores. Quod enim dubitant componere crimen
In dominos, quoties rumoribus ulciscuntur
Baltea? Nec deerit qui te per compita quærat

igitur hæc nostra non minori celare fide, quàm Areopagitæ sua senatusconsulta. Næ tu homo rusticè simplex, ac bonus es! Nævole, qui credas arcani aliquid in divitum domibus esse posse. Quamvis mancipia sileant, jumenta vocem mittent, et canes et parietes muti loquentur. Fenestras occlude, rimas omnes oppositis velis obtura, valvas obsera, lumen remove, obstrepant sexcenti homines clamoribus inconditis; arbitris locus vacet; nihilominus quidquid improbus intempestâ nocte, antequam gallus iterùm occinat, facit hoc vicinus, priusquam illuxerit, Caupo resciet: idem audiet narrari apud se quidquid finxerint librarius, primarii coqui, et præfecti struendæ mensæ. Quam enim de suis heris fabulam, quam cantilenam comminisci atque consuere non audent servi, quos de illis rumores disseminare dubitant, cum loris balteorum cæsi dolorem suum et verbera ulcisci meditantur? Erit etiam qui te per compita urbis quærat, et audire ista invitum cogat, multoque vino

64. *Curia Martis*. Senatus Atheniensis habebatur in colle ac templo Marti sacro. Eam ob causam Areopagus vocabatur. Ἄρης, Ἄρεος, *Mars*; πάγος, *collis*, *clivus*. Ibi noctu et silentio causæ expendebantur, ac ferebantur scripto ab Areopagitis sententiæ.

71. *Caupo*. In cauponis garruli, et congerrones multi.

72. *Librarius*. Gall. *l'économe*.

Archimagiri. Primarii coqui.

73. *Carptores*. Qui cibos carpunt, dissecant, *Ecuyers tranchants*.

75. *Baltea*. Plagas inflictas loris, quibus appensi lateri enses gestantur, et quibus heri sæpe pro scuticis utebantur ad cædendos servos.

Nolentem, et miseram vinosus inebriet aurem.
Illos ergo roges quicquid paulò antè petebas
A nobis, taceant illi; sed prodere malunt
Arcanum, quàm subrepti potare falerni,
Pro populo faciens quantum Laufella bibebat.
Vivendum rectè cùm propter plurima, tunc his
Præcipuè causis, ut linguas mancipiorum
Contemnas: nam lingua mali pars pessima servi.
Deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
Quorum animas et farre suo custodit, et ære.
Idcirco ut possim linguam contemnere servi,
Utile consilium modò, sed commune dedisti:
Nunc mihi quid suades post damnum temporis, et spes
Deceptas? Festinat enim decurrere velox

prolutus, improbâ loquacitate aures tibi obtundat. Ab his igitur postula, quod modò me rogabat, nempe silentium; impetra ut de sordibus et avaritia dominorum suorum taceant. Numquam id exorabit. Proferre arcanum malunt, quàm furtivi vini vel generosissimi tantùm potare, quantum sorbere Laufella consueverat, cùm sacra pro populi salute faceret. Sanè cùm plurimis de causis providendum nobis est, ut sanctè ac piè vitam instituamus, tum præsertim, ut ne sermones mancipiorum nostrorum linguasque timeamus. In malo quippe servo nihil est lingua pejus. Gravius tamen, quàm servi qui Dominorum detegunt flagitia, peccant ipsi Domini, cùm turpiter et flagitiosè vivunt, et se reddunt illis obnoxios, ac penè servos illorum, quos et suo nutriunt pane, et pecuniâ munerantur. Rectè me admones ac tradis, quo pacto passim servorum linguas spernere: verùm id omnibus commune ac utile est. Quid mihi, quæso, propriè faciendum nunc censes? Magnam optimi temporis jacturam feci: inanes irritasque spes meas

76. *Inebriet.* Narratione flagitiorum putidâ, ipsè vinum olens, impleat.

80. *Faciens.* Facere, operari, sæpè accipitur pro *sacrificare*, *immolare.*

87. *Commune.* Ad omnes æquè spectans dedisti consilium: nunc verò mihi da peculiare.

89. *Velox flosculus.* Brevis adolescentia, floris instar marcescens, nec diu vigens.

Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ
Portio; dum bibimus, dum serta, unguenta, choreas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, et tenui soleo exornare coronâ,
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus
A tegete, et baculo? Viginti millia fœnus
Pignoribus positis, argenti vascula puri;
Sed quæ Fabricius Censor notet, et duo fortes
De grege Mœsorum, qui me cervice locatâ

excidisse video; effluit enim sensim vita, et floris instar multis ærumnis attrita marcescit dum potamus, dum sertis coronati, delibuti unguentis, voluptatibus operam damus, lento gradu senectus nec inopinatos invadit. O mei Lares, o tenuis familiæ custodes Dei, quos parco thure ac mola falsa veneror, quibus exiguas ad ornatum imponere coronas soleo, quandonam habebo certam pecuniæ summam, quâ fretus effugiam mendicitatem in senectute, ut ne obsitus centonibus, nixus baculo, stipem corrogare cogar? Quando e nummis mutuò datis recipiam usuræ nomine viginti sestertiorum millia, acceptis antè certis pignoribus, ut fœnus mihi elabi aut perire nequeat. Quandonam penes me domi erit nonnihil supellectilis argenteæ, ob quam a Fabricio Censore notari et reprehendi jure possim? Duo item valentes et robusti, quales e Mœsia huc veniunt servi, qui me certâ mercede pactâ, subjectò collo gestent sedentem in

93. *Lares.* Sat. VI, not. 3, et Sat. VIII, nota 13.

96. *Tegete.* Teges vilis est *culcita* sive *storea*, quæ mendicis pro *lecto* esse solet: ut *baculus* pro supellectile. *Une vieille natte.*

Viginti millia. Subaudi *sestertiorum.*

97. *Pignoribus.* Sat. VII, nota *Pignerat.*

98. *Fabricius.* C. Fabricius Censuram severissimè exercuit, Corneliumque Ruffinum duplici Consulatu et Dictatura inclytum Senatu movit, quòd argentea vasa decem pondo servaret domi. Val. Max. Lib. II, cap. 9.

99. *Mœsorum.* Mœsia regio Europæ prope Thraciam, unde multi venales robustissimi petebantur.

Locata. Locare est operam suam alicui navare ad sumendum aliquid laboris, certâ mercede constitutâ.

Securum jubeant clamoso insistere Circo ?
Sit mihi præterea curvus cælator, et alter
Qui multas facies fingat citò : sufficient hæc,
Quando ego pauper ero : votum miserabile ? nec spes
His saltem : nam cùm pro me fortuna rogatur,
Affigit ceras illâ de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo.

lectica, et per medium Circum populo vociferante differtum, tutò deportent : ad hæc opifex, qui cælare et signare argentea vasa; nec non alter qui statuas et imagines ex argilla vel cera fingere naviter ac strenuè norit? Hæc mihi tamdiu satis erunt ad vitam beatè transigendam, quamdiu in hac paupertate cogar manere : nihil præter pauca ista opto infelix, etsi me tam angusti et exigui voti pudeat. Immo nec illa ipsa tam levia, tam tenuia sperare ausim : cùm enim rogatur fortuna ut mihi faveat, videtur sibi aures opplere cerâ, ut olim Ulysses opplevit remigibus suis, quos eâ ratione surdos, ne Sirenum cantus exaudirent, reddidit.

100. *Securum.* Sine periculo ac metu, ne a turba comprimar, quippe in lectica sublimis.

Circo. Sat. III, nota 208.

101. *Cælator.* Qui vasa signis ornat, solent autem illi artifices, curvato corpore in opus incumbere.

103. *Votum miserabile.* Quasi diceret : Mene usque eo esse miserum, ut hæc optare, his contentus esse possim !

105. *Affigit ceras, etc.* Ulysses, cùm præter Sirenum insulas veheretur, sociorum suorum et remigum aures obstruxit cerâ, ne illarum cantus insidiosos audirent, ipse ad navis malum alligari se jussit. Odyss. Lib. XII.

SATIRA X.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

VAria hominum desideria expendit, quàm inania pleraque sint ac perniciosa, docet, cùm a Superis deprecantur divitias, honores, potentiam, eloquentiam, gloriam, senectutem et pulchritudinem. Quœnam sint justa et legitima vota, subjicit.

OMNIBUS in terris, quæ sunt à Gadibus usque
Auroram, et Gangem, pauci dignoscere possunt
Vera bona, atque illis multùm diversa, remotâ
Erroris nebulâ. Quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? Quid tam dextro pede concipies, ut te
Conatûs non pœniteat, votique peracti?
Evertêre domos totas optantibus ipsis

QUam latè patet orbis terrarum ab Occidente et Gadibus usque ad Orientem, paucos reperire est, qui rectè atque omni errore semoto dijudicare valeant, quæ sint bona, quæ mala bonis opposita. Quibus enim in rebus optandis, aut metuendis, rationem sequitur ducem? Quis tam consideratè, tam auspicatò molitur quidpiam, et suscipit, ut eum consilii et rêi ad exitum perductæ non pigeat? Ipsi Superi nimiùm hominibus indulgentes, dedêre causas, cur

1. *Gadibus.* Gades, *Cadix*, insula est in ultima Hispania prope angustum fretum inter Africam et Europam interjectum, quod ab ea Gaditanum vocatur. Hispania autem, ut in hemisphærio nostro ponitur, maximè vergit ad occidentem.

2. *Gangem.* Fluvium præcipuum Indiæ. India autem, si eam ab Italia spectes, orientem versùs porrigitur.

4. *Quid enim ratione, etc.* Omnes ferè ducuntur opinione, judicio vulgi, suâ libidine.

5. *Dextro pede.* Felici conatu, omine bono.

Concipis. Verbum votis conveniens; dicunt enim Latini eleganter, *vota concipere.*

Dî faciles. Nocitura togâ, nocitura petuntur
Militiâ. Torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia: viribus ille
Confisus periit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonia census,
Quantò delphinis balæna Britannica major.
Temporibus diris igitur, jussuque Neronis,
Longinum, et magnos Senecæ prædivitis hortos

integræ familiæ exscinderentur. Optamus tum in pace, tum in bello quæ nobis exitium perniciemque consciscunt. Plurimi ob eloquentiam periere, nonnulli, quòd robori suo brachiisque nimiùm confiderent. Sed multò plures perdit, et in causa est cur jugulentur, opum congerendarum insana sitis, et divitiæ tantò ceteris ampliores, quantò balœna delphinis major est. Ea causa nimirum fuit cur temporibus ob Imperatorum sævitiam funestis, milites, jubente Nerone, in Laterani, et Longini splendidas ædes, in villam Senecæ regali sumptu extructam, immissi fuerint

8. *Dî faciles.* Sic Neptunus Thesei domum evertit, dum illi favet, ultionem de filio Hippolyto, qui falso crimine accusabatur, sumere properanti.

Toga. Vestis civium, *est*, ut sagum militum. Itaque hoc pro *bello* usurpatur; illa pro *pace*.

9. *Torrens.* Profluens, torrentis more.

10. *Ille.* Milo Crotoniates, cujus tantum robur fuisse prædicatur, ut pugno taurum mactaret. Is cùm annosam quercum diffindere conaretur, coëuntibus duabus trunci, a summo jam divisi, partibus interceptus, cùm expedire se non valeret, hæsit conclusis ipso trunco brachiis, et a feris est laniatus.

13. *Strangulat.* In causa est cur strangulentur, ac jugulentur divites, sive a furibus, sive Tyrannis bonis eorum inhiantibus.

Census. Res familiaris, annuus proventus prædiorum.

14. *Delphinis.* Hos valde amantes hominum ac Musicæ passim celebrant.

Britannica. In Oceano Anglico balænæ majores capiuntur.

16. *Longinum.* Cassius Longinus a Nerone neci datus est, per eam causam, quod C. Cassii, unius e Julii Cæsaris percursoribus, imaginem servasset domi: revera quòd esset eximiè locuples. Suet. Neron. cap. 37.

Senecæ. Sat. V, not. 109; Sat. VIII, nota 210. Seneca

Clausit; et egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. *Rarus venit in cœnacula miles.*
Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contumque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima ferè vota, et cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes; ut maxima toto
Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus. Tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, et lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de sapientibus alter

qui eas obsiderent, ac Dominos ad mortem adigerent. Raró in angusta tuguria cohortes armatæ mittuntur. *Quamvis feras pauca ex argento non cœlato vasa, si per noctem viæ te committas, latronem nihilominus gladio contoque armatum formidabis, et ad umbram arundinis vento agitatæ expallesces. Viator nudus in latronis conspectu canet. Id homines ferè omnes miserè cupiunt, id a Superis palàm, cùm adeunt templa, postulant, ut augeantur opibus, ut eorum arca maxima sit inter illas quæ servantur in templis foro vicinis. Sed in poculis ex argilla fictis nihil èst a veneno periculi. Tunc illud meritò reformida, quando aureus scyphus gemmis ornatus, et generoso plenus vino tibi porrigetur. Cùm hæc ita se habeant, nonne jam meritò laudandos esse intelligis ambos illos philosophos, quo-*

Neronis, discipuli pessimi, præceptor longè optimus ab eo mori jussus, incidit sibi venas, et exhausto sanguine periit.

17. *Lateranorum.* Plautius Lateranus jussu Neronis, ejus opibus inhiantis, cæsus est. Tacit. XV Annal.

19. *Puri.* Non elaborati, infecti, atque adeo vilioris pretii.

20. *Contum.* Sudes ferro præfixa sic appellatur, quæ ferè nautis est in usu.

Ut opes. Latiùs patet et vox quàm divitiæ: significat enim ferè *potentiam* et *amplitudinem*, a robore, divitiis, amicis, etc. petitam.

25. *Aconita.* Sat. I, nota 143.

27. *Setinum.* Vinum natum prope Setiam, *Sezza*, urbem Italæ Campaniæ, Sat. V, nota 34.

Ardebit. Instar ignis lucebit. Ardere vinum dicitur, ob innatum calorem.

Ridebat, quoties a limine moverat unum
Protuleratque pedem : flebat contrarius alter ?
Sed facilis rigidi cuivis censura cachinni.
Mirandum est unde ille oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quanquam non esset urbibus illis
Prætexta, et trabeæ, fasces, lectica, tribunal.
Quid si vidisset Prætorem in curribus altis
Exstantem, et Medio sublimem in pulvere Circi,
In tunica Jovis, et pictæ sarrana ferentem

rum alter quoties prodiret in publicum risu; alter contrà, fletu, et lacrymis hominum dementiam et ineptias prosequebatur ? Videtur tamen esse facilius mores hominum ridendo coarguere, quàm flendo; mirumque apparet quo pacto tam uberes lacrymas in promptu Heraclitus semper habuerit. Effundebatur in risum perpetuò Democritus, licèt in iis, quibus degebat, oppidis non spectarentur prætextæ, trabeæ, fasces, tribunalia, lecticæ. Quid si ludis et spectaculis nostris interfuisset, in quibus Prætor sublimi curru, pulverulentum per Circum invehitur, tunicâ e Capitolio sumptâ indutus, picturatam acu Phrygiâ purpuream

29. *Alter ridebat.* Democritus. Vide infra, nota 34.

30. *Flebat contrarius alter.* Heraclius Ephesius, hominum miserias ubique cernens.

31. *Censura.* Reprehensio.

34. *Democritus.* Philosophus Græcus, Abderitanus, qui negotia hominum ceu nugas pueriles risu excipiebat.

35. *Prætexta.* Vestis quædam limbo purpureo ornata, quâ Magistratus utebantur, item ludorum editores, etc.

Trabeæ. Sat. VIII, nota 257. *Trabeam.*

Fasces. Sat. V, nota 110.

36. *Prætorem.* Sat. I, nota 61, et Sat. III, nota 116. Describit his versibus Prætorem ludis Circensibus præsidentem habitu triumphali, ac vana triumphantium insignia deridet. Ea Prætoribus cùm ludos ederent, concedebantur.

37. *Circi.* Sat. III, nota 208.

38. *Tunica Jovis.* Tunica vestis erat interior, quæ subuculæ imponebatur. Triumphantes certam tunicam palmis opere Phrygio intextis ornatam, quæ idcirco *palmata* vocabatur, sumebant e Jovis Capitolini templo.

Pictæ. Gall. *brodée.*

Sarrana. Tyria. Tyrus, oppidum Phœniciæ, ubi eximia purpura, vocabatur olim *Sarra.*

Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, et sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc et volucrem, sceptroque surgit eburno;
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, et niveos ad frena Quirites,
Defossa in loculis quos sportula fecit amicos.
Tunc quoque materiam risûs invenit ad omnes

togam, instar aulæi amplam, gestans, et imminentem vertici habens coronam tantæ molis, ut illi ferendæ vix ullum caput esse par queat? Et verò publicus minister ægrè illam sustinet, ac ne insolescat Consul editor ludorum, illis triumphantium insignibus ornatus, in eodem curru servus gestatur. His adde scipionem eburneum, cujus apici aquila insidet; adde ex una parte tubicines, ex altera longum agmen clientium et amicorum, qui honoris et officii causâ triumphantem antecedunt, itemque civium, qui albis induti vestibus equos triumphalem currum trahentes circumsistunt, quosque spes obtinendæ sportulæ ac nummorum in triumphantis crumena latentium, accivit: ea, inquam, omnia quamvis Democritus in patria sua non videret, tamen quidquid ipsi occurrebat, ridendi ansam inde captabat,

39. *Togæ.* Ea vestis extima, imponebatur tunicæ, instar pallii.

41. *Tenet.* A tergo triumphantis stans sustentat coronam.

Publicus. Erant Romanis publici quidam servi, obeundis publicis mysteriis præpositi.

Consul. Eumdem nunc vocat Consulem, quem paulò antè Prætorem nominavit: ut enim Asconius Pedianus docet, Consul vocabatur olim Prætor. Adde quod Consules interdum ludos edebant.

42. *Curru eodem.* Ne triumphantes efferrentur insolentiâ gloriæ, seque supra hominum sortem evectos putarent, jubebant Romani eodem in curru servum sedere, qui eos conceptis verbis admoneret, inclamaretque identidem, *hominem esse te memento.*

43. *Volucrem.* Scipio eburneus a triumphante gestabatur, cujus vertici aquilæ effigies insidebat, Romani Imperii insigne.

45. *Quirites.* Satira III, nota 60.

46. *Loculis.* Sat. I, nota 74.

Sportula. Sat. I, nota 80.

47. *Tunc.* Cùm scilicet majori, quàm nunc, frugalitate ac temperantiâ viveretur,

Occursus hominum, cujus prudentia monstrat
Summos posse viros, et magna exempla daturos,
Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci.
Ridebat curas, necnon et gaudia vulgi;
Interdum et lacrymas, cum fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.
Ergo supervacua hæc, aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genua incerare Deorum.
Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ, mergit longa, atque insignis honorum

homo prudentissimus, qui documento est præstantissimos viros, et magnarum virtutum exempla prodituros, posse in barbara et inculta regione, ubi aër pinguis hebesque sit, nasci. Excipiebat risu mortalium curas et lætitiam; aliquando etiam fletum ac mœrorem; cùm ipse interim minas Fortunæ despiciens, ipsam ire malam in crucem juberet, mediumque digitum contumeliæ causâ protenderet. Igitur inania sunt, vel exitialia, quæ concipiuntur a mortalibus, vota, quorum ut compotes fiant, licere sibi arbitrantur cereas candelas ante simulacra Superûm, in templis accendere. Sunt quibus est exitio nimia potentia, magnæ videlicet invidiæ obnoxia. Perdit ipsos longa honorum series

50. *Vervecum, etc.* Oves in primis stupidæ sunt ac vecordes; itaque id nominis tribuitur hominibus stolidis et tardis.

Crasso aëre. Aër subtilior, ingeniis favet, crassior, contra. Natus est Democritus Abderæ, quod oppidum in Thracia est, cœloque utitur gravi et insalubri.

53. *Mandaret laqueum.* Mitteret ad furcam; ei patibulum et crucem minitaretur.

Medium ostenderet unguem. Solebant medium digitum ceteris contractis protendere, si quempiam afficere contumeliâ vellent: quâpropter eum *infamem* Persius vocat.

55. *Genua.* Porrò præcipuè dixit, quia sunt misericordiæ quasi consecrata, ut aures memoriæ, frons pudori, etc.

Incerare. Vel tabellas cerâ obductas in quibus sua perscribebant vota, suspendere ad imas deorum statuas in templis; vel cereas candelas ibidem affigere. Immo videntur cerâ et oleo simulacra illevisse: quasi ad molliendos mitigandosque superos. Prudentius in Symmachum: *Saxa illita ceris viderat, unguentoque Lares humescere nigros.*

Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
Cædit et immeritis franguntur crura caballis.
Jam stridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, et crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in capitolia magnum
Cretatumque bovem; Sejanus ducitur unco

ac titulorum: deturbantur e sua basi statuæ, funibus dejiciuntur; ac per humum raptantur, curruum triumphalium rotæ comminuuntur securibus, et immerentibus equis crura suffringuntur. Audin' ut ignis crepitet? ut in fornacem conjectum aureum illud Sejani caput, quod supplex modò plebecula venerabatur, follibus flammam acuentibus liquefiat? Ut ingens ipsa Sejani statua deflagret? Ut e vultu, quem ab Imperatorio secundum orbis adorabat, urceoli conflentur, pelves, sartagines, patellæ? Laureis domum tuam sertis orna, bovem magnum candidumque in Capitolinam ædem duci jube, Sejanus unco impacto raptatur,

58. *Pagina*. Honores in fastis tabulisque publicis descripti: vel ærea pagina, quæ ante imagines virorum insignium collocabatur; unde intelligeretur, quos gessissent Magistratus, quid fortiter domi ac militiæ fecissent, etc.

59. *Bigarum*. Biga, currus est, quem equi duo trahunt; triga, quem tres: quadriga, quem quatuor.

61. *Stridunt ignes*. Ad fundendas æneas imagines.

62. *Ardet adoratum populo caput*. Simulacrum hominis igni traditur, quod antè venerationi erat.

63. *Sejanus*. Ælius Sejanus a Tiberio maximis auctus honoribus, adeo ut ipsi par Imperatori esse videretur; cùm secundam fortunam moderatè non ferret, cæsus jussu Tiberii, et omni genere ignominiæ affectus est.

64. *Sartago*. Gall. *une poële*.

65. *Pone, etc.* Voces unius alicujus e populo sunt, Sejano insultantis, in principis gratiam. En, inquit, vicinum alloquens, lætitiam præ te fer, captus est Sejanus, etc.

66. *Cretatum*. Candidum. Creta, humus alba. Candidæ victimæ superis immolabantur, præsertim in re læta prosperaque.

Ducitur, etc. Trahitur in Gemonias scalas, quo in loco sontes in crucem agebantur, aut alio supplicio mactabantur.

Spectandus : gaudent omnes. Quæ labra! quis illi
Vultus erat! Numquam, si quid mihi credis, amavi
Hunc hominem : sed quo cecidit sub crimine ? quisnam
Delator ? quibus indiciis? quo teste probavit?
Nil horum ; verbosa et grandis epistola venit
A Capreis. Bene habet, nil plus interrogo. Sed quid
Turba Remi? Sequitur fortunam, ut semper, et odit
Damnatos. Idem populus, si Nurtia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis; hac ipsâ Sejanum diceret horâ
Augustum. Jam pridem, ex quo suffragia nulli

et per urbem ad ludibrium spectaculumque traducitur: triumphant omnes gaudio! Quàm fœda hominis facies! quàm distorta labra! Equidem id affirmare tibi verè possum numquam Sejanum a me amatum fuisse : sed, age, quodnam illi crimen objectum fuit? quis accusavit? quis index, quis testis? Nihil istorum dicitur, tantùm missa est a Capreis ingens, et multis perscripta verbis epistola. Satis est, nihil præterea quæro. Quid interim populus? Fortunæ, ut semper, servit scilicet, ac miseros damnatosque a Principe condemnat. Idem ille tamen, si Dea præses Etruriæ, consilia Sejani sui adjuvisset, si senex Imperator, nihil sibi timens, repentinâ conjuratione sublatus fuisset e medio, hoc ipso temporis puncto Sejanum Imperatorem appellare neutiquam dubitasset. Jampridem populus omni reipublicæ administrandæ curâ liberatus est, ex quo tempore scilicet Magistratuum eligendorum facultas

60. *Delator.* Occultus accusator.

72. *Capreis.* Capreæ, *Capri*, insula est exigua in Tyrrheno littore, non procul Româ, in quam se Tiberius, ut otio et voluptati liberiùs indulgeret, receperat. Interim cùm Romæ Sejanus administraret omnia, seque jam pro Imperatore gereret, misit ad Senatum Tiberius litteras, quibus illum in carcerem conjici, quosdam ejus amicos plecti jubebat. Iis lectis omnes in eum conclamarunt, statimque raptus ad necem est.

73. *Turba Remi.* Populus Romanus, a Remo et Romulo propagatus.

74. *Nurtia.* Dea quædam, apud Volsinium *Bolsena*, Tusciæ urbem, Sejani patriam, culta.

77. *Suffragia vendimus.*

Vendimus, effugit curas: nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantùm res anxius optat,
Panem, et Circenses. Perituros audio multos:
Nil dubium: magna est fornacula: pallidulus mi
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
Quàm timeo victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut malè defensus! Curramus præcipites, et

illi erepta fuit, ac sua suffragia candidatis non vendit: qui antea summos in republica Magistratus, Consulatum, belli Præfecturam, omne potestatis genus, cuicumque libuisset, mandabat, is nunc feriatur et vacat, deque rebus duntaxat duabus sollicitus est, pane ac Circensibus ludis. Fama est plurimos interfectum iri; quid censes? Omnino res sic se habet: exarsit ingens incendium, quo multi absumentur. Mihi modò Brutidius occurrit prope Martis fanum pallidus ac metu perculsus. Quàm vereor, ne Tiberius, instar Ajacis, promiscuè in omnes desæviat, segniter se a Romanis defensum, contra Sejani conatus nefarios dictitans! Properemus hinc statim, et hostem Tiberii, dum adhuc in ripa Tiberis insepultus jacet, proteramus: sed ita tamen, ut nostri nos servi adspiciant, ne quis ipso-

Florente republicâ populus eligebat Magistratus in comitiis, et magnam ferè pecuniæ vim, ac munera capiebat a candidatis, quibus sua suffragia tribuebat, vel potiùs vendebat.

79. *Imperium*. Propriè dicebatur potestas summa Ducis, in exercitu, qui vulgò appellabatur *Imperator*, cùm insignem aliquam de hoste victoriam retulisset.

Fasces. Sat. V, nota 110; VIII, v. 258. Anteibant Consulem lictores duodecim cum fascibus: Prætorem, sex.

81. *Circenses*. Ludos in Circo edi solitos. Satir. III, nota 208.

Perituros. Sejani affines, amicos, etc.

82. *Pallidulus*. Metuens ne velut Sejani amicus a Tiberio proscribatur.

83. *Brutidius*. Rhetor et Historicus.

Martis aram. Martis ultoris templum in foro ab Agrippa exstructum, post Actiacam pugnam.

84. *Ajax*. Telamonis filius, cùm Achillis mortui arma peteret, victus Ulyssis eadem arma postulantis, facundiâ, in furorem versus est, et in mutas pecudes tamquam in Ulyssem ac Menelaüm, sævire cœpit.

Dum

Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant servi, ne quis neget, et pavidum in jus
Cervice adstrictâ dominum trahat. Hi sermones
Tunc de Sejano; secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? habere
Tantumdem, atque illi sellas donare curules?
Illum exercitibus præponere? tutor haberi
Principis augustâ Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? Vis certè pila, cohortes,
Egregios Equites, et castra domestica: quidni
Hæc cupias? Et qui nolunt occidere quemquam,
Posse volunt. Sed quæ præclara et prospera tanti,

rum Sejanum a nobis calcatum esse neget, ac dominum accuset apud Imperatorem aut pavitantem, injecto cervici laqueo, ad judices ire compellat. Ea tunc de Sejano, clam, palam, dicebantur. Jam te consulo, rogoque num honorificis illis nominibus appellari velis, quibus Sejanus salutabatur? tantas opes possidere, quantas ille habebat? aliis dare jus ferendæ curulis sellæ? aliis exercituum Præfecturas largiri, gerere quasi tutelam Imperatoris, in Capreis, obscura et scopulosa insula, delitescentis, atque astrologorum turba stipati? Equidem non dubito, quin gauderes admodum Præfectura cohortis Prætorianæ, et delectorum equitum, quales in urbanis castris ad nutum semper expeditos habebat Sejanus: et verò quid causæ esset quin honorem hunc ambires? Quis non libenter potestatem cujuslibet interficiendi habeat, quamvis eâdem uti nolit? Sed quænam tandem vitæ conditio quamlibet felix, optari

91. *Sellas curules.* Nonnulli Magistratus præcipui, jus habebant ferendæ in curru suo sellulæ eburneæ, in eaque, dum haberetur Senatus considendi.

92. *Tutor.* Qui res et fortunas impuberum administrat, propriè *tutor* dicitur.

94. *Chaldæo.* Satir. VI, nota 405.

Pila. Pilum, hasta brevior, seu spiculum, Romanis militibus usitatum.

95. *Egregios.* Ex omni exercitu, e reliquo militum grege, selectos.

Castra domestica. Milites Prætoriani dicebantur qui ad Imperatoris custodiam excubabant, atque in castris ad urbem positis, stabant. Illis tunc Sejanus præerat, eâque ratione Tiberium ac Romam habebat in potestate.

97. *Tanti.* Tanti sunt facienda, si eâ conditione obtinentur, ut res prosperæ ad-

Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus qui trahitur prætextam sumere mavis:
An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas,
Et de mensura jus dicere? vasa minora
Frangere pannosus vacuis ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorasse fateris
Sejanum. Nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, et impulsæ præceps immane ruinæ.
Quid Crassos, quid Pompeios evertit? et illum

et acquiri meretur eâ lege, ut bonis mala exsequentur, et quantum ex ea capias commodi ac voluptatis, tantum incommodi ac doloris haurias? Age, num Sejani, qui unco trahitur ad Gemonias, induere prætextam malles, quàm Magistratum gerere in oppidulo quopiam deserto, putà Fidenis, Gabiis, quàm ædilis esse Ulubris, ibique detritâ veste indutus lites de mensuris mercatorum, et ponderibus coortas dijudicare, ac pocula minoris, quam lex jubet molis, comminuere? Concedis igitur Sejanum nescivisse quid desiderari a mortalibus ad veram felicitatem consequendam, oporteret. Qui enim immensas opes in altum exstruebat, qui cupiditate honoris insanâ principem in civitate locum ambiebat, is turrim ædificare altissimam videbatur, unde graviùs caderet, impulsusque rueret in subjectum ac profundum præcipitium clade majori et fragore. Quid exitio Crassis, quid Pompeiis fuit? quid perniciem illi

versis, quasi pari mensurâ temperentur.

99. *Prætextam.* Suprà nota 35.

100. *Fidenarum.* Hæc Latii urbs ab Ascanio Æneæ filio condita, quòd rebellasset eversa est à M. Æmilio. Hodie vocatur *Castel Giubileo.*

Gabiorumque. Hæc civitas Latii jacet in ruderibus, ubi hodie Campo Gabio, ut nonnullis placet. Sat. III, nota *Gabiis.*

Potestas. Magistratus. Nomen est officii.

102. *Ædilis.* Sat. III, nota 147.

Ulubris. Ulubræ, oppidum Latii desertum, prope Velitras, ubi educatus Augustus Cæsar, nihil præterea insigne habuit.

106. *Tabulata.* Gall. *étages.*

108. *Crassos.* Patrem et filium a Parthis cæsos. Marcus Licinius Crassus, Cn. Pompeius et C. J. Cæsar ita rempublicam occupaverant, ut soli omnia gubernarent. Syria Crasso adjudicata est, et in-

Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempe locus nullâ non arte petitus,
Magnaque Numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde et vulnere pauci
Descendunt Reges, et siccâ morte tyranni.
Eloquium ac famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, et totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,

attulit, a quo populus Romanus redactus in servitutem ac veluti loris cæsus et instar mancipii habitus est? Nimirum dominatus omni contentione quæsitus, et exauditæ a Superis faventibus, vel iratis potiùs, atque cupiditatem hominum ulciscentibus, ambitiosæ preces. Quotus quisque Regum ac tyrannorum est, qui morte incruentâ defungatur, et placidus Plutonis regna visat? Puerulus, qui exiguâ mercede magistro persolutâ, primis bonarum artium rudimentis imbuitur, qui ludum litterarium petit, uno servulo, cistellam, in qua ejus libri sunt, ferente, comitatus, jam tum expetit eloquentiam famamque Demosthenis, aut Tullii, nec alia totis Quinquatribus vota concipit. Sed Demostheni

ferendi quibus vellet belli potestas data. Ipse Parthorum opibus inhians, iis indixit bellum; sed eorumdem insidiis interceptus cum filio miserè periit ad Carrhas urbem Mesopotamiæ.

Pompeios. Pompeium Magnum, ejusque filios. Magnus victus a Cæsare in Pharsalicis Campis fugit in Ægyptum, ubi jussu Ptolemæi est interfectus. Ejus filii Cneius Pompeius, et Sextus Pompeius, renovato in Hispania bello profligati sunt ad Mundam, Bæticæ urbem, etc.

Et illum, etc. C. Julium Cæsarem, tribus et viginti vulneribus in Senatu confossum.

109. *Flagra.* Sic tyrannidem a C. Julio Cæsare usurpatam indicat. Virgis cædebantur servi, eamque pœnam imponere civibus nefas erat.

112. *Generum Cereris.* Plutonem, virum Proserpinæ, filiæ Cereris.

114. *Demosthenis.* Græcorum oratorum Principis.

115. *Quinquatribus.* Quinquatria, sive Quinquatrus, erant Minervæ festa, per dies quinque celebrari solita, nempe a decimo quarto Kalendas Apriles, ad nonum. Tunc scholæ vacabant, feriabantur pueri, sua Minervæ offerebant munuscula, et præceptoribus minerval pensitabant.

116. *Uno asse*, etc. Nonnulli hoc de *statua exigua Minervæ* intelligunt, quam

Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio, sed uterque perit orator, utrumque
Largus, et exundans leto dedit ingenii fons.
Ingenio manus est, et cervix cæsa; nec umquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam, me Consule, Romam!
Antonî gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset. Ridenda poëmata malo,
Quàm te conspicuæ divina Philippica famæ,

pariter ac Tullio et funesta et exitialis eloquentia fuit, utrumque ingenii felix ubertas et copia perdidit. Ingenium præstans exstitit in causa cur Ciceroni demortuo caput abscissum et dextera manus fuerit; nec rostra umquàm patroni mediocris cruore sunt imbuta. O fortunatam natam me Consule Romam. *Si nihil dixisset Cicero, vel scripsisset elegantius hoc suo versu, nihil habuisset profectò quod Antonii crudelitatem et arma formidaret. Mihi verò magis placent inepta ejusmodi carmina, quam Philippica ejusdem*

puer emptam asse, *id est*, minimo pretio, domi colat.

120 *Manus, etc.* M. Tullius Cicero, proscriptus a Triumviris anno Romæ 710, fugiebat in Græciam ad Brutum. A percussoribus Popilio Tribuno et Herennio Centurione deprehensus in sylva, lecticam quâ vehebatur à servis poni jussit, cervicemque impio ferro secandam protendit, natus annos 64. Antonius in exstinctum adhuc furens, caput ejus et dextram in Rostris, quo e suggestu tam sæpè Tullius in eum peroraverat, figi jussit.

121. *Rostra.* Gall. *La tribune aux harangues: les Rostres.* Ejus loci pars infima ornata erat rostris, (*éperons d'airain*) seu proris navium quæ in prælio navali contra Antiates gesto, captæ fuerant. Atque hæc quidem *Rostra vetera* vocabantur. *Exstructa* sunt deinde alia quæ *nova* sunt appellata, et ornata rostris navium in Actiaca pugna captarum ab Augusto.

122. *O fortunatam, etc.* Dicitur hic versiculus a Cicerone compositus, gratulante sibi ob exstinctam Catilinæ conjurationem, tamquam alteri urbis et reipublicæ parenti.

125. *Philippica.* Quas habuit orationes in Antonium Cicero, Philippicas appellavit, quia similes erant iis, quas Demosthenes olim habuerat in Philippum, publicæ libertatis eversorem, et quas Philippicas nominaverat.

Volveris a prima quæ proxima. Sævus et illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, et pleni moderantem frena theatri.
Dîs ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbone, et forcipibus gladiosque paranto
Incude, et luteo Vulcano ad Rhetora misit.
Bellorum exuviæ, truncis affixa trophæis
Lorica, et fractâ de casside buccula pendens,

Tullii secunda, quæ tantum ipsi gloriæ comparavit. Nec minùs crudeli exstinctus est leto ille, quem instar torrentis perorantem, et populi magno numero ad eum audiendum concurrentis animos velut injectis frenis, quò vellet, ducentem, unde vellet abducentem, Athenæ suspiciebant. Demosthenem profectò iratis natum esse Superis, infensisque fatis oportuit, quem parens lippus, ob candentis ferri massas, quas tractare consueverat, jussit, relictâ officinâ, fornace, forcipibus et incude, in qua gladii fabricabantur, ad Rhetoricæ professorem in ludum litterarium ire. Ita vulgò persuasum habemus, spolia hostibus erepta, excitatum e mutilata quercu trophæum, ex eoque suspensum thoracem ferreum, et bucculam de rupta galea pendentem,

126. *Sævus, etc.* Alexandro mortuo Antipater Græciæ præfuit: is cùm sicarios misisset, qui Demosthenem in Calauria insula, ubi asylum Neptuno sacrum erat, comprehenderent; rogavit illos Demosthenes ut parumper exspectarent, dum quidpiam ad amicos scriberet, mox calamum admovit ori, haustoque, quod in eum usum asservabat veneno, sibi necem conscivit. Plutarch.

128. *Torrentem.* Torrentis instar exundantem eloquentiam.

130. *Pater, etc.* Litteris proditum est Demosthenis patrem fuisse fabrum ferrarium, gladiorum et cultellorum opificem.

132. *Luteo Vulcano*, de sa boutique enfumée.

Rhetora. Isæum, dicendi tunc magistrum.

133. *Trophæis.* Trophæum, seu tropæum, erat victoriæ monumentum, in eo positum loco, ubi hostes acie commissa primùm essent in fugam versi, a Græco verbo *τρέπω, τετρόπα verto;* hoc igitur in loco ingens quercus statuebatur a victoribus, decisis ramis, et spoliis hostium, galeâ, thorace, clypeo, etc. induebatur. Virgil. initio Lib. XI.

134. *Lorica.* Hæc pridem e

Et curtum temone jugum, victæque triremis
Aplustre, et summo tristis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur : ad hæc se
Romanus, Grajusque ac barbarus Induperator
Erexit : causas discriminis, atque laboris
Inde habuit : tantò major famæ sitis est, quàm
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipsam,
Præmia si tollas ? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, et laudis titulique cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus; ad quæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficûs :
Quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris.

jugum a temone suo avulsum, dereptum e victæ navis prora ornamentum ; erectos in triumphantium honorem fornices, in eorumque suprema parte positas e saxo effigies captivorum; hæc, inquam, omnia summum in humanis bonis obtinere locum, iisque mortales ad ipsos Deos evehi, arbitramur. Hæc illa sunt, quæ ut consequerentur Græci pariter ac Romani Duces, nihil inausum, inexpertumque reliquerunt; eam ob rem tot se periculis, tot laboribus objecerunt, quos nemo virtutis assequendæ causâ suscipiat; adeo constat homines gloriæ quàm virtutis avidiores esse! Quem enim reperias, qui virtutem, sublatâ spe mercedis ac præmii consectetur? Hanc tamen bellicam laudem dum pauci quidam ambiunt præposterè, florentissima imperia suamque patriam everterunt, nempe ut celebraretur ipsorum nomen, ut titulos adipiscerentur sepulcris suis inscribendos, in quibus cineres urnis conditi servantur ; et quibus disjiciendis caprificus sufficit : nam in ipsa quoque sepulcra

loris, nunc e ferro, nomen tamen retinuit.

Buccula. Pars galeæ quæ buccam, sive os hominis galeati tegit.

Triremis. Navis instructæ triplici ordine remorum : victoriæ navalis monimenta.

136. *Aplustre.* Sunt Aplustria navium ornamenta, quæ a navibus captis deripiebant victores, ac tamquam victoriæ monumenta, servabant domi, foribus appendebant, etc.

138. *Induperator.* Vox vetus : Imperator.

145. *Sterilis ficûs.* Arbor est quædam, parietibus innascens : emovensque paulatim lapides, *un figuier sauvage.*

Expende Annibalem : quot libras in duce summo
Invenies? Hic est, quem non capit Africa, Mauro
Perfusa Oceano, Niloque admota tepenti;
Rursus ad AEthiopum populos, aliosque Elephantos :
Additur imperiis Hispania : Pyrenæum
Transilit. Opposuit natura Alpemque, nivemque :

mors et fata jus habent. Age, cineres Annibalis pondera : quot libras reliquiæ tanti Ducis pendunt? Hic ille est cui angusta fuit tota quàm latè patet ab Mauritaniæ littoribus ad Nilum usque, Africa : præter AEthiopiam geminam, ubi paulo diversi ab Indicis elephanti visuntur, redigitur in ejùs ditionem Hispania : Pyrenæos montes superat. Objicit illi natura Alpes nivibus coopertas et invias :

147. *Annibalem*. Sat. VI, nota 121, et Sat. VII, versu 161.

148. *Mauro Oceano*. Mauritania, ultima regio Africæ, versùs occidentem porrigitur.

149. *Niloque*. Nilus procul in orientem ac meridiem extenditur.

150. *AEthiopum*. AEthiopia, pars ejusdem Africæ, eis et ultra æquatorem patet: continet Abyssinorum regnum, Nubiam, etc., Sat. II, nota 12, *AEthiopem*.

Alios Elephantos. Diversos ab iis quos alit Mauritania, vel ab iis, qui nascuntur in India, quos Elephantes Afri et alii venerantur ac pavent. Plin. Lib. VIII, c. 9.

151. *Additur imperiis Hispania*. Regnis jam possessis, *v. g.* Mauritaniæ, AEthiopiæ etc. Revera non Africâ contentus Annibal in Europam transit : ac primò Hispaniam armis domat : hinc in Gallias, post in Italiam victor pergit.

Hispania. Cùm bellum in Italiam transportare vellet Annibal, Hispaniam primùm ingressus, Saguntum urbem populi Romani sociam expugnavit, evertitque anno U. C. 534; mox per Galliam et Alpes viam sibi fecit labore incredibili, montes igne acetoque infuso perfringens: evasit denique in plana et aperta, ubi Romanos ad Ticinum, ad Trebiam, ad Trasymenum lacum, ad Cannas, profligat. Capuâ dein potitus ad tertium ab urbe lapidem castra super Anienem fluvium posuit; cùmque per triduum in exercitus Romani conspectu fuisset, ne pugnam committeret, oborta tempestas intercessit. Tit. Liv. Lib. XXI.

Pirenæum. Mons Pyrenæus separat Hispaniam a Gallia, meridiem versùs, ut Alpes Italiam ab eadem dividunt, ortum versùs.

Diducit scopulos, et montem rumpit aceto.
Jam tenet Italiam; tamen ultra pergere tendit.
Actum, inquit, nihil est, ni Pœno milite portas
Frangimus, et mediâ vexillum pono Suburrâ.
O qualis facies, et quali digna tabellâ,
Cùm Gætula Ducem portaret bellua luscum!
Exitus ergo quis est? O gloria! Vincitur idem
Nempe, et in exsilium præceps fugit, atque ibi magnus,

rupes aceto dividit, montibusque diruptis Italiam occupat. Non hîc tamen sistit: Parum, inquit, promovimus, nisi Romæ frangimus portas et Punica vexilla in medio foro victores defigimus. O faciem spectandam! o dignum qui pingeretur, Annibalis coclitis, insidentis elephanto, vultum? Quò demum evadet vir tantus, quò recident tot consilia, tot prœlia, tot victoriæ? O humanæ gloriæ vanitatem! Idem ille qui Romæ jam imminebat, vincitur, fugit, pellitur in exsilium, et ad regias fores magnus cliens assi-

153. *Aceto.* Annibal invias Alpium rupes, excitato e vicinis arboribus igne, infusoque saxis ardentibus aceto, putrefecit, disjecitque. Tit. Livius, Lib. XXI.

155. *Pœno.* Carthaginienses Pœni dicti sunt quasi Phœni. Ducebant enim a Phœnicibus originem. Virg. Lib. I ÆEn. v. 345.

156. *Suburra.* Sat. III, nota *Suburræ.*

158. *Gætula bellua.* Elephas Gætulus.

Luscum. Cùm penetrasset in Italiam Annibal, vigiliis et nocturno humore, palustrique circa fluvium Arnum, qui stagnantibus aquis Etruriam inundaverat, cœlo caput gravante, oculo altero captus est. Liv. Lib. XXII.

159. *Vincitur, etc.* Scipio, ut hærentem in Italiæ visceribus Annibalem abstraheret, in Africam transportat exercitum anno U. C. 549, victis Hannone, Syphace, Asdrubale, ipsum Annibalem, qui ex Italia redierat in patriam, fundit fugatque, ac secundum bellum Punicum componit.

160. *In exsilium, etc.* Annibal a Scipione victus, cùm suadere pacem civibus suis non posset, fugit clam ad Antiochum Syriæ Regem, inde ad Prusiam Regem Bithyniæ, in minori Asia: sed cùm ne ibi quidem tutus consisteret, Romanis eum a Prusia repetentibus, immo ejus domum obsidentibus, hausto, quod habebat semper in promptu, veneno exspiravit, natus annos 70.

Mirandusque cliens sedet ad prætoria Regis,
Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.
Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim,
Non gladii, non saxa dabunt, non tela; sed ille
Cannarum vindex, ac tanti sanguinis ultor
Annulus. I, demens, et sævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, et declamatio fias.
Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvâque Seripho.
Cùm tamen a figulis munitam intraverit urbem,

det, exspectans dum Bithyniæ regulus expergisci et admittere salutantem velit. Inquietam ac ferocem Annibalis animam, quæ terrarum orbem perturbavit, non exstinguent enses, non scopuli, non tela; sed ipsius annulus, qui pœnas Romani sanguinis ad Cannas profusi ab eo repetet. I nunc, mortalium dementissime, Alpes transili, caput sexcentis periculis objice, ut laudem scilicet apud pueros in ludo litterario merearis, ac declamationibus argumentum illustre suppedites. Alexander orbe uno contentus non est; illi mundus hic videtur angustior, in eoque velut arctis constrictus spatiis, aut Gyara vel Seripho inclusus, angitur et miserè sudat. Ubi tamen Babylonem fuerit in-

161. *Cliens.* Sat. I, nota *Clientes*, et Sat. III, v. 115. Clientibus erat solenne ad salutem dicendam patronis, mane præstolari in atrio, donec evigilarent.

Prætoria. Sat. I, nota 61.

162. *Bithyno.* Est Bithynia pars Asiæ minoris, in ea Prusias regnabat, cùm ad ipsum Annibal fugit.

164. *Non gladii, etc.* Non honestâ et forti morte occumbet, verbi gratiâ in acie, etc. sed intra parietes, ignotus, despectus, etc.

165 *Cannarum vindex.* Ultor cladis apud Cannas Apuliæ oppidum Romanis illatæ, ac tot annulorum Romanis equitibus detractorum. Vide Sat. II, nota *Cannis.*

167. *Declamatio.* Oratio, vel Poëma, ficto argumento, ad exercendam eloquentiam, vocem, stylum.

168. *Pellæo juveni.* Pella, urbs Macedoniæ, patria Alexandri Magni. Cùm Alexander audivisset ab Anaxarcho philosopho infinitos esse mundos, ingemuisse fertur, et in has voces erupisse: Miserum me, qui nondum unius dominus sim!

170. *Gyara.* Sat. I, n. 59.

Seripho. Sat. VI, nota 416.

171. *A figulis munitam.*

Sarcophago contentus erit. *Mors sola fatetur*,
Quantula sint hominum corpuscula. Creditur olim
Velificatus Athos, et quidquid Græcia mendax
Audet in historia : cùm stratum classibus îsdem,
Suppositumque rotis solidum mare : credimus altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente, et madidis cantat quæ Sostratus alis.

gressus, feretrum illi sufficiet. Sola mors, quàm exile quidpiam et minutum sit homo, docet. *Credimus montem Athon olim a Xerxe perfossum et circumnavigatum fuisse : credimus alia id genus multa, quæ Græci, mendaciorum artifices egregii, litteris prodere non dubitant : cùm* v. g. *perhibent opertum æquor iisdem Xerxis classibus, quibus Athon circumnavigaverat, et curribus pervium exstitisse; fluvios integros exhaustos et exsiccatos uno Persici exercitus prandio, aliaque plurima ejusdemmodi, quæ Sostratus, cùm*

Babylonis muri e cocto latere constabant.

172. *Sarcophago.* Gall. *un cercueil.*

174. *Athos.* Mons Macedoniæ altissimus, in AEgeum mare procurrens, quem Xerxes, compendium viæ quærens, jussit abscindi a continente, fossâ et canali ducto inter Athon et continentem, passuum mille et quingentorum, per quod extemporale fretum naves suas transmissit.

175. *Cùm stratum classibus.* Xerxes Persarum Rex Græcum nomen delere cogitans, exercitum scripsit, in quo hominum tricies centena millia, navium centena millia numerabantur. Europam et Asiam junxit, fabricato e navibus super Hellespontum perpetuo ponte. Victus navali prælio, Hellespontum repetiit, ubi cùm disjectum solutumque pontem hyeme ac tempestatibus offendisset, jussit trecenta verbera infligi pelago, compedes injici, colaphosque incuti. Deniquc piscatoriâ scaphâ trajecit in Asiam.

176. *Suppositum rotis.* Nempe curruum, quibus supellectilem bellicam et tormenta devehebat, super pontem.

177. *Medo.* Medi, Asiæ populus, Persis vicinus.

178. *Sostratus.* Poëta, qui hanc Persarum cladem carmine prosequutus erat.

Alis madidis. Poëtæ *cygni* vulgò appellantur et *alites Phœbi* : madere vino iidem amant. Olent enim dulces vina Camœnæ, ut canit Flaccus Ep. 19, Lib. I. Potest exponi *alis*, axillis, *madidis* verò, sudantibus; ibi enim sudor ut plurimum existit, labore collectus.

Ille tamen qualis rediit, Salamine relictâ,
In Corum, atque Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, AEolio numquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus; qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sanè, quod non et stigmate dignum
Credidit. Huic quisquam vellet servire Deorum?
Sed qualis rediit? Nempe unâ nave, cruentis
Fluctibus, ac tardâ per densa cadavera prorâ;
Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da spatium vitæ, multos da, Juppiter, annos:
Hoc recto vultu, solum hoc et pallidus optas.
Sed quàm continuis et quantis longa senectus

se largiter vino proluit, cantare amat. Idem ille nihilominus Xerxes qualis tandem in suam Persidem est reversus? Quantum ab illo mutatus, qui ventos verberibus cædi jusserat, numquam profectò in AEoliis carceribus eâ mulctatos pœnâ, qui vincula ipsi Neptuno injecerat? clementer sanè factum, quod eumdem etiam candente ferro ad ignominiam inuri non imperaverit. Ecquis Deorum homini tam barbaro, tam impio navare operam ac favere vellet. Sed qualis tandem in Persidem remeavit? Nimirum unicâ navi per fluctus suorum militum sanguine cruentatos, et per cadaverum temere fluitantium acervos ægrè viam expediens. Ita suos illos amatores Gloria tot expetita votis ulciscitur. O Jupiter, annue mihi longioris vitæ moras, annosque complures imperti: hoc erecto vultu, hoc unicè ac sollicitè desideras. Verùm quàm gravibus, quàm sibi sine ulla intermissione succedentibus incommodis senectus longior laborat! intuere faciem suâ formâ et venustate spoliatam, ab

179. *Salamine.* Insula prope Atticam, ubi a Themistocle et paucis Græcis victus Xerxes. Dicitur Salamis, Salamin et Salamina.

180. *Corum.* Unum e primoribus ventis, ab occidente flantem.

Eurum. Eurus unus e primoribus ventis; ab oriente spirat.

181. *AEolio.* AEolus, ventorum Rex.

182. *Ennosigæum.* Græca vox, ἐννοσίγαιος, *terram quatiens*: Neptuni epithetum ab ἐνόω, *concutio*, et γαῖα: *terra.* Mare suis fluctibus terram concutit.

183. *Stigmate.* Facinorosis hominibus inuruntur sæpe ad ignominiam, candenti ferro in fronte aut humeris notæ quædam, quas Græci vocant στίγματα, a verbo, στίζω, *signo, pungo.*

Plena malis! deformem, et tetrûm ante omnia vultum,
Dissimilemque suî, deformem pro cute pellem,
Pendentesque genas, et tales adspice rugas,
Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca saltus,
In vetula scalpit jam mater simia bucca.
Plurima sunt juvenum discrimina: pulchrior ille
Hoc, atque ille alio; multùm hic robustior illo,
Una senum facies; cum voce trementia labra,
Et jam læve caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingivâ panis inermi:
Usque adeo gravis uxori, natisque, sibique,
Ut captatori moveat fastidia Cosso.
Non eadem vini, atque cibi, torpente palato,
Gaudia. Quid refert sedeat quâ parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiat, atque tubarum
Concentus? Clamare opus est, ut sentiat auris,
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
Prætereà minimus gelido jam corpore sanguis

ea facie quæ olim erat, heu! longè diversam: pellem, vel corium potiùs aridum, pro molli et candida cute: genas pendulas, et sulcatas rugis, quales scabit vetula simia in Tabracæ nemoribus. Juvenes alii aliâ dote inter se sunt dissimiles; hic illo formosior: ille fortior et valentior est: senum omnium idem est vultus, eadem deformitas, eadem totius corporis incommoda: vox cum labris tremit: caput pilis exutum; nasus, more infantium, ab humore perpetuo defluente madens. Comminuendus in minuta frusta panis, quem ipse nequit frangere ob gingivas dentibus destitutas: molestus conjugi, liberis, sibi; adeo ut ipsi Cosso, qui ejus hereditatem captat, nauseam tædiumque pariat. Non eamdem e vino dapibusque voluptatem, senio videlicet palatum hebetante, percipit. Quid interest ubi sedeat in theatro, cujus aures cornuum ac tubarum clangore vix feriantur? Clamorem attollere servus debet, eum admonens quis ipsum conveniat domi, quota hora sit. Exiguus est sanguis in gelido corpusculo, isque frigidus,

191. *Tabraca.* Urbs Africæ, cincta sylvis, simiorum plenis.

195. *Bucca.* Oris est rictus.

202. *Captatori.* Qui senum hereditati inhians, gratiam eorum aucupatur: ac licèt omnia pati assueverit, hunc

Febre calet solâ : circumsilit agmine facto
Morborum omne genus, quorum si nomina quæras,
Promptiùs expediam, quot amaverit Hippia mœchos :
Quot Themison ægros autumno occiderit uno,
Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus.
Percurram citiùs quot villas possideat nunc,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxâ debilis : ambos
Perdidit ille oculos, et luscis invidet : hujus
Pallida labra cibum capiunt digitis alienis.
Ipse ad conspectum cœnæ diducere rictum
Suetus, hiat tantùm, seu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejuna. Sed omni
Membrorum damno major dementia : quæ nec
Nomina servorum, nec vultum agnoscit amici,
Cum quo præteritâ cœnavit nocte ; nec illos

nisi febre accendatur. Circumvolat morborum omnis generis cohors numerosa, quos nominare si velim, citiùs dixerim quot adulteros amaverit Hippia, quot ægroti a medico Themisone fuerint uno Autumno interfecti, quot socios Basilus, quot Hirrus per malas artes spoliaverit : faciliùs villas enumeravero, quarum nunc dominus est, qui tonsor mihi olim juveni barbam desecuit. Alius senex humeris laborat, alius lumbis, alius femore : hic oculo utroque captus est, et fortunatos luscos putat ; ille alienâ operâ indiget, ut pallentibus labiis cibum sumat : cùmque apponuntur fercula, hiscit duntaxat ore aperto, instar hirundinini pulli, quem mater pascit, ipsa esuriens, et cui escam in os ingerit. Sed istis, qui corpus vexant, morbis longè gravior morbus infirmæ ac parum sanæ mentis est, quo fit ut neque servorum nomina meminerit, neque amici vultum agnoscat, cum quo pridie cœnavit, neque liberos ex

tamen putidum et recoctum senem ferre nequit.

212. *Themison.* Medicus tunc nobilis.

213. *Circumscripserit.* Circumscribere est, circumvenire, fallere : in arctum compellere.

215. *Quo tondente*, etc. De ejusmodi tonsore meminit. Sat. I, nota 22. *Provocet.*

216. *Coxa.* Pars superior femoris est.

Quos genuit, quos eduxit. Nam codice sævo
Heredes vetat esse suos: bona tota feruntur
Ad Phialen, tantum artificis valet halitus oris.
Ut vigeant sensus animi, ducenda tamen sunt
Funera natorum; rogus adspiciendus amatæ
Conjugis, et fratris; plenæque sororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus; ut renovatâ
Semper clade domûs multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore, et nigrâ veste senescant.
Rex Pylius (magno si quidquam credis Homero)
Exemplum vitæ fuit a cornice secundæ.
Felix nimirum, qui tot per secula mortem
Distulit, atque suos jam dextrâ computat annos,
Quique novum toties mustum bibit: oro parumper
Attendas, quantum de legibus ipse queratur

se educatos, et quibus hereditatem ipse suam crudeli testamento eripit, dum omnes fortunas donat Phialæ, quam heredem ex asse scribit; usque adeo potuit impura et vafra mulier hominem ore callido inescare! Sed fac tamen senem adhuc bonæ mentis esse compotem, nihilominus lugeat filiorum mortem oportebit, eosque ad rogum efferat: dilectæ uxoris bustum ac fratris intuebitur: et urnas sororum cineribus refertas. Nempe id supplicii longævos manet, ut iteratis et continuatis in familia funeribus, assiduo in mœrore ac nigro amictu miseram senectutem exigant. Nestor, si Homero habemus fidem, unus post homines natos ad cornicum longævam ætatem proximè accessit: et actum scilicet præclarè cum illo putas, qui tamdiu vitam prorogaverit, jamque dexterâ utatur manu ad numerandam ætatem, ac toties vinum recens hornumque potet. Verùm,

225. *Codice.* Libro, tabulis testamenti.

228. *Ut, etc.* Significat hîc, *quamvis.*

234. *Rex Pylius.* Pylus, Laconiæ, in Græcia, urbs. Ibi regnavit Nestor, Græcorum sapientissimus. Tres hominum ætates vixisse fertur.

235. *Secunda a cornice.* Longissimæ vitæ, post vitam cornicum, quæ multis seculis vivere perhibentur.

237. *Dextrâ computat.* Veteres digitis certo modo complicatis utebantur ad numerandum: et quidem adhibebant manum sinistram ad numeros infra centum designandos; dexteram, ad eos qui supra centum excurrerent. Nestor igitur centum annos expleverat, qui dextrâ uteretur ad eos numerandos.

Fatorum, et nimio de stamine; cùm videt acris
Antilochi barbam ardentem: nam quærit ab omni,
Quisquis adest, socio, cur hæc in tempora duret,
Quod facinus dignum tam longo admiserit ævo.
Hæc eadem Peleus, raptum cùm luget Achillem:
Atque alius, cui fas Ithacum lugere natantem.
Incolumi Trojâ Priamus venisset ad umbras
Assaraci magnis solennibus, Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacrymas, ut primos edere planctus
Cassandra inciperet, scissâque Polyxena pallâ;

amabo, expende quàm graviter ipse de fatorum in se inclementia expostulet, ut vitam accuset longiorem, cùm Antilochi filii jam grandioris et barbati cadaver impositum rogo cremari cernit. Cur, inquit, amicos adstantes adspiciens, in hoc usque tempus vivo? Quid sceleris admisi propter quod hæc mihi vitæ tam diuturnæ pœna sit irrogata? Eadem Peleus queritur, cùm Achillem filium acerbâ morte sibi ereptum deplorat: necnon Laërtes, cui senectus longa vitam idcirco videtur concessisse, ut Ulyssem variis Pelagi erroribus jactatum diutiùs lugeret. Si Priamus obiisset florente adhuc Trojâ, quo tempore Paris in Græciam profecturus, et Helenam audaci rapturus scelere, classem adornabat; profectò elatus fuisset magno apparatu, et ad Assaraci Manes placidè descendisset, Hectore cum fratribus impositum humeris cadaver gestantibus, Trojanis matronis luctu lacrymisque funus prosequentibus, Cassandrâ planctum

240. *Stamine.* Accipitur hoc in loco pro *lana*, quam e colu trahunt Parcæ, et cum ea vitam hominum ducunt, ut fingunt Poëtæ.

241. *Antilochi.* Antilochus Nestoris filius, a Memnone occisus fuit in Trojano bello.

Peleus. ÆAeaci filius, Thetidis maritus.

Achillem. Sat. I, nota 148, et Sat. III, nota 265.

245. *Ithacum.* Ulyssem, ita dictum a patria Ithaca, insula maris Ionii, contra Epirum.

247. *Assaraci.* Tros, Rex Trojanorum, Ericthonio genitus, filios habuit Ilum, Assaracum, et Ganymedem. Ab Ilo procreati sunt Laomedon et Priamus, ac proinde avus Priami Assaracus.

249. *Iliadum.* Troja dicta fuit Ilium ab Ilo Troïs filio: Iliades, Trojanæ matronæ.

250. *Cassandra, Polyxena.* Priami filiæ, sorores Hectoris. Virg. Lib. II ÆAEneid.

Si foret exstinctus diverso tempore, quo jam
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? Omnia vidit
Eversa, et flammis Asiam ferroque cadentem.
Tunc miles tremulus positâ tulit arma tiarâ,
Et ruit ante aram summi Jovis, ut vetulus bos,
Qui domini cultris tenue et miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat, uxor.
Festino ad nostros, et Regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis

inchoante, Polyxena discissis vestibus eumdem incendente. Quid igitur Priamum vita longior juvit? nisi ut patriam cerneret eversam, Asiamque Græcorum ferro flammisque vastatam? Tunc ipse jam senio tremens, deposito diademate, arma induit, atque ante Jovis aram confossus cecidit instar annosi bovis, qui ab aratro propter senectutem remotus, immolatur ab ingrato agricola, et exangue collum cultro subjicit. At illa mors, licèt miserabilis, tamen ejusmodi est quam hominis natura non respuat; verùm ejus uxor, quæ post illum est mortua, indignam homine mortem obiit, in belluam conversa, et canum more latrans. Omitto ut citiùs ad Romanorum exempla veniam, Mithridatem; omitto Crœsum, quem Solon sapienter admo-

Palla. Vestis est muliebris amplior et honestior: scindebant vestes in luctu.

251. *Diverso tempore.* Alio tempore, atque illo, quo periit: si exstinctus fuisset illo tempore, quo Paris in Græciam est profectus.

252. *Paris.* Priami filius, frater Hectoris, abunde notus: ejus sororem Hesionem Hercules bello captam Telamoni Duci Græco dederat. Id ægrè ferens Priamus misit Paridem, qui eam aut reciperet, aut aliam raperet. Ille rapuit Helenam, et quidem, ut nonnulli tradunt, haud invitam.

255. *Tunc, etc.* Virg. lege Lib. 2, v. 206, trucidatus est a Pyrrho Priamus, ante altare Jovis Hercei.

260. *Uxor.* Hecuba, quæ luctu extabescens, cùm Græcos probris et dicteriis incesseret, ac perpetuò veluti allatraret, in canem mutata fertur.

261. *Regem Ponti.* Pontus regio est minoris Asiæ. Mithridates annos octo et sexaginta confecit. De illius morte dictum Sat. VI, nota 513.

262. *Crœsum.* Regem Lydiæ, in Asia minori; qui cùm

Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ.
Exsilium, et carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victâ Carthagine panis,
Hinc causas habuere. Quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Româ beatius unquam;
Si circumducto captivorum agmine, et omni
Bellorum pompâ, animam exhalasset opimam,

nuit exspectandum esse ultimum vitæ diem, ut aliquis beatè vixisse tutò pronunciaretur. Certè senectus in causa fuit cur Marius exsilio multatus, conjectus in carcerem, coactus delitescere in Minturnensi palude, ad extremum in ipsa quam vicerat, Carthagine, corrogare stipem ostiatim ac panem coactus sit. Quid illo fortunatius fuisset, si post captivorum turbam per vicos urbis traductam, post triumphum insigni pompâ peractum, ex illo curru descendens,

sibi omnium esse mortalium felicissimus videretur, monitus est a Solone Græcorum legislatore sapientissimo neminem, qui adhuc viveret, hoc prædicare de se tutò ac verè posse: quod adeo agnovit ipse Crœsus victus et captus a Cyro Persarum Rege, pyræque impositus: in qua cùm Solonis nomen sæpe inclamaret; audiens Cyrus et rem totam edoctus, illum neci ac pyræ, ut aiunt, exemit. Anno mundi 3510, U. C. 210.

264. *Exsilium, etc.* C. Marius in Arpino municipio natus humili loco, ad summos honores togæ militiæque pervenit. Sex Consulatus, multas victorias, geminum triumphum adeptus est. Jugurtham in Africa, Cimbros in Galliis, Teutonas in Italia debellavit. Victus a Sylla urbe pellitur: exsul, egens errat per Italiam; in palude Minturnensi mento tenus immersus aliquamdiu latet, agnitus in carcerem detruditur, et addicitur neci; sed immissum percussorem solâ oris majestate armatus, fugere trepidum cogit: mox in Africam scaphâ effugit, ut mendicet ostiatim. Postea tamen collectis copiis redit in Italiam. Cinnæ se adjungit, capit Romam, inimicos trucidat; septimum extorquet Consulatum, et post dies decem ac septem obit senio, ærumnis, et crapulâ confectus. Anno U. C. 667.

Minturnarum. Est illa urbs in Latio.

268. *Captivorum.* Qui vincti currum triumphantis sequebantur.

269. *Opimam.* Spolia quædam opima proprio vocabulo dicebantur apud Romanos, nempe quæ Dux Duci detrahebat: huc alludens vates respicit. Opimus *idem etiam est, ac* fertilis, obesus, gloriosus, etc.

Cùm de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres
Optandas: sed multæ urbes, et publica vota
Vicerunt. Igitur fortuna ipsius, et urbis
Servatum victo caput abstulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hâc pœnâ caruit, ceciditque Cethegus
Integer, et jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, cùm Veneris fanum videt anxia mater,

in quo de Teutonibus triumphaverat, animam velut ovantem exspirasset? Expetenda fuerat illa Pompeio febris, quæ tamquam calamitatum ipsi impendentium præscia, eumdem in Campania morantem invaserat. Verùm vota infelicia plurimarum urbium, et populi benevolentia, Superos pro ejus incolumitate comprecantis, atque adeo fatum Pompeio, et Romæ infensum, a Diis impetrarunt, ut eo morbo levaretur, nempe ut a Cæsare debellatus, capite minueretur, quo supplicio affectus non est Lentulus, non Cethegus, non Catilina, qui nullâ corporis parte truncati, perierunt. Mater, quoties templum Veneris intuetur, filios anxiè optat formosos, filias magis, nec modum in votis

270. *Teutonico.* Cimbri et Teutones, populi Germaniæ inferioris, Romanas acies sæpius profligarunt. Teutonas adortus Marius prope Aquas sextias, urbem Galliæ, eorum trecenta fere millia aut cecidit, aut in servitutem abduxit. Cimbri in Italiam per Noricum, ex Alpibus, super clypeos suos inter nives devoluti, populationem ac vastitatem circumferebant, Catulo Consule frustra illis obsistente. Marius eosdem ad Vercellas internecione delevit, ac tertius Urbis conditor est appellatus: Catulum tamen in Triumphi societatem adscivit. Vide Sat. VIII, n. 247, 251 et 252.

271. *Pompeio.* Suprà nota 108. *Pompeios.*

Campania. Pars Italiæ, ad Neapolim.

Febres. Ante bellum civile Pompeius Neapoli ægrotavit, ac vota pro ejus salute publicè suscepta sunt.

275. *Lentulus.* P. Lentulus conjurationis Catilinariæ particeps, unà cum Cethego, a Cicerone comprehensus, in carcere strangulatus fuit.

Cethegus. Sat. II, nota *Cethegum.* Sat. VIII, v. 220.

276. *Catilina.* Sat. II, nota *Catilina.* Sat. VIII, v. 229.

Usque ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? pulchrâ gaudet Latona Dianâ.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit: cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miseros, trepidosque parentes
Semper habet: *Rara est adeo concordia formæ,*
Atque pudicitiæ! Sanctos licèt horrida mores
Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinas:
Præterea castum ingenium, vultumque modestum
Sanguine ferventem tribuat natura benigna

ullum tenet. Quid vitii votum isthuc habet, inquit illa? Nonne Latona magnam e Dianæ pulchritudine voluptatem et gloriam capit? Fateor, at Lucretia documento est, quàm periculosa sit insignis ejusmodi pulchritudo: nec Virginia libenter oris sui dignitatem cum Rutilæ gibbo non mutaret. Filius liberali et honestâ facie præditus continuam parentibus sollicitudinem et metum affert. Quippe raro venustatem cum pudicitia junctam reperias. *Quamvis puer optimis imbutus moribus, quamvis domesticâ disciplinâ, priscorum Sabinorum ritu, sobriè ac severè fuerit educatus: quamvis indolem castimoniæ amantem, modestam faciem ac pudico rubore suffusam acceperit a natura. Quod*

279. *Delicias votorum.* Vota exquisita, nimis delicata et lepida. Hæc Persius disertè explicat, Sat. II, v. 37. *Hunc* (puerum) *optent generum Rex et Regina: puellæ hunc rapiant, quidquid calcaverit hic, rosa fiat, etc.*

280. *Latona.* Mater Dianæ et Apollinis.

281. *Lucretia.* Matrona Romana, insignis pudicitiæ, quæ a Tarquinii Superbi Romanorum Regis ultimi filio per vim oppressa, seipsam interemit.

282. *Rutilæ.* Anus gibbosæ et retorridæ, quæ annos 97 vixisse perhibetur.

Virginia. Anno Romæ 303, creati fuerant ad condendas leges Decemviri. Præcipuâ vigebat inter illos auctoritate Appius Claudius, qui ad scelus, eâdem, ut fit, abutens, adjecit oculos ad Virginiam, Virginii Centurionis filiam. Cùm filiæ pudicitiam graviter oppugnari, necdum tamen expugnari potuisse, pater absens audivisset, Romam advolans, eam ultrò jugulavit, maluitque filiam nullam habere quàm turpem. Livius, Lib. III, c. 44.

287. *Sabinas.* Sabini, populus antiquus Italiæ, insigniter frugalis et parcus.

289. *Sanguine ferventem.* Verecundum; facilè eru-

Larga manu. Quid enim puero conferre potest plus
Custode, et curâ natura potentior omni?
Sed casto quid forma nocet? quid profuit olim
Hippolyto grave propositum? quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, ceu fastidita, repulsâ.
Nec Sthenobæa minus, quàm Cressa excanduit, et se
Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est,
Cùm stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum esse putas, cui nubere Cæsaris uxor

enim ipsi beneficium præstantius largiri natura potest? quæ una profectò plus et custodibus omnibus et cautionibus ad servandam probitatem valet. Attamen, inquies, quid obest forma, si quis pudicitiam retinere omnino decreverit. Decreverat istud quidem Hippolytus; decreverat Bellerophon; quàm gravibus uterque nihilominus periculis et exitiis objectus est! Phædra se repulsam ab Hippolyto videns, et contemptam, pudore simul et odio ad ultionem exarsit. Nec leviores quàm Phædra concepit iras Sthenobæa, Bellerophontis fastidium et probitatem non ferens: itaque ambæ ad castissimorum adolescentum perniciem totis animis incubuerunt. Nihil est muliere crudelius, cùm ad odium pudor et infamiæ metus accessit. Age quid consilii capiendum esse putas Silio, cui nubere Augusta constituit? Ado-

bescentem; quod est virtutis indicium.

293. *Hippolyto.* Hunc Phædra noverca deperibat: frustra tentatum accusavit ipsa apud ejus patrem Theseum, quasi ab eo fuisset de flagitio interpellata. Theseus a Neptuno petiit ut in filium curru vectum et spatiantem in littore Phocas immitteret. Equi monstris marinis territi excusserunt Hippolytum, et raptatum per sylvas laniarunt.

Bellerophonti. Bellerophon, Glauci Regis Corynthiorum filius, Prætum Argivorum Regem invisebat: amavit adolescentem Sthenobæa Præti uxor, sed castum experta, perdere statuit. Itaque insimulavit apud Prætum, qui malè credulus egit cum Sthenobææ patre, ut Bellerophon Chimæræ lacerandus objiceretur.

295. *Cressa.* Cretensis nempe Phædra, filia Minoïs Cretensium Regis.

298. *Cui nubere, etc.* Exemplo Romano confirmat formosos magnis obnoxios periculis esse. Messalina, uxor Claudii, Romanorum Imperatoris quarti, amore cujusdam Silii juvenis, Consulis designati, adeo protervè ac petulanter exarsit, ut matri-

Destinat. Optimus hic, et formosissimus idem
Gentis patriciæ rapitur miser exstinguendus
Messalinæ oculis : dudum sedet illa parato
Flammeolo, Tyriusque palàm genialis in hortis
Sternitur, et ritu decies centena dabuntur
Antiquo, veniet cum signatoribus auspex.
Hæc tu secreta, et paucis commissa putabas ?
Non nisi legitimè vult nubere. Quid placeat, dic :
Ni parêre velis, pereundum est ante lucernas.
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota urbi et populo contingat Principis aures.
Dedecus ille domûs sciet ultimus. Intereà tu

lescens egregiè probus, formosus, nobilis et patricio loco natus abripitur, ut in conspectu Messalinæ juguletur, si ejus nuptias respuat. Exspectat illum procax mulier nuptiali veste induta, paratur domi lectus, præsidi nuptiarum, genio sacer, pro dote centena sestertiorum, antiquo more, millia numerabuntur. Non deerunt auspices, atque signatores tabularum et contractûs. Credebas matrimonium istud clam agitari, et paucis consciis testibusque adhibitis : atqui servatis omnibus legibus et ritibus matrimonii, nubere Messalina decrevit. Tecum expende, Sili, quid eligas. Si morem gerere abnuis, mortem tibi, antequam sol occidat, paratam scito : si tanto scelere te obstringis, non diu eodem lætabere, donec nimirum facinoris jam totâ civitate pervulgati fama Cæsaris aures allabatur : ille omnium postremus inustam domi suæ ignominiam resciet. Interea monium palam contrahere cum eo non dubitaverit. Claudius qui tunc Ostiam, sacrificii causâ profectus erat, cùm rem accepisset, homo miræ facilitatis, aut vecordiæ potiùs, cùm ignoscere illis cogitaret, admonente et urgente Narcisso liberto, utrique necem afferri jussit.

300. *Patriciæ*. Sat. I, nota 22.

302. *Flammeolo*. Sat. II, nota *Flammea*.

Genialis. Subaudi *lectus*; Genio sacer.

303. *Decies centena*. Subaudi, *sestertiorum millia*.

Ritu antiquo. Nonnulli hoc ironicè dictum accipiunt, tanta enim pecuniæ vis moribus antiquis, et veterum parcimoniæ non congruit.

304. *Auspex*. Qui auspicia captat. Nefas enim erat quidpiam moliri, non captis priùs auspiciis.

307. *Ante lucernas*. Ante vesperam, cùm faces domi accenduntur.

310. *Ultimus*. Monitus a liberto suo Narcisso.

Obsequere imperio, si tanti est vita dierum
Paucorum : quicquid levius, meliusque putaris,
Præbenda est gladio pulchra hæc, et candida cervix.
Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permittes ipsis expendere numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris;
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dî.
Carior est illis homo, quàm sibi. Nos animorum
Impulsu, et cæcâ, magnâque cupidine ducti,
Conjugium petimus, partumque uxoris; at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen et poscas aliquid, voveasque sacellis
Exta, et candiduli divina tomacula porci,
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
Fortem posce animum, et mortis terrore carentem :
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscumque labores,

morem gere, Sili, si tanti æstimas brevem usuram lucis ac vitæ. Quidquid demum statuas tamquam rebus tuis utilius, obeunda mors erit, ac tuum illud caput venustum et elegans gladio demetendum. Hæc si se ita, uti diximus, habent, inquiet aliquis, nihil erit optandum hominibus. Si me audis, relinques Superis considerandum, quid tibi expediat. Pro iis enim rebus, quas voluptate ducti concupiscimus, utiles largientur, quippe quibus cariores quàm nobis ipsi, simus. Nos cæco et præcipiti quodam animorum impetu et cupiditate impulsi matrimonium expetimus, et conjugis partum : at norunt Superi, qualis uxor, qualis filius futurus sit. Ne nihil tamen petas, ne nullas Cœlitibus victimas immoles, petendum ab illis hoc unum, ut mente sanâ, sano corpore sis. Postula fortitudinem et robur animi, qui nullo mortis metu perturbetur, qui vitam longiorem in postremis naturæ muneribus numeret, qui

321. *Qui pueri*. An boni, an mali sint nascituri.

323. *Candiduli porci*. Ait Varro in nuptiis et re uxoria, albos porcos sacrificari.

Tomacula. Farcimina quædam ex intestinis porcorum.

326. *Spatium vitæ extremum*. Potest hoc *de morte* exponi sic : qui mortem ponat inter naturæ munera.

Nesciat irasci, cupiat nihil, et potiores
Herculis ærumnas credat, sævosque labores
Et Venere, et cœnis, et plumis Sardanapali.
Monstro, quod ipse tibi possis dare : semita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
Nullum numen abest, si sit prudentia. Nos te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

ferendis quibuscumque laboribus par, qui potens iracundiæ, cupiditatisque, sit; qui Herculis ærumnas laboresque, voluptatibus, epulis, et mollibus Sardanapali stratis anteponat. Doceo te felicitatem cujus tu artifex tibi esse possis. Virtus traducendæ per summam tranquillitatem vitæ unica ratio est; modò adsit prudentia, facilè Fortunâ carebimus, ejusque numen contemnemus, *quæ inter Deos locum nisi vitio nostro non obtinet.*

329. *Herculis.* Vide App. c. XV.

330. *Sardanapali.* Regis Assyriorum ultimi, luxu, deliciisque perditi : cujus ea vox, Epicureo digna porco, fertur: Ede, bibe, lude, cetera nihili sunt.

SATIRA XI.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Invitat Persicum amicum suum ad frugalem cœnam, et occasione datâ, helluones insectatur.

ATTICUS eximiè si cœnat, lautus habetur:
Si Rutilus, demens. Quid enim majore cachinno
Excipitur vulgi, quàm pauper Apicius? Omnis
Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo: nam dum valida, ac juvenilia membra
Sufficiunt galeæ, dumque ardens sanguine fertur,
Non cogente quidem, sed nec prohibente Tribuno,

SI Atticus epulatur opiparè, homo splendidus et magnificus existimatur: si Rutilus hoc idem facit, dementem illum prædicamus. Quid enim est quod vulgò magis rideamus, quàm, si quis egens, Apicii luxum imitari gestiat? In ore omnium Rutilus est, frequens de illo sermo in conviviis, in balneis, in theatro, in plateis: quippe qui post fortunas in ganeis dilapidatas, ad ludum gladiatorium, ut narrant, brevi est iturus, dum per ætatem ac robur adhuc arma tractare potest; ut ibi a magistro artis gladiatoriæ excipiat scripto concepta verba, et regulas, quibus tirones in ludicra pugna instituuntur; non coactus

1. *Atticus*. Dives quispiam, tunc notus.

3. *Apicius.*. Famosus fuit apud Romanos helluo, Tiberio imperante.

4. *Thermæ*. Sat. VII, nota 223; VIII, nota 166.

Stationes. Hic gall. *places publiques*.

5. *Nam dum, etc.* Ideo in ore omnium est Rutilus quòd redactus ad egestatem cogatur gladiatoriam artem discere, ex qua faciat quæstum aliquem: gladiatores enim conducebantur pretio, cùm ederentur spectacula; cùm pompa, exequiæ, etc. celebrarentur.

6. *Fertur*. Vel, properat in ludum gladiatorium, ibi scripturus præcepta istius artis; vel, dicitur, jactatur scripturus esse leges, etc.

7. *Tribuno*. Debuisset Tribunus plebis prohibere, ne

Scripturus

Scripturus leges, et regia verba lanistæ.
Multos porrò vides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet exspectare macelli;
Et quibus in solo vivendi causa palato est.
Egregiùs cœnat, meliusque miserrimus horum,
Et citò casurus jam perlucente ruinâ.
Intereà gustus elementa per omnia quærunt,
Numquam animo pretiis obstantibus: interiùs si
Attendas, magis illa juvant, quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile est perituram arcessere summam,

quidem a Tribuno, non tamen ab eodem prohibitus. Multos videre est, quos sui creditores sæpe antea decepti, operiuntur in ipso macelli aditu: qui videntur eam unam ob causam vivere, ut edant ac bibant. Quò quis inter illos est perditior, et citiùs ad egestatem redigendus, eò lautiùs vescitur. Interim donec suppetunt nummi, gulæ irritamenta et ciborum delicias in aëre, mari, terra, consectantur, et ex omnibus elementis corrogant, neque ullius pretii magnitudine, et caritate ullius opsonii quod illis arriserit, deterrentur ab emendo: quin, si rem diligentiùs expendas, ea fercula magis eos delectant, quæ majori pretio coëmuntur. Neque verò admodum laborant quemadmodum pecuniam malè perdendam comparent, quippe qui non dubitent eam a creditoribus mutuari datis pignori patinis aureis argenteisve, ac reliquâ domesticâ supellectili; concisis etiam frustatim et comminutis parentum suorum sta-

civis artem gladiatoriam tractaret, quæ mancipiorum vulgò erat.

8. *Regia verba.* Dictata et præcepta quibus regio more tirones lanista docet; sta, feri, declina, etc.

Lanista. Sic vocabantur qui familias gladiatorum instituebant, alebant, etc. Sat. III, nota 43. *Lanistæ.*

10. *Exspectare.* Cùm habeat pro certo se illic debitores gulæ deditos inventurum quos domi reperire, aut alloqui non potuerit.

12. *Egregiùs.* Magis egregiè.

13. *Casurus.* Metaphora sumitur a pariete vitioso, qui tum intelligitur esse brevi ruiturus, cùm rimas agit, per quas ipse paries perlucet: trans quas prospectus patet.

14. *Gustus.* Exquisiti saporis cibos.

17. *Ergo haud, etc.* Ut emant illa opsonia cariora, nihil putant difficile, aut vetitum, ne ipsas quidem lances oppignerare, etc.

Lancibus oppositis, vel matris imagine fractâ;
Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile: sic veniunt ad Miscellanea ludî.
Refert ergo quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria est, in Ventidio laudabile nomen
Sumit, et a censu famam trahit. Illum ego jure
Despiciam, qui scit quantò sublimior Atlas
Omnibus in Lybia sit montibus; hic tamen idem
Ignoret quantum ferrata distet ab arca
Sacculus. E Cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν,
Figendum, et memori tractandum pectore, sive

tuis: neque cunctantur in unum aliquod opsonium fictili patinæ, quandoquidem aliæ pignori sunt datæ, impositum, quadringinta sestertia impendere. Ita dissipatis brevi fortunis eò deveniunt isti gulosi, ut histriones evadant, ac personam in Miscellaneis ludis agant. Interest igitur quis lautè ac splendidè vescatur: id enim si Rutilus faciat, luxui et intemperantiæ deditus esse dicetur; si Ventidius, honestè ac laudabiliter agere prædicabitur; idemque vitium, quia fit a divite, nomen virtutis induet. Mihi verò ille parùm sapere meritò videbitur, qui norit quantò altior ceteris Africæ montibus sit Atlas, neque tamen sciat quantum sit discriminis inter ingentem arcam ferro munitam, et exiguam crumenam. Præclara illa vox et sententia, Nosce teipsum, *e cœlo ad nos demissa est: oportet illam altis mentibus reponere, illiusque meminisse, seu ducere*

19. *Quadringentis.* Sat. I, nota 91.

20. *Miscellanea.* Duplex huic verbo subjecta vis est: prima, ut significet ludos in quibus ludicra varii generis ederentur spectacula, quos Suetonius in Caligula cap. 20, Miscellos vocat: altera, ut significet cibum quemdam gladiatorum proprium, e variis dapibus mixtum. Quo sensu vocem illam si accipias, locum hunc de ludo gladiatorio accipe, non de histrionico.

Ludi. Positum est pro *ludii*, sicut peculî pro *peculii*, etc. Est autem *Ludius*, histrio, ludio, qui artes ludicras exercet. Explicui Sat. VI, nota 49, ubi vox eadem pro *gladiatore* sumitur.

22. *Ventidio.* Sat. VII, nota 199.

24. *Atlas.* Sat. VIII, nota 30. Mauritaniæ mons, in Africa, cujus pars et Lybia.

γνῶθι σεαυτόν. *Nosce te ipsum.* Hanc sententiam tribuit Plinius, Chiloni cuidam Lacedæmonio; Diogenes Laërtius, Thaleti Milesio: Cicero, Apollini.

Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatûs
Esse velis : nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in quâ se traducebat Ulysses.
Ancipitem seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te consule : dic tibi quis sis,
Orator vehemens, an Curtius, an Matho. Buccæ
Noscenda est mensura tuæ, spectandaque rebus
In summis minimisque, etiam cùm piscis emetur.
Nec mullum cupias, cùm sit tibi gobio tantùm
In loculis; quis enim te, deficiente crumenâ,
Et crescente gulâ, manet exitus? ære paterno,
Ac rebus mersis in ventrem fœnoris atque
Argenti gravis, et pecorum, agrorumque capa-
cem?

uxorem cogites, sive in Senatûm cooptari velis. Quippe Thersites Achillis demortui arma nequaquam expetivit, suæ sibi videlicet ignaviæ conscius, quibus ferendis ne ipse quidem Ulysses par, cùm ea induit, ludibrio est habitus. Ad hunc modum tu, cùm periculosam et dubiam defendere causam meditaberis in foro, tuas vires expende, temetipse inspice, an eloquens peritusque sis patronus, an Curtio, et Mathoni similis. Oris tui, ingenii, facultatis, modulum attende, si quid majoris minorisve negotii suscipias, etiam cùm piscem emes, ne mullum appetas, quando gobionis pretium duntaxat habebis in crumena. Quorsum enim, quæso, evades, cùm exhaustis opibus, augebitur lautiorum dapum appetentia? Cùm patrimonium et fortunas omnes conjeceris in tuum abdomen, quod instar voraginis usuras, vasa argentea, greges, fundos, absorbet, ac devorat? Ejusmodi helluones, post omnia bona consumpta,

29. *Sacri.* Venerandi. Nihil sanctius justitiâ, cujus arbiter et custos Senatus.

30. *Achillis.* Sat. I, nota 148. Post ejus mortem, magna contentio inter Ajacem præsertim et Ulyssem orta est, cùm ejus arma, scilicet a Vulcano fabricata, uterque sibi deposceret. Rem fusè narrat Ovid. Lib. XIII Metam, Ulysses vicit.

31. *Thersites.* Sat. VIII, nota 267.

Traducebat. Sat. VII, nota 16. *Traducit.*

34. *Curtius, Matho.* Ignobiles eâ tempestate causidici.

37. *Mullum.* Sat. IV, nota 14.

Gobio. Vilis pisciculus : *un goujon.*

41. *Gravis.* Non signati, puri, quod est adhuc in massa.

Talibus a dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, et digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres; nec funus acerbum
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.
Hi plerumque gradus, conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur. Inde ubi paulum
Nescio quid superest, et pallet fœnoris auctor,
Qui vertêre solum, Baïas, et ad Ostia currunt.
Cedere namque foro jam non tibi deterius, quàm
Esquilias a ferventi migrare Suburra.

coguntur denique vendere suum annulum, eoque exsutus Pollio adigitur ad stipem corrogandam. Illis ganeonibus non tam præcox et intempestiva mors, quam senectus ipsa est pertimescenda. Porrò ad extremam egestatem et miseriam istis ferè gradibus deveniunt: primùm nummos accipiunt mutuos, quos Romæ dilapidant, inspectantibus ipsis creditoribus: postquam illa pecunia toto fermè consumpta est, incipitque fœnerator metuere ne sortem perdat; tum isti nebulones Romam exsilio voluntario deserunt, demum ad Baïanum Ostiensemve portum fugiunt. Nam decoquere ac forum argentarium relinquere, nemini videtur nunc turpius, quàm ab una urbis regione ad alteram, a Suburra, ubi æstas et calor est gravior, in Esquilias frigidiores

42. *Exit.* A digitis, e scrinio.

43. *Annulus.* Erat insigne Equitum Romanorum. Sat. I, nota 26.

Pollio. Nobilis helluo.

47. *Dominis.* Creditores, domini sunt pecuniæ mutuo datæ. Deinde imperium quoddam in debitores durissimum, ac dominatum vulgò exercent.

49. *Baïas.* Sat. III, not. 4.

Ostia. Sat. VIII, nota 169.

Ostia. Fugiunt autem Ostia, vel Baïas, ut se mari committant, et in longinquas regiones demigrent, ubi sint a creditoribus tuti. Porrò vertere solum, pro, *exsulare* dicitur.

50. *Cedere foro.* Est id quod Galli dicunt, *faire banqueroute.* Latini, *decoquere*, vel *conturbare.* Circa forum tabernas habebant suas ac mensas argentarii, *les Banquiers*: qui pecuniam igitur dilapidaverant, illis nihil erat quod agerent in foro. Hinc decoctores foro cedere dicebantur.

51. *Esquilias.* Sat. III, nota 70.

Suburra. Sat. III, nota 5. *Suburræ.* Esquilinus mons unus erat e septem Romæ collibus: ac proinde aër ibi frigidior: qui calidior in Suburra, vico humiliore.

Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.
Sanguinis in facie non hæret gutta : morantur
Pauci ridiculum, et fugientem ex urbe pudorem.
Experiêre hodie numquid pulcherrima dictu,
Persice, non præstem vitâ, vel moribus, et re;
Sed laudem siliquas occultus ganeo; pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.
Nam cùm sis conviva mihi promissus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hospes, et ipse tamen contingens sanguine Cœlum;
Alter aquis, alter flammis ad sydera missus.

demigrare : unum id exsules isti dolent, quòd Circenses ludos, unius anni, quo abfuturi sunt Româ, spatio, non spectabunt : ceterùm, quòd decoxêrint, quòd patriam deseruerint, nullo modo erubescunt. Quotus enim quisque tandem est, qui pudorem Româ jam exsulare compulsum, et ab omnibus irrisum, retinere curet? Intelliges hodiernâ die, o Persice, an præclaras istas frugalitatis leges observem reipsa; utrùm in moribus meis ac vivendi ratione veluti repræsentem ea, quæ verbis et magnificâ oratione prædicavi : an olera, et viles cibos palam collaudem, interim dum clam vescor lautioribus : an cùm invisunt me amici, clarâ voce jubeam a servo parari mihi in cœnam pultes : voce dein submissâ, eidem ut placentas apponat imperem. Cùm enim promiseris te domi meæ cœnaturum, eâdem frugalitate a me accipieris quâ Evander accepit Herculem, aut Æneam minorem Herculè hospitem, Divos tamen cognatione attingentem; utrumque diversâ morte adscriptum Superis, hunc aquis demersum, illum flammis

53. *Circensibus.* Satira III, nota 208.

58. *Siliquas.* Sunt leguminum involucra. Hìc pro *oleribus* ponuntur.

59. *Placentas.* Placenta, propriè, *un gâteau* : hoc in loco *cupedia* et *opsonia delicatoria* significat.

61. *Evandrum.* Evander, Arcadum Rex, in Italiam venit, ubi Herculem dicitur accepisse, et postea Æneam : utrumque parcè ac frugaliter, ut scribit Virgil. Lib. VIII, v. 180, etc.

Tirynthius. Hercules, ità dictus a Tirynthe, seu Tirynthia, agri Argivi oppido, in quo educatus.

62. *Contingens, etc.* Æneas Veneris filius.

63. *Aquis.* Fertur Æneas obiisse demersus in fontem,

Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro
Hœdulus, et toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet, quàm sanguinis: et montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.
Grandia præthereà, tortoque calentia fœno
Ova adsunt ipsis cum matribus, et servatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus, uvæ.
Signinum Syriumque pyrum de corbibus isdem:

absumptum. Accipe nunc quas tibi sim appositurus dapes, non illas quidem exquisitas, et arte multâ in macello præparatas. Hœdus præpinguis mensæ inferetur, et natus in agro Tiburtino; reliquis ejusdem armenti hœdulis tenerior, qui nondum herbam degustavit, nec momordit ramulos parvarum salicum, in quo major lactis copia, quam sanguinis est: apponentur deinde asparagi quos in montibus, depositâ ad tempus colo, decerpsit mea villica: non aberunt ova grandiora, et adhuc a nido calida, simulque gallinæ, quæ illa ediderunt: addam uvas, quæ licèt ab aliquo tempore jam lectæ fuerint, ita diligenter tamen asservatæ sunt, ut videantur adhuc è suis palmitibus pendere. Educam ex eodem promiscuè canistro pyra nata in Signiæ arvis, et alia ex eorum genere quæ primùm e Syria in Italiam ad-

seu flumen Italiæ, Numicium.

Flammis. Hercules Iolen Euriti Regis OEchaliæ filiam prætulerat uxori Dejaniræ: quæ id ægrè ferens misit Herculi vestem sanguine Nessi Centauri infectam, ignorans præsentissimum venenum esse: imò existimans eo remedio virum facilè ab Ioles amore abductum iri. Vix ille vestem induerat, cùm in furorem versus, pyram extruxit, in eamque insiliens, exustus est.

64. *Fercula.* Quæ tibi apponere statui.

Nullis ornata macellis. Non empta, vel e macello et foro petita.

65. *Tiburtino.* Sat. III, nota 177. *Tiburis.*

66. *Inscius herbæ.* Materno adhuc lacte victitans, nondum herbam delibavit.

67. *Salicti.* Salictum, est locus salicibus consitus.

69. *Asparagi.* Gall. *des asperges.*

70. *Torto fœno calentia.* Adhuc retinentia calorem nidi, e torto fœno confecti.

73. *Signinum.* Signia, nunc *Segni* dictum, in ditione Pontificia est.

AEmula Picenis, et odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Autumnum, et crudi posuere pericula succi.
Hæc olim nostri jam luxuriosa Senatus
Cœna fuit. Curius parvo quæ legerat horto
Ipse focis brevibus ponebat oluscula, quæ nunc
Squalidus in magna fastidit compede fossor.
Sicci terga suis rarâ pendentia crate,
Moris erat quondam festis servare diebus,
Et nàtalitium cognatis ponere lardum,
Accedente novâ, si quam dabat hostia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter Consulis, atque
Castrorum imperiis, et Dictatoris honore
Functus, ad has epulas solito maturiùs ibat,

vecta sunt : itemque poma cum Picenis certantia, quibus inest idem odor ac si essent recèntia : et quæ nihil habent noxium, quia crudum et periculosum succum, quem autumno contraxerant, hyemis frigore coxerunt ac mitigarunt. Ita cœnabant nostri pridem Senatores, iis etiam temporibus quibus a priscorum Romanorum frugalitate deficere cœperant. Curius aliud nihil cœnabat, quàm legumina, quæ in horto suo ipse collegerat, et exili coxerat foco : quæ nunc adspernantur etiam servi, qui catenis vincti humum ruri fodiunt. Olim solebant majores nostri servare ad dies festos solennibus epulis celebrandos dorsum porcinum sublimè suspensum in crate lignea, ut exsiccaretur : et cùm affines die suo natali ad convivium invitabant, apponebant ipsis nihil præter laridum, et aliquid recentis carnis, si quid ex immolata fortè hostia restaret. Ad ejusmodi cœnam, tamquam ad opimum convivium, unus aliquis e propinquis, licèt Consulatu ter functus, licèt maximis præfuisset exercitibus, et Dictaturam gessisset, properabat horam cœnæ solitam antevertens, et ligonem, quo monta-

Syrium. Sat. VIII, nota 167. *Syriæ amnibus.*

74. *Picenis.* Ager Picenus est in Italiæ ora orientali. Sat. IV, nota 64. *Picens.*

78. *Curius.* Sat. II, nota 3.

80. *Compede.* Solebant Romanorum mancipia opus ruri facere vincta compedibus, ne diffugerent.

86. *Castrorum imperiis.* Præfectura castrorum : militaribus honoribus.

Dictatoris. Sat. VIII, nota 7.

Erectum domito referens a monte ligonem.
Cùm tremerent autem Fabios, durumque Catonem,
Et Scauros, et Fabricios; rigidique severos
Censoris mores etiam collega timeret:
Nemo inter curas, et seria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Trojugenis factura, ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, et parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque supellex.
Tunc rudis, et Graïas mirari nescius artes,

num arvum prosciderat, humeris impositum gestans. Sanè istis temporibus, quibus quisque sibi metuebat ne reprehenderetur et multaretur a Fabiis, Catonibus, Scauris, et Fabriciis; cùm ipse Censor a sui collegæ severitate ac censura tutus non esset; tunc, inquam, nemo, quasi rem seriam, et alicujus momenti, curavit exquirere, quales et quantæ in Oceano caperentur testudines, e quarum conchis in laminas desectis ornarentur lectorum fulcra: erant inornatæ cubilium spondæ et nuda latera, ipsi lectuli angusti, et in eorum anteriori parte asini caput ex ære visebatur, floribus redimitum, circa quod infantes rustici protervè colludebant. Huic igitur supellectili ac domui consentanea erant mensarum fercula. Tunc milites nostri parum in æstimandis Græcorum artificum eximiis operibus

89. *Fabios.* Sat. II, nota *Paulis*, etc. VI, nota 196; VII, nota 95; VIII, nota 13.

Catonem. Sat. II, nota 24.

90. *Scauros.* Sat. II, n. 19.

Fabricios. Sat. II, n. 112. *Fabricius.*

91. *Censoris.* Sat. II, nota 38, et nota 90; XI, nota 98.

Collega. Narrat Valerius Maximus, Lib. II, c. 9, Claudium Neronem et Livium Salinatorem, Censura simul fungentes anno U. C. 549, non sibi magis invicem, quàm ceteris civibus indulsisse. Idem refert de Fabricio et Decio Censoribus vetus Scholiastes.

94. *Trojugenis.* Romanis Proceribus, qui se jactant a Trojanis oriundos. Sat. I, v. 85.

96. *Aselli.* Asinorum crania valere credebant ad arcenda frugum incommoda: itaque illa in agris domibusque aut ponebant vera, aut simulata fingebant e ligno, ferro, etc.

Urbibus eversis, prædarum in parte reperta,
Magnorum artificum frangebat pocula miles;
Ut phaleris gauderet equus, cælataque cassis
Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ
Imperii fato, et geminos sub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo fulgentis, et hastâ,
Pendentisque Dei perituro ostenderet hosti.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Tusco farrata catino
Omnia tunc; quibus invideas, si lividulus sis.

periti, et ejusmodi rerum contemptores, si quam diripuissent urbem, cujus in spoliis elaborata reperissent ab egregiis opificibus vasa, eadem perfringere non dubitabant, ut ex iis bullas et alia id genus equorum ornamenta conficerent, ut suas galeas insignirent cælatâ effigie aliquâ, putà lupæ, quæ deponens nativam feritatem, ita jubentibus imperii Romani fatis, Romulum aluit: item geminorum fratrum Remi et Romuli, sub Quirinalis montis rupe jacentium: aut Martis, bellorum præsidis Dei, qui nudus cum hasta et clypeo quasi exstare cerneretur e galea hostique velut imminens, illi exitium intentare. Si quid illis argenti erat, hoc armis duntaxat ornandis adhibebant. Tales igitur ac tanti viri, quorum fortitudini, famæ ac felicitati jure meritò invideat quicumque aliquâ tangi potest invidiâ, mensæ apponebant confecta e simplici farre cibaria in vasis fictilibus. In eorum etiam templis majestatem suam et præsentiam Superi evidentiùs declarabant:

102. *Phaleris.* Phaleræ, *sunt* quædam equorum ornamenta, ex eorum olim fronte, auribus, ac præcipuè collo pendentia.

104. *Imperii fato.* Quasi fuisset hoc Urbis Romanæ fatum, ut aleretur ejus conditor a lupa, ne periret in sylva expositus.

Sub rupe. Ubi expositi fuerant, et ubi lupa mammas infantibus præbuit.

Quirinos. Sic appellat Remum et Romulum: quamvis Romulus solus propriè *Quirinus* diceretur. Sat. III, nota 60, et nota 66. *Quirine*, VIII, v. 257.

106. *Pendentis.* In summa galea effícti, et in ictum quasi pendentis ac proni.

108. *Tusco.* In Tuscia, quæ pars est Italiæ mediæ ad occidentem, *la Toscane*, fiebant egregia vasa fictilia, præsertim Arretii, *Arezzo.*

Farrata. Far, triticum, ex quo fiunt pultes, etc.

109. *Quibus invideas.* Vel ferculis, vel hominibus.

Templorum quoque majestas præsentior, et vox
Nocte ferè mediâ, mediamque audita per urbem,
Littore ab Oceani Gallis venientibus, et Dîs
Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis, et nullo violatus Juppiter auro.
Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas
Tempora viderunt; hos lignum stabat in usus,
Annosam si fortè nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama sapit, putêre videntur
Unguenta atque rosæ, latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu,

quod maximè intellectum est, cùm Galli ab orbe occiduo irruperunt in Italiam: tunc enim auditæ voces fuerunt nocte intempestâ, media in urbe Roma quibus adventare Galli nuntiabantur: Superis ipsis vatum erga Romanos munere fungentibus. Sic nos de imminenti exitio admonebat, sic Romanam rem curabat Jupiter, cùm ejus statuæ duntaxat ex argilla confectæ essent, necdum auro conflatæ, vel potiùs inquinatæ. Illis temporibus mensæ fiebant ex arboribus in Italia natis et quasi domesticis. Si fortè vetulam nucem ventus prostravisset, ejus truncum ad mensam fabricandam reservabant. At nunc Romani locupletes cibum capere cum voluptate nòn possunt, nullius saporis esse rhombos ac damas, odoris nullius unguenta suavissima, ipsasque rosas, putant, nisi mensas ingentes fulciant pedes eburnei, pardorum hiantium figuram in summa parte referen-

110. *Et vox, etc.* Auctor est Livius, Lib. V, cap. 32, Romanum quemdam vocem humanâ clariorem noctu audivisse, quâ juberetur monere Magistratus de Gallorum in Italiam tunc irrumpentium adventu.

112. *Littore ab Oceani.* Gallia oceano, ad occidentem, clauditur, et septentrionem; ejusdem pars australis alluitur mari Mediterraneo.

114. *Latiis.* Pars Italiæ antiquæ, circa Tiberis ostia, ubi nunc Romanus ager, *Latium* dicebatur, quia Saturnus persequente filio Jove, ibi latuerat.

118. *Eurus.* Ventus ab ortu spirans.

120. *Rhombus.* Sat. IV, nota 38. *Rhombi.*

Dama. Animal e cervino genere, velocitate præstans.

121. *Unguenta.* Gall. *des parfums; des essences.*

122. *Pardus.* Gall, *un léopard.*

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Jam nimios, capitique graves. Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis: nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
Convivam caveo, qui me sibi comparat, et res
Despicit exiguas. Adeò nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac

tes, et ex ebore candidissimo fabricati, quale ex Elephantide insula, prope Syenen sita; e Mauritania, ex ipsa India aut sylvis Arabiæ deportatur. Ex eo nimirum quod ejusmodi pedibus nitatur mensa, nascitur appetentia ciborum, hinc vires adduntur stomacho ad cibos faciliùs digerendos. Itaque non minus turpe jam ducitur mensam habere domi pede sustentatam argenteo, quàm annulum in manu ferreum gestare. Egò verò lautos ejusmodi et arrogantes convivas fugio, qui meam tenuitatem scilicet cum suis opibus ac deliciis comparantes, eam contemnunt. Nam apud me ne uncia quidem eboris est, non tesseræ, non calculi eburnei sunt, immò ipsi cultrorùm ca-

123. *Dentibus, etc.* Ebur aliud nihil est, quàm dens elephanti.

Syenes. Syene est urbs AEgypti, in limite AEthiopiæ, nunc *Asna*; prope illam urbem est insula elephantis abundans, quam idcircò *elephantinam*, vel *elephantidem* vocant: quæque hoc in loco dicitur porta Syenes, quia per illam insulam veluti portam transeunt, qui petunt Syenen, et AEgyptum reliquam, eburque Romam deferunt. Potest et Syene ipsa dici *porta*, per quam scilicet ejusmodi merces in Europam devehuntur.

124. *Mauri.* Populis Africæ: eorum tanta celeritas, ut feras cursu assequantur.

Obscurior. Magis fuscus.

Indus. Populus Asiæ, circa Gangem et Indum fluvios.

125. *Deposuit.* Dicuntur elephanti, cùm ipsis ita crevere dentes, ut oneri sint, eos abjicere, illidendo arbori.

Nabathæo. Nabathæa est regio Arabiæ, ad ortum, elephantis referta.

126. *Orexis.* Sat. VI, nota 290.

127. *Bilis.* Bilis, humor est flavus et calidus, cibis in stomacho percoquendis maximè serviens.

Pes argenteus, etc. Adeo spernunt argentum præ ebore, ut mensæ pes argenteus tam vilis modò sit, quàm ferreus annulus.

131. *Tessellæ.* Exiguæ tesseræ, *un dé.*

Materia, quin ipsa manubria cultellorum
Ossea : non tamen his ulla unquam opsonia fiunt
Rancidula ; haud ideo pejor gallina secatur.
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, et pygargus,
Et Scythicæ volucres, et Phoenicopterus ingens,
Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro
Cæditur, et totâ sonat ulmea cœna Suburrâ.

puli sunt ex osse. Neque tamen idcirco meæ dapes rancidæ ac deteriores fiunt, non pejorem habent saporem gallinæ, quia istis cultellis scinduntur. Sed neque aderit apud me servus qui mensam instruat, cibos scitè apponat ac secet, illis omnibus peritior, qui artem ferculorum secandorum docentur in schola Trypheri, in qua sumina, lepores, apri, pygargi, phasiani, phœnicopteri, Oryces, et alia lautæ cœnæ fercula, ex ulmeis virgis confecta, ligneis quoque et obtusis cultris secantur, non sine fragore, quo Suburra tota perstrepit. Structor meus, in hac arte valde tyro et rudis, non callet quemadmodum aptè et decenter

Calculus. Calculi lusorii. Gall. *des dames, des échecs.* Propriè calculus est *lapillus tritus* et *politus*: tales enim adhibebantur ad ludum, postea e buxo, ebore, etc. confecti calculi fuerunt.

136. *Pergulâ.* Propriè, *une galerie, une avance de boutique, etc.* Ibi solebant magistri discipulos erudire : itaque pro ipsa schola sumitur.

Trypheri. Nomen, ut videtur fictum, doctoris coquinarii, qui artem ciborum peritè secandorum docebat. Utebatur autem ad id simulacris vimineis avium et ferarum, quæ ligneis item cultellis dissecabantur in ejus schola.

137. *Sumine.* Sumen est venter suillus, qui tunc inter delicatiores habebatur cibos.

Pygargus. Caprea quædam sylvestris, posteriores dorsi partes albas præferens, unde illi nomen πυγὴ *clunis*, ἀργὸς *albus.*

138. *Scythicæ volucres.* Phasis est fluvius Colchidis, prope Scythiam. Hunc advecti phasiani, *des faisans.*

Phœnicopterus. Avis Afra, cujus alæ rubro colore vivido lucent.

139. *Oryx.* Capra quædam, frequens in Gætulia, parte Africæ.

140. *Suburra.* Vicus erat Romæ. Sat. III, nota 5. *Suburræ.*

Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Novit avis noster tirunculus, ac rudis omni
Tempore, et exiguæ frustis imbutus ofellæ.
Plebeios calices, et paucis assibus emptos
Porriget incultus puer, atque a frigore tutus:
Non Phryx, aut Lycius, non a mangone petitus
Quisquam erit, et magno: cùm posces, posce latinè.
Idem habitus cunctis, tonsi, erectique capilli,
Atque hodiè tantùm propter convivia pexi.
Pastoris duri est hic filius, ille bubulci:
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam, et notos tristis desiderat hœdos,
Ingenui vultus puer, ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit.

oporteat eximere partem aliquam capreæ tostæ, aut alam Gallinæ Numidicæ, quippe qui numquam ista didicerit, neque artis istius coquinariæ tyrocinium aliud posuerit, quàm in frustulis quibusdam carnis torrendis ac dividendis. Ministrabit nobis rusticanus puer et incomptus, dabitque cyathos vilis pretii, quibus uti plebs solet ipse crassâ tectus veste, quantum ad arcendum frigus sufficiat: nullum e Phrygia videbis petitum aut Lycia, vel emptum a mancipiorum venditore: si quid ab ipso, cùm ministrabit, postulabis, fac loquaris latinè, neque enim scit, ut nobilium servi, Græcè. Neque aliis meis mancipiis elegantius erit vestitus, omnibus eadem quippe vestis est: omnium comæ attonsæ sunt et rectæ, sine cincinnis et ornatu: easque tantùm hodiè, propterea quòd habeo te convivam, pectent. Hic pastore meo genitus est, ille bubulco, liberali puer vultu et pudorem spirante, quali convenit eos esse qui togam prætextam et limbo purpureo insignitam gestant. Mœret quod a suo tugurio, a matre, ab hœdis divulsus

141. *Subducere.* Avellere a reliquo corpore.

143. *Ofellæ.* Offa, est frustum carnis, vulgò porcinæ: interdum massa panis, farinæ, etc.

146. *Phryx.* Phrygia, unde venales Romam deportabantur, est pars Asiæ minoris occasum versùs et septentrionem. Lycia est infra, ad meridiem et occasum.

Mangone. Mango, mancipiorum venditor.

147. *Posce latinè.* Minister enim Italus linguam tantùm vernaculam novit.

154. *Purpura.* Romani pue-

Hic tibi vina dabit diffusa in montibus illis
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit:
Namque una, atque eadem vini patria, atque ministri.
Forsitan exspectes, ut Gaditana canoro
Incipiat garrire choro, plausuque probetur:
Non capit has nugas humilis domus: audiat ille
Testarum crepitus cum cantibus, ille fruatur
Vocibus obscœnis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.

sit, eosque revisere cupit. Hic vinum tibi miscebit, lectum in iis, ubi est educatus ipse, collibus, in quibus antea ipse puerulus ludebat, neque alia vini ac ministrantis illud, patria est. Noli porrò exspectare dum aliqua puella petulans e Gadibus advecta, in medio saltantium cœtu, voce fractâ et lasciva canat. Ejusmodi ludicra oblectamenta angustæ, qualis hæc nostra est, domui non conveniunt. Liceat sanè divitibus illis et lautis hominibus, qui superbum pavimentum Lacedæmonii marmoris orbibus stratum, vino ad delicias in os identidem accepto, moxque rejecto, gaudent aspergere; liceat, inquam, illis crepitantes et collisas inter se testas, audire, necnon cantus obscœnos et spurcas voces, atque omnibus artibus ac modis libidinem pro-

ri, vestem quamdam ornatam limbo purpureo gestabant usque ad annum 17. Istam vestem vocat Juvenalis *ardentem* ob colorem igneum. Sat. I, nota 64.

155. *Diffusa*. Fusa e cupis, in cados et amphoras.

158. *Gaditana*. Sat. X, nota 1.

161. *Testarum*. Significat ea vox in hoc loco *tinnula crepitacula*, e testis, sive in morem testarum facta. Gall. *des castagnètes*. Est autem testa, *tegmen piscium*, duritiem argillæ coctæ, quæ testa propriè dicitur, referens, *une coquille de poisson*: quarum testarum figuram imitantur illa crepitacula.

163. *Lacedæmonium*. Lacedæmon, seu Sparta, urbs fuit Peloponnesi. Non procul ab hac urbe eruebatur egregiæ notæ marmor.

Orbem. Potest intelligi *de pavimento frustis marmoreis in orbem descriptis strato*. Potest explicari *de abaco, mensa, pelvi marmorea, rotunda*.

Pytismate. Græca vox est, πύτισμα, *sputum*, seu quodcumque expuitur, quale est vinum quod ab hominibus jam saturis, aut vomentibus os abluentibus, aut vinum ipsum probantibus et degustantibus,

Namque ibi fortunæ veniam damus; alea turpis,
Turpe et adulterium mediocribus: hæc eadem illi
Omnia cùm faciant, hilares nitidique vocantur.
Nostra dabunt alios hodie convivia ludos:
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.
Quid refert tales versus quâ voce legantur?
Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam cessare diem: non fœnoris ulla
Mentio, nec primâ si luce egressa, reverti
Nocte solet, tacito bilem tibi contrahat uxor.
Protinus ante meum, quidquid dolet, exsue limen.
Pone domum, et servos, et quidquid frangitur illis,
Aut perit; ingratos ante omnia pone sodales.
Interea Megalesiacæ spectacula mappæ

ritare: ignoscitur illis scilicet cùm peccant, perinde quasi hanc ipsis potestatem nobilitas et divitiæ darent: vitio et dedecori vertitur alea, et adulterium homini mediocris fortunæ et conditionis: si dives eadem admittat flagitia, homo lautus elegansque censebitur. Longè alios tibi ludos convivium nostrum exhibebit; alias præbebit oblectationes. Homeri versus recinentur, et præclara Virgilii carmina, quæ meritò dubitationem afferunt, utri palma poëseos tribuenda sit. Quid interest quænam vox adhibeatur istis versibus recitandis, qui per se videlicet adeo canori præstantesque sunt? Age igitur negotia et curas in aliud tempus differ, et nonnihil quietis indulge tibi; si quidem a negotiis vacare et feriari per totam istam diem fas erit: omnem de usurarum lucro cogitationem ac sermonem valere jube, nec stomachum tibi moveat uxor tua, si primo egressa mane domum seriùs redire solet. Quid multa? quidquid afferre tibi mœrorem potest, in limine mearum ædium depone, omnem de rebus domesticis, de famulis, et eorum in rebus servandis, ac fungendo munere incuriâ, præsertim verò de amicorum ingrato animo, sollicitudinem ac dolorem abjice. Dum nos epulis frugalibus operam ita

rejicitur identidem; quod *pytissare* Latini vocant.

Lubricat. Marmor humidum, est admodum lubricum, et pellucidum.

168. *Iliados.* Ilias poëma est ab Homero scriptum de excidio Ilii, seu Trojæ.

179. *Megalesiacæ.* Cybele vocabatur ab Ethnicis Μεγάλη

Idæum solenne colunt, similisque triumpho
Prædo caballorum Prætor sedet : ac mihi pace
Immensæ nimiæque licet si dicere plebis,
Totam hodie Romam Circus capit, et fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.
Nam si deficeret, mœstam, attonitamque videres
Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis

dabimus, alii spectabunt ludos solenni pompâ in honorem magnæ Deorum Matris celebrari, et per suspensam in Circo mappam denuntiari solitos. Prætor habitu cultuque triumphantium insignis, curru insidebit, equis undecumque per vim ablatis, quibus ad hæc spectacula edenda plurimis est opus. Tota hodie Roma, quod pace tam numerosi populi dixerim, in Circum confluet. Jam exaudire videor clamores inconditos, e quibus conjicio victorem discessisse aliquem e viridis panni factione, quæ si ab æmulis factionibus vinceretur, Romam cerneres mœrore confectam haud aliter atque olim, cùm in Cannensi prælio duo Consules

Magna; hinc *megalesiaca* significat in honorem Cybeles.

Mappæ. Suspensa publicè mappa signum erat ludos celebratum iri : quod inde est ortum. Nerone prandente cùm plebs in Circo sedens ludos inchoari postularet, ille projecta per fenestram mappa, jussit eos peragi.

180. *Idæum.* Ludicrum, sive spectaculum, exhiberi solitum in honorem Idææ matris. Cybele vocabatur *Idæa*, quia præcipuè colebatur in Ida, monte Phrygiæ : unde Romam advectum ejusdem simulacrum fuit, ut memoratur Satira III, nota 123.

181. *Prædo, etc.* Solebat Prætor qui ludos edebat, undique equos colligere, immò per vim a dominis abducere. De illius vestibus lege Sat. X, nota 36.

183. *Circus.* Sat. III, nota 208.

184. *Viridis panni.* Aurigarum, qui equos in Circo agitabant, factiones erant quatuor præcipuæ, suis singulæ vestibus certi coloris, quæ singulis anni tempestatibus quasi responderent, distinctæ. Prima *viridi* seu *prasino colore*, qui verni temporis proprius est, utebatur, eique plerique Romani, ac ipsi etiam Imperatores favebant : altera *rubro*, seu *russato;* qui color æstati convenit : tertia, *albo*, qui autumno : quarta *veneto*, sive *cæruleo;* qui hyemi.

186. *Cannarum.* Sat. II, nota *Cannis.*

Consulibus. Spectent juvenes, quos clamor, et audax
Sponsio, quos cultæ decet assedisse puellæ.
Nostra bibat vernum contracta cuticula solem,
Effugiatque togam : jam nunc in balnea salvâ
Fronte licet vadas, quamquam solida hora supersit
Ad sextam; facere hoc non possis quinque diebus
Continuis, quia sunt talis quoque tædia vitæ
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

profligati fuerunt. Istis, per me licet, spectaculis intersint adolescentes, quos delectat strepitus, quos juvat sponsionem cum obvio quolibet facere de variis ludorum eventibus, qui captant locum, ubi garriant ingeniosè cum mulierculis politioribus. Nos, utpote seniores, rugosam cutem soli verno et clementi exponamus, et urbis ac togatæ vitæ molestias devitemus. Potes balneum petere modò, quamvis hora sit post ortum solis duntaxat quinta, idque impunè, ac nullius reprehensionem metuens. Sanè horam balnei solitam antevertere ac genio, ut a nobis hodie paulisper fiet, indulgere vix posses diebus quinque continuatis. Magnam quippe hæc vivendi ratio satietatem afferre solet. Voluptates ut sint gratæ, rariores esse debent.

188. *Sponsio.* Gall. *une gageure, un pari.*

189. *Bibat, etc.* Moris apud Romanos erat, apricari et sedere ad solem, præsertim vernum, quandò ejus calor est clementior : interdum oleo cutem sic ungebant.

Vernum. Mense Aprili, quo celebrabantur Megalesia.

Contracta. Rugosa. Itaque hoc scripsit jam senior.

190. *Togam.* Toga *est* symbolum urbanæ vitæ et fori, Romani quippe cives ingenui, togati erant in urbe. Sat. II, nota 45, et Sat. III, nota 115.

Balnea. Ante cœnam balneo, ut plurimum utebantur. Sat. I, nota *Balnea*, v. 128.

Salvâ fronte. Fronti quasi vulnus imponitur cùm suffunditur rubore. Porrò frons pudoris et verecundiæ sedes.

191. *Licet.* Solebant lavare corpus in balneis post meridiem horâ circiter tertiâ. Licebat festis diebus antevertere id tempus : quod ebriosi ac intemperantes aliis etiam diebus factitabant.

192. *Sextam.* Ab orto sole nimirum, quæ nostra est duodecima.

Quinque diebus. Per quos nimirum continuos agebantur Megalesia.

SATIRA XII.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Describit naufragium Catulli amici sui. Hereditatum captatores insectatur.

Natali, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
Qua festus promissa Deis animalia cespes
Exspectat, niveam Reginæ cædimus agnam.
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura;
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem
Tarpeïo servata Jovi, frontemque coruscat:
Quippe ferox vitulus templis maturus et aræ,
Spargendusque mero, quem jam pudet ubera matris

Hic dies, o Corvine, natali meo die mihi jucundior est: hæc mihi verè festa lux, quam victimas immolando votivas, colere ac celebrare decrevi. Agnâ candidâ Junoni sacrificaturus sum, itemque albâ, Palladi: vitulus Jovi destinatus, funem, quo alligatus est, succutit, et caput quassat: nempe jam lacte depulsus, satisque validus ut emergentibus primùm cornibus arbores lacessat, ac per ætatem idoneus, ut aris admoveatur, ejusque caput vino aspergatur. Si divitiis affluerem, ac voluntati opes respon-

1. *Natali die.* Romani festum ac sacrum præcipuè ducebant natalem suum diem.

2. *Cespes.* Ara e cespite.

3. *Regina.* Junoni, Deorum Reginæ, de qua Virgil. ÆEn. 1. *Ast ego quæ divûm incedo Regina.*

4. *Par vellus.* Agna ejusdem velleris et coloris. Diis superis albæ immolabantur victimæ: nigræ Diis inferis.

Pugnanti Gorgone. Palladi quæ pugnat armata clypeo, in quo effigies Gorgonis, seu Medusæ, vide Sat. III, nota 106.

Maura. Gorgones incolebant insulas Atlanticas in mari Africano. Atlas mons est Mauritaniæ.

6. *Tarpeïo.* Capitolino. Sat. VI, nota 41.

8. *Mero.* Vinum inter immolandi bovis cornua fundebant.

Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
Si res ampla domi, similisque affectibus esset,
Pinguior Hispullâ traheretur taurus, et ipsa
Mole piger, nec finitimâ nutritus in herba;
Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, et a grandi cervix ferienda ministro,
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque passi
Nuper, et incolumem sese mirantis amici.
Nam præter Pelagi casus, et fulguris ictum
Evasi, densæ cœlum abscondêre tenebræ
Nube unâ, subitusque antennas impulit ignis;
Cùm se quisque illo percussum crederet, et mox
Attonitus nullum conferri posse putaret
Naufragium velis ardentibus. Omnia fiunt
Talia, tam graviter, si quando poëtica surgit

derent, adducerem ad aras taurum Hispulla magis obesum, quem tardiorem adeps ac vasta corporis moles faceret; neque ille in vicinis educatus foret pascuis, sed saginatus in opimis Clitumni ripis, generosi sanguinis magnam effunderet copiam, et robustiorem sacrificulum, a quo cæderetur, postularet. Talis, inquam, a me victima immolaretur ad gratias Superis agendas de reverso feliciter amico, qui gravissimo periculo defunctus, ipsâ ejus recordatione adhuc perhorrescit, seque liberatum illo, et sospitem esse obstupescit. Ut enim sileam varia, quibus in ipsa navigatione conflictatus est, discrimina, et evitatum fulmen, aër totus tetrâ caligine, quasi perpetuâ nube tectus fuit; mox repentina flamma corripuit antennas; adeo ut jam putarent omnes perculsi metu se deflagrare, neque ullum periculum aut naufragium cum incensa navi comparandum existimarent. Alia tum permulta contigere, illis simillima quæ finguntur, et ad terrorem describuntur a poëtis, cùm tem-

9. *Vexat nascenti robora cornu.* Ex petulantia arbores impetit cornibus nunc primùm erumpentibus.

11. *Hispulla.* Muliere obesa et præpingui, quam obiter carpit.

13. *Clitumni.* Clitumnus, Italiæ fluvius, pascuis abundans, in quibus victimæ vulgo saginabantur.

18. *Evasi.* A verbo *evado*; evasus, evitatus.

19. *Antennas.* Ligna transversa, unde vela pendent.

Tempestas. Genus ecce aliud discriminis; audi,
Et miserere iterum; quamquam sint cetera sortis
Ejusdem : pars dira quidem, sed cognita multis,
Et quam votivâ testantur fana tabellâ
Plurima (pictores quis nescit ab Iside pasci?)
Accidit et nostro similis fortuna Catullo :
Cùm plenus fluctu medius foret alveus, et jam
Alternum puppis latus evertentibus undis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani
Rectoris conferret opem; decidere jactu
Cœpit cum ventis, cupiens evadere : in æquor,
Fundite quæ mea sunt, dicebat; cuncta Catullus
Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam,

pestatem suis depingunt coloribus; et quæ verè Catullus expertus est. En aliud periculum, nec minori dignum commiseratione, licèt omnia ferè sint ejusdem generis et gravitatis; sed commune tamen plerisque et pingi solitum in votivis tabellis quæ in sacris ædibus prostant. Quis enim ignorat quantum pictores lucri faciant pingendis tabulis quas naufragi suspendunt in Isidis templo? Eadem igitur Catulli nostri ac ceterorum naufragorum sors calamitasque fuit. Cùm totam interioris navis quasi alvum implevissent aquæ, cùm ratem huc illuc temerè jactatam, fluctus modò in hanc, modò in illam partem inclinarent, ac propè subverterent; cùm nihil prodesset jam navitæ senis industria, Catullus ut se præsentissimo exitio liberaret, cum ventis quasi pacisci cœpit, eâ lege, ut bona in mare projiceret, vitam incolumem retineret. Nec mora, inclamans nautas, quid cessatis, inquit, mea omnia in æquor præcipitare? Jamque se ad supellectilem lautissimam in aquas proturbandam accingebat, putà purpureas vestes, quas Mæcenas istarum deliciarum amantissimus non respuisset : itemque

28. *Iside.* Isis, AEgyptiorum Dea, cujus templum Romæ, plurimis Donariis celebrari solitum, præsertim a peregrinis et naufragis, qui sui naufragii imaginem ei suspendebant, quia ipsa variis, dum viveret, jactata fuerat erroribus. Sat. VI, nota 351, et nota 387. *AEde Isidis.*

30. *Alveus.* Capacitas et fundus navis.

32. *Arboris.* Navigii ex arboribus confecti.

33. *Decidere.* Quasi dirimere litem a ventis et mari sibi illatam, aliquâ pactione.

37. *Mæcenatibus.* Erat Mæ-

Atque alias, quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed et egregius fons
Viribus occultis, et Bæticus adjuvat aër.
Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
Parthenio factas, urnæ cratera capacem,
Et dignum sitiente Pholo, vel conjuge Fusci.
Adde et bascaudas, et mille escaria, multum
Cælati, biberat quo callidus emptor Olynthi.
Sed quis nunc alius, quâ mundi parte, quis audet
Argento præferre caput, rebusque salutem?
Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,

alias textas e lana Bœtica, cui etiam ovibus inhærenti rutilum colorem indidit natura et indoles barbarum quibus oves Bœticæ poscuntur, necnon ipse fluvius et aër illius regionis, vim uterque arcanam habens ad inficiendas isto colore lanas. Similiter Catullus argentea vasa non cunctatus in mare dejicit: patinas a Parthenio fabricatas: cyathos urnœ vini capiendœ non impares, dignos in quibus Pholus vel uxor Fusci potaret: vasa Anglica, quas vocamus bascaudas, lances plurimas inferendis dapibus idoneas, pocula cœlata ex argento pervetusto, quibus Philippus Macedo, is qui tam callidè Olynthum urbem emit, fuerat olim usus. At nunc quotusquisque tandem est, qui vitam servare quàm opes, malit? Quem mihi præter Catullum dabis, qui rerum suarum jacturæ salutem suam et caput redimere non dubitet? Nonnulli rem domesticam

cenas admodum delicatus et lautitiarum amans. Sat. I, nota 52.

38. *Atque alias, etc.* Ordo verborum est: atque alias vestes, quarum pecus, seu quarum lanam ex ovibus sumptam, infecit, *id est*, tinxit, nativo scilicet colore, natura et indoles graminis excellentis.

39. *Fons.* Vel peculiaris quidam fons istus regionis, vel ipse fluvius Bætis.

40. *Bæticus.* Bætica, est regio Hispaniæ, sic dicta a fluvio Bæti, quem vocant indigenæ *Guadalquivir*.

43. *Pholo.* Pholus e centauris unus, in primis ebriosus.

Conjuge Fusci. Quæ mulier ebriosa. Vide Satira IV, nota 110.

44. *Bascaudas.* Gall. *des cuvettes.*

45. *Olynthi.* Olynthus, Thraciæ urbs olim nobilissima, quam Philippus auro maluit expugnare quàm ferro. Exstant de illa Demosthenis Orationes.

48. *Non propter vitam*,

Sed vitio cæci propter patrimonia vivunt.
Jactatur rerum utilium pars maxima; sed nec
Damna levant: tunc adversis urgentibus, illuc
Decidit, ut malum ferro summitteret, ac se
Explicat angustum, discriminis ultima quando
Præsidia afferimus, navem factura minorem.
I nunc; et ventis animam committe; dolato
Confisus ligno, digitis a morte remotus
Quattuor, ac septem, si sit latissima tæda.
Mox cum reticulis, et pane, et ventre lagenæ,
Adspice sumendas in tempestate secures.

augere student, non ut commodiùs vivant: sed vivunt idcirco duntaxat, ut rem majorem faciant: tanta est avaritia hominum ac cæcitas? Interim post abjectam in mare sarcinarum et opum partem optimam, sævire nihilominus tempestas pergit, nec isto damno periculum levius fit: igitur eò demum urgente necessitate, recidit, ut quod extremum restabat in tanto discrimine remedium, navim parte unâ minueret, ad reliquas partes servandas, et ferro malum resecaret. Recisus malus ratem in summas redactam priùs angustias, fecit ad vim tempestatis perferendam expeditiorem, et emergendi e tanto periculo spes affulsit. Miseros profectò, qui vitam pelago ventisque permittant, seque includant navi, in qua distant a morte digitis quatuor, aut septem ad summum, si fuerint latissimi asseres quibus illa compingitur. Perge sanè, quisquis es tam inconsultus, tam vitæ tuæ prodigus; sed memineris, quando panem et vinum inferes in ratem, pariter sumere secures quibus ingruente tempestate utaris ad malum diffringendum. Post-

etc. Multi avaritiâ adeo excæcantur, ut videantur ad hoc nati et vivere, ut opes colligant; cùm e contrario non nisi ad vitam opes habendæ sint.

50. *Jactatur rerum, etc.* In mare jacitur a Catullo et Sociis.

52. *Decidit.* Quidam legunt *Recidit.* Quasi res eò cecidit.

53. *Se explicat, etc.* Se expedit ex angustiis, quæ tunc sunt maximæ, quando veniendum ad novissima præsidia, et mutilanda navis est, ut servetur.

58. *Reticulis.* Saccos intellige in morem retis factos.

59. *Adspice sumendas.* Id est, vide ut cum cibis etiam sumas secures ad exciden-dum, si opus est, malum. Alii legunt *Accipe.*

Sed postquam jacuit planum mare; tempora postquam
Prospera vectoris, fatumque valentius Euro,
Et pelago; postquam Parcæ meliora benignâ
Pensa manu ducunt hilares, et staminis albi
Lanificæ; modicâ non multò fortior aurâ
Ventus adest; inopi miserabilis arte cucurrit
Vestibus extensis, et quod superaverat unum,
Velo prora suo. Jam deficientibus Austris,
Spes vitæ cum sole redit, tum gratus Iulo,
Atque novercali sedes prælata Lavino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,

quam æquor, stratis placidè fluctibus, conquievit, postquam serena cœli facies illis qui vehebantur navi arrisit, et maris ac ventorum inclementiam vis amica fati superavit, Parcis candidam et meliorem lanam e colu trahentibus, tunc ventus, in morem lenis auræ aspirare cœpit, ac pristinum navis cursum tenuit, arte miserabili adhibitâ, nimirum extensis nautarum vestibus, loco velorum, quæ fulmine absumpta, et diffracta fuerant tempestate, præter unum quod in prora supererat. Demum Austro quiescente, discussisque nubibus sol videri cœptus est, ac spes salutis revocata. Nec ita multò post apparuit Albanus mons, quem Iulus Lavinio, novercæ suæ oppido, prætulit, ut ibi Albam conderet, ita dictam ab alba porca, quam Trojani maxima cum voluptate invenerunt triginta porcellos inaudito

63. *Staminis albi.* Parcæ in rebus secundis et lætis dicebantur albam lanam trahere, nigram, in adversis et perditis.

66. *Vestibus extensis.* Pro *velis*, quæ igne cœlesti conflagrarant.

67. *Velo prora suo.* Quod quidem minimum et *Dolon* vocatur velum ad proram, ut maximum *Arthemo*; *Epidromus* autem quod est ad puppim.

Austris. Ventis meridionalibus, qui sunt vehementiores et tempestatem cient.

68. *Iulo.* Iulus Æneæ filius relicto Lavinio, sic dicto a Lavinia sua noverca et posteriori Æneæ conjuge, Albam ædificavit in eo loco, ubi Troës invenerant albam porcam triginta fœtus enixam. Virg. Lib. III, Æneid. versu 389, et Lib. VIII, v. 81.

71. *Lætis Phrygibus.* Iulo et sociis Trojanis gaudentibus ob inventam ex vaticinio Suem.

Et numquam visis triginta clara mamillis.
Tandem intrat positas inclusa per æquora moles,
Tyrrhenamque Pharon, porrectaque brachia rursus,
Quæ pelago occurrunt medio, longèque relinquunt
Italiam. Non sic igitur mirabere portus,
Quos natura dedit: sed truncâ puppe magister
Interiora petit Baïanæ pervia cymbæ.
Tunc stagnante sinu gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur pueri, linguis animisque faventes,

hactenus portento enixam. Demum Catulli navis portum Ostiensem subit, munitum molibus ante paucos annos instauratis ac refectis, quæ in æquor longè procurrentes, tamquam brachia, illud amplectuntur et includunt. Hæc maris Tyrrheni Pharus est, ac portus eis quos natura fecit, præstantior et mirabilior. Navarchus ratem mutilam provehit in interiorem portus partem; ubi mare inoffensum est, ac stagno simile; et ubi tutæ sunt etiam naviculæ, quales in lacu Lucrino visuntur prope Baïas. Expositi nautæ caput detonsum ostentant, et quæ fugerunt pericula renarrant læti. Agite ergo famuli et facite ut silentio,

Sumen. Propriè *venter suillus*, pro *tota scrofa* sumitur.

74. *Tyrrhenam.* Mare Tyrrhenum sive Inferum alluit partem Italiæ occidentalem.

Pharon. Pharus fuit excelsa turris in Alexandrino portu, in qua ignes accensi, eum longè ostendebant. Similem in Ostiensi portu turrim educi Claudius Imperator jussit.

Rursus. Ideò dicit, quia Trajanus aggeres et moles portus Ostiensis, instauraverat ac refecerat.

78. *Baïanæ.* Sat. III, n. 4.

79. *Vertice raso.* Servi libertate donandi radebant caput. Hoc ipsum nautæ faciebant oppressi tempestate, quasi qui liberationem et salutem a Diis exspectarent, quibus crines suos tunc offerebant.

81. *Ite igitur pueri.* Inquit Juvenalis ad pueros, ite, parate necessaria ad rem divinam pro reditu Catulli faciendam.

Linguis faventes. Favete linguis, formula erat in sacris usurpari solita, quâ monebantur qui aderant, ut tacerent, ut bene ominata tantùm verba dicerent.

Sertaque

Sertaque delubris, et farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebamque virentem.
Jam sequar; et sacro, quod præstat, rite peracto,
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili simulacra nitentia cerâ.
Hìc nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.
Cuncta nitent, longos erexit janua ramos,
Et matutinis operatur festa lucernis.
Nec suspecta tibi sint hæc, Corvine, Catullus,
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet heredes. Libet exspectare quis ægram,
Et claudentem oculos gallinam impendat amico
Tam sterili: verùm hæc nimia est impensa, coturnix
Nulla umquam pro patre cadet: sentire calorem
Si cœpit locuples Gallita, et Paccius orbi,

attentisque mentibus sacrificio intersitis, templum floribus ornate, cultros molâ salsâ conspergite, aram e cespite construite, ignem adornate. Jam vos consequar, et facto legitimè sacrificio, quæ pars est præcipua officii et pietatis, referam me domum, ubi coronas e floribus imponam cereis Deorum domesticorum statuis. Hic meum Jovem, et alios quos domi colo, quos majores mei coluere, Superos, oblato thure conciliabo, et violas omnis coloris affatim spargam. Factum bene, omnia nitida et ornata sunt; frondentibus arborum ramis postes januæ vestiuntur, et lucernæ frequentes ibidem summo manè accensæ diei festæ lætitiam redolent. Neque verò sinistram de me suspicionem aliquam tibi, Corvine, moveant isthæc officia pietatis. Catullo cujus reditu gratulor, cujus in gratiam tot aras domi et foris exstruo, sunt filii tres domi, et heredes. Cedo, quem reperias, qui, ut gratificetur ejusmodi amico, a quo nihil sperandum sit, quique liberos habeat, immolare gallinam velit morbidam et moribundam, immò coturnicem? At verò, si Gallita, si Paccius, qui opibus abundant cui sunt filii et heredes.

82. *Farra.* Intelligitur mola salsa, hoc est, far, sal, et aqua; quibus ignem, victimam, cultros aspergebant.

95. *Coturnix nulla.* Ne vilis quidem avicula impenditur cui sunt filii et heredes.

96. *Pro patre.* Pro cive, qui sit pater, qui liberos habeat.

97. *Gallita, et Paccius.* Opulenti, filiis carentes.

Legitimè fixis vestitur tota tabellis
Porticus : existunt qui promittant hecatomben ;
Quatenus hîc non sunt nec venales elephanti,
Nec Latio, aut usquam nostro sub sidere talis
Bellua concipitur, sed furvâ gente petita
Arboribus Rutulis, et Turni pascitur agro,
Cæsaris armentum : nulli servire paratum
Privato, si quidem Tyrio parêre solebant
Annibali, et nostris Ducibus, Regique Molosso
Horum majores, et dorso ferre cohortes,
Partem aliquam belli, et euntem in prælia turmam.
Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Histrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,

dant, qui liberis carent, febricula tentantur, confestim videas templi porticum totam refertam tabellis in quibus captores descripserint vota sua pro illorum incolumitate ritè suscepta : non desunt qui sacrificium centum boum se facturos pollicentur, siquidem Romæ non venduntur elephanti, nec in Italia et nostris regionibus istæ belluæ nascuntur, sed ab Africæ aut Asiæ longinquis oris abductæ, in Latio nutriuntur ; quippe quæ Imperatoris tantùm sumptibus ali possint : grex nobilior, quàm ut privatis hominibus mancipetur. Sanè istorum elephantorum majores non ad alios quàm bellorum usus a Ducibus nostris, itemque Annibale, et Pyrrho, solebant adhiberi, cùm eorum tergo turres militibus plenæ imponerentur, ac medias in acies immitterentur. Sed elephanti Romæ si qui nunc essent, profectò non dubitarent Novius et Hister Pacuvius eosdem addu-

98. *Legitimè.* Adhibitis certis cæremoniis.

99. *Hecatomben.* Sacrificium in quo centum boves eodem tempore mactantur, ἑκατὸν *centum*, Βοῦς *bos.*

102. *Furva.* Fusca, nigra.

103. *Rutulis.* Rutuli veteris Italiæ populus : iis Turnus imperitabat.

105. *Tyrio.* Carthaginienses e Phœnicia et Tyro erant oriundi.

106. *Annibali.* Sat. VI, v. 121, et Sat. VII, v. 161.

Regi Molosso. Molossia, pars est Epiri in Græcia. Ibi regnavit Pyrrhus, qui suscepto contra Romanos bello, elephantis princeps in Italia usus fuit. Justinus, Lib. XVIII.

109. *Nulla igitur mora, etc.* Nihil ergo retardaret Novium et Pacuvium captatores, etc.

110. *Illud ebur.* Illi ele-

Et cadat ante lares Gallitæ victima sacra,
Tantis digna Deis, et captatoribus horum.
Alter enim, si concedas mactare, vovebit
De grege servorum magna, et pulcherrima quæque
Corpora, vel pueris, et frontibus ancillarum
Imponet vittas: et si qua est nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus, etsi
Non speret tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo testamento

cere ad altaria, et illos pro salute unius mulierculæ Gallitæ offerre Diis ipsius Penatibus, dignas certè tam caris Numinibus victimas, dignas eorum astutis cultoribus. Quin etiam erit ex iis captatoribus, qui, si detur hæc ipsi facultas, et venia, Superis promittat se mactaturum lectissimos e suis famulis, qui mancipia et ancillas vittis ac tæniolis, instar victimarum, adornatas aris admoveat: immo etiam suam ipsius filiam, si quam domi jam viro maturam habeat, etsi non speret cervam aliquam, id quod de Iphigenia narratur, et in tragœdiis exhiberi solet, pro filia sua furtim suppositum iri. Ego verò Pacuvium esse virum egregium et sapientem judico: neque comparandam puto Græcorum classem totam, quam immolandâ filiâ servatam Agamemnon voluit, testamenti et hereditati, quàm Pacuvius suâ pariter filiâ sacrificandâ captat. Nam si ægrotus ille dives mortem evaserit, testamentum vetus a se factum

phanti. Eorum dentes, ebur ipsum sunt.

112. *Deis*. Gallitæ Penatibus, ut exposui: vel ipsis Paccio et Gallitæ, qui, tamquam Dii quidam summi, coluntur a captatoribus.

113. *Alter*. Pacuvius scilicet, unus e duobus quos appellavit modò, captatoribus.

116. *Vittas*. Tænias quasdam, quibus ornabantur hostiarum capita.

117. *Iphigenia*. Filia fuit Agamemnonis. Cùm Græcorum classis hæreret in Aulide, Græciæ portu, ventis adversis ne solveret prohibita: consuluit oraculum Agamemnon. Responsum est, immissos a Diana fuisse ventos adversos, iratâ quòd sacram ipsi cervam Græci venantes peremissent: placari non posse Deam, nisi mactaretur Iphigenia: illam pater destinavit aræ, cùmque mactanda foret, Diana cervam ejus loco supposuit.

118. *Piacula*. Significat ea vox in hoc loco *sacrificium*, seu *victimam* quâ piatur crimen.

Mille rates; nam si Libitinam evaserit æger,
Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum, atque omnia soli
Forsan Pacuvio breviter dabit: ille superbus
Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quàm
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius, quæso, vel Nestora totum!
Possideat, quantum rapuit Nero, montibus aurum
Exæquet; nec amet quemquam, nec ametur ab ullo.

delebit, ut novum conficiat, quo Pacuvium, tamquam optimè de se meritum, fortè solum heredem scribet, inescatus illo videlicet sacrificio, et veluti piscis in nassam inductus. Pacuvius per unum aut alterum testamenti versiculum hereditate lautâ donatus plaudet sibi et gratulabitur, ac suos æmulos, mœrentes victosque deridebit. Jamne intelligis quantum lucri fecerit ille captator: cùm suam Iphigeniam pro divite orbo mactare non dubitavit? At ego patior illum sanè opibus et vitâ frui, per tot annos, quot Nestor vixit: tantas habere divitias, quantas Nero prædatus est, ac montes, ut aiunt, aureos possidere; sed eâ lege ut neminem habeat amicum, nemini sit amicus.

120. *Mille rates.* Classis Græcorum mille navium erat.

Libitinam. Deam funerum præsidem. Pro *morte* sumitur.

125. *Mycenis.* Mycenis, Mycenidis: Iphigenia, filia Agamemnonis Regis Mycenarum, in Peloponneso. Ibi Vates intelligit filiam captatoris, et in eadem allegoria pergit.

126. *Nestora.* Nestor Dux Græcorum, tres ætates hominum vixisse fertur.

SATIRA XIII.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

AMICUM suum Calvinum, mœrentem quòd sibi non redderentur decem sestertia ab eo apud quem illa deposuerat, consolatur. Nonnulla subjicit de pœnis improborum et sceleratæ conscientiæ cruciatu.

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quòd se
Judice, nemo nocens absolvitur; improba quamvis
Gratia fallacis Prætoris vicerit urnam.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti
De scelere et fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census sibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus

OMNE scelus hoc habet proprium ac peculiare ut illi, a quo admissum est, dolorem ac pudorem incutiat. Primum hoc supplicium ob sua flagitia dependunt scelerati, ut suo ipsorum judicio et conscientiâ condemnentur, licèt iniquâ judicis sententiâ et pravo favore sint absoluti. Illum autem, qui depositam apud se pecuniam, et suæ fidei à te, Calvine, concreditam per immanem perfidiam nuper abjuravit, nonne vides ab omnibus etiam condemnari, tanquam perjurum et impium? Neque verò est adeo tibi angusta res familiaris, ut levi ejus generis jacturâ, damno-

1. *Exemplo malo.* Id est, pravè, sceleratè, quæ vitiosè fiunt exemplum ferè, quod alii sequantur, præbent.

4. *Urnam Prætoris.* Judicum sententiæ in tabellis scriptæ conjici solebant in urnam, aut capsulam, unde illas educens Prætor et recognoscens, damnatum aliquem aut absolutum pronunciabat. Prætor enim judiciis vulgò præerat.

7. *Census.* Sat. I, v. 47, et Sat. III, nota 125, et v. 145.

Quæ pateris ; casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, et e medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus, flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnère major.
Tu quamvis levium minimam, exiguamque malorum
Particulam vix ferre potes, spumantibus ardens
Visceribus, sacrum tibi quod non reddat amicus
Depositum. Stupet hæc, qui jam post terga reliquit
Sexaginta annos Fonteio Consule natus?
An nihil in melius tot rerum proficis usu?
Magna quidem, sacris quæ dat præcepta libellis
Victrix Fortunæ sapientia. *Dicimus autem*
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum vitâ didicêre magistrâ.

que sis ad egestatem redigendus, neque infrequens illud infortunium tuum est, sed multis evenire solitum, ac sumptum e medio veluti acervo calamitatum quibus vexare mortales quotidie Fortuna solet. Itaque noli plus æquo indulgere mœrori; homo gravis et constans dejici dolore non debet, nec vehementiùs, quàm res ipsa poscat afflictari. Pudeat te, quòd exiguum ac leve malum tolerare nequeas, et furentis in morem excandescas, ob fraudem et perfidiam amici depositum tibi restituere negantis, quod sanctè custodiendum ab eo et reddendum erat. Miraris hoc scilicet, homo sexagenarius, et editus in lucem quo tempore Fonteius consulatum gerebat! Nihilne tandem didicisti ac profecisti ad casus adversos leviùs ferendos, tam longâ experientiâ? Magnam quidem vim habent philosophiæ præcepta quæ in sapientum libris exstant, ac docent quo pacto vincere Fortunam possimus; nec minorem tamen ad beatè vivendum facultatem dat ipsa vitæ quotidianæ consuetudo et rerum usus, cùm perferendo ærumnarum jugo nos assuefacit, et ad hanc patientiæ disciplinam erudit. *Age, quem*

17. *Fonteio.* Consulatum gessit anno U. C. 812, Neronis 5, a quo tempore annus sexagesimus incidit in annum Adriani tertium, U. C. 872.

20. *Victrix fortunæ sapientia.* Democritus Fortunæ minaci mandat laqueum, mediumque ostendit unguem.

22. *Jactare jugum.* Metaphora ducitur a *bobus*, qui aratro subditi et oppressi jugum detractant excutiuntque.

Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæsitum, et partos gladio, vel pyxide nummos?
Rari quippe boni: numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.
Nona ætas agitur, pejoraque secula ferri
Temporibus; quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, et a nullo posuit Natura metallo.
Nos hominum, divumque fidem clamore ciemus,
Quanto Fessidium laudat vocalis agentem
Sportula. Dic senior bullâ dignissime, nescis

dabis mihi diem tam sacrum, tam festum, quin aliquis in eo deprehendatur perfidus, fraudulentus, fur? omne criminum genus lucri causâ susceptum, et opes ferro aut veneno partæ. Exiguus nempe numerus proborum est. *Vix tot sunt, quot urbis Thebanæ portæ, vel Nili ostia. Seculum nostrum ferreo illo seculo deterius est, neque ullum habet metallum natura, quo nonæ hujus ætatis improbitatem designet. Et nos tamen Superûm hominumque fidem imploramus clamore tanto, quantum edere solent Fessidii clientes, cùm illi verba in foro facienti applaudunt. Ignoras scilicet, o bone senex, et digne cui appendatur, ut pueris, e collo bulla, ignoras, inquam, quas furtiva pe-*

25. *Pyxide.* Pyxis est *theca e buxo*, quod est *lignum insigni duritie*, atque adeò servandis venenis idoneum.

26. *Rari quippe boni.* Juvenalis ad Sapientum numerum alludit. Hi septem fuêre, sicut septem Nili ostia, et septem Thebarum portæ.

27. *Thebarum.* Thebæ civitas erat Bœotiæ in Græcia, septem portas habens.

Divitis ostia Nili. Nilus AEgypti fluvius septem ostiis in mare devolvitur: *dives* appellatur, quia commercio ditat AEgyptum, et felici etiam limo, quo, exundans certis mensibus, fœcundat arva.

28. *Nona ætas.* Latini quatuor mundi ætates numerabant; *auream*, *argenteam*, *æream* et *ferream*. Græci octo ponebant, *auream*, *argenteam*, *electream*, *æream*, *cupream*, *stanneam*, *plumbeam*, *ferream*. Nonam addit Juvenalis prioribus pejorem. Sunt qui legant, *nunc ætas agitur*.

32. *Fessidium.* Causidicum imperitum, qui pecuniâ clientes conducebat, ut sibi peroranti plauderent.

33. *Sportula.* Sat. I, nota 80.

Quas habeat veneres aliena pecunia? nescis
Quem tua simplicitas risum vulgo moveat, cùm
Exigis a quoquam ne pejeret, et putet ullis
Esse aliquod numen templis. aræque rubenti?
Quondam hoc indigenæ vivebant more, priusquam
Sumeret agrestem, posito diademate, falcem
Saturnus fugiens; tunc cùm virguncula Juno,
Et privatus adhuc Idæis Juppiter antris.
Nulla super nubes convivia cælicolarum,
Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis uxor
Ad cyathos, et jam siccato nectare tergens
Brachia Vulcanus Liparæâ nigra tabernâ.
Prandebat sibi quisque Deus, nec turba Deorum

cunia illecebras habeat, et quo risu simplicitatem tuam homines prosequantur, cùm a quopiam postulas ne falsum jusjurandum dicat, et inesse credat aliquam vim divinam templis et altaribus victimarum sanguine infectis. Hæc sanè probitas, hi mores erant usitati apud primos Italiæ incolas, antequam Saturnus regno pulsus falcem messoriam acciperet, cùm puella Juno, cùm Jupiter nondum rerum potitus privatam in aliqua montis Idæ spelunca, vitam degeret: cùm nullas in cælo epulas Superi celebrarent, necdum Ganimedes aut Hebe miscerent illis pocula, nec e furvis Liparæarum insularum antris progressus Vulcanus ad cœlestes illas epulas, multo nectare hausto, labra humentia brachiis abstergeret: unusquisque Deorum domi suæ

Bulla. Erat bulla *orbiculus* vel *corculum aureum.* Sat. V, nota 164.

37. *Esse aliquod numen.* Quasi dicat, imperiti duntaxat jam verentur Deos perjuriorum vindices.

38. *Indigenæ.* Sic vocantur, qui eam regionem in qua sunt nati, incolunt.

40. *Fugiens.* Jovem filium, a quo pulsus cœlo et solio est. Vide appendicem.

41. *Idæis.* Ida mons est Cretæ, ubi Jupiter educatus.

43. *Iliacus.* Trojanus filius Troïs, Regis Ilii, seu Trojæ.

Herculis uxor. Hebe Jovis ac Junonis filia. Juventutis præses Dea, nupta Herculi.

44. *Nectare.* Nectar, Deorum potus erat: ambrosia, cibus.

Vulcanus. Deus, ignis præses, Jovis et Junonis filius. Vide app. c. IV.

Talis, ut est hodie, contentaque sidera paucis
Numinibus, miserum urgebant Atlanta minori
Pondere: nondum aliquis sortitus triste profundi
Imperium, aut Siculâ torvus cum conjuge Pluto:
Nec rota, nec Furiæ, nec saxum, aut vulturis atri
Pœna, sed infernis hilares sine Regibus umbræ.
Improbitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas, et morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, et si
Barbato cuicumque puer, licèt ipse videret

cœnabat: non tam numerosum erat cœlicolarum, uti modò est, agmen, cœlumque a paucis habitatum Diis, leviori pondere Atlantem premebat: nondum ex illis unus regna inferorum gubernanda ductis sortibus acceperat, non trux Pluto cum Proserpina uxore umbras terrebat, neque ulla rotæ Ixioneæ, furiarum Sisyphiæ rupis, et diri vulturis mentio: sed læti, nullo Rege, Manes suo arbitratu ætatem agebant. Aureâ illâ ætate, portenti simile quidpiam erat, si quis nequam et flagitiosus foret: immane tunc scelus et capitali pœnâ plectendum censebatur, si adolescens venienti seni honorem, surgendo, non haberet; aut puer adolescenti, quamvis esset ditior, et majorem domi suæ

48. *Atlanta*. Sat. VIII, n. 30, et Sat. VI, nota 24.

50. *Sicula conjuge*. Proserpina, Cereris filia, quam rapuisse Pluto dicitur, in AEtna, monte Siciliæ.

51. *Rota*. Ixionis, qui cùm temerare Junonem tentasset, a Jove detrusus est ad inferos, et affixus rotæ: quæ semper circumagitur.

Furiæ. Alecto, Megæra, Tisiphone, Noctis et Acherontis filiæ: quibus conscientiæ stimuli significantur.

Saxum. Sisyphus, AEoli filius, cùm Atticam latrociniis infestam haberet, a Theseo interfectus est. Hunc Poëtæ fabulantur eo supplicii genere plecti apud inferos, ut saxum ingens in montis verticem cogatur provolvere, quod cùm ad summum cacumen extulit, repentè deorsum relabitur. Virgil. VI AEneid. v. 616.

Vulturis. Tityus, terræ, ut Poëtæ narrant, filius, cùm Latonam de stupro interpellasset, Jovis fulmine dejectus in tartarum, ibi per novem porrectus jugera, jecur semper renascens vulturi exedendum præbet. Eâdem pœnâ Prometheum multatum fingunt, quòd ignem e cœlo suffuratus esset.

Plura domi fraga, et majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeo sacræ lanugo senectæ.
Nunc si depositum non inficietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, et Thuscis digna libellis,
Quæque coronatâ lustrari debeat agnâ.
Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, vel mirandis sub aratro
Piscibus inventis, et fœtæ comparo mulæ;
Sollicitus, tamquam lapides effuderit imber,
Atque examen apum longâ consederit uvâ

copiam fragorum glandisque conspiceret. Tantam apud eos venerationem obtinebat ætas quatuor duntaxat annis provectior: ità succrescens primùm barba eodem colebatur tunc honore, quo senectus apud nos afficitur. Nunc si depositam pecuniam amicus non deneget, crumenamque cum nummis ob vetustatem rubigine ac situ detritis restituat, portentosa illa prædicatur esse fidelitas, et digna quæ cum ceteris prodigiis in libros Hetruscorum haruspicum referatur, immo quæ instar inauditi monstri certis sacrificiis expietur. Ego quidem, cùm virum hac virtute et fide præditum intueor, videre videor infantem membris partim ferinis constantem, aut pisces ab agricola in agro quem arat inventos, aut mulam gravidam: nec minùs rei novitate perturbor, quàm si pluisset lapidibus, aut apum examen, instar oblongi racemi conflatum, in templi cujuspiam fastigio hæsisset; aut lacteum flumen magno impetu

57. *Fraga.* Tunc glandes, et fructus alii, hominum cibus et opes erant.

61. *Follem.* Saccum plenum, instar follis intumescentem.

62. *Thuscis.* Thuscia sive Hetruria, *la Toscane*, est pars Italiæ supra Romanum agrum Auguriorum olim et haruspicinæ peritissima.

Digna libellis. Vel, ut in iis scribatur ad posteritatis memoriam, vel, ut ex eorum præscripto ac formulis expietur.

63. *Lustrari.* Expiari. Sat. II, nota 115. Si quid accidisset portenti, solebant immolare victimas, ut iram Deorum, quam significare monstra videbantur, averterent. Coronas autem floreas victimis imponere moris erat.

66. *Mulæ.* Steriles vulgò mulæ sunt.

68. *Examen apum.* Portenti loco habebatur si apes in tem-

Culmine delubri, tamquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, et lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilegâ : quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo? majorem tertius illâ
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile et pronum est superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat. Adspice quantâ
Voce neget, quæ sit victi constantia vultûs.
Per solis radios, Tarpeiaque fulmina jurat,
Et Martis frameam, et Cirrhæi spicula vatis :
Per calamos venatricis, pharetramque puellæ,
Perque tuum, pater Ægei Neptune, tridentem :
Addit et Herculeos arcus, hastamque Minervæ,

in mare devolveretur. Ingemiscis quod per impiam fraudem, ablata fuerint tibi decem sestertia : quid igitur dicas, si cernas alium quempiam ducenta sestertia itidem amisisse, quæ similiter alterius fidei et custodiæ clam et sine testibus commiserat? Si videas alium plures etiam nummos perdidisse, qui vix in ingentis arcæ angulo poterant contineri? Adeo facilè scelerati pro nihilo pendunt, quòd testes perfidiæ suæ et conscios habeant Deos, si nemo homo conscius testisque sit. En ille perjurus ac perfidus, quàm firmo et erecto vultu, quàm intentâ voce, depositum abnegat? Jurat per Solem, per Jovem fulminantem, per Martem ense, Apollinem jaculis instructum, Dianam sagittis armatam, Neptunum tridente, Herculem arcu, Minervam

plum aut domum aliquam convolassent, in pendentis uvæ speciem inter se glomeratæ. Virgil. IV Georg. v. 557, VII Æn. 65.

71. *Decem sestertia.* Sunt libræ Turonicæ 1000.

73. *Arcana.* Arcanæ fidei credita, sine ullis testibus.

78. *Tarpeïa.* Sat. VI, nota 41.

79. *Frameam.* Ensem, vel hastam.

Cirrhæi. Cyrrha oppidum Phocidis, ad radicem montis Parnassi, ubi Apollo præcipuè colebatur.

81. *Ægei.* Mare Ægeum, est pars maris Mediterranei, inter Græciam et Asiam minorem.

82. *Herculeos arcus.* Habebat Hercules sagittas Hydræ cruore tinctas, eratque in fatis, sine iis expugnari Trojam non posse.

Quidquid habent telorum armamentaria cœli.
Si verò et pater est: Comedam, inquit, flebile nati
Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto.
Sunt qui in Fortunæ jam casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Naturâ volvente vices, et lucis, et anni;
Atque ideo intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Est alius metuens ne crimen pœna sequatur:
Hic putat esse Deos, et pejerat; atque ita secum;
Decernat quodcumque volet de corpore nostro
Isis, et irato feriat mea lumina sistro,
Dummodo vel cæcus teneam, quos abnego, nummos,
Et phthisis, et vomicæ putres, et dimidium crus
Sunt tanti. Pauper locupletem optare podagram
Nec dubitet Ladas, si non eget Anticyrâ, nec

hastâ: demum per tela omnia quæ in cœli apothecis servantur, jurare non dubitat. Quod si liberos habet, si fallo, inquit, ita mihi Superos iratos imprecor, ut filii caput aceto incoctum cogar comedere. Neque verò mirum est illos impios tam fidenter pejerare, et aras sine ullo metu tangere: quippe cùm ex illis sint qui omnia Fortunæ et casui tribuant, qui nullum, a quo regatur hic orbis, numen agnoscant: qui diei, noctis, et quatuor anni tempestatum, varias vices oriri a natura existiment; alii existere Deos quidem arbitrantur, ac proinde timent ne perjurii pœnas luant; pejerant nihilominus, et sic taciti cogitant: de me statuat Isis quodcumque volet, oculos meos irata sistro suo percutiat, dummodo pecuniâ, quam abjuro, fruar, vel ipsis oculis captus. Morbis omnibus, phthisi, apostematibus, crure diffracto et mutilo, emuntur bene nummi, tanti valent. Si sapit Ladas ille, velocitate pedum

85. *Sinciput.* Pars capitis anterior: occiput, posterior est.

Phario. Quid esset Pharus diximus Sat. VI, nota 50, et Sat. XII, n. 74. *Pharon.*

Aceto. Acetum AEgyptium laudabatur.

93. *Isis.* Sat. XII, nota 28.

Sistro. Sistrum, est instrumentum quoddam musicum, instar fistulæ, at tinnuli crepitaculi, quo AEgyptii maximè utebantur in sacris Isidis.

95. *Phthisis.* Tabes lenta, qua corpus sensim exeditur.

Vomicæ. Sunt ulcera interiora, apostemata.

97. *Ladas.* Histrio quidam

Archigene. Quid enim velocis gloria plantæ
Præstat, et esuriens Pisææ ramus olivæ?
Ut sit magna, tamen certè lenta ira Deorum est.
Si curant igitur cunctos punire nocentes,
Quandò ad me venient? sed et exorabile numen
Fortasse experiar, solet his ignoscere: multi
Committunt eadem diverso crimina fato.
Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. Tunc te sacra ad delubra vocantem
Præcedit, trahere immo ultrò, ac vexare paratus.

inclytus, si elleboro et medico non indiget, profectò anteponet podagram, quæ ipsi opes allatura sit, pernicitati suæ, cum qua est inops et fame conficitur. Quam enim utilitatem habet pedum illa velocitas et corona in certaminibus Olympicis data, si est cum fame ac paupertate conjuncta? Deinde, tametsi gravis Deorum ira sit, est eadem certè ad puniendum tarda. Quod si omnes improbos merito afficere supplicio decreverint, quandonam ad me in tanto numero, pervenient? Quid quod, fieri poterit, ut eos placabiles et propitios habeam: perjuris non rarò ignoscunt: denique eadem admittunt scelera plerique, eventu perquam diverso: unus in crucem tollitur, alter in solium evehitur. His rationibus mentem conscientia sceleris anxiam perjurus erigit, ac discutit metum. Ita confirmatus, tibi ad templum, ubi jurare illum cogas, eunti præibit sponte, immo te huc pertrahere non cunctabitur et urgere: cùm enim aliquis, malè sibi conscius, præ se fert auda-

tunc notus, aut scurra, miræ pernicitatis. De illo vide Martialem a nobis editum, pag. 141, Lib. II, Epig. 62.

Anticyra. Insula quædam Laconiæ adjacens ubi nascitur præstans elleborum, quâ herbâ seu frutice, curantur insani ac furiosi. Egere elleboro, sive Anticyrâ, est *insanire.*

98. *Archigene.* Medico tunc nobili et perito ad venam in media fronte scindendam quo deliri et furiosi sanantur.

Quid enim velocis, etc. Quid prodest agilitate pedum valere, ut nobilis ille cursor Ladas, si pariter ut ipse postea sis inops.

99. *Pisææ.* Pisa, urbs Græciæ fuit in Peloponneso. Non procul ab ea urbe celebrabantur quinto quoque anno certamina Olympica: in quibus ii, qui cursu vicerant, olivæ foliis coronabantur.

Nam cùm magna malæ super est audacia causæ,
Creditur a multis fiducia. Mimum agit ille,
Urbani qualem fugitivus scurra Catulli.
Tu miser exclamas, ut Stentora vincere possis,
Vel potiùs quantum Gradivus Homericus: audis
Juppiter hæc, nec labra moves, cùm mittere vocem
Debueras vel marmoreus, vel aheneus? aut cur
In carbone tuo chartâ pia thura solutâ
Ponimus, et sectum vituli jecur, albaque porci
Omenta? Ut video nullum discrimen habendum est
Effigies inter vestras, statuamque Bathylli.
Accipe quæ contrà valeat solatia ferre,

ciam insignem, putatur a multis esse propter innocentiam confidens ac securus. Ille perfidus ac sacrilegus instar histrionis personam fictam sustinet, qualem servus agit scurriliter in quadam Catulli poëtæ comœdia: tu interim infelix validiùs, quàm Stentor vel Mars apud Homerum, vociferaris, et in has erumpis querelas: O sancte Jupiter audis hunc sacrilegum pejerantem, nec vocem mittis! at loqui et exclamare certè, licet ex œre conflatus aut marmore, debueras: cur ergo ad aras tibi consecratas adolemus thura, cur vituli exta, intestina porci obesa immolamus, si hœc inulta pateris? Sic est, nihil vestrœ Deorum statuœ à Bathylli statuis differunt. Ita tu quidem Superos incusas. Audi vicissim rationes quibus tuum solari dolorem, et querelas compescere conabor ego, qui neque

111. *Fugitivus.* Sic vocabantur *servi nequam.*

Catulli. Comœdiam ille scripserat, in qua herus quidam fugitivum mancipium repetebat. Negabat servus impudens, se unquam ejus fuisse, et herum ad aras juraturus sponte pertrahebat. Sat. VIII, v. 184.

112. *Stentora.* Stentor Græcus, apud Homerum, miles, tantum valebat voce, quantum alii quinquaginta.

113. *Gradivus.* Martem affirmat idem Homerus vulneratum a Diomede, tantum clamorem edidisse quantum ederent hominum decem millia. Iliad. V.

116. *Charta soluta.* Aperto papyraceo thuris involucro.

119. *Bathylli.* Citharœdum illum fuisse aiunt, et mimum, statuâ donatum a Polycrate Samiorum Rege.

Et qui nec Cynicos, nec Stoïca dogmata legit
A Cynicis tunicâ distantia; non Epicurum
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubii medicis majoribus ægri,
Tu venam vel discipulo committe Philippi.
Si nullum in terris tam detestabile factum
Ostendis, taceo, nec pugnis cædere pectus
Te veto, nec planâ faciem contundere palmâ:
Quandoquidem accepto claudenda est janua damno,
Et majore domûs gemitu, majore tumultu

Cynicorum scholas frequentavi, neque perlegi placita Stoïcorum, quos tunica tantùm formâ dispar et dissimilis distinguit à Cynicis; neque Epicurum admiror oleribus victitare solitum. Ægroti gravioribus implicati morbis adhibeant sanè medicos præstantiores: tu curari vel à Philippi discipulo rectè possis. Si nullum facinus vides cum illa tui amici perfidia comparandum, nihil causæ dico, quin dedas te penitùs dolori, et pectus ac vultum utraque manu percutias ac dilanies; quin domum tuam occludas, ut fit

121. *Cynicos*. Cynicus *κυνικός*, Græca vox idem significans ac *caninus*. Id nominis inditum fuit Philosophis quibusdam Græcis, qui canum instar, omnes allatrabant, impudenti mordacitate. Illorum princeps Antisthenes, Socratis discipulus.

Stoïca. Sat. II, nota 40.

122. *A Cynicis, etc.* Ait Philosophiam Stoïcorum a Cynicorum effatis discrepare tantùm penes tunicam, et pallium, quia cùm utrique summum bonum in virtute statuerent, et eadem fere in aliis sentirent. Cynici erant solo induti pallio, cum interula leviori duntaxat aut subligaculo: Stoïci ad pallium tunicam addebant, quæ vestis est interior et crassior, totum corpus obtegens.

Epicurum. Philosophum Græcum, a quo summum bonum in voluptate ponebatur, sive in doloris immunitate, ita ut corpus esset sanum, animus perturbatione omni careret. Oleribus victitasse, ac primus hortos Athenis intra urbem habuisse fertur.

124. *Curentur, etc.* Comparat homines graviori aliquo affectos damno cum ægrotis gravi morbo laborantibus, Calvinum cum aliis levius periclitantibus.

125. *Venam*. Incidendam, aperiendam.

Philippi. Medici fortasse non peritissimi, quo imperitiores fuisse ipsius discipulos credibile est.

Planguntur nummi, quàm funera. Nemo dolorem
Fingit in hoc casu; vestem diducere summam
Contentus, vexare oculos humore coacto :
Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.
Sed si cuncta vides simili fora plena querelâ ;
Si decies lectis diversa in parte tabellis,
Vana supervacui dicunt chirographa ligni,
Arguit ipsorum quos littera, gemmaque princeps
Sardonychum, loculis quæ custoditur eburnis ;
Te nunc delicias extra communia censes
Ponendum, quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ovis.

in summo luctu et funeribus parentum ac propinquorum ; quæ minus molestè graviterque toleramus quàm pecuniæ jacturam : hæc enim non simulato mœrore defletur, non veste leviter scissa, non lacrymis per vim extortis ; at ex animo deploratur. Igitur si reperire est in foro quolibet, homines de ejusmodi sceleribus et damnis conquerentes, si debitores quos sua ipsorum manus et scriptura, quos signum annulo et nobili gemmâ impressum convincit aliquam syngrapham ab ipsis scriptam et obsignatam fuisse, nihilominus hoc pernegant, et adulterinum esse chirographum falsumque clamitant, licèt illa syngrapha decies recitata fuerit palàm, variis in locis et coram diversis testibus, valde profecto delicatus est, si putas te ex hominum grege communi, et usitatis casibus eximendum, quasi gallinæ albæ, ut parœmia fert, esses filius, ceteri præ te uno viles et contemnendi forent pulli. Si graviores quibus alii

137. *Supervacui.* Falsi, adulterini, inutilis ad fidem faciendam.

Ligni. Syngraphæ, cautionis. Scribebant in tabellis ligneis, cerâ obductis.

139. *Sardonychus.* Dicitur etiam Sardonyx et Sardonyche. Sat. VI, nota 249 ; Sat. VII, v. 144.

Princeps gemma. Quia ut plurimum iis erat annulis inserta, quos adhibebant ad obsignanda instrumenta litium.

Loculis. Annulos, quibus ad obsignandas tabellas utebantur, servabant in thecis elegantioribus.

141. *Gallinæ, etc.* Adagium illud jactatur in homines beatulos et delicatos.

Albæ. Color *albus* prosperis rebus : *niger*, adversis tribuitur.

Rem pateris modicam, et mediocri bile ferendam,
Si flectas oculos majora ad crimina : confer
Conductum latronem, incendia sulphure cœpta,
Atque dolo; primos cùm janua colligit ignes.
Confer et hos veteris qui tollunt grandia templi
Pocula adorandæ rubiginis, et populorum
Dona, vel antiquo positas a Rege coronas.
Hæc ibi si non sunt, minor exstat sacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis, et faciem ipsam
Neptuni, qui bracteolam de Castore ducat :
An dubitet, solitus totum conflare Tonantem ?
Confer et artifices, mercatoremque veneni,
Et deducendum corio bovis in mare, cum quo
Clauditur adversis innoxia simia fatis.
Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus urbis

quotidie afficiuntur calamitates expendas, leve illud tuum profectò damnum esse intelliges. Compara, sodes, cum infortunio tuo, latrocinia quæ fiunt ab inductis pecunia prædonibus : incendia domorum, quando clam sulphur et alia id genus ignis irritamenta foribus admoventur ? Sacrilegia, cum impio furto surripiuntur vasa ob vetustatem sacro quodam honore digna, donaria populorum, coronæ ab aliquo Rege prisco superis oblatæ, et in templis repositæ. Quod si præda tam dives in iis nulla existit, aureæ laminæ de statua Herculis, Neptuni, aut Castoris abraduntur a sacrilegis levioribus : nec mirum, quippe qui graviora nullo perculsi metu flagitia suscipere soleant, ac totam Jovis ex auro statuam igni liquefacere. Compara cum eodem amico depositum tibi subducente, veneficos ; compara parricidas, quibus hæc irrogata legibus pœna est, ut inclusi sacco, simul cum infelice simia, in æquor abjiciantur. Hæc tamen scelera quæ hactenus memoravi minima pars eorum sunt, quæ quotidie ad Rutilium Gallicum urbis Præfectum, cujus

151. *Herculis*. Satira III, nota 88.

152. *Castore*. Castor fuit Pollucis frater, Jovis et Ledæ filius. Ipse et frater alternis mori et vivere dicebantur.

155. *Et deducendum*, etc. Hoc erat statutum in parricidas a Romanis supplicium, ut in mare abjicerentur insuti in culeum, sive saccum e corio confectum, cum gallo, cane, simia et serpente. Sat. VIII, nota 212.

156. *Adversis fatis*. Quia mori jubetur cum nocente, licèt sit innocens.

Usque a Lucifero, donet lux occidat, audit?
Humani generis mores tibi nosse volenti
Sufficit una domus; paucos consume dies, et
Dicere te miserum, postquam illinc veneris, aude.
Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
In Meroë crasso majorem infante mamillam?
Cærula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem, et madido torquentem cornua cirro?
Nempe quòd hæc illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres, nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis;
Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
Unguibus a sæva fertur grue. Si videas hoc
Gentibus in nostris risu quatiare; sed illic,
Quamquam eadem assiduè spectentur prælia, ridet

tantùm diei spatio deferuntur. Si velis quàm profligata hominum vita sit nosse, unam aliquam inspice domum; quid in ea geratur per dies aliquot expende, tum per me licebit deplores calamitatem tuam. Nemo Alpium incolas tumidis esse faucibus: nemo mulierum Ægyptiarum mammas obesis pueris crassiores miratur: nemo Germanorum oculos cœruleo colore tinctos, flavos eorumdem crines, unguento delibutos et crispos: quia nimirum hæc in iis regionibus usitata et communia sunt omnibus. Quando grues agmine infesto in Pygmæos incurrunt, illi pumiliones aciem scilicet instruunt, et pusillis armis accinguntur: nec resistendo pares, a gruibus sublimè rapiuntur. Hoc si cerneres in Italia; risum profectò non teneres: apud Pygmæos verò, quamvis hoc idem vulgò fiat, nemini ea res tamen risum

158. *Lucifero.* Sat. VIII, nota 11.

160. *Sufficit una domus.* Nempe Rutulii Gallici domus; in quam ad jus rei omnes confluunt.

162. *Alpibus.* Alpes montes altissimi; Gall. *les Alpes.* Ibi homines ferè strumosi, propter pruinas et cœli gravitatem.

163. *Meroë.* Nili est insula. Vide Sat. V, nota 387.

165. *Cornua.* Cincinnos, instar cornuum, recurvos.

167. *Thracum.* Thracia Europæ pars ad septentrionem, supra Macedoniam. Gruibus abundare fertur. Eam incoluere olim pygmæi, teste Plinio Lib. IV, caput 11; sed a gruibus fugati sunt.

Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.
Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore catenâ
Protinus, et nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec umquam
Depositum tibi sospes erit; sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatia sanguis.
At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ?
Nempe hoc indocti, quorum precordia nullis
Interdum, aut levibus videas flagrantia causis;
Quantulacumque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ,
Accusatori nollet dare. Plurima felix

movet, ubi nullus in toto exercitu miles pedis unius mensuram excedit. Ergone, inquis, inultum crimen perfidus amicus feret? Finge illum statim in tetrum carcerem conjici, ac tuo arbitratu interfici, nihil enim, credo, amplius expetas: non idcirco tamen depositum tibi tuum restituetur, neque illato damno medicina sic fiet; leve duntaxat solatium et invidiæ plenum, ex ejus cruento et mutilato cadavere accipies. Atenim dulce est ulcisci, et vitâ ipsâ dulcius? Nimirum ita sentiunt homines imperiti ac barbari, qui nullâ aut levi de causa excandescunt, quorum bilis vel minimâ occasione in iracundiam et furorem exardescit. Non ea mens Chrysippi et oratio, non Thaletis hominis mitissimi; neque Socratis, qui accusatori suo particulam veneni, quo in carcere extsinctus est, largiri noluisset. Est hoc philosophiæ scilicet beneficium, quæ unà

183. *Chrysippus.* Sat. II, nota 5, et Sat. VI, nota 75. *Acervi.*

Thaletis. Thales, unus e septem Græciæ Sapientibus.

185. *Senex, etc.* Socrates Athenis ortus, quæ civitas non abest procul Hymetto monte, mellis feraci. Hunc tamquam de superis parum piè sentientem accusavit Anytus Atheniensis. Condemnato propinatum est venenum e cicuta, succo frigidissimo confectum.

187. *Accusatori nollet dare, etc.* Socrates proditionis accusatus in vincula est conjectus cum accusatore: huic verò oblati veneni partem petenti dare noluit ille. Socratis autem accusatores tres

Paulatim vitia, atque errores exuit omnes
Prima docens rectum sapientia : quippe minuti
Semper, et infirmi est animi, exiguique voluptas
Ultio. Continuò sic collige, quòd vindictâ
Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Cur tamen hos tu
Evasisse putes quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, et surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò sævior illis,
Quas et Cæditius gravis invenit, aut Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
Spartano cuidam respondit Pythia vates,

vel maximè confert ad beatè vivendum, ut quæ sunt recta doceat homines, et ex illorum animis vitiorum sensim et errorum omnium fibras extirpet. Ac sanè quam imbecillum animum et pusillum arguat voluptas ultionis, vel ex eo facilè intelliges quòd hujusmodi voluptate mulieres potissimùm ducantur. Cave tamen putes flagitiosis impunè esse : domesticum illi tortorem habent, a quo intùs plectantur, nempe mentem ream et sceleris conscientiâ trepidam. Nulla, mihi crede, pœna gravior ab Cæditio, vel Rhadamantho excogitata umquam fuit, quàm gerere in sinu suo testem sui sceleris, qui diu noctuque illud nobis objiciat intentetque. Lacedæmonius quidam cogitabat depositum apud se

fuêre ; scilicet Anytus, Melitus, Lycon. De his aiebat ille : Possunt quidem me occidere, non autem lædere. Quia nimirum *nemo læditur nisi a seipso.*

197. *Cæditius.* Judex eâ tempestate atrox et severus.

Rhadamanthus. Judex umbrarum apud inferos cum Minoë et Æaco. Vide Sat. I, nota 10.

199. *Spartano.* Lacedæmon, urbs Peloponnesi primaria, dicta fuit quoque Sparta.

Cuidam. Glaucum appellat Herodotus, et apud eum depositam ab amico Milesio pecuniam fuisse docet.

Pythia. Sic vocabatur *fatidica, sacerdos templi Delphici.* Apollo ipse *Pythius* dicebatur a serpente Pythone, quem interemerat. Porro illa domicilium habebat in spelunca profunda, ore angusto, in cujus aditu locatum tripodem inscendens, divinationes afflabatur spiritu, indeque responsa reddebat.

Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere, et fraudem jure taeri
Jurando; quærebat enim quæ numinis esset
Mens, et an hoc illi facinus suaderet Apollo.
Reddidit ergo metu non moribus, et tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramque probavit
Exstinctus totâ pariter cum prole, domoque,
Et quamvis longâ deductis gente propinquis.
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. Cedo, si conata peregit?
Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat,
Faucibus ut morbo siccis, interque molares
Difficili crescente cibo: sed vina misellus
Exspuit; Albani veteris pretiosa senectus

retinere, ac interposito etiam jurejurando abnegare. Oraculum Apollinis consuluit, quæsivit quid censeret Phœbus, an id facere approbante Deo posset. Responsum est à Pythia, pœnas ipsum graves daturum, qui hoc ab Apolline quæsivisset, in dubiumque rem ejusmodi revocasset. Quo ille terrore ac pœnarum metu attonitus magis, quàm studio virtutis et amore inductus, depositam pecuniam restituit: idem tamen verum ac dignum Apolline responsum fuisse comprobavit suo, ac suorum liberorum, propinquorum, et universæ familiæ ab ultima stirpe penitùs exstinctæ, exitio. Ita solam peccandi voluntatem Superi plectunt. Et verò qui scelus pectore deliberatum concepit, perinde nocens est, ac si illud admisisset. Quid verò si meditatum facinus etiam complevit? Nonne meritas dependet pœnas? Hinc illa mentis anxiæ ac malè metuentis sollicitudo, quæ hominem non deserit in ipsa mensa, ubi fauces aridæ; tamquam febri laboraret, cibum deglutire vix possunt, hærentibus inter ipsos dentes dapibus, et os, quia ægrè trajiciuntur, magis magisque implentibus. Respuit vina vel optima: Albanum vetus et generosum fastidit; si generosius aliquod

205. *Adyti.* Adytum, locus est templi secretior, quo profanis adire nefas.

207. *Gente.* Sumitur interdum ea vox pro *familia* et *genere*: latiùs tamen, quàm *familia*, et *domus*, patet.

212. *Molares.* Dentes majores, qui cibos commolunt.

214. *Albani.* Prope Albam Latii urbem, vinum natum, licèt optimum, ei non sapit.

Displicet; ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si fortè indulsit cura soporem,
Et toto versata toro jam membra quiescunt:
Continuò templum, et violati numinis aras,
Et (quod præcipuis mentem sudoribus urget,)
Te videt in somnis, tu sacra, et major imago
Humanâ, turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt qui trepidant, et ad omnia fulgura pallent,
Cùm tonat, exanimes primo quoque murmure cœli,
Non quasi fortuitu, nec ventorum rabie; sed
Iratus cadat in terras, et vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, curâ graviore timetur
Proxima tempestas, velut hoc dilata sereno.
Præterea lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum
Infesto credunt a numine; saxa Deorum

afferas, ita rugas fronte contractâ ducit, ut si Falernum acre austerumque biberet. Si per noctem a curis ac metu respirare paulisper, et indulgere somno cœpit, post artus toto cubili diu multumque jactatos, confestim tetra somnia illi objiciunt templum in quo pejeravit, aras quarum numen violavit, quodque illum majori afficit terrore, te, quem spoliavit. Effigies tua, instar alicujus Numinis aut Furiæ, humanæ staturæ modum excedens, attonitum percellit, et ad crimen confitendum adigit. Ejusmodi sceleratos, simul ac tonitru quodpiam increpuit, aut fulgur emicuit, cohorrescere videas, exalbescere, metu exanimari, perinde quasi non casu aliquo, et ventorum vi nativâ, fulgураret, tonaretve, sed certo numinis irati consilio, et ultrice dextrâ immissum fulmen ipsorum capiti ingrueret. Quod si præsentem procellam effugiunt incolumes, proximam gravius reformidant, et quamvis cœlum videant serenum, dilatam ad breve tempus duntaxat tempestatem ac perniciem suam arbitrantur. Ad hæc si laborare febri occipiunt, si latus illis condoluit, his morbis ab irato Deo se plecti

216. *Falerno.* Sat. IV, nota 135.

221. *Sacra.* Minitans, terribilis.

225. *Fortuitu.* Ex opinione Epicureorum, qui expunctâ divinâ providentiâ, casui et fortunæ omnia tribuebant.

Hæc et tela putant; pecudem spondere sacello
Balantem, et Laribus cristam promittere galli
Non audent: quid enim sperare nocentibus ægris
Concessum? vel quæ non dignior hostia vitâ?
Mobilis, et varia est fermè natura malorum,
Cùm scelus admittunt, superest constantia: quid fas
Atque nefas, tandem incipiunt sentire, peractis
Criminibus: tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa et mutari nescia. Nam quis
Peccandi finem posuit sibi? quando recepit
Ejectum semel attritâ de fronte ruborem?
Quisnam hominum est, quem tu contentum videris uno
Flagitio? Dabit in laqueum vestigia noster
Perfidus, et nigri patietur carceris uncum,
Aut maris AEgei rupem, scopulosque frequentes
Exsulibus magnis: pœnâ gaudebis amarâ

putant, his tamquam saxis et telis peti: neque valetudinem a Superis deprecari audent votivâ, quam aris admoveant, ove, aut Diis Penatibus gallum immolandum promittere: quid enim sperent scelerati ægrotantes? Quæ victima, quàm illi, dignior vitâ non est? Inconstantiam improborum vide. Illis nihil est audacius ac deliberatius, cùm peccant; postquam peccarunt, tunc metu, pudore, pœnitentiâ perturbantur, et quid sit virtutem inter ac vitium discriminis, agnoscunt. Nihilominus ad eadem flagitia quæ condemnaverant, revolvuntur, naturæ quodam impetu inveteratam servantis consuetudinem, et pravos mores dediscere nescientis. Quotus enim quisque certos in peccando limites præscripsit sibi, quos ultra non progrederetur? Quis exutam semel verecundiam, induit rursum, ac revocavit? Quis uno tantùm scelere contentus fuit? Perjurus ille amicus tuus, alio aliquo scelere implicatus, in eo deprehendetur, ac merito supplicio mactabitur. Vel abripietur in carcerem, vel in exsilium amandabitur, in scopulum AEgei maris aliquem ex iis ad quos famosi exsules

246. *AEgei.* Suprà nota 81.
Rupem scopulosque. Ad scopulosas istas insulas, in

quibus exsulant insignes rei bene multi, procul hinc deportabitur.

Nominis invisi, tandemque fatebere lætus
Nec surdum, nec Tiresiam quemquam esse Deorum.

deportantur. Illius cruciatum lætus adspicies, ac tandem nullum inter Deos surdum et cæcum esse fateberis.

249. *Tiresiam.* Tiresias, vates Thebanus, quem oculis orbatum ab irata Junone, Jupiter concessâ divinandi facultate, solatus est.

SATIRA XIV.

Quàm sanctè pueri sint educandi. Avaritiæ fœditas.

Plurima sunt, Fuscine, et famâ digna sinistrâ,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris, traduntque parentes.
Si damnosa senem juvat alea, ludit et heres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.
Nec de se melius cuiquam sperare propinquo
Concedit juvenis, qui radere tubera terræ,
Boletum condire, et eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,

Ex iis flagitiis, quæ ignominiam inurere mortalium vitæ solent, et eorum egregias dotes obscurare, permulta discunt a parentibus liberi. Si pater quispiam ætate jam provectior, aleâ delectatur, eumdem ludum ejus filius, adhuc puerulus, ludit, et exiguâ turriculâ versare talos amat. Adolescens qui doctus est a patre, helluone pervetusto et emerito, boletis et tuberibus vesci, adhibere illis certum jus, eoque pariter ficedulas condire, nullam profectò spem propinquis relinquit, fore ut aliquando tempe-

5. *Bullatus.* Persium vide Sat. V, nota 21.

Eadem arma. Talos, tesseras.

Fritillo. Gall. *un cornet.*

7. *Tubera radere.* Accommoder des truffes.

8. *Boletum.* Gall. *champignon.*

Jure. Condimento, pulmento.

9. *Ficedulas.* Gall. *Becfigues.*

Et

Et canâ monstrante gulâ. Cùm septimus annus
Transierit puero, nondum omni dente renato,
Barbatos licèt admoveas mille inde magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
Semper, et a magna non degenerare culina.
Mitem animum, et mores modicis erroribus æquos
Præcipit, atque animâs servorum, et corpora nostrâ
Materiâ constare putat, paribusque elementis?
An sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
Plagarum strepitu, et nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus?

rantiùs, quàm suus pater vivat. Vix annum septimum attigerit, antequam omnes dentes, qui exciderant, ut fit, infantulo fuerint reparati, licèt illum erudiendum sexcentis magistris ætate ac sapientiâ spectatis tradas, nihilominus epulari splendidè et paterno more atque exemplo culinam ferculis exquisitissimis refertam habere percupiet. Quæso, te, an Rutilus, ille crudelis in servos herus, cujus aures murmur nullum, ac ne ipsarum quidem Sirenum vox, oblectat suaviùs, quàm verberum quibus famulos cædit, sonitus: ille in ædibus suis Polyphemus aut Antiphates, qui tunc se beatum ac pulchrum putat, cùm alicui mancipio, propter unum, alterumve linteum furto surreptum, turpem ardenti ferro notam in fronte inuri per carnificem jubet: an Rutilus, inquam, docet liberos suos clementiam, et in levibus erratis benignè tolerandis

11. *Renato.* Infantibus excidunt dentes anno septimo, et eorum in locum alii succrescunt.

12. *Barbatos.* Sapientes, Philosophos.

15. *Mores modicis erroribus æquos.* Horatius, Lib. I, Sat. III. *Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est, qui minimis urgetur.*

19. *Sirena.* Monstra quædam Sirenes fuere, fœmineo vultu, alis et pedibus volucrum instructæ, ita quippe in veteribus nummis pictæ cernuntur. Dicebantur pellaci cantu vectores in scopulos pertrahere.

20. *Antiphates.* Rex Lestrigonum in Italia, homines devorare solitus, ut fusè Homerus narrat Libro Odysseæ X.

Laris. Sat. VIII, nota 13.

Polyphemus. Sat. IX, nota 47. Virg. Lib. III Æn. 620.

Tum felix quoties aliquis tortore vocato
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
Sic natura jubet : velociùs et citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cùm subeunt animos auctoribus. Unus, et alter
Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benignâ,
Et meliore luto finxit præcordia Titan ;
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt,
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abstineas igitur damnandis : hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur
Ex nobis geniti : quoniam dociles imitandis
Turpibus, ac pravis omnes sumus ; et Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque sub axe :
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.

lenitatem, an severitatem potiùs et crudelitatem? an servorum animos ejusdem cum ceteris esse generis, artus illorum ex eodem ac nostros, luto fictos putat? Ita natura comparatum est, ut exemplis domesticis faciliùs multò et celeriùs, quàm externis et peregrinis depravemur, præsertim cùm proficiscuntur ab hominibus, quorum auctoritas magni apud nos momenti est. *Reperientur fortasse nonnulli qui se exemplis ejusmodi corrumpi non sinant, quos e reliqua mortalium veluti massa secretos, Numinis benigni manus procliviores ad virtutem finxit ; ceteri vestigia scelerum a parentibus impressa consectantur, et viam sæpe monstratam terunt.* Vide igitur ut vitia, quæ tam justis aliis de causis condemnari et vitari debent, idcirco maximè fugias ; *ne filiis tuis peccandi præbeas ansam : siquidem ita nati sumus omnes, ut sponte flagitia imitemur, et Catilinas ubique gentium reperire sit, Brutos et Catones,*

27. *Titan.* Prometheus Japeti, unius e Titanibus, filius, hominum corpora e luto finxisse dicitur, et igne, quem e solis curru surripuerat, eadem animasse. Potest et *ipse sol* intelligi, qui *Titan* a Poëtis appellatur, quique ad corporum temperationem non parum confert. Vide Satiram VIII, nota 130.

29. *Orbita.* Propriè significat *sulcum* et *vestigium rotæ*, humi impressum a prætereunte curru.

33. *Catilinam.* Sat II, nota 16. *Catilina ;* VIII, versu 229, et Sat. X, versu 276.

34. *Quocumque sub axe.* Sub qualibet cœli parte.

35. *Brutus.* Sat. IV, nota 102.

Nil dictu fœdum, visuque hæc limina tangat:
Maxima debetur puero reverentia: si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempseris annos;
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit irâ,
Quandoque et similem tibi se non corpore tantùm,
Nec vultu dederit, morum quoque filius; et cùm
Omnia deteriùs tua per vestigia peccet,
Corripies nimirum, et castigabis acerbo
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cùm facias pejora senex, vacuumque cerebro
Jam pridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?
Hospite venturo cessabit nemo tuorum:

nusquam. In ea domo, in qua puer aliquis versatur, nihil audiatur obscœnum, nihil adspiciatur. Habenda est permagna puerilis ætatis ratio, et quasi reverentia, tuque, si quid improbè facere cogitas, noli teneram pueri ætatem spernere, immo libidini tuæ ac improbitati pueritia filii frænos injiciat. Si enim aliquando ille admiserit quidpiam a Censore meritò castigandum, nec tui duntaxat oris lineamenta, sed morum etiam turpes notas expresserit, paternæ improbitatis heres et æmulus; cùm scelera tua fideliter imitatus, ea flagitiis suis adhuc pejoribus cumulaverit, illum scilicet reprehendes, severus pater, et verbis atrocibus increpabis, quin etiam hereditate spoliare constitues. Quâ tandem fronte redargues filium? unde tibi arrogabis illam paternæ objurgationis libertatem, cùm graviora pecces ipse jam ætate provectus, et caput tuum sanæ mentis expers, iis quibus curantur phrenetici, cucurbitulis indigeat? Cùm hospes aliquis te domi tuæ conventurus est,

Bruti avunculus. Cato. Sat. II, nota 24, et Sat. XI, v. 89.

40. *Censoris.* Censores præerant moribus emendandis. Sat. II, nota 38 et nota 90; Sat. IX, nota 98.

47. *Vacuum cerebro.* Sapientiâ destitutum.

48. *Cucurbita.* Ut hîc sumitur est vitreum, corneum, aut æneum vas, instar minoris cucurbitæ (hunc fructum Galli vocant *une courge*, *une citrouille*) in quod ignis immittitur: tum admovetur cuti ad exprimendum sanguinem vitiosum: *une ventouse.* Ventosa hîc dicitur, *id est*, inanis, cava.

Verre pavimentum, nitidas ostende columnas,
Arida cum totâ descendat aranea telâ;
Hic lavet argentum, vasa aspera tergeat alter:
Vox domini fremit instantis, virgamque tenentis.
Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici,
Ne perfusa luto sit porticus; et tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.
Illud non agitas, ut sanctam filius omni
Adspiciat sine labe domum, vitioque carentem?
Gratum est, quod patriæ civem, populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis et bellorum, et pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit quibus artibus, et quibus hunc tu
Moribus instituas. Serpente Ciconia pullos
Nutrit, et inventâ per devia rura lacertâ:
Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.
Vultur jumento, et canibus, crucibusque relictis

omnes tui famuli suos quisque partes agunt strenuè: instas acriter, imperasque huic ut pavimentum purget sordibus, illi ut columnas tergeat; tu araneas mihi istas dejice: tu argentea vasa fac laves; alius, poculis cœlatis nitorem primum redde. Sic illos dictis ac verberibus etiam urges. Ergo infelix, sollicitus es ac vereris anxiè, ne quid fœdum domi tuæ amicus adspiciat; ne atrium canino stercore, porticus cœno inquinata sit, cùm tamen injectâ paulisper scobe huic malo mederi famulus unus possit: illud verò non curas, ut puram ab omni scelere domum tuam filius adspiciat! Sanè multùm tibi Roma debet ac respublica, quòd ei civem donaveris, quando filium in lucem edidisti: modò tamen efficias educatione probâ, ut reipublicæ sit utilis, ac vel colendis agris, vel tractandis togæ bellive artibus idoneus existat. Ad hanc rem porrò vim longè maximam habebit institutio domestica, et mores quos filio maturè instillabis. Implumes adhuc fœtus, anguibus alunt ac stellionibus Ciconiæ: illi, cùm e nido provolare cœperunt, eumdem cibum quæritant. Vultures abjecta

57. *Semodio scobis.* Scobs, *la limaille.* Semodius, *un* vel scobis, *de la sciure*, *de demi-boisseau.*

Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert:
Hinc est ergo cibus magni quoque vulturis, et se
Pascentis, propriâ cùm jam facit arbore nidos.
Sed leporem, aut capream, famulæ Jovis, et generosæ
In saltu venantur aves; tunc præda cubili
Ponitur: inde autem, cùm se matura levabit
Progenies stimulante fame, festinat ad illam
Quam primùm prædam rupto gustaverat ovo.
Ædificator erat Centronius, et modò curvo
Littore Caïetæ, summâ nunc Tiburis arce,
Nunc Prænestinis in montibus, alta parabat
Culmina villarum, Græcis, longéque petitis
Marmoribus, vincens Fortunæ, atque Herculis ædem.
Dum sic ergo habitat Centronius, imminuit rem,

in agris equorum et canum, aut hominum suspensa e patibulis cadavera laniant, ac frusta pullis deportant in nidos: ubi ætas et vires accrevere vulturis, et jam per se nidos exstruunt, eâdem escâ nutriuntur. At Jovis ministræ alites, et aliæ nobiliores, venationem per nemora exercent, leporesque aut capreas excipiunt, quas inferunt nidis, e quibus cùm evolavit generosa soboles, famem illâ ipsâ dape sedat, quam initio sumpsit, cùm ex ovo exclusa est. Lautas domos ædificare Centronius amabat, nunc in Cajetano littore, nunc in collibus Tiburtinis aut in Prænestinis, villas exstruebat elegantes, quas accersito e Græcia et longinquis oris marmore, sic ornabat ut magnificentiam templorum Herculis Fortunæque superaret. Hâc arte Centronius opes dilapidavit, quarum tamen pars adhuc

77. *Caïetæ.* Urbs est Italiæ, in littore maris Tyrrheni. Virgil. Lib. VII ÆEn. v. 2.

Tiburis. Sat. III., not. 177. *Tiburis.*

78. *Prænestinis.* Præneste urbs Latii, nunc *Palestrina.* Narrat Gellius, Lib. 16, c. 13, efflagitantibus Prænestinis, e colonia factum municipium a Tiberio Imperatore.

79. *Græcis.* Plin. Lib. 36, cap. 7, *Pretiosi quidem generis*, inquit, *marmor extitit Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius.*

Longè petitis. Ex ÆEgypto, Numidia, etc.

Fregit opes, nec parva tamen mensura relictæ
Partis erat; totam hanc turbavit filius amens,
Dum meliore novas attollit marmore villas.
Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil præter nubes, et cœli numen adorant,
Nec distare putant humanâ carne suillam:
Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaïcum ediscunt, et servant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcumque volumine Moses.
Sed pater in causa, cui septima quæque fuit lux
Ignava, et partem vitæ non attigit ullam.
Sponte tamen juvenes imitantur cetera, solam
Inviti quoque avaritiam exercere jubentur.

non adspernanda supererat; hanc ejus filius totam perdidit, dum insanâ pariter ædificandi captus libidine, villas præstantiori marmore sumptuosas erigit. Nonnulli cultorem sabbati Judaïci patrem nacti, nubes et cœli numen unicè venerantur, neque discrimen ullum inter humanam carnem et porcinam statuunt, cùm perinde ab edenda utraque abstineant: iidem Romanorum legum contemptores, instituta et jura, Judæis a Mose in sacris tradita voluminibus, memoriæ diligenter mandant, ac summâ religione custodiunt. Causam si quæras, ea scilicet est, quòd ipsorum pater eâdem infectus religione, septimam diem cujuslibet hebdomadæ, feriatus transigeret in otio, et ab omnibus communis vitæ officiis abstineret. Ceterùm etsi vitia omnia ultro adolescentes et libenter a parentibus hauriant imitando, avaritiam inviti et ægrè condiscunt. Ad hanc verò

85. *Sabbata*. Erat dies hebdomadæ septima Judæis præcipuè festa. Quâ die nefas illis erat operis quidquam facere, etc. Sat. VI, n. 110.

86. *Nubes*. Ut unum Deum, cœli terræque opificem, colere se Judæi significarent, nubes, *id est*, cœlum sæpe intuebantur, presertim cùm orarent.

87. *Suillam*. Porco non vescebantur Judæi; quia immundum est animal: sic docebantur omnem obscœnitatem fugere, et ad cœlestia se se erigere. Levitici, cap. XI.

90. *Arcano volumine*. Tota lex Judaïca et religio continebatur præsertim quinque Libris a Mose conscriptis, Pentateuchum, vulgò vocant. Ea porro volumina non evulgabant Judæi.

94. *Inviti*. Quia juvenes naturâ liberales et prodigi sunt.

Fallit enim vitium specie virtutis, et umbrâ;
Cùm sit triste habitu, vultuque, et veste severum.
Nec dubiè, tamquam frugi, laudatur avarus,
Tamquam parcus homo, et rerum tutela suarum
Certa magis, quàm si fortunas servet easdem
Hesperidum serpens, aut Ponticus. Adde quod hunç de
Quo loquor, egregium populus putat, atque verendum
Artificem; quippe his crescunt patrimonia fabris.
Sed crescunt quocumque modo, majoraque fiunt
Incude assiduâ, semperque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit avaros,
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati
Pauperis esse putat: juvenes hortatur, ut illam
Ire viam pergant, et eidem incumbere sectæ.

a parentibus eò diligentiùs exercentur, quòd speciem ac vultum virtutis illa præ se ferat, et austeritate quâdam ac severitate se commendet. *Sanè laudant homines avarum, ut virum probum, frugalem, parcum, qui fortunas suas tutetur ac servet meliùs, quàm si eas custodiret ille pervigil draco, qui poma Hesperidùm, aut alter, qui aureum vellus custodiebat. Prœterea strenuus idem a populo existimatur, et ingeniosus, ac rei bene gerendœ peritus, quippe qui matrimonium amplificet arte multâ, quœcumque demum illa sit, et assiduo labore, indefessâ curâ, instar opificum qui ferrum igne multo molliunt, atque impositum incudi fingunt, rem domesticam in dies faciat auctiorem. Pater igitur hâc prœclarâ de avaris opinione imbutus, qui nihil œquè ac divitias suspicit, qui nullum exstitisse pauperem umquam putat eumdemque felicem, filios adhortatur sedulò ut eamdem insistant viam et prœclaram hanc sectam complectantur. Quemadmodum autem in omnibus vitiis, perinde atque in artibus, rudimenta sunt nonnulla, in quibus ponendum est tirocinium et unde est auspicandum, dat operam avarus pater, ut liberi avaritiœ minima documenta ma-*

100. *Hesperidum.* Sat. V, nota 152.

Ponticus. Jason cum Argonautis navigavit in Colchidem, quæ est Asiæ regio propè Pontum, ut inde vellus aureum auferret. Illud servabat immanis draco, quem ope Medeæ sopivit. Ovid. Lib. VII Metamorph.

108. *Sectœ.* Professioni, disciplinæ, instituto vitæ.

Sunt quædam vitiorum elementa, his protinus illos
Imbuit, et cogit minimas ediscere sordes :
Mox acquirendi docet insatiabile votum.
Servorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoque esuriens, neque enim omnia sustinet umquam
Mucida cærulei panis consumere frusta,
Hesternum solitus medio servare minutal
Septembri, necnon differre in tempora cœnæ
Alterius, conchem æstivi cum parte lacerti
Signatam, vel dimidio, putrique siluro,
Filaque sectivi numerata includere porri.
Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.

turè percipiant. Tradit illis omnes modos conficiendi ex re qualibet, vel tenuissima, lucri sordidi; post paulò excitat in eorumdem animis inexsaturabilem habendi cupiditatem. Servos justi demensi et annonæ parte defraudat, triticum ipsis, minore quàm æquum est, modio admetiens, sic illos immeritò cruciat fame, quâ se ipse quoque macerat; neque enim adigi potest umquam, ut omnia frustula rancidi panis comedat; pulmentum e cibis minutatim concisis pridie paratum ac delibatum; medio mense Septembri, servare solet in sequentem diem : fabarum cum suo coctarum putamine, item siluri lacertive jam putentis, partes, unâ cœnâ relictas reponit in alteram cœnam, eaque omnia diligenter sigillo suo munita condit, cum filis porri sectilis, quorum numerum accuratè recenset. Quis rogator in pontibus mendicare solitus, ad ejusmodi vocatus opsonia, ve-

110. *Sordes.* Omnes technas et astus sordidæ avaritiæ.

112. *Modio.* Certam mensuram tritici, certos mensibus singulis modios a dominis accipiebant servi, vulgò quaternos.

114. *Cærulei.* Est color iste mucidi panis.

115. *Minutal.* Cibum minutatim concisum, *un hachis, un pâté en pot.*

116. *Septembri.* Qui mensis in Italia est calidior. Opsonia æstu corrumpuntur.

117. *Conchem.* Sat. III, nota 278.

Æstivi lacerti. Æstivo calore facilè putrescentis. Pisciculus est : eximius capiebatur propè Sexitaniam, urbem Hispaniæ Bæticæ. Plin. Lib. 32, cap. XI.

118. *Siluro.* Siluri fluviatiles pariter ac marini pisces : sunt in Nilo frequentes.

120. *De ponte.* In pontibus vulgò mendici consistunt,

Sed quò divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis;
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato?
Interea pleno cùm turget sacculus ore,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit;
Et minus hanc optat, qui non habet. Ergo paratur
Altera villa tibi, cùm rus non sufficit unum;
Et proferre libet fines, majorque videtur,
Et melior vicina seges: mercaris et hanc, et
Arbusta, et densâ montem qui canet olivâ.
Quorum si pretio dominus non vincitur ullo,
Nocte boves macri, lassoque famelica collo
Armenta, ad virides hujus mittuntur aristas;
Nec prius inde domum, quàm tota novalia sævos
In ventres abeant, ut credas falcibus actum.
Dicere vix possis, quàm multi talia ploreut,

nire non recusaret? Quid hominem quæso, juvare possunt collecta tot ærumnis opes? Nonne hunc furere ac phrenesi dira laborare perspicuum est, qui, ut dives moriatur, mendici more vivit? Interim, etsi crumena nummis distenta vix eos capiat, nihilominus divitiarum insana cupiditas, cum ipsis divitiis augetur, adeò, ut qui penitùs illis caret, leviùs easdem desideret. *Itaque cùm tibi villa una satis non sit, alteram mercaris, placet agri tui limites extendere: vicini arvum et majus et feracius videtur: illud emis cum amœna sylvula et monte oleis albicante. Quod si compelli nequit arvi dominus pecuniâ oblatâ quantacumque, ut illud vendat, gregem boum macilentum et enectum fame, in segetes illius, tum primùm humo emersas, immittis noctu, nec priùs reducis domum, quàm herba omnis ac spes messis futuræ a famelicis armentis depasta et attrita fuerit, perinde quasi falcibus fuisset succisa. Vix dici potest, quàm multi suas segetes ita deperditas lamenten-*

ubi turba major hominum commeantium.

121. *Sed quò, etc.* Quò pertinent, quid prosunt?

130. *Canet.* A verbo *caneo*, pro quo frequentiùs usurpatur *canesco*.

134. *Novalia.* Novale arvum dicitur *quod alternis annis novatur*, seu *conseritur*: *quod uno anno sementem accipit, altero quiescit.*

Et quot venales injuria fecerit agros.
Sed qui sermones? quàm fœdæ buccina famæ?
Quid nocet hoc ? inquit. Tunicam mihi malo lupini ,
Quàm si me toto laudet vicinia pago ,
Exigui ruris paucissima farra secantem.
Scilicet et morbis , et debilitate carebis ,
Et luctum , et curam effugies, et tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
Si tantùm culti solus possederis agri,
Quantùm sub Tatio populus Romanus arabat.
Mox etiam fractis ætate, ac Punica passis
Prælia , vel Pyrrhum immanem , gladiosque Molossos ,

tur, quàm multi per istam injuriam et improbitatem suos agros divendere sint coacti. Age verò quis hominum est sermo, quàm palàm, quàm malè apud omnes avarus audit? Quid hoc mihi tandem obest, inquit? Malo leguminis vilissimi siliquam habere, quàm laudari ab integra vicinia, si parum interim frumenti ex agello angusto colligam. Nempe id assequĕris, opinor, tuis illis opibus, ut morbos, infirmam valetudinem, curas et mœrorem propulses? Ut vitâ longiore perfruaris, si agri opimi limites tantos habueris solus, quantos integer populus Romanus obtinebat, cùm Tatius Sabinis imperitaret? Certè auctâ subinde republicâ post bella cum Carthaginiensibus, cum Pyrrho, Molossisque gesta, militibus Romanis pro multis vulneri-

139. *Lupini.* Legumen plebeïum, *Lupin.*

142. *Scilicet et morbis*, *etc.* Hæc ironicè Poëta in avarum : scilicet cùm pecunia abundabis, habebis omne bonum, nec te ulla ægritudo impugnabit, arcebis etiam mortem, aut saltem ævum produces.

146. *Tatio.* Rex fuit Sabinorum eo tempore, quo Romæ imperitabat Romulus.

147. *Punica.* Bella Punica tria memorantur. Primum inchoatum est anno urbis 489, et a Q. Lutatio Catulo confectum; secundum anno 536 cœptum, post annos 17, ab Africano majore absolutum fuit; tertium anno 605 redintegratum, a Scipione Africano minore, sive Æmiliano peractum. Flor. Lib. II, c. 2, 6, 15.

148. *Pyrrhum.* Regem Epiri, quæ pars est Græciæ, spectans Italiam.

Molossia. Est Epiro vicina.

Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus : merces ea sanguinis, atque laboris
Nullis visa umquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ : saturabat glebula talis
Patrem ipsum, turbamque casæ, quà fœta jacebat
Uxor, et infantes ludebant quattuor, unus
Vernula, tres domini : sed magnis fratribus horum
A scrobe vel succo redeuntibus, altera cœna
Amplior, et grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.
Inde ferè scelerum causæ, nec plura venena
Miscuit; aut ferro grassatur sæpius ullum
Humanæ mentis vitium, quàm sæva cupido
Indomiti censûs : nam dives qui fieri vult,
Et citò vult fieri. Sed quæ reverentia legum?
Quis metus, aut pudor est umquam properantis avari?
Vivite contenti casulis, et collibus istis,
O pueri, Marsus dicebat, et Hernicus olim,

bus acceptis, vix duo jugera donabantur. Hanc sudoris multi cruorisque in bello fusi mercedem nemo umquam meritis suis inferiorem putavit, aut ingratam idcirco patriam, ac minùs fidelem, liberalemque est arbitratus. Agellus ejusmodi patrem alebat, cum tota familia, in qua erat uxor prægnans, infantes quatuor; tres nempe filii familiâs et unus servulus domi natus. Sed illorum fratribus, cùm redirent ab agro, ubi vel humum araverant vel scrobes effoderant, major quædam cœna instruebatur, in qua scilicet pultes largiter apponebantur. Nunc jugera duo, quibus veterum agri definiebantur, nostris hortis non sufficiunt. Ex hac nimirum habendi cupiditate omnia fermè flagitia proficiscuntur, neque ullo vitio sæpius aut ad venena propinanda, aut ad stringendum ferrum excitantur mortales, quàm avaritiâ. Qui enim ditescere cupit, voti compos fieri citò cupit; qui verò ita comparatus est, qui semper in augenda re festinat, an ille tandem leges reverebitur? An pudor eum vel metus in officio continebit? O filii contenti estote istis mapalibus atque agellis (sic olim suos liberos Marsi patres, Hernici aut Vestini com-

152. *Curta.* Manca, mutila.

166. *Marsus.* Populus antiquæ Italiæ. Marsi, Salino

Vestinusque senex; panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis: laudant hoc numina ruris,
Quorum ope et auxilio, gratæ post munus aristæ,
Contingunt homini veteris fastidia quercûs.
Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi, qui summovet Euros
Pellibus inversis: peregrina, ignotaque nobis
Ad scelus atque nefas, quodcumque est, purpura
ducit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus: at nunc
Post finem autumni mediâ de nocte supinum
Clamosus juvenem pater excitat: Accipe ceras,
Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.

pellabant) humo colenda et exercenda paremus panem qui satis ad victum est: laudant istam frugalitatem rustici Dii; per quos dato frumento abjectæ sunt glandes, quibus pridem homines alebantur. Nihil sceleris ille admittet, qui perones per brumam libenter induet; qui frigus arcebit ovium pellibus, earum villosa parte corpori admota. Luxus et pompa vestium, ex ignota pridem nobis et arcessita longè purpura confectarum, omnia flagitia in mores invexit. Sic majores nostri suos liberos instituebant, his illos præceptis formabant, ac nunc, autumno jam exeunte, nocte intempestâ, dormientem placidè filium pater his verbis objurgat, jubetque surgere: Sume, inquit, libros, somnum excute, in scribendum incumbe, ad causas defendendas te compara, legum a majoribus traditarum codices evolve;

teste, a Marso Circes filio sunt dicti: hodie *ducato di Marsi.*

Hernicus. Latii fuit populus, vetus Pelasgorum colonia, a Duce Hernico nuncupatus.

172. *Perone.* Gall. *des guêtres.*

173. *Peregrina.* Tyria, Laconica.

Ignota nobis. Quia Romæ non conficitur.

176. *Post finem autumni.* Tunc maximè studiis operam dabant, cùm agrorum amœnitas defloruit, noctesque sunt longiores. *Vel sensus est:* Autumno exeunte, sæviente frigore, non parcit filio pater, jubet surgere.

177. *Ceras.* Scribebant in ligneis tabellis cerâ obductis.

178. *Rubras leges.* Quarum tituli et primores litteræ minio, seu rubricâ sunt scriptæ.

179. *Vitem.* Vitis, sive scipio e sarmento, erat in-

Sed caput intactum buxo, naresque pilosas
Adnotet, et grandes miretur Lælius alas.
Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum,
Ut locupletem aquilam tibi sexagesimus annus
Afferat: aut longos castrorum ferre labores
Si piget, et trepido solvunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita; pares, quod vendere possis
Pluris dimidio: nec te fastidia mercis
Ullius subeant ablegandæ Tyberim ultra:
Nec credas ponendum aliquid discriminis inter
Unguenta et corium: lucri bonus est odor ex re

aut Centurionis munus et insignia supplici libello ab Imperatore postula. Sed fac ut Lælius, Dux exercitûs impexos tibi et hispidos esse crines, nares pilis hirsutas, et lacertos ingentes lætus animadvertat. Everte Maurorum vicos, arces Anglorum exscinde, ut cùm ætatis annum sexagesimum attigeris, signiferi munus in aliqua legione obtineas, unde magnas opes denique consequaris. Quod si ferendo militiæ labori diuturno par non es, si tubarum clangor tibi metum, quo resolvatur alvus, afferat, mercaturam exerce; compara quod vendas pluris dimidio quàm emeris, neque fastidias olidas quasdam merces, quæ trans Tiberim deportandæ sint, aut putes differentiam aliquam inter unguenta suavissima, et fœtidas pelles esse statuendam: bene olet quidquid id est, unde aliquid auferri po-

signe Centurionum. Sat. VIII, nota 245.

181. *Alas.* Axillas; sive summas brachiorum partes, introrsum junctas pectori, quæ si pilis grandioribus abundant, robustam corporis constitutionem ostendunt, uti et pilosæ nares.

182. *Brigantum.* Brigantes, populi quidam Angliæ.

183. *Aquilam.* Vexillum Romanorum erat pertica, in cujus summo erat aquila inaurata expansis alis; infra circulus laureæ coronæ effigiem referens; denique pannus brevis, litteras inscriptas gerens, S. P. Q. R. Senatus, populusque Romanus.

185. *Cornua.* Hoc discrepant a lituis, quòd litui leviter in summo sint incurvi, recti cetera et oblongi; cornua, tota sint incurva et retorta.

188. *Tyberim ultra.* In Transtiberina regione versabantur viliores opifices, qui verbi gratià, pelles animalibus dereptas lavabant, etc. *des tanneurs.*

190. *Lucri bonus, etc.* Vespasianus hoc ipsum respon-

Qualibet. Illa tuo sententia semper in ore
Versetur, Diis, atque ipso Jove digna, poëtæ:
Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere.
Hoc monstrant vetulæ pueris poscentibus assem.
Hoc discunt omnes ante alpha, et beta puellæ.
Talibus instantem monitis quamcumque parentem
Sic possem affari : Dic, o vanissime, quis te
Festinare jubet? Meliorem præsto magistro
Discipulum. Securus abi, vincêris, ut Ajax
Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achilles.
Parcendum est teneris, nondum implevere medullas
Nativæ mala nequitiæ : cum pectere barbam
Cœperit, et longi mucronem admittere cultri,
Falsus erit testis, vendet perjuria summâ

test lucri. Hunc Ennii versiculum, dignum certè Superis auctoribus et ipso Jove, semper usurpa : Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere. *Hanc præclaram sententiam docent matronæ pueros, qui ab ipsis aliquid pecuniolæ ad emenda crepundia rogitant : eamdem puellæ omnes perdiscunt, antequam prima litterarum appellare norint elementa. Ego verò patrem quemlibet egregia hæc præcepta filio suo inculcantem sic libenter alloquerer : Agedum, homo inconsultissime, cur ita properas filium ad avaritiam instituere? Spondeo fore, ut brevi discipulus magistrum superet; confide, nequior patre filius erit, ac in omni avaritiæ artificio callidior, ut fuit Ajax Telamone patre suo fortior, Achilles Peleo. Nunc sanè tenerior ejus est ætas, necdum opportuna et par illis robustioris avaritiæ facinoribus : exspecta paulisper dum accreverit, cùm tondere cœperit barbam, falsum dicet testimonium, venalem ad perjuria quælibet linguam minimo pretio addicet, nec Ce-*

dit filio Tito, improbanti vectigal impositum urinæ, quâ in tingenda purpura fullones uti solent.

192. *Poëtæ*. Ennii scilicet, qui quidem ironicè istam sententiam pronuntiavit : *Unde habeas, etc.*

199. *Ajax*. Sat. VII. Telamonis filius, inter bellatores Græcos insignis.

200. *Pelea*. Græcus est accusandi casus ; pro *Peleum*, Achillis patrem.

Achilles. Sat. I, nota 148.

203. *Longi cultri*. Novaculæ.

Exiguâ, Cereris tangens aramque pedemque.
Elatam jam crede nurum, si limina vestra
Mortiferâ cum dote subit: quibus illa premetur
Per somnum digitis! Nam quæ terraque, marique
Acquirenda putes, brevior via conferet illi.
Nullus enim magni sceleris labor. Hæc ego numquam
Mandavi, dices olim, nec talia suasi:
Mentis causa malæ tamen est, et origo penes te.
Nam quisquis magni censûs præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros,
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, totas effundit habenas
Curriculo; quem si revoces subsistere nescit,
Et te contempto rapitur, metisque relictis.
Nemo satis credit tantùm delinquere, quantùm
Permittas, adeo indulgent sibi latius ipsi.

reris aram ac statuam inter pejerandum tangere dubitabit. Jam exploratum habe funus tuæ nurûs, si domum illa vestram ingreditur cum grandi dote, ob quam ipsi mortem filius tuus afferet. Ut ille non cunctanter ac timidè fauces uxori dormienti elidet! Quas enim opes terrâ et mari conquirendas arbitraris, eas ipse compendio ac perfacili via comparabit. Maxima quippe scelera nullo negotio perpetrantur. Olim tu quidem dices te numquam hæc illi præcepisse, numquam ad hæc flagitia hortatum esse. Quod etsi fatear, tamen illud mihi concedas necesse est, vitiosam ejus indolem non ab alio, quàm abs te profectam fuisse. Nam quicumque magnarum opum cupiditatem teneris adolescentium animis instillat, qui sinistris monitis sensim illos ad avaritiam perducit, qui vias monstrat amplificandæ malis artibus rei familiaris, ille similiter facit ac si habenas currui liberas laxaret; is enim cùm semel præceps ferri, et ab equis rapi cœptus est, cohiberi nequit, atque aurigâ spreto, metas longissimè transilit. Parum sibi esse putant homines tantùm peccare, quantùm ipsis permittitur. Adeo abutuntur datâ sibi facultate, et ultra præscriptos termi-

205. *Cereris.* Per Cererem jurare sanctum præsertim apud Romanos erat. Sat. VI, nota 44; XV, v. 141.

Pedemque. Statuæ pedes, et basim.

214. *Producit.* Educat, effingit.

Cùm dicis juveni stultum, qui donet amico,
Qui paupertatem levet, attollatque propinqui;
Et spoliare doces, et circumscribere, et omni
Crimine divitias acquirere; quarum amor in te est,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus:
In quarum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, et horrida bella capessunt
Continuò, tamquam et tubicen surrexerit unà.
Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti,
Flagrantem latè, et rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur misero, trepidumque magistrum
In cavea magno fremitu leo tollet alumnus.

nos evagantur. Cùm ex te audit puer, illum insanire qui amico egenti aliquid largiatur; qui affinem inopiâ laborantem sublevet; cùm, inquam, hoc dicis filio adolescenti, tunc inspiras illi mentem alios spoliandi, decipiendi, opes per fas, nefasque comparandi, quarum opum amore tanto flagras, quanto prosequuti sunt patriam Decii, quanto, si vera scriptores Græci narrant, Menœceus Thebanam urbem, cujus in agro e seminatis a Cadmo draconis dentibus dicuntur legiones olim, instructæ armis, subitò emicuisse, et pugnam inter se se, quasi signo per tubicinem dato, commisisse. Sed ut ad te redeam, ignem illum quem primus excitasti, flammas latè spargentem cernes, et cuncta incendio lugubri devastantem: videbis leonem quem aluisti, sævire in obvios quoslibet, ac ne magistro quidem suo parcere, sed meritam mortem tibi per impium furorem in cavea sua consciscere. Norunt sanè astrologi quot ad viven-

223. *Circumscribere.* Per fraudem circumvenire, fallere.

225 *Deciorum.* Sat. VIII, nota 252.

226. *Thebas.* Sat. XIII, nota 27.

Menœceus. Thebanus princeps e stirpe Cadmi ultimus qui, cùm fuisset responsum ab oraculo, Thebarum quas Argivi premebant, obsidionem solutum iri, si ipse oppeteret, ultro morti se devovit.

227. *In quarum, etc.* Cadmum aiunt cùm Thebas conderet, sevisse dentes draconis a se occisi: ex illis natos repentè milites, qui se mutuis vulneribus confecerunt. Ovid. Lib. IV Metamorph.

233. *Cavea.* Locus erat,

Nota mathematicis genesis tua : sed grave tardas
Exspectare colos : morieris stamine nondum
Abrupto. Jam nunc obstas, et vota moraris;
Jam torquet juvenem longa et cervina senectus.
Ocyus Archigenem quære, atque eme, quod Mithridates
Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare rosas : medicamen habendum est,
Sorbere ante cibum quod debeat et pater, et Rex.
Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris, pulpita lauti,
Si spectas quanto capitis discrimine constent
Incrementa domus, ærat̂a multus in arcâ
Fiscus, et ad vigilem ponendi Castora nummi,

dum annos hora tua natalis tibi adpromittat, sed filio tuo permolestum est exspectare dum Parcæ tam diuturnum vitæ tuæ stamen absolvant : antequam Lachesis fatale filum resecuerit, mortem oppetes. Negotium jam nunc juveni facessis, et hereditatem paternam spe votisque devoranti, moram longiorem affers. Discruciat illum hæc tua tam longa, tam similis cervinæ, senectus : itaque auctor tibi sum, ut medicum consulas, et emas antidotum, a Mithridate compositum, si alterius autumni ficus degustare, aut veris alterius rosas intueri velis. Ut Regi a subditis, sic patri a filiis metuenti, comparandum est medicamentum, quod sumat antequam capiat cibum, et quo se contra venena tueatur. Quod si quis inspicere vitam avarorum studeat, ac spectet quantis laboribus et ærumnis rem familiarem augeant, nummosque coacervent, in templo Castoris custo-

ubi feræ, in amphitheatrum producendæ, alebantur.

234. *Genesis.* Horoscopus : natalia sydera.

237. *Cervina.* Cervi ad multos annos vitam producunt.

238. *Archigenem.* Celebrem tunc medicum.

Mithridates. Sat. VI, nota 513.

243. *Prætoris.* Præerat edendis ludis, uti dictum Sat. I, nota 61.

Pulpita. Erant loca editiora et suggesta quædam in theatro, unde ludi commodiùs propiùsque spectabantur.

246. *Fiscus.* Pro *thesauro*

Ex quo Mars ultor galeam quoque perdidit, et res
Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ,
Et Cereris licet, et Cybeles aulæa relinquas;
Tantò majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro
Corpora? quique solent rectum descendere funem?
Quàm tu, Coryciâ semper qui puppe moraris,
Atque habitas, Coro semper tollendus et Austro?

diendos, ex eo scilicet tempore, quo a furibus ablatæ sunt pecuniæ depositæ in templo Martis ultoris, qui ab iisdem latronibus galeâ quoque suâ spoliatus est, ac suas ipse res amisit: si quis, inquam, ærumnas avarorum spectet, næ ille voluptatem ex eo spectaculo percipiet majorem illâ, quæ colligitur e spectaculis sive scenicis, sive Circensibus, a Prætore vel ditissimo editis. Nec dubito quin eam ludis omnibus Floræ, Cereris, Cybeles facile anteponat; ita se res habet, humanæ occupationes, maximè avarorum, ludus et spectaculum sunt reliquis spectaculis multò jucundius. Et verò an voluptate liquidiori perfundit animum funambulus, agile corpus per petaurum transmittens, aut per funem rectum devolans, quàm tu, infelix avare, qui perpetuò in navi tamquam in addicta tibi domo, versaris, ventis et naufragiis semper obnoxius, ut quasdam odoris gra-

hîc sumitur. Aliam significationem vide Sat. IV, n. 54.

Castora. Sat. XIII, nota 152.

247. *Mars ultor.* Erat Romæ templum Martis, ultoris, ab Augusto ædificatum: ibi servabantur divitum arcæ; verùm cùm furto sublatæ fuissent, cœptæ sunt asservari in templo Castoris, appositique vigiles et excubiæ.

248. *Floræ.* Meretrix quædam fuit, quæ cùm populum Romanum heredem reliquisset, ab eo inter Deas relata et ludi ejus in honorem instituti, dictique Floralia, ut Cereris Cerealia; Cybeles, Megalesia.

249. *Cybeles.* Sat. II, nota 86.

Aulæa. Ornamenta scenæ, ac decora.

251. *Petauro.* Petaurum, rota quædam erat, vel machina, sublimè posita, per cujus angustos meatus ac circulos arte mira corpus transmittebant.

253. *Corycia.* Corycus erat urbs et mons Ciliciæ, in Asia minori, unde crocus devehebatur.

254. *Coro.* Corus ventus est procellosus, ab occasu flans.

Perditus, àc vilis sacci mercator olentis:
Qui gaudes pingue antiquæ de littore Cretæ
Passum, et municipes Jovis advexisse lagenas?
Hic tamen ancipiti figens vestigia plantâ
Victum illâ mercede parat, brumamque famemque
Illa reste cavet; tu propter mille talenta,
Et centum villas temerarius. Adspice portus,
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum est jam
In pelago; veniet classis quocumque vocarit
Spes lucri, nec Carpathium, Gætulaque tantùm
Æquora transiliet; sed longè Calpe relictâ;

vioris merces e Cilicia, aut e Creta liquorem ex uvis ad solem arefactis expressum, et vinum in eodem quasi municipio, quo Jupiter, natum, Romam devehas? Ille tamen funambulus, qui per extensum funem trepidanti ac lubrico incedit gressu, hâc arte vitam tolerat, hâc frigus et famem depellit; tu tantis periculis ac laboribus temerè caput objicis, ut mille compares talenta, ut centum villas numeres. Contemplare portus, et refertum majoribus navigiis æquor, plures jam videbis homines in mari, quàm in ipsa terra. Ruunt per fluctus procellosos numerosæ classes ubicumque lucri faciendi spes affulsit; neque tantùm Carpathium aut Africanum pervolant mare, sed trans Gadita-

256. *Cretæ.* Creta, *Candie*, celebris insula, contra Græciam, Jovis patria.

257. *Passum.* Liquor est ex uvis ad solem arefactis expressus.

Municipes Jovis. Ex eodem quo Jupiter solo et veluti municipio oriundas.

260. *Tu propter, etc.* Ille funambulus fame ac necessitate coactus, artem exercet periculosam; tu magna sponte subis pericula, ut nummos plurimos, villas, et alia id genus compares, quibus carere facilè potes.

Mille talenta. Gall. *d'immenses richesses.*

264. *Carpathium.* Ab insula Carpathio dictum, propè Rhodum, hodie *Scarpanto.*

Gætula. Gætulia, pars Africæ, ad mare Mediterraneum.

265. *Calpe.* Calpe et Abila duo sunt montes, hic in Mauritania, ille in Hispania propè fretum Gaditanum oppositi ambo, et Herculis columnæ olim dicti, quia post varios errores ibi substitisse dicitur, et illos montes quasi metas laborum suorum statuisse. Et verò non ultra protendi or-

Audiet Herculeo stridentem gurgite solem.
Grande operæ pretium est, ut tenso folle reverti
Inde domum possis, tumidâque superbus alutâ,
Oceani monstra, et juvenes vidisse marinos.
Non unus mentes agitat furor: ille sororis
In manibus vultu Eumenidum terretur, et igni;
Hic bove percusso mugire, Agamemnona credit,
Aut Ithacum. Parcat tunicis licet, atque lacernis,
Curatoris eget, qui navem mercibus implet
Ad summum latus, et tabulâ distinguitur unda;
Cùm sit causa mali tanti, et discriminis hujus
Concisum argentum in titulos, faciesque minutas.

num etiam fretum penetrant, in Oceani ultimos ad Occidentem fines, ubi sol currum cum stridore mergit, ubi monstra, Tritones et ignotas belluas non sine metu gravissimo conspiciunt. Quorsum autem? Quis tot ærumnarum fructus, nempe ut marsupio nummis distento, ac divite superbi prædâ domum redeant. Hæccine labore tanto periculisque digna merces! Homines alii aliâ laborant insaniâ. Est qui videre sibi furias tædis armatas videatur, in sororis amantissimæ complexu: est qui, dum boves et pecudes flagellis cædit, putet se in Agamemnonem sævire, aut Ulyssem. Quamvis avarus vestes furiosi more non discindat, non minus tamen curatore aliquo indiget, quàm qui palàm insaniunt, dum mercibus ratem onerat usque ad extremas ejus oras, et unius asseris, quo compacta navis est, intervallo, a mari et morte separatur: cùm ad tam exitiale periculum adeundum non aliâ impellatur causâ, quàm ut signatum argentum in loculos demittat. Cogitur

bis a veteribus credebatur. Hinc istud æquor Herculeum vates vocat. Calpe nunc *Gibraltar* vocatur.

266. *Stridentem.* Fingunt Poëtæ solem in Oceano occidentali propè Hispaniam occidere quotidie magno cum strepitu, ut cùm ferrum candens aquæ frigidæ immergitur.

267. *Folle.* Marsupio instar follis distento.

268. *Aluta.* Est pellis agnina, ex qua vulgò conficiuntur crumenæ.

270. *Ille.* Orestes. Sat. I, nota 6; VIII, nota 213.

272. *Hic.* Ajax. Sat. VII, nota 115; X, nota 84.

273. *Ithacum.* Ulyssem, ab Ithaca insula, unde oriundus, sic appellatum.

Tunicis. Tunica vestis interior, ac ferè manicis carens; lacerna, exterior, et instar pallii.

277. *In titulos.* In num-

Occurrunt nubes, et fulgura : Solvite funem,
Frumenti dominus clamat, piperisque coëmptor?
Nil color hic cœli, nil fascia nigra minatur,
Æstivum tonat. Infelix! ac forsitan ipsâ
Nocte cadet fractis trabibus, fluctuque premetur
Obrutus, et zonam lævâ, morsuque tenebit.
Sed cujus votis modò non suffecerat aurum
Quod Tagus, et rutilâ volvit Pactolus arenâ;
Frigida sufficient velantes pectora panni,
Exiguusque cibus, mersâ rate naufragus assem
Dum rogat, et pictâ se tempestate tuetur.
Tantis parta malis, curâ majore, metuque
Servantur : *Misera est magni custodia censûs.*
Dispositis prædives hamis vigilare cohortem

in nubem aër turbidus, emicant fulgura : inclamat nihilominus mercator nautas, ut onustam tritico et pipere navim e portu provehant in altum : Ne vos, inquit, atra cœli facies aut nubes lividæ, quæ cœlum instar fasciæ ambiunt, territent : hæc fulgura, hæc tonitrua ex eorum genere sunt, quæ calor æstivus gignere solet, minimè ceteroquin periculosa et noxia. Forsan tamen illâ ipsâ nocte miser naufragio facto, undis jactabitur, crumenam manibus dentibusque comprehensam tenens. At cujus avaritiæ et cupiditati satis non fuerat aurum omne quod Tagus, quod Pactolus versat in flavis arenis, hic vili centone ad tegendos artus uvidos contentus erit, ac modico cibo, dum vix emersus mari corrogabit stipem, et ostentatâ naufragii sui depictâ imagine, prætereuntium commiserationem excitabit. Porrò divitiæ tot ærumnis ac laboribus quæsitæ, majori sollicitudine ac metu retinentur. Miserè trepidus et anxius est, quicumque magnas opes servare satagit. *Licinus in certis ædium suarum locis paratas habet in vasis aquas :*

mos, qui faciem Imperatorum gerunt inscriptam cum variis titulis *v. g.* Germanici, Parthici, etc.

283. *Zonam.* In Zona crumenas gestabant.

285. *Tagus.* Fluvius Hispaniæ : aureas olim, ut fama est, arenas volvens.

Pactolus. Lydiæ fluvius in Asia minori, hodie *Sarabat*, olim et *Chrysorroas* ab arenis aureis dictus, teste Plinio, Lib. V, c. 29.

288. *Picta*, *etc.* Naufragi solebant pictam tabulam circumferre, in qua ipsorum naufragium spectabatur.

291. *Hamis.* Hama est *vas aquarium*, vel *uncus ferreus*;

Servorum noctu Licinus jubet, attonitus pro
Electro, signisque suis, Phrygiâque columnâ,
Atque ebore, et lata testudine. Dolia nudi
Non ardent Cynici: si fregeris, altera fiet
Cras domus, aut eadem plumbo commissa manebit.
Sensit Alexander, testâ cùm vidit in illa
Magnum habitatorem. Quantò felicior hic, qui
Nil cuperet, quàm qui totum sibi posceret orbem;
Passurus gestis æquanda pericula rebus.
Nullum numen habes, si sit prudentia; sed te
Nos facimus, Fortuna, Deam. Mensura tamen quæ
Sufficiat census, si quis me consulat, edam.
In quantum sitis, atque fames, et frigora poscunt;

præterea complures servos pernoctare vigiles in excubiis jubet, metuens ne vasa pretiosa ex electro, statuæ elegantes, columnæ e marmore Phrygio, eburnea ornamenta, mensæ testudinum putaminibus contectæ, furto rapiantur, aut absumantur incendio. Diogenis dolium igne consumi nequit: si quo casu frangatur, cras ipse alterum dolium, alteras ædes inveniet, aut easdem resarciet, partibus plumbo rursum conjunctis et compositis. Ubi Alexander hunc philosophum angustæ testæ ingentem incolam adspexit, tunc profectò intellexit quantò insignior esset hominis nihil desiderantis felicitas, quàm ejus, qui totius orbis dominatum ambiret, ac simul cùm rerum gestarum gloriâ et voluptate periculorum acerbitatem et laborum, adæquaret. Nullam vim habes, Fortuna, si adsit Prudentia; nos te in Deorum numero collocamus. *Quod si quis tamen exquirat a me, quem statuendum esse modum opibus existimem; dicam. Tantas parari non vetabo, quantæ ad famem, sitim, frigus propulsandum necessariæ sunt; quantæ*

ut alii malunt; quo muri sepiuntur, ne facilis pateat ascensus.

292. *Licinus.* Sat. I, nota 94. *Licinis.*

294. *Dolia, etc.* Diogenes Philosophus Cynicus pro domo dolium habebat: fiebant autem tunc dolia ex argilla coctâ, seu testâ.

295. *Cynici.* Sat. XIII, nota 121.

297. *Alexander.* Venisse fertur ad Diogenem Alexander, eique paupertatem exprobrasse. Cui Diogenes: uter, *inquit*, pauperior, isne cui nihil sufficit, an is qui nullius eget, qui nihil cupit?

Quantum, Epicure, tibi parvis suffecit in hortis;
Quantum Socratici ceperunt ante penates:
Numquam aliud natura, aliud sapientia dicit.
Acribus exemplis videor te cludere. Misce
Ergo aliquid nostris de moribus, effice summam
Bis septem ordinibus, quam lex dignatur Othonis.
Hæc quoque si rugam trahit, extenditque labellum,
Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum implevi gremium, si panditur ultra,
Nec Crœsi fortuna umquam, nec Persica regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi,

satis Epicuro, cui victum hortus præbebat, fuerunt; quantas antea Socrates possidebat. Eadem ubique sapientiæ vox et naturæ est, eadem lex. Videbor tibi fortasse pauld severior, qui philosophorum istorum exempla te sequi velim: tempera igitur hanc severitatem, et illi de Romanorum opulentia elegantiaque nonnihil admisce: compara, per me licet, summam illam pecuniæ quam Otho lege latâ illis esse voluit, qui cederent quatuordecim ordinibus theatro proximis. Si hæc tibi summa non sufficit, si eam ut nimis angustam respuis, habeto sanè censum duorum Equitum, immo trium. Quod si nondum es contentus, si tua cupiditas istis limitibus coërceri nequit, neque Crœsi, neque Persidis Regum divitiæ eam aliquando explebunt, ac ne ipsius quidem Narcissi, cui summam potestatem Claudius

305. *Epicure.* Hic oleribus et parvo contentus fuisse dicitur, nec summum bonum in ventris et gulæ voluptatibus posuisse, sed in tranquillo corporis animique statu, qui dolorem omnem excluderet.

306. *Socratici.* Sat. XIII, nota 185.

308. *Cludere.* Vox antiqua, pro *claudere*; in angustias compellere, urgere dicendo, et convincere.

310. *Othonis.* Sat. III, nota 140. *Legi.*

311. *Si rugam trahit.* Si facit ut frontem in rugas contrahas, quod factitant qui aversantur et abnuunt; iidem labra producunt et proferunt.

312. *Quadringenta.* Sat. I, nota 91.

314. *Crœsi.* Sat. X, n. 262. *Persica regna.* Reges Persarum ditissimi habebantur.

315. *Narcissi.* Libertus fuit Claudii Imperatoris: summas opes malis artibus collegit, ac ipsi Claudio imperitavit, homini credulo et minimè malo.

Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis uxorem occidere jussus.

Imperator concesserat, et cui ad nutum ita fuit obsequens, utеo jubente, uxorem interfecerit.

317. *Uxorem*, *etc.* Lege finem Sat. X, nota 300, et nota 310.

SATIRA XV.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Insectatur Ægyptiorum superstitionem, qui animalia et olera vilissima Deorum loco habebant: deinde crudelitatem, qui hominem in frusta discerptum devoraverint, quod fusiùs describit. Ad extremum de clementiâ et humanitate quam a natura insitam habemus, pauca disserit.

Quis nescit, Volusi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? Crocodilon adorat
Pars hæc: illa pavet saturam serpentibus Ibin.

Quis ignorat, Volusi Bithynice, quæ Numinum monstra, quàm ridiculos Deos Ægyptii vesanâ superstitione venerentur? Alii Crocodilum, alii serpentibus pasci solitam Ibin, religioso metu colunt. In urbe The-

1. *Bithynice.* E Bithynia oriunde: quæ est Asiæ minoris regio, Euxino mari et Propontidi vicina.

2. *Crocodilon.* Est crocodilus, piscis, seu serpens quadrupes, lacertæ specie, in eam exscrescens magnitudinem, ut cubitos aliquando viginti superet.

3. *Ibin.* Ibis, est volucris Ciconiæ non absimilis, serpentibus et locustis vesci solita: quibus quia Ægyptum purgabat, numinis colebatur loco.

Effigies

Effigies sacri nitet aurea Cercopitheci;
Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.
Illic cæruleos, hîc pisces fluminis : illic
Oppida tota canem venerantur : nemo Dianam :
Porrum et cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa : nefas illic fœtum jugulare capellæ,
Carnibus humanis vesci licet. Attonito cùm
Tale super cœnam facinus narraret Ulysses

bana, quæ nunc æquata solo est, olim centum habuisse portas fertur, prope quam visebatur statua Memnonis dimidiata et gestans citharam, cujus chordæ, per magicam artem sonum quemdam edebant, in ea, inquam, urbe imago simiæ caudatæ in templis adoratur. Hîc marinos, illic fluviales pisces, alibi canem civitates integræ colunt; civis nullus Dianam. Porra et cepas manducare aut secare ingens piaculum est. O religiosam nationem, cui Deos ipsi horti progenerant! Ovium carnibus aut hædorum vesci apud illos nemini licet, humanis licet; sanè cùm simile quidpiam de Antiphate ac Polyphemo Ulysses

4. *Nitet.* Adornatur ad cultum.

5. *Memnone.* Memnon Auroræ filius, ex AEthiopia Trojam profectus, ut opem Priamo ferret, ab Achille interfectus est. Ejus statua visebatur in templo Serapidis, citharam tenens, quæ quotidie solis orientis radiis percussa, sonum citharæ similem edebat, magicâ, ut creditum est, arte. Hinc magicas, nempe istius citharæ, chordas Juvenalis appellat : ejus statuæ partem dimidiam terræ motu corruisse Strabo narrat.

6. *Vetus Thebe.* Urbs AEgypti clara : centum habuisse portas fertur. Est alia ejusdem nominis in Græcia septem portis inclyta.

7. *Cæruleos.* Est hic maris color.

8. *Nemo Dianam.* Quæ tamen Dea venationis, et canum est præses.

9. *Cepe, etc.* Cepas, allia, etc. non attingebant AEgyptii, quia lacrymas cient, sitim accendunt, etc. ovibus parcebant, quia lanam et lac hominibus præbent : ita e suo commodo vel incommodo Deos æstimabant, faciebantque.

14. *Tale facinus.* Nempe hominum, qui carnibus humanis pascerentur; qualem Polyphemum Ulysses narrabat.

Ulysses. Sat. IX, nota 47.

Alcinoo, bilem, aut risum fortasse quibusdam
Moverat, ut mendax aretalogus. In mare nemo
Hunc abicit, sævâ dignum, verâque Charybdi
Fingentem immanes Læstrigonas, atque Cyclopas?
Nam citiùs Scyllam, vel concurrentia saxa
Cyanes, plenos et tempestatibus utres
Crediderim, aut tenui percussum verbere Circes,

inter cœnandum Alcinoo narraret, non dubito quin e convivis aliqui aut irriserint, aut etiam stomachati sint, atque ut inepto circulatori succensuerint. Nemone hunc fabulatorem, inquiebant, in mare projicit, qui de Læstrigonibus et Cyclopibus tam incredibilia, tam crudelia facinora nobis affirmet? Dignus est profectò qui demergatur in veram Charybdim, non fictam, qualem nobis descripsit. Faciliùs enim mihi persuaserim quæ de Scylla, de Cyaneis scopulis, inter se collidi solitis, de ventis in saccum inclusis, de sociis suis ac remigibus a Circe virgâ verberatis et

15. *Alcinoo.* Alcinoüs Rex Phæacum fuit in Corcyra insula, *Corfou*, homo voluptatibus perinde ac Phæaces omnes, deditus. Celebrantur illius horti. Ulysses naufragio facto cùm ad Corcyram insulam enatasset, a Regis Alcinoi filia Nausicae repertus in littore, domum deductus est ad Alcinoüm, cui super cœnam narravit quidquid periculorum adierat per annos septem.

16. *Aretalogus.* Blaterator, sophista, *un Charlatan.*

17. *Charybdi.* Sat. V, nota 102.

18. *Læstrigonas.* Sat. XIV, nota 20.

Cyclopas. Ministri et operæ Vulcani erant Cyclopes, uno media in fronte oculo conspicui.

19. *Scyllam.* Voraginem, in freto Siculo, Charybdi oppositam.

20. *Saxa Cyanes.* Cyaneæ insulæ, sive potiùs scopuli duo sunt, in aditu Bosphori Thracii, modico spatio inter se distantes, ita ut, qui cominus cernuntur divisi, eminus appareant juncti, et inter se concurrere videantur.

Utres. Ulysses ab Æolo, ventorum Rege, saccum acceperat, in quo erant inclusi omnes procellosi et graviores venti; sed cùm utrem malè curiosi Ulyssis socii aperuissent, erumpentes venti tetram tempestatem concitarunt.

21. *Circes.* Famosæ veneficæ, quæ Ulyssem in Tyrrheni maris littus ejectum excepit, ejus socios veneficiis in porcos mutavit, etc.

Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.
Tam vacui capitis populum Phæaca putavit?
Sic aliquis meritò nondum ebrius, et minimum qui
De Corcyræa temetum duxerat urna.
Solus enim hoc Ithacus nullo sub teste canebat.
Nos miranda quidem, sed nuper, Consule Junio,
Gesta super calidæ referemus mœnia Copti :
Nos vulgi scelus, et cunctis graviora cothurnis.
Nam scelus a Pyrrha, quamquam omnia syrmata volvas,
Nullus apud tragicos populus facit. Accipe nostro
Dira quod exemplum feritas produxerit ævo.

Elpenore in porcum mutato, narrat, quàm de hominibus humanas carnes devorantibus. An Phæacas tam stolidos esse judicavit, ut hoc sibi affirmanti crederent? Ita loqui meritò potuisset aliquis convivarum, nondum vino patrio gravis. Quippe Ulysses id nullo teste aut conscio, qui eadem vidisset, asserebat. Nos mirum quidem facinus narraturi sumus, sed in media Ægypto prope Coptum haud ita pridem, Junio Sabino Romæ Consulatum gerente, perpetratum. Auctor illius sceleris populus integer est, atque adeò eorum omnium quæ in tragœdiis exhibentur gravitatem superat; si quidem, etsi omnes tragœdias quæ post hominum genus natum conscriptæ sunt, scruteris, nullum scelus ab toto populo communiter admissum invenies. Teterrimum audi facinus et exemplum inusitatæ crudelitatis,

22. *Elpenora*. Unum e sociis Ulyssis.

23. *Populum Phæaca*. Populum insulæ Corcyræ, hodie *Corfou* ad oram Epiri sitæ.

25. *Corcyrææ*. Phæacæ insulam Corcyram tenuerunt.

Temetum. Vinum sic appellatur quia tenet, seu tentat mentem.

27. *Consule Junio*. Gessit Consulatum Junius Sabinus, ac Domitianum habuit collegam, anno U. C. 839.

28. *Copti*. Coptus Ægypti civitas, Arabiæ vicina, ubi sol æstate calidissimus, unde *calidam* vocat Juvenalis.

29. *Cothurnis*. Des brodequins. Per Cothurnos indicantur actores tragici, qui illis utuntur : per actores, ipsæ tragœdiæ.

30. *Pyrrha*. Deucalionis uxor fuit, quæ post diluvium unà cum marito humanum genus reparasse fertur. Sat. I, nota 67.

Syrmata. Sat. VIII, nota 227. Est Syrma vestis tragica longior et ad pedes promissa, pro *tragœdia* hìc sumitur.

Inter finitimos vetus, atque antiqua simultas,
Immortale odium, et numquam sanabile vulnus,
Ardet adhuc, Ombos et Tentyra. Summus utrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit uterque locus, quum solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit. Sed tempore festo
Alterius populi rapienda occasio cunctis
Visa inimicorum primoribus ac Ducibus; ne
Lætum, hilaremque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
Sentiret positis ad templa, et compita mensis,
Pervigilique toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus interdum sol invenit. Horrida sanè
AEgyptus: sed luxuriâ, quantum ipse notavi,
Barbara famoso non cedit turba Canopo.

hâc nostrâ ætate duntaxat editum. Ombi et Tentyra sunt AEgypti civitates non procul a se invicem disjunctæ: ambæ pervetusto et insanabili odio inter se dissident. Odii causa hæc est, quòd altera civitas alterius Deos contemnat, quia suos utraque duntaxat credit veros germanosque Deos esse. Cùm igitur Tentyritarum proceres ac primarii Duces imminerent in omnem Ombos perdendi occasionem, visa est illis ea peropportuna, quam offerebat dies festus solemnibus epulis et gaudiis apud hostes celebrari solitus: statuunt igitur hilaritatem illius diei luctu vertere, ac disturbare mensas passim in compitis templisque positas, quibus illi barbari diu noctuque interdum per septem dies continuos accumbunt. Etsi enim pars hæc AEgypti horridior sit atque incultior, tamen, quantum observare ipse potui, non est minus dedita luxui et deliciis, quàm Canopus, eo

35. *Ardet adhuc.* A tot seculis.

Ombos, et Tentyra. Ombi, sive Combi, civitas AEgypti erat, propè Arabiam. Item Tentyra quæ vox numeri pluralis est, et generis neutrius.

36. *Vicinorum.* Tentyritæ oderant crocodilum, et enecabant, Ombi adorabant, et suos ab eo liberos devorari gaudebant: hinc mutuum inter utrosque odium.

43. *Toro.* Lectos intellige quibus compositi ad mensam accumbebant.

45. *Quantum ipse, etc.* Cùm scilicet in AEgyptum est profectus, et quasi ejectus in exsilium, ut in ejus vita dixi.

46. *Canopo.* Sat. I, nota

Adde quod et facilis victoria de madidis, et
Blæsis, atque mero titubantibus: inde virorum
Saltatus nigro tibicine, qualiacumque
Unguenta, et flores, multæque in fronte coronæ;
Hinc jejunum odium. Sed jurgia prima sonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ:
Dein clamore pari concurritur, et vice teli,
Sævit nuda manus: paucæ sine vulnere malæ;
Vix cuiquam, aut nulli toto certamine nasus
Integer. Adspiceres jam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, et hiantia ruptis
Ossa genis, plenos oculorum sanguine pugnos.
Ludere se credunt ipsi tamen, et pueriles
Exercere acies, quòd nulla cadavera calcent.
Et sanè quò tot rixantis millia turbæ,

nomine infamis. Incitabat præterea Tentyritas ad invadendos Ombos, quòd confiderent nullo negotio se profligaturos ebrium hostem, balbutientem, ac vacillantem. Cùm igitur ex Omborum parte omnia personarent tripudiis saltantium ad numeros, et strepitum tibiæ, quam fuscus aliquis Æthiops inflabat; cùm essent omnes unguentis qualibuscumque delibuti et floribus coronati; ex parte verò Tentyritarum omnes impasti quidem, at odiis atrocibus incensi, initium pugnæ ductum a jurgiis et clamoribus, quibus, tamquam tuba signum est ad conserendas manus datum. Mox sublato hinc inde clamore, congrediuntur, instar telorum pugnos exerunt, quibus invicem ita vapulant, ut paucos videre sit ore non contuso: vix cuiquam dimicantium, aut nemini potius, est nasus integer. Cerneres toto in exercitu vultus dimidiatos, facies ita deformatas vulneribus, ut easdem esse vix agnosceres: genas diffractis ossibus diductas, omnium manus fluentes cruore oculorum quos hosti effoderunt, ac sanie. Ludum hunc tamen ipsi et puerilem esse putant rixam, quòd necdum mortuorum corpora proterant. Ac sanè quid attinet tot

24. *Canopi. Sensus est* Ombos licèt agrestiores reliquis Ægyptiis, ut pote vicinos Arabibus et a Canopo emporio celeberrimo divitiis pariter ac deliciis affluente, disjunctissimos, tamen æquè laxui deditos esse ac ipsos Canopi cives. Hæc civitas centum viginti stadiis Alexandrià distabat.

60. *Nulla cadavera calcent.* Nemine adhuc trucidatò, cujus cadaver pedibus conculcent.

Si vivunt omnes? Ergo acrior impetus, et jam
Saxa inclinatis per humum quæsita lacertis
Incipiunt torquere; domestica seditione
Tela, nec hunc lapidem, quales et Turnus, et Ajax,
Vel quo Tydides percussit pondere coxam
Æneæ; sed quem valeant emittere dextræ
Illis dissimiles, et nostro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.
Ergo Deus quicumque adspexit, ridet, et odit.
A diverticulo repetatur fabula: postquam
Subsidiis aucti, pars altera promere ferrum
Audet, et infestis pugnam instaurare sagittis;
Terga fugæ celeri præstantibus omnibus, instant
Qui vicina colunt umbrosæ Tentyra palmæ.

hominum millia congredi bello et sævire inter se hostiliter, si nemo trucidatur? Majoribus igitur animis odiisque concurrunt, saxa colligunt, ac torquent; ea sunt videlicet usitata in seditione arma: non tales ac tantos lapides tamen, quales, quantosque Ajax et Turnus projiciebant, quali Diomedes Æneæ femur vulneravit; sed quales projiciant manus istis longè dispares et imbecilliores, hominum nempe hujus ævi: nam ea robustorum hominum stirps et natio jam tum incipiebat minui, cùm Homerus viveret, nunc mortales tellus procreat exiguæ staturæ, magnæ improbitatis, quos cùm Superi adspiciunt, rident illorum tenuitatem, detestantur nequitiam. Sed ad institutam narrationem ab hac digressione redeamus. Posteaquam novæ utrisque copiæ subsidio advenerunt, ausi sunt Tentyritæ educere gladios in hostem, sagittisque conjectis pugnam redintegrare. Nec ita multò pòst Ombitas in fugam effusos pre-

65. *Turnus*. Rutulorum, in Italia Rex, Æneæ rivalis, in quem, ut narrat Virgil. Lib. XII, 896, lapidem prægrandem contorsit.

Ajax. Sat. VIII, v. 84. Homerus, Libro Iliad. VII, eum singulari certamine cum Hectore dimicantem grandi lapide armat; similiter Diomedem cum Ænea depugnantem.

66. *Tydides*. Diomedes, Tydei filius, Græcorum Dux.

76. *Qui vicina, etc.* Id est, Tentyritæ quorum civitas vicina est palmeto, seu sylvæ palmis consitæ.

Labitur hîc quidam, nimiâ formidine cursum
Præcipitans, capiturque: ast illum in plurima sectum
Frusta, ac particulas, ut multis mortuus unus
Sufficeret, totum corrosis ossibus edit
Victrix turba, nec ardenti decoxit aheno,
Aut verubus: longum usque adeo, tardumque putavit
Exspectare focos, contenta cadavere crudo.
Hinc gaudere libet, quòd non violaverit ignem,
Quem summâ cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris: elemento gratulor, et te
Exsultare reor; sed qui mordere cadaver
Sustinuit, nihil umquam hac carne libentius edit.
Nam scelere in tanto ne quæras, et dubites, an
Prima voluptatem gula senserit; ultimus autem
Qui stetit absumpto jam toto corpore, ductis

munt acriter et urgent: quorum unus, dum præ metu nimis properè fugam arripit, cadit, comprehenditur, secatur a victoribus in frusta, ut ejus cadaveris particulam habere singuli possent, denique ita comeditur, ut ne ipsis quidem ossibus parcatur. Neque verò illud aut elixum aut tostum comederunt, longior est ipsis visa torrendi aut coquendi cadaveris mora, crudas carnes devorarunt. Factum bene, quòd ignem a Prometheo ex æthere delatum in terras, tam crudeli flagitio non contaminaverint: gaudeo tam nobile elementum istâ immanitate violatum non fuisse, ac te id quoque gaudere arbitror. Ceterùm qui primus ex illis barbaris avidos dentes cadaveri infixit, nullum umquam ferculum isto jucundius attigit. Noli enim sciscitari, aut ambigere, an gratissimæ acciderint impiis helluonibus epulæ tam sceleratæ, cùm postremi omnium qui ad eas accessere postquam totum cadaver absumptum a prioribus et corrosum fuit, diram ingluviem colligendo summis digitis sanguinem, ac liguriendo summa cum voluptate expleverint. Litteris proditum est Vascones hunc in morem

85. *Prometheus.* Sat. IV, nota 130.

86. *Elemento gratulor.* Igni gratulor quòd non sit violatus, coquendo carnes humanas, quibus impii Tentyritæ satiarentur.

Et te exsultare reor. Te, o Volusi, credo mecum sentire et lætari.

Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.
Vascones, ut fama est, alimentis talibus usi
Produxere animas: sed res diversa, sed illic
Fortunæ invidia est, bellorumque ultima, casus
Extremi, longæ dira obsidionis egestas.
Hujus enim, quod nunc agitur, miserabile debet
Exemplum esse cibi: sicut modò dicta mihi gens
Post omnes herbas, post cuncta animalia, quidquid
Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsis
Pallorem, ac maciem, et tenues miserantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant, esse parati
Et sua. Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Urbibus abnuerit dira, atque immania passis,

carnibus humanis vitam aliquamdiu conservasse, ac famem paulisper depulisse: sed Vasconum tamen longè dissimilis est ac Ægyptiorum causa, factumque. Eò quippe adacti fuere Vascones per acerbitatem quamdam et inclementiam Fortunæ, cùm longâ obsidione ac bello gravissimo rerumque omnium inopiâ fracti ad extremas angustias devenissent: in quo digni profectò erant commiseratione, si post absumptas omnes herbas et animalia, et quidquid edendum objiciebat famis quædam rabies, ipsi pallore, macieque confecti, membris inediâ exhaustis et attenuatis, atque ipsis hostibus miserandi, si tunc, inquam, alienis artubus vescebantur, qui suos etiam vorare non dubitassent. Quis mortalium aut etiam immortalium, civibus in tantas conjectis angustias id non ultro ignovisset? Ipsæ mortuorum

93. *Vascones*. Populus ad Pyræneos montes positus: partem Hispaniæ Tarraconensis olim obtinebat, Navarram hodie dictam. Inde in Gallias transgressus, hunc tractum occupavit, qui modò appellatur Vasconia, *la Gascogne*.

96. *Obsidionis*. Urbs Vasconum Tarraconensium erat Calagurris *Calahorre*, quæ hodie Castellæ veteri tribuitur: a Pompeio et Metello obsessa, et eò redacta est, ut cives liberorum corpora esse cogerentur. Valer. Max. Lib. VII, cap. 6.

102. *Esse parati et sua*. Nam quidam inediâ pressi brachia sua nonnumquam arrosêre.

104. *Urbibus*. Calagurri, Numantiæ, Sagunto. Alii legunt, *Viribus;* id est, virilibus animis, vel viris fortibus.

Et quibus ipsorum poterant ignoscere Manes
Quorum corporibus vescebantur? Melius nos
Zenonis præcepta monent: nec enim omnia, quædam
Pro vita facienda putat. Sed Cantaber unde
Stoïcus, antiqui præsertim ætate Metelli?
Nunc totus Graïas, nostrasque habet orbis Athenas.
Gallia causidicos docuit facunda Britannos,
De conducendo loquitur jam rhetore Thule.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus; et par

animæ, quorum cadavera laniabantur, credo illis veniam sponte annuissent. Equidem scio nos meliùs institutos esse a Stoïcis philosophis, et eorum principe Zenone, qui tametsi concedat fas esse quædam pro vita conservanda facere, non tamen omnia licere docet. Verùm quis illam Stoïcorum philosophiam requirat a Cantabris, præsertim antiqui Metelli tempore? Nunc orbis totus philosophiæ Græcæ pariter et Romanæ præceptis abundat. Eloquentiam a Gallis Angli didicerunt, Thule ipsa cogitat rhetoricæ professores evocare, et certo pretio conductos apud se habere. Vascones igitur, de quibus modò agebam, et Saguntini, similes illis fortitudine et fidelitate in Romanos, licèt

105. *Manes*. Vide Sat. V, nota 152.

107. *Zenonis*. Zeno Philosophus Stoïcæ sectæ conditor, summo apud Athenienses in honore habitus.

108. *Cantaber*. Cantabros hìc vocat, quos antea Vascones appellàvit, unum pro altero populum sumens, propter viciniam. Porrò Cantabri Biscaïam et adjunctas regiones obtinebant.

109. *Stoïcus*. Sat. II, nota 40.

Metelli. Fuit hic additus Pompeio, ad Sertorium debellandum, circa annum ab urbe condita 670, ducentis admodum antequam hæc a Juvenale scriberentur annis: hinc antiquum hoc in loco appellat; aut fortasse ut eum ab aliis Metellis recentioribus, qui floruerunt postea, distinguat.

110. *Athenas*. Urbs erat Græciæ primaria, philosophis et oratoribus abundans: Romam vocat Athenas; Italia quippe rhetoribus et philosophis referta erat instar Athenarum.

112. *Thule*. Insula ultra Angliam et Orcadas sita; Islandiam vocant: alii partem Norvegiæ esse volunt.

Virtute atque fide, sed major clade Saguntus
Tale quid excusat: Mæotide sævior arâ
AEgyptus: quippe illa nefandi Taurica sacri
Inventrix, homines (ut jam quæ carmina tradunt
Digna fide credas) tantùm immolat, ulterius nil
Aut gravius cultro timet hostia. Quis modò casus
Impulit hos, quæ tanta fames, infestaque vallo
Arma coëgerunt tam detestabile monstrum
Audere? Anne aliam, terrâ Memphitide siccâ,
Invidiam facerent nolenti surgere Nilo?

majori quàm Vascones, clade affecti, ejusmodi, quas memoravi, excusationibus uti meritò possunt, si humanis vesci carnibus coacti fuerint, non item AEgyptii, quorum crudelitas vincit immanitatem incolarum Chersonesi Tauricæ, apud quos Dianæ ara, prope Mæotidem paludem visitur. Illi enim cruenti sacrificii inventores (si poëtis credimus) homines duntaxat immolant, non iis vescuntur, neque metuunt victimæ infelices, ne post obitum funestius aliquid sacrificulorum cultris patiantur. At AEgyptiis quid causæ tandem fuit, cur tam immane facinus admitterent? An diuturna et atrox fames? an exercitus hostium, vallo et armis urbem obsidentium? Si Nilus nollet exundare in agros et effundi pro more, ita ut sicca et infœcunda AEgyptus foret, an poterant eum odiosum et invisum magis reddere, quàm si diceretur AEgyptios præ fame coëgisse ad humanas carnes vorandas? Itane verò imbellis

114. *Saguntus*. Hispaniæ Tarraconensis civitas vetus, quæ cùm Romanis pareret obsessa fuit ab Annibale, cives dirâ fame confecti, se suaque omnia communi rogo absumere, quàm hostem mœnibus accipere maluerunt.

115. *Tale quid excusat*. Nempe diuturnam obsidionem, famem, inscitiam philosophiæ, etc.

Mæotide. Mæotis palus est pars ultima maris Mediterranei, *mer de Zabache*.

Ara. Taurica Chersonesus, est peninsula ad fauces Mæotidis paludis; nunc *Tartaria minor*, sive *Præcopensis* dicitur. Ibi erat ara Dianæ ad quam homines mactabantur.

122. *Anne aliam*, *etc*. An majorem inurere ignominiam Nilo, Deo suo, poterant, si ab eo fuissent sterilitate affecti, quàm tantum scelus admittendo.

Terra Memphitide. AEgypto, cujus caput Memphis.

Quâ nec terribiles Cimbri, nec Brittones umquam,
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrsi
Hac sævît rabie imbelle, et inutile vulgus,
Parvula fictilibus solitum dare vela phaselis,
Et brevibus pictæ remis incumbere testæ.
Nec pœnam sceleri invenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares sunt,
Et similes, ira, atque fames. Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,
Quæ lacrymas dedit: hæc nostri pars optima sensûs.
Plorare ergo jubet causam lugentis amici,
Squaloremque rei, pupillum ad jura vocantem
Circumscriptorem, cujus manantia fletu

plebecula, quæ navigare solet in cymbalis ex argilla confectis, tantam in cadaver exprompsit rabiem, quantâ neque Cimbri neque Brittones, neque Sarmatæ aut Agathyrsi, sævire aliquando comperti sunt? Quodnam supplicii genus inveniri potest par sceleri gentis illius, quæ idem fieri posse putet suadente irâ, quod fame cogente? Mores benignos et humanos a natura ingeneratos fuisse mortalibus vel inde constat, quod nos proclives finxit ad lacrymas. Hæc pars humanæ indolis, hæc alienæ calamitatis commiseratio, inter ceteras animi affectiones laudatissima est. Docet nos igitur natura ingemiscere cùm aliquis amicus accusatur, et causam apud judices sordidatus agit: docet deflere calamitatem vocantis in jus perfidum tutorem pupilli, cujus

124. *Cimbri.* Sat. VIII, nota 247.

Brittones. Germaniæ populi, vel Galliæ ultimæ, ad occidentem, qui olim inculti et feri.

125. *Sauromatæ.* Iidem, qui Sarmatæ. Barbarus Europæ et Asiæ ad septentrionem populus.

Agathyrsi. Sarmatiæ populi, dicti ab Agathyrso Herculis filio. Horum fuisse regionem, ubi nunc est Moscovia, dicunt nonnulli.

126. *Imbelle et inutile vulgus.* Tentyritæ præ illis populis ignobiles tale audent facinus, quale numquam alii ulli.

128. *Testæ.* Testaceis naviculis Nilum Ægyptii enavigabant.

136. *Circumscriptorem.* Lege Sat. XIV, nota 223.

Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cùm funus adultæ
Virginis occurrit, vel terrâ cluditur infans,
Et minor igne rogi. Quis enim bonus, aut face dignus
Arcanâ, qualem Cereris vult esse sacerdos,
Ulla aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces,
Atque exercendis, capiendisque artibus apti,
Sensum a cœlesti demissum traximus arce,

faciem lacrymis madentem crines longiùs, ut puellæ gerunt, promissi perturbant, offunduntque, adeò ut eum facilè non agnoscas. Facit eadem natura, ut in fletum prorumpamus, cùm virginem immaturâ morte raptam deferri videmus ad rogum, cùm infantem sepeliri, qui minor est, quàm ut rogo imponatur, et concremetur. Quis enim vir probus est, ac dignus qui gestet in Cereris sacris secretis, et mysterii plenissimis tædam non exstinctam, quod probitatis signum sacerdotes ejusdem Cereris esse putant longè certissimum, quis, inquam, vir probus humanam calamitatem ullam non putat ad se aliquo modo pertinere? Hoc maximè discrepamus a belluis. Et verò soli mentem numinis beneficio consequuti sumus præclaram, admirabilem, et rebus divinis capiendis non minùs, quàm excogitandis poliendisque artibus idoneam. Hanc ab ipso cœlo ductam

140. *Minor igne rogi.* Infantes, quibus nondum nati dentes forent cremare moris apud Romanos non erat, sed humo condere.

Face arcana. Eleusis oppidum est Atticæ, non procul Athenis. Ibi regnasse fertur Eleusius, et Cererem hospitio excepisse, cùm amissam filiam orbe toto errabunda quæreret. Hinc factum ut Eleusini sacra Cereris religione præcipua celebrarent, in iisque gestarent accensas lampades ac decurrerent, quasi Cererem errantem imitantes. Porro ea sacra noctu ac silentio peragebantur, et ea vulgare nefas; Vide Horat. Oden 2, Lib. III, pag. meâ 147; neque iis intererant nisi homines spectatæ probitatis. Cujus indicium hoc sacerdotes putabant esse certissimum, si cujus fax inter currendum exstincta non fuisset.

142. *Aliena.* Huc pertinet ea vox Terentiani Chremetis ad Menedemum: *Homo sum, humani a me nihil alienum puto.* In Heautontimorumeno, Act. I, Scen. 1.

Cujus egent prona, et terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animas, nobis animum quoque; mutuus ut nos
Affectus petere auxilium, et præstare juberet;
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto
De nemore, et proavis habitatas linquere sylvas:
Ædificare domos, laribus conjungere nostris
Tectum aliud, tutos vicino limine somnos
Ut collata daret fiducia; protegere armis
Lapsum, aut ingenti nutantem vulnere civem;
Communi dare signa tubâ, defendier îsdem
Turribus, atque unâ portarum clave teneri.
Sed jam serpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore umquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica Tigris agit rabidâ cum Tigride pacem
Perpetuam: sævis inter se convenit ursis.

hausimus, hæc brutis animantibus in humum pronis negata, quibus nimirum ab effectore mundi sola data est anima sentiendi et vegetandi vim habens, nobis animus etiam intelligentiæ rationisque capax; ut mutuâ incitati benevolentiâ opem et operam ab aliis flagitaremus, eamdemque illis navaremus; ut dissipati antea, in unum colligeremur, et sylvis, quas nostri majores incolebant, relictis, domos condere, alias aliis adnectere, et ita majori securitate somnum capere, propter vicinas ædes nostris conjunctas, possemus: ut cives aliquo infortunio affectos tueri, delapsos in aliquod periculum erigere, bellum conjunctis viribus et buccinis inferre, iisdem mœnibus ac propugnaculis hostem arcere, et eâdem civitate contineri. Nunc major inter angues, quàm inter homines consensio est. Feræ non sæviunt in feras eâdem pelle contectas. Quandonam leonem leo robustior interemit? Qua in sylva vetulus aper juniori necem intulit? Tigris Indica cum aliis tigridibus amicitiam colit, inter ursos pax est et concor-

153. *Laribus*. Lares Dii erant domestici, sumuntur pro *ipsa domo*.

155. *Ut collata daret fiducia*. Junctis ædibus vicinus vicino facilè fert opem indigenti.

Ast homini ferrum letale incude nefandâ
Produxisse parum est, cùm rastra, et sarcula tantùm
Assueti coquere, et marris, ac vomere lassi
Nescierint primi gladios excudere fabri.
Adspicimus populos, quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem, sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras? cunctis animalibus abstinuit qui,
Tamquam homine, et ventri indulsit non omne legumen?

dia viget. Hominum verò crudelitas non satis habet gladios fabricasse, cùm primi fabri ferrarii gladios ignorarent, ac rustica tantùm instrumenta, rastra, sarculos, marras et vomeres procuderent. Sed videmus etiam gentes integras, quibus parum sit hominem mactasse, nisi etiam ejus artubus vescantur. Quas igitur in voces non erumperet, si hæc portenta cerneret, Pythagoras? quò se non abderet, qui carnibus animalium vesci non magis quàm hominum ipsorum, timuit? Immo etiam qui omnibus oleribus promiscuè uti discipulos suos vetuit.

173. *Pythagoras.* Sat. III, nota 214. Philosophus insignis, oriundus insulâ Samo, venit in Italiam et Crotonæ docuit. Idcirco animalium carne abstinebat Pythagoras, et ea vetabat occidi, quòd in eorum corpora migrare censeret animas humanas.

174. *Non omne legumen.* A fabis abstinere dicebatur, quòd ventrem inflarent, hebetarentque mentem, etc.

SATIRA XVI.

ARGUMENTUM ET SYNOPSIS.

Militiæ commoda.

Quis numerare queat felicis præmia, Galle,
Militiæ? Nam si subeantur prospera castra,
Me pavidum excipiet tironem porta secundo
Sidere. Plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos Veneris commendet epistola Marti,
Et Samiâ genitrix quæ delectatur arenâ.
Commoda tractemus primùm communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat: immo et, si pulsetur, dissimulet, nec

Quis possit, Galle, varias fortunatæ militiæ utilitates recensere? Egò certè si qua daretur occasio militandi fortunatis in castris, licèt imperitus admodum belli ac tiro planè sim, non dubitem nihilominus ea subire faustis ominibus et fato annuente, cujus opportunitas et numen majoris ad felicem militiam est momenti, quàm si commendatitias a Venere, aut Junone ad Martem litteras haberemus. Ac primò quidem videamus militiæ utilitates omnibus militibus communes. Inter illas hæc ultimo loco numeranda non est, quòd nullus civis audeat injuriam inferre militi, et ei negotium facessere? Immo quamvis a milite injuriam acceperit, sileat, nec ausit judici monstrare dentes sibi extusos, ac lividum tuberibus nigris vultum,

3. *Porta*. Portæ in castris Romanorum erant imprimis duæ, altera hosti adversa, quæ *Prætoria* dicebatur: altera quasi postica et priori opposita, quæ *Decumana* vocabatur.

Secundo. Prospera quælibet appellantur secunda, quia sequuntur quasi vota nostra, et illis obsecundant.

5. *Veneris*. Hæc Marti amica erat, ut fabulis proditum.

6. *Samiâ*, *etc.* Juno, Martis mater, maximè colebatur in insula Samo: est illa in Ægeo mari.

8. *Togatus*. Toga civium propria vestis erat: ut sagum militum. Sat. I, nota 81; II, nota 45; III, nota 115.

Audeat excussos prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis livoribus offam,
Atque oculos medico nil promittente relictos.
Bardaicus judex datur hæc punire volenti:
Calceus, et grandes magna ad subsellia suræ,
Legibus antiquis castrorum, et more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul a signis. Justissima centurionum
Cognitio est igitur de milite; nec mihi deerit
Ultio, si justæ defertur causa querelæ.

oculosque non effossos omnino, sed ita vulneribus attritos ac deformatos, ut medicus eos in integrum restitui ac sanari posse diffidat. Quod si tamen civis militem in jus vocet ad pœnas expetendas, statuetur controversiæ judex Tribunus militum, Bardaicâ indutus veste. Huic assident Centuriones cum suis grandibus calceis, et magnis torosisque cruribus, ac vasto corpore subsellia tota implent: nempe ut serventur priscæ leges, et Camilli præscriptum, quo vetantur milites extra vallum causam dicere. Æquissimum est, inquis, ut de militis causa cognoscant Centuriones, qui sunt illius germani judices, quorum est spectata probitas et justitia; atque adeo fieri non potest, quin pœnas mihi det miles, si me ab eo injuriâ affectum, et justas esse meas querelas ostendero. Esto sanè, at cohors tamen integra est infesta, et omnes manipuli

11. *Offam.* Propriè significat *frustum carnis, panis*, etc. hîc pro *tubere*, pro *carne livida*, et *plagis contusa* sumitur.

13. *Bardaicus.* Vox deducta a Bardis Galliæ pridem populis. Bardaicus *est* Judex vestitus bardaico, quæ vestis erat bardorum, crassa et villosa. Bardi porro, erant Gallorum cantores quidam et Philosophi, sed crassa et pingui Minerva eruditi. Hâc veste utebantur vulgò iidem Galli, præsertim in Santonibus, itemque Romani milites. *Datur.* A Prætore, qui jus dicit civibus.

14. *Calceus, etc.* Subaudi *apparet*, aut aliquod ejusmodi verbum. Adsunt ad litem dijudicandam et sedent in subsellis Centuriones calceis militaribus et caligis induti.

15. *Camilli.* Sat. II, nota 112. *Camilli.*

17. *Justissima, etc.* Fingitur hæc civis dicere.

18. *Cognitio.* Litem cognoscere dicuntur judices, cùm testes, cùm circumstantias facti exquirunt, expenduntque.

Tota cohors tamen est inimica, omnesque manipli
Consensu magno officiunt. Curabitis ut sit
Vindicta gravior quàm injuria? Dignum erit ergo
Declamatoris Mutinensis corde Vagellì,
Cùm duo crura habeas, offendere tot caligatos,
Millia clavorum. Quis tam procul absit ab urbe?
Præterea, quis tam Pylades molem aggeris ultra

unâ voce adversantur, atque obstrepunt. Quid igitur proficietis tu, ac togati quicumque militem accusabunt? Efficietis hoc utique unum, ut dum vindicare vultis injuriam, milites omnes habeatis inimicos, et graviora vobis arcessatis mala, quàm ipsa fuerat injuria, pro qua judicem interpellastis. Itaque tam stolidè facis, quisquis militem vocas in jus, quàm Vagellius ille Mutinensis causidicus, qui pessimas semper causas suscipit defendendas. Quàm est enim temerarium, cùm duo tibi tantùm sint crura, eâque minimè cereis munita, offendere tot Centuriones, tot milites, quorum caligæ ferreis clavis omni ex parte sunt præfixæ? Age verò, quem reperias tam hebetem ac rusticum, tam ignarum urbani moris, quem adeo tibi amicum, tam prisco illi Pyladæ similem, ut vallum transire, et in castra media tecum progredi, ad dicendum contra

20. *Cohors.* Pars legionis. Decem in singulis legionibus cohortes peditum erant, totidem equitum turmæ. Sat. I, nota 45.

Manipli. Cohors tres manipulos complectebatur: manipulus duas militum centurias. Erant igitur in qualibet cohorte manipuli triginta. Legio modò quatuor, modò quinque, aut sex etiam peditum millia, equites ducentos trecentosve continebat.

22. *Vindicta.* In hac voce producitur ultima syllaba, ob duas consonantes a quibus inchoatur vocabulum sequens.

23. *Mutinensis.* Mutina *Modene*, urbs Italiæ, Ducatus caput, in Longobardia.

Vagellì. Inepti rabulæ, qui periculosas et iniquas defendere solebat causas.

24. *Caligatos.* Caliga, est quædam ocrea militaris et calceamentum, clavis præfixum ad ornatum et munimen.

26. *Pylades.* Filius fuit Strophii Regis Phocensium, cujus in aula cùm educatus Orestes fuisset, illi tam arctâ conjunctus amicitiâ est, ut in specimen et exemplum germanæ perfectæque amicitiæ ambo proponantur.

Aggeris. Agger est humus aggesta, quæ palis et sudibus muniebatur ad castrorum tutelam, *la clôture du camp, palissades.*

Ut veniat ? Lacrymæ siccentur protinus, et se
Excusaturos non sollicitemus amicos.
Da testem, judex cùm dixerit: audeat ille
Nescio quis, pugnos vidit qui, dicere, vidi;
Et credam dignum barbâ, dignumque capillis
Majorum. Citiùs falsum producere testem
Contra paganum possis, quàm vera loquentem
Contra fortunam armati, contraque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
Sacramentorum. Convallem ruris aviti
Improbus, aut campum mihi si vicinus ademit,
Aut sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo:
Debitor aut sumptos pergit non reddere nummos,

militem testimonium, audeat? Omitte igitur lacrymas, noli amicos urgere, qui te rogaturi sint ut se habeas excusatos. Cùm judex testem proferri petet, ubi reperietur aliquis, tam audax et præfidens, tametsi rixam totam et pugnos militis in tuo recentes ore viderit, qui se vidisse affirmet? Egò verò, si quis sit ejusmodi, hunc dignum priscâ majorum nostrorum probitate, barbâque judicabo. Longè faciliùs, mihi crede, falsus testis in civem invenietur quàm verus in militem, qui ejus fortunas aut famam lædat. Expendamus alia non pauca militiæ commoda. Si vicinus nequam et avarus abstulit mihi agrum collibus cinctum, a majoribus mihi relictum; si emovit lapidem, quo limites agrorum ac termini notantur, quem certis sacrificiis, pultem, ac placentas, ipsi imponens, veneror quotannis; si debitor negat mihi restituere mutuos, a me quos

31. *Dignum barbâ, etc.* Romani veteres erant intonsi, nec barbam radebant: iidem eximie probi.

33. *Paganum.* Rusticum, degentem in pago, ruri versantem.

36. *Sacramentorum.* Militum qui sacramento adiguntur. Sacramentum erat jusjurandum, quo apud Imperatorem obstringebantur milites, ac spondebant se militiam non deserturos, numquam se arma contra Rempublicam capturos, etc.

39. *Quod mea, etc.* Deo Termino sacra faciebant et saxis, quibus agri definiebantur; pultem, ac liba imponebant.

Vetulo. Qui vetus agri possessor sum ac dominus.

Vana supervacui dicens chirographa ligni:
Exspectandus erit, qui lites inchoet, annus
Totius populi: sed tunc quoque mille ferenda
Tædia, mille moræ; toties subsellia tantùm
Sternuntur; jam facundo ponente lacernas
Cæditio, et Fusco jam micturiente, parati
Digredimur, lentâque fori pugnamus arenâ.
Ast illis, quos arma tegunt, et balteus ambit,
Quod placitum est, illis præstatur tempus agendi,
Nec res atteritur longo sufflamine litis.
Solis prætereà testandi militibus jus
Vivo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore censûs,
Omne tenet cujus regimen pater. Ergo Coranum
Signorum comitem, castrorumque æra merentem,

accepit, nummos, et chirographum, quod ipsius manu appositum illi ostendo, falsum esse dictitat: hæc, inquam, si apud judices persequi velim, exspectandum erit dum annus integer elabatur, dum totius populi decisæ sint lites, quæ ante meam fuerint ad forum delatæ: ubi verò meæ tempus advenerit, sexcentas moras ac tædia perferre oportebit. Modò subselliis imponuntur duntaxat tapetes: modò Cæditius, eloquens ille patronus, lacernâ depositâ, se ad perorandum accingit; modò Fuscus ad mittendum lotium discedit: aderamus parati, abeundum, causa in alium diem procrastinanda. Sic more gladiatorum segniter dimicantium, lentè lis inchoata disceptatur. Illis verò qui balteo et armis insignes sunt, quodcumque commodum est dicendæ causæ tempus, conceditur, nec suas opes dilapidant damnosâ litium diuturnitate ac morâ. Huc adde, quod soli milites hoc jure gaudent, ut vivente adhuc patre condere testamentum possint; sic enim legibus cautum est, ut bona castrensia, et e militum stipendiis profecta, non censeantur esse pars patrimonii, neque in iis bonis numerentur quorum dominium penes militis patrem est. Itaque pater Corani stipendia facientis et inter signa degentis, illi quam-

41. *Vana, etc.* Lege Satiram XIII, v. 137.

45. *Lacernas.* Vel ut æstum depositâ graviori veste levet, vel ut togam judicum propriam sumat.

50. *Sufflamine.* Impedimento, remorâ, Sat. VIII, nota 146.

Quamvis jam tremulus, captat pater. Hunc labor æquus
Provehit, et pulchro reddit sua dona labori.
Ipsius certè Ducis hoc referre videtur,
Ut qui fortis erit, sit felicissimus idem;
Ut læti phaleris omnes, et torquibus omnes.

vis jam senior, blanditur, ejusque ambit hereditatem. Coranus interim honestis militiæ laboribus ad honores promovetur, et amplissimum operæ pretium fert. In quo non tantùm militis honor, et utilitas agitur, sed etiam Imperatoris ac Ducis gloria, cujus interest plurimum, ut qui virtute ac fortitudine ceteris præstat, idem pulcherrimis præmiis cohonestetur, et omnes strenui milites torquibus, phaleris, ac ceteris ornamentis militiæ decorentur.

60. *Phaleris.* Phaleræ sunt ornamenta quædam equorum, e collo ipsorum fluitantia.

Finis Decii Junii Juvenalis Satirarum.

AULI
PERSII FLACCI
SATIRÆ.

PROLOGUS.

Ait se, cùm optimus poëta non sit, rude carmen scribere: cùmque multi famam et gloriam scribendo captent, plures etiam lucri causâ id faciant, se neutrum spectare.

NEC fonte labra prolui Caballino,
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repentè sic poëta prodirem.

NUmquam e fonte Hippocrene bibi, neque memini me umquam in Parnasso dormivisse, ut subitò poëta

Persii. Aulus Persius Flaccus natus est in ea parte Italiæ, quæ Etruria dicitur, Volaterris, anno ab Urbe condita 790, Tiberii 21. Romam, litterarum causâ cùm venisset, ibi Cornuti, philosophi celeberrimi, discipulus fuit. Sex satiras scripsit, quibus, ut Quintilianus testatur, multum veræ gloriæ meruit. Exstinctus est morbo, anno ætatis 30.

1. *Caballino.* Caballus idem sonat atque equus. Fingunt Poëtæ equum Pegasum ex Heliconis montis vertice ungulâ fontem elicuisse, qui fons Caballinus, seu Pegaseus appellatus sit, Græcè *Hippocrene*, quasi diceres, *fons equi. Labra autem proluere in fonte*, est, *ex fonte aquam haurire potandam.*

2. *Bicipiti.* Parnassus fuit mons Phocidis in Græcia duos habens vertices, seu capita.

Somniasse. Vel quia Poëtæ sæpe delirant ac mera fingunt somnia: vel quia Ennius profitetur se, cùm aliquan-

Heliconidasque, pallidamque Pirenen
Illis remitto, quorum imagines lambunt
Hederæ sequaces. Ipse semipaganus,
Ad sacra vatum carmen affero nostrum.
Quis expedivit psittaco suum χαῖρε?
Corvos quis olim concavum salutare,

evaderem. Musas et loca illis consecrata, ut fontem Pirenen, numquam adivi; sed illis hoc relinquo, qui in bibliotheca Palatini Apollinis statuas hederâ coronatas habent: ipse tamen, quamvis poëta sim rudis ac pœne rusticus, ad vatum sacram ædem hoc meum carmen affero. Quis docuit psittacum pronuntiare tam expeditè vocem illam Græcam χαῖρε tamquam si sua et naturalis esset? Quis docuit corvum e cavo et rauco gutture proferre vocem hanc, Salve? *Quis picas docuit, nostras hominum vo-*

do in Parnasso dormiret, vidisse in somnis Homerum, qui affirmaret suam animam in ipsius Ennii corpus transmigrasse, et ita se poëtam repentè, parem Homero, factum.

4. *Heliconidasque.* Musas ita dictas ab Helicone, monte Bœotiæ, non procul a Parnasso.

Pirenen. Pirene, fons Musis sacer, fluit e monte Acrocorintho, ad cujus radices Corinthus, Græciæ civitas, est. Ita dictum ferunt a Nympha quadam Pirene, quæ cùm dolore amissi filii contabesceret, in fontem a Neptuno mutata est. Pallidam autem Persius vocat, quia poëtæ nimio studio impallescunt.

5. *Quorum, etc.* Poëtis præstantioribus imagines et statuæ ponebantur, hederâ coronatæ; quòd hedera Baccho sacra sit, cujus in tutela sunt poëtæ. Sequacem autem hederam appellat, quia facilè adhærescit, et ramulis suis ad arborum fastigia prorepit.

Lambunt. Ambiunt.

6. *Semipaganus.* Pagani sunt rustici, qui in pagis habitant, et ab urbanis ut barbari et profani contemnuntur. Semipaganus est, *semirusticus, semidoctus.*

7. *Sacra vatum.* Intelligit ædem Musarum et Apollinis, ab Augusto exstructam, ad quam poëtæ sua deferre opera solebant, ut ibi servarentur.

8. *Psittaco.* Docentur psittaci pronuntiare voces illas, *Ave, Salve, etc.* quibus Dominos, domum subeuntes, salutent.

Suum χαῖρε. Quasi propriam aviculis istis salutandi rationem. χαῖρε significat *Ave.*

9. *Corvos.* Augustus ab

Picasque docuit verba nostra conari?
Magister artis, ingenîque largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quòd si dolosi spes refulserit nummi,
Corvos poëtas et poëtrias picas
Cantare credas Pegaseïum melos.

ces cum labore et conatu exprimere? Certè id docuit fames et venter jejunus, qui omnes artes addocet, et ingenium largitur etiam brutis, et avibus, qui dociles illas et ingeniosas facit ad consequendas et exprimendas voces humanas, quas naturâ ipsis negavit. Quod si lucri spes affulgeat, si sperent homines indocti et egentes posse scribendo ditescere; statim corvi fient etiam poëtæ, et illæ garrulæ atque absurdæ picæ, instar poëtriarum, ita canent suaviter, ut audire te credas melos, quale in Parnasso ipso potest audiri suavissimum.

Actiaca victoria cùm rediret, occurrit illi Romanus civis, corvum manu tenens, qui hæc humana verba protulit, *Ave Cæsar victor.* Corvum hunc Augustus emit 2000 nummûm, hoc est 2000 libris Turonicis. *Macrob. lib. 2, cap. 4.*

12. *Artifex sequi, etc.* Qui venter instar periti artificis, dat facultatem feris et avibus, ut assequantur voces humanas, ipsis a natura non concessas.

13. *Dolosi.* Quo homines, ut escâ dolosâ, capiuntur.

14. *Corvos.* Corvi fient poëtæ, et picæ poëtriæ; nec tantùm loqui hominum more discent, sed versus, instar poëtarum facient, et melos Pegaseïum canent, hoc est, carmina dulcissima et optima, qualia sunt, quæ elaborantur ad Pegasi fontem. *Sententia esse etiam hæc potest:* poëtæ non minùs inepti ad canendum, quàm corvi, et poëtriæ non minùs insulsæ, quàm picæ, tam audacter scribent carmina, tam fidenter illa recitabunt, ut credas te audire opera omnibus numeris absoluta.

15. *Cantare credas.* Subaudi *posse:* adeo potens est lucelli cupido, durisque urgens in rebus egestas.

Pegaseïum. Egregium carmen, quale composuerit is qui ex Hippocrene biberit.

Melos. Hîc primam syllabam producit, ut in eadem voce Græca Homerus produxit, et Ennius in eadem Latina.

SATIRA PRIMA.

Invehitur in varia poëtarum et oratorum vitia.

O Curas hominum! o quantum est in rebus inane!
A. Quis leget hæc? P. Min' tu istud ais? A. Nemo Hercule. P. Nemo?
A. Vel duo, vel nemo: turpe, et miserabile. P. Quare?
Ne mihi Polydamas, et Troïades Labeonem

O ineptas hominum curas! o quantum inanitatis in rebus humanis est! Quis hæc, o Persi, quæ tam præclarè incipis, leget? Tune, o amice, me alloqueris? tune mihi istud dicis? Ita est, teipsum alloquor; nemo ea leget profectò. Itane est, nemone ista leget? Duo ad summum, ea legent, vel potius nemo unus leget: quod sanè indignum est et miserabile. Cur autem? Scilicet vereris ne Labeonem, insulsum poëtam, Nero ac Romani mihi præferant? quasi verò ea me ratio deterrere a scribendo debeat. Erras, si, in æstimandis rebus, standum

1. *O curas hominum, etc.* Fingitur Persius satiram inchoare ab hoc versu; tum supervenire aliquis a quo interpelletur subitò, et a scribendo deterreatur, eo nomine, quod quæ scribit, a nemine legenda sint.

3. *Vel duo, vel.* Quidam hæc verba Persio tribuunt, quasi diceret, vel duo vel tres ista legent; tum amicus responderet: nemo unus leget.

4. *Ne mihi Polydamas.* Scilicet verebor quod olim Hector veritus est; ne, etc. Legunt nonnulli *næ*, id est, *certè. Polydamas.* Sumptum est hoc ex Iliadis, lib. 22, ubi Hector statuit in singulare certamen cum Achille descendere, aitque ne id faciat, vereri se reprehensionem Polydamantis, ac Trojanarum. Eâdem allegoriâ utitur Cicero ad Atticum, ubi per Troïades seu Trojanas, *Romanos imbelles* et *effœminatos* intelligit. Persius nomine Polydamantis Neronem putatur designare qui se inter poëtas numerari gaudebat, deque aliorum carminibus ferre sententiam. Itaque cùm sibi Lucanum præferri cerneret, eum mori jussit.

Labeonem. Attius Labeo ineptus poëta. Infrà nota 47.

Prætulerint?

Prætulerint? nugæ. Non si quid turbida Roma
Elevet, accedas, examenve improbum in illa
Castiges trutina. Nec te quæsiveris extra.
Nam Romæ quis non? Ah, si fas dicere! sed fas;
Tunc, cùm ad canitiem, et nostrum istud vivere triste
Adspexi, et nucibus facimus quæcumque relictis,

putas judicio Romanorum. Non, si quid illi contemnunt, accedere debes ad eorum opinionem, aut de illorum judicio, tamquam de iniqua trutina, reprehendendo admodum laborare. Noli te quærere extra te; noli te ex aliorum judicio et sensu potiùs quàm ex tuo æstimare. Nam Romæ quis non est rerum iniquus æstimator? Cujus judicium, cujus vita non est corruptissima? Ah! si mihi fas esset vitia Romanorum insectari liberè! Cur autem non licet! nonne fas videtur esse, cùm intueor ipsorum senum occupationes, et vitam gravitatis et virtutis, in speciem, plenam? ubi adspicio ea scelera quæ admittimus, cùm pueritiâ egressi sumus, cùm graves et severi existimari volu-

5. *Turbida Roma.* Turbidos autem Romanos vocat qui non ex ratione sed ex perturbatione vitiosa temerè ac turbidè judicent.

6. *Elevet.* Elevare interdum est, *extollere, augere;* interdum *minuere, criminari, damnare*, ut hoc loco.

Examen. In libra est *jugum*, seu *transversum ferrum*, ex quo hinc inde pendent lances. In medio jugo prominet acumen ferreum, seu stylus, aut lingula: includitur autem illa lingula in oblongo foramine, quod est in ansa, quâ libra tota tenetur manu: in quo foramine si se lingula contineat, neque huc vel illuc vergat, intelligitur esse libra in æquilibrio. Castigare autem examen, est, *digito libràm*, seu *libræ jugum percutere* et *compescere*, ut temperetur ac post agitationem conquiescat, et quo vergat examen, cognoscatur.

7. *Trutina.* Propriè est illud foramen, intra quod libratur bilancis lingula de qua mox. Hic sumitur pro *tota bilance.*

9. *Canitiem.* Vel significat reverà *senectutem*, vel *gravitatem quamdam senilem*, quam Romani affectabant, ut virtutem simularent.

Nostrum vivere. Nostram vivendi rationem: Græca locutio est. Græci enim infinitivo verbi utuntur pro substantivo nomine.

10. *Nucibus, etc.* Pueri nucibus delectantur: itaque nuces reliquisse est, ad grandiorem ætatem pervenisse.

Cùm sapimus patruos; tunc, tunc, ignoscite. A. Nolo.
P. Quid faciam? sed sum petulanti splene cachinno.
Scribimus inclusi, numeros ille, hic pede liber
Grande aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhelet.
Scilicet hæc populo, pexusque, togâque recenti,
Et natalitiâ tandem cum sardonyche albus,

mus, et censores adolescentum esse tùnc, tunc mihi temperare non possum quin satiram scribam: parcite, o Romani, si vestros mores insector. Abstine porrò, nolo scribas quidquam. Quid faciam igitur? silebone? sed sum ad risum et dicacitatem propensior, abstinere me non possum. Scribimus, in museum abditi, alius versibus, alius solutâ et liberâ pedibus oratione; scribimus, inquam, aliquid sublime et ampullatum, quod anhelanti pulmone et voce contentâ recitemus. Nimirum tu populo hæc leges e loco superiori, pexis capillis, et recenti veste, eâque candidâ et nitidâ indutus, gerens annulum insignem grandi gemmâ, qualem die tuo natali gestas; postquam tibi fauces aliquâ

11. *Cùm sapimus*, etc. Id est, *cùm imitamur patruos*. Patrui fere sunt severi in suos nepotes; itaque patruus pro *castigatore* et *censore juniorum* sumitur, ut nepos pro *libidinoso* et *prodigo*.

12. *Quid faciam?* Respondet Persius; at mihi temperare non possum.

Petulanti. Is dicitur *petulans* qui hunc et illum absque pudore petit.

Splene. Splen sedes risûs esse dicitur, ut iræ jecur.

Cachinno. Est hìc nominativi casûs, cachinno, cachinnonis; et significat *derisorem hominem in cachinnos effusum*.

13. *Scribimus*. Cohærent ista cum primo versu: *O curas hominum*, etc. Undecim versus inter hunc et primum interjecti, legendi sunt velut intra parenthesim. Insectatur poëtas inanem gloriam putidè aucupantes; idque in sua persona, quod magis est satiricum.

Numeros. Versus, qui pedibus ac numeris adstricti sunt.

14. *Animæ prælargus*. Anima hìc pro *spiritu* et *anhelitu* sumitur: pulmo animæ prælargus est: pulmo amplus, ac multò spiritu abundans, qui vocem ingentem emittit, etc.

15. *Scilicet hæc populo*. Excipit satiricè Persius: nempe auram popularem captas scriptitando et recitando, et magnam eruditionis òpinionem affectas.

16. *Sardonyche*. Sardonyx est *gemma subrubra* et *sub-*

Sede leges celsâ, liquido cùm plasmate guttur
Mobile collueris, languenti fractus ocello?
Tun', vetule, auriculis alienis colligis escas?
Auriculis, quibus et dicas cute perditus, ohe!
Quò didicisse, nisi hoc fermentum, et quæ semel intus
Innata est, rupto jecore, exierit caprificus?

dulci potione laveris, ut vox sit tua liquidior et clarior? atque ipse oculis procacibus parum decoros gestus edes inter recitandum? Tune, o senex infelix, componis versus tantùm ad inescandas hominum aliorum aures et delectandas? hominum, inquam, a quibus ipse, quamvis gloriæ avidissimus, tamen adeo putidè lauderis, ut inflatus istis laudibus immodicis, ac propè rumpendus, cogaris dicere, ohe, desinite. At, inquis, quò pertinet didicisse et scire aliquid, nisi erumpat ista scientia, ut fermentum quoddam, et exundet ad aliorum cognitionem et famam? nisi latens imo in pectore innata gloriæ cupiditas, ut caprificus, exeat foras et emergat? En igitur, o vates infe-

candida, colorem habens Sardii lapilli, qui rubeus, et Onychis, qui fere albus est.

Albus. Vel, indutus veste candidâ, recenti, splendidâ: vel, si magis placet, ob metum et pallorem exalbescens initio dicendi.

17. *Plasmate*. Græca vox est, *potionem* significans, aut *aliquid medicaminis*, quo vox mollis ac lubrica redditur, et quasi fingitur.

18. *Mobile*. Expeditum et tractabile, ad vocem sine asperitate traducendam.

19. *Colligis escas*. Escas, sive epulas, auribus, oculis dare, *est* oculos auresve aliquâ re suavi oblectare et quasi pascere.

20. *Cute perditus*. Is propriè sic appellatur, qui laborat aquâ intercute: transfertur ad inanis gloriæ cupidum, qui laude numquam satiatur, ut hydropicus aquâ. Potest etiam ducta esse tralatio ab utre cujus pellis nimiùm inflata dirumpitur.

Ohe. Eâ voce utebantur, cùm alicui rei finem esse impositum significarent.

21. *Fermentum*. Intelligitur per fermentum *eruditio*, quæ poëtam inflat ac tumidum facit, (ut farina fermento intumescit) adeo ut eam intra se continere nequeat, quin ostentet aliis.

22. *Caprificus*. Est *ficus sterilis*, quæ nascitur in parietibus et saxa disjicit. Notat hìc inanem illam et sterilem doctrinam, quam gloriæ cupiditas foras profert ad ostentationem, non sine poëtæ damno et ignominia.

En pallor, seniumque: o mores! usque adeone
Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?
At pulchrum est digito monstrari, et dicier: Hic est.
Ten' cirratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas? Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est,
Rancidulum quiddam balba de nare loquutus,
Phyllidas, Hypsipilas, vatum et plorabile si quid

lix, cur libris impallescas? cur te componendo maceres ac fatiges? o tempora, o mores! adeone tua scientia nihil est nisi ab aliis cognoscatur, nisi eruditus habearis? At gloriosum est designari digito; audire, qui dicant de te: Hic ille poëta egregius est. Nonne magnum quiddam est versus tam bonos condere, ut magistri eos dictent plurimis adolescentibus nobilibus quos instituunt? Ecce Romani mediis in conviviis poti et pransi rescire cupiunt quid contineant egregia poëtarum bonorum carmina. Tum aliquis indutus eleganti veste coloris violacei, partem quamdam insulsi carminis recitat balbutiens et loquens naso magis quam ore; ac versus de Phyllide, Hypsipile, et aliis tra-

23. *Senium.* Vel ridet poëtam, qui ætate jam decrepitâ gloriolam aucupetur: vel, sumitur hîc *senium*, ut sæpe, pro *vultu severo*, *austeriore vitâ*, *labore* et *sollicitudine*, quâ se fatigant poëtæ in condendis carminibus.

26. *Cirratorum.* Cirri sunt capilli crispati, vel naturâ, vel arte et calamistro, in annulos implexi et cincinnos. Itaque cirrati sunt juvenes eleganti comâ, pexâ, et comptâ cæsarie.

Ten' dictata fuisse? Tuane opera argumentum esse thematum, quæ componenda, vel memoriæ mandanda traduntur litteratis juvenibus, an id, inquam, spernis?

28. *Dia.* Id est, *divina*, *polita*, *perfecta*.

29. *Hyacinthina.* Ejusdem coloris, cujus est flos Hyacinthus, nempe violacei. Læna est vestis villosa, quæ aliis imponitur, quâ utebantur in conviviis.

30. *Rancidulum.* Metaphora a carnibus ad corruptionem vergentibus: hîc denotat *aliquid insulsum*.

Balbâ. Balbus est, qui vitio linguæ voces malè exprimit. Quod autem est oris proprium, tribuitur hîc naribus, per quas nonnulli turpiter emittunt spiritum inter loquendum.

31. *Phyllidas.* Phyllis, Lycurgi Thracum Regis filia,

Eliquat, et tenero supplantat verba palato,
Assensêre viri : nunc non cinis ille poëtæ
Felix? non levior cippus nunc imprimit ossa?
Laudant Convivæ : nunc non e manibus illis,
Nunc non e tumulo, fortunatâque favillâ
Nascentur violæ? Rides ait, et nimis uncis

gicis argumentis, molliculâ et liquidâ voce recitans, verba frangit atque abrumpit, ea palato molliter illidens: assentiunt illi convivæ et applaudunt. Age, nonne ille poëta post istos plausus habet unde sibi gratuletur, speretque famam sui nominis etiam post cineres mansuram? nonne tumuli terra ipsi levis esse debet? an non ex ejus sepulcro flores et violas nascituras arbitraris? Rides, dicet ali-

Demophoontem Thesei filium amabat. Is ad Trojam profectus, cùm seriùs quàm promiserat, rediret; illa spretam se suspicata, laqueo sibi fauces præclusit.

Hypsipilas. Hypsipile fuit filia Thoantis, Regis Lemni, quæ cùm duos ex Jasone liberos suscepisset, ab eo spreta et destituta fuit.

Plorabile. Si quod lamentabile argumentum a vatibus pertractatum est.

32. *Eliquat.* Eliquare propriè *est*, vinum aut alium quempiam liquorem per saccum transmittendo defæcare et percolare, liquidum facere. Sic poëta per fauces certo modo verba transmittit, ut puriora et liquidiora fluant.

Supplantat. Hoc de athletis propriè dicitur, qui alterum cum quo luctantur, supposito pede dejiciunt ac subvertunt; ita recitator ille syllabas ultimas supprimit ac decurtat.

33. *Assensêre viri.* Applaudunt statim omnes, et probant indignas hasce recitandi rationes.

Cinis ille, etc. Cùm aliquem beatum esse significabant, dicebant ejus cineres quietos fore, terram leviter ejus ossa pressuram, ex ejus sepulcro flores nascituros.

34. *Cippus.* Lapis est, vel saxea columella, quæ sepulcris imponi solet, cum aliquo elogio et inscriptione.

Imprimit. Premit, onerat.

35. *Manibus.* Manes propriè sunt animæ mortuorum. Hìc pro *sepulcro* vox hæc ponitur, quia existimabant veteres mortuorum animas sive umbras, ut vocabant, circa tumulos errare.

36. *Favillâ.* Est cinis calidus ignem tegens: bustum intellige, quo mortui poëtæ cadaver crematum est. Possunt autem hæc intelligi omnia, vel *de poëta qui carmen recitavit*, vel *de alio poëta qui ea carmina scripserit*, quæ a nobili recitentur in convivio.

37. *Uncis naribus.* Qui rident effusè, solent nares ex-

Naribus indulges. An erit qui velle recuset
Os populi meruisse? et cedro digna loquutus,
Linquere nec scombros metuentia carmina, nec thus?
Quisquis es, o, modò quem ex adverso dicere feci,
Non ego, cùm scribo, si fortè quid aptius exit,
(Quando hæc rara avis est) si quid tamen aptius exit,
Laudari metuam, neque enim mihi cornea fibra est:
Sed recti finemque extremumque esse recuso,
Euge tuum, et *Belle*. Nam bellè hoc excute totum,

quis; ista per jocum loqueris, et ut poëtas irrideas. Ecquis est tam vecors, ut nolit mereri laudem et famam populi? et cùm ea scripserit, quæ in cedrinis scriniis mereantur asservari, non gaudeat relinquere posteritati carmina egregia, quæ non metuant ne deferantur ad salsamentarios, ad conficienda mercibus involucra? O tu, quisquis es, quem induxi hæc mecum modò loquentem, non is sum qui laudem omnem respuam, si quid paulò concinnius a me scriptitatum in lucem exierit (quamquam hoc admodum rarum est) neque enim adeo sum stupidus, ut laudis sensu caream: sed nego laudem ipsam et illas præclaras acclamationes, Euge, bellè, *quibus poëta excipitur, spectandas esse tamquam finem vati bono propositum.*

tremas attollere et corrugare.

39. *Cedro.* Hæc arbor cariem non sentit, ut etiam cupressus; immo quæcumque illinuntur succo cedri, sunt carie tineisque immunia.

40. *Scombros.* Scombri sunt viles pisciculi; qui solent ineptis chartis et inutilibus involvi, ut aliæ id genus merces, v. g. thus.

41. *Quisquis es.* Sunt verba Persii, quibus eleganter distinguit finem rectè facti. Dicitque se non respuere laudem virtuti numquam non adjunctam, non tamen eam spectare velut ultimum finem.

43. *Rara avis.* Phœnicem indicat famosam illam avem, quam in orbe toto unicam esse Plinius scribit; vel, inusitatas aves aut peregrinas, qualis est corvus albus, cycnus niger.

44. *Fibra.* Hìc pro *jecore* sumitur quod multas habet fibras, et in quo voluptatis et doloris sedes ponitur; vel pro *corde.* Corneum autem hìc, est, sensûs expers, durum, quod amore laudis non tangitur: cornu enim sensu caret.

46. *Euge, bellè.* Duas illas assentatorias voces quas tanti facis.

Quid non intus habet? Non est hîc Ilias Attî,
Ebria veratro: non si qua elegidia crudi
Dictarunt proceres, non quidquid denique lectis
Scribitur in citreis. Calidum scis ponere sumen:
Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ:
Et, verum, inquis, amo, verum mihi dicito de me:
Qui pote? Vis dicam? nugaris, cùm tibi, calve,
Pinguis aqualiculus protenso sesqui pede extet.

Expende enim illas adulantium voces; quid inanitatis non habent? ab ejusmodi plausu captando longè absum. Non scribo carmina similia Iliadi Attii Labeonis, qui multo elleboro bilem purgare solet, atque ingenium excitare: non molles elegias condo, quales poti et pransi nobiles, inter vina componunt: non alia id genus carmina, quæ vates locupletes in lectulis e citro factis scribunt. Tu, o poëta dives, nosti amicos adulatores convivio excipere; assecla et comiti tuo vestes donare: tum sic eum alloqueris: Amo verum, dicito mihi quid sentias verè de meis carminibus. At quo pacto potest iste, tuis ornatus muneribus, verum tibi de te dicere? Vis dicam ego? aïo te meras nugas et ineptias scribere: nec mirum, cùm totus saginâ et adipe diffluas, et venter obesus tibi promineat uno pede ac di-

47. *Ilias.* Poëma de excidio Trojæ, quæ dicebatur etiam Ilium.

Attî. Attius Labeo poëta insulsus, Neroni nihilominus carus, tum eo quòd Homeri totam Iliadem ad verbum converterit in sermonem Latinum, licèt inornatè et ridiculè.

48. *Veratro.* Veratrum est album elleborum, quo purgatur cerebrum, et ingenium acuitur.

Elegidia. Parvas elegias.

Crudi. Laborantes cruditate stomachi, ob nimium cibum et indigestum.

49. *Lectis.* Solebant poëtæ recumbentes in lectulis scriptitare: fiebant autem e citro, arbore pretiosâ, divitum lectuli.

50. *Sumen.* Quasi sugimen, est mamma suis: ex quâ fiebat genus farciminis, Romæ olim in deliciis habitum.

Ponere. Hìc, *est* apponere, epulandum dare.

51. *Horridulum.* Frigore trementem.

53. *Qui pote?* Quomodo id fieri potest? nempe ut verum tibi de te dicat. Pote neutrum est a latino veteri vocabulo Potis, et hoc pote, *id est*, potens, sive possibilis et hoc possibile.

Calve. Irridentis est: ineptum ac hebetem notat.

O Jane, a tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas;
Nec linguæ, quantum sitiat canis Apula, tantum.
Vos, o Patricius sanguis, quos vivere fas est
Occipiti cæco, posticæ occurrite sannæ.

midio protensus. O felicem Janum, qui, cùm haberet geminum vultum et oculos in occipitio, non poterat a tergo illudi, sive aliquis, rostrum ciconiæ porrectis digitis imitatus, eum quasi tundere ac vellicare isto rostro fingeret; sive admoto ad aures pollice et reliquam manum movendo, asininas aures repræsentaret; sive linguam tantam exereret quantam canes exerunt in Apuliâ per æstatem. At vos o Romani nobiles, quibus licet honestè vivere, et cum dignitate, videte ne quis adulator vos imprudentes a tergo

54. *Aqualiculus*. Vas est quo escam porci sorbent; item ipsius porci venter: hìc pro *ventre obeso* ponitur, qui in anteriorem partem turgeat: homines autem crassi et pingues vix ingeniosi sunt.

55. *O Jane*. Janus, Italiæ Rex antiquissimus, quòd esset prudentissimus, ac præteritorum memoriâ uteretur ad providentiam futurorum, *bifrons* appellatus est, ac *duplicem vultum habere* dictus *adversum et aversum*.

Ciconia. E digitis, altero, quem indicem vocamus, extento, altero subjecto, nempe pollice, ciconiæ rostrum exprimitur. Primum derisionis genus.

Pinsit. Pinsere, est *crebrò tundere*, ut aves quæ rostro aliquid percutiunt. Hinc pistor, qui farinam tundendo subigit.

56. *Nec manus auriculas*. Alterum est derisionis genus, appositis ad tempora pollicibus, alios digitos et reliquam manum movere eo modo quo asinus movet aures.

Albas. Asini aures introrsum pilis albis sparsæ sunt.

57. *Nec linguæ, etc*. Ordo est: nec sannio quispiam imitetur tantum linguæ, seu linguam tantam, tam longè extensam quantam porrigit sitiens canis Apula.

Apula. Apulia est regio Italiæ sicca et arida.

58. *Patricius sanguis*. Primi Senatores a Romulo creati, vocati sunt *Patres*, et eorum filii, *Patricii*: sumitur hìc pro *quibuslibet nobilibus*.

Vivere. Quos nulla res, non ignobilitas, non rei familiaris angustia, cogit famam indecorem captare, adulatoribus servire.

59. *Occipiti, etc*. Occurrite illis sannis, vitate ludibria et cavete, quæ fiunt illis qui habent cæcum occiput, qui carent oculis in posteriore capitis parte.

Posticæ Sannæ. Sanna fit,

Quis populi sermo est? quis enim? nisi carmina molli
Nunc demum numero fluere, ut per læve severos
Effundat junctura ungues? Scit tendere versum
Non secus ac si oculo rubricam dirigat uno:
Sive opus in mores, in luxum, et prandia Regum
Dicere, res grandes nostro dat Musa poëtæ.

irrideat. Petitis v. g. ab ejusmodi assentatoribus quid dicat populus de vestris carminibus. Enimvero (illi respondent) quid potest aliud populus dicere, nisi ea carmina esse admodum numerosa et profluentia, adeo lævia et polita, ut eorum juncturæ ne deprchendi quidem possint, ungue admoto et impresso? adeo exactè composita, ut nulli fabri lignarii rectiùs notent rubricâ lineas in trabibus, oculo uno aperto, altero clauso. Dicent Musas vobis favere scilicet, ac, sive in mores, sive in luxum et divitum sumptus profusos scribatis, vos id egregiè ac splendidè facere. Vide-

cùm aliquis alium irridet contorto vultu, labiis contractis, etc. *Posticus, postica, posticum*, est *id quod a tergo fit; anticum, quod ante oculos.*

60. *Quis populi sermo est?* Verba Poëtæ vanæ gloriæ cupiditate excæcati. Quid de meis versiculis sentit populus? inquit.

Quis enim? Quis alius possit esse populi sermo, etc. Responsio adulatoris.

61. *Ut per læve, etc.* Ordo est: ita ut junctura effundat per carmen politum et læve, ac transmittat severos ungues. Artifices et marmorarii hinc intelligunt bene juncta esse duo marmora, si ungues commissuram explorantes non adhæreseant, sed inoffensi effundant se in politum marmor et transmittantur suprà juncturas, quasi nullæ essent.

62. *Scit tendere.* Hoc populus de illo poëtâ dicere fingitur ab adulatore: tam peritè scribit versum, nihil ut in eo curvum et pravum sit: non secus ac si faber lignarius, alterum oculum claudens, supra trabem funiculo dirigat lineam et eam rubricâ, seu terrâ rubrâ notet.

63. *Rubricam.* Genus est terræ fossilis, coloris rubri. Rubrica est utilis ad notandas lineas, Architectis, etc.

Oculo dirigat uno. Metaphora a fabris, qui lineam ducturi rectam, et hanc seu cretâ seu rubricâ notaturi, alterum claudunt oculum, ne radii visuales distrahantur, et aberrent.

64. *Prandia Regum.* Vel Regum nomine Romanos divites intelligit, ut sæpe Juvenalis; vel illas tragicas Atrei et Thyestæ epulas significat.

Ecce modò heroas sensus afferre videmus,
Nugari solitos Græcè: nec ponere lucum
Artifices, nec rus saturum laudare, ubi corbes,
Et focus, et porci, et fumosa Palilia fœno:
Unde Remus, sulcoque terens dentalia, Quincti,
Quem trepida ante boves Dictatorem induit uxor,
Et tua aratra domum lictor tulit. Euge poëta.
Est nunc Brisei quem venosus liber Accî:

mus nunc in tractandis heroïcis argumentis versari, et graves sententias proferre, illos qui vix commodè levia quædam argumenta, ut odas, epigrammata et alias ejusmodi nugas, Græculorum more, scribere poterant: qui vix habebant satis industriæ et artificii poëtici ad describendam sylvam aliquam amœnam, aut ad laudandum rus fructuum copiâ redundans, et rusticorum vasa viminea, focum, festa celebrari solita in honorem Palis Deæ rusticorum, in quibus accenduntur pyræ e fœno et stipulis cum ingenti fumo: quo ex rure orti sunt Remus et Romanæ urbis proceres, et tu, o Quincti Attilî Cincinnate, qui terram arabas, cùm te uxor, Dictatoris insignibus ante ipsum tuum aratrum induit, atque aratrum lictores domum tuam retulerunt. Perge, o Poëta imperitè, versare in magnis argumentis, qui ne ista quidem minuta tractare cum dignitate potes. Sunt, qui delectentur legendis et imitandis Accii libris asperis et salebrosis, et tragœdiâ Pacu-

66. *Ecce modo, etc.* Secundum Poëtarum vitium agitat: quòd argumenta suis viribus imparia sumant ad scribendum.

69. *Palilia.* Hæc festa celebrantur xx Cal. Maias, quo die urbs a Romulo condita credebatur: et ignem e fœno conflatum pastores transiliebant, ita se expiari arbitrantes.

70. *Dentalia.* Dentale est pars aratri, in qua est vomer, qui dentis instar tellurem mordet, ac sulco atteritur.

Quincti. Quinctium Attilium, qui Cincinnatus et Serranus etiam cognominatus est, Romani Dictatorem bello Samnitico creaverunt, in agro terram colentem. Is ad bellum profectus, Consulem Romanum ab hostibus obsessum liberavit, hostium Ducem accepit in deditionem, et confecto post 16 dies bello, ad aratrum rediit depositâ Dictaturâ.

71. *Trepida.* Rei novitate perculsa: vel festinans et sedula.

73. *Est nunc, etc.* Tertium quoddam poëtarum vitium insectatur, qui antiquam et obsoletam scribendi rationem affectabant.

Brisei. Briseus est Bacch

Sunt quos Pacuviusque, et verrucosa moretur
Antiopa, ærumnis cor luctificabile fulta.
Hos pueris monitus patres infundere lippos
Cùm videas, quærisne, unde hæc sartago loquendi
Venerit in linguas ? unde istud dedecus, in quo

vii, quæ Antiopa dicitur, stylo inculto et inæquali scriptâ, quam Antiopam Pacuvius dicit habere cor luctificabile fultum ærumnis. Cùm autem videas patres jam senes hortari pueros et monere ut ejusmodi poëmata legant, non mirabere, si Latinus sermo nunc tam corruptus est ac mixtus verbis obsoletis, si est plenus etiam vocibus turpibus et propudiosis, quas Romani juvenes culti et polituli audiunt

epithetum, ita dicti ab quodam loco in Lesbo insula, ubi colebatur, vel a voce Græca , . quæ tumidum et æstuantem sonat : ita vocatur Accius poëta, vel quia poëtæ sunt in tutelâ Bacchi, vel quia tragici poëtæ solent desævire atque ampullari vehementiùs.

Venosus. Inæqualis, turgidus : ut venæ, quæ in summâ cute exstantes, tortuosæ et inæquales sunt.

Acci. Fuit Accius poëta vetus, æqualis Pacuvii : tragœdias scripsit summâ sententiarum gravitate, duriori tamen stylo.

74. *Pacuvius.* Poëta fuit Italus antiquissimus, Ennii nepos, tragicorum apud Latinos princeps.

Verrucosa. Verruca est exiguum tuber, quod in articulis digitorum enascitur instar nodi. Significatur *tumidus hujus tragœdiæ stylus inæqualis*, et *horridior*.

75. *Antiopa.* Fuit uxor Lyci Thebanorum Regis, mater Amphionis et Zethi, quæ a Jove gravida cùm esset, repudiata est a Lyco, qui Dircem duxit : ea Dirce crudelem in modum Antiopam vexavit : hinc ærumnarum illius causa, quibus ita erat oblita, ut iis fulciri et stare dicatur.

Ærumnis fulta. Id est, suis se miseriis sustentans, indurans : vel circumcincta calamitatibus. Metaphora, quam ex ipso Pacuvio depromptam hìc reprehendi nonnulli autumant : sicut et vocem *luctificabile*.

76. *Hos pueris monitus.* Nempe ut veteres Poëtas sectentur.

77. *Sartago.* Est patella ferrea ore amplo, modico margine, in quâ carnes, pisces et farcimina friguntur ac torrentur : sumitur hìc pro *confusione verborum obsoletorum* et *mixtione*.

78. *In linguas.* In communem hominum sermonem.

Dedecus. Loquendi corruptela.

Trossulus exsultat tibi per subsellia lævis.
Nilne pudet capiti non posse pericula cano
Pellere, quin tepidum hoc optes audire, *Decenter?*
Fur es, ait Pedio: Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur: *Bellum hoc.* Hoc bellum? an, Romule, ceves?
Men' moveat quippe, et cantet si naufragus, assem
Protulerim? cantas, cùm fractâ te in trabe pictum

summa cum voluptate. Non te pudet, o Causidice, quòd nequeas causam alicujus miseri senis periclitantis defendere, quin laudari velis, quin captes, et aucuperis frigidam illam vocem applaudentium, Bellè ac decenter dixit? *Dicit Pedio accusator :* Tu es fur. *Quid Pedius respondet? nempe figuras et antitheses adhibet : tum, quæ sibi objiciuntur crimina, ita periodicè ac numerosè exponit, refellitque, ut ea librare et quasi in trutinâ appendere videatur, non sine auditorum laude :* Pulchrè, *inquiunt*, et bellè. *Hoccine pulchrum et bellum ducitis? Non vos pudet, o Romani, huic oratori adblandiri? An me ad commiserationem flectat naufragus, qui cantet, cùm flere potiùs debeat? egone stipem illi dederim? Fers in humeris tabellam, in*

79. *Trossulus.* Equites Romani dicti sunt *Trossuli*, vel qui Trossulum Etruriæ oppidum olim sine peditum auxilio ceperunt; vel, quasi Torosuli, *hoc est*, pingues et delicati.

Exsultat. Applaudit, delectatur, tibi gratulatur.

Lævis. Imberbis, politulus comptus, etc.

Subsellia. Scamna theatri, in quo recitantur tragœdiæ.

80. *Nilne.* Jam exagitat oratores qui mollem et effeminatam eloquentiam consectantur.

81. *Tepidum.* Vocat assentationes illas tepidas, quia illis fovetur ambitio patroni; ut quodam fomento calido.

82. *Pedio.* Pedius Romanus civis, accusatus ab Afris fuit, quòd Æsculapii fanum expilasset. Pedius verò hîc ponitur pro *Pedii defensore;* quia solent patroni eorum, quos defendunt causam sic tueri, ut si esset sua.

Rasis. Quasi dolatis, politis, limatis, bene tornatis.

84. *Ceves.* Cevere est *indecore tergum agitare*, ut canes, cùm dominis blandiuntur caudâ. Per Romulum, auctorem Romanæ gentis, quemlibet Romanum intelligit.

86. *Protulerim.* E crumenâ proferam, ut ipsi dem.

In trabe. In trabe, quæ tempestate fracta est, porta

Ex humero portes? Verùm nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incurvasse querelâ.
Sed numeris decor est, et junctura addita crudis.
Claudere sic versum didicit; *Berecynthius Atyn:*
Et qui cæruleum dirimebat Nerea Delphin:
Sic, *costam longo subduximus Apennino.*

quâ tuum naufragium descriptum est, et indulges cantui. Nec me tamen magis ad misericordiam inflectet suis lacrimis, qui orationem noctu elucubratam, et ad ciendam commiserationem operosè comparatam afferet. Atenim nostri homines, et poëtæ hujus ætatis, rationem scribendi antiquorum, et poësim, quæ durior erat ac parum polita, ornarunt suavi compositione et jungendis pulchriùs numeris. Rectè omnino dicis: tales sunt nimirum pulchri illi versus, a nobili poëta scripti, quorum unus ita clauditur ac desinit: Berecynthius Atyn. *Tum alter est ejusmodi:* Et qui cæruleum dirimebat Nerea Delphin: *Itemque tertius:* Costam longo subduximus Apennino. *At si hæc, o Persi, reprehendis, reprehendendus quoque Virgilius fue-*

te pictum: seu portas tabulam, quæ te repræsentat in navi fractâ naufragium facientem.

89. *Sed numeris.* Id objicere fingitur, quem in hac satirâ sibi adversarium Persius facit.

Crudis. Insuavibus, ut sunt fructus acerbi, et crudi: duros et asperos versus intelligit.

90. *Didicit.* Subaudi, *poëta non nemo:* ejus nomen tacet; Neronem vulgò suspicantur. Est autem tota ista Persii responsio ironica, in quâ reprehendit recentiores Romanos, qui putabant se egregios versus facere, cùm duos tresve eodem modo clauderent, cùm unum spondaïcum adhiberent, cùm uterentur metaphoris, licèt durioribus.

Atyn. Atys, puer a Cybele amatus, postea in arborem mutatus ab eadem fuit. Vocatur *Berecynthius*, quia Cybele in Berecyntho, monte Phrygiæ colebatur; quasi Cybeleïus. Porrò dicitur Atys seu Attys et Attyn, ut eodem modo versus iste desinat ac sequens; *Et qui cæruleum, etc.*

91. *Et qui, etc.* Et Delphin, qui mare natando dividebat. Hic versus ex Neronis, vel alterius cujuspiam carmine depromptus, de Arione loquitur, quem e navi projectum Delphinus tergo excepit. Nereus Deus marinus, pro *mari* sumitur; *Nerea* est accusativus Græcus, pro *Nereum*.

92. *Sic costam, etc.* Costam Apennino duximus, hoc est, nos Carthaginienses, ut in

Arma virum : nonne hoc spumosum et cortice pingui ,
Ut ramale vetus , vægrandi subere coctum ?
Quidnam igitur tenerum , et laxa cervice legendum ?
Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis :
Et raptum vitulo caput ablatura superbo

rit , cujus Æneidos initium hoc , Arma virumque cano , *est similiter atque alia , quæ memorasti , turgidum et instar spumæ inflatum , tam scabrum et siccum quàm cortex arboris aut vetus ramus magni suberis , sole et siccitate excoctus. At ego quæro ex te quid putes tenerum esse , et legendum collo molliter identidem in alterum humerum inflexo? nempe , inquies , isti versus :* Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis : Et raptum vitulo caput ablatura

Italiam penetraremus , latera et rupes Apennini montis ferro et aceto avulsimus. Depromptus versus ex carmine , cujus erat argumentum bellum Punicum. Apenninus autem mons mediam Italiam a septentrione in meridiem secat. Versus autem iste , quamvis molliter fluere videatur , ob spondæum in quinta sede positum , tamen vitiosus est ob metaphoram duriorem quâ partem montis costam appellat.

93. *Pingui.* Crasso , inornato.

94. *Ramale.* Ramus siccus, stipes.

Vægrandi. Ingenti.

Subere. In subere : suber est arbor , cujus cortex admodum siccus et levis est. Quidam hunc versum, *Ut ramale vetus , etc.* volunt esse Persii responsionem laudantis Virgilianum carmen , et illud cum ramo probè cocto , minimè molli et spumoso , comparantis.

96. *Torva , etc.* Quatuor illi versus excerpti sunt e carmine quodam de Pentheo Rege Thebanorum , qui cùm Bacchi orgia irrideret , immisit Bacchus ejus matri furorem , quo abrepta nato caput abscidit comitata ceteris Bacchantibus. Sensus est igitur : Bacchantes, in Pentheum irrumpentes , tubas terribiles horribili sono inflarunt : ipsa Penthei mater , nati caput , quem ut vitulum videbat , amputatura , et ceteræ Mænades , habenis ex hedera factis agitantes lynces , a quibus currus Bacchi trahitur , ingeminant istam vocem , Evion ; Echo illis assonat.

Mimalloneis. Bacchicis. Mimallones dictæ sunt Bacchantes , a Mimante Asiæ monte , ubi colebatur Bacchus.

Bassaris, et lyncem Mænas flexura corymbis,
Evion ingeminat; reparabilis assonat Echo.
Hæc fierent, si virtutis vena ulla paternæ
Viveret in nobis? summâ delumbe salivâ
Hoc natat in labris: et in udo est Mænas, et Atyn,

superbo Bassaris, et lyncem Mænas flexura corymbis, Evion ingeminat; reparabilis assonat Echo. *An ejusmodi versus laudaremus, an faceremus, si quid haberemus masculæ et antiquæ eruditionis ac virtutis? nempe ejusmodi carmen, effœminatum et enerve, pronuntiatur voce, non ex imo pectore viriliter ductâ, sed formatâ in primoribus labris salivâ madentibus, et in ore humido ac blæso versantur ista verba*, Mænas, Atyn, etc. *Neque ut istius-*

98. *Bassaris*. Bassaris significat mulierem Baccho addictam, Bacchi comitem, et sacrificulam: Bacchus enim Bassareus vocatur a poëtis: vel, appellatur Bassaris, a veste Mænadum propria, quæ *Bassaris* dicebatur. Bassaris autem appellatur in hoc loco mater Penthei, quia una erat e Bacchantibus: ipse Pentheus vitulus superbus vocatur, quia contemptor erat Bacchi, et sub vituli specie à matre lymphata videbatur.

Mænas. Mænades etiam appellatæ sunt feminæ Bacchi comites, a verbo Græco quod furere significat.

Flexura. Bacchus utitur lyncibus pro equis; eas lynces flectere dicuntur et ducere Bacchantes seu Mænades corymbis, id est, ramis hederarum intortis, quibus velut habenis utuntur. Corymbus propriè est fructus hederæ, instar racemi factus.

99. *Evion*. Id est, *Bacchum*: is enim cùm prosperè in Gigantes pugnaret, ab Jove gratulante appellatus est Evios seu Evius, voce græca, quæ bonum filium sonat, aut, Euge fili.

Reparabilis. Echo voces loquentium iterat et quasi reproducit ac reparat.

101. *Summâ, etc.* Quæ ore humido pronuntiantur languidiora sunt et ob salivam abundantem vix distincta: in primoribus autem labris plus est salivæ.

Delumbe. Id est, *sine lumbis*, et *sine viribus*. Nam in illis corporis maximè robur apparet.

102. *Et in udo est Mænas, etc.* In udo esse et summâ salivâ natare, idem esse videtur. Potest etiam intelligi Persius conqueri quòd Neroniana carmina perpetuò habeantur in ore adulatorum et ineptorum Romanorum; adeoque semper in udo sint et in saliva natent. Quod simplicius est, et magis placet.

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.
A. Sed quid opus teneras mordaci radere vero
Auriculas? vide sis, ne majorum tibi fortè
Limina frigescant: sonat hîc de nare caninâ
Littera. P. Per me equidem sint omnia protinus alba;
Nil moror: euge, omnes, omnes bene miræ eritis res.
Hoc juvat? hîc, inquis, veto quisquam faxit oletum:
Pinge duos angues. Secuit Lucilius Urbem,
Te Lupe, te Muti, et genuinum fregit in illis.

modi versus condat Poëta, opus est ut pluteum verberet unguesve arrodat. Quid agis tamen, o Persi, quid necesse est veritatem dicendo aures delicatas hominum vellicare et offendere? cave ne proceres te suis ædibus excludant, aut certè frigidè cunctanterque te accipiant: acerbiores sunt tuæ satiræ: in his sonat ea sæpè littera R, quam canes exprimunt, cùm aliquem impetunt, ac ringuntur. Per me verò non stabit, quin morem tibi geram: abstinebo a satiris, omnia laudabo et alba esse pronuntiabo; mira et præclara esse dicam quæ sunt vitiosissima. An hoc tibi placet, o Romane poëta, quisquis es? an jubes ut ea omnia quæ facis, quæ scribis, nemo carpat ac tangat, tamquam si sacer esset locus, ubi angues duo sint pingendi, quibus pueri moneantur ne illum sordibus inquinent? Faciam equidem, discedam ab loco isto sacro. Sed tamen Lucilius Urbis vitia est insectatus in suis satiris, et homines improbos Lupum, Mutium, graviter mo-

103. *Pluteum.* Pluteus est *mensa*, sive *abacus*, in quo Poëta scribit versus: solent autem tundere mensulam vates, ubi carmen e sententia non fit; et cùm laborant in scribendo, solent scabere caput, ungues admordere. Quod boni Poëtæ solent. Horatius, Lib. I, Sat. X.... *Et in versu faciendo sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.*

106. *Caninâ.* Littera canina est R, quam videntur iterare canes irati.

110. *Angues.* Per Angues designabantur *numina* et *genii locorum præsides;* serpens enim æternitatis et immortalitatis est symbolum, quæ duæ dotes Deo maximè conveniunt. Angues parietibus templorum appingebant; ut admonerentur homines sanctum locum esse; ut pueros anguium objectà specie absterrerent.

111. *Genuinum.* Adeò graviter eos momordit, ut sibi dentes fregerit: genuini dentes vocantur, *qui sunt majores* et *proximi genis*, unde

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.
Men' mutire nefas, nec clam, nec cum scrobe?
A. Nusquam.
P. Hîc tamen infodiam: Vidi, vidi ipse, libelle:
Auriculas asini quis non habet? Hoc ego opertum

mordit impacto veluti dente. Ipse Horatius amicis aperit omnia ipsorum vitia ridendo et quasi luderet, in intimos eorum animos pervadit, ut eos rodat, carpatque, facetus vates, et astutus in populo deridendo. Non licebit igitur mihi hiscere, ac vocula mittere? ne clam quidem et in scrobem insusurrando aliquid? Nullo modò id facias. Atqui non obtinebis quin ego in hoc libello, tamquam in scrobe, infodiam istas voces et libello dicam : O libelle, vidi ipse, omnes habent auriculas asini, nemo unus sapit. Hanc

dicti sunt genuini. Fuit autem Lucilius æqualis Scipioni Africano, oriundus ex Arunca urbe Italiæ; primus poëtarum satiricorum Latinorum.

114. *Suspendere naso.* Deridere vitia populi. Qui alios rident, nasi extremam partem attollunt et alios naso videntur suspensos jactare velle.

115. *Nec cum scrobe.* Alludit ad Midæ fabulam. Is arbiter lectus inter Apollinem, et Pana, aut Marsiam, de cantûs suavitate; Pana, vel Marsiam Apollini prætulit. Apollo iratus aures ipsi asininas dedit; quas ita occultare non potuit, quin tonsor ipsius rem totam cognosceret; eam tamen, propositâ mortis pœnâ, vetitus âperire, in scrobem istas voces clam insusurravit, *Auriculas asini Mida Rex habet;* tum scrobem terrâ operuit. Natæ arundines ex ea scrobe, et vento agitatæ, voces istas retulerunt. Porrò Persius scripserat, *auriculas asini Mida Rex habet;* quâ voce Neronem designabat: verùm sibi ab eo metuens, versiculum mutavit, de sententia Cornuti sui præceptoris.

116. *Vidi, vidi ipse.* Erumpit indignatio mea: jam dico id quod vidi non ferendum: o libelle, ego ipse vidi, nec semel vidi fatuum Neronis de carminibus judicium, simulque tam nobilium Romanorum vel ignorantiam vel adulationem.

117. *Hoc meum opertum.* Has voces, quasi scrobi, ita libello insertas et additas. Adde quòd satira tota est opertum carmen, et mysterii plenum.

Hoc ridere meum, tam nil, nullâ tibi vendo
Iliade. Audaci quicumque afflate Cratino,
Iratum Eupolidem prægrandi çum sene palles,
Adspice et hæc, si fortè aliquid decoctius audis.
Inde vaporatâ lector mihi ferveat aure :

ego meam arcanam vocem, has meas satiras, quibus hominum vitia ridendo carpere amo, quæ nihil tibi videntur esse, nulliusque pretii, non commutarem cum tota Iliade Attii Labeonis : pluris illas facio. Quicumque hausisti e Cratini scriptis veræ poëseos ideam ac formam; qui impalluisti legendo Eupolide, hominum vitiis infenso, et Aristophane; oculos in has quoque satiras meas conjice : si fortè leges in illis aliquid elaboratum accuratiùs et limatum. Velim ex illa Græcorum lectione præparatum et quasi calefactum lectorem ad mea legenda cupidè accedere :

118. *Hoc ridere.* Satiricam hanc meam reprehensionem, et cachinnos, quibus vitia hominum carpo. Infinitivus, Græco more, pro nomine substantivo positus.

Tam nil. Nihil esse dicitur, quod nullius est pretii.

119. *Iliade.* Labeo, poëta insulsus, totam Homeri Iliadem, *hoc est*, poëma de Trojæ excidio, ad verbum Latinè converterat ex Græco. Vendo autem, ponitur pro *venderem*, id est, malim unam satiram scripsisse, quàm Iliadem totam Latinè, ut Labeo, composuisse.

Audaci, etc. Ostendit Persius quos lectores suarum satirarum optet.

Afflate. Qui ex ea lectione amorem virtutis hauseris, veritatis aurâ et quasi odore fueris afflatus.

Cratino. Eupolis, Cratinus, Aristophanes, poëtæ fuerunt Græci, auctores priscæ comœdiæ. Cratinus omnium antiquissimus, Athenis natus est, paulò antè bellum Peloponnesiacum; Aristophanes haud ita multò post Cratinum floruit : exstant ejus comœdiæ facetissimæ. Hunc, senem appellat Persius, vel ob ætatem, vel ob ejus increpando acerbitatem. Eupolis eodem vixit tempore, quo Alcibiades, a quo in mare dejectus est, cùm eum maledicis versibus proscidisset.

121. *Decoctius.* Metaphora ducta est a fructibus, qui ut maturescant, decoquuntur a sole, et acerbitatem ponunt; vel a vino, quod eò melius est, quò est magis coctum : sic enim purgatur, et austeritatem quamdam ac viriditatem amittit.

122. *Ferveat.* Magno numero et frequens legat : vel magno studio et attentione.

Non hic, qui in crepidas Graïorum ludere gestit
Sordidus, et lusco qui possit dicere, lusce,
Sese aliquem credens; Italo quod honore supinus
Fregerit heminas Areti AEdilis iniquas:
Nec qui abaco numeros, et secto in pulvere metas
Scit risisse vafer: multùm gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.

lector meus non sit, quicumque odit ac spernit Græcorum scripta et sapientiam, qui vitio illis vertit elegantiam in cultu corporis, et delicatas eorum crepidas irridet, cùm ipse sordes et negligentiam in cultu amet: non qui alios carpit, iisque sua vitia protervè objiciens, luscos, qui sunt lusci, appellat; idcirco arrogans et superbus, quòd AEdilitate functus in Italicæ municipio aliquo, verbi gratiâ, Aretio, fregerit vasa minora mercatorum, et mensuras iniquiores brevioresque justo: nec qui philosophiam contemnit, et mathematicorum numeros lineasque in pulvere, variis figuris diviso, descriptas irridet, quique voluptatem ex eo longè maximam capit, si meretricem videat philosopho procaciter insultare et barbam vellere. Ejusmodi ho-

123. *Non hic.* Ne is mihi lector contingat, qui cùm animi vitia in Philosophis et doctis nulla deprehendat arguenda, externum eorum habitum saltem irridere amat et delectatur.

125. *Aliquem.* Aliquo in numero et pretio habendum. Sunt qui legunt *aliquid* quod perinde elegans est, et idem sonat.

Italo honore. Aliquo Magistratu Romano, v. g. AEdilitate, quâ in municipiis funguntur cives Romani.

Supinus. Elatus, superbus.

126. *Heminas.* Mensura est capiens dimidiam sextarii partem.

Areti. Pro, *Aretii:* est autem Aretium civitas Tusciæ, nunc *Arezzo.* Vasis fictilibus quondam celebris.

127. *Abaco.* In Abaco; in tabula plana, nigro colore imbuta, in qua mathematici figuras suas cretâ describunt.

Pulvere. Suas interdum figuras geometræ et mathematici delineabant in arenâ et pulvere, quem idcirco eruditum pulverem Tullius vocat. Id autem faciebant ut, si quid ab iis non rectè descriptum et delineatum foret, faciliùs emendaretur.

Metas. Lineas, quibus figuræ geometricæ, ut metis et limitibus, terminantur.

129. *Cynico.* Cynici erant secta philosophorum: dicti sunt a voce græca quæ *canem* significat, quia erant mordacissimi et impudentissimi.

Barbam. Atrox erat injuria et ludibrium barbam alicui

His manè edictum, post prandia Callirhoën do.

mines procul a meis satiris amando, denuntioque illis, ut mane in forum ad edicta Prætorum audienda se conferant, et ibi quæstum faciant : post prandium verò, comœdias saturi spectent, ac voluptati indulgeant.

vellere, tamquam fatuo nimirùm et stolido. Horat. Lib. I, Sat. III sub finem. Porro Philosophi barbam promissam alere affectabant : hincque sapientem barbam vocat Horatius. Vide infrà Satir. IV, nota 1.

Nonaria. Meretrix, quæ horâ nonâ prostat.

130. *His.* Talibus hominibus imperitis et ineptis artium liberalium ac scientiarum incapacibus, mando et indulgeo occupationes dignas se, nempe quæstum et voluptates.

Edictum. Sententiæ Magistratuum *edicta* nuncupantur : manè autem forum frequentabant Romani cùm sicci adhuc erant et sobrii.

Post prandia. Post forum prandeant : ac deinde per diem reliquum voluptati indulgeant. Ea est plebi imperitæ accommodata vivendi ratio.

Callirhoën. Quidam volunt fuisse nomen comœdiæ cujusdam, ad quam spectandam otiosi juvenes convenirent : alii meretricem ita dictam. Contendit Marcilius hoc referendum esse ad Neronem, qui populum edicto vocaret, et cantaturum se Callirhoën promitteret ; suamque interpres ille fulcit opinionem ex eo quòd Neronem in hac Satira Persius præcipuè spectet.

SATIRA SECUNDA.

E sacrificio, quo Macrinus natalem suum diem celebrabat, ac vota Superis faciebat, occasionem sumit Persius insectandi varia hominum vota, quorum alia sunt impia, alia levia, alia inter se pugnantia: sub finem, quænam bona et facienda sint, docet.

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.
Funde merum Genio: non tu prece poscis emaci,

Hunc diem natalem tuum, o Macrine, numera inter fortunatos, et albo lapillo nota; quia felici omine addit novum annum tuis præteritis: sacrifica Genio, vinumque in illius honorem humi funde: scio te majoribus hostiis, et ambitiosis precibus non indigere, quibus a Diis veluti emas ea quæ ab iis precaris, et quæ non possis

1. *Macrine*. Hic fuisse dicitur Photius Macrinus, homo eruditus, et Persii amicus. Solebant autem die natali amicorum, ad eos aliquid mittere munusculi: ea causa fuit, cur ad Macrinum hanc satiram Persius mitteret.

Lapillo. Quidam populi, Thraces, an Cretes? dies lætos albo, tristes nigro lapillo notabant: deinde verò conjectis omnibus in capsulam calculis, lætos candidosque separabant, iisque se diebus tantùm vixisse judicabant, qui albo notati lapillo forent.

2. *Labentes*. Potest intelligi de anno elapso, eâ sententiâ; qui annum superiorem et jam lapsum apponit reliquæ annorum tuorum summæ; vel de anno imminente qui inchoetur apponendus ad reliquos, aliis enumerandus.

Candidus. Felix ac fortunatus.

3. *Genio*. Genius erat Deus cujusque quasi privatus et custos, ita dictus a gignendo, quòd unà cum homine gigneretur, cum quo etiam moriebatur: vel, quia genitum hominem suscipiebat ac tuebatur. Unde vitæ voluptatisque præses erat. Illi sacrificium fiebat præcipuè die natali cujusque, idque mero tantùm et floribus.

Quæ nisi seductis nequeas committere Divis.
At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuivis promptum est, murmurque humilesque susurros
Tollere de templis, et aperto vivere voto.
Mens bona, fama, fides, hæc clarè, et ut audiat hospes:
Illa sibi introrsùm, et sub lingua immurmurat: O si
Ebullit patrui præclarum funus! et, O si
Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro
Hercule! pupillumve utinam, quem proximus heres

admittere, nisi iisdem veluti corruptis. At magna nobilium pars tacitas et occultas preces faciet, dum thura Superis adolebi[t]: non est facile tollere istas preces obscuras et arcanas de templis, et ita orare, ut omnes scire non nolis quid a Diis petas. Unusquisque clarè, et ut quilibet propè stans audire possit, hæc à Diis precatur; ut sibi mens bona sit, fama integra, et fides: illa verò intus et demissâ voce rogat: O si patruus meus subitò emori, ac præclaro funere mandari humo posset! O si reperirem arcam nummis plenam inter arandum, propitio Hercule? utinam e tabulis testamenti delere possem nomen

4. *Seductis*. Vel corruptis ut dixi, vel remotis a turba; aut, clam Diis, iisque quasi abesse et valere jussis.

5. *Acerra*. Est thuribulum: totum sacrificium significatur.

Libabit. Est *sacrificabit*.

8. *Mens bona*. Juvenalis, Sat. X. *Orandum est ut sit mens sana in corpore sano.* Seneca, Epist. 94 *Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.*

Hospes. Quilibet externus, aut viator; aut quicumque ad visenda templa accedit.

10. *Ebullit*. Pro *ebullierit*, ita *dedim* pro *dederim*, *comedim*, pro *comederim*, dicitur. Metaphora sumitur ab aqua, quæ cùm fervet, exundat extra lebetem effunditùrque; ita mortui extra domum ejiciuntur, etc. Vel simpliciter significat *rem quæ repentè fit:* quo sensu sæpè verbum hoc usurpatur. Itaque mors repentina patrui est intelligenda. Legunt aliqui, *Ebullet*, ab *ebullo*, *ebullas*, quod significat, *cum impetu prorumpo.*

Patrui. Dixit potiùs quàm avi optari mortem, fortè quia *patrui* ut plurimùm censurâ molesti.

11. *Seria* Vas fictile.

12 *Hercule*. Hercules præerat lucris fortuitis: Mercurius industriâ quæsitis.

Impello, expungam! namque est scabiosus, et acri
Bile tumet. Nerio jam tertia conditur uxor.
Hæc sanctè ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Manè caput bis, terque, et noctem flumine purgas.
Heus age, responde: minimum est quod scire laboro.
De Jove quid sentis? estne ut præponere cures
Hunc cuiquam? Cuinam? Vis Staio? an scilicet hæres?
Quis potior judex, puerisque quis aptior orbis?
Hoc igitur, quo tu Jovis aurem impellere tentas,
Dic agedum Staio: proh Juppiter! o bone, clamet,

pupilli, cui heres sum substitutus? sanè ægrotat ille scabie ac bile; nec diu videtur posse vivere. Nerius felici fato jam tres uxores suas sepelivit, et earum dote fruitur. Nempe ut hæc tam sancta vota facias manè bis, terque caput mergis in Tiberi, ut purior post nocturnum somnum fias, et Superis gratior. Agedum, responde mihi, pauca ex te rescire velim. Quid sentis de Jove? nonnè illum hominibus omnibus anteponis? Cuinam verò hunc non anteponerem? Nonne Staïo illum saltem anteponis? an dubitas Jovem illi anteferre, quem nosti judicem corruptissimum et pupillorum parricidam? Age igitur, dic ea quæ præcaris a Jove, dic, inquam, Staïo: certè ille exclamabit indignitate precum tuarum perculsus; o Jupiter; in-

13. *Expungam*. Eraso et ablato e tabulis testamenti ejus nomine, in ipsius demortui locum substituar; sum enim post illum heres scriptus. Expungi propriè dicebantur milites, quorum nomina post missionem aut mortem delebantur.

14. *Nerio*. Erat iste Nerius fœnerator insignis.

Conditur. Hoc est, sepelitur. Legunt alii, *ducitur*, id est, *illi nubit*; ab illo domum ducitur.

15. *Mergis*. Ante preces, quas amabant vulgò mane fundere, corpus aquâ vivâ spargebant.

16. *Purgas*. Os et manus post noctem diligenter abluebant, ut puriores ad precandum aut ad sacrificandum accederent.

18. *Estne*? Licetne? Estne ut cures, pro, *nonne curas*, nonne facilè fiet ut illum præponas, etc.

21. *Hoc igitur*, *etc*. Has preces, quibus aurem Jovis fatigas et pulsas.

22. *Staïo*. Staïus Albius

Juppiter! At sese non clamet Juppiter ipse?
Ignovisse putas, quia cùm tonat ocyus ilex
Sulphure discutitur sacro, quàm tuque, domusque?
An, quia non fibris ovium, Ergennâque jubente,
Triste jaces lucis, evitandumque bidental,
Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Juppiter? aut quidnam est, quâ tu mercede Deorum

quiet, quàm scelerata sunt hæc vota! Quid ergo! homo improbus exhorrescet, ac Jovem appellabit vindicem, ipse Jupiter sanctissimus ultorem se non ipse inclamabit? An illum tibi tandem putas ignovisse, quia cùm tonat, quercus citiùs petitur fulmine, quàm tuum caput ac tua domus? quia cadaver tuum ictum fulmine in aliquo sacro nemore non jacet expiandum sacrificio, et ab omnibus evitandum, jubente post consultas victimarum fibras Ergennâ aruspice, ac docente quomodo sacra eò loci fieri debeant: idcircone, inquam, Jovem irrides, et barbam illi vellis? Quidnam tandem est, cujus fiduciâ speres te ab illo sem-

Oppianicus judex nefarius fuit, qui fratrem et uxorem gravidam veneno sustulit: de illo Cicero agit in oratione pro Cluentio. Hunc ironicè vocat Persius judicem optimum, et erga pupillos æquissimum.

23. *At sese non clamet, etc.* An Jupiter non seipse ad vindictam excitabit? Non indignatus fulmen arripiet?

25. *Sulphure.* Oriuntur fulmina e sulphureis exhalationibus, unde et ipsa olent sulphur.

26. *Ergenna.* Fuit hic Ergennas sacerdos et aruspex peritissimus. Cùm autem dicit, *fibris ovium Ergennaque jubente*, sensus est, ab Ergenna præcipi sacrificium: quod fieri solebat ad procurandum, seu expiandum locum fulmine ictum, inspectis antea ovium fibris seu extis.

27. *Bidental.* Ita dicitur locus fulmine percussus, a bidentibus, *hoc est*, ovibus immolatis. Cùm enim fulmen ceciderat, aderant illico fulgurum procuratores, locum claustris sepiebant, arâque exstructâ, et cæsis oviculis consecrabant, unde illum calcare nefas erat; quare evitabatur. Appellat autem bidental ipsum hominem fulmine ictum, ut a Lucilio appellatur carcer homo dignus carcere.

28. *Stolidam.* Is alicui vellendam barbam præbere dicitur, qui ab illo irridetur et afficitur contumeliâ.

Emeris aur'culas? pulmone, et lactibus unctis?
Ecce avia, aut metuens Divûm matertera, cunis
Exemit puerum, frontemque, atque uda labella
Expiat, urentes oculos inhibere perita;
Tunc manibus quatit, et spem macram, supplice voto,
Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.
Hunc optent generum Rex et Regina; puellæ
Hunc rapiant: quidquid calcaverit hic, rosa fiat.
Ast ego nutrici non mando vota; negato

per audiendum æquis auribus, hunc tibi semper parciturum? An quòd illi victimarum intestina obtuleris in sacrificium, idcirco emptam a te isto pretio gratiam illius, et scelerum veniam arbitraris? Ecce aliud votorum genus: avia, aut matertera superstitiosa, detrahit e cunis puerum, et frontem expiat ac labella humentia, ut hac arte scilicet avertat a puero noxios et pestilentes oculos, qui pueros fascinare, et inficere tacito veneno solent. Tunc palpat puerum manibus, et spem valde adhuc incertam et macram de illo concipiens, optat supplex ut Crassum ac Licinium opibus æquet, precatur ut Reges et Reginæ hunc puerum sibi habere generum aliquando velint, hunc maritum puellæ; ut rosæ sub ejus vestigiis nascantur. Ast ego si quem ha-

30. *Emeris.* Quasi, pretio persoluto, illas tibi patentes habere debeas.

Lactibus. Lactes sunt intestina pinguia pecudum.

31. *Matertera.* Soror matris, quasi mater altera. Dicitur autem metuens Divûm, hoc est *religiosa*, *superstitiosa;* superstitio enim e nimio metu oritur.

32. *Exemit cunis.* Ut præsentem sistat sacris quæ pro ipsius incolumitate fiunt.

33. *Expiat.* Purgat, tingit pio quodam ritu ac salutari. Lutum e pulvere et salivâ conficiebant, quo frontem ac labia pueri inficiebant, etc. Id autem fiebat octavo, aut nono post partum die, quo preces pro pueris concipiebantur, et iis nomen imponebatur: vocabatur is dies lustricus et nominalis.

Urentes oculos. Nocentes, virulentos. Homines quidam pueros solo adspectu fascinare et iis morbos afflare virusque, credebantur.

35. *Licini.* Licinius, libertus Augusti, et Crassus, qui contra Parthos pugnavit, fuere ditissimi, agros ingentes, magnificas ædes habuere.

37. *Non mando vota.* Hæc nempe nimia et periculosa.

Juppiter hæc illi, quamvis te albata rogarit.
Poscis opem nervis, corpusque fidele senectæ:
Esto: age. Sed grandes patinæ, tucetaque crassa
Annuere his Superos vetuêre, Jovemque morantur:
Rem struere exoptas, cæso bove, Mercuriumque
Arcessis fibrâ. Da fortunare Penates:
Da pecus, et gregibus fœtum. Quo, pessime, pacto?
Tot tibi cùm in flammis junicum omenta liquescant?
Et tamen hic extis, et opimo vincere farto

buerim puerum; certè non jubebo ejusmodi vota pro illo fieri a nutrice; tuque, o Jupiter, noli hæc audire, et illi annuere; quamvis te albis induta vestibus oraverit. Petis a Superis robur corporis, et sanitatem, quæ ad extremam usque ætatem te fideliter comitetur: bene est, laudo; tamen delicata fercula, quibus te obruis et ingurgitas, non patiuntur ut Superi hoc tibi concedant. Augere opes cupis: ob id conciliare tibi Mercurium studes, immolato bove: Fac, o Mercuri, inquis, ut res mihi bene ac feliciter domuique meæ vertat, ut augeatur meum pecus multâ sobole. At id quo fieri tandem pacto potest, cùm tu infelix, tot victimas mactes, tot vitulos ignibus absumas? Nihil objurgationes nostræ proficiunt: stolidus hic precator victimarum intestinis, et luculento farto, se compotem voti

39. *Albata.* In sacrificiis faciendis utebantur veste candidâ, quæ morum puritatem indicabat.

41. *Tuceta.* Tucetum est genus farciminis confectum e suillis carnibus, minutatim concisis.

Crassa. Id est, *pinguia*, *adipata*.

43. *Mercurium.* Ille præest lucris industriâ partis.

44. *Da fortunare.* Fac ut Penates mei (Dii sunt domestici; et ea vox hìc pro domestica re sumitur) fortunent, hoc est, fortunati sint; ut mea domus felix et opulenta sit.

46. *Junicum omenta.* Junices sunt juvencæ, seu vitulæ: omentum est adeps, quo viscera involvuntur et qui igne solvitur et liquescit dum victimæ cremantur.

47. *Et tamen hic.* Avarus ille et impius precator.

Farto. Fartum, ut hìc sumitur, erat libum e farre, vino, melle, etc. Ita dictum a *faciendo*, quòd multis erat rebus confertum: unde *ferto*, pro *farto*, aliqui legunt.

Intendit. Jam crescit ager, jam crescit ovile,
Jam dabitur, jam, jam: donec deceptus et exspes
Nequicquam fundo suspiret nummus in imo.
Si tibi crateras argenti, incusaque pingui
Auro dona feram, sudes; et pectore lævo
Excutias guttas, lætari prætrepidum cor:
Hinc illud subiit, auro sacras quòd ovato
Perducis facies: nam fratres inter ahenos,

fore sperans, hæc secum: Ager meus jam crescere incipit, ovile impletur, jam id consequar quod peto, jamjam obtinebo: donec illius nummis exhaustis, unus qui in fundo crumenæ superest, se solum relictum ac delusum ingemiscat, et raucum quasi suspirans sonet. Si tibi pateras argenteas, et vasa aurea signis impressa dono dem, præ gaudio sudabis, et sudoris guttas effundes in parte læva pectoris, ubi est cor, quod tibi trepidabit ac subsiliet. Ex eo quòd auro ita delectaris, illud evenit, ut auro e spoliis hostium redacto inducas et oblinas statuas Deorum, adeo ut, si credas beneficio aliquorum e quinquaginta fratribus, Ægypti filiis, quorum effigies ex ære sunt in Apollinis Palatini porticu consecratæ, tibi fuisse

51. *Crateras.* A nomine cratera, crateræ; vulgò dicitur, crater, crateris.

Incusa. Incude fabricata, incudendo cælata: vel non cusa, infecta, et solida.

52. *Pectore lævo.* Lacrymas hic aliqui expressas gaudio intelligunt per guttas, quæ illi homini excutiuntur, nempe ex oculis: ea porro verba, *pectore lævo*, explicant, *mente stolidâ* et *læva*. Te insanum, ac stolidè gestientem, avaritia facit.

53. *Lætari.* Subaudi, *incipiet.*

54. *Subiit.* Venit in mentem, contigit.

Ovato. Ex hostibus reportato manubiali. Ovare *est* minorem triumphum agere, quia in eo mactabantur oves: boves autem in majori triumpho.

55. *Perducis.* Totas facies ex auro ducis, statuas integras ex auro ponis: vel, superficiem oblinis tantùm.

Fratres inter ahenos. Hi sunt quinquaginta filii Ægypti, quorum statuæ in porticu Apollinis Palatini erectæ. Harum enim quædam oracula et responsa per somnum postulantibus reddere credebantur. Quidam intelligunt Castorem et Pollucem; alii verò quoslibet Deos qui fratres dicuntur, quia sunt omnes filii unius matris Cybelês, quorum pleræque ex ære erant statuæ.

Somnia pituitâ qui purgatissima mittunt,
Præcipui sunto, sitque illis aurea barba.
Aurum, vasa Numæ, Saturniaque impluit æra;
Vestalesque urnas, et Thuscum fictile mutat.
O curvæ in terris animæ, et cœlestium inanes!
Quid juvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona Diis ex hac scelerata ducere pulpa?
Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo,
Hæc Calabrum coxit vitiato murice vellus:

immissa per noctem somnia, quæ careant omni pituitâ, adeoque sint purissima et verissima, illos præcipuo habeas in honore, et barbam illis inaures. Auri amor in causa fuit cur e templis expellerentur vasa fictilia, in Thuscia fieri solita, quibus olim Numa utebatur in sacrificiis, et quæ sola Saturni tempore, ætate aureâ, in usu erant, atque urnæ ex argilla, quibus Vestales olim virgines utebantur. At heu! quàm sunt homines rebus terrenis addicti, quàm ab Deorum studiis et moribus alieni! Cur hanc morum nostrorum corruptelam in res sacras ac templa transferimus? Cur ex ista putida nostra cuticula, ex avaritia et luxuria æstimamus quid bonum Superis gratumque sit? Nempè ille voluptatum amor, et curandæ carnis studium unguenta ex oleo et casia conficere suasit; hic lanam Tarentinam injecit in aquam calidam et infecit liquore, sive succo muricis pisciculi, quem succum imitantur infectores, et ementiuntur: hic gemmas e conchis abstulit, hic auri

56. *Pituitâ*. Cùm redundat in corpore humor frigidus et aqueus, qui pituita dicitur, tunc somnia sunt fallacissima et inanissima, ut in delirantibus et vinolentis accidit. Contrà verò somnia putantur vera, ubi minimum est pituitæ. Moris erat apud Romanos fidem superstitiosam somniis adhibere.

58. *Numæ*. Fuit Numa Rex Romanorum secundus, religione præstans.

Impulit. Expulit, removit, exclusit e templis.

59. *Urnas*. Vestales urnis, ad ferendam aquam in sacrificiis necessariam, utebantur.

62. *Pulpâ*. Est fructum carnis: hîc pro *corporis curandi nimio studio* ponitur.

63. *Sibi*. Ut nitidior, ut unguentis delibuta suaviùs oleat.

Corrupto. Ex casiâ et oleo mixtis et dilutis fit unguentum optimum: corruptum dicitur oleum, quia odoribus immixtis adulteratur: casia autem est frutex aromaticus.

64. *Calabrum*. Tarentum

Hæc baccam conchæ rasisse, et stringere venas
Ferventis massæ crudo de pulvere jussit.
Peccat et hæc, peccat; vitio tamen utitur. At vos
Dicite, Pontifices, in sancto quid facit aurum?
Nempe hoc, quod Veneri donatæ a Virgine pupæ.
Quin damus id Superis, de magna quod dare lance
Non possit magni Messalæ lippa propago:

ramenta colligere, et redigere in massam, ex informi et rudi fodinarum tellure, jussit. Sed illa quamvis fiant improbè et præpostero luxûs ac deliciarum amore, tamen hominibus utilitatem afferunt aliquam: sed cuinam est usui aurum in templis, o Pontifices? nempe tam inutile Superis est, quam pupæ Veneri, quas illi puellæ donare solent. Quin id potiùs damus Superis quod Messalæ nobilis filius et quilibet divites ipsis dare non possunt, quamvis donis lances et altaria cumulent; nimirum pectus ad

est civitas Calabriæ in Italia, ubi lanæ optimæ.

Vitiato. Adulterino, ementito, corrupto, non germano.

Murice. Murex est genus quoddam conchylii, seu pisciculi conchâ inclusi, e cujus sanguine tingitur color, purpuræ similis. Capitur hic pisciculus in mari Tyrio.

65. *Baccam.* Unionem, margaritam; quæ in concha nascitur, et illi sic adhæret, ut eradenda et evellenda sit limâ. Propriè bacca est fructus lauri, olivæ, cerasi: gemmæ vocantur etiam *baccæ*, quia ejusmodi fructibus similes sunt.

Stringere. In unum astringere crebris mallei ictibus: aut, igne conflare, vel decerpere et colligere auri ramenta et argenti.

Venas. Sulcos quosdam in terra, in quibus est metallum, quod in massam collectum igne ferventi conflatur.

67. *Vitio utitur.* Ex istis peccatis luxus et libido hominum capit utilitatem.

68. *In sancto.* In loco sacro, in templis.

69. *Pupæ.* Imagunculæ sunt, et exiguæ statuæ quas puellæ habent in deliciis: eas autem, cùm nuberent, Veneri consecrabant, tamquam his puerilibus nugis valedicerent.

70. *Lance.* Romani in lancibus ponere solebant victimarum carnes.

71. *Messala.* Messala septies Consul fuit: ex ejus stirpe prognatus est longo pòst tempore Cotta Messalinus, homo degener, gulæ et abdomini deditus.

Lippa. Vel qui reverâ lippus erat: vel hac voce significatur ejus improbitas. Lippus aliquando pro *dissoluto* sumitur.

Compositum jus, fasque animi, sanctosque recessus
Mentis, et incoctum generoso pectus honesto?
Hæc cedo, ut admoveam templis, et farre litabo.

omnia jura divina et humana servanda bene comparatum et compositum : in mente insitas penitus virtutes, animum non leviter honestatis colore quasi tinctum, sed eâ penitus imbutum? Hæc mihi da, et sacrificium Diis offeram longè gratissimum, quamvis far ipsis tantùm offeram.

72. *Jus.* Jus ad officia inter homines refertur; fas ad pietatem erga Deum.

73. *Incoctum.* Ducitur hæc metaphora a lanâ, quæ coquitur, cùm aliquo colore tingitur et imbuitur.

74. *Farre.* Far erat idem in sacrificiis ac mola salsa, seu triticum cum sale tostum; hoc pauperes, quibus non suppetebant majores victimæ, sacrificabant.

Litabo. Litare propriè est sacrificiis Deos placare, rite sacrificare, impetrare quod petitur.

SATIRA TERTIA.

Cohortatio ad studium sapientiæ. Insectatio desidiæ.

Nempe hoc assiduè? jam clarum mane fenestras
Intrat, et angustas extendit luminè rimas:
Stertimus indomitum quod despumare Falernum

Itane hoc assiduè facies? nullusque tandem inertiæ tuæ modus ac finis erit? Jam clara lux matutina fenestras, licèt clausas, penetrat, earumque rimas videtur dilatare: tu interim hîc stertis per tantum tempus, quan-

1. *Nempe.* Inducitur vel socius, vel magister, adolescentulum e lectulo excitans, increpansque.

2. *Extendit.* Latiores rimas apparere faciunt radii solares intromissi.

3. *Stertimus.* Subtimidam increpationem in prima persona hîc observant nonnulli, et condiscipulum potiùs quàm magistrum indicari volunt; sed quid abest magistrum ita discipulos increpare, et quidem acriter.

Indomitum. Quod vix a

Sufficiat, quintâ dum linea tangitur umbrâ.
En quid agis? siccas insana canicula messes
Jamdudum coquit, et patulâ pecus omne sub ulmo est,
Unus ait comitum. Verumne? itane? ocyus adsit
Huc aliquis; nemon'? turgescit vitrea bilis,
Finditur, Arcadiæ pecuaria rudere dicas.
Jam liber, et bicolor positis membrana capillis,

tum sufficiat ad edormiendam crapulam e vino gravissimo collectam; dum in solari horologio umbra gnomonis et indicis tangit lineam quintam. Quid agis? quæ est isthæc inertia? Instat meridies; jam diu canicula torret messes, et sub arboribus greges frigus captant. Ita loquitur unus e sodalibus, aut moderatoribus nobilis alicujus adolescentis. Cui sic respondet ille: Verumne est quod ais? itane est? huc statim accedat famulorum aliquis, nemone accurrit, ac vestes præbet? Cunctante famulo, in iras prorumpit, ac vocem emittit adeò inconditam, ut asinos omnes Arcadiæ credas rudere. Ubi vestes induit, sumit in manus

stomacho coquitur, et quasi domatur digerendo.

Despumare. Propriè est *spumas ex aliquo liquore tollere:* hìc sumitur pro *digerere*, *concoquere.* Dum excoquitur vinum, spumas agit, bullitque; despumare igitur Falernum, est crapulam pridianam edormire.

4. *Quinta*, *etc.* Significatur hora matutina undecima. Duodecim enim horas in die Romani numerabant, sex ante meridiem, sex post meridiem. Est autem hìc hypallage: postulat quippe ordo ut dicatur, linea quinta tangitur umbrâ styli seu gnomonis.

5. *Canicula.* Est sydus quoddam, speciem referens minoris canis, quo oriente calor augeri vehementer solet: *insana* dicitur, quasi æstuosa, aut rabiem canibus afferens.

8. *Vitrea.* Splendida et pellucida, vel ejusdem, ac vitrum, coloris.

9. *Finditur.* Ringitur, exclamat præ iracundia: quidam legunt: *Findor, ut Arcadiæ, etc.* Findor, inquit adolescens; et rumpor irâ: sanè, inquit præceptor; sic enim clamas, ut asinum rudentem imiteris.

Arcadiæ. In Arcadia majores asini sunt.

Pecuaria. Id est, *pecora.*

10. *Liber.* Propriè est arborum cortex, in quo scribi solebat ante inventum chartæ usum.

Bicolor. Pars exterior membranæ cui adhærebant pili, seu lana, crocei coloris erat seu lutei, interior candidi.

Inque manus chartæ; nodosaque venit arundo.
Tunc queritur, crassus calamo quòd pendeat humor,
Nigra quòd infusâ vanescat sepia lymphâ;
Dilutas queritur geminet quòd fistula guttas.
O miser! inque dies ultrà miser, huccine rerum
Venimus? At cur non potiùs, teneroque columbo,
Et similis Regum pueris, pappare minutum
Poscis, et iratus mammæ lallare recusas?

librum, ac membranam tonsam et pilis suis exutam, denique calamum. Sed queritur, nunc quòd atramentum nimis sit spissum, et in calamo hæreat; nunc quod, si aquâ dilutum fuerit, vanescat, suumque amittat colorem; nunc quod idem calamus atramenti nimis diluti guttas duas pluresve in papyrum effundat. O infelix puer, et in dies futurus infelicior! eone tandem redacti sumus, hoccine modo vivimus? At si ita animo es averso a musis, cur non litteris ac virtuti nuntium palam remittis? quin paternam domum repetis, ubi otiosam, ac plenam deliciarum vitam vivas, et instar teneri columbi, aut Regiorum infantium molliter cupediis omnibus vescaris? quin petis ut cibus in minutas partes a nutrice divisus et probè mansus in os tibi inferatur? ac ejus nœnias cantilenasque, si dormire nolis, repudias? An vero possum isto calamo tam malè aptato

11. *Chartæ.* Teste Varrone, est repertus chartæ usus sub Alexandro. Antea in foliis arborum et in corticibus scribebant: deinde in chartis quæ fiebant papyri arboris foliis in AEgypto crescentis. Demum sub Eumene rege inventæ sunt pergami membranæ; quæ inde Pergamenæ sunt dictæ.

Arundo. Veteres utebantur ad scribendum arundine, ut nos pennâ, in arundine autem plures sunt nodi.

13. *Sepia.* Sepia *est* piscis qui nigrum ex ore succum effundit, quo aquam turbat, cùm se a piscatoribus capiendum esse videt. Iste niger succus, et ipse interdum piscis pro atramento ponitur, ob similitudinem.

15. *Ultra.* Magis in posterum, ulteriùs.

16. *Columbo.* Solebant viri ac feminæ columbos domi alere magno studio.

17. *Pappare.* Pappa, ut testatur Cato, est infantium cibus; itaque *pappare*, est *pappas comedere*, seu comedere cibos qui minutim concisi, pueris a nutrice dantur, et iste infinitivus pro substantivo adhibetur, *poscis minutas pappas.*

18. *Mammæ.* Mamma non hìc *mamillam*, quam infantes sugunt, significat, sed *ma-*

An tali studeam calamo? cui verba? quid istas
Succinis ambages? Tibi luditur: effluis amens;
Contemnêre. Sonat vitium percussa, malignè
Respondet viridi non cocta fidelia limo.
Udum et molle lutum es, nunc, nunc properandus, et acri
Fingendus sine fine rotâ. Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum et sine labe salinum:

et secto scribere? Cui dare te verba putas? quid istas mihi vanas excusationes occinis? tute ipse deludis; in tuum damnum hæc tota cedet alea: effluit tibi, interim dum tempus somno et otio teris, vita; tu eris olim omnibus, cùm nihil scies, ludibrio; patebit inertia tua et imperitia: non secus ac vas ex argilla, si non benè coctum, si fractum sit, emittit vitiosum sonum, et pulsanti malignè respondet. Tu instar udæ mollisque argillæ nunc es, fingi maturè ac sedulò instar vasis fictilis, componi tamdiu debes, donec tui mores ad omnem honestatem conformentur. Sed objicies mihi te opes avitas habere non contemnendas, nitidam et cultam supellectilem, vasa sacra, quibus Diis sacrifices domi, tibi nihil a paupertate metuendum.

trèm, aut *nutricem*, estque in genitivo casu; recusas lallare tuæ nutricis aut matris, quia iratus es.

Lallare. Est canere vulgarem nutricum næniam quâ per hanc vocem, *Lalla*, sæpè repetitam pueris somnum conciliant. Lallare autem in infinitivo ponitur pro *lallatione*, sic, *vivere nostrum*, dixit primâ satirâ pro *vita nostra*. Recusas igitur lallationem et cantilenam tuæ mammæ; recusas dormire, provocatus cantu nutricis.

20. *Succinis*. Succinere, est, ad vocem monentis eadem sæpe respondere.

Tibi luditur. Proverbium est, ut istud, tibi seritur ac metitur, *hoc est* tua res agitur, tu damnum capies ex tua inertia, non ego.

Effluis. Potest esse sensus, otio et mollitie diffluis sensim ac tabescis.

21. *Vitium*. Id est, *vitiosè*, seu *non clarè, raucè, ac surdè*.

Malignè. Remittit parvum et obscurum sonum. Sic maligna lux apud Virgilium est parva et dubia.

22. *Fidelia*. Vas est fictile, ita dictum, quia fideliter servat quæ in illo conduntur.

24. *Rure paterno*. In agro hereditario, et a patre tibi relicto.

25. *Far*. Frumentum.

Salinum. Propriè est vas in quo sal reponitur: *omnem supellectilem* significat in hoc loco.

Quid metuas? cultrixque foci secura patella est.
Hoc satis? An deceat pulmonem rumpere ventis,
Stemmate quòd Thusco ramum millesime ducis,
Censoremque tuum vel quod trabeate salutas?
Ad populum phaleras: ego te intus, et in cute novi:

tuendum esse; nec in litteras tantopere incumbendum, quibus nempe non indiges ad vitam tolerandam. Tune igitur opes sufficere putas ad beatè vivendum, contemptâ virtute, quæ sapientiæ et litterarum studio maximè paratur? Ideone superbiâ intumescis, et pulmonem distendis præ fastu, quod in stemmate familiæ tuæ, quæ a Thuscia originem ducit, millesimus es ab tui generis principe et auctore? vel quòd Censorem aliquem ex familia tua salutas trabeatus in transvectione? Ostenta populo hæc inania ornamenta, nempe corporis et fortunæ bona: ille plaudet tibi, teque mirabitur; ego miserabor, et infelicem pu-

26. *Patella.* Vasculum escarium, in quod aliquid e dapibus mensæ appositis conjiciebant, deferebant in focum, ibique religionis causâ adolebant. Focus verò significat hîc *sacrum ignem* quo utebantur in privatis sacrificiis, quibus colebant Deos domesticos.

28. *Stemmate.* Stemma est *tabula genealogica*, instar arboris descripta ubi singuli rami singulas familias, vel personas ex unâ quadam stirpe ductas, notant. Eò major autem nobilitas, quò distant magis rami ab gentis principe et capite, quia antiquior.

Thusco, etc. Nobilissimæ Romanorum familiæ fermè ab Etruria ducebant originem.

Ramum ducis. Lineam nempe successionis. Solent advocati stemmata, sive ramusculos facere in genere, cùm gradus cognationum partiuntur.

29. *Censorem, etc.* Erant Censores Magistratus Romanorum, qui emendandis civium moribus præerant. Quinto quoque anno lustrabant civitatem, et nomen, opes, etc. cujusque recensebant: maximè verò turmas Equitum certis temporibus recognoscebant, qui illis sedentibus in foro ante Castoris ædem et spectantibus, transvehebantur trabeati. Alii intelligunt salutari imagines majorum in atrio stantes; eo quòd Neronis tempore censores nulli erant.

Trabeate. Ponitur vocativus pro nominativo. Trabea est vestis purpurea Magistratuum propria.

30. *Phaleras.* Phaleræ sunt equorum ornamenta, bullæ frænorum, tapetes quibus teguntur, etc. itemque militum et nobilium ornatus.

In cute. Nudatum vestibus illis, et externâ specie.

Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?
Sed stupet hic vitio, et fibris increvit opimum
Pingue; caret culpâ, nescit quid perdat, et alto
Demersus, summâ rursus non bullit in unda.
Magne pater divûm, sævos punire Tyrannos
Haud aliâ ratione velis, cùm dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno:
Virtutem videant, intabescantque relictâ.
Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci?

tabo, quippe qui te introrsum noverim, et sciam esse veris animi bonis destitutum. Nihilne te pudet vivere instar Nattæ, dissoluti ac perditi adolescentis? quamquam et ille utcumque excusandus est, quia sensum suæ improbitatis et miseriæ nullum habet, ita vitiis occaluit et obduruit; pinguedo crassa in ejus præcordiis ita increvit, ut nihil sentiat: itaque culpâ caret, et quantùm damni faciat, nescit: immersus est alto vitiorum gurgite, neque in aqua summa exstat amplius, aut ullam emergendi spem habet. Tu verò potes intelligere quid pecces, quid amittas, olimque seræ pœnitentiæ cruciatum non effugies. O Jupiter, si tyrannos punire volueris, cùm se in omnem crudelitatem et flagitium effuderint, oculos illis aperi, remove illum stuporem, fac videant dignitatem virtutis, ac dolore conficiantur quod eam neglexerint. Et verò an crudeliori supplicio affecti fuere homines, qui ita tauro æreo inclusi gemebant?

31. *Nattæ.* Natta fuit Romæ quidam prodigus ac helluo. Quidam legunt *Naccæ.*

Discincti. Dissoluti, nebulonis. Metaphora ducitur a veste dissoluta et discincta, quam gestare solent ejusmodi homines inertes ac nequam.

33. *Pingue.* Neutrum pro substantivo; pinguedo et adeps: in adipe autem nullus est sensus, sed tantùm in nervis et carne.

Nescit quid perdat. Virtutis enim pulchritudinem jam non videt, et pretium ejus ignorat: sicut et turpitudinem vitiorum et infamiam haud animadvertit.

Alto demersus. Vitiorum barathro absorptus.

34. *Bullit.* Ebullit, enatat, eminet in aquæ superficie.

35. *Sævos punire Tyrannos.* Aliorum malis gaudentes, quales fuêre Busiris, Diomedes, Phalaris, uterque Dionysius, ipseque Nero quem hic notari plerique autumant.

37. *Moverit.* Ad scelus excitaverit illorum ingenium.

Tincta veneno. Crudelitate imbuta, infecta omni acerbitate.

39. *Siculi juvenci.* Phala-

Et magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter cervices terruit? Imus,
Imus præcipites, quàm si sibi dicat et intus
Palleat infelix, quod proxima nesciat uxor.
Sæpe oculos, memini, tingebam parvus olivo,
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Discere ab insano multum laudanda magistro,
Quæ pater adductis sudans audiret amicis.
Jure etenim id summum, quid dexter senio ferret,

an majorem Damocli ensis e laqueari appensus, et ejus capiti imminens, timorem attulit, quàm affert improbo cruciatus sceleratæ conscientiæ, cùm ita se alloquitur: Heu pereo miser, et præceps in exitium ruo! quàm illæ formidines quibus vexatur ob sua scelera, tacitusque roditur, adeo ut illas aperire amicis, ac ne uxori quidem suæ audeat! Equidem cùm essem parvulus, memini me oleum oculis admovisse non semel, ut lippus esse, aut laborare oculis viderer; idque faciebam, ne mandarem memoriæ orationem Catonis Uticensis morituri, grandi stylo compositam, quam recitaturus essem scilicet, laudante vehementer magistro meo, et patre cum amicis invitatis eam audiente, ac metuente graviter ne inter declamandum peccarem. Et verò in illa ætate jure quodammodo videbar ludo potiùs quàm litteris delectari: id præcipuè tunc optabam

ris, Siciliæ Tyrannus, solebat homines in æreo tauro includere, cui mox ignem subjiciebat, ac vivos ululantesque miserè necabat.

41. *Purpureas cervices.* Caput Damoclis aulici, purpureâ veste induti. Damocles cùm laudaret adulatoriè felicitatem Dionysii, Siciliæ Tyranni, fecit illi tyrannus vafer experiendi copiam. Hominem ad instructam regio luxu mensam jubet accumbere; sed simul e laqueari ensem nudum equinâ serâ suspendi suprà illius caput imperat. Damocles, hoc metu exanimatus, quàm anxia et misera felicitas Regum esset agnovit, solvique se periculo rogavit.

45. *Catonis.* Fuit ille nepos M. Porcii Catonis, Uticensis dictus, quia post Pharsalicam pugnam recepit se Uticam in Urbem Africæ, ubi, ne veniret in manus Cæsaris, gladio se confecit.

48. *Id summum.* Videbatur mihi puero summus ille apex felicitatis, et votorum omnium, scire aleâ ludere. Senio erat ille jactus, quo quis puncta sex afferebat in singulis tesseris, quæ vulgò tres jaciebantur, eratque jactus omnium felicissimus; contrà

Scire erat in voto; damnosa Caniculà quantum
Raderet; angustæ collo non fallier orcæ:
Neu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores
Quæque docet sapiens, braccatis illita Medis
Porticus; insomnis quibus et detonsa juventus
Invigilat, siliquis et grandi pasta polentâ.

scire, quid felix ille jactus in alea, qui senio dicitur, ferret lucri: quid detrimenti afferret ille, qui canicula vocatur, et quantum de nummis depositis eriperet: quo pacto in arcam jaciendæ nuces essent, ita ut ab ore vasculi non aberrarem; ne quis turbinem buxeum callidiùs me torqueret loro. Verùm tu non eâ jam ætate es, quâ tunc eram: ignotum tibi non est quid in moribus curvum, quid rectum sit: nosti quænam philosophi Stoïci doceant in sua porticu, ornatâ pictis tabellis, pugnas Persarum et Medorum cum Græcis exhibentibus, quæ juvenes philosophiæ studiosi, somno utentes parcissimo, oleribus ac pulte tantùm vescentes, et tonsis inculti capillis, summo labore per-

infelicissimus, qui notatas jaciebat singulas unico puncto, et canis, seu canicula vocabantur.

50. *Orcæ*. Orca fictile vasculum erat angusto collo, in quod pueri nuces conjiciebant; et quascumque in illud conjececerant, tamquam suas tollebant; quas verò extra vas abire contigisset, eas amittebant.

51. *Buxum*. Trochum e buxo. Tertius est puerorum ludus, quem describit Virgilius, ÆEn. VII; et vocat *volubile buxum*.

53. *Quæque docet, etc.* Non est tibi ignotum quid doceat porticus sapiens, *id est*, Stoïcorum Philosophia. Chrysippus, et Zeno, Stoïcorum antistites, docebant in porticu, quæ Græcè, *Stoa* dicitur: unde hujus sectæ philosophi Stoïci sunt appellati.

Braccatis. Braccæ autem sunt femoralia longiora, quibus Medi utebantur.

Illita. Picta, coloribus et tabellis referta, in quibus visuntur Medi, et Persæ, pugnantes cum Atheniensibus, et ab iis victi.

54. *Detonsa*. Stoïci comam non alebant. Quod expressè notat Juvenalis, Sat. II, ubi habet: *Rarus sermo illis, et magna libido tacendi, atque supercilio brevior coma.*

55. *Siliquis*. Siliquæ sunt leguminum tunicæ et folliculi: hìc pro *quibusvis oleribus* ponuntur: Stoïci enim carnibus ferè abstinebant. Quod addit Persius, *grandi polentâ*, virum notat robustum, fortique stomacho valentem, qui multum panis devoret solummodò, nullas autem car-

Et tibi quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstravit limite callem,
Stertis adhuc? laxumque caput, compage solutâ,
Oscitat hesternum, dissutis undique malis?
Est aliquid quò tendis, et in quod dirigis arcum?
An passim sequeris corvos, testâque, lutoque,
Securus quò pes ferat, atque ex tempore vivis?
Elleborum frustra, cùm jam cutis ægra tumebit,
Poscentes videas. Venienti occurrite morbo:
Et quid opus Cratero magnos promittere montes.

discunt. Littera Pythagoræ Samii, duos in ramos diducta, virtutis viam dextrâ parte positam tibi ostendit: et tamen adhuc stertis, ignave adolescens, et studia negligenter capessis? tuumque caput, laxatis ac dissolutis genarum compagibus, oscitat, quasi ab hesterna die somnum non vidisses. Habesne aliquem propositum tibi vitæ tuæ finem, ad quem, ut ad signum, tuas actiones, velut arcum, dirigas? An temerè vivis et vagaris, ut pueri, qui corvos et aviculas testis et glebis insectantur, parum sollicitus quò te pedes ducant? an vivis in diem, de crastino nihil curans? Id verò qui faciunt, sanè faciunt imprudentissimè: videas quippe illos, cùm gravissimis laborant vitiorum morbis, cùm cutis jam intumescit, remedia et elleborum petere; at seriùs: occurrendum est enim morbis, qui, si maturè non curentur, frustra medico peritissimo, qualis est Craterus, magnos auri montes pollicearis, morbum ille

nes: quibus etiam vesci nefas esse credebant Pithagorici.

56. *Littera, etc.* Pithagoras philosophus celeberrimus fuit e Samo insulâ oriundus. Is duplicem hominibus quasi viam vitæ propositam esse dictitabat; dexteram nempe, arduam et difficilem, quæ ad virtutem et ad sapientiam duceret: sinistram verò, planam et mollem, quæ ad vitia deflecteret. Hanc geminam viam explicabat per litteram, Y, quæ in duos veluti secta ramos, istud bivium indicaret.

58. *Stertis adhuc.* Tu scilicet tam benè educatus, ita molliter et segniter vivis, ut etiam nunc dormias?

62. *Ex tempore vivis.* Non ex ratione et certo consilio, sed ut res, occasio, tempus, fors, tulit.

64. *Venienti occurrite morbo.* O Juvenes, citò incumbite studio sapientiæ et virtuti, quæ animi sanitas est: maturè obsistite vitiis, quæ animi sunt morbi.

65. *Cratero.* Is fuit insignis medicus tempore Augusti.

Discite, vos miseri, et causas cognoscite rerum,
Quid sumus, et quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quà mollis flexus, et unde:
Quis modus argento; quid fas optare: quid asper
Utile nummus habet; patriæ, charisque propinquis
Quantum elargiri deceat; quem te Deus esse
Jussit, et humanâ quà parte locatus es in re.
Disce; nec invideas, quod multa fidelia putet

inveteratum non sanabit. Itaquè, o miseri mortales, maturè discite quæ juvent ad animos vestros curandos et ad bene vivendum: quæ sint rerum causæ: quid rei homo sit, cur in lucem editus fuerit: quis optimus ordo servandus in rebus; quomodo hujus vitæ curriculum debeamus emetiri, et pericula, ut metas ac flexus molliter et scitè declinare, unde incipiendum, ubi sistendum: quem in pecunia quærenda modum adhibere deceat; quid liceat optare, quid utilitatis afferant opes, quantum ex iis largiendum patriæ et propinquis, quo te in statu vitæ, et qua in statione voluerit esse Deus in hoc orbe terrarum. Hæc, inquam, disce omnia: et ita tuo gradu et conditione contentus vive, ut non movearis invidiâ, cùm adspicies in

67. *Quidnam*. Quid acturi nascimur, quam vitam vivere debemus.

Ordo. Hic ordo rerum a Deo præscriptus est, ut erga Deum ipsum piè, erga alios justè, erga nos sobriè vivamus. Per ordinem rerum, non malè divinam Providentiam, quæ omnia ordinat, intelligas.

68. *Metæ flexus*. Vitam comparat cum curriculo et stadio. In eo erat meta, quam oportebat curru circumflectere, et qui omnium primus metam circumibat, non confractis rotis, ac inoffenso curru, hic vicerat. Per flexum igitur metæ, intelligit Persius artem vitæ regendæ et moderandæ: vel etiam mortem, hoc sensu; discite quàm brevis ac fluxa vita sit: ut enim meta finis erat stadii et cursûs, ita mors finis est vitæ. Unde flexus ætatis pro senectute usurpatur a Tullio. Flexus autem hìc *mollis* dicitur, quia citò et rapidè, scienter ac peritè debet peragi.

Et unde. Unde iste metæ flexus molliter inchoandus sit: unde oriatur senectus, et mors.

69. *Asper*. Recens usus, nuper signatus.

73. *Fidelia*. Vas vinarium est, aut escarium.

In locuplete penu, defensis pinguibus Umbris:
Et piper et pernæ, Marsi monumenta clientis,
Mænaque quod primâ nondum defecerit orcâ.
Hic aliquis de gente hircosa Centurionum
Dicat: Quod sapio, satis est mihi; non ego curo
Esse quod Arcesilas, ærumnosique Solones,
Obstipo capite, et figentes lumine terram;
Murmura cùm secum, et rabiosa silentia rodunt,

penu divitis causidici, qui locupletes Umbros defendit, multa vasa plena cibis, qui jam putrescunt et fœtent; tanta est illorum copia: cùm videbis piper, ac pernas dono datas illi a Marsis clientibus, ac pisces, in orca prima conditos, nondum defecisse, atque absumptos esse, cùm alias orcas piscium plenas domi adhuc habeat, sibi donatas ab iisdem vel aliis clientibus. Hoc loco quispiam ex olido et hirsuto militum genere, mihi objiciet: Ego meâ sapientiâ et virtute contentus sum; nihil requiro præterea; neque curo similis esse Arcesilæ, Soloni, et miseris philosophis, qui se ad assequendam sapientiam torquent ac macerant; qui collo rigido atque immoto, oculisque humi defixis incedunt; qui taciti secum immurmurant, ac rabiosos canes, collisis dentibus, imitantur, verbaque, labris extensis ac projectis antrorsum, repetentes ex intervallo, quasi in trutina librant et expendunt, secum me-

74. *Umbris.* Umbri fuerunt Italiæ populi, dites et opulenti.

75. *Marsi.* Populi sunt Italiæ.

Monumenta. Pignora benevolentiæ: dona, quæ monent mentem patroni, ut causæ clientis recordetur.

Cliens. Cliens ille dicitur, cujus causa defenditur a patrono. Vide Juvenal. Sat. I, nota *Clientes*, et Sat. III, nota 115.

76. *Mæna.* Piscis genus est.

Orcâ. Vas, in quo reponebant salsamenta, et alia id genus.

77. *De gente.* Gens, natio, sæpè sumitur pro secta aliqua et ordine hominum; ita natio poëtarum dicitur.

Hircosa. Hircus est alarum sive axillarum graveolentia, odor fœtidus, qualis est hircorum.

Centurionum. Centurio centum militibus præerat.

79. *Arcesilas.* Fuit philosophus academicus insignis suâ tempestate: is dicebat nihil sciri posse. Solon unus fuit e septem Græciæ sapientibus: floruit Athenis, regnante Romæ Tarquinio Prisco.

81. *Rabiosa silentia.* Dicuntur canes rabidi non latrare.

Atque exporrecto trutinantur verba labello,
AEgroti veteris meditantes somnia; *Gigni*
De nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.
Hoc est, quòd palles? cur quis non prandeat, hoc est?
His populus ridet, multumque torosa juventus
Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.
Inspice, nescio quid trepidat mihi pectus, et ægris
Faucibus exsuperat gravis halitus, inspice, sodes;
Qui dicit medico, jussus requiescere, postquam
Tertia compositas vidit nox currere venas,
De majore domo modicè sitiente lagenâ,
Lenia loturo sibi Surrentina rogavit.

ditantes inania vacuæ mentis commenta, similia somniis veteris alicujus ægroti, v. g. quòd ex nihilo nihil gignatur, nihil in nihilum redeat. *Hoccinè tandem est, inquit iste Centurio, propter quod impallescis et te vexas? Hoc ut mediteris et expendas, prandio abstines? His Centurionis dictis populus arridet, ac robusti juvenes, militiæ dediti, cachinnis sublatis applaudunt. Ego illi sic respondeo. Finge aliquem ægrotum ita medicum alloqui : Quæso te, vultum meum et venam micantem contemplare : nescio quid sit causæ, cur mihi cor palpitet, cur totum pectus horrore concutiatur, et halitus malè olens e faucibus ægrè animam ducentibus erumpat. Hunc medicus jubet continere se in lectulo, et quieti indulgere. Ille ubi se per triduum valuisse videt, ac pulsu æquali venas micare, oblitus medici consiliorum, mittit in amici divitis domum, et rogat inde sibi afferri lagenulam optimi vini Surrentini; mox*

86. *Torosa.* Pinguis, obesa; tori enim sunt carnis musculi.

87. *Crispante.* Tremente naso, et in rugas contracto.

88. *Inspice.* Respondet Stoïcus præceptor orationi Centurionis, necessarium esse philosophiæ studium, quod qui negligunt, ruunt in vitia præcipites et malè pereunt; ut ægroti, neglectâ medici curatione, intereunt.

89. *Sodes.* Vox blandientis, oro te, factum ex *si* et *audes.*

92. *Majore.* Ditiore.

Modicè sitiente. Modicè amplâ, non multùm vini capiente. Multùm sitit lagena, quæ multum vini capit.

93. *Surrentina.* Surrentum urbs fuit Italiæ in Campania: hujus vina lenia et salubria erant, maximè convalescentibus.

Heus, bone, tu palles. Nihil est. Videas tamen istud
Quidquid id est; surgit tacitè tibi lutea pellis.
At tu deteriùs palles: ne sis mihi tutor:
Jampridem hunc sepelî: tu restas. Perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atque albo ventre, lavatur,
Gutture sulphureas lentè exhalante mephites.
Sed tremor inter vina subit, calidumque trientem
Excutit e manibus; dentes crepuère retecti;
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris:
Hinc tuba, candelæ; tandemque beatulus alto

ad balneum loturus pergit. Redit medicus, videt hominem pallidum: Palles, inquit, amice. Hoc verò nihil est, inquit æger. Noli tamen id negligere, ait medicus; pellis tibi sensim flava intumescit. Tu verò, medice, pejus quàm ego, palles. Facesse, noli me tractare severiùs, ut pupillos tutor solet: ego meum tutorem jam diu sepelivi; vide ne te quoque sepeliam. Bene est, reponit medicus, taceo, et abeo. Igitur ille ægrotus, ubi se ingurgitavit cibis, alvi jam pallidâ pelle intumescente, lavat se in balneis, odorem tetrum e faucibus exhalans: at mox, ubi repetit epulas, et poculum accipit, horrore subito ac tremore corripitur, et manus titubans olli poculum excutit aquâ calidâ plenum; crepitat dentibus, qui præ horrore labiis contractis reteguntur et apparent; cibi excidunt ore: moritur; atque ad ejus funus deducendum parantur tibicines, cerei, ac tædæ, tandemque iste delicatulus medici con-

94. *Bone.* Vox blandientis.

95. *Lutea.* Pallida, crocea. Primam syllabam ea vox hîc longam habet quæ brevis est, cùm a luto fit, luteus, *id est*, cœnosus.

96. *Tutor.* Tutores erga pupillos ferme sunt severi: hinc tutor, pro homine austero et rigido sumitur.

97. *Sepelî.* Pro *sepelivi.*

Tu restas. Tu, qui mihi jam advenis ut tutor novus, restas à me sepeliendus. Vel, tune hîc restas adhuc? non abis?

98. *Lavatur.* Solebant uti balneo post cibum sumptum. Id verò noxium ægrotis, maximè hydropicis.

99. *Mephites.* Mephitis est odor teter, qui maximè ex aquis sulphureis et corruptis emittitur: hîc animæ graveolentiam significat.

100. *Trientem.* Triens est genus vasis, ita dictum, quia quatuor uncias continet: est enim triens quarta pars numeri duodenarii.

102. *Uncta.* Pinguis, lauta.

Pulmentaria. Opsonia, cibi quilibet. Facta vox a pulte.

103. *Tuba.* Præcedebant

Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,
In portam rigidos calces extendit; at illum
Hesterni capite induto subiere Quirites.
Tange, miser, venas, et pone in pectore dextram:
Nil calet hîc? summosque pedes attinge, manusque,
Non frigent? ingens si fortè pecunia visa est,
Cor tibi ritè salit? positum est algente catino
Durum olus, et populi cribro decussa farina;
Tentemus fauces; tenero latet ulcus in ore
Putre, quod haud deceat plebeïa radere beta.

temptor, in feretro collocatus, et unguentis perfusus, deponitur pedibus in publicum versis, ad januam, mox ad rogum et tumulum deportatur a servis, qui ab eo, priùs quàm obiret, pridie donati pileo fuerunt et libertate, adeoque recens facti cives Romani. Age nunc, o philosophiæ contemptor infelix, similem esse te illi ægroto agnosce: explora tu ipse tibi venam, manum pectori applica, nihilne immodici et alieni caloris deprehendis? attrecta pedes extremos et manus, nonne frigent? quid? an non cor tibi trepidat, et insolito motu subsilit, cùm pecuniam adspicis? quid, si olera et viles cibi in frigidis lancibus tibi apponantur, si panis multo mixtus furfure, qualis e farina, plebeïo cribro purgata, fieri solet? fauces tenta, tibi deprehendes ulcus tetrum, nempe gulam, quæ istis ple-

funus nobilium tubæ, pauperum tibiæ.

104. *Lecto.* Feretrum instar lecti sternebant.

Lutatus. Unctus. Lutare; est *luto inficere: hìc ungere.*

Amomis. Unguentis, aromatibus, quibus cadavera solebant oblini.

106. *Hesterni Quirites.* Romani, ita dicti, vel a Romulo, qui dictus est Quirinus; vel a Curibus, urbe primariâ Sabinorum, quibuscum prima fœdera junxerunt, appellati sunt Quirites: servi autem non recensebantur inter cives, nisi donarentur libertate.

Induto. Liberti pileum sumebant, ut insigne libertatis.

Subiere. Extulere, feretrum humeris imposuere.

110. *Catino.* Patinâ, lance.

111. *Decussa.* Purgata a furfure populi cribro, quod non excludit omne furfur, neque excutit: unde panis fit ater, et secundarius.

113. *Radere.* Perstat in metaphora: ulcera enim, si quid asperius affricetur, raduntur et offenduntur: ita homo gulæ deditus respuit olera plebeïa, qualis est beta: et ejus guttur istis cibis vellicatur ac raditur.

Alges, cùm excussit membris timor albus aristas:
Nunc face suppositâ fervescit sanguis, et irâ
Scintillant oculi; dicisque facisque, quod ipse,
Non sani esse hominis, non sanus juret Orestes.

bes cibis contenta non sit, seque illis offendi queratur. Nunc timore quateris, qui tibi capillos aristarum instar subrigit; nunc irâ sanguis tibi succenditur, ut si fax illi supponeretur, et oculi scintillant; eaque dicis ac facis, quæ Orestes ipse, licèt insanus, tamen facilè videat esse hominis dementis, et ratione destituti.

117. *Orestes.* Filius Agamemnonis fuit, Græcorum Regis, qui cùm Clytemnestram matrem interfecisset, furiis est agitatus, et in insaniam actus. Consule Juvenal. Sat. VIII, nota 213; et Sat. I, nota 6.

SATIRA QUARTA.

Magistratus gerendæ Reipublicæ imperitus.
Aliena vitia cernunt omnes magis quàm sua.

Rem populi tractas? (Barbatum hæc crede magistrum
Dicere, sorbitio tollit, quem dira cicutæ)
Quo fretus, dic hoc, magni pupille Pericleï?

ADministras Rempublicam, o Alcibiade, pupille magni Periclis (finge hæc a Socrate illi dici). Quibus tamdem virtutibus est fretus, ut hoc a te rectè faciendum esse

1. *Barbatum.* Socratem intelligit Atheniensem Philosophum, virum sapientissimum, qui morte damnatus ab Atheniensibus, quod de Diis perperam sentire diceretur, hausto veneno e cicuta confecto, periit. Philosophi autem barbam alebant.

Magistrum. Seu quia fuit Socrates Pædagogus Alcibiadis: sive quòd, ut habet Cicero, 2 de Finibus, n. 1, *Socrates philosophiæ parens jure dici potest.*

3 *Pupille.* Alcibiadem hæc verba indicant, qui tutorem a patre accepit patruum suum Periclem, Græcorum ducem maximum. Volunt aliqui, sub Alcibiadis persona, castigari Neronem.

Scilicet ingenium, et rerum prudentia velox
Ante pilos venit? dicenda, tacendaque calles?
Ergo ubi commotâ fervet plebecula bile,
Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ,
Majestate manûs: quid deinde loquêre? Quirites,
Hoc, puto, non justum est, illud malè, rectius istud:
Scis etenim justum geminâ suspendere lance
Ancipitis libræ; rectum discernis, ubi inter
Curva subit, vel cùm fallit pede regula varo,
Et potis es nigrum vitio præfigere *Theta*.

confidas? an ingenium tibi et prudentia maturior ante ætatem venit? an tenes quid tacendum, quid dicendum in loco sit? Age ergo, ubi populus iratus excitaverit seditionem, libet tumultum sedare, prolatâ manu cum dignitate, et silentium indicere: quid dices deinde? nempe: O cives, ea res injusta est: illa malè, hæc rectius, opinor, fiet: scis etenim quod justum est examinare rectâ judicii et rationis trutinâ; internoscis quod est rectum, ubi inter curva et vitiosa latet, vel cùm aliqua morum et juris regula evadit curva et fallax, eam videlicet emendare potes; et prava vitiosaque nosti condemnare, nigram illis

4. *Scilicet ingenium.* Ironicè hæc et sequentia. Porrò *ingenium*, juxta Casaubonum, hìc potest accipi pro *sapientia*, *judicii maturitate*.

Rerum prudentia. Experientia, usus.

Velox. Præmatura, ante tempus, ante pubertatem, quæ apud Athenienses sumebatur, ut aiunt, ab anno ætatis decimo octavo.

5. *Pilos.* Ante barbam, ante canos, ante grandiorem ætatem.

8. *Quirites.* Propriè cives Romani sunt sic dicti a Curibus urbe Sabinorum, aut a *Quiri*, quæ vox, linguâ Sabinâ, hastam sonat. Hìc autem, per catachresim de Græcis intelligi debet.

11. *Ubi inter.* Ubi se abscondit et latet inter curva, *id est*, inter injusta et iniqua. Virtus enim est in medio vitiorum duorum.

12. *Varo.* Distorto, obliquo et curvo. Vari propriè dicuntur, qui pedes introrsum inflexos habent. Exemplum sit. Est hæc juris regula, *Reddatur depositum*: aliquis sanus ensem apud te deposuit; cùm repetit idem in insaniam actus; fallit hoc loco regula, neque enim debes reddere depositum.

13. *Theta.* Græcorum judices, cùm reum condemnabant, solebant tabellas in urnam, vel cistam dimittere, in

Quin tu igitur, summâ nequicquam pelle decorus,
Ante diem blando caudam jactare popello
Desinis, anticyras melior sorbere meracas?
Quæ tibi summa boni est? unctâ vixisse patellâ
Semper, et assiduo curata cuticula Sole?
Exspecta; haud aliud respondeat hæc anus. I nunc,
Dinomaches ego sum: suffla; sum candidus: esto,
Dum ne deteriùs sapiat pannucia Baucis,
Cùm bene discincto cantaverit ocyma vernæ.

et feralem litteram imponendo. Vides te istis omnibus carere dotibus, et solâ corporis formâ præstare: quin igitur cessas captare populi gratiam, ante idoneam ætatem et prudentiam, et illi te venditare, tu qui rectiùs faceres, si caput ac insaniam tuam purgares elleboro, quàm si administrationem imperii susciperes? Dic mihi, o infelix adolescens, qua in re summum bonum ponis? nempe in lauto victu, in curanda cute ad solem. Exspecta tantisper, quæramus quid sentiat hæc vetula quæ præterit, certè nihil aliud respondebit de summo bono. Nunc tibi plaude, ac beatum te puta, quia nobilis es, et filius Dinomaches: buccas infla, gloriare de forma et pulchritudine. Sit ita sanè, do id tibi libenter, modò tu mihi vicissim concedas te nihilo sapientiorem esse, quàm sit anus pannosa, quæ in foro olitorio herbas servis protervis emendas proclamat, non sine conviitiis, quibus illos proluit. Quàm

quibus erat scripta Græca littera, *Theta*, quia *Thanatos*, quæ vox Græcè mortem significat, ab ea littera incipit.

15. *Caudam jactare.* Ita canes solent, cùm blandiuntur dominis.

16. *Anticyras.* Anticyræ erant insulæ duæ eo nomine, in quibus ellebori magna copiâ nascêbatur: valet illud contra insaniam.

Melior sorbere. Græca loquendi formula; *id est*, aptior et dignior qui sorbeas.

Meracas. Id est, merum et purum elleborum, ut remedium sit præsentius.

17. *Unctâ patellâ.* Pinguibus patinis, *id est*, cibis delicatis.

18. *Sole.* Cutem ungebant ad Solem, aut ignem: aprico in loco certis horis interdum considebant, valetudinis causâ.

20. *Suffla.* Sufflare, est, flatum buccis tumentibus edere.

21. *Pannucia.* Pannosa, Baucis est nomen vetulæ, apud Ovidium celebris: pro qualibet vetula ponitur.

22. *Discincto.* Luxurioso, nebulone, prodigo.

Ocyma. Ocymum est genus leguminis.

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo!
Sed præcedenti spectatur mantica tergo!
Quæsieris: Nostin' Vectidî prædia? Cujus?
Dives erat Curibus, quantum non milvus oberret.
Hunc ais? hunc Diis iratis, Genioque sinistro!
Qui, quandoque jugum pertusa ad compita figit,
Seriolæ veterem metuens deradere limum,

verùm hoc effatum est, neminem se excutere, se inspicere, ac sua scrutari vitia! ut illa pars manticæ, quæ est in tergo hominis præcedentis, nobis ob oculos assiduè versatur! Si fortè quæsieris ab aliquo: Nostine prædia Vectidii? Cujus, inquiet ille? Nempe ille est, qui in agro Sabinorum tantum agri possidet, quantum milvus non percurrat per diem integrum volando. Hunccine ais? hominem nempe iratis superis, ac Genio adverso natum: ita miserè avarus est. Qui, cùm post sementem factam aratrum suspendit ad compita, dolens quod laguncula operculum pice oblitum resignare cogatur, suspirat, et ut bonum ac fortu-

Vernæ. Verna propriè est servus ex ancilla domi tempore verno natus: ponitur hìc pro *quolibet servo.*

24. *Mantica.* Dicebat Æsopus nos vitia nostra, tamquam onus incommodum et invisum in peram seu manticam conjicere, quam tergo impositam gestaremus. Esse autem homines in vita, ut in via, ita ut alii alios sequerentur, et eam, quæ sibi a tergo penderet, manticam nemo adspiceret, sed eam quæ præcedentis tergo esset imposita, peccatis alienis plenam. Occasionem hujus digressionis ex eo sumpsit Persius, quòd Alcibiades seipse videretur ignorare, ac probè tamen cognitus aliis foret, qui aliena intuentur vitia, dum sua nesciunt.

26. *Curibus.* Cures urbs fuit præcipua Sabinorum.

27. *Genio.* Genius Deus est hilaritatis ac lætitiæ dator: itaque genio irato et adverso natus dicitur, qui genium defraudat, qui parcè vivit ac duriter.

28. *Jugum.* Agricolæ, post sementem factam, certum diem festum, insigni lætitiâ, vino epulisque celebrabant in compitis, in quibus aratra suspendebant.

Pertusa. Perforata; quia compita sunt loca, unde patet ingressus in multas vias: vel calcata, et contrita.

29. *Seriolæ.* Seria est vas testaceum, amphora.

Limum. Lutum, picem, quâ obturatur os amphoræ.

Deradere. Deripere, detrahere.

Ingemit : *Hoc benè sit ;* tunicatum, cum sale, mordens
Cæpe, et farratam pueris plaudentibus ollam,
Pannosam fæcem morientis sorbet aceti?
At si unctus cesses, et figas in cute solem,
Est propè te ignotus, cubito qui tangat, et acre
Despuat in mores, arcanaque crimina carpat.
Cædimus, inque vicem præbemus crura sagittis :
Vivitur hoc pacto ; sic novimus. Ilia subter
Cæcum vulnus habes, sed lato balteus auro
Protegit : ut mavis, da verba, et decipe nervos,

natum sit, precatur; tum cæpe adhuc suis tunicis involutum comedens, cum sale, et olla pultis plena, servis ob epulas adeo delicatas plaudentibus, vinum vapidum et fugiens quod acetum dici potest, avidè haurit usque ad fæcem. Hæc dicis de Vectidio, quisquis illum ita carpis; sic illius vitia rides : at si tu post lautas epulas in otio marcescis unguentis delibutus, et ad solem apricaris; non deerit aliquis fortè ignotus, qui te carpat vicissim, et te cubito pulset, tuaque tibi vitia occulta exprobret. Ita carpimus alios, et linguâ, ut jaculo, vulneramus; ita vicissim ab iis vulneramur et carpimur : sic sunt homines, sic vivunt. Sic alii alios norunt : sic tua, o Alcibiades, vitia perspicimus. Tu habes occultum vulnus intra viscera, sed tuus balteus, latior et auro ornatus, impedit quominus appareat : age ut libuerit, finge te sanum esse, ac

30. *Hoc benè sit.* Quasi rem magnam acturus, precatur omnes Deos, ut bene illam sibi ac feliciter evenire velint.

31. *Farratam.* Farre multo plenam, seu pulte confectâ ex pingui frumento, e farina farris.

32. *Pannosam.* Fæx vini rancida et sicca, in pannosas veluti lacinias arescit.

34. *Est prope te ignotus.* Aderit quidam quem non noris, sed qui te probè norit, tuamque adèo vitam occultasque libidines expromet.

Cubito, *etc.* Id fit, cùm aliquem duriùs admonemus: eum cubito fodimus.

35. *Despuat.* Dicimur in aliquam rem despuere, cum eam exsecramur.

38. *Cæcum vulnus.* Ita vocat libidines et occulta flagitia.

Balteus. Hac voce potentiam et opes innuit, quæ magna sunt vitiorum integumenta : quis enim potentem ac divitem accusare velit, quis ausit?

39. *Da verba.* Impone aliis, fucum facito.

Si

Si potes. Egregium cùm me vicinia dicat,
Non credam? viso si palles, impróbe, nummo!
Si puteal multâ cautus vibice flagellas;
Nec quicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue quod non es: tollat sua munera cerdo:
Tecum habita; et noris quàm sit tibi curta supellex.

te, si potes, accipe, et læsis nervis, corruptis visceribus, nega te ægrotare. Atqui me vicini omnes laudant et virum esse bonum prædicant: cur illis non credam? Si, o improbe, viso nummo, ejus desiderio perturbaris: si debitores tuos iniquis usuris vexas; frustra aures laudis avidas populo adulanti præbes. Repudia laudes, tibi non debitas: vilis plebecula et infimi artifices servent sibi suas adulationes et sua dona; te inspice, te consule, qui sis, quid habeas: tum intelliges quàm tuæ opes ac virtutes exiguæ sint.

Nervos decipe. Metaphora ducitur ab iis qui cùm articulari morbo laborent aut paralysi, qui nervos obtundit, fingunt se tamen valere.

42. *Puteal.* Propriè est putei operculum. Locus fuit Romæ ita dictus, in quo exercebantur judicia; eratque ibi Prætoris tribunal; in eumdem locum fœneratores conveniebant, ut a debitoribus usuras exigerent.

Vibice. Vibex est signum vulneris inflicti, cicatrix. Per hanc metaphoram significatur acerbitas et sævitia fœneratorum in debitores, sive litigatorum improbitas.

44. *Sua munera.* Laudes immeritas vocat munera assentatoris.

Cerdo. Cerdo est veterum calceorum sutor, in hoc loco, vilis opifex quilibet.

45. *Curta.* Manca, mutila, exigua.

SATIRA QUINTA.

Primùm gratias agit præceptori suo, quem pluribus laudat : deinde in quo vera libertas posita sit, præclarè docet.

VATIBUS hic mos est, centum sibi poscere voces,
Centum ora, et linguas optare in carmina centum :
Fabula seu mœsto ponatur hianda tragœdo ;
Vulnera seu Parthi, ducentis ab inguine ferrum.
Quorsum hæc ? aut quantas robusti carminis offas
Ingeris, ut par sit centeno gutture niti ?

FAcerem hìc libenter, quod vates solent, qui consueverunt optare, ut centum sibi ora et centum linguæ suppetant, ad ea dicenda, de quibus carmen scribunt; seu tragœdiam componant, ab mœstis actoribus clamore magno recitandam; seu describant bella cum Parthis gesta, qui sagittas ferro præfixas extrahunt ipse e pectore vulnerato, et in hostes retorquent. Cur sic incipis, o Persi; quorsum hæc optas? Quodnam illud tandem est carminis tui ac Satiræ istius argumentum, cui explicando egeas centum faucibus, veluti ad ingentem offam deglutiendam? Qui

1. *Vatibus, etc.* Est in hac Satira dialogus inter Cornutum et Persium.

3. *Fabula.* Tragœdia, quia multa in tragœdiis fingi a poëtis solent.

4. *Parthi.* Parthi sunt populi Asiæ, Persis vicini, Romanorum hostes infensissimi, sagittandi periti valde, et fugam simulando vincere assueti. Unde Virgilius, Georg. 3. *Fidentemque fugâ Parthum versisque sagittis.*

Ferrum. Sagittas ferro armatas in cuspide. Synecdoche.

5. *Quorsum hæc?* Fingit Persius adesse Cornutum præceptorem suum, quem alloquitur in hac satira.

Offas. Offa est propriè frustum carnis tumidum : sumitur hìc pro partibus magni alicujus et tumidi carminis.

6. *Ingeris.* Alias aliis cumulas, aggeris, et stipas : vel potiùs, infers tibi in os et buccam, ut opus sit centeno gutture ad eas deglutiendas.

Grande locuturi nebulas Helicone legunto :
Si quibus aut Prognes, aut si quibus olla Thyestæ
Fervebit, sæpe insulso cœnanda Glyconi :
Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,
Folle premis ventos; nec clauso murmure raucus
Nescio quid tecum grave cornicaris ineptè,
Nec stloppo tumidas intendis rumpere buccas.
Verba togæ sequeris, juncturâ callidus acri,
Ore teres modico, pallentes radere mores

grande scribendi genus affectant, pergant sanè in Heliconem, et ibi colligant obscuras et sublimes locutiones; si nempe cœnam, quam Progne Tereo, aut Atreus Thyestæ apposuit, sumunt exhibendam per insulsum illum actorem Glyconem, qui Terei cœnantis, aut Thyestæ partes agat. Tu carmen ejusmodi turgidum non scribis; neque imitaris folles, qui, interim dum igne ferrum in camino coquitur, ventos colligunt, et magno cum sonitu reddunt: nec rauca voce, et inter dentes conclusa, ineptè aliquid immurmuras: nec buccis inflatis, ingenti sonitu, versus ampullatos recitare amas. Uteris verbis in communi usu positis, et genere scribendi sic aptè composito et nexo, ut numerosus

8. *Prognes*. Progne fuit Pandionis filia, Philomelæ soror, Terei Thraciæ Regis uxor, quæ filium suum Ityn epulandum apposuit marito, a quo Philomela temerata fuerat.

Thyestæ. Thyestes Mycænarum Rex, Pelopis filius, frater Atrei fuit; qui cùm uxorem fratris temerasset, Atreus suos ipsi liberos in mensa apposuit, in olla coctos, reservatis capitibus illorum et pedibus, quæ postea illi obtulit, ut agnosceret suum dolorem.

12. *Cornicaris*. More cornicis, tacitum quiddam et surdum crepas ac loqueris.

13. *Stloppo*. Stloppus est ille sonus, qui inflatus buccis ac displosis editur.

14. *Verba togæ sequeris*. Non bella carmine describis, sed quæ pacis tempore in usu sunt.

Toga. Toga est vestis exterior, usitata Romanis, qui togati hinc dicti: significat hoc in loco usitatum loquendi genus, oppositum ampullato et inflato. Eadem toga pro *pace* etiam sumitur, quia cives eâ utebantur in Urbe, cùm milites sago in castris uterentur.

15. *Teres*. Rotundus, perfectus ac politus. Quidam legunt, *teris*, hoc est, ex polis, concinnas.

Pallentes. Sceleratos, qui improbi pallent ob flagitia.

Doctus, et ingenuo culpam defigere ludo.
Hinc trahe quæ dicas, mensasque relinque Mycenis,
Cum capite et pedibus, plebeiaque prandia noris.
Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.
Secreti loquimur; tibi nunc, hortante Camœnâ,
Excutienda damus præcordia; quantaque nostræ
Pars tua sit, Cornute, animæ, tibi dulcis amice,
Ostendisse juvat. Pulsâ dignoscere cautus
Quid solidum crepet, et pictæ tectoria linguæ.

concinnusque sit stylus tuus, non immodicè intumescens, et inflatus. Callidè insectaris hominum scelera, moresque pravos carpis acriter, atque pungis, ludendo liberaliter et urbanè. Hæc illa sunt argumenta, unde tuis materiam versibus debes sumere; relinque Græcis Thyesteas mensas, ubi elixum puerorum caput cum pedibus servatum est, in epularum fine ostendendum: expende prandia ipsius plebis et mores ejus quotidianos, ac luxum argue. Ego verò non ob eam causam centum voces mihi opto, quòd in istis versari argumentis velim: neque enim id ago, ut repleam libros versibus ampullatis et splendidè inanibus, quibus nugas poëtarum et fabulas exornem et commendem. Sine arbitris, solus solum te nunc alloquor, suadetque mihi mea Musa, ut latebras mei pectoris tibi explorandas præbeam: placet tibi nunc ostendere, o amicorum dulcissime, quàm verè te amem, et quanta sit pars animæ tuæ meæ. Explora me, ut solent qui vasa fictilia emunt; tu, inquam, qui scis probè dignoscere quo sono vas intelligatur solidum esse, quænam amicitia vera et germana, quænam sit fucata et mendacibus verbis tecta. Ea causa est, cur centenas mihi

16. *Culpam defigere*. Notare et pungere: stylum in vitiis penitus figere: defigere enim, est, validè fingere.

17. *Mycenis*. Mycenæ urbs Græciæ est in Peloponneso, ubi Atreus regnavit.

19. *Bullatis*. Bulla est aqua summa intumescens, et in globulum vento plenum se convolvens: pro *re tumidâ* et *fulgenti*, sed *inani* et *vacuâ*, sumitur.

21. *Secreti*. Quæ fiunt ad inanem gloriam captandam, in lucem efferuntur, ut incurrant in ora et oculos aliorum.

25. *Tectoria*. Hîc significat fucatam amicitiam quæ verbis tantùm constat, cùm aliud in animo lateat.

Hìc ego centenas ausim deposcere voces,
Ut quantum mihi te sinuoso in pectore fixi,
Voce traham purâ, totumque hoc verba resignent,
Quod latet arcanâ non enarrabile fibrâ.
Cùm primùm pavido custos mihi purpura cessit,
Bullaque succinctis Laribus donata pependit;
Cùm blandi comites; totâque impune Suburrâ
Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo;

dari voces velim, ut sincerâ oratione prædicem, quàm altè in animo defixus mihi sis, idque verbis aperire possim, quod in intimo latet pectore. Cùm primùm prætextam vestem deposui, quæ puerilis integritatis et verecundiæ veluti custos est, bullamque donavi et appendi Laribus; cùm uti sociis et congerronibus blandis cœpi, cùm clypeum, militiæ per ætatem jam patiens, candidum ut tyro, sumpsi; cùm per Suburram, vicum cupediis ac deliciis infamem, oculos jam

27. *Sinuoso in pectore fixi.* In latebris animi reconditissimis adeo te infixi, ut totus in me sis, et totus sim tuus.

29. *Fibrâ.* Corde, pectore.

30. *Purpura.* Toga puerilis, seu prætexta; sic dicta, quia illi purpureus limbus attexebatur. Hanc gestabant, ut etiam bullam pueri nobiles usque ad annum 16 exactum, eaque depositâ, virilem togam induebant. *Custos* dicitur, quia illa vestis sacra erat, et qui eâ uterentur, sancti et venerabiles habebantur: itaque dabatur Magistratibus: item pueris, ut eorum pudicitiæ custos esset.

Pavido. Vel quia pueri meticulosi sunt, vel quia magistrorum minas ac verbera tunc timent.

Cessit. Deposita est, me reliquit.

31. *Bullaque.* Erat corculum quoddam, vel aliud quidpiam ex auro, argento, etc. quod nobilium puerorum collo appendebatur.

Succinctis. Lares Dii erant domestici, qui singulis in domibus, et in aliis quibusdam locis publicè colebantur. Habebant vestem, quæ canina pellis erat, instar peregrinantium altè cinctam, et in humerum sinistrum reductam ac obvolutam.

32. *Cùm blandi comites.* Non asperi monitores aderant amplius, quales patruus, aut Pædagogus, qui sumptâ virili togâ removebatur.

33. *Umbo.* Est propriè pars in medio clypeo eminens, et intumescens, interdum præfixa cuspide. Candidus erat clypeus tyronum, ut in eo res præclarè ab iis gerendæ scribi possent et coloribus adumbrari. Umbo etiam est togæ pars quædam eminens: lautiores enim togam ita compo-

Cùmque iter ambiguum est, et vitæ nescius error
Diducit trepidas ramosa in compita mentes;
Me tibi supposui: teneros tu suscipis annos
Socratico, Cornute, sinu; tunc fallere solers
Apposita intortos ostendit regula mores;
Et premitur ratione animus, vincique laborat,
Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.
Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes:
Unum opus, et requiem pariter disponimus ambo,
Atque verecundâ laxamus seria mensâ.

spargere liberiùs potui; eâ, inquam, ætate, quâ sunt incerti adolescentes quodnam vitæ institutum aggrediantur, cùm laborant ignoratione earum rerum, quæ necessariæ sunt ad vitam bene transigendam, ac veluti hærent in bivio compito, per duplicem Pythagoricæ litteræ ramum significato: tunc me tibi erudiendum tradidi, tu me Stoïcâ philosophiâ, cujus auctor præcipuus Socrates fuit, instituendum suscepisti: tunc apposuisti mihi regulam, quæ mihi ostenderet quid esset in meis moribus intortum et obliquum, quæ regula ita subtilis, solers, ac delicata est, ut plerosque fallat lateatque. Tunc animus meus rationi morem gerere cœpit, et ab ea vinci, eique subjici, quamvis non sine labore: tunc novam faciem ab arte et philosophia accepit, te fingente et velut argillam digitis formante. Memini me tecum totos dies transigere solitum, et primam noctis partem epulis seponere: ambo laboris pariter et quietis tempora partiebamur, et severiores curas hilari et honestâ mensâ levabamus. Credas meritò ab occulta sideris alicujus potestate

nebant, complicabantque, ut certo modo clypei speciem præ se ferret: togæ porrò erant vulgò candidæ.

35. *Ramosa.* Quæ in plures vias scinduntur.

36. *Supposui.* Metaphora ducitur ab ovis, quæ fovenda gallinæ incubanti supponuntur. Quidam legunt *seposui*, id est, *segregavi*.

37. *Socratico sinu.* Tuo sinu, qui disciplinam et philosophiam Socratis sequeris. De Socrate vide satiram IV.

Fallere solers. Solerter et callidè me fallens, vix a me deprehensa. *Fallo* enim sæpè sonat *ignoror*.

40. *Artificem.* Magnâ curâ, et arte elaboratum. Legunt alii, *artificisque tuo ducit*, *etc.* sub tuo pollice, qui es peritus artis philosophicæ.

42. *Decerpere.* Primam partem noctis ad epulas capere.

Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo
Consentire dies, et ab uno sidere duci.
Nostra vel æquali suspendit tempora Librâ
Parca tenax veri, seu nata fidelibus horâ
Dividit in Geminos concordia fata duorum;
Saturnumque gravem nostro Jove frangimus unà:
Nescio quod certè est, quod me tibi temperat astrum.
Mille hominum species, et rerum discolor usus:
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, et pallentis grana cumini;

fieri, ut vita utriusque nostrûm, occupationes, ac studia sibi congruant, sintque inter se simillima. Aut Parcæ, quæ vera hominum fata condunt, nos sub eodem Libræ sidere nasci voluerunt, aut hora nascendi, nobis fidelibus amicis data, nos sub Geminis editos voluit, et istam concordiam vitæ ac morum ambobus tribuit. Noxios, et malignos Saturni influxus, propitiis Jovis, qui nobis favet, radiis adspectuque retundimus. Certè est aliquod astrum, seu Jovis, seu alterius Numinis (cujus porrò nescio) quod te mihi similem et conjunctissimum facit. Hominum non unum genus est; eorum studia et exercitationes vitæ admodum discrepant inter se: est sua cuique propensio, nec idem omnes amant optantque. *Hic mercaturam exercet, ac mer-*

46. *Sidere.* Ab eodem astro gubernari; quod nobis nascentibus præfuerit.

48. *Tenax veri.* Mentiri nescia.

49. *Geminos.* Gemini, tertium sunt Zodiaci sidus. Poëtæ fingunt illos gemellos esse Castorem et Pollucem, qui fuerint inter sidera collocati; Astrologi verò censent eos qui sub Librâ aut Geminis nascantur amicos esse et invicem consentientes.

50. *Saturnum.* Saturnus dicitur ab Astrologis esse stella gravis, hoc est, noxia et infausta.

Nostro. Propitio, favente nobis.

51. *Temperat.* Accommodat, amicum et congruentem facit.

52. *Discolor.* Non unius coloris et generis.

54. *Mutat.* Ante usum æris, per rerum commutationem mercatura fiebat.

Recenti. Sol oriens dicitur novus, quia renasci videtur quotidie.

55. *Rugosum.* Piper scabram cutem habet.

Cumini. Cuminum olus est, cujus succus pallidos facit.

Hic satur irriguo mavult turgescere somno ;
Hic campo indulget ; hunc alea decoquit ; ille
In venerem putret : sed cùm lapidosa chiragra
Fregerit articulos, veteris ramalia fagi,
Tum crassos transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi jam seri vitam ingemuêre relictam.
At te nocturnis juvat impallescere chartis :
Cultor enim juvenum purgatas inseris aures
Fruge Cleanthea. Petite hinc, juvenesque, senesque,
Finem animo certum, miserisque viatica canis.

ces Italiæ mutat cum pipere et cumino in India Orientali; hic epulis mavult, ac somno pinguescere, quàm opes labore multo quærere : alius delectatur ludo, et exercitationibus, quibus Romani utuntur in campo Martio : alium ludus aleæ spoliat opibus : alii turpes voluptates sectantur; sed cùm chiragra eorum digitos, ut veteris fagi ramos, siccaverit intorseritque, tum ingemiscunt vitam sibi totam in luto fœdarum voluptatum, ac tenebris peractam fuisse, et eam sibi ad morbos et ærumnas relictam, ac in senium prorogatam dolent. Tua studia, o Cornute, longè alia sunt : incumbis, etiam noctu, in libros; juvenum mores excolis, et in eorum aures animumque inseris philosophiæ præcepta, ut sementem bonam, unde virtutum fructus nascantur. Ex his nimirum studiis, o senes et juvenes, ex hâc philosophia discite certum finem, quem animo

56. *Turgescere.* Pinguis fieri, saginari. Irriguum appellat somnum, quia calorem nativum maximè temperat, ac veluti rigat corpus, benignos humores excitando.

57. *Campo.* In campo Martio ad Urbem, exercebat se juventus Romana, disco, cursu, saltu, et aliis id genus ludis.

58. *Putret.* Dissolutus est, ac marcidus. Legunt alii *putris*, subaudiuntque *est.*

Lapidosa. In articulis digitorum, calculi et nodi generantur e crassis humoribus quibus arthritici cruciantur.

60. *Palustrem.* Obscuram, ut est in paludibus et popinis ob nidorem et fumum.

64. *Fruge.* Frugem appellamus herbas aut sementem. Detractis igitur pravis opinionibus, ut herbis noxiis, meliores tu, ac feliciores inseris, ut bonam sementem.

Cleantheâ. Cleanthes philosophus fuit auditor Zenonis : quem aiunt interdiu studere solitum, noctu aquas e puteis pretio extrahere, unde vitam toleraret.

65. *Canis.* Albis capillis, senectuti.

Cras hoc fiet. Idem cras fiet. Quid? quasi magnum,
Nempe diem donas? sed cùm lux altera venit,
Jam cras hesternum consumpsimus; ecce aliud cras
Egerit hos annos, et semper paulum erit ultra:
Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno,
Vertentem sese frustra sectabere canthum;
Cùm rota posterior curras, et in axe secundo.
Libertate opus est, non hac, quam ut quisque Velina

spectare in omni vita debeatis; hinc vobis sapientiam et virtutem comparate, quæ sunt veluti viaticum, quo instructi senectutem læti percurretis. Cras, inquit aliquis, hoc faciam. Cras hoc facies? cur non hodie? Cur adeo me urges, quasi magnum spatium temporis a te petam? diem unum donas mihi; est hoc exiguum. Sed cùm altera dies venit, jam istud cras hesternum, seu dies illa hesterna, quæ a te pridie cras dicebatur, abiit, et inutilis tota præteriit; rursumque aliud cras postulabis, et ita totos annos, vitam totam consumes, dicendo te cras incœpturum sapere; et semper aliud cras erit ultra illud quod tibi dari petiisti, adeo ut numquam venias ad ultimum aliquod cras, sicut in curru rotarum quatuor posteriores rotæ quamvis juxta priores sint, et in eodem curru, numquam eas tamen currentes assequuntur, quia posteriori sunt in axe, et quantò magis sequuntur alias, tantò illæ magis antecedunt. Liberi esse debemus, non eâ libertate, quam e

66. *Idem, etc.* Potest exponi sic. Idem dices cras, et tu hodie promittis te cras operam virtuti daturum, ita die sequenti dices, hoc fiet cras, idemque dicturus es tertiâ pòst die, ac porrò deinceps.

69. *Egerit.* Consumpserit sensim tuos annos, vitam totam peregeris, in vitio traduxeris, dum te cras, et cras bene victurum spondes. Alii ab *egero* deducunt istud *egerit*, hoc sensu: cras toties postulatum et datum expellit, extrudit, finit hos tuos annos.

71. *Canthum.* Canthus est ferreus ille circulus, quo rota extrema involvitur; hìc vero pro *totâ rotâ* sumitur.

73. *Velinâ.* E tribu Velinâ: hæc una erit ex Italis tribubus 35, fortè sic dicta quòd circa Velinum lacum esset. Porrò servi, cùm donabantur libertate, in aliquam tribum ascribebantur: iidem sumebant prænomen aliquod, vulgò illius a quo erant in libertatem vindicati; hinc iste, Publius dicitur; alter, Marcus Dama. Porrò nomen tribus suæ, ut ceteri e plebe, subjungebant suo prænomini,

Publius emeruit, scabiosum tesserulâ far
Possidet. Heu steriles veri, quibus una Quiritem
Vertigo facit! Hic Dama est, non tressis agaso,
Vappa, et lippus, et in tenui farragine mendax:

populo quilibet, Publius v. g. Velina ubi semel emeruit atque adeptus est, possidet frumentum oblatâ tesserulâ frumentariâ. Heu quàm aberratis a vero, qui civem et liberum fieri censetis, si a domino manumissus et in orbem agitatus fuerit! Hic, quem videtis, vocatur Dama, et servus est, ac vilissimæ inter servos conditionis: quippe qui asinos domini agat, homo ne tribus quidem assibus æstimandus, stolidus, lippus, fraudulentus, fallere ac dominum fraudare solitus, vel in ipso pabulo, quod jumentis

ut Publius Velina, Marcus Æmilia, etc.

74. *Publius*. Aliquis servus, qui prænomen Publii cepit.

Emeruit. Servitutem exuit. Emeriti milites dicebantur, qui solvebantur militiâ, quibus vacatio a militia dabatur.

Scabiosum. Vile, corruptum. Legunt alii, *scabrosum*.

Tesserulâ. Nota quædam erat, signum aliquod et symbolum, quo exhibito, cives gratis frumentum ex horreis publicis accipiebant.

75. *Steriles veri*. Veritate destituti. Græca locutio; metaphora est: propriè steriles bonæ frugis terræ dicuntur.

Quiritem. Cives Romani a Quirino, *Quirites* dicti: hìc abusivè nomen hoc usurpatur.

76. *Vertigo*. Cùm dominus servum libertate donare statuerat, ducebat illum ad Prætorem; ibique illum apprehendens in gyrum circumagebat, significans eum jam, quò vellet, ire ad arbitrium posse: mox eumdem Prætor virgâ quæ vindicta dicebatur, quia eos vindicabat in libertatem, percutiens, hæc verba dicebat: *Esto liber*.

Dama. Servile nomen. Observat Casaubonus inter nomina servilia quædam fuisse honestiora a quibus liberi non abhorrerent, quamvis magna esset in nominibus apud Romanos ambitio. Hinc est quod magnificè hìc Dama vocatur, et paulò pòst repetitur *Marcus Dama*.

Tressis. Qui valet tribus assibus.

Agaso. Qui asinos agit ac ducit.

77. *Vappa*. Vinum est, quod aceto est proximum: accipitur pro nebulone, insulso, et perdito.

Lippus. Cui oculi stillant ac fluunt; bardus, nequam.

Farragine. Farrago, jumentorum pabulum, est farris et variorum leguminum permixtio.

Vêrterit hunc dominus; momento turbinis exit
Marcus Dama. Papæ! Marco spondente, recusas
Credere tu nummos? Marco sub judice palles?
Marcus dixit; ita est: assigna, Marce, tabellas.
Hæc mera libertas? hanc nobis pilea donant?
An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
Cui licet, ut voluit? licet, ut volo vivere: non sum
Liberior Bruto? Mendosè colligis, inquit
Stoïcus hic, aurem mordaci lotus aceto;

distribuit: simul ac tamen cum dominus in orbem agitaverit, post illam agitationem, momento evadit civis honestissimus, et vocatur Marcus Dama. Rem miram, Superi! si Marcus iste Dama pro aliquo debitore tuo spondeat, num dubitabis nummos, tam idoneo fide jussore, tuos dare, et esse creditor? si Marcus sit judex tuæ causæ, num trepidabis ne jus non obtineas? si Marcus aliquid affirmaverit: nonne ita esse jurabis? Marce, ades; signum tuum annulo tuo appone tabulis instrumenti publici, aut testamenti. An hæc tandem vera libertas est, quam assequuntur servi vel nequissimi, si pileum sumpserint; Quidni? inquis; etenim ille liber est, qui arbitratu suo vivit: *at ego, Marcus Dama, si vis, quem tu derides, ego, inquam, potestatem habeo vivendi ut volo; nonne sum igitur Bruto liberior? Malè ratiocinaris, respondebit aliquis Stoïcus, purgatam aurem habens et acre judicium, ut falsa distinguat a veris; admitto et concedo*

79. *Marcus Dama.* Assumpto sui domini prænomine, qui antea dicebatur tantùm *Dama*, jam vocatur *Marcus Dama.*

Spondente. Fidem suam pro alio interponente.

81. *Tabellas.* Condere testamentum non poterant servi, neque obsignare aliud instrumentum, testes esse, etc.

82. *Hæc mera libertas.* Non alia sanè est libertas, quàm ea, quâ licet prænomen assumere, pro alio stipulari, magistratum adipisci, testis esse, et fidem habere, quæ omnia sunt negata servis.

Pilea. Servi libertate donati conferebant se in templum Deæ Feroniæ; ubi caput radebant, ac sumebant pileum, quod insigne libertatis erat.

85. *Bruto.* M. Junius Brutus, pulsis Româ Regibus, ut Consules crearentur curavit, et libertatem sanxit.

86. *Aceto.* Valet acetum ad sordes abstergendas: pro sagacitate et prudentiâ ponitur.

Hæc reliqua accipio ; *licet*, *ut volo vivere*, tolle.
Vindictâ postquam meus a Prætore recessi,
Cur mihi non liceat, jussit quodcumque voluntas,
Excepto, si quid Masuri rubrica vetavit?
Disce : sed ira cadat naso, rugosaque sanna,
Cùm veteres avias tibi de pulmone revello.
Non prætoris erat stultis dare tenuia rerum
Officia, atque usum rapidæ permittere vitæ :

ea quæ priore loco dixisti, *nempè*, ille est liber, qui vivit ut vult : *at nego hæc alia*, *quæ subjunxisti*, mihi licet vivere ut volo : *hæc tolle*, *sunt enim falsa. At, inquis, postquam mei juris effectus sum solitâ Prætoris formulâ, cur non mihi liceat vivere ut volo ? excipio tamen ea quæ in legibus vetita sunt, et a Masurio notata : fateor enim, non licet ea mihi facere, neque verò libet. At tu, disce quæ sit vera libertas : sed iram tamen pone, neque si quid dicam, irride, dum tibi falsas et aniles opiniones ex animo conor evellere. Non erat Prætoris, qui te liberum, postulante domino tuo, pronuntiavit, munus et facultas, efficere ut tu, qui sapiens non es, sapientiam, in qua vera libertas consistit, quæ virtutum officia, et vitæ*

88. *Vindicta*. Virga est, quâ manumittendi a Prætore in capite pulsantur, ideo dicta, quòd eos vindicat libertati. Titus autem Livius, Lib. II, cap. 5, ita nuncupatam ait a Vindicio servo qui primus libertate simul et civitate donatus ob detectam conjurationem. Hinc verò sancitum, ut quoties servus aliquis manumitteretur, caput ejus baculó tangeretur, in memoriam conservatæ populo Romano per servum libertatis.

90. *Masuri*. Masurius fuit jurisconsultus, Tiberii tempore celeberrimus.

Rubrica. Leges ; quia legum tituli et inscriptiones minio et rubricâ notabantur.

91. *Rugosa*. Qui irrident alios frontem et nasum corrugant.

92. *Avias*. Avia est propriè matris mater. Hìc aviæ sunt aviarum aniles fabulæ, inveteratæ, et falsæ opiniones.

93. *Non prætoris erat*. Non est munus : imperfectum pro præsenti.

94. *Officia*. Officia vocantur ea, quæ ex officio, ex virtute, fieri ab hominibus in vitâ communi debent. *Tenuia* dicuntur, *hoc est*, subtilia, accurata, quæ multum prudentiæ postulant, quæ oculos facilè fugiunt et communem prudentiam.

Rapida. Quæ citò effluit, citò transit.

Sambucam citiùs caloni aptaveris alto.
Stat contrà ratio, et secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo:
Publica lex hominum, naturaque continet hoc fas:
Ut teneat vetitos inscitia debilis actus.
Diluis elleborum, certo compescere puncto
Nescius examen; vetat hoc natura medendi.
Navim si poscat sibi peronatus arator,
Luciferi rudis; exclamet Melicerta, perisse

degendæ rationem hominibus præscribit, consequereris; ac permittere tibi facere quæ velles, et uti vitâ tuo arbitratu. Faciliùs docueris calonem et rusticum aptè ludere fidibus, et organum musicum peritè tractare. Reclamat etiam ipsa ratio, quæ tacitè nos admonet, ne quis id aggrediatur facere, quòd malè agendo veluti contaminaturus sit: hoc omnium gentium et naturæ lege sancitum est, ut qui per inscitiam aliquid efficere nequit, ab ea re se abstineat. Sic ratio ipsa et natura medicæ artis prohibet, ne elleborum temperes ac diluas ægroto dandum, si nescias illum ponderare, et velut in examine ac libra expendere, ut quot puncta, seu grana illius danda sint, noscas. Ita si arator astrorum imperitus, navem sibi gubernandam poscat; Dii maris exclamabunt, et impudentissimè totam rerum

95. *Sambucam.* Instrumentum musicum.

Caloni. Calo est militum servus.

Alto. Id est, hebeti, ignavo.

96. *Gannit.* Tacitè admonet.

99. *Ut teneat, etc.* Ut inscitiâ debilis abstineat se a vetitis actibus, omittat actus vetitos; ut qui non potest aliquid facere, ob ignorantiam, id non faciat.

100 *Elleborum.* Herba est, quæ ad bilem atram purgandam valet.

Puncto. Pondere, mensurâ. Stater est trutinæ species et libræ: caret ea lancibus: sed in oblongo baculo notantur puncta quædam, ex quibus ratio et modus ponderis, quod in extremâ ejusdem baculi parte suspenditur, intelligi potest.

102. *Peronatus.* Perone indutus. Pero est calceamenti rustici genus.

103. *Luciferi.* Lucifer est stella, quæ *Venus dicitur*, quæ circa solem volvitur; pro omnium astrorum cognitione hic ponitur.

Melicerta. Filius fuit Athamanthis ex Ino Cadmi filiâ: mutatus est in Deum marinum, et Palæmon vocatus.

Frontem de rebus. Tibi recto vivere talo
Ars dedit, et veri speciem dignoscere calles,
Ne qua subærato mendosum tinniat auro;
Quæque sequenda forent, et quæ vitanda vicissim,
Illa prius cretâ, mox hæc carbone notasti:
Es modicus voti, presso Lare, dulcis amicis:
Jam nunc adstringas; jam nunc granaria laxes:
Inque luto fixum possis transcendere nummum,
Nec glutto sorbere salivam mercurialem:
Hæc mea sunt, teneo, cùm verè dixeris, esto

naturam esse perturbatam jure conquerentur. Igitur si philosophia, illa bene vivendi ars, tibi dedit rectè et sapienter vivere; si speciem veri ab ipsa veritate dignoscere potes, ne aurum ære mixtum, quod germani et veri auri tinnitum mendosè imitatur, pro auro vero capias; si albo lapillo notare calles honesta, quæ amanda sunt; turpia verò, quæ sunt fugienda, carbone: si modum tenes in tuis desideriis, si parsimoniam in re domestica servas, si erga tuos amicos humanus es, ita ut frumentum et opes tuas aliquando illis liberaliter impertias; aliquando, cùm scilicet opus non est, occludas et contrahas; si avaritia te non cogit nummum a pueris in luto defixum inter silices, colligere: si tu avidus helluo, ad quamlibet lucri spem non exsilis, eamque suaviter regustas: cùm verè pronuntiare poteris ea, quæ dixi hactenus, tua esse, te his

104. *Frontem*. Verecundiam, pudorem, cujus sedes in fronte.

Recto talo. Rectâ viâ, congruenter virtuti; ducitur metaphora ab iis, qui pedibus rectis, non obtortis ambulant.

105. *Ars*. Philosophia, quæ vitæ magistra, lex, regula, passim vocatur; et rectè agendi præcepta continet.

109. *Presso Lare*. Non magnifica tibi res domestica, non sumptuosa est. Lar est propriè Deus domesticus: pro ipsa domo ponitur.

112. *Glutto*. Glutto, gluttonis, helluo est, homo vorax. Quidam *glutto*, scribunt in auferendi casu. Est autem gluttus pars colli, per quam cibi transmittuntur. Salivam Mercurialem sorbere, est, immodicâ lucri cupiditate teneri. Ducitur metaphora a gulosis, qui dum cibos jucundos vident, salivam in ore versant ac deglutiunt.

113. *Teneo*. Possideo.

Liberque, ac sapiens, Prætoribus, ac Jove dextro.
Sin tu, cùm fueris nostræ paulò antè farinæ,
Pelliculam veterem retines, et fronte politus
Astutam vapido servas sub pectore vulpem;
Quæ dederam suprà, repeto, funemque reduco.
Nil tibi concessit ratio: digitum exere, peccas:
Et quid tam parvum est? sed nullo thure litabis,
Hæreat in stultis brevis ut semuncia recti.
Hæc miscere nefas; nec, cùm sis cetera fossor,

virtutibus esse præditum; esto sane liber cum bona Prætorum omnium, ac Deorum venia. Sin tu cùm unus antea de hominum non optimorum, quales sumus, grege fueris, nescio quam virtutis speciem præ te fers, veteresque mores, ut serpens vetulus suam pellem, et vitia, et vulpinas fraudes intus retines: repeto libertatem, quam tibi paulò antè dederam, teque, ut belluam fune alligatam, rursum servituti mancipo. Si rationis es penitus et sapientiæ expers, quidquid agas, peccas; vel si digitum tantùm moveas; quo quid levius esse potest? Verùm numquam id evinces, aut obtinebis, ut vel minimâ sapientiæ particulâ fruantur improbi. Ea duo quippe inter se jungi nequeunt, ut non potest rusticus aliquis fossor, vel tres

114. *Jove dextro.* Favente, approbante. Prætorum erat servos denunciare liberos, ut diximus.

115. *Farinæ.* Metaphora ducitur a panibus, qui sunt similes inter se, et ejusdem saporis, si ex eadem farinæ massa fiant.

116. *Pelliculam.* Sumitur hoc ab iis, qui cùm sint facie obscurâ et nigrâ, fuco et minio pellem oblinunt; vel a serpentibus, qui pellem veterem deponunt.

117. *Vapido.* Turbido, obscuro, caliginoso. Metaphora a vino corrupto, quod *vappa* dicitur, cujus et vapores tetri et graviores.

118. *Reduco.* Bestiarii, quamvis belluas interdum liberiùs excurrere patiantur, funem tamen manu retinent; quem retrahunt, si longiùs illæ abeant: hinc sumpta metaphorâ.

119. *Peccas.* Hoc erat Stoïcorum dogma, quidquid fiat ab improbis, quos stultos appellabant, peccatum esse.

120. *Litabis.* Litare, est, *aliquid, oblato sacrificio, a Superis obtinere.*

121. *Semuncia.* Dimidia uncia.

122. *Hæc miscere nefas.* Servire vitiis, simul et animi libertate frui, nefas est. Sapientiæ et stultitiæ consortium nullum. Stultè facis omnia, si non sapienter. Si sapis,

Tres tantùm ad numeros Satyri moveare Bathylli.
Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdite rebus?
An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?
I puer, et strigiles Crispini ad balnea defer.
Si increpuit; cessas nugator? servitium acre
Te nihil impellit, nec quidquam extrinsecùs intrat,
Quod nervos agitet: sed si intus, et in jecore ægro
Nascuntur domini: qui tu impunitior exis
Atque hic, quem ad strigiles scutica, et metus egit herilis?

passus, ad numerum peritè moveri, quo movetur modo egregius ille saltator Bathyllus. At, inquis, profectò sum liber. Unde hanc tibi libertatem arrogas, tibi, inquam, tot rerum, ac vitiorum mancipio? An putas nullum alium esse dominum, præter illum, cujus e potestate liberantur, qui feriuntur, ex more, Prætoris virgula? Audis priorem dominum tuum qui te, libertate jam donatum, ita increpitet. I, famule, defer strigiles in balnea Crispini: quid moraris cunctator? Equidem ista servitus, hæc imperia non te movent, fateor, quia libertate donatus fuisti, nec tibi est externa vis metuenda, verbi gratiâ, scuticarum et lororum, quibus dominus nervos tibi tunderet: sed si intimo in pectore nascuntur tibi domini, an minus pœnâ cares, quam mancipium illud, quod ad ferendas in balnea strigiles scuticæ metu impellitur? Dormis manè in

ber es: si stultus es, eris etiam continuò servus.

Fossor. Rusticus terram fodiens et arans.

123. *Tres, etc.* Tres pedum agitationes, factas ex numero et arte.

Bathylli. Fuit ille saltator eximius, Neronis tempore: ob velocitatem pedum Satyrus appellatur: Satyri enim sunt Dii agrestes, pedum velocitate præstantes.

125. *Relaxat.* Cujus servitute eximit. Quid sit *Vindicta*, priùs dictum, notâ 88.

126. *Strigiles.* Strigilis est instrumentum quoddam dentatum, quo sudor et sordes e corpore absterguntur, a stringendo, et radendo, dictum: eo utebantur in balneis, ubi sudorem igne, vel aquâ calidâ, provocaverant.

Crispini. Fuit hic vel balneator, vel dives quidam, qui suas amicis thermas et balnea commodabat.

127. *Increpuit.* Subaudi, *dominus aliquis:* servum alloquens, I, *puer*, etc.

Manè, piger, stertis : Surge, inquit Avaritia, eia,
Surge. Negas; instat : Surge, inquit. Non queo : Surge.
En quid agam? Rogitas? en, saperdam advehe Ponto,
Castoreum, stupas, ebenum, thus, lubrica Coa;
Tolle recens primus piper e sitiente camelo;
Verte aliquid; jura. Sed Juppiter audiet. Eheu,
Baro, regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages, si vivere cum Jove tendis.
Jam pueris pellem succinctus, et œnophorum aptas :
Ocyus ad navem : nihil obstat, quin, trabe vastâ

utramque aurem : inclamat Avaritia : Surge, age, surge. Non surgis? urget. Surge, inquit. Non possum. Surge. Quorsum? Rogas? perge in mare Ponticum; hinc pisciculos advehe, castorum pelles, stupas, ebenum, thus, vinum ex insula Co devectum : ante alios mercatores, excipe piper recèns advectum, et e cameli dorso detrahe : commuta mercem aliquam cum alia : pejera. Sed me Jupiter audiet pejerantem? Nœ tu vir bonus es, si curas Jovi placere : numquam rem facies, et ad eam inopiam devenies, ut micas salis colligens in fundo salini pœnè vacui, illud, impactis sæpe digitis, perforaturus videaris. Hac avaritiæ oratione excitatus fugis : jam vestem altè succingis : jam pelles, quibus nautæ utuntur, jam vini lagenas famulorum humeris imponis ; ad navem properas ;

134. *Saperdam.* Vilem pisciculum, qui e ponto Euxino advehebatur.

135. *Castoreum.* Pharmaci quoddam genus, e castorum seu fibrorum intestinis confectum.

Coa: Vina ex insula Co, quæ alvum laxam et lubricam præstant.

136. *Sitiente.* Quia viam longam et æstuosam confecit : adde quod camelus diutissimè sitim tolerare dicitur.

138. *Baro.* Baro stupidum et stolidum sonat, Barones erant servi militum, qui et calones dicebantur.

139. *Perages.* Vitam omnem ages ita inops, ut ne salem quidem habeas in salino, sed cogaris micas pauculas salis, in eo relictas, extremo digito avellere, et ori apponere, tam sæpe, ut salinum digitis tuis perforandum esse videatur.

140. *Succinctus.* Veste altiùs præcinctâ.

AEgeum rapias; nisi solers Luxuria ante
Seductum moneat: Quò deinde insane ruis? quo?
Quid tibi vis? calido sub pectore mascula bilis
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ.
Tun' mare transilias? tibi tortâ cannabe fulto
Cœna sit in transtro, Veïentanumque rubellum
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba?
Quid petis? ut nummi, quos hic quincunce modesto

nihil te moratur quominus magna in navi Æegeum mare ingrediaris, nisi te astuta Luxuria revocet, et quasi seductum a turba sic alloquatur: Quò pergis demens? quid agis? ita æstuas, ut calorem istum, præ trepidatione et insaniâ collectum, integra cicutæ urna non extinguat. Tune mare transmittas? tu in transtris navis cœnare poteris, stratus inter duros rudentes? tu vino uti pessimo, quale Veïentanum est, quod tibi in viti vase appositum, fœtidum odorem afflabit, e pice, quâ vas fuerit obturatum? Cur optas ut pecunia, quam honesto fœnore hîc augebas Romæ accipiendo quinos nummos pro centenis mutuo datis, per laborem multum et periculum tibi crescat,

142. *AEgeum rapias.* Committas te mari AEgeo. Est illud mare inter Græciam et Asiam minorem, refertum insulis.

144. *Mascula bilis.* Bilis vehementior et acrior te ad insaniam redegit. Mascula vocatur, quia fortitudinem et robur solet afferre.

145. *Cicutæ.* Cicuta est herba frigidissima, atque adeo letifera.

146. *Cannabe.* E cannabe rudentes, et nautici funes fiunt. Est autem ordo: An ibi, fulto in cannabino fune, cœna erit in transtris, etc.

147. *Transtro.* Transtra sunt nautarum sedilia lignea.

Rubellum. Modicè rubrum, subaudi *vinum.*

148. *Læsum.* Gravè olens ob picem, quæ obbam claudit.

Obba. Amphora, poculi lignei genus, cujus fundus est latior, hinc sessilis vocatur, quia facilè in mensa veluti sedet quiescitque.

149. *Quincunce.* Quincunx sunt quinque unciæ, cùm quinque, verbi gratiâ, nummi annui pro centenis mutuò datis petuntur. Usura porrò illa modesta hîc dicitur, quia legibus permissa erat. Deunx autem significat uncias undecim: accipere autem fœnoris loco undecim pro datis centenis, præter omne jus et modum est: itaque avida usura dicitur, nimia scilicet, ac immoderata.

Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?
Indulge Genio; carpamus dulcia; nostrum est
Quod vivis; cinis, et Manes, et fabula fies:
Vive memor leti; fugit hora, hoc quod loquor, inde est.
En quid agis? duplici in diversum scinderis homo:
Hunccine, an hunc sequeris? subeas alternus oportet
Ancipiti obsequio dominos, alternus oberres.
Nec tu, cùm obtiteris semel, instantique negaris
Parere imperio, Rupi jam vincula, dicas.
Nam et luctata canis nodum arripit; ast tamen illi
Cùm fugit, a collo trahitur pars longa catenæ.
Dave, citò, hoc credas jubeo: finire dolores
Præteritos meditor: crudum Chærestratus unguem

ita ut pro centenis accipias undecim nummos quotannis? Genium cura, deliciis indulge: ea demum vitæ pars, quam impendis et consecras voluptati, vera vita est: brevi abibis in cineres, fies inferorum umbra, et nihil de te, præter sermonem ac fabulam, restabit. Mortem cogita instantem, fugit tempus: hæc ipsa hora, quâ tecum loquor, jam præteriit, jam in præteriti temporis rationem transiit. Quò te vertes, infelix? utram sequêris, voluptatem an avaritiam? Quasi piscis duplici hamo illectus, in hanc, et illam partem traheris: huic, an illi domino obtemperaturus sis dubitas, modò uni, modò alteri te te subjicias oportet. Neque te liberum esse, aut catenas fregisse dixeris, si semel illis jubentibus resistas: semper aliquid diræ servitutis restabit. Ita cânis, quamvis diu luctata dentibus catenam arripuerit, et fugiat, retinet tamen catenæ partem, collo alligatam, unde revocari possit. Chærestratus ille, in Menandri comœdia notus adolescens, a meretricis amoribus expedire se dum meditatur, unguem arrodens, hæc ait ad servum: Dave, mihi deliberatum est finem curis meis ac doloribus imponere; hoc tibi volo esse persuasum: Egone ignominiam hanc inuram meis propinquis

162. *Chærestratus.* Adolescens quidam, malis amoribus implicatus, ex fabula Menandri, loquens hîc inducitur; ut in Terentio, apud quem vocatur idem adolescens Phædria.

Unguem. Ut irati, aut meditabundi solent,

Arrodens ait hæc : An siccis dedecus obstem
Cognatis ? an rem patriam, rumore sinistro,
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores, extinctâ cum face, canto ?
Euge, puer, sapias ; Diis depellentibus agnam
Percute. Sed censen' plorabit, Dave, relictâ ?
Nugaris ; soleâ, puer, objurgabere rubrâ ;
Ne trepidare velis, atque arctos rodere casses :
Nunc ferus, et violens ; at si vocet, haud mora, dicas :
Quidnam igitur faciam ? ne nunc, cùm arcessat, et ultro
Supplicet, accedam ? Si totus et integer illinc
Exieras, nec nunc. Hic, hic, quem quærimus, hic est,

et affinibus sobriis et temperantibus ; an opes patrias absumam ad meretricis fores ; cum sinistro omnium de me rumore, dum ebrius canto ad fores Chrysidis, meis lacrymis humidas, exstinctâ face. Macte, inquit Davus, perge istud facere ; gratias Diis, agnâ immolatâ, solve, qui te isto malo expedierint. Sed, o Dave, si eam relinquo, nonne id ægrè feret? nonne plorabit? Ah redis ad ingenium : si ad illam reverteris, ipsa te crepidis rubro corio tectis percutiet, et indignum in morem tractabit, facietque ne audeas cogitare de excutiendis illis vinculis, et arrodendis laqueis, quibus teneris irretitus : nunc videris adversùs illam ferox et constans ; sed si te vocet, statim, præsto sum, inquies. Quid faciam autem? an etiam nunc non redibo ad illam, cùm me revocet ultro, ac roget? Ah, mi here, si totus et integer ex illis tuis vinculis exiisses, ne nunc quidem eò redires. En qui se ita gereret hic, hic ille liber est quem quærimus, non ille

165. *Udas.* Unguentis, et odoribus pretiosis perfusas : vel meis lacrymis humidas. Accendebant autem faces in honorem et gratiam meretricum ; eas verò, cùm ad ipsarum fores venissent, exstinguebant, ne agnoscerentur, cantilenas interim quasdam amatorias cantitantes.

167. *Depellentibus.* Qui a te hanc amoris insaniam depulerunt. Tales præcipuè censebantur Castor et Pollux : Diique depellentes seu averruncantes dicebantur.

170. *Trepidare.* Jactare et agitare sese.

Non in festuca, lictor quam jactat ineptus.
Jus habet ille sui, palpo quem ducit hiantem
Cretata ambitio? Vigila, et cicer ingere largè
Rixanti populo, nostra ut floralia possint
Aprici meminisse senes; quid pulchrius? At cùm
Herodis venere dies, unctaque fenestrâ

alius, in quem lictor ineptè festucam jactat. Jam verò an ille liber ac sui juris est, quem ore aperto populares auras captantem ambitio splendidè mendax trahit suis illecebris? Heus tu, inquit illa, expergiscere, et ad captandum favorem vulgi, populo de suffragiis distribuendis inter se litiganti fruges, et olera largire affatim in ludis Floralibus: ita ut tuæ liberalitatis fama celebretur a senibus olim longo pòst tempore, dum ad apricum solem confabulabuntur: quid enim præclarius istâ largitione? Quid? an tu, homo superstitiose, es liber, qui, cùm Judæi sua Sabbata colunt, et natalem Herodis sui Regis

175. *Festucâ.* Cùm servus libertate donabatur, lictor Prætoris festucam in servum conjiciebat; cujus moris quia ratio nulla erat, ineptus dicitur.

176. *Palpo.* Palpus, sive palpum, palpi, significat illecebras, illicium. Palpo etiam, palponis, significat adulatorem, captatorem gratiæ popularis: quo sensu si accipias, ita versum Persii explica: an ille palpo jus habet sui, quem hiantem ducit ambitio, etc.

177. *Cretata.* Fucata et cretâ oblitum ac gypso vultum habens: vel candidis induta vestibus, quales ferebant candidati, qui non contenti nativo et albo lanæ candore, illum additâ cretâ, augebant.

Cicer. Genus leguminis, quod frictum spargebant candidati, a populo colligendum, non sine rixa et mutuis colligentium verberibus. Ita potest explicari vox illa, *Rixanti populo.*

178. *Floralia.* Erant festi dies, in honorem Floræ instituti. In ejusmodi autem ludis, candidati studebant variis largitionibus populi suffragia captare.

179. *Aprici.* Qui sole gaudent, qui ad solem sedentes garriunt.

180. *Herodis.* Triplex fuit *Herodes*, primus Antipatri filius, Rex Judææ dictus a Romanis, sub quo natus Christus Dominus. Alter fuit *Herodes*, prioris filius, cognomine *Antipas*, sub quo mortuus Christus. Tertius *Herodes* Agrippa, Aristobuli filius, Jacobi Apostoli interfector, vivente Persio adhuc regnabat. Hujusne an primi mentio sit hoc loco, nec doctissimi decernunt.

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,
Portantes violas, rubrumque amplexa catinum
Cauda natat thynni, tumet alba fidelia vino;
Labra moves tacitus, recutitaque sabbata palles.
Tunc nigri lemures, ovoque pericula rupto:
Tunc grandes Galli, et cum sistro lusca sacerdos,
Incussere Deos inflantes corpora, si non
Prædictum ter manè caput gustaveris allî.
Dixeris hæc inter varicosos Centuriones,
Continuò crassum ridet Vulfenius ingens,
Et centum Græcos curtò centusse licetur.

diem celebrant, cùm spectantur dispositæ in eorum fenestris lucernæ violis ornatæ, et fumum latè fundentes, cùm instaurant iidem epulas, thynnosque, pisces exquisitos, in ingentibus patinis, et amphoras vino refertas, apponunt; tu, inquam, eo tempore, homo Romanus, instar Judæi circumcisi, tacitas preces fundis, et jejunio, quo celebras eorum sabbata, pallorem contrahis? quid alia referam, quæ superstitiosus metuit? nigros scilicet lemures timet; item, ne quid mali eveniat, si ovum inter sacrificandum ruptum sit: tunc Galli proceri sacerdotes Cybeles, et sacerdos Isidis lusca, sistrum tenens, incutiunt illi metum a Diis, a quibus aiunt in homines immitti morbos inflantes corpora, nisi ter manè allium momorderit. Ea porrò, quæ de vera libertate diximus, si quis inter milites bellicâ gloriâ ferociter elatos, disserere voluerit, statim Vulfenius, eorum unus, stolidè irridebit, et ut fabulas explodet, negabitque se centum philosophos totidem integris assibus empturum; ita illos, et omnem philosophiam contemnit.

185. *Lemures.* Larvæ nocturnæ et spectra.

186. *Sistrum.* Est æneum crepitaculum, quo utebantur in sacris Isidis. Juvenal. Sat. XIII, v. 93.

188. *Allî.* Allium, a jejunis manducatum, contra incantationes valere credebatur.

189. *Varicosos.* Varicosus, qui venas, maximè crurum, nimis tumentes sanguine habet.

191. *Græcos.* Philosophi Romæ celeberrimi fermè Græci erant: hinc Græcos pro philosophis ponit.

Centusse. Centussis est summa centum assium.

Licetur. Liceri, est, in auctione pretium offerre alicujus rei.

SATIRA SEXTA.

In avaros invehitur, eos maximè, qui suas opes heredibus dilapidandas servant.

ADMOVIT jam bruma foco te, Basse, Sabino?
Jamne lyra, et tetrico vivunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris veterum primordia rerum,
Atque marem strepitum fidis intendisse Latinæ?
Mox juvenes agitare jocos, et pollice honesto
Egregios lusisse senes. Mihi nunc Ligus ora

O Basse, jamne te in villa tua Sabina hyems ad ignem compulit? jamne lyram pulsas plectro, eique vocem et quasi vitam tribuis, dum carmina plena dignitatis, gravitatisque condis? tu, qui mira vales arte, ad scribendam vinctâ numeris oratione primorum temporum, et antiquæ Italorum linguæ historiam; ad Latinos versus lyricos, nunc generoso ac virili quodam stylo procudendos, nunc tenero et juvenilem in modum jocante; denique ad res præclarè gestas veterum Heroum nobili carmine celebrandas. Ego, qui nunc sum in ora maritima Liguriæ, temperatâ utor tempestate, dum in mari sævit

1. *Basse.* Cæsius Bassus, insignis poëta lyricus eâ tempestate fuit.

Sabino. Sabini, populi Italiæ sunt inter Umbros et Latinos.

2. *Lyra.* Jamne lyricis carminibus more tuo egregiam navas operam? porro lyræ inventor Mercurius traditur.

Tetrico. Tetricus gravem sonat, severum, ac morosum.

3. *Rerum.* Legunt alii, *vocum*, et dicunt esse ipsam Poësim, quippe quæ ante prosam a Scriptoribus usurpata fuerit.

4. *Marem.* Animosum, heroïcum, vividum.

Fidis Latinæ. Lyricæ poëseos, Latinæ. Lyrici poëtæ primi et insignes fuere Græci: inter Latinos posteà floruerunt Horatius, et iste, ad quem Persius scribit, Cæsius Bassus. *Fides* autem, hujus *fidis*, significat lyram, seu chordam lyræ.

5. *Juvenes jocos.* Juveniles, liberiores, quales juventutem decent.

Pollice. Carmine lyrico: quia lyra digitis pulsatur.

6. *Lusisse.* Ludere aliquid, est, versu amœniori scribere.

Intepet, hybernatque meum mare, quà latus ingens
Dant scopuli, et multâ littus se valle receptat.
Lunaï portum est operæ cognoscere, cives:
Cor jubet hoc Ennî, postquam destertuit esse
Mæonides quintus, pavone ex Pythagoreo.

hyems : hic littus tutum ob scopulos quasi latus mari opponentes in vallem amplam sinuatur, portumque præbet insignem, de quo est hic Ennii versus : Lunaï portum est operæ cognoscere, cives. *Hoc, inquam, dicebat Ennius, postquam desiit somniare se esse Homerum, animamque Pythagoræ, quæ primò in pavonis, deinde Euphorbi, tum Homeri, postea Pythagoræ corpus migraverat, demum quinto loco in suum corpus transisse, per metempsycosim*

Ligus. Ligus, omnis generis est. Liguria porrò est Italiæ superioris pars, ad oram maritimam, ubi nunc Genua : porrigitur ab Gallia usque ad Etruriam inter Apenninum et mare.

7. *Meum mare.* Vel mare vicinum, vel mare Etruscum, oriundus enim erat Persius Volaterris, oppido Etruriæ. Maritimæ regiones solent esse per hyemem calidiores, ob vapores maris, quibus frigus acutum mitigatur. Porrò urbem Lunam in Liguria ponit, licet ad Etruriam pertineat, quia est in Liguriæ limite.

9. *Lunaï.* Pro *Lunæ*, ut *aulaï*, pro *aulæ;* Virg. Luna est civitas Italiæ, sic dicta quia in eo loco ubi posita est, littus in Lunæ crescentis formam curvatur. Lunæ verò portus est veriùs sinus Liguriæ inter portum Veneris et portum Erycis, ambitu viginti millia passuum patens : hodie *Golfo della Spezzia*, sic denominatus ab oppido Spetia, quod situm set in intimo recessu. Est autem hic versiculus ab Ennio sumptus.

Est operæ. Subaudi *pretium*, hoc est, *juvat cognoscere.*

10. *Cor jubet, etc.* Est locutio Græca : *id est*, hoc voluit Ennius dicere; jubet nos cognoscere Lunæ portum : vel Ennius, ille vates prudens et cordatus, laudat Lunæ portum, et dignum esse qui cognoscatur, docet.

Ennî. Ennius poëta fuit Italus vetustissimus, ingeniosus, et eruditus : Annales populi Romani scripsit, *et alia* quædam, quorum fragmenta exstant.

Destertuit. Desiit stertere, seu somniare. Sic despumo, est spumam effundo et relinquo.

11. *Mæonides.* Homerus : ita dicitur a patre Mæone.

Quintus. Vel est nomen numeri et ordinis, ut explicatum est in interpretatione ;

Hic

Hic ego securus vulgi; et quid præparet Auster
Infelix pecori, securus, et angulus ille
Vicini, nostro quia pinguior: etsi adeò omnes
Ditescant omni pejoribus, usque recusem
Curvus ob id minui senio, aut cœnare sine uncto,
Et signum in vapidâ naso tetigisse lagenâ.
Discrepet his alius: geminos, horoscope, varo
Producis genio: solis natalibus est qui
Tingat olus siccum muriâ vafer in calice emptâ,

Pythagoream. Hic ego vitam vivo securam nihil sollicitus quis de me sermo vulgi sit, quid meridianus ventus, pecori noxius, detrimenti afferre gregibus paret; nihil etiam sollicitus, quòd vicini mei agellus meo sit pinguior: et quamvis porro omnes infimo loco nati fiant locupletes, nolim tamen eam ob rem tædio et dolore consumi, prono in terram vultu incedere, parcè ac duriter vivere, cibisque lautioribus abstinere, ac naso admoto explorare utrum vinum in lagena obsignata sit corruptum, atque adeo idoneum ut bibatur. Sint alii sanè, qui mihi non assentiantur: nec miror; videmus enim interdum gemellos fratres, licèt eodem utantur horoscopo, dissimili tamen esse genio et naturâ. Alter nullum alium diem festum, præter diem suum natalem celebrabit; tumque olera prandebit, nullo pingui condimento adhibito, sed acri tantùm et acerbâ muriâ, emptâ in vasculo, homo scilicet parcus et frugi;

vel est ipsum prænomen Ennii; quod hic ironicè cum Græco nomine, *Mæonides*, quia Græci ejusmodi prænomino ignorabant: quasi diceres, Quintus Homerus, ut Quintus Ennius.

Pythagoreo. Quis fuerit Pythagoras, quid docuerit, vide in satiris superioribus; præsertim Sat. XV, v. 173.

15. *Pejoribus*. Pejor, maximè apud Græcos, pro ignobiliori ponitur.

16. *Senio*. Senium sæpè usurpatur pro tristitiâ et mœrore.

Uncto. Cibo pingui, et exquisito.

17. *Vapida*. Avari vinum, nisi mutatum et corruptum, non bibunt. Potest etiam sic explicari: explorare, admoto naso, num lagenæ signum et operculum integrum sit, an a servis resignatum et fractum.

18. *Horoscope*. Horoscopus hic significat certam astrorum complexionem, quæ in cœlo est, dum qrimur; astrum natale, quod nativitati præsidet.

Varo. Varus propriè est homo distortis pedibus.

20. *Muriâ*. Est salsugo seu

Ipse sacrum irrorans patinæ piper ; hic bona dente
Grandia magnanimus peragit puer : utar ego, utar :
Nec rhombos ideò libertis ponere lautus,
Nec tenuem solers turdorum nósse salivam.
Messe tenus propriâ vive, et granaria, fas est,
Emole ; quid metuas ? occa ; in seges altera in herbâ est.
Ast vocat officium : trabe ruptâ, Brutia saxa
Prendit amicus inops ; remque omnem, surdaque vota
Condidit Ionio ; jacet ipse in littore, et unà

ac piper in patinam leviter insperget, tamquam si sacrum esset. Alter ingentes opes magnificè absumet ac disperdet in epulis et luxu. Ego neutrum imitabor ; utar meis opibus, nec abutar tamen : non ero ita prodigus, ut meis libertis pisces pretiosos epulandos apponam, aut curam ac solertiam diligentem adhibeam in dignoscendo sapore turdorum. Fac sumptus pro tuarum fortunarum modo, eosque tuâ messe, tuis annuis proventibus metire : frumenta, quæ servas in granariis, molâ contere, panemque inde confice ; id æquum est ; quid enim times ? arva tua sere, et occa ; continuò nascetur tibi altera messis in annum sequentem. Hoc verò impensiùs fac et libentiùs, cùm officii ratio id a te postulabit. En amicus tuus, navi fractâ, ad littus Italum conatur evadere, et manu prensare saxa in littore posita : opes ille omnes, ac merces in mari Ionio, immo etiam vota et preces inutiles, quas Superis fecerat, perdidit ; ipse in littore jacet : apparent tristes navis reli-

aqua ex carnibus sale conditis relicta.

23. *Rhombos.* Pisces exquisitos.

Libertis. Servis a me libertate donatis.

Ponere lautus. Græca locutio ; tam lautus, ut apponam.

24. *Salivam.* Pro sapore usurpatur, qui salivam ciet, ac in deglutienda saliva maximè sentitur. Turdi autem aliter alio cibo pasti et loco sapiunt, aliter si domi, aliter si ruri alantur.

25. *Messe tenus.* Usque ad modum et copiam tuarum opum.

26. *Occa.* Occare, est propriè glebas majores, post arationem relictas, frangere et comminuere.

27. *Brutia.* Brutii sunt Italiæ extremæ populi, prope Siciliam.

28. *Surda.* Non exaudita a Superis surdis.

29. *Ionio.* Mare Ionium est in extrema parte maris Adria-

Ingentes de puppe Dei, jamque obvia mergis
Costa ratis laceræ. Nunc et de cespite vivo
Frange aliquid, largire inopi, ne pictus oberret,
Cæruleâ in tabulâ. Sed cœnam funeris heres
Negliget, iratus quod rem curtaverim, et urnæ
Ossa inodora dabit, seu spirent cinnama surdum,
Seu ceraso peccent casiæ, nescire paratus.

quiæ, quibus mergi insultant : lacerata puppis ostendit fractas imagines Deorum, qui tamquam navis præsides, in ea picti fuerant; nunc eum juvare par est, non tantùm pecuniâ, sed aliquâ etiam agri virentis, et fundi parte vendita, ne cogatur mendicare ostiatim, et circumferre tabulam pictam, in quâ suum naufragium descriptum sit. At, inquis, meus heres, id si fecero, iratus mihi, quòd istâ liberalitate patrimonium imminuerim, dapes in meo funere nullas, aut parum exquisitas, adhibebit; condet ossa mea in urnam, nullis additis floribus adoratis, aut aromatibus; nihil curabit scire an unguenta, quibus meum cadaver ungetur, odorem emittant surdum et obtusum, qui vix sentiatur, an casiæ cerasi cortice admixto fuerint vitiatæ. Audire jam mihi videor illum heredem meum, qui me ita increpet : Tune bona tua, cùm es

tici, inter Siciliam et Græciam.

30. *Dei.* Pingebant in puppe Deos custodes cujusque navis : iis exstructa erat in puppi ara.

Mergis. Sunt aves marinæ.

31. *Costà.* Tabulæ fractæ navis, et quasi latera data sunt mergis ludibrio.

Cespite. Non tantùm de pane et frumento, sed de agro virenti, et messe, quæ in herba tantùm est, largire. Cespes est gleba cum gramine.

32. *Pictus.* Naufragi, ut hominum commiserationem moverent, solebant circumferre tabulam, in qua mare et ipsorum naufragium depictum erat : undè cærulea vocatur tabula ob maris colorem.

33. *Cœnam funeris.* Solebant in mortuorum funere dapes ponere, quæ cum cadavere cremabantur : interdum illas sepulcris ipsis imponebant, et quasi mortuis epulandas apponebant : vocabatur ea cœna, silicernium.

34. *Rem.* Opes.

Curtaveris. Mutilaveris, aliquid ex ea detraxeris.

36. *Ceraso.* Cinnama, casiæ, erant aromata, unde unguenta conficiebantur : ea autem vitiabantur admixto cerasi cortice, seu gummi ex ceraso.

Tune bona incolumis minuas? sed Bestius urget
Doctores Graïos: Ita fit, postquam sapere Urbi
Cum pipere et palmis venit nostrum hoc maris
expers,
Fœnisecæ crasso vitiarunt unguine pultes.
Hæc cinere ulterior metuas? At tu, meus heres,
Quisquis eris, paulùm a turba seductior, audi:
O bône, num ignoras? missa est a Cæsare laurus,
Insignem ob cladem Germanæ pubis; et aris
Frigidus excutitur cinis, ac jam postibus arma,

adhuc florenti ætate, et integra valetudine, sic minuas? En Bestius, homo sapiens, conqueritur (et meritò) de philosophis illis Græcis, qui liberalitatem nobis adeo commendant: aitque, ex eo tempore, quo sapientia, quam prisci olim Romani e remotis et transmarinis regionibus non petebant, in Urbem cum peregrinis mercibus advecta est, ipsos rusticos lautiùs cœpisse vivere, et suas pultes condire crasso adipe. At, quis tam ineptus sit ut, obitâ morte, hæc metuat, ut de minis suorum heredum sit sollicitus? Tu verò, quisquis meus heres futurus es, a turba paulùm, arbitrisque, mecum te remove, ut hoc audias: Nescis, o amice, missas esse ad Senatum ab Imperatore Caligula litteras lauro coronatas, propter insignem victoriam, ab ipso de Germanis reportatam: parantur sacrificia, et cineres frigidi, in aris relicti, excutiuntur:

37. *Bestius*. Cornelius Bestius, insignis Romæ avarus, in luxum per Philosophos invectum declamare solitus: cujus auctoritate se tuetur ille heres, bona olim ad se reditura minui queritans.

38. *Ita fit*. Verba sunt Bestii: Sic nempe vivitur, sic in Urbe luxus dominatur.

Sapere. Infinitivus, Græco more, pro substantivo, sapientia.

38. *Palmis*. Quæ ex Syria deferuntur, et Palæstinâ.

Maris expers. Quod sapere, quæ nostra sapientia non petebatur olim e transmarinis regionibus, putà ex Græcia, etc.

40. *Fœnisecæ*. Rustici, qui fœnum secant.

Vitiarunt. Inquinarunt, cùm antea simpliciùs victitarent.

41. *Ulterior*. Ultra mortem positus defunctus. Cadavera comburebant Romani, et in cineres redigebant.

43. *O bone*. O amice.

44. *Insignem*. Ironicè. Caligula enim cùm triumphare cuperet, quasi Germanos magnâ clade affecisset, scripsit ad Senatum, ut sibi triumphus decerneretur.

Pubis. Juventutis.

Jam chlamidas Regum, jam lutea gausapa captis,
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.
Diis igitur, Genioque ducis centum paria, ob res
Egregiè gestas, induco; quis vetat? aude:
Væ, nisi connives: oleum, artocreæque popello
Largior, an prohibes? dic clarè. Non adeò, inquis:
Exossatus ager juxtà est; age, si mihi nulla
Jam reliqua ex amitis, patruelis nulla proneptis,

jam Cæsonia, uxor Imperatoris, templorum foribus arma Regum barbarorum, et vestes affigit, in victoriæ monumentum; jam eadem captivis vestes villosas et luteo colore insignes, quibus induti ducantur in triumpho, parat; et currus adornat, in quibus Germanos, Rheni accolas proceros, collocet ad pompam triumphi. Quare ad agendas gratias Diis immortalibus, hujus victoriæ auctoribus, et Caligulæ Genio, ob res præclarè in eo bello gestas, inducere statuo in arenam centum paria gladiatorum: quis me id facere prohibet? tune id audes? miserum te, nisi saltem dolorem tuum dissimulas! Quin etiam largiri volo populo epulum; an tibi hoc displicet? dic apertè. Ego verò, inquis, non prohibeo. Age, est mihi prædium suburbanum, probè cultum, et ab lapidibus repurgatum: si ex meis amitis vivat ac supersit nulla patruelis, nulla

46. *Lutea gausapa.* Villosas vestes; lutei, seu crocei coloris.

47. *Esseda.* Currus grandiores et vehicula Gallorum propria.

Rhenos. Pro Rheni accolas. Est autem Rhenus ingens fluvius, Gallias ab Germania dividens.

48. *Genio.* Deo tutelari, et custodi Imperatoris.

Paria. Dies festos colere solebant, inductis in arenam gladiatoribus, qui se mutuis vulneribus trucidarent. Centum autem paria gladiatorum, sunt ducenti gladiatores, inter se æquales. *Par* enim, cùm substantivum nomen neutrum est, significat res duas æquales.

50. *Artocreas.* Græca vox est: significat carnem et panem, sive cibum ex pane et incoctà carne compositum.

51. *Non adeo.* Subaudi, *prohibeo*: absit ut vetem.

52. *Exossatus.* Lapides, ossa terræ dicuntur.

53. *Amitis.* Amita patris soror est.

Patruelis. Patrueles vocantur, qui orti sunt e duobus fratribus; consobrini, qui e duabus sororibus.

Proneptis. Nepotis filia.

Nulla manet, patrui sterilis matertera vixit,
Deque aviâ nihilum super est, accedo Bovillas,
Clivumque ab Virbi : præsto est mihi Manius heres.
Progenies Terræ? Quære ex me, quis mihì quartus
Sit pater, haud promptè, dicam tamen : adde etiam unum,
Unum etiam; Terræ est jam filius, et mihi ritu
Manius hic generis propè major avunculus exit.
Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?

patrui proneptis; si mortua sit matertera mea sine prole, et nulli liberi ex aviâ meâ supersint; Bovillas ibo, et ad clivum Virbii : occurret mihi Manius, quem heredem meum instituam. At ille, inquis, est homo ignobilis et Terræ filius? Pete a me quis abavus meus fuerit : equidem dicam, at ægrè : si verò quæras ampliùs quis tritavus, quis tritavi mei pater fuerit, reperies eos, ut est ille Manius, Terræ esse filios, atque ita Manium istum tam mihi esse cognatum, et tam nobilem, quàm fuit major meus avunculus, et eodem in cognationis gradu mihi censeri propinquum posse, quò major meus iste avunculus fuit. At tu, o meus heres, licèt mihi sis prior et propinquior quàm iste Manius, cur a me hereditatem meam tamquam facem petis, dum adhuc vitæ stadium decurro?

54. *Patrui.* Patruus est frater patris.

Matertera. Soror matris.

55. *Aviâ.* Patris, vel matris mater.

Bovillas. Oppidum in via Appia.

56. *Virbi.* Ita dictus est iste clivus ab Hyppolito, qui Virbius appellatus fuit, postquam artibus Æsculapii ad vitam revocatus est, et prope hunc collem in templo Dianæ colebatur. Idem clivus vallis etiam *Aricina* dicebatur, quia per illam ibatur Ariciam. In eo clivo multi erant mendici.

57. *Progenies Terræ.* Homines obscuro, aut incerto patre nati dicebantur filii Terræ, quæ communis est omnium parens.

58. *Pater quartus.* Abavus, seu proavi pater. Est enim hic ordo; pater, avus, proavus, abavus, tritavus.

59. *Ritu generis.* Perinde quasi hunc locum et ordinem in meo genere et familia obtineret.

60. *Major avunculus.* Est avi, ut aviæ avunculus, vel frater, ut quibusdam placet; nam avunculus propriè est matris frater; itaque major avunculus erit aviæ frater.

61. *Lampada.* Athenienses in quibusdam Promethei sacris, lampada tenentes manu,

Sum tibi Mercurius : venio Deus hoc ego, ut ille
Pingitur : an renuis? vin' tu gaudere relictis?
Deest aliquid summæ? minui mihi : sed tibi totum est,
Quidquid id est : ubi sit, fuge quærere, quod mihi quondam
Legarat Stadius; neu dicta repone paterna.
Fœnoris accedat merces, hinc exime sumptus:

Exspecta dum obierim : illa tibi ut lucrum insperatum et indebitum obveniet; atque adeo ego instar Mercurii tibi ero (quippe ille lucris inexspectatis præest) et cum marsupio in dextra manu, ut ille pingitur, ad te veniam. An recusas accipere meam hereditatem, quanta quantula illa sit, et a me relictis bonis grato animo frui? Mussitas, ut video; deest aliquid summæ, inquis : ego verò, si quid inde abstuli, mihi abstuli, meum hoc commodum aut damnum fuit, non tuum, qui rei meæ dominus non eras : quod reliquum erit, totum erit tuum, quidquid illud sit. Noli quærere, quas in res insumpserim, aut ubi posuerim quod olim Stadius mihi testamento reliquit, nec mecum instar alicujus severi patris age. Tolle de tuarum opum capite et summa tota usuras et nummos quos fœnoris nomine dedisti fœneratoribus : detrahe hinc legitimos

ita currebant, ut primus postquam currendo defatigatus erat, facem alteri recenti et integro traderet in manum, iste tertio, tertius quarto, etc. posterior autem non porrigebat facem priori, sed prior, seu, qui priori loco stadium erat ingressus, posteriori : sic mortui hereditatem et lampadem veluti tradunt viventibus. Alii hæc verba, *qui prior es*, ita exponunt, qui es senior, qui prior vitæ cursum ingressus es, cur a me, licèt juniore, hereditatem ante tempus, ante meum obitum petis?

67. *Merces fœnoris.* Id est, fœnus, quod suprà sortem seu caput, ut aiunt pecuniæ, colligitur, estque pecuniæ mutuò datæ fructus, et quasi fœtus. Vulgò dicitur usura.

Accedat. Ad summam principem a te addatur. Quidam ita explicant : Noli, o heres, instar severi patris, cogere ad augendam fœnore pecuniam, et ad sumptus qui erunt necessarii, sumendos ex illo fœnore, non ex sorte. Alii censent esse Persii verba suum heredem alloquentis : Sic olim, cùm hereditatem meam administrabis, eam augebis usurà : ex ea usura sumptus facies, non ex sorte, quæ tibi sic remanebit integra. Verùm, inquit heres, quantula hæc erit sors? quid est relictum a te? nihil ferè.

Quid reliquum est? reliquum? Nunc, nunc impensiùs unge,
Unge, puer, caules: mihi festâ luce coquatur
Urtica, et fissâ fumosum sinciput aure?
Vende animam lucro; mercare; atque excute solers
Omne latus mundi, ne sit præstantior alter
Cappadocas rigidâ pingues pavisse catastâ.
Rem duplica. Feci: jam triplex, jam mihi quartò,
Jam decies redit in rugam: depinge, ubi sistam,
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

sumptus quos fecisti: quid reliquum est? Certè perparum. Tune hoc mihi dicis, mi heres? petisne a me quid reliquum sit? At istud quidquid est reliquum, te invito consumam, et indulgebo genio. Famuli, caules lautiùs condite, dapes exquisitiores ponite. Egone ut festis diebus vescar urticâ in tuam gratiam et tuorum, contentusque sim capitis porcini anteriori parte, quæ per aurem, clavo perforatam, suspensa in camino, et fumo durata fuerit? non faciam. Interim, o avare, quisquis es, servias per me licet heredibus tuis; age, vitam tuam quasi vende et periculis omnibus expone, ut eâ mercede divitias compares: mercaturam exerce: omnes mundi partes diligenter lustra: nemo te reperiatur solertior, in mancipiis advectis e Cappadocia venalibus exponendis, et saginandis, in lignea machina et cavea: duplica opes. Feci jam, ais; immo ter, quater, decies duplicavi, neque invenio, ubi sistam, aut quem augendæ rei modum faciam. Id me, quæso, doce, o Chrysippe, et fac ut inveniam rationem satiandæ avaritiæ, quæ, instar acervi tui, finem nullum et modum novit.

73. *Cappadocas.* Servi e Cappadocia, minoris Asiæ regione, multi Romam venales deducebantur.

Catastâ. Erat machina quædam, e lignis per intervalla positis, instar ingentis caveæ, in qua saginati et nudi exponebantur servi, ut eos emptores possent inspicere, ne quid lateret vitii.

75. *In rugam.* Metaphora ducitur a pannis, qui rugas contrahunt, cùm duplicantur.

Depinge. Legunt alii, *depunge*, id est, punctum aliquod fige, ubi hæream.

76. *Acervi.* Hæc argumentatio, sorites aliâ voce dicitur: in ea multæ coacervantur propositiones, in quibus aliquid doli est, quod in conclusione tandem deprehenditur. Chrysippus, philosophus Stoïcus, qui hunc acervum invenit, idem invenit mo-

dum ejus solvendi et sistendi in aliqua propositione, unde omnis dolus penderet, ac in alias derivaretur. Alii hoc aliter explicant; negantque, Cicerone teste, posse ullum acervo finem statui, neque id umquam a Chrysippo inventum, itaque volunt accipiendum hunc ultimum esse versiculum, de re quæ fieri non possit, hac sententia: Doce me quis avaritiæ modus esse possit ac finis: id verò non magis me docebis, o Chrysippe, quàm docuisti acervum tuum finire; quod præstare numquam potuisti. Potest etiam ita exponi: doce me ubi sistam, inveniamque modum et rationem finiendæ cupiditatis et avaritiæ, quæ simillima et acervo tuo, Chrysippe, cujus finis inveniri nullus potest.

Finis Auli Persii Satirarum.

APPENDIX DE DIIS ET HEROIBUS POETICIS,

AD POETARUM INTELLIGENTIAM NECESSARIA,

Auctore JOSEPHO JUVENCIO.

PARS PRIMA.

De majoribus et minoribus Ethnicorum Diis.

CAPUT I. SATURNUS.

DEORUM antiquissimus habeatur Cœlum. Duo ejus filii celebrantur à poëtis, Tempus, sive Saturnus, et Titanus. Hic, etsi priore loco genitus foret, eique proinde imperium orbis deberetur, jùs tamen suum remisit, concessitque Saturno, rogante Vestâ matre, sed eâ lege tamen, ut Saturnus masculam prolem educaret nullam. His ita constitutis, Saturnus mares statim editos devorabat, invitâ vehementer uxore, quæ uno partu Jovem et Junonem enixa, *solam* Junonem ostendit Saturno, Jovem occultavit. Sensit dolum Titanus, ac Saturnum acie victum in vincula conjecit. Iis liberatus posteà fuit per Jovem filium suum, à quo Titanes, bellum pro Titano patre redintegrantes, fuêre profligati. Saturnus vinculis liberatus, cùm in fatis esse cognovisset futurum, ut ab eodèm Jove regno spoliaretur, illi struxit insidias, ac bellum etiam indixit. *Ovid. Metamorph. Lib.* 1. Jupiter debellatum patrem cœlo expulit. Saturnus, amisso cœlo, in eam Italiæ partem, ubi Roma condita postmodum est, venit, quæ Latium fuit appellata, quòd ibi latuisset. Extorrem Deum, Janus, Latii rex, benignè accepit, ac vicissim a Saturno donatus est insigni prudentiâ; cujus ope

meminerat præterita, futura prospiciebat: unde biceps, seu bifrons apellatur. Eo regnante, mores optimi artesque viguerunt, quæ illi ætati nomen Aureæ fecerunt. Saturni festa dicebantur Saturnalia, et Decembri mense celebrata sunt per dies primò tres, deinde quatuor, tum quinque, ac plures. Per eos dies Senatus non habebatur, vacabant scholæ, munera ultro citroque mittebrantur ab amicis; de sontibus supplicium sumere, ac bellum indicere, nefas; servis mensæ accumbentibus ministrabant Domini, et servorum vicem implebant, ad refricandam videlicet memoriam pristinæ, quæ florebat, Saturno régnante, libertatis, cùm nemo serviret.

Janus, de quo proximè facta mentio est, pingebatur cum clavi et virgâ. Virgam gerebat, quasi viarum præses; clavim, quia domorum januas, et seras invenisse credebatur. Ab eo Januarius mensis invenit nomen: aræ duodecim eidem ponebantur, pro numero mensium: utque sunt anni tempestates quatuor ipsi frontes aliquando datæ. In omnibus sacrificiis appellabatur primo loco, quippe qui primus aras et sacrorum ritus instituisset. Ejus templum Romæ claudebatur pace composita, patebat flagrante bello.

Cap. II. CYBELE.

Cybele, Saturni uxor, varia sortitur apud Poëtas nomina. Dyndimene vocatur, Berecynthia, et Idea, a montibus Phrygiæ Dyndimo, Ida, et Berecyntho, ubi præcipuè colebatur: magna Mater, quia Dii plurimi, maximique, ex ea nati: Ops, et Tellus, quia ut Saturnus cœlo, sic illa terræ præerat, opemque mortalibus ferebat: Rhea, quia e terra fluunt omnia, et gignuntur. Dicta quoque Vesta reperitur: vulgò tamen Vesta Saturni mater, non conjux, ponitur; itaque duas aliqui Vestas cônstituunt, unam Cœli conjugem, et matrem Saturni; alteram juniorem, et Saturni filiam: seniorem eamdem esse cum Cybele, ac Tellure, censent. Pingebatur illa sedens, quia terra stat, suis librata ponderibus; tympanum gerebat manu, quia terra ventos sinu continet, qui erumpunt inde cum fragore: aderant circùm belluæ: curru vehebatur, quem trahebant leones: caput floribus, plantisque, sæpius coronâ e turribus et murorum pinnis conflatâ, cingebatur. Junior Vestâ igni præerat, eique aram Numa Pompilius consecravit, et ignem in ara perpetuum foveri jussit, cujus alendi curam virginibus Vestalibus demandavit Si casu extingueretur, indicebatur justitium, et publica, privataque negotia intermittebantur, donec prodigium illud infaustum, expiatum fuisset: si Vestalium incuriâ, graviter in eas animadvertebatur. Quotannis

renovabatur ignis ille, Kalendis Martiis, petitâ non ab igne alio, sed a Sole, flamma. Cybeles festa Megalesia vocabantur; sacerdotes dicebantur Galli, a Gallo, Phrygiæ fluvio, cujus aquâ epotâ in rabiem versi lacerabant se cultris, caput rotabant, et adversis frontibus inter se velut arietabant; unde illis etiam Corybantes nomen fuit. Tondebant iidem comam in priori capitis parte; stolâ muliebri erant induti: Jovem in Creta insulâ aluerant, quas ob causas Curetes pariter dictos volunt. Denique reperiuntur appellati sæpe Dactyli Idæi. Dactyli quidem (quæ vox Græca digitos significat) quia decem (quot in manibus digiti) erant: vel quòd, instar digitorum, quibus manus ambæ utuntur, Divæ præsto essent ab omne sacrorum obsequium. Idæi verò, quia Idam Phrygiæ montem incolebant. Sacra Cybeles celebrabant inconditis clamoribus, fistulis, tibiis, ac tympanis percrepantibus. Romæ a feminis fiebant eadem in templo ac loco secreto, quod Opertum nuncupabant, exclusis viris.

Saturni et Opis, seu Cybeles filia Ceres fuit, Dea frugum, et inventrix frumenti. Quamobrem cum spiceâ coronâ pingitur, et plenis uberibus; ex quo mammosæ, et almæ nomen est adepta, quòd omnes alat. Facem gestabat, quia filiam Proserpinam a Plutone raptam diu quæsivit, *Metamorph. Lib. 5*; cumque somnum præ mœrore capere non posset, ei papaver edendum præbuisse Jupiter dicitur, cujus ea vis est, ut somnum conciliet. Hinc papavera manu tenebat. Usa est Triptolemo adjutore ad monstrandam hominibus serendi artem. *Metamorph. Lib. 5.* Erat hic Eleusini regis, apud quem Proserpinam Ceres quærens diverterat, filius. In eodem oppido Eleusi cœpta sunt primùm peragi. Cereris sacra, Eleusina dicta: in iis incredibile servabatur silentium, ac summum nefas putabatur ex illis aliquid evulgare. Alia duo Cereris festa memorantur in scriptoribus antiquis: Thesmophoria, quia Ceres Atheniensibus leges descripserat: et Ambarvalia, instituta ad fertilitatem et ubertatem impetrandam arvis, quæ tunc ambiebantur a supplicantibus, unde festo nomen. Vinum ab aris Cereris amovebatur: immolabatur illi porcus, quia fruges et sata rostro eruit. Agrorum limitibus præerat Deus Terminus: ejus festa, Terminalia dicebantur. Cererem in Græcia regnasse D. Augustinus tradit; artemque agros colendi tradidisse, ac per eam factum, ut Græcia suis frugibus uteretur, cùm antea frumento aliunde importato vixisset.

Cap. III. JUPITER.

Jupiter, Saturni et Cybeles filius, postquam patrem egisset in fugam, regnum mundi cum fratribus ita divisit, ut cœlum sibi vindicaret, aquas Neptuno, inferos Plutoni

regendos permitteret. Non diu tranquillum regnum habuit. Tellus enim, Titani uxor, dolens filios suos Titanas a Jove interfectos, Gigantes procreavit, mole viribusque spectandos, qui congestis in cumulum montibus, Jovem cœlo detrudere aggressi sunt. *Metamorph. Lib.* 1 *et* 14. Sed fulminibus dejecti, et suis obtriti montibus, pœnas Jovi dedêre. Vocati ab illo in belli et periculi partem. Dii, cùm se imparem unum tot hostibus crederet, sic Gigantum conspectu perterrefacti sunt, ut omnes in AEgyptum fugerint, ibique sub variis animantium formis latuerint. *Metamorph. Lib.* 5. Hinc factum ut belluas AEgyptii colerent pro numinibus. Bacchus tamen specie leonis indutus, rem strenuè aliquantisper gessit, hortante Jove, et Evohe, id est, *Euge fili*, ingeminante. Jupiter pacatum adeptus regnum, curam ad formandos homines contulit. Eum imitatus Prometheus finxit statuas quasdam hominum ex argilla, illasque, rapto e curru Solis igne, animavit. *Metamorph. Lib* 1. Promethei temeritatem indignè ferens Jupiter negotium Vulcano dedit, ut eum in Caucaso monte religaret: addidit vulturem, qui laniaret viscera, in novos cruciatus sèmper renascentia. Severitatem Jovis iniquè tulerunt ceteri Dii, ac doluerunt quòd sibi uni formandorum hominum jus arrogaret. Quare collatis studiis et muneribus, mulierem effinxere, quam Pandoram appellarunt, quasi ex omnium donis conflatam. Jupiter superûm arrogantiam ulturus, illi capsulam dedit, infelix munus; in eam quippe congesta erant omnia naturæ mala. Hanc Pandora cùm detulisset ad Epimetheum Promethei fratrem; illi impulsus curiositate pravâ, sive, ut alii narrant, ejus uxor, capsulam aperuit; ex eaque pestes omnis generis in orbem terrorum evolarunt, solâ Spe in fundo capsulæ relictâ. Hinc ætas ferrea et scelerum colluvies nata est. Jovem non unum in Creta regnasse doctorum opinio est: omnium celeberrimus Abrahamo supparem Eusebius facit. Patrem spoliavit regno, quod ita cum suis fratribus Neptuno et Plutone divisit, ut ipsi regiones ad ortum sitæ, Plutoni occidua pars insulæ, Neptuno maritimi tractus obtigerint. Hinc Jupiter cœli, Neptunus maris, Pluto inferorum rex, numenque ductus est. Jovis nòmine apud poëtas Aër ut plurimùm significatur, sive cœlum; ut nominè Junonis, quæ Jovis conjux, terra; quia e cœlo, terraque, omnia gignuntur. Ejusdem Jovis varia sunt apud scriptores profanos nomina: hæc frequentiora. *Diespiter* vocatur, quasi diei pater: *Feretrius*, vel quòd hostes feriret, vel quòd in ejus templum ferrentur opima spolia. *Stator* (ita est a Romulo dictus) quòd Romanorum contra Sabinos pugnantium fugam stiterat: *Xenius*, sive *Hospitalis*, quia gerebat hospitum curam. *Vejovis*, et *Vedius* tunc appellabatur, cùm rogabatur ne quid inferret

mali; et inter sinistra noxiaque numina censebatur: factæ voces istæ sunt ex interjectione *væ*, quæ mali ominis; et duplici genitivo, altero Græco, altero Latino, Jovis, et Dios.

Cap. IV. JUNO.

Juno, Jovis soror et conjux, matrimoniis præerat, ac partubus feliciter edendis: tumque Pronuba, Lucina, et Ilythyia, nominabatur. *Metamorph. Lib.* 9. Ejus filia Hebe, juventutis Dea, nectar Jovi tamdiu miscuit, dum ejus locum Ganimedes, a Jove in aquilam mutato raptus, occupavit. *Metamorph. Lib.* 9 *et* 10. Edidit etiam Juno Martem, belli armorumque præsidem, cujus soror Bellona, sive Enyo: denique Vulcanum, sed distortum et informem. Horruit partum degenerem Jupiter, et calce in terras dejecit. Vulcanus, crure inter cadendum fracto, claudus remansit. Jupiter ut infortunium hoc solaretur, illum præfecit fabricandis fulminibus. Officinæ Vulcani Lemnos, Lipara, Ætna: adjutores et administri fuêre Cyclopes, ita dicti, quòd unum in fronte media oculum haberent. Ceterùm offensus Jupiter et arrogantiâ Junonis, et postremo partu, eam fastidire atque aliàs amare cœpit. Immo Palladem e fœcundo capite productam, bello pariter præesse litterisque voluit. Vulgò tamen cùm litterarum est præses, Minerva nuncupatur. Olea ipsi dicata erat, pacis insgne: nàm et pace gaudent litteræ; et belli finis præmiumque pax esse debet. *Metamorph. Lib.* 6. Ab Atheniensibus præcipuè culta fuit. Interim Juno maritum in pellicum amores turpiter effusum observans, illi custodem apposuit centum oculis præditum, Argum nomine. Molestum observatorem Jupiter, opera Mercurii, obtruncavit. *Metamorph. Lib.* 1. Ejus oculos Juno indidit pavonis caudæ. Argum ipsum, ut alii volunt, in pavonem mutavit. Junonis famula et nuntia Iris fuit, quamvis operam aliquando Jovi, ceterisque Diis navaret. De Marte, addo illum Gradivum appellari solitum, quando sæviebat; gradior enim propriè de militibus in aciem procurrentibus dicitur: Quirinum verò, cùm tranquillus et mitis erat, sumpto nomine a Sabino vocabulo, *Curis*, seu *Quiris*, quod hastam significabat. Id nominis Romulo quoque, Martis filio, tributum est. Salii, Martis sacerdotes, urbem obibant saltando, et ancilia (clypeolos sacros) circumferendo.

Cap. V. APOLLO.

Jupiter, spretâ Junone, Latonam adamavit, ex eaque suscepit Apollinem et Dianam. Priusquam in lucem ederentur, Juno terram obsecravit, ut nullum Latonæ, ubi consistere

posset ac parere, locum relinqueret. *Metamorph. Lib. 6.* Promisit terra excludendam omnibus locis Latonam, præterquam ab insula Delo, quæ tunc fluitabat incerto mari, ac fere semper fluctibus erat obruta. Sed Neptunus, Latonam miseratus, Delum stabilem reddidit, ac jussit emergere. Hinc Apollo Delii cognomen est nactus ab insula natali. Ejus filius Æsculapius, cùm artem medicam a patre, et a Chirone Centauro didicisset, tantùm in ea profecit, ut Hyppolytum, Thesei filium, monstris marinis discerptum, ad vitam revocaret. *Metamorph. Lib. 2 et 15.* Quo facto Jupiter auctoritatem suam lædi ratus, Æsculapium fulmine percussit. Apollo vicissim Cyclopes, fulminis fabricatores, quoniam sævire in Jovem ipsum non poterat, interemit. Exarsit iracundiâ gravi Jupiter, et Apollinem cœlo pulsum, divinitate per aliquot annos spoliavit. Redactus in ordinem Apollo, multis incommodis afflictatus est; ac ne periret fame, operam suam locavit Admeto, Thessaliæ regi, cujus greges pascendos accepit. *Metamorph. Lib. 2.* Hinc Deus pastorum habitus fuit, eique immolabatur lupus, ovium pestis. Armenta sic pascentem aliquando vidit Mercurius, eique vaccam dolo surripuit: mox ipsam ejusdem humeris furtim pharetram detraxit. Daphne in laurun ab eo mutata fuit. *Metamorph. Lib. 1.* Hyacinthus, quem disco imprudens colludentem interemerat, in florem cognominem. *Metamorph. Lib. 10.* At Hyacinthi parentes Apollinem, ut pœnas expeterent, insecuti, fugere coëgerunt in Troadem, ubi incidit in Neptunum, cœlo pariter exsulantem, irato Jove, in quem cum Diis aliquot conjuraverat. Ambo ad Laomedontem, qui Trojam tunc ædificabat, confugiunt; ac pacto pretio navant operam construendis Trojæ mœnibus. *Metamorph. Lib. 11.* Cùm promissam mercedem negaret Laomedon, conspirarunt in perjurum regem, ejusque civitatem Neptunus, immissis aquis, evertit magna ex parte; Apollo pestilentiâ regionem devastavit. Tot malis remedium quæsivit Laomedon. Oraculo consulto, responsum est placandos Apollinem ac Neptunum objectâ monstris marinis Trojanâ quotannis virgine: sors Hesionen, regis ipsius filiam, neci addixerat. Hercules ita se liberaturum illam spopondit, si Laomedon quosdam insignes equos sibi daret. *Metamorph. Lib. 11.* Promisit rex; at liberatâ filiâ, monstris abactis et interfectis, Herculem indonatum, irrisumque valere jussit. Hercules justo furore percitus obsedit urbem, cepit, ac regem interfecit. Intereà mitigatus Jupiter cœlum Apollini ac divinitatem reddidit. Apollo pristinum decus non modò recuperavit, sed magnâ etiam accessione cumulavit. Nam in cœlo lucis Orbis dividendæ munus recepit, quod anteà gerebat, etsi provinciam hanc poëtæ tribuant uni e Tita-

nihus, quem Titanem, et Hyperionem dixerunt. Hunc alii Solis ipsius patrem faciunt. Solem Ægyptii Horum appellabant; Persæ, Mithram. In terris verò edere cœpit oracula, præsertim Delphis, ubi sacerdos responsa dabat insidens cortine, sive tripodi tecto pelle serpentis Pythonis, olim ab Apolline interfecti. *Metamorph. Lib.* 1. Prætereà invenit artem canendi, et Marsyam satyrum, a quo fuerat provocatus, victum cantando, exuit pelle. *Metamorph. Lib.* 6. Eamdem canendi artem et poësim docuit Musas, Jovis et Mnemosynes filias. Novem recensentur, Calliope, Clio, Erato, Thalia, Polyhymnia, Urania, Melpomene, Terpsichore, Euterpe. Parnassum unà cum Apolline incolebant. *Metamorph. Lib.* 5. Inter Apollinis filios celebratur Phaëton qui paternum currum, temerè expetitum, cùm malè regeret, a Jove percussus, et in Eridanum deturbatus est. Ejus sorores, Heliades in populos mutatæ. *Metamorph. Lib.* 2. Inter Apollinis liberos nonnulli numerant Auroram. Hæc Tithonum, Laomedontis filium, habuit in matrimonio, eique immortalitatem a Jove impetravit; nec tamen obtinere potuit, ne senesceret. Itaque senio fractus, in cicadam ut mutaretur exoravit. E Tithono genuit Aurora Memnonem, qui Priamo suppetias, in Trojano bello, tulit. Ab Achille interfectus, a matre diuturnis lacrymis, quæ rorem effecere, deploratus est, et ex ejus rogo natæ aves Memnonides. *Metamorph. Lib.* 13. Illi statuam Ægyptii posuerant, quæ, Solis orientis primoribus radiis icta, sonum canoræ voci similem edere jactabatur.

Cap. VI. DIANA.

Diana soror Apollinis, eadem in cœlo Luna, in terris Diana, in inferis Hecate, dicebatur. Hinc triformis diva, triceps Hecate, a poëtis nuncupatur. Venationi præsertim addicta, venatoribus præfuit. Eadem virginitatem perpetuò coluit, et Actæonem venatorem, quòd in eum, ubi se cum nymphis lavabat, locum imprudens venisset, mutavit in cervum. *Metamorph. Lib.* 3. Insigne templum habuit Ephesi, et inter septem orbis miracula numeratum: aram quoque in Taurica Chersoneso, ad Pontum Euxinum, in quà ipsi homines immolabantur, præsertim si qui naufragio ad istas oras ejecti fuissent.

Cap. VII. BACCHUS.

Jupiter e Semele suscepit Bacchum, quem narrant, cùm ante tempus in lucem exiisset, insertum fuisse Jovis femori, donec menses legitimi partûs implerentur. *Meta-*

morph. Lib. 4. Ætate provectior peragravit orbem terrarum, deque India triumphavit. Invenisse vinum fertur, eique caper immolabatur, quia vitium gemmas arrodit. Primus etiam aratro boves subjunxisse memoratur: quam ob causam ejus capiti affinguntur cornua, quæ parite indicant robur et audaciam ebriosis familiarem. Sacra illi quoque hedera, quia vini fumos nativo frigore discutere creditur. Eâ involutum et pampinis jaculum gestabat, quem thyrsum vocabant. Eodem instructæ feminæ, sparsis comis ululantes, sacra Bacchi celebrabant: Trieterica illis nomen, quia tertio quoque anno recurrebant; et Orgia, ob furorem, quo istæ Bacchantes, pellibus tigridum et pantherarum indutæ, nonnunquam armatæ facibus, per invios montes vagabantur, præsertim in Thracia. *Metamorph. Lib.* 4 *et* 11. Præter illius nomina, quæ exposuimus; *Metamorph. Lib.* 4, vocatur etiam Dionysius, sive Dionysus, à Jove, ipsius patre, et ab urbe Nysa, ubi regnavit: vel, a Nysæis nymphis, a quibus educatus est. Apud Latinos vulgò Liber dicebatur, quia ebrio liberius nihil, nihil ab omni cura solutius. Huic nomini respondet Græcum Lyæus. Hinc ejus festa vocabantur apud Græcos Dionysia; apud Latinos verò Liberalia, sive Bacchanalia. Peculiaria quædam celebrabantur in Atticæ pagis, Ascolia nuncupata, a voce Græca, quæ utrem significat. Statuebant itaque utres Hircinos in prato, inflatos, et oleo inunctos. Saltabant per hos rustici unico tantùm pede; nam alterum erectum, et in aëre libratum habebant. Qui cadebant (quod proprio vocabulo cernuare dictum est a Romanis, eadem subinde festa imitatis) risu agrestis coronæ, et cachinnis excipiebantur. *Consule Lacerdam, Lib. II Georg. versu* 384. Sunt qui adumbratum in Baccho fuisse velint Nembrodum, qui Hebræâ voce Bar-chus, id est, Chusi filius, appellatur. Sunt qui Moysem in eo expressum pugnent, ac multa proferunt a poëtis attributa Baccho, quæ planè in Moysem quadrant. Plerique omnes Noëmum in eo depictum censent, satorem vitis, ac vini sive monstratorem, sive reparatorem. In eam sententiam explicant quæ poëtæ de Baccho tradunt: nempe a Naïadibus, fontium nymphis præsidibus, educatum fuisse; ut vinum aquâ temperandum docerent. Pingunt eumdem puerili semper vultu; ebrii puerorum simillimi sunt: nudum, quia nullum ebrio arcanum est. Furiosos comites illi addunt, tigres ejus currui subjugunt; quia vinum, excusso rationis imperio, intemperantes irâ et furore incendit, ac belluis simillimos reddit.

Cap. VIII. MERCURIUS.

Mercurius, Maiâ genitus, Atlantis filiâ, Jovis et Deorum interpres fuit ac nuntius. Itaque alas in capite et pedibus habebat, quò expeditior esset ad mandata Superûm perferenda; caduceum verò, in manu. *Metamorph. Lib.* 2. Mercurium narrant incidisse aliquando in duos angues inter se dimicantes, utrumque diremisse interpositâ virgâ, quam tenebat manu: inde factum, ut virgam gemino angue circumfuso insignem gestaret, caduceusque pacis esset ac fœderis symbolum. Quia deorum minister et nuntius erat Mercurius, inditum illi quoque fuit Camilli nomen, quo nomine pueros, ac sacrificiorum præsertim administros, antiqui vocare consueverant. Mercurii nomen invenit a mercibus, et mercatura, cui præerat. Alterum Mercurii munus erat, animas mortuorum ad inferos deducere, ex iisque, cùm res ferebat, revocare. Tertium, fures adjuvare. Idem palæstræ et eloquentiæ laude florebat: ac sæpe pingebatur cum aureis catenis ex ore defluentibus, quibus audientes vinciebat. Hinc Hermes apud Græcos appellatus est. Ejus statuæ apud Romanos in triviis, et compitis, ut iter ostenderent, locabantur, erantque manibus captæ ac pedibus, et *Hermæ* vocabantur. Iidem Romani solebant Mercurii ac Minervæ statuas jungere, et eidem quasi trunco imponere; *Hermathenas* vocitabant: item Cupidinis ac Mercurii; et *Hermerotes* dicebantur.

Cap. IX. VENUS.

Veneris Mater Dione fuit: filius, Cupido: item Priapus, hortorum; Hymenæus, nuptiarum præses; denique Æneas: filiæ verò, Charites, sive Gratiæ tres, Aglaia, Thalia, Euphrosine. Colebatur præsertim Amathuntæ, Cytheris, Paphi. Astarte, Sidoniorum Dea, non alia fuisse quàm Venus, ab eruditis creditur. Additur aliquando Veneri comes Pytho, sive Suada, eloquentiæ Dea. Currum Veneris trahebant columbæ, cycni, aut passeres. Magistra impudicitiæ ferebatur, ut ne puderet miseros mortales volutare se in cœno libidinum, qui Deos ad hæc flagitia duces, hortatoresque sibi fecissent.

Cap. X. NEPTUNUS.

Neptunus, Jovis frater, maris imperium sortitus est. Illi pro sceptro, tridens; pro curru, ingens concha; pro equis, hippocampi, sive equi marini, bipedes tantùm,

postremâ corporis parte in piscium caudam desinente; pro satellitibus, tritones erant. Uxor ejus Amphitrite; filiæ, Harpyiæ. *Metamorph. Lib.* 7. Oceanus, Neptuni filius, pater fluviorum, Thetyn uxorem duxit, ex qua Nereum, et Doridem suscepit. E Nereo et Doride prognatæ sunt nymphæ, quarum aliæ vocabantur Nereides, quæ mari; Naïades, quæ fontibus et fluviis; Napeæ, Dryades, et Hamadryades, quæ silvis, pratisque præerant. Inter Nereides insignis fuit Thetis, Pelei conjux. *Metamorph. Lib.* 2. Oceani pariter filius erat Proteus, Neptuni pastor, qui in omnes formas sese vertebat. *Metamorph. Lib.* 2, 8, *et* 14. Inter maris numina censebantur etiam Glaucus, Ino, ejusque filius Melicerta. Glaucus quo pacto Deus evaserit, explicat Vates, *Metamorph. Lib.* 7 *et* 13. Ino conjux erat Athamantis Thebarum regis. Hunc irata Juno egit in furias: quibus ille agitatus necem uxori machinatus est. Furentem Ino fugiens, in mare se dejecit, cum filio Melicerta. Utrumque miseratus Neptunus Deos maris esse jussit, et Inonem Leucotheam, Melicertam verò Palæmonem dixit. *Metamorph. Lib* 4. Nec prætereundus inter Deos maris AEolus est, ventorum arbiter. Ejus regia et ventorum carcer, prope Siciliam, in AEoliis insulis collocatur. In augusto freto quod Siciliam ab Italia separat, monstra duo marina ponuntur a poëtis, Scylla nempe et Charybdis. In eodem freto Siculo degebant Sirenes, quæ suavitate cantûs pellectos vectores in brevia syrtesque perducebant. *Metamorph. Lib.* 5.

Cap. XI PLUTO.

Plutonis conjux Proserpina, Cereris filia, quam rapere coactus est, quia Dearum nullam, quæ tam deformis regni domino vellet nubere, inveniebat. *Metamorph. Lib* 5. Inferorum fluvii, Acheron, Cocytus, Phlegeton, Palus, Styx. *Metamorph. Lib.* 2. Custos inferorum, Cerberus, canis triceps: portitor Charon, senex inexorabilis: carnifices, furiæ tres, Alecto, Megæra, Tysiphone, flagellis et facibus armatæ. *Metamorph. Lib.* 4. Plutonis administræ, Parcæ tres, Clotho, Lachesis, Atropos. Illæ fatalem tenebant colum, modò nigrâ involutam lanâ, modò albâ, ex eaque filum ducebant, quo reciso, pereundum erat. Mortuorum animæ, operâ Charontis transvectæ, deducebantur a Mercurio ad judices AEacum, Minoem, et Rhadamanthum: qui expensâ singulorum vitâ, probos mittebant in Elysium, sceleratos in Tartarum detrudebant. Eorum pœnas, et insignium facinorosorum nomina describit Vates, *Metamorph. Lib* 4.

Porrò animæ in Elysios campos missæ, post certum annorum numerum, ex iis educebantur, et in alia migrabant corpora, novam ut vitam instituerent. Sed antequam felicibus exirent campis, hauriebant aquas fluvii Lethes, quarum ea vis erat, ut rerum omnium præteritarum oblivionem afferrent. Mortui, quorum insepulta jacerent cadavera, centum annos in ripa Stygis errabant, quibus exactis, a Charonte transmittebantur. Plutonis nomina tria, quæ præ ceteris erant illustria : Orcus dicebatur, quasi Urgus, vel Uragus, quod omnes urgeret in interitum. Februus, ab antiquo verbo *februo*, quod significat purgo, lustro; quia in funebribus cæremoniis multæ lustrationes et purgationes adhibebantur : præcipua quædam sacra Plutoni fiebant, dicta ob eamdem causam Februa; unde etiam fluxit nomen Februarii mensis, quo hæc sacrificia peragebantur. Plutonis vocabulum a Græca voce divitias significante dicitur; quia aurum et alia metalla in imam tellurem naturæ provida benignitas, ut laterent, retrusit, ipsisque admovit inferis, ac Plutonis arbitrio subjecit, ut fingebant poëtæ : qui tamen peculiarem Deum, Plutonis administrum, divitiis præfecerunt, Plutum nomine : claudum faciunt, quia tardè comparantur opes; cæcum, quia sæpe immeritis contingunt.

Cap. XII. PAN, FAUNUS, SATYRI, *etc.*

Ut cœli et inferorum, sic terræ propria quædam erant numina. Principem inter agrestes Deos locum obtinebant Pan, et Pales. Pan Mercurii filius, capri caput ac pedes, necnon barbam, et cornua gerebat : illum comitabantur Satyri, non dissimiles : itemque Silvanus, silvarum præses. In Arcadia præcipuè colebatur Pan : ejus in honorem Romani mense Februario celebrabant Lupercalia : quibus in festis, Luperci, Panos sacerdotes, nudi per urbem discurrebant. Pan, ut ipsa vox Græca innuit, ac testatur Servius, symbolum erat universi, in quo homines belluis mixti sunt : itaque supernè hominis, infernè pecudis speciem gerebat. Fistulam gestabat, ad significandum partium mundi, junctarum inter se ordine pulcherrimo, concentum. Narrat Pausanias, cùm Galli, Brenno duce, Græciam percursantes, templum Delphicum pararent spoliare, injectum illis a Pane improvisum terrorem, quo percussi omnes fugam arripuerint : inde natum, ut terror sine causa susceptus, panicus appelletur. Pales invocabatur a Pastoribus : eadem ac Cybele esse putabatur. Ejus festa Palilia celebrabantur Aprili exeunte. Faunus quoque Pici, Latinorum regis, filius, in agrestium Deorum numerum ve-

niebat, quia multa docuerat homines ad agriculturæ usum spectantia.

Pomona fructuum; Flora, seu Chloris, florum gerebat curam. Ludi ejus in honorem celebrati vocabantur Floralia, et tubâ indicebantur. Præstereà suum singulis fontibus, fluviis, domibus, hominibus, Deum assignabant. Domestici Dii Lares, sive Penates appellabantur. Lares vicorum etiam, itinerumque præsides erant: itaque in vicis et compitis colebantur, et ludis in eorum honorem celebratis, Compitalitiis nomen erat. Tunc hominum effigies e lana, tamquam victimæ piaculares, suspendebantur in compitis, rogabanturque Lares, ut in hæc simulacra iram et pœnas effunderent, si quas ipsimet homines commeruissent. Cùm bullas pueri deponebant, eas Laribus consecrabant. Canes illis erant dicati, animal domesticum, et fidele; ipsique caninâ pelle vestiebantur. Locus Laribus domi sacer, vocabatur Lararium. Iidem Præstites nominabantur, quasi qui multa familiis commoda præstarent. Proprium cujusque hominis numen Genium vocabant; eumque simul cum uno quoque nasci, et mori arbitrabantur. Duplicem statuebant Genium, alterum candidum et felicem; alterum nigrum et sinistrum, qui si albo esset fortior, omnibus infortuniis miserum hominem malè multabat. Feminarum Genios appellabant Junones. Serpens Genio dicatus erat. Rerum humanarum veluti clavum moderabatur Fortuna, Dea cæca, rotæ insidens volubili, et in sola inconstantia constans. Huic maximè supplicabant, eique varia diversis nominibus templa posita reperiuntur. Si quis fortunâ secundâ et favente abuteretur, hunc plectebat Nemesis, et indignos ingratosque ulciscebatur. Inditum id illi nomen a voce Græca quæ significat *distribuere*, quia pœnas et præmia unicuique veluti devidebat. Dicta quoque legitur Adrastea; vel ab Adrasto, rege Argivorum, qui primus aram illi condidit, vel quòd nemo illam posset effugere, ut vox Græca sonat. Rhamnunte (pagus Atticæ fuit) præcipuè colebatur. Hinc Rhamnusia vocatur a poëtis. Alatam exhibebant, ad significandam celeritatem pœnarum, quæ impios non tardo pede consequuntur: insidentem rotæ, ut indicarent eam vicissitudinem quâ delictis pœnæ respondent, iisque succedunt. In Deorum etiam numerum referebantur Nox, et Somnus, sive Morpheus. Ex utroque genitus Momus ludo jocisque præsidebat.

Posita quoque templa visebantur variis scelerum monstris, et morbis; ut Invidiæ, Fraudi, Calumniæ, Discordiæ, Furori, Febri, Pavori, Paupertati, Necessitati, Tempestati. Illud paulò rectiùs, quòd eosdem honores tribuerent virtutibus, Fidei, Justitiæ sive Astrææ, Pietati, Pudicitiæ,

Concordiæ, Veritati, Saluti, Libertati, Paci, demum Silentio, cujus præses apud ÆEgyptios erat Harpocrates; apud Græcos, Sigalion: uterque pingebatur cum digito indice labris admoto, quasi silentium indicens. Harpocrati sacra erat arbor Persea, quòd ejus folia, linguæ; fructus autem, cordis speciem præ se ferant. Ab iisdem ÆEgyptiis Angeronia, silentii Dea præses habebatur, ejusque simulacrum, ore obligato et obsignato prostabat.

PARS SECUNDA.

De Semideis et Horoïbus.

Cap. XIII. ORIGO IDOLATRIÆ.

Cum primùm homines, abrepti cupiditatum æstu, in graviora flagitia prolapsi sunt, tunc originis suæ et Conditoris obliti, nova sibi numina fabricarunt. Ac primò quidem Solem et Lunam adoravere, quia nihil formosius objiciebatur sensibus, quorum judicio ferè omnia metiebantur: deinde hominibus ipsis cultum uni Deo debitum adhibuerunt. Id primus omnium tentasse Ninus fertur, circa mundi annum 1945, qui collocatâ publicè patris sui Beli statuâ, jussit ad eam preces et vota concipi. Exemplum secutæ gentes vicinæ, divinos honores suis principibus, aut heroïbus de genere humano bene meritis, decreverunt. Sic inter superos relati Saturnus, Jupiter, Neptunus, Hercules, aliique, et pro Numinibus deinde habiti sunt, communi gentium omnium suffragio, præcipuè Græcorum, qui ceteris eruditione ac sapientiâ præstare credebantur.

Ordinem nihilominus aliquem statuebant inter Deos; quosdam enim censebant omni exceptione majores, ut Jovem, Junonem, Neptunum, etc. quosdam minores, ut Pana, Faunos, Satyros, Nymphas, etc. Nonnullos dimidiatos quasi Deos, sive Semideos, appellabant, qui maternum duntaxat, paternumve genus ab aliquo Deo ducerent, ut ÆEsculapium, Pollucem et similes. Denique heroïbus ob res præclarè gestas, et magna quædam in mortales collata beneficia, cœlum ac Divinitatem indulserunt. De duobus primis deorum generibus dictum est parte primâ; nunc de Semideis et Heroïbus disserendum.

Cap. XIV. PERSEUS.

Acrisius, Argivorum rex, cùm oraculo didicisset futurum, ut periret a puero, quem Danaë filia sua pareret; hanc æreà turri inclusit, appositis custodibus, ne quis ad illam vir aspiraret. Eò tamen penetravit Jupiter in imbrem aureum mutatus, hoc est, auro corruptis puellæ custodibus. Genitum sic furto Perseum Acrisius in arcam abdidit, et in medios fluctus projecit: sed a piscatoribus servatus, cùm ætate processisset, ac ludicro interesset certamini, patrem imprudens interfecit. Res ejus præclarè gestas describit Ovidius, *Metamorph. Lib.* 4, *ad finem*, *et initio Lib.* 5. Pegasus de quo meminit idem Ovidius, *Metamorph. Lib.* 4, egregiam Perseo primùm navavit operam, deinde Bellerophonti, Glauci regis Corinthiorum filio. Ille cùm Prœtum Argivorum regem inviseret, ejusque uxori Stenobææ assentiri nollet, ab ea fuit accusatus apud Prœtum, qui ne datam hospiti dextram, fidemque violaret, misit ipsum cum litteris quasi commendatitiis, quarum similes *Bellerophontis Epistolæ* posteà sunt appellatæ, ad Iobatem regem Lyciæ, socerum suum. Rogabatur istis litteris Iobates, ut Bellerophontem insidiis et astu perderet. Statim variis periculis fuit objectus ab Iobate, ut periret, præsertim Chimæræ, horribili monstro, in Lycia, quod Pegasi tamen ope domuit. Sed dum equi alati tergo insidens evolare in cœlum conatur, a Jove dejectus et oculis orbatus est. Commodiùs actum fuit cum Perseo et ipso Pegaso; nam ambo in sidera sunt relati. Stenobæa necem sibi conscivit.

Cap. XV. HERCULES.

Heroum, quos vetustas celebravit, clarissimus extitit Hercules, Alcmenâ genitus, conjuge Amphitryonis, Thebani principis, et Jove. Regnabat per idem tempus Mycenis in Græcia, Sthenelus et regnum Herculi fata destinabant. Sensit Juno, effecitque, ut Eurystheus Stheneli filius, prior nasceretur, quàm Hercules, cùm antea impetrasset a Jove, ut qui amborum prior foret in lucem editus, alteri imperitaret. Imperium inclementer in Herculem Eurystheus postea exercuit. *Metamorph. Lib.* 9. Longum tamen Junoni visum est, dum uterque adolesceret: Herculem in cunis perdere tentavit, immissis anguibus geminis, quos infans, jam doctus vincere, qui vivere vix cœperat, tenellis manibus elisit. Palladis tamen ope, Juno Herculi conciliata paulisper est, dumque puer labris ubera immulget, decidit aliqua particula candidi liquoris, et in eam cœli partem

defluxit, quæ via Lactea posthodum est appellata. *Metamorph. Lib.* 1. Hæc Junonis benevolentia minimè fuit diuturna. Eurystheum, Mycenarum solio potitum, impulit, ut Herculem variis objiceret laboribus, quibus denique oppressis periret. Duodecim vulgò numerantur. Primò jussus est leonem Nemeæ silvæ, a quo toti regioni pernicies creabatur, interficere. Adortus feram Hercules in antrum compulit, unde nullum patebat effugium; faucibusque constrictis interemit. *Metamorph. Lib.* 9. Ejus pellem deinceps, primæ scilicet victoriæ monumentum, semper gessit. Erat Hydra leone isto tetrior, serpens immanis in Lerna palude, prope Argos; cui septem capita sic uni collo inserebantur, ut cùm unum exscinderetur, alia multa repullularent: omnia simul eodem ictu Hercules abscidit; aut igne, ut alii tradunt, exussit. *Metamorph. Lib.* 9 Dirus aper in Erimantho monte vastitatem agris afferebat: vivum cepit, Eurystheoque obtulit. Neque nihil nocebat in Mænalo monte cerva, æreis pedibus, aureisque cornibus prædita: hanc anno toto insecutus, denique assecutus est, jaculisque confixit. Damni plus afferebant volucres quædam in lacu Stymphalo, inusitatæ magnitudinis et roboris, ita ut prætereuntes unguibus laniarent: iis fugatis magnam est adeptus gloriam: majorem debellatis Amazonibus, ad fluvium Thermodoontem. *Metamorph. Lib.* 9: et tyrannis duobus, Diomede ac Busiride interfectis, quorum hic in Ægypto peregrinos atque hospites immolabat Jovi; ille, in Thracia, eosdem ferocibus equis conculcandos, ac devorandos, præbebat.

Illis par immanitate ferebatur Geryon, Hispaniæ rex, tricorpor; quem simili affecit pœna. Magnam quoque industriæ laudem tulit in repurgando Augiæ, regis Elidis, stabulo, in quo collectæ multis ab annis sordes, aërem pestilenti odore inficiebant. *Metamorph. Lib.* 9. Parem adhibuit solertiam tum in domando tauro ferocissimo, quem iratus Neptunus in Græciæ cladem creaverat; tum in auferendis aureis Hesperidum pomis, sopiendo pervigili dracone, illorum custode: hoc in labore adjutorem Atlantem habuit; qui dum poma colligebat, Hercules cœlum humeris tulit. Sed maximum omnium periculorum adiit in educendo ab inferis Cerbero, *Metamorph. Lib.* 9, cum quo Theseum amicum suum, ibi vinctum, pariter eduxit.

His laboribus feliciter perfunctus, orbem terrarum, ad levandos mortales variis calamitatibus conflictatos, peragravit. Italiam Caco, Vulcani filio, latrone insigni, liberavit. Prometheum, in Caucaso religatum, vinculis exemit. Antæum, Terræ filium, singulari certamine profligavit.

Metamorph.

Metamorph. Lib. 9. Lycum, qui, Thebis captis, Creontem, earum regem, socerum Herculis, tunc ad inferos profecti; interfecerat, meritâ morte multavit. Oceanum in medias terras induxit aperto freto Gaditano, duobusque montibus, Calpe, et Abila, diductis: quibus, tamquam columnis triumphalibus, elogium illud inscripsit: *Non plus ultra*. Herculis gloriam iniquissimè ferens Juno, tam diro furore illum concussit, ut Megaram uxorem, liberosque occiderit; nec sibi violentas ipse non attulisset manus postquam se ab illo furore collegit, nisi eum amici attinuissent. Victorem tot monstrorum amor imbellis vicit, ac servire turpiter Omphalæ, Lydorum reginæ, coëgit, clavamque colo, leonis exuvias muliebri cultu, mutare. Pro Dejanira quoque pugnavit contra Acheloüm, Thetidis filium. *Metamorph. Lib.* 9. Eo superato, cùm puellam, pugnæ præmium, domum duceret, Centaurum Nessum, Dejaniram abducere tentantem, sagittis interemit. Nessus moriens, et ultionem spirans, vestem suo cruore, quod præsentissimum erat venenum, tinctam, Dejaniræ dedit, affirmans, si eam Hercules indueret, futurum, ut numquam aliam amaret. *Metamorph. Lib.* 9. Dejanira vestem sacrificanti in Oeta monte Herculi misit. Vix induerat, cùm intestino correptus igne, in pyram se conjecit, eâque conflagravit. *Metamorph. Lib.* 9. Antea tamen sagittas suas, Hydræ Lernææ sanguine imbutas, sine quibus Trojam capi non posse in fatis erat, donavit Philoctetæ, Pæantis filio. Philoctetes illas Trojam attulit, ab Ulysse perductus. *Metamorph. Lib.* 13. Censent eruditi tot res præclarè gestas nequaquam esse unius Herculis, sed multorum, qui eodem nomine, non eodem loco ac tempore, vixerint: ac duos præsertim statuunt, alterum Libycum, cui adscribunt pugnam cum Antæo, cum Geryone, cum dracone Hesperio, diductam Africam ab Hispania, immisso freto Gaditano; et si qua sunt alia gesta per Africam et Hispaniam: alterum Thebanum, cui reliqua facinora tribuunt per Arcadiam, Peloponnesum, et Phrygiam, sparsa.

CAP. XVI. THESEUS.

Theseus, Ægei, regis Atheniensium, filius, Herculi propinquus tempore, et consanguinitate fuit. Ejus fortitudo eluxit præsertim in domandis tyrannis, ac dynastis, qui potentiam suam vexandis hominibus, et publicâ infelicitate, metiebantur. *Metamorph. Lib.* 7. Talis erat Sciron, qui prætereuntes in mare præcipitabat: talis Procustes, qui hospites in suo ipsius lecto sternebat, iisque pedum partem, quæ modum lecti excederet, amputabat; aut actis in di-

Hippolytum; quem Phædra, Minois filia, secundis nuptiis Theseo juncta, cùm aliter amaret ac par et honestum erat, accusavit, quasi paternum temerare thorum voluisset. Theseus Hippolytum diris devovit, ac Neptunum filio ultorem invocavit, a quo immissæ Phocæ Hippolytum in maris littore spatiantem curru excusserunt. Mortuum Æsculapius revocavit in vitam; Diana transtulit in Italiam, et Virbium appellavit. *Metamorph Lib. 2 et 15.* Phædra, crimen confessa, necem sibi attulit.

Cap. XVII. CASTOR ET POLLUX.

Castor, Pollux, Helena et Clytemnestra, Ledam habuere matrem, uxorem Tyndari, OEbaliæ regis in Græcia: sed Pollux et Helena, Jovem; Castor et Clytemnestra Tyndarum, patrem sortiti sunt. Castor tamen et Pollux vulgò Tyndaridæ a Poëtis vocantur; et amborum celebratur amicitia, quæ tanta extitit, ut Pollux, Jove scilicet natus immortalis, suam immortalitatem impertiri fratri non dubitaverit. Annuit Jupiter, ut alternis diebus alter viveret, alter moreretur; immò Castorem adoptavit, in Pollucis gratiam, ita ut ambo appellarentur promiscuè Dioscuri, hoc est, Jovis filii, et inter sidera collocarentur, ubi tertium in Zodiaco locum obtinent, Geminique nuncupantur.

Honorem hunc tamen, nisi magnis in mortales promeritis consecuti non sunt, ac potissimùm depellendis mari prædonibus: quam ob causam vota ipsis facere notæ consueverant, et agnos immolare candidos, cùm nigras oves Tempestatibus sacrificarent. A Romanis quoque impensiùs culti sunt: apud quos viri per ædem Pollucis jurabant vulgò; feminæ, per ædem Castoris.

Cap. XVIII. JASON ET ARGONAUTÆ.

Athamas, Thebarum rex, arietem aureo insignem vellere donatum a Superis servabat domi, familiæ Palladium. *Metamorph. Lib. 6 et 7.* Hunc Phryxus, Athamantis filius, novercam Nephelem fugiens, asportavit, et ad Colchos delatum immolavit Jovi: aureum autem vellus dedit Æetæ regi Colchorum, a quo repositum in luco Marti sacro fuit, additis, custodiæ causa, tauris ignem spirantibus, et pervigili dracone. Hunc thesaurum eripere Colchis Jason decrevit, filius Æsonis Thessaliæ regis, hortante patruo Peliâ, qui, fratris senio confecti loco, regnum administrans, donec ei regendo per ætatem Jason par foret, eum in ista expeditione periturum sperabat. Jason vocatis in periculi, et gloriæ societatem ducibus Græciæ fortissimis, Hercule,

Theseo, Castore, Polluce, Orpheo, Lynceo, Typhi, etc. navim Argo fabricavit, trabibus e Pelio monte sumptis, sive, ut alii tradunt, e Dodonæa silva, cujus arbores, voce præditæ, edebant oracula. Typhis clavum regebat: Lynceus, oculis acutissimis valens, brevia, et scopulos detegebat: Orpheus navigationis tædia levabat cantu: ceteri heroes, qui vulgò dicuntur Argonautæ, remos agitabant. Solus Hercules cursum parumper retardabat, tum quia pondere corporis deprimebat navim, tum quia ingentem stomachum nulli satis implebant cibi; cùmque omnem, quæ condita in cadis ferebatur, aquam hausisset, misit Hylam, adolescentem sibi carum, ad petendas e vicino fonte lymphas. Lapsus in fontem Hylas, sive a Nymphis, ut poëtis placet, raptus, (sunt illæ fontium Deæ) cùm non rediret, exscendit Hercules eum quæsiturus, ac socio molesto vectores liberavit.

Navis hoc onere levata, petras Cyaneas, quæ Symplegades vocantur, prætervecta, *Metamorph. Lib.* 7 *et* 15, et Pontum Euxinum feliciter emensa, Colchidem attigit. Jason aureum vellus abstulit, adjuvante Medeâ, *Metamorph. Lib.* 7, quæ unà cum illo fugiens in Thessaliam, ut patrem Æetam persequentem moraretur, Absyrtum fratrem interfecit, ejusque membra, quà pater instabat, dissipavit; quæ colligens Æeta, illi spatium fugiendi dedit. Ut Medea venit Jasonis domum, Æsonem ejus patrem, annis et morbis gravem, in pristinum robur ac juventutem arte magicâ restituit. *Metamorph. Lib.* 7. At Peliam, deceptis ejus filiabus, jugulavit. *Metamorph. Lib.* 7. Jason interea, Corinthum profectus ad Creontem regem, ejus filiam Creüsam adamavit. Medea se spretam furens, arculam gemmis incantatis plenam Creüsæ misit, quæ igne concepto, et ipsam, et Creontem absumpserunt. *Metamorph. Lib.* 7. Medea post exprobratam Jasoni perfidiam, susceptos ex eo duos filios, in ipsius conspectu mactavit, alatisque vecta draconibus, Athenas evasit ad Ægeum regem: cui cùm nupsisset, ac Medum filium genuisset, conata est Theseum, Ægei filium, e medio tollere, veneno dato: sed deprehenso scelere, fugit in eam Asiæ partem, quæ ab ejus filio Media est nominata. *Metamorph. Lib.* 7. Argonautarum expeditionem chronologi assignant anno post conditum Ilium sexagesimo quarto: ante ejus axosin, septuagesimo nono.

Cap. XIX. Cadmus.

Jupiter in taurum conversus Europen Agenoris, Phœnicum regis filiam, abduxerat in Cretam. *Metamorph. Lib.* 2. Agenor ejus investigandæ negotium Cadmo filio dedit, eumque, nisi repertâ sorore, domum redire vetuit.

Cadmus pererratis frustra variis orbis terrarum partibus, oraculo Delphico jussus est in eo Græciæ loco consistere, ubi obvium haberet bovem, ibique urbem condere; *Metamorph. Lib.* 3. Regionem, Bœotiam; urbem, Thebas appellavit.

In ea plures regnavit annos, domesticis tamen calamitatibus graviter conflictatus. Ex ejus quippe liberis Semele cùm Jovem, ex quo Bacchum ediđit, videre fulminantem exoptasset, ambusta fulmine periit: Ino furentem virum suum Athamantem fugiens, in mare se præcipitem dedit. *Metamorph. Lib.* 4. Agave, Penthei mater, filium discerpsit. *Metamorph. Lib.* 3. Cadmus ipse Thebis pulsus ab Amphione, concessit ad Illyrios, cum conjuge, ubi tædio calamitatum affecti, Diis miserantibus, in serpentes ambo mutati sunt. *Metamorph. Lib.* 4.

Amphion Thebanæ civitatis muros condidit, convenientibus ad sonitum lyræ saxis, septemque in ea portas aperuit. Hanc Alexander delevit, Pindari tamen familiæ ac domicilio parcitum uni voluit. Alia fuit urbs ejusdem nominis in Ægypto, centum portis patens, a qua regio vicina cognomen Thebaïdis habuit: alia in Cilicia, Andromaches patria, quam Græci Trojanum ad bellum proficiscentes, vastaverunt.

Cap. XX. ŒDIPUS.

Laius, Thebarum rex, cùm audivisset se periturum a filio, Jocastæ uxori præcepit, ut natum infantem jugularet. Aversata facinus mater, occidendum puerum tradidit militi: miles pueruli lacrymis, et liberali formâ motus, eum ex arbore suspendit pedibus, quos fune, seu vimine in calces indito, trajecerat. Suspensum vidit magister armentorum Polybii Corinthiorum regis, et reginæ, liberis carenti, obtulit: quæ puerum aluit pro suo, Œdipumque dixit a pedum tumore, quos inflatos et tumentes retinebat.

Ætate provectus comperit nequaquam Polybii se esse filium; oraculum consuluit, ab eoque didicit futurum, ut patrem in Phocide reperiret. Illuc profectus Laïum, in seditione populari sedandâ laborantem, imprudens peremit, ac Thebas rediit. Erat non procul ab urbe Sphinx, monstrum ingeniosum, virgineo capite, corpore canino, alis draconis et caudâ, pedibus leonis et unguibus, insigne. Prætereuntibus enigma proponebat, eosque, nisi objectum nodum solverent, devorabat. Hinc regionis vastitas et urbis solitudo, ad quam nemo poterat adspirare. Creon Jocastæ frater, qui, Laïo mortuo, regnum Thebanum occupaverat, præconis voce per universam Græciam edixit fore, ut regnum et Jocastam, Laii uxorem, illi traderet, quicumque

propositum enigma posset explicare. *Quodnam animal est* inquiebat Sphinx, *manè quadrupes, sub meridiem bipes, et vesperi tripes?* OEdipus, tanto præmio invitatus, respondit animal istud hominem ipsum esse, qui pedibus manibusque reptat in infantia : binis pedibus nititur vir : senex, baculo, quasi tertio pede, fulcitur. *Metamorph. Lib.* 7. Hoc responso victa Sphinx, præcipitem se in mare projecit, et regnum metu liberatum, ac Jocastam, OEdippo reliquit. Ex hac Eteoclem et Polynicem; itemque Antigonem, et Ismenam tulit; nec priùs matrem esse suam cognovit, quàm, ortâ pestilentiâ, vates pronuntiassent immissam pestem a Superis Laii necem vindicantibus, nec desituram, nisi exularet is, a quo Laïus cæsus fuisset. Compertum denique fuit cædis auctorem OEdipum esse, eumdemque matrem habere in matrimonio. His attonitus infelix, oculos eruit sibi, et in voluntarium exilium discedens, regnum Eteocli et Polynici administrandum reliquit.

Cap. XXI. ETEOCLES ET POLYNICES.

Eteocles et Polynices, OEdipi filii, ne paternum regnum dividendo debilitarent, satiùs duxerunt, illud integrum, sed alternis annis, possidere. Eteocles, ut major natu, primus regnavit anno suo : sed, eo elapso, fratrem, contra quam convenerat, solio exclusit. *Metamorph. Lib.* 9. Hæc belli Thebani, a poëtis, præsertim a Statio, decantati, causa. Polynices enim omnem Græciam, in arma excivit, adscito in fœdus Adrasto, Argivorum rege. Tiresias fausta omnia promittebat, si Mœneceus Creontis filius, ultimus Cadmi posterorum, se pro patria devoveret. Nec dubitavit fortis adolescens, invito patre, procurrere in conspectum hostium, et cruore suo, voluntaria victima, litare.

Hinc secunda omnia Thebanis cesserunt.. Multi hostium duces, et potissimum Tydeus, Parthenopæus, Capanæus, Amphiaraüs, maximis jactati periculis periere. Ad extremum ambo fratres, crudeli bello finem imponere singulari certamine aggressi, alter alterius manu ceciderunt. Nec ipsa mors odium illorum internecinum extinxit. In eumdem quippe rogum conjectis cadaveribus, flamma spontè divisa, vivere in ipsis mortuorum fratrum cineribus inimicitias, demonstravit. Creon, extinctis OEdipo, ejusque filiis, regnum, quod ipsis spontè concesserat, recepit. Ereptum rogo Polynicis corpus et inhumatum projecit. Antigonem, fratris ossa conatam sepelire, vivam humo jussit infodi : sed ipsa supplicium, elisis faucibus antevertit. At Hemon, Creontis filius, qui Antigonem sponsam optaverat, ensem sibi adegit in pectus : Eurydice, Creontis uxor, tantum

filii obitu luctum hausit, ut mortem sibi consciverit. Hanc regiæ familiæ cladem Sophocles in scenam cùm protulisset, tam suavi commiseratione affecit spectatores, ut insulæ Sami præfecturâ donatus fuerit.

CAP. XXII. TANTALUS.

Non levioribus infortuniis familia Tantali, regis Phrigiæ, concidit. Prima calamitatum origo, impietas ipsius Tantali fuit. Jovem, a quo genus ducebat, cum ceteris Diis domi suæ acceperat. Eorum Divinitatem ut probaret, Pelopem suum filium, in frusta concisum et elixum illis apposuit. *Metamorph. Lib.* 6. Ceres paulò reliquis avidior, humerum Pelopis absumpsit; alii ferales epulas detestati, Tantalum in tartara detruserunt, ubi mediis in undis sitit, et alludentibus ori pomis, famé cruciatur. *Metamorph. Lib.* 4. Pelopem deinde in vitam revocarunt, eductâ ex inferis per Mercurium ejus animâ, et membris ita reparatis, ut humerus eburneus, in ejus locum, qui a Cerere comesus fuerat, substitueretur. *Metamorph. Lib.* 6. Niobe, Tantali filia, paternam impietatem imitata, dum Latonam contemnit, numerosam amisit sobolem, telis Apollinis ac Dianæ confixam: et ipsa dolore amens, in saxum diriguit. *Metamorph. Lib.* 6. Pelops Phrygiam tot cladibus suorum funestam deserens, venit in Elidem, et Hippodamiam, OEnomaï regis filiam; uxorem ab ejus patre postulavit. OEnomaüs mortem sibi a genero afferendam admonitus, eam filiæ procis conditionem proposuerat, ut curuli certamine secum decertarent, eâ potituri, si vincerent; perituri, si vincerentur.

Accepit conditionem Pelops, et regem vinci aliter quàm dolo, non posse intelligens, egit cum Myrtilo, ejus aurigâ, ut ferrum tolleret, quod axi extremo, rotarum modiolis inserto infigitur, easque, ne effluant, continet. Excussus hunc in modum curru OEnomaüs, fractis cervicibus, cum vita victoriam et regnum amisit. Pelops regno dotali potitus, Peloponneso nomen dedit: felix si concordes habere filios, Atreum et Thyestem, potuisset! sed fratrum discordia tantò solet esse gravior, quantò sanctior amicitia esse debet. Thyestes uxorem fratris temeravit: Atreus Thyestæ filios, inscio patre interfectos, eidem epulandos præbuit. Supererat Thyestæ filius nothus, qui perire statim ab ortu jussus, a pastoribus tamen servatus, et lacte caprino nutritus fuerat, unde illi nomen AEgisthus factum. Hic Atreum obtruncavit: Agamemnonem, Atrei filium, e Trojano reversum bello sustulit, consciâ et adjuvante, quam sibi malè devinxerat, Clytemnestrâ, conjuge Agamemnonis. Hinc fecunda tragœdiarum seges.

Cap. XXIII. TROJANI REGES.

In ea Phrygiæ parte, quæ Bosphorum Thracium respicit, Trojam Dardanus, Jovis et Electræ filius, condidit, e Thuscia fugiens occiso fratre, quicum in hac Italiæ parte regnabat. Rerum in Troade tunc potiebatur Teucer, qui Dardanum generum adscivit, cumque illo Trojæ fundamenta jecit, annis ante natam Romam ferè septingentis. Dardano successit Ericthonius filius, Ericthonio Tros, qui Trojam de suò appellavit nomine; Troïs filius fuit Ganymedes, a Jove raptus. *Metamorph. Lib.* 10. Item Assaracus, ex quo genitus est Capys, Anchisæ pater : demum Ilus, qui paternum adeptus regnum, Trojam Ilium vocari jussit.

Ilo successit filius Laomedon, quem Hercules vità regnoque spoliavit, abducto ejus filio, *Metamorph. Lib.* 11, qui a Trojanis redemptus, inde Priami nomen consecutus est, cùm antea Podarces diceretur. Priamus patri suffectus, turribus arcibusque munivit urbem, quæ tunc Pergama vocabantur, unde ipsa Troja nomen quoque sumpsit. Priami uxor, Hecuba : filii præcipui, Hector, Deiphobus, Helenus, et Paris, sive Alexander, funesta patriæ fax. Talem sibi visa fuerat parere mater, ejusque somnio cognito, Priamus necari puerum jusserat. Hecuba clam inter pastores educandum curavit, ubi cùm regias dotes ostenderet in conditionis humilitate, originem probavit, ipsisque Superis dignus est visus, qui ortam inter Junonem, Palladem, et Venerem, controversiam dirimeret. Intererant epulo geniali, cùm Thetis Peleo nuberet. Discordia in medium jecit fatale pomum, cum hac inscriptione, *Detur pulchriori.* Paris arbiter duræ litis sumptus, eam Veneri adjudicavit, et sibi, suisque Junonis ac Minervæ conflavit odia.

Interim Priamus certamen ludicrum nobilitati Trojanæ proposuit. Adfuit Paris adhuc incognitus, et ceteris, qui congressi fuerant, victis, ipsum Hectorem superavit. Hector, cùm pugilem ignotum ferro persequeretur, ut ignominiam ejus sanguine elueret, agnovit fratrem, conspectis certis insignibus et gemmis, quas Hecuba pastori, ejus educatori, tradiderat. Priamus, fatorum immemor, filium lætus amplectitur, et in regiæ partem accipit.

Cap. XXIV. TROJANI BELLI CAUSA.

Cum Hercules Trojam vastaret, Hesionem Laomedontis filiam, Telamoni, Græco duci, conjugem dederat. *Metamorph. Lib.* 11. Paris, amitam suam repetiturus, classem instruxit, Priamo non invito, qui opibus et gloriâ pollen ,

imminebat in omnem injurias a Græcis toties acceptas vindicandi occasionem. Paris rectâ Spartam contendit, ad Menelaüm, Spartæ regem, filium Atrei, et Agamemnonis fratrem. Exceptus humanitate summâ, et domi relictus est a Menelao, cui erat iter in Cretam necessarium.

Helenam, uxorem Menelaï, Venus ita Paridi conciliavit, ut cum eo Trojam profugerit, probante Priamo, qui Hesionem, sororem suam, ita redditum iri facilè sperabat, si cum Helena permutaretur. Contra ac speraverat accidit. Nam Græci Hesionem reddere negarunt, Helenamque junctis viribus et armis repetentes, Trojam per annos decem obsessam, solo demum æquarunt. Quo pacto Ulysses, et Achilles ad hoc bellum perducti fuerint exponit *Ovidius*, *Metamorph. Lib.* 13.

Idem explicat quemadmodum Græcorum exercitus Aulidem convenerit, ibique ventis adversis tandiu retentus fuerit, dum Agamemnon filiam Iphigeniam Dianæ immolare constitueret. Cervam tamen ejus in locum Diana substituit, eamque in Tauricam Chersonesum deportavit; *Metamorph. Lib.* 12 *et* 13. Dianâ placatâ, solvit Græcorum classis, mille ducentarum nonaginta navium, sub ducibus quinque et nonaginta, et ad Trojam castra posuit. Diuturnam bello moram attulit Asia ferè universa, ad urbis unius auxilium concurrens: tum Hectoris fortitudo: denique discordia Achillem inter et Agamemnonem coorta. Hic puellam quamdam, sacerdoti Apollinis ereptam, penes se habebat. Apollo a virginis patre oratus, immissâ peste, Græcorum exercitum populabatur; quam ut Achilles averteret, Agamemnonem coëgit puellam parenti reddere. Agamemnon iracundiâ elatus, Briseïdem vicissim Achilli eripuit. Achilles injuriam non ferens, inclusit se tentorio, Græcosque Trojanis profligandos permisit; arma sua duntaxat concessit Patroclo, quibus ille indutus, et Hectorem ausus lacessere, ab illo sternitur; *Metamorph. Lib.* 13. Tum verò Achilles, ulciscendi amici causâ, bellum repetiit, Hectoremque cæsum ter circa muros urbis raptavit.

Cap. XXV. TROJÆ EXCIDIUM.

Hectoris necem clades fortissimorum e Trojanis ducum est consecuta. Priamo et Hecubæ in desperationem actis, promisit Paris necem Achillis, quo uno maximè Græci stabant. Comperit eum Polyxenæ, Priami filiæ, amore captum: adducit in spem conjugii, et pactis paucorum dierum induciis, in templum Apollinis invitat, colloquii uberioris causâ. Venit Achilles, nihil a Paridis perfidiâ metuens, a quo sagittâ percussus interiit. Cæsum in acie canit Ovidius,

Metamorph. Lib. 12 : de illius armis certatum Ajacem inter et Ulyssem, *Metamorph. Lib.* 13. At Græci dolo pariter et proditione ulciscendos proditores arbitrati, reditum in patriam, velut fessi bello, simulant, et equum ingentem fabricantur, quasi donum placandæ Minervæ, cujus numen a se violatum dictitabant, rapto ex arce Trojana Palladio, seu Minervæ sacrâ statuâ, quâ Trojæ fatum et felicitas contineri putabatur. Equum in litore relictum, Græcis ad insulam Tenedum profectis, Trojani in urbem inducunt, dirutâ murorum parte, per quam Græci noctu e vicina insula Tenedo reversi, subierunt, et civitatem somno ac vino sepultam incenderunt. Hanc illis ab Æenea et Antenore proditam fuisse fama est. Pyrrhus, Achillis filius, Priamum ad Jovis âram jugulavit; immolavit Polyxenam ad Achillis qui ejus nuptias ambierat, tumulum. *Metamorph. Lib.* 13. Andromacham Hectoris conjugem abduxit in Græciam. Paris sagittâ Herculis a Philoctete confixus est. Menelaüs Helenam a Deiphobo, cui post Paridem occisum nupserat, recepit. Ulysses Astianactem, Hectoris filium, e summa turri dejiciendum curavit. *Metamorph. Lib.* 13. Ajax Oïlei filius, Cassandrâ, Priami filiâ, temeratâ, Palladis, cujus ad statuam veluti ad asylum illa confugerat, iram in se concitavit : quare facto naufragio, fulmine conflagravit. Classis Græcorum ad Caphareos scopulos, insulæ Eubœæ, allisa, *Metamorph. Lib.* 13, magnam partem periit, Nauplii scelere, qui dolens filium suum Palamedem ab Ulysse falso crimine accusatum, et a Græcis damnatum, ignes nocturnos e cautibus extulit, ad quas classis, portum rata, per tenebras temerè appulit. Contigit Trojæ excidium anno mundi bis millesimo octingentesimo septuagesimo, cùm Aïlon Hebræis jus diceret. Cæsa esse perhibentur in eo bello, Græcorum octingenta octoginta sex millia : Trojanorum verò, ante captam urbem, sexcenta septuaginta sex millia.

Cap. XXVI. AGAMEMNON ET ORESTES.

Agamemnon domum redux, Clitemnestræ et Ægysthi, ejus adulteri, ferro cecidit. Orestes ultus est patris mortem, peremptâ matre : quam cùm obversari sibi semper crederet tædis et serpentibus armatam, oraculum consuluit. Eo jubente, in Tauricam Chersonesum contendit comite Pylade, regis Strophii filio : cujus amicitiam cùm in maximis antea periculis, tum in hoc præcipuè loco est expertus. Mos erat, ut hospites ac peregrini comprehenderentur, Dianæ, quæ ibi colebatur, immolandi. Capti Pylades et Orestes, adducuntur ad Thoantem, summum sacerdotem. Is novorum

hospitum nobilitate permotus, et indole liberali, cùm utrumque servare, salvis patriæ legibus, non posset, alterum, ductà sorte, incolumem fore pronuntiat. Hîc verò celebris orta est inter Pyladen et Oresten contentio, dum alter alterius perire loco certat. Sors Oresten addixit neci. Præerat Dianæ sacris Iphigenia, Orestæ soror, illuc per Dianam ex Aulide translatà, cùm cervam in illius mactandæ locum supposuit, ut Ovidius narrat *Metamorph. Lib.* 12. Iphigenia cùm ferrum libraret in fratris caput, eum agnovit. Occiso Thoante, Orestes cum sorore, Pylade, et Dianæ statuà rediit in Græciam, ubi expiatus, et Furiarum tetro aspectu liberatus, paternum regnum feliciter administravit. Eadem statua Dianæ in Italiam postremò delata est, et in Aricino collocata nemore. Templi æditaus, et sacerdos istius Dianæ Aricinæ, Rex nemorum vocabatur; ac vulgò servus erat fugitivus, qui tamdiu regnum illud obtinebat, cùm ab alio fugitivo, commissâ pugnâ victus, necaretur. *Metamorph. Lib.* 15.

Cap. XXVII. ULYSSES.

Decem annos Ulysses erravit post excisam Trojam, priusquam paternos lares reviseret. Vix ingressus navim, in Thraciam tempestate delatus est. Ibi regnabat Polymnestor, cujus fidei ac tutelæ Priamus filium Polydorum, et regales Thesauros, ne venirent in Græcorum manus, tradiderat custodiendos. Polydorum rex avarus, ut auro potiretur, trucidaverat. Hecuba id cùm rescivisset (nam Ulyssi in Trojana præda dividenda obvenerat) Polymnestorem adiit, velut ignara; ostentansque spem thesauri alterius, eum seduxit a regio comitatu : mox involans in vultum, oculos illi unguibus eruit. Quo facto lapidibus a populo superveniente appetita, in canem rabidam mutata fuit. *Metamorph. Lib.* 13. Ulysses repetità navigatione, abripitur in Africam ad Lotophagos, ita vocatos a loto arbore cujus fructus tam suaves habebat illecebras, ut advenis oblivionem patriæ afferret, ejusque suavitate captos e sociis suis nonnullos Ulysses amiserit. Alii redintegrato cursu, Siciliam cum eo tenuerunt. Sex eorum Polyphemus, Cyclopum teterrimus, devoravit. *Metamorph. Lib.* 14. Ulysses vino gravem invasit, eique unum, quem in fronte media gerebat, oculum exculpsit. Inde ad Æolum properè fugit, qui ventos adversos utribus inclusos, in ejus navim congessit, ne nocerent. Utres tumidos socii malè curiosi reclusere. Ventis solutis novæ tempestates excitatæ, nova pericula. Iis jactatum Ulyssem, et a Læstrigonibus, Formianum litus incolentibus, atque humanà carne vesci solitis, penè oppressum,

insidiosâ benignitate excepit Circe, famosa venefica. Hæc socios Ulyssis in ferarum varia monstra transformavit: ipse artes magicas elusit, instructus herbâ Moly, sapientiæ symbolo, a Mercurio sibi donatâ. *Metamorph. Lib.* 14. Eâdem Circe adjuvante, adiit inferos, ubi a Tiresia vate multa de rebus aliquando sibi eventuris cognovit. Pari felicitate ac prudentiâ Sirenum dolosos cantus, in eodem Tyrrheno litore effugit, sociorum auribus cerâ obturatis, ipse ad malum alligatus. Inde Siciliam rursùm tenuit. Solis boves Phaëtusa nympha pascebat: præceperat enixè sociis Ulysses, ut sacris armentis temperarent; auditus non est. Itaque Sole irato, naves cum sociis amisit, vixque in fractæ ratis tabula enatavit ad Ogygiam insulam, ubi recenti navigio instructus a Nympha Calypso, mari se commisit. Facto iterum naufragio, cujus auctor Neptunus, Polyphemum filium ab Ulysse excæcatum ægrè ferens, evasit ope Leucothoæ in insulam Corcyram; et acceptis ab Alcinio, Phæacum rege, navibus Ithacam attigit. Domum suam, rustici cultu ingressus, cognoscendum se Telemacho filio, et fidis aliquot famulis dedit, quorum operà procis deletis, fortunas, uxoremque Penelopen, recuperavit. Re bene gestâ lætum tacitus angebat metus, ne a filio interficeretur; id enim Tiresias prædixerat: ac ne tristi vaticinio fidem faceret, cogitabat secedere in aliquam solitudinem, cùm Telegonus, quem e Circe genuerat, audito felici patris in Itacham adventu, accessit gratulaturus. Dum ut ignotus repellitur, nonnihil tumultûs ortum est ad fores. Procurrit Ulysses, ut rem cognosceret, interque confusos tumultuantium clamores sagitâ vulneratur a Telegono. Fieri medicina plagæ non potuit, quia jaculum veneno infectum erat.

CAP. XXVIII. ÆNEAS.

ÆNEAS, Veneris et Anchisæ filius, Creüsam, Priami natarum unam, duxerat. E patriæ incendio elapsus ope matris, septem annos erravit incerto mari, ob iram Junonis nomini Trojano semper infensæ. His transactis Carthaginem venit, ubi, quemadmodum canunt Virgilius et Ovidius, Dido novam condebat urbem; ab eaque mensibus aliquot retardatus, monente demùm Jove perrexit in Italiam; ac victo Rutulorum rege Turno, Laviniam regis Latini filiam cum dotali regno accepit, ac Romani imperii fundamenta jecit. *Metamorph. Lib.* 13 *et* 14.

CAP. XXIX. UTILITAS E FABULIS CAPIENDA.

CUM Poëtæ et Doctores profanæ antiquitatis plurima, quæ ad explicandam rerum naturam aut instruendos mores pertinent, simulacris Deorum, et fabulis involverint; dispi-

ciendum est quid veri, bonive, sub istis integumentis lateat. Ita Cœlum finxerunt Saturni, sive Temporis, patrem; quia cœlum diurnâ et annuâ conversione tempus efficit. Cùm verò temporis par vetustati sit velocitas, idemque finem rebus quas produxit afferat, descripsere Saturnum habitu senis alati, et falce armati, qui liberos suos devoraret. Saturnum excepit Janus, Latii rex prudentissimus: qui cùm prospiceret futura, præterita meminisset; eum bifrontem pinxerunt. Rudes et incultos homines Prometheus a ferino victu abductos excoluit, ac mentem veluti corporibus brutis addidit: hæc fuit causa cur homines dictus sit e luto finxisse. Idem usum ignis edocuit, ac reperit quo pacto e solis radiis, putà concavo speculo exceptis, eliceretur. Hinc nata multa vitæ commoda, et e commodis incommoda, nimirum, morbi, febres, etc. Deucalion urbes condidit, invenit artes, vitam moribus ornàvit: hinc saxa in homines mutasse prædicatur. Amphion devinctos concordiâ Thebanos ad urbem ædificandam adduxit: lapides lyræ sono movisse narratur. Atlas verò in montem conversus cœlum humeris ferre; quia, ut astra specularetur, in editiorem ascendebat locum; et cœlestem excogitavit sphæram, quam ferè semper præ manibus habebat. Alas Dædalo dederunt, ut e labyrintho evolaret; quia navigandi et utendi velis, artem reperit. Icarum audaci volatu sublimia captantem in mare dejecerunt, ut juvenilem notarent imprudentiam, quæ medium iter ac tutum tenere nescit. In Tantalo avaros; in Lycaone, crudeles; in Sirenibus et Circe, amatores voluptatum; in aliis alia flagitia descripserunt. In Medusa, muliere libidinosâ, indolem impuræ libidinis adumbratam voluere, cujus ea vis, labesque est, ut homines omni rationis, pietatis et humanitatis sensu spoliatos, in saxa transformare videatur. Quis in Narcisso non agnoscit hominem sui amantiorem? in Marsya, quem Apollo cute spoliat, arrogantem; in Persei Pegaso, celeritatem rebus gerendis necessariam; in ejusdem speculo polito, quod instar clypei gestabat, sapientiam non intelligit? An temerè conjiciet, si altiora spectamus, qui Adamum in Saturno liberos devorante expressum arbitrabitur? In Iapeto, Japhetum, e Noëmi liberis tertium, et alia ejusdem generis? Sacrarum arcana litterarum e Judæis cognoscere Phœnices et Ægyptii facilè potuerunt: ab utrisque hauserunt Græci; et jam adulterata, novis commentis depravarunt: a Græcis Romanus orbis originem sumpsit, ut subtiliter et eruditè disserit P. Turneminus Soc. Jesu, in egregio specimine prolixioris de tota ratione fabularum commentarii; cujus conspectus magnam totius operis exspectationem omnibus

eruditis fecit (1). Multa quoque morum documenta sub fabularum velo latentia detegit P. Michaël Pexenfelderus Soc. Jesu, in eleganti ac pia lucubratione, cui nomen fecit *Ethica Symbolica*, *etc.* edita Monachii, 1680.

Cap. XXX. QUOMODO EXPLICANDAE FABULAE.

Erit igitur Christiani præceptoris, videre quid lateat sub illo cortice fabuloso, et veritatem istis involutam umbris evolvere. Sic impiæ vetustatis venena vertentur in antidota, et suus virtuti honor, improborum errore ad vitia traductus, jure ac merito restituetur. Quamvis autem hæc una caperetur utilitas ex historia fabulosa, quamvis hæc una legeretur e tot flagitiorum, quibus religio profana sordet, sterquilinio gemma, nimirum commendatio Christianæ religionis, quæ Deum, moresque, tanto veteribus illis dissimiles, tradit, satis magnus pateret ad juventutem non piè solùm, sed festivè ac eleganter instituendam, campus. Documento est P. Carolus de Aquino, Italus, Soc. Jesu, quo eloquentiæ magistro frui per annos duodeviginti Romano licuit Collegio, in egregiis quas recens edidit Satiris; ubi totam illam veterum Deorum farraginem ita excutit, exagitatque, ut ingenium cum eruditione certet, majestas heroïci carminis, cum satirica dicacitate; latinitatis exquisitæ sapor, cum insigni priscorum auctorum notitia. Easdem dotes in aliis duobus carminum, quos vulgavit ante paucos annos, tomis, observare est, ac præsertim in ipsius *Anacreonte recantato*; in quo quinquaginta sex odas lepidissimi, at non usquequâque modesti et sobrii vatis, eodem quo scriptæ sunt metro et ordine sic imitatur Latinis versibus, ut eas ad honestiorem sensum accommodet, per totidem Palinodias, non sacra duntaxat argumenta substituendo profanis; sed ingeniosâ varietate fingendo, ludendo, et priscas recentibus historias, ac sententias, utiliter suaviterque intexendo.

(1) *Mémoires de Trévoux*, 1702. *Décembre*. 1703. *Janvier*.

FINIS.

INDEX
DEORUM ET HEROUM
HUJUS APPENDICIS.

PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

FINIS.

